

ECONOMIA INFORMALĂ FACTOR DESTABILIZATOR ÎN EVOLUȚIA SOCIETĂȚII ROMÂNEȘTI

Teză destinată obținerii
titlului științific de doctor
la

Universitatea "Politehnica" din Timișoara
în domeniul INGINERIE INDUSTRIALĂ
de către

ec. George-Răzvan Neacșu

Conducător științific: Prof.Univ.Dr.Ing. Constantin Dan DUMITRESCU

Referenți științifici: Prof. Univ.Dr.Ing. Ioan ABRUDAN

Prof. Univ.Dr. Gheorghe SAȚĂU

Prof. Univ.Dr.Ing. Anghel TĂROATĂ

Ziua susținerii tezei: 06.05.2011

Seriile Teze de doctorat ale UPT sunt:

1. Automatică	8. Inginerie Industrială
2. Chimie	9. Inginerie Mecanică
3. Energetică	10. Știința Calculatoarelor
4. Ingineria Chimică	11. Știința și Ingineria Materialelor
5. Inginerie Civilă	12. Ingineria sistemelor
6. Inginerie Electrică	13. Inginerie energetică
7. Inginerie Electronică și Telecomunicații	14. Calculatoare și tehnologia informației

Universitatea „Politehnica” din Timișoara a inițiat seriile de mai sus în scopul diseminării expertizei, cunoștințelor și rezultatelor cercetărilor întreprinse în cadrul școlii doctorale a universității. Seriile conțin, potrivit H.B.Ex.S Nr. 14 / 14.07.2006, tezele de doctorat susținute în universitate începând cu 1 octombrie 2006.

Copyright © Editura Politehnica – Timișoara, 2011

Această publicație este supusă prevederilor legii dreptului de autor. Multiplicarea acestei publicații, în mod integral sau în parte, traducerea, tipărirea, reutilizarea ilustrațiilor, expunerea, radiodifuzarea, reproducerea pe microfilme sau în orice altă formă este permisă numai cu respectarea prevederilor Legii române a dreptului de autor în vigoare și permisiunea pentru utilizare obținută în scris din partea Universității „Politehnica” din Timișoara. Toate încălcările acestor drepturi vor fi penalizate potrivit Legii române a drepturilor de autor.

România, 300159 Timișoara, Bd. Republicii 9,
tel. 0256 403823, fax. 0256 403221
e-mail: editura@edipol.upt.ro

Cuvânt înainte

În aceasta perioadă, de profundă criză economică, înțelegerea cu relativă întârziere, de către autoritățile statului, a relațiilor existente între diversele activități situate la marginea economiei reale, a dimensiunilor acestora, precum și a scopului preponderent economic al activităților criminale, au permis economiei informale să se dezvolte nestingherit, iar la momentul „descoperirii” sale, să apară ca o structură complexă, cu caracter global, adaptabilă oricăror oportunități, capabilă să se apere prin orice mijloace de efectele măsurilor dispuse împotriva sa.

Acțiunile de combatere a economiei informale, în majoritatea statelor lumii, au un caracter sporadic, neunitar, considerându-se că adoptarea unor politici de dezvoltare economică generală vor rezolva, în parte, problematica economiei informale.

Datorită caracteristicilor specifice ale economiei informale, nu există date care să permită determinarea certă a acesteia, dar pornind de la faptul că principalele state industrializate ale lumii estimează anual fiecare, în procente, circa 7-8%, iar celelalte state estimează circa 25% din PIB, ca rezultat direct al activităților subterane, rezultă că peste 10-15% din produsul mondial brut este realizat în economia informală. În țara noastră, între anii 1990 – 1993, nivelul economiei informale era de 27.3, ajungându-se ca în 2000/2001 acesta să urce la 33.4, în 2009 acesta cifrându-se la peste 23%.

Estimările actuale – deși variază în limite largi – converg totuși către concluzia că partea „invizibilă” a economiei este într-o dezvoltare fără precedent. Cifrele referitoare la gradul de extindere a muncii la negru pot reprezenta o bază de pornire pentru estimarea pierderilor produse asupra bugetului general consolidat de stat ca urmare a proliferării acestui fenomen.

Ca o caracteristică desprinsă din analiza acestui fenomen, în România, economia informală este, cu precădere, o economie de subzistență, munca la negru reprezentând 46,5% din economia informală totală. Principala cauză a activității informale o reprezintă nivelul ridicat al impozitării, evaziunea fiscală fiind argumentul cu semnificația cea mai puternică pentru un astfel de demers, aflat cu mult peste cel al birocrăției.

Mulțumiri deosebite aduc conducătorului științific, **Prof. Dr. Ing. Constantin Dan Dumitrescu** pentru cunoașterea profundă a acestui fenomen, pentru implicarea directă în problemele abordate și pentru ajutorul pe care mi l-a dat pe parcursul cercetărilor realizate. De asemenea, mulțumiri doamnei decan **Prof. Dr. Ing. Monica Izvercian**, domnilor profesori, **Prof. Dr. Ing. Ioan Abrudan**, din cadrul Universității Tehnice din Cluj-Napoca, domnului **Prof. Dr. Gheorghe Sabău** din cadrul Academiei de Studii Economice din București și nu în ultimul rând domnul **Prof. Dr. Ing. Anghel Tăroată**, din cadrul Universității “Politehnica ” Timișoara, pentru sprijinul acordat la finalizarea lucrării și pentru onoarea de a participa la comisia de examinare a tezei.

Neacșu, George-Răzvan

Economia informală factor destabilizator în evoluția societății românești

Teze de doctorat ale UPT, Seria 8, Nr. 32, Editura Politehnica, 2011, 362 pagini, 19 figuri, 19 tabele.

ISSN: 1842-8967

ISBN: 978-606-554-280-8

Cuvinte cheie: fraudă fiscală, munca informală, activități criminale, firme fantomă, paradisuri fiscale, zone libere, spălarea banilor, corupție, politici fiscale, presiune fiscală și intensitatea reglementărilor.

Rezumat, Pornind de la faptul că preocupările de studiere a fenomenului economiei informale au început să-și facă apariția în știința economică abia în ultima parte a secolului XX, atunci nu putem vorbi de o delimitare strictă a sa, termenul neavând destulă precizie nici până în prezent. Mai mult, acuratețea științifică a fenomenului, încă insuficientă, este dublată de unele confuzii, generate de existența și circulația concomitentă a mai multor termeni. Practic, caracterul de noutate al studierii economiei informale explică și faptul că nu există un accord între specialiști în ceea ce privește denumirea acestui fenomen (teoria vehiculând peste 20 de termeni).

În vederea limitării dezvoltării economiei informale se impun alături de stabilirea de noi măsuri coercitive sau de majorarea sancțiunilor în cazul celor deja existente și amplificarea măsurilor economice ce au rolul de a favoriza o creștere economică susținută, o reducere a presiunii fiscale, precum și realizarea unei reale stabilități legislative.

Obiectivul final al reducerii presiunii fiscale, respectiv creșterea încasărilor bugetare, ca rezultat al diminuării și aducerii la suprafață a economiei informale, va depinde la rândul său de nivelul coeficientului propus de descreștere a fiscalității, corelat cu volumul economiei informale preconizat a fi absorbit. Cu cât activitatea economiei informale este mai orientată spre componenta criminală, care nu are nimic de câștigat în mod direct din adoptarea măsurii de reducere a presiunii fiscale, cu atât răspunsul ei va fi mai rigid și mai întârziat.

Cea de a doua cauză importantă a economiei informale, ne referim la intensitatea reglementărilor fiscale, poate fi combătută printr-un proces consecvent de structurare a legislației fiscale precum și a celei economice în general, pe principii unitare urmărindu-se: scurtarea timpului afectat de contribuabil pentru obținerea autorizărilor și determinarea obligațiilor fiscale; eliminarea posibilităților de interpretare abuzivă a dispozițiilor atât în favoarea cât și în defavoarea contribuabilului; reducerea costurilor de administrare a sistemului atât la nivel de contribuabil cât și la nivelul statului, precum și armonizarea prevederilor legislative, a normelor și procedurilor de lucru, cu cele din statele învecinate sau cu care există interese economice comune.

Evaluarea rezultatelor favorabile, pe care aceste măsuri le determină, poate fi realizată numai în timp, analizându-se dinamica activităților de autorizare, licențiere, depuneri deconturi fiscale, obiecțiuni și contestații la măsurile dispuse urmare a controalelor fiscale, și mai ales sporirea încasărilor bugetare.

În practică, reducerea presiunii fiscale cât și scăderea intensității reglementărilor pot fi introduse gradual în asociere cu alte acțiuni care în principiu, ar trebui să le consolideze efectele.

Lucrul cel mai important pentru reușita obiectivelor amintite îl constituie recăpătarea, de către populație, a încrederii în capacitatea de guvernare. Pentru aceasta sunt necesare o serie de condiții:

- apariția unei noi clase politice mai dinamice care să nu mai fie acuzată de imobilism, conservatorism, favoritism și corupție;
- reglementarea statutului funcționarului public, crearea unui cult al funcționarului de stat, caracterizat prin cinste, corectitudine și responsabilitate, concomitent cu asigurarea unor condiții materiale prin care să i se asigure un trai decent și ferit de tentaculele corupției;
- accelerarea procesului de restructurare și modernizare a justiției, a celorlalte elemente din aparatul de stat chemate să lupte împotriva corupției, împotriva criminalității economico-financiare, în general, (poliția, garda financiară etc);
- realizarea unui program de educare a populației în domeniul reformelor economice, a sistemului de impozitare în scopul de a căpăta sprijinul și acordul acesteia.

CUPRINS

INTRODUCERE	9
CAPITOLUL I	
DELIMITĂRI CONCEPTUALE PRIVIND NOȚIUNEA DE ECONOMIE INFORMALĂ	14
1.1 Conceptul de economie informală	14
1.2 Cauzele apariției economiei informale	24
1.3 Factori generatori ai economiei informale	35
1.4 Nivelul economiei informale	40
1.5 Efecte pozitive și negative ale economiei informale	45
CAPITOLUL II	
ESTIMAREA NIVELULUI ECONOMIEI INFORMALE	56
2.1 Considerații generale	56
2.2 Metode folosite pentru estimarea nivelului economiei informale	60
2.3 Modele teoretice standard	77
2.4 Un model econometric pentru estimarea economiei informale	82
2.5 Estimarea mărimii economiei informale în România	86
CAPITOLUL III	
PRINCIPALELE FORME DE MANIFESTARE ALE ECONOMIEI INFORMALE	104
3.1 Frauda fiscală	104
3.1.1 Generalități cu privire la frauda fiscală	104
3.1.2 Forme de manifestare ale fraudei fiscale.....	109
3.1.3 Strategii și tehnici de evitare fiscală	116
3.1.4 Frauda financiară	125
3.2 Munca informală	131
3.2.1 Aprecieri generale privind sectorul muncii	131
3.2.2 Cauze, factori generatori ai muncii informale.....	135
3.2.3 Munca informală în țara noastră	139
3.3 Activități criminale	148
3.3.1 Crima organizată - componentă principală a economiei informale.....	148
3.3.2 Criminalitatea economico-financiară	155
3.3.3 Corupția – factor determinant în manifestarea economiei Informale	159
3.3.4 Traficul de droguri.....	165
3.3.5 Contrabanda și contrafacerea de bunuri	170

6 Cuprins

3.3.6 Criminalitatea informatică.....	174
3.3.7 Migrația ilegală și traficul de persoane	178
CAPITOLUL IV	
SPĂLAREA BANILOR ȘI FINANȚAREA TERORISMULUI.....	182
4.1 Considerații generale	182
4.2 Definirea procesului de spălare a banilor	186
4.3 Etapele procesului de spălare a banilor	190
4.4 Spălarea banilor și finanțarea terorismului	195
4.5 Provocări.....	211
CAPITOLUL V	
FIRMELE FANTOMĂ, PARADISURILE FISCALE ȘI ZONELE LIBERE – LIMITA ÎNTRE LICIT ȘI INFORMAL	216
5.1 Centrele off-shore și paradisele fiscale.....	216
5.1.1 Caracteristicile paradisurilor fiscale.....	216
5.1.2 Companiile off-shore: constituire și funcționare	221
5.1.3 Utilizarea paradisurilor fiscale pentru practicarea evaziunii fiscale „licite”	223
5.1.4 Principalele teritorii considerate paradisuri fiscale	226
5.2 Zonele libere, forme de fraudă fiscală “licită”	234
5.2.1 Conceptul de zonă liberă	234
5.2.2 Caracteristici principale ale zonelor libere	237
5.2.3 Clasificarea zonelor libere	241
5.3 Firmele fantomă	244
5.3.1 Constituirea și funcționarea firmelor fantomă	244
5.3.2 Condiții favorizatoare funcționării firmelor fantomă	247
5.3.3 Consecințele funcționării firmelor fantomă	250
5.3.4 Contracarea fenomenului infracțional	252
CAPITOLUL VI	
CADRUL INSTITUTIONAL ÎN VEDEREA PREVENIRII ȘI COMBATERII ECONOMIEI INFORMALE.....	256
6.1 Organizații internaționale implicate în combaterea economiei informale.....	256
6.2 Programele organizațiilor internaționale	263
6.3 Reglementări naționale în vederea combaterii economiei informale ...	266
6.4 Politici de combatere a economiei informale.....	268
6.4.1 Combaterea fraudei fiscale	268
6.4.2 Combaterea muncii informale	277
6.4.3 Combaterea activităților criminale	279

CAPITOLUL VII	
IMPACTUL ECONOMIEI INFORMALE ASUPRA DEZVOLTĂRII SOCIETĂȚII ROMÂNEȘTI.....	285
7.1 Tranziția economiei românești – factor principal în dezvoltarea economiei Informale	285
7.2 Implicații macroeconomice ale activităților informale în România	288
7.3 Caracteristicile și dimensiunea economiei informale în România.....	291
7.4 Factori care influențează existența și dezvoltarea economiei informale în România	304
7.5 Previzuni privind principalele evoluții ale economiei informale în România	311
CONCLUZII	317
BIBLIOGRAFIE	341

INTRODUCERE

Motto:

**„Economia informală rămâne, înainte de toate,
un semn al neputinței guvernului” [188]**

Preocupările de studiere a fenomenului economiei informale au început să-și facă apariția în știința economică în ultima parte a secolului XX. Abordarea într-o manieră tot mai profundă a acestui domeniu se face însă de doar 15-20 de ani. Acesta reprezintă și unul dintre motivele pentru care delimitarea sa teoretică nu este conturată cu destulă precizie până în prezent. Mai mult, acuratețea științifică a termenului, încă insuficientă, este dublată de unele confuzii, generate de existența și circulația concomitentă a mai multor termeni¹.

Practic, caracterul de noutate al studierii economiei informale explică și faptul că nu există un acord între specialiști în ceea ce privește denumirea acestui fenomen (teoria vehiculând peste 20 de termeni).

Pornind de la scopul evident economic al activității informale, respectiv de *maximizare a veniturilor utilizând, în esență metode și mijloace ilegale și luând în calcul activitățile eterogene atrase în sfera sa de cuprindere*, considerăm că poate fi acceptată ca definiție a economiei informale următoarea: *ansamblul activităților economice desfășurate organizat, cu încălcarea normelor sociale și a legilor economice, având drept scop obținerea unor venituri ce nu pot fi controlate de stat.*

Teoria și practica au demonstrat că apariția economiei informale coincide cu apariția statului și impunerea unor reguli, norme și legi, iar dezvoltarea fenomenului este corelată cu etapele istorice ale dezvoltării statului.

În ceea ce privește reacția statului de apărare a intereselor sale, se constă în timp două atitudini extreme: *indiferența și acțiunile represive excesive bazate pe autoritate și forță de constrângere.*

Schimbarea de poziție și adoptarea unei atitudini responsabile au avut loc pe plan mondial după anii `70 ai secolului trecut, când în relațiile comerciale dintre statele dezvoltate și unele din fostele colonii au intervenit schimbări majore, investitorii occidentali lovindu-se de lipsa unei legislații consolidate, de corupție și concurență neloială ce se manifestă în respectivele zone.

Pe acest fond au fost reconsiderate și problemele interne ale propriilor state și alături de măsurile coercitive de natură juridică, au început să-și facă loc abordările economice cu metode specifice de analiză, evaluare și combatere.

Astfel, în anul 1977, economistul american Peter M. Gutmann a publicat un studiu prin care atrage atenția că activitatea economică neînregistrată statistic nu mai constituie o cantitate ce poate fi neglijată. [144]

În scurt timp, problema economiei informale a dobândit un interes și o importanță deosebită; literatura de specialitate din acea perioadă o surprinde prin următoarele conotații: subterană, neagră, neregulată, închisă, neoficială, paralelă, informală, clandestină, neobservată, duală, cash, secundară etc., acești termeni regăsindu-se traduși în mai multe limbi.

¹ Conform studiului Comisiei Europene, intitulat: *Black economy*, elaborat de Bhattacharya, Ridges și Bosworth-Davis, doar în perioada 1997-2000 au fost publicate numai în țările UE peste 180 de lucrări pe această temă

Studiile care au încercat să măsoare nivelul economiei informale s-au confruntat cu dificultatea de a o defini, existând aproape tot atâtea conceptualizări câte articole și studii tratează acest fenomen complex. Discursul despre economia informală este ca un Turn Babel, toți încercând să lucreze la un singur subiect, vorbind în limbi diferite.

Economia informală este studiată, examinată și comentată de către diverse categorii de persoane, de la experți în economie sau funcționari din structurile statului (justiție, poliție, gardă financiară, servicii de informații etc.) până la omul simplu de pe stradă, problema fiind abordată întotdeauna dintr-o anumită perspectivă.

Expresia „economie informală” a devenit un termen foarte popular în ultimii ani și în România, fiind larg utilizat în discursul politic, dar și de mass-media, specialiști, oameni de afaceri sau publicul larg.

De exemplu, pentru unii *politicieni* din România discursul despre economia informală reprezintă un bun prilej de a o prezenta ca pe o consecință a ineficienței din perioada în care s-au aflat la guvernare adversarii lor. La rândul ei, *birocrăția guvernamentală* promovează ideea unor puteri sporite pentru lupta împotriva diverselor forme de manifestare, *adeptii muncii organizate* folosind termenul pentru a solicita mai multă legislație. În același timp, *clasa de mijloc* utilizează conceptul pentru a justifica dorința de reducere a poverii fiscale, *publicul larg* - primind conceptul prin mass-media - percepe fenomenul observând micile infracțiuni pe care mulți le comit zilnic. [118]

Diversele analize făcute până acum având ca subiect economia informală pun accentul fie pe aspectul social, fie pe cel economic sau moral, ori subliniază aspectele ilegale sau la marginea legalității, din această cauză unitatea de analiză a diferitelor studii nefiind comparabilă.

Dacă presupunem că toți cei care vorbesc despre economia informală spun același lucru, chestiunea ar fi simplă. Estimările asupra mărimii (nivelului) economiei informale reprezintă cel mai bun argument al faptului că cercetătorii în domeniu vorbesc despre obiective diferite. Fiecare definiție a fenomenului este structurată pe baza unei metode de cercetare care duce la o anumită concluzie. Ca rezultat, chiar și când termenii de referință sunt identici din punct de vedere lingvistic, ei sunt adesea diferiți din punct de vedere conceptual.

Deși analiștii care studiază economia informală arareori îmbrățișează puncte de vedere comune, este unanim acceptat că fenomenul trebuie definit în relație cu modul în care guvernele reglementează (controlează) activitatea economică. Câteva dintre cele mai utilizate definiții prezintă economia informală ca fiind „*activitatea economică ce nu este înregistrată în evidențele oficiale*”, „*orice activitate economică neînregistrată ce contribuie în mod curent la obținerea (calcularea) PIB*” sau „*baza cererii pentru desfacerea de bunuri și servicii (indiferent dacă era legală ori ilegală), ce scapă controlului în estimările oficiale ale produsului național brut*”. [235]

În sectorul economiei informale circulă numai bani murdari care, pe cale informală, ajung la suprafață. În mod similar, banii albi proveniți din afacerile legale pot aluneca în sectorul subteran, murdărindu-se prin finanțarea unor acțiuni ilicite în scopul obținerii unor profituri mari și rapide, imposibil de realizat într-o economie lipsită de forțele competiției și de sprijinul facilităților acordate pentru consolidare și dezvoltare.

Banii trec foarte repede dintr-o stare în alta. De foarte multe ori banii murdari sunt plasați în afaceri curate și în acest caz sunt folosiți la construirea de locuințe sociale, sunt investiți în locuri de muncă, la crearea de întreprinderi mici și mijlocii. Sau invers: banii proveniți din economia reală pot ajunge în economia informală sau

subterană unde sunt transformați în bani negri. Un exemplu semnificativ: cumpărarea de droguri cu bani proveniți din economia reală, muncii cinstit; în acest fel se finanțează economia informală. Un alt exemplu de trecere a banilor din sfera reală în cea informală sau subterană îl reprezintă și în cazul în care un individ plătește cu bani cinstiți un serviciu dorit și la care are dreptul prin lege, oferind un comision nedatorat unui funcționar corupt care în lipsa unei legi privind statutul funcționarului public solicită acest plockon. De exemplu, solicitarea de comisioane ce ating 10 - 15% pentru obținerea unui credit în condiții speciale.

Forurile economice mondiale susțin că fostele state comuniste nu dispun încă de un instrumentar care să evidențieze cu exactitate, în calculul PIB, influențele economiei informale. Din acest motiv au propus un alt indicator pentru a măsura valorile adăugate: consumul de energie. Cea mai mare problemă rezidă în faptul că o mare parte a populației și-a legat destinul de economia informală. Acest tip de economie devenit global își trage seva dezvoltării din câștigurile suplimentare, de multe ori fabuloase ce pot fi obținute prin încălcarea legii, mai ales în condițiile în care fiscalitatea este ridicată și nu există un cadru legal bine reglementat de eliminare a fraudei fiscale. Din acest motiv desfășurarea de activități economice prin încălcarea reglementărilor legale, nerespectarea formalităților și ocolirea la limită a dispozițiilor legale în vigoare generatoare de profituri subterane, definește economia informală.

Dacă imediat după Revoluție sectorul informal se baza în mare parte pe contrabanda provenită din „scurgerile de mărfuri” din întreprinderile de stat comercializate ulterior pe piața neagră, internă sau externă, cu timpul canalele s-au diversificat. Au apărut filiere specializate în lovituri pe piața neagră valutară, în trafic de stupefiante, etc. În același timp s-a format o piață neagră a muncii care alimentează la rândul ei economia informală sau subterană. Sute de mii de oameni sunt angajați și muncesc în societăți comerciale, fără acte sau cu forme în care nu sunt respectate prevederile legale. Există și proliferază și o piață neagră a serviciilor. Ca să nu mai vorbim de evaziunea fiscală.

Între sectorul formal și cel informal din economie există puternice interferențe, conexiuni asigurate și amplificate prin intermediul corupției. Cel mai mare pericol îl constituie însă faptul că aceste canale aferente economiei informale sunt alimentate de economia formală, reală.

Paleta formelor concrete de existență a economiei informale bazată pe interferența cu economia reală, este largă respectiv, de la materialele sustrate din întreprinderile de stat - de cele mai multe ori subvenționate de stat prin intermediul creditelor neperformante - și folosite pe piața neagră, până la transferuri ilegale de valută, cedarea unor piețe externe contra unor comisioane importante, sfidarea și încălcarea legilor care reglementează operațiunile bancare.

Există și un flux invers. Foarte mulți bani proveniți din economia informală, sunt folosiți la suprafață, în circuite economice legale.

Este cert că economia informală constituie și o sursă de venituri suplimentare pentru o bună parte a populației. Ne referim atât la piața neagră a muncii și piața neagră a serviciilor, domenii în care muncesc și obțin venituri milioane de oameni, cât și la faptul că din această economie vin injecții de capital în economia reală sau sunt susținute investiții ce mențin numeroase locuri de muncă.

Legăturile dintre cele două sectoare ale economiei (cel formal și informal), se multiplică îngreunând atât separarea lor, cât și analiza lor particulară.

De această interdependență nu scapă nici bugetul. Acest fenomen, conectat la faptele din economia reală, își găsește reflectarea în PIB care nu poate exprima în totalitate influențele acestei facile asupra economiei reale. Neplata tuturor taxelor prevăzute prin reglementări fiscale diminuează bugetul, iar acești bani vor contribui

la amplificarea circuitelor subterane ale căror ramificații duc în multe cazuri, la crima organizată.

Din acest motiv politica față de economia informală trebuie să se bazeze pe o bună cunoaștere a sistemului, pe analize temeinice și pe conștientizarea la nivelul populației, a răului pe care societatea îl suportă din cauza proliferării activităților economice ilicite.

Economia informală este o realitate, se regăsește cu rezultate concrete în PIB, cu unele influențe poate chiar pozitive în formarea ofertei de mărfuri pe piața de consum, în activitățile de export și import, în consumul populației. Aceasta este însă doar o față a medaliei. Reversul, nociv, trebuie analizat și eventual învins prin inițierea unor acțiuni care să-i atenueze efectele negative.

Odată cu trecerea la economia de piață practicile ilegale de obținere și legalizare a unor sume tot mai mari s-au extins și pe piața de capital punând în pericol prin aranjamentele artificiale, atât piața cât și persoanele fizice sau juridice. Prin distrugerea încrederii într-un produs sau o anumită piață se aduce atingere dezvoltării întregii economii naționale.

Interesul pentru cercetări mai aprofundate nu a fost întâmplător, la el au condus neliniștile provocate în lumea economiștilor de:

- sesizarea în statisticile oficiale a unor erori greu de explicat;
- greșeli în politicile guvernamentale datorate percepției eronate a realității;
- concluzii nerealiste ale cercetărilor selective privind gospodăriile populației nesesizate de utilizatorii datelor și, ca urmare, distorsionarea realității;
- disfuncționalități în sistemul de impozite și taxe etc.

În cele mai multe lucrări de specialitate, aceste activități din sfera economiei informale sunt grupate în: *fraudă fiscală, muncă la negru și activități criminale*, aceasta putând fi considerată *matricea structurală a economiei informale*.

În mod particular, trebuie precizat că Uniunea Europeană clasifică aceleași activități într-o altă structură[12]:

- activități productive licite nedeclarate, incluzând activitățile care nu sunt recenzate la nivelul statului prin contabilitatea națională (activități casnice, muncă benevolă, activități comunitare și cele care nu sunt declarate organelor fiscale (frauda și evaziunea fiscală, munca la negru, bacșișurile);
- activități productive ilicite de bunuri și servicii (producție și comerț cu mărfuri contrafăcute, droguri, trafic de arme, prostituție etc.). Proporțiile elementelor componente, modul lor de manifestare, impactul asupra economiei oficiale variază de la țară la țară în funcție de sistemul economic și organizatoric, de particularitățile social-istorice.

În ceea ce privește participanții la activitățile informale, pot fi identificate două categorii de persoane respectiv, o primă categorie în care sunt cuprinse *aceia care lucrează și obțin venituri exclusiv în economia informală* și cea de-a doua categorie în care sunt încadrate *persoanele ce obțin venituri atât din surse legale, cât și din economia informală*.

Un loc aparte, caracterizat prin pericolul social pe care îl generează, indiferent de poziția anterior prezentată, îl au organizatorii și participanții activi din sfera criminalității economice.

Statele aflate în tranziție de la sistemul centralizat la economia de piață se confruntă cu fenomenul economiei informale în forme foarte diverse de manifestare. Chiar dacă sistemul planificat a urmărit teoretic îndeaproape toate operațiunile

economice, iar sistemul de sancționare era drastic, pornirea naturală a omului spre înavuțire și, nu în ultimă instanță, spre un consum variat ca posibilități de opțiune a creat și în acest sistem o piață paralelă ce a funcționat clar pe principiul cerere-ofertă, prilej oportun pentru manifestări ale economiei informale.

Anul 1990, care a reprezentat practic renunțarea la economia excesiv centralizată pentru toate statele foste socialiste, a găsit populația acestor state în stadii foarte diverse de percepere a principiilor economiei de piață și, în consecință, reacția a fost pe măsură, astfel încât sectoare întregi din fosta economie de stat s-au reorientat spre câteva ținte clar diferite, semnificative fiind următoarele[60]:

- acceptarea regulilor economiei de piață și, în consecință, redimensionarea și remodelarea activității pentru a face față acestor situații;
- identificarea unor facilități imediate, la marginea sau în afara sistemului legal, implicarea în tranzacții nespecifice, abandonarea nejustificată a patrimoniului în schimbul unor beneficii aparente, imediate.

O parte importantă dintre cei care au realizat o asemenea abordare, prin corelare cu reprezentanții pieței paralele din perioada economiei planificate, au reușit în scurt timp să formeze structura economiei informale din statele aflate în tranziție.

În cazul României, pe fondul monotoniei ofertei de bunuri de consum, a lipsurilor mergând până la criză, în special în domeniul alimentară, schimbarea de sistem a fost prilejul pentru organizarea imediată a unor structuri ale economiei informale, în principal, în domeniul comerțului, prestărilor de servicii, dar și în câteva ramuri industriale producătoare de produse alimentare și bunuri de consum.

Dintre elementele componente ale economiei informale, cele mai răspândite în primul moment, în țara noastră, au fost activitățile desfășurate de firmele tip „fantomă”. Pe de altă parte, există pericolul ca, reducând sfera de cuprindere numai la aceste elemente, să nu fie luate în considerare semnalele periculoase ale altor activități subterane care deja și-au făcut apariția în perimetrul economico-social românesc.

Evaluarea ponderii economiei informale în PIB variază și pentru țara noastră, în funcție de metodele folosite, estimările Comisiei Naționale de Statistică fiind pentru ultimii ani în general reduse: 5-10 procente din PIB, dar suferind constant o anumită creștere.

Deși nu s-au efectuat analize economice și calcule la nivelul întregii economii, deopotrivă specialiști în economie, în combaterea criminalității și ziaristi au apreciat niveluri mult mai ridicate, respectiv peste 30% din PIB.

Un studiu realizat de Trezoreria Americană în anul 1999, probabil primul foarte bine argumentat tehnic, susține cifra de peste 45% din PIB. [118]

Aceste cifre trebuie analizate numai în comparație cu statistici similare din alte țări și, în același timp, trebuie ținut cont pentru fiecare caz în parte de factorii de corecție ce pot influența determinant statisticile elaborate de guvernele diferitelor state, în funcție de anumite interese de conjunctură.

Astfel, pentru state precum Italia, Spania, Franța, Suedia, se întâlnesc dese evaluări ce depășesc 15-20% din PIB, iar pentru altele, precum Germania, SUA, Japonia, în general se presupun cifre mai moderate.

Pornind totuși de la această statistică, luând în seamă în același timp concluziile unor instituții cu rol de control, dar și experiența internațională, rezultă că dimensiunea economiei informale în România, ca în toate țările ce provin din sistemul economic planificat, este cu siguranță semnificativă și cu implicații majore asupra viitorului societății.

CAP 1. DELIMITĂRI CONCEPTUALE PRIVIND ECONOMIA INFORMALĂ

1.1 Conceptul de economie informală

Economiile ce se caracterizează prin coexistența unor elemente ale economiei de piață cu cele ale unei economii clandestine nu sunt o raritate și nici nu constituie o noutate.

Vechile scrieri medievale amintesc despre "*practici ascunse*" cum ar fi contrabanda, braconajul sau distileria clandestină, acestea capătând o dezvoltare fără precedent în ultima perioadă, când în realitate, a devenit o economie care se desfășoară în afara pieței sau a cadrului legal.

Toate economiile lumii, fără nicio excepție, sunt ansambluri de elemente ale unor activități de piață și elemente ale unor activități în afara pieței. Societatea, oricare ar fi ea, avansată sau înapoiată, creștină sau musulmană, capitalistă sau socialistă, a găsit și găsește căi de a-și soluționa problemele de supraviețuire sau chiar de dezvoltare pe multiple niveluri, nu numai pe cele ale economiei de piață¹.

În toată lumea se dă mită sau șpagă, chiar dacă s-a preluat apelativul mai occidental de "*comision*". Se pot pune semne de întrebare asupra modului în care oamenii de afaceri au acumulat primul million, dar și asupra modului în care un simplu functionar public își poate permite un lucru foarte scump al cărui preț depășește de câteva zeci de ori salariul lui anual.

O hotărâre judecătorească definitivă consemnează faptul că *"Oricine are dreptul de a-și organiza afacerile, în așa fel încât să reducă la minimum plata impozitelor corespunzătoare; nimeni nu trebuie să își planifice cheltuielile și veniturile legale în funcție de exigențele maxime ale Ministerului de Finanțe; nici un cetățean nu are datoria patriotică de a plăti un maxim de impozite, dar de la aceasta până la evaziunea ilicită grosolană sau subtilă nu mai sunt decât câțiva pași...Acești pași trebuie aspru pedepsiți..."*[330].

Dorința fiecăruia dintre noi este de a câștiga cât mai mulți bani în mod cinstit pentru a ne realiza obiectivele pe care ni le propunem. Însă acest lucru depinde de mai mulți factori, cum ar fi: pregătirea profesională, abilitatea, experiența și uneori norocul. O parte din banii câștigați sunt preluați de către stat sub forma impozitelor și taxelor fără a se oferi o contraprestație directă pentru aceasta, ceea ce face ca averea individului sau a agentului economic să se diminueze și, astfel, să nu-și mai poată realiza obiectivele în totalitate sau să și le îndeplinească parțial. Cum este foarte greu să se despartă de o parte din veniturile care i se cuvin, caută să se sustragă de la plata impozitelor și taxelor datorate, fie folosind imperfecțiunile legii, fie încălcând-o, iar pentru economia informală se utilizează o serie de termeni după cum îi avem în tabelul 1.1.

¹ Termenul de "*economie de piață*" are scopul de a delimita principiile și instrumentele economiei centralizate, de comandă, specifică sistemului comunist în antiteză cu economia liberă, concurențială, specifică economiilor dezvoltate

Tabelul 1.1 Termeni utilizați pentru desemnarea „altei” economii decât cea oficială

1; 2	Economie neoficială	1	Economie neînregistrată
1	Economie nestructurată	1	Economie neobservată
1; 2	Economie nedeclarată	2	Economie ascunsă
2	Economie disimulată	2	Economie submarină
2	Economie clandestină	2	Economie subterană
2; 3	Economie paralelă	3	Economie secundară
3	Economie alternativă	3	Economie duală
3	Economie autonomă	2	Economie ocultă
2	Economie gri	2	Economie neagră
3	Economie marginală	2	Economie neregulată
1; 2	Economie invizibilă	3	Economie periferică
2	Economie ilegală	2; 3	Economie informală
3	Contraeconomie	2	Economie umbră

Sursa: Roubard F., Seruzier M. – „*Economia neînregistrată de statistică și sectorul informal în țările aflate în dezvoltare, în STATECO*” - Revus d'etudes statistiques, nr. 68, decembrie 1991

Practicile privind economia ilegală nu mai reprezintă în Europa și în SUA un fenomen marginal. Ele au o reprezentativitate mult mai importantă în ultimii zece ani, ajungând în unele țări, chiar și la 50% din PIB. Fenomenul este interesant și prin faptul că dacă se remarcă o scădere a procentului la nivel național, există o foarte importantă creștere zonală și sezonieră.

În acest context, exemplul Italiei este edificator, astfel, dacă între 1998-2002 s-a înregistrat o scădere a procentului practicilor de economie ilegală la nivel național, acest procent s-a dublat în zona Mezzogiorno[303].

În literatura de specialitate există numeroși termeni care în practică, nu definesc aceeași realitate, surprinzând, aproape fiecare, doar unele aspecte ale economiei informale și nu totalitatea lor. Cert este însă că avem de-a face cu o „altă” economie decât cea obișnuită, cunoscută. și care desemnează activitățile ce scapă normelor legale și statistice.

În această multitudine de denumiri trebuie amintit efortul economiștilor Roubard și Seruzier de a trece în revistă cei mai mulți dintre acești termeni, în funcție de următoarele caracteristici, respectiv:

- 1) neutralitate(a) (termenului);
- 2) practicile deliberat oculte;
- 3) judecata pozitivă.

Prima familie de termeni (*care a primit codul 1*) adoptă punctul de vedere considerat neutru, la care nu se face nici o judecată de valoare asupra activității în sine și nu se specifică motivația agenților angajați în acest tip de activități.

Cea de-a doua familie de termeni (*codul 2*) desemnează un ansamblu de practici deliberat oculte ale celor care sunt implicați în ele, practici la limita legalității, iar adjectivele folosite au predilect o nuanță negativă.

A treia familie de termeni (*codul 3*) are în vedere comportamentul agenților și definește un spațiu economic alternativ care înglobează și alte aspecte: organizare socială, rețea de solidaritate, originalități culturale. Acest spațiu economic alternativ se manifestă, în general, în alte țări decât cele dezvoltate, combinând formele tradiționale de organizare cu bazele unei „alte dezvoltări”. Acesta este criteriul numit de autori al „*judecății pozitive*”.

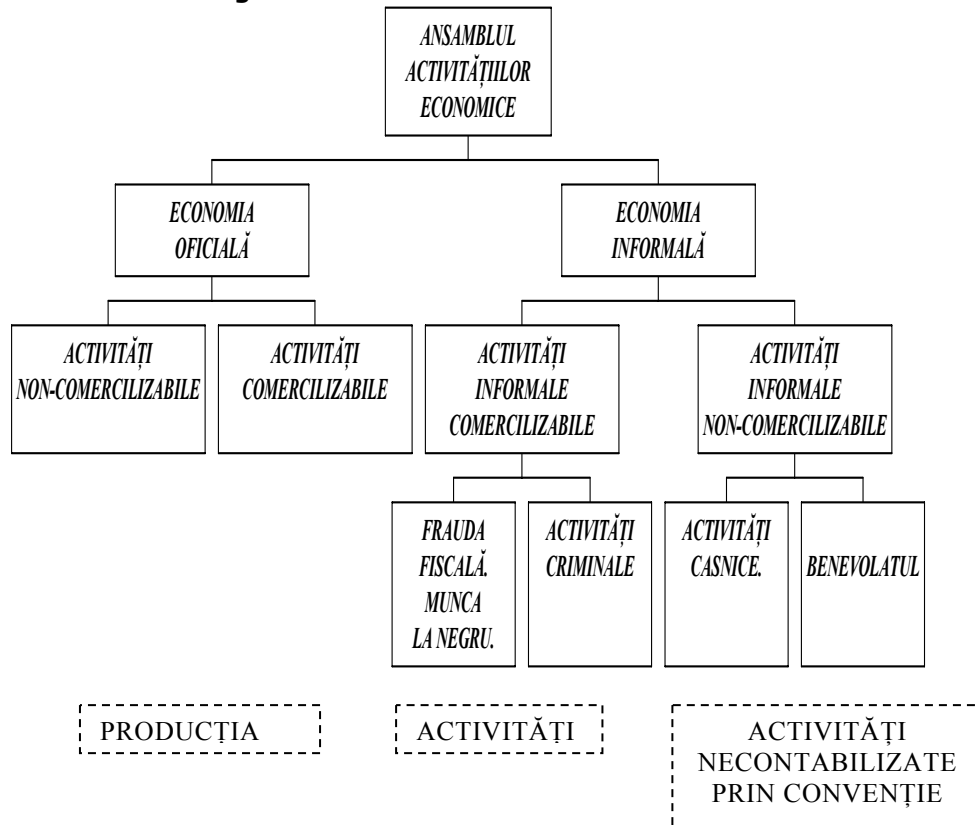
În ceea ce privește utilizarea termenilor *informal/formal* la nivelul economiei, aceștia au fost utilizați prima dată în 1971 de către Keith Hart în cadrul unui studiu asupra șomajului în Ghana. Clasificarea a fost rezultatul împărțirii activităților economice în tradiționale și moderne, primele cuprinzând activitățile economice precapitaliste, iar celelalte, activitățile care utilizează tehnologia modernă, planificare profesională și reglementări guvernamentale.

Definițiile sectorului informal s-au extins cuprinzând termeni ca *economie subterană, neregulată, invizibilă, neagră, gri, în umbră, de nenumărat sau necontabilizată*. K. Hart face distincția între cele două sectoare economice prin modul în care indivizii își câștiga existența, elaborând o clasificare a ocupațiilor formale și informale, ultimele incluzând activități desfășurate la nivelurile primar, secundar și terțiar.

Ulterior în 1972, Organizația Internațională a Muncii (OIM) a făcut distincția dintre sectorul formal și informal la nivelul întreprinderii. În aceasta perspectivă, sectorul informal se află într-o relație directă cu sărăcia. Există chiar o definiție conform căreia activitatea informală este cea neînregistrată de instituțiile statului, cuprinzând activități generatoare de venit nereglementate de stat în medii sociale în care activități similare sunt reglementate. Ca un specific, economia informală în anumite situații poate deveni legală, de exemplu cazul comerțului cu alcool din perioada prohibiției în SUA, care a devenit, ulterior, o activitate licită.

Fiecare definiție a fenomenului este structurată pe baza unei metode de cercetare. Chiar atunci când termenii de referință sunt identici din punct de vedere lingvistic, ei sunt diferiți din punct de vedere conceptual. Astfel, economia informală (Figura 1.1) este prezentată ca fiind alcătuită din «*orice activitate economică ce nu este înregistrată în evidențele oficiale*»[22], sau «*orice activitate economică neînregistrată ce contribuie în mod curent la obținerea PIB*» sau «*baza cererii pentru desfacerea de bunuri și servicii (legală ori ilegală) ce scapă controlului în estimările oficiale ale produsului național brut*» sau «*totalitatea activităților economice nedeclarate instituțiilor însărcinate cu stabilirea impozitelor și cotizațiilor sociale care scapă înregistrărilor statistice și din contabilitatea națională*»[94].

Figura 1.1 Elementele economiei informale

Sursa: Enste Dominik, Schneider Friederich – „Increasing Shadow Economies all Over the World. Fiction or Reality. A Survey of the Global Evidence of their Size and of their Impact from 1970 to 1995” - The Institute for the Study of Labor (IZA), Bonn, 1998

Termenul include, în sens larg, atât activități ilegale, cât și activități legale care: 1) deși cunoscute sunt neluate în considerare de către contabilitatea națională, și 2) sunt nedecarate pentru plata obligațiilor fiscale.

Partea ascunsă a economiei informale cuprinde un grup de activități, așa-numite criminale, și care se referă la activități penale de tipul: producția și distribuția de bunuri (droguri, pornografie etc.), producția și distribuția de servicii (jocuri de noroc ilegale, proxenetism, prostituție), transferuri (falsificarea banilor, furturi, încasare de despăgubiri necuvenite de la instituții de asigurări) și crimele împotriva ființei umane.

Alături de acestea, în economia ascunsă se include și economia neagră (sintetic rezumată în schema de mai sus, prin munca la negru și evaziunea fiscală), care are o definiție standardizată în opinia lui Pyle[211] și se referă la „acele activități perfect legitime care se concretizează în tranzacții (în natură sau contra plată) între indivizi și care sunt apoi ascunse autorităților, în special celor fiscale”. Chiar astfel standardizată, definiția economiei negre presupune la diferiți autori

diferite accepțiuni și conținuturi atunci când aceștia încearcă estimarea dimensiunilor ei și ale întregii economii informale.

Activitățile casnice, observate a fi în creștere o dată cu diminuarea timpului de muncă și sporirea timpului liber, cuprind, în esență, activități de preparare a hranei, îngrijirea copiilor, întreținerea locuinței, grădinărit etc.

Benevolatul presupune activități efectuate de și pentru asociații și sau persoane individuale, fiind mult mai răspândite în țările cele mai dezvoltate, deoarece cei mai bogați sunt dispuși să transfere o parte din bogăția lor către cei mai săraci. Chiar și în urma acestor clarificări de bază, se remarcă totuși că, dat fiind conținutul foarte bogat al fiecărei activități componente a economiei informale, este greu uneori să se facă delimitări foarte exacte privind încadrarea într-o categorie sau alta.

O ultimă observație privind delimitările conceptuale se referă la preferința unor autori de a defini aproximativ aceeași realitate economică cu termenul de economie subterană pentru țările dezvoltate și cu cel de economie informală pentru țările în curs de dezvoltare. Deși conținutul economic al celor două noțiuni este aproximativ același, diferența pare să fie mai mult de conținut filosofic - în sensul că ultima cuprinde un ansamblu de activități având obiectivul de a asigura supraviețuirea celui/celor care le practică (acțiune de altfel paralelă economiei oficiale) - și nu atât tentația firească și permanentă a agenților economici de a încerca să scape de control și constrângere pentru a-și mări cât mai mult veniturile. Conceptul de economie informală a marcat discursul unor importante categorii de specialiști din domeniul social, juridic și presă înainte de a fi analizat din punct de vedere economic. Termenul în sine este o traducere foarte sugestivă și a căpătat supremație asupra altor expresii apropiate, elementul comun în toate fiind delimitarea economicului între activitatea legală și cea ilegală, în final între bine și rău în economie. Abordările sunt foarte variate, termenul fiind mult mediatizat și folosit în funcție de anumite interese imediate, mai înainte de a căpăta o anumită consistență științifică, conducând în aceste condiții la dificultatea stabilirii unei definiții stricte.

Pornind de la scopul evident economic al activității informale, respectiv de maximizare a veniturilor utilizând în esență, metode și mijloace ilegale, și luând în calcul activitățile eterogene atrase în sfera sa de cuprindere, considerăm că poate fi acceptată ca *definiție a economiei informale* următoarele: *ansamblul activităților economice desfășurate organizat, cu încălcarea normelor sociale și a legilor economice, având drept scop obținerea unor venituri ce nu pot fi controlate de stat.*

Teoria și practica economică au demonstrat că apariția economiei informale coincide cu apariția statului și impunerea unor reguli, norme și legi, iar dezvoltarea fenomenului este corelată cu etapele istorice ale dezvoltării statului.

Comerțul clandestin cu pietre prețioase și țesături deosebite, braconajul, distilerile clandestine sunt activități rămase celebre până în epoca noastră, la care ulterior, s-au alăturat comerțul complementar, traficul de frontieră cu bunuri de larg consum ce lipseau de pe piața organizată în sistemul socialist și marile afaceri, precum cele cu armament, carne vie, droguri, tutun, alcool, cu particularitățile de rigoare, au însoțit economia informală pe parcursul realității imediate din fiecare perioadă.

Indiferent de numele care i s-a dat, această economie a fost înțeleasă de către toți autorii ca fiind acea activitate economică ce se desfășoară la limită sau în afara obligațiilor fiscale și sociale (munca la negru sau fraudă fiscală), sau ilegală și corupțională (traficul de droguri, contrabanda, prostituția etc), sau se desfășoară la nivelul familiilor (preparatul hranei, spălarea rufelor, bricolajul), sau constă în

schimburi de bunuri și servicii benevole, în afara pieței și neevidențiate în statistică (activități de mecenat, cadouri etc.)

De asemenea, există o viziune unitară în ceea ce privește faptul că o activitate economică este informală atunci când autorul ei dorește în mod deliberat să obțină avantaje sau profit material prin practici de evitare a obligațiilor sociale sau de încălcare a legii. În același timp, experții sunt de acord și cu faptul că o activitate economică este informală atunci când nu are caracter marfar, deoarece se referă la aspecte ale vieții private sau ale autoconsumului familial.

Sintetizând, putem spune că prin economie informală se înțelege *ansamblul activităților economice care „scapă”, total sau parțial, controlului legal și evidenței statistice.*

Într-o economie globalizată, controlul este expresia unor necesități de ordin esențial care decurg din ansamblul de interacțiuni globale ce caracterizează raportul dintre mediul economic, mediul ecologic și suveranitatea statului asupra sistemului fiscal național.

Economia informală nu ține cont de cele patru comandamente ale raportului dintre mediul economic și cel ecologic [69], acceptate ca fiind premise absolute ale unei dezvoltări durabile, pe principiul coeziunii sociale, respectiv:

- întreprinderea (agentul economic) acționează doar prin mijloace concurențiale, în parteneriat de interese cu consumatorul, doar prin raporturi comerciale și are o politică transparentă de prețuri și de utilizare a profitului;
- contribuția fiscală este datoria primară și esențială a oricărui generator de venit, deoarece numai prin aceasta se poate realiza concordanța interesului individual cu cel public (local, național, comunitar, internațional);
- respectarea clauzelor sociale este condiția stabilității și echilibrului mediului economic și politic;
- compatibilizarea activității economice cu posibilitățile și specificitatea contextului urban sau regional în care se desfășoară.

Din punctul de vedere al poziției față de această manieră de înțelegere a ceea ce numim „*control*”, s-a conturat un concept al economiei informale care evidențiază gradul și modul în care activitățile economice se situează în afara celor patru comandamente [29].

Putem vorbi astfel, de o economie a întreprinderii informale care se referă la unități sau agenți economici ce acționează nu numai în ilegalitate, ci chiar în clandestinitate. Sunt unități organizate ad-hoc, în locații temporare, false, iluzorii, cu personal provizoriu și fără nici un fel de evidență contabilă.

Deși pare curios că un asemenea fenomen să existe în economiile tot mai intensiv informatizate ale epocii noastre, trebuie spus că întreprinderea informală este o realitate extrem de palpabilă chiar în economia modernă. De pildă, deși este bine cunoscută și foarte apreciată, industria franceză de confecții este grav afectată de acest tip de întreprindere care produce, într-o singură noapte, mii de cămăși sau pantaloni în mansardele Parisului, plătind cu foarte puțini bani emigranții clandestini din China sau Vietnam.

Concurența pe piața unică europeană, dar și cea de pe piața internațională globalizată, a stimulat și dezvoltarea economiei costului subteran care evidențiază tendința unor agenți și activități economice legale de a individualiza în structura costului de producție unul sau cel mult două elemente asupra cărora se poate acționa ilegal în scopul reducerii costului în ansamblul său. De obicei, se încearcă o

delocalizare a unor segmente din procesul de producție în țări în care posibilitatea eludării unor obligațiuni fiscale este mai mare.

Încercând să situăm economia informală în ansamblul economiei naționale este necesar să începem prin prezentarea unei paralele între economia de suprafață și economia subterană, sau în alți termeni, între economia formală și cea informală.

Economia formală (instituțională) poate fi definită ca un sistem de alocare a resurselor în cadrul căruia reglementarea fluxurilor de factori de producție este asigurată prin parteneriatul dintre agenți și stat, prin instrumente monetar fiscale. Economia formală este, exclusiv, o economie monetară.

Economia informală reprezintă un sistem în cadrul căruia reglementarea fluxurilor de factori de producție se realizează într-un mod heterogen, atât prin instrumente monetare, dar și prin auto-consum sau prin raporturi de schimb și repartiție în formă nemonetară.

Specificul heterogen al modului de reglementare a fluxurilor de factori de producție în economia informală determină dificultatea observării și cuantificării acestui tip de economie. Mai mult, analiștii apreciază că economia informală este extrem de versatilă, adaptându-și formele și metodele de acțiune în funcție de contextul socio-economic în care se află².

Astfel, se consideră că în țările cu o economie de piață dezvoltată, economia informală este un mijloc de evitare a presiunii fiscale, a obligațiilor sociale și a birocratizării excesive a administrației publice.

Pentru țările cu o fostă economie excesiv centralizată (țările foste socialiste) se consideră că economia informală a fost un mijloc de „corectare” a curențelor sistemului planificat de alocare a resurselor, exprimând „un mod quasi-biologic de reacție la rigiditatea unui sistem de control centralizat prin mijloace ideologico-birocratice. Se consemna astfel prelevarea ilegală a unor factori de producție din întreprinderile de stat și prelucrarea acestora în scopul producerii unor bunuri destinate pieței paralele. Efectul a constat într-o modificare a repartiției veniturilor și o corecție a raportului dintre cerere și ofertă”[163].

În țările în curs de dezvoltare (denumite „lumea a treia”), menținerea unor reminiscențe ale raporturilor precapitaliste de tipul economiei naturale, eșuarea exodului rural în șomaj cronic și incapacitatea acumulării interne de capital, transformă economia informală „într-un modus vivendi, într-un stil de viață care menține în supraviețuire o populație fără nici o speranță de încadrare în sistemul ordonat al unei piețe moderne și concurenționale”[290].

² După 1980 cercetătorii și analiștii au acordat o mare atenție studiului economiei informale. În acest context, evidențiem următoarele referințe bibliografice: Adam Markus, Ginsburgh Victor - *The effect of irregular markets on macroeconomic policy*, Economic Review, 29/1985; Bardhan Pranab - *Corruption and development*, Journal of Economic Literature, 35/1997; Bhattacharyya Dilip, *How does the hidden Economy affect consumers' expenditure?*, Berlin, 1993; De Soto Hernando - *The other path*, El Otre Sendero 1987; Friedman, Johnson, Kaufmann, Zoido-Lobaton - *Dodging the grabbing hand*, Washington, 1999; Gaertner Wenig - *The Economics of Shadow Economy*, Berlin, 1985; Loayza Norman - *The Economics of the informal sector*, Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy, 1996; Pestieu Pierre - *L'economie souterraine*, Pluriel Hachette, 1989; Pommerehne Hart - *Tax morale, tax evasion and the Choice of policy instruments in different political systems*, Public Finance, 1994; Roma GiNuseppe - *L'economia sommersa*, Ed. Laterza, 2000; Schneider Friedrich, Enstc Dominik - *Shadow Economies: size, causes and consequences*, Journal of Economic Literature, III/2000; Tanzi Vito - *Uses and abuses of estimates of the underground economy*, Economic Journal, 109/1999. Din literatura economică românească menționăm: Dăianu, D., Albu, L - *Instituții, Strain and Underground Economy*, William Davidson Institute, 1997.

În anul 1998, **Organizația pentru Cooperare Economică și Dezvoltare (OECD)** prezintă în numărul din iunie al „*Employment outlook*” o definiție pe trei paliere

a economiei informale. Interesant este faptul că ceea ce în literatură apărea, până la acea dată ca fiind economie informală este, în accepțiunea **OECD**, doar un palier al ansamblului pe care îl denumește *economie neobservabilă*.

OECD împarte economia neobservabilă în trei părți distincte: *economia ilegală*, *economia subterană* și *economia informală*.

- **Economia ilegală** cuprinde activitățile ilicite cum ar fi producerea și comercializarea drogurilor, dar și activități legale practicate însă de persoane neautorizate, în care se includ comerțul sau schimbul valutar stradal;
- **Economia subterană** cuprinde activități care pot fi subterane din motive economice (evaziune fiscală) sau din motive de neevidențiere statistică;
- **Economia informală** cuprinde activitățile unităților economice în care nu se poate face o separație precisă între muncă și capital, deoarece producătorul este și consumatorul produsului (economia naturală și activitățile casnice) (Tabelul 1.2).

Tabelul 1.2 Tipologia activităților economiei informale

	Tranzacții monetare	Tranzacții nemonetare
Activități ilegale	Vânzări de bunuri furate, droguri și prostituție, jocuri de noroc neautorizate	Barter de droguri și bunuri furate. Producerea de droguri pentru consum propriu
	Evaziune fiscală	Evaziune fiscală
Activități legale	Neraportarea veniturilor și nedeclararea cuantumului real al salariilor sau al altor valori impozabile	Barter cu bunuri și servicii legale Bricolaj și alte activități de reparații casnice

Sursa: Coșea Mircea – „*România subterană*” – Editura Tribuna Economică, București, 2004

Conform schemei OECD, bunurile produse în economie pot fi împărțite în:

- bunuri și servicii produse în economia oficială care sunt exprimate monetar. (valoarea acestora este raportată statistic în PIB);
- bunuri și servicii nevalorizabile obținute în cadrul gospodăriei familiale;
- bunuri și servicii care în mod normal ar trebui să presupună tranzacții monetare dar care nu sunt cuprinse în PIB: activități desfășurate legal dar nedeclarate fiscal (evaziune fiscală), activități legale desfășurate ilegal (munca la negru), activități ilegale (droguri, etc.).

Teoria economiei informale poate sugera practici cel puțin următoarele elemente:

- *economia informală nu poate fi tratată unitar* deoarece nu toate dintre activitățile ei sunt ilegale sau periculoase pentru echilibrul sistemului economic național;
- *economia informală este în strânsă legătură cu nivelul economic, social, politic și educațional de dezvoltare* al unui ansamblu economic național, dar și cu specificul componentelor politicii sale fiscale și al structurii administrației publice;
- *economia informală poate contribui, în anumite condiții, la soluționarea unor probleme ale pieței forței de muncă sau ale raportului dintre cererea și oferta de bunuri și servicii*, dar întotdeauna afectează negativ capacitatea administrației publice de a satisface serviciile sociale datorită diminuării veniturilor bugetare;
- *economia informală este elementul generator de corupție și criminalitate economică* prin interacțiunea dintre grupurile de interese economice și puterea politică (clientelismul politic);
- *economia informală poate fi combătută atât prin metode coercitive, cât și prin metode economico-administrative* dar, niciodată numai prin metode coercitive. Mixul de metode se consideră a fi cel mai eficient;
- *economia informală are consecințe grave asupra economiei și societății unei țări*, deteriorând nu numai structurile fluxurilor de factori de producție, dar și stabilitatea politică și socială, odată cu erodarea puterii administrative.

Unele dintre cele mai utilizate definiții prezintă economia informală ca fiind „*activitatea economică ce nu este înregistrată în evidențele oficiale*”[22] „*orice activitate economică neînregistrată ce contribuie în mod curent la obținerea (calcularea) PIB*” sau „*baza cererii pentru desfacerea de bunuri și servicii (indiferent dacă era legală ori ilegală), ce scapă controlului și estimărilor oficiale ale produsului național brut*”[105].

Un dicționar românesc de economie apărut în 1999 o definește ca fiind „*totalitatea activităților economice nedeclarate instituțiilor însărcinate cu stabilirea impozitelor și cotizațiilor sociale care scapă înregistrărilor statistice și din contabilitatea națională*”[94].

Conform acestei surse, *economia informală* – cunoscută și sub denumirea de economie ascunsă sau subterană, cuprinde: *munca „la negru”, ilegală sau clandestină, activitățile de producție, proiectare, menajere, etc., neoficiale și nedeclarate.*

În scurt timp, problema economiei informale a dobândit un interes și o importanță deosebită; literatura de specialitate din acea perioadă o surprinde prin următoarele conotații: *subterană, neagră, neregulată, închisă, neoficială, paralelă, informală, clandestină, neobservată, duală, cash, secundară etc.*, acești termeni regăsindu-se traduși în mai multe limbi.

Potrivit Serviciului Român de Informații³ „*principalele canale de alimentare a economiei informale se localizează în domeniul evaziunii fiscale și vamale (diminuarea valorii sau a cantității declarate în vamă), contrabanda cu mărfuri,*

³ Serviciul Român de Informații – „*Raport referitor la îndeplinirea atribuțiilor ce revin, potrivit legii, Serviciului Român de Informații, pentru realizarea siguranței naționale – octombrie 1994 - septembrie 1995*”, Editura Sibguard, Sibiu

manoperele ilicite în gestionarea patrimoniului firmelor (conducerea intenționat defectuoasă a evidențelor, derularea unor operații fictive), concurența neloială, deturnarea de fonduri preponderent în sfera agenților economici cu capital mixt sau exclusiv de stat, corupția etc”.

Între sectorul formal și cel informal din economie există puternice interferențe, conexiuni asigurate și amplificate prin intermediul corupției. Cel mai mare pericol îl constituie însă faptul că aceste canale aferente economiei informale sunt alimentate de economia formală, reală. Paleta este largă: de la materialele sustrate din întreprinderile de stat - de cele mai multe ori subvenționate de stat prin intermediul creditelor neperformante - și folosite pe piața neagră, până la transferuri ilegale de valută, cedarea unor piețe externe contra unor comisioane importante, sfidarea și încălcarea legilor care reglementează operațiunile bancare. Există și un flux invers. Foarte mulți bani proveniți din economia informală, sunt folosiți la suprafață, în circuite economice legale.

Odată cu trecerea la economia de piață practicile ilegale de obținere și legalizarea unor sume tot mai mari s-au extins și pe piața de capital punând în pericol prin aranjamentele artificiale, atât piața cât și persoanele fizice sau juridice. Prin distrugerea încrederii într-un produs sau o anumită piață se aduce atingere dezvoltării întregii economii.

Interesul pentru cercetări mai aprofundate nu a fost întâmplător, la el au condus neliniștile provocate în lumea economiștilor de:

- sesizarea în statisticile oficiale a unor erori greu de explicat;
- greșeli în politicile guvernamentale datorate percepției eronate a realității;
- concluzii nerealiste ale cercetărilor selective privind gospodăriile populației nesesizate de utilizatorii datelor și, ca urmare, distorsionarea realității;
- disfuncționalități în sistemul de impozite și taxe etc.

În cele mai multe lucrări de specialitate, aceste activități din sfera economiei informale sunt grupate în: fraudă fiscală, muncă la negru și activități criminale, aceasta putând fi considerată **matricea structurală a economiei informale**.

În mod particular, trebuie precizat că Uniunea Europeană clasifică aceleași activități într-o altă structură:

- *activități productive licite nedecarate*, incluzând activitățile care nu sunt recenzate la nivelul statului prin contabilitatea națională (activități casnice, muncă benevolă, activități comunitare și cele care nu sunt declarate organelor fiscale (frauda și evaziunea fiscală, munca la negru, bacșișurile);
- *activități productive ilicite de bunuri și servicii* (producție și comerț cu mărfuri contrafăcute, droguri, trafic de arme, prostituție etc.). Proporțiile elementelor componente, modul lor de manifestare, impactul asupra economiei oficiale variază de la țară la țară în funcție de sistemul economic și organizatoric, de particularitățile social-istorice.

În ceea ce privește participanții la activitățile informale, pot fi identificate două categorii de persoane *cele care lucrează și obțin venituri exclusiv în economia informală* și cea de-a doua categorie în care sunt încadrate *persoanele ce obțin venituri atât din surse legale, cât și din economia informală* [8]. Statele aflate în tranziție de la sistemul centralizat la economia de piață se confruntă cu fenomenul economiei informale în forme foarte diverse de manifestare.

Chiar dacă sistemul planificat a urmărit teoretic îndeaproape toate operațiunile economice, iar sistemul de sancționare era drastic, pornirea naturală a

omului spre înavuțire și, nu în ultimă instanță, spre un consum variat ca posibilități de opțiune a creat și în acest sistem o piață paralelă ce a funcționat clar pe principiul cerere-ofertă, prilej oportun pentru manifestări ale economiei informale.

Anul 1990, care a reprezentat practic renunțarea la economia planificată pentru toate statele foste socialiste, a găsit populația acestor state în stadii foarte diverse de percepere a principiilor economiei de piață și, în consecință, reacția a fost pe măsură, astfel încât sectoare întregi din fosta economie de stat s-au reorientat spre câteva ținte clar diferite:

- acceptarea regulilor economiei de piață și, în consecință, redimensionarea și remodelarea activității pentru a face față acestor situații;
- identificarea unor facilități imediate, la marginea sau în afara sistemului legal;
- implicarea în tranzacții nespecifice;
- abandonarea nejustificată a patrimoniului în schimbul unor beneficii aparente, imediate.

Parte importantă dintre cei care au realizat o asemenea abordare, prin corelare cu reprezentanții pieței paralele din perioada economiei planificate, au reușit în scurt timp să formeze structura economiei informale din statele aflate în tranziție.

În cazul României, pe fondul monotoniei ofertei de bunuri de consum, a lipsurilor mergând până la criză, în special în domeniul alimentară, schimbarea de sistem a fost prilejul pentru organizarea imediată a unor structuri ale economiei informale, în principal, în domeniul comerțului, prestărilor de servicii, dar și în câteva ramuri industriale producătoare de produse alimentare și bunuri de consum [69].

Dintre elementele componente ale economiei informale, cele mai răspândite în țara noastră, au fost activitățile desfășurate fără înregistrare, evaziunea fiscală și munca la negru. Pe de altă parte, există pericolul ca, reducând sfera de cuprindere numai la aceste elemente, să nu fie luate în considerare semnalele periculoase ale altor activități informale care deja și-au făcut apariția în perimetrul economico-social românesc.

1.2 Cauzele apariției economiei informale

Înțelegerea cu relativă întârziere, de către autoritățile statelor, a relațiilor existente între diverse activități situate la marginea economiei informale, a permis acesteia să se dezvolte nestingherit, iar în momentul descoperirii sale, să apară într-o structură complexă, cu caracter global, adaptabilă unor oportunități, capabilă să se apere cu eficiență de efectele măsurilor dispuse împotriva sa.

În timp ce în unele lucrări economia informală este asociată doar cu activități economice legale care nu sunt raportate fiscalului și se sustrag impozitării, numeroase studii pe această temă iau în calcul și activitățile ilegale: *traficul de droguri, jocurile de noroc ilegale, jafurile, înșelăciune, traficul de arme etc.*[103]

O idee larg vehiculată în legătură cu economia informală este aceea că ea există acolo unde sunt și restricții de piață. Ea nu trebuie înțeleasă ca o deviere de la economia în ansamblu, ci ca o componentă a acesteia, fiind legate prin intermediul piețelor care servesc la schimbul valorii.

Așadar, o definiție precisă este greu, dacă nu imposibil, de dat, lucru datorat - pe de o parte - complexității fenomenului, iar pe de altă parte faptului că ea se dezvoltă tot timpul potrivit principiului „apei curgătoare”: *se adaptează cu ușurință*

schimbărilor din sistemul economic, fiscal, juridic, moral. Un exemplu de corelare a valorii este descris în tabelul 1.3.

Tabelul 1.3 Corelarea efectelor economiei informale

Tipul de activitate	Tranzacții monetare		Tranzacții nemonetare	
Ilegală	Producere și trafic de droguri, jocuri de noroc, jafuri, înșelăciuni, contrabanda și contrafacerea de bunuri, traficul de arme, criminalitatea informatică, migrația ilegală și traficul de persoane.		Schimb în natură de: droguri, bunuri furate, trafic. Producția de droguri pentru uz propriu. Jaf pentru propriu uz.	
	Evaziune fiscală	Evitarea fiscală	Evaziune fiscală	Evitarea fiscală
Legală	Câștig nedeclarat din afaceri pe cont propriu, sustragerea de la plata taxelor, impozitelor, prin neînregistrarea unor activități, nedeclararea veniturilor impozabile, diminuarea nivelului veniturilor impozabile prin diverse metode (evidențe duble, alterarea memoriilor mijloacelor de stocare a datelor), venituri din activități neautorizate etc.	Munca la negru, profituri nedeclarate	Schimb în natură de servicii și bunuri legale	Munca proprie, ajutorul din vecinătate

Sursa: Owen Lippert, Walker Michael (eds) – „*The Underground Economy. Global Evidence of its Size and Impact*”, The Fraser Institute Vancouver, 1997

În concluzie, sensul pe care putem să-l dăm termenului de economie informală este acela care presupune orice activitate economică ce nu este înregistrată în evidențele oficiale, inclusiv activitățile ilegale (producerea și traficul de droguri, jocuri de noroc ilegale, înșelăciunile, corupția, criminalitatea informatică, contrabanda și contrafacerea de bunuri, traficul de arme, migrația ilegală și traficul de persoane etc.) [213]. În actualul context de criză mondială, economia informală a devenit cea mai importantă dimensiune a economiei românești. Substanța ei economică este puternică și are o pondere în PIB, considerată de către experții Trezoreriei SUA, peste media mondială.

Se caracterizează printr-un nivel ridicat și modern al utilizării instrumentelor de piață (inclusiv al pieței de capital interne și internaționale), printr-o capacitate ridicată de inserare în structurile și fluxurile economice internaționale. Utilizează mijloace și instrumente eficiente de convertire și deturnare a fluxurilor de capital. Este un mix bine structurat de management modern cu practici sofisticate de evaziune și clientelism politic [68].

Activitățile în economia informală par să fie determinate de două motive economice principale: evaziunea fiscală și evitarea reglementărilor (licențe, standarde legale, proceduri administrative).

Studiile recente încearcă o diversificare a cauzelor economiei informale, mai ales în condițiile globalizării și ale creării pieței unice europene.

Astfel, în literatura de specialitate, în principal, se evidențiază următoarele cauze:

- nivelul înalt al fiscalității și al contribuțiilor la fondurile de securitate socială;
- sistemul fiscal a devenit mult prea complicat și prea dificil de interpretat;
- gradul de acceptare a regulilor și instituțiilor naționale și comunitare este în descreștere (euroscepticism);
- reducerea numărului de ore săptămânale de muncă și a vârstei de pensionare;
- reducerea nivelului de educație civică și de loialitate față de instituțiile și legile țării.

Abordările sociologice, psihologice sau culturale, care, în mod evident, completează abordarea economică, depășesc scopul acestei analize. În ceea ce privește povara fiscală, este de notorietate faptul că ratele ridicate ale impozitării indirecte determină creșterea cantității bunurilor și serviciilor tranzacționate în economia informală. (Tabelul 1.4)

Tabelul 1.4 Evaluarea cauzelor economiei informale în țările UE

Cauza	Influența asupra economiei informale (%)
□ Creșterea fiscalității	45 – 55 %
□ Dificultatea sistemului fiscal	10 – 15 %
□ Inacceptabilitatea regulilor și instituțiilor	5 – 10 %
□ Reducerea duratei de muncă	5 – 10 %
□ Reducerea nivelului de educație	5 – 10 %

Sursa: Ciupagea Constantin, Simone Ilie și Rainer Neef - "Evoluțiile economice și sociale în România începând din 1990", în Neef, Raider și Philippe Adair (eds.). *Economii informale și transformarea socială în România*, Lit Verlag, Münster, 2004

De asemenea, ratele marginale ridicate ale impozitării veniturilor conduc la creșterea muncii subterane. Stimulentele pentru munca informală sunt cu atât mai mari cu cât nivelul brut (incluzând impozitele) al costurilor cu munca în economia oficială este mai mare decât nivelul net (excluzând impozitele) al veniturilor forței de muncă.

În ceea ce privește intensitatea reglementărilor, economia informală poate fi privită ca o reacție a agenților economici care se simt „striviți” de povara intervențiilor statale și aleg strategia „ieșirii”, renunțând la strategia „vocii”.

Cel puțin în cazul României, nu numai de intensitatea reglementărilor în sine, ci și comportamentele discreționiste ale autorităților publice în aplicarea reglementărilor sunt relevante din perspectiva deciziei de a trece în economia informală. Premisa acestei analize este că economia informală apare ca urmare a două tipuri de intervenții guvernamentale: **impozitarea** și **reglementările administrative**.

În același timp, cauzele economiei informale, a căror combatere presupune analize economice și sociale, urmate de acțiuni concrete pentru crearea condițiilor necesare privind transferul la economia reală a unor activități din sfera informală, au avut, în majoritatea statelor lumii un caracter sporadic, considerându-se că politicile de dezvoltare economică generală vor rezolva și o parte din problemele economiei informale.

Cercetând acest aspect, se observă că cele mai multe dintre studiile, analizele, articolele de presă, indică cu precădere rolul determinant al presiunii fiscale alături de multitudinea reglementărilor fiscale coroborate cu birocracia în evoluția acestui fenomen.

Politica fiscală reprezintă instrumentul principal al oricărui program de stabilizare sau relansare economică, iar rata fiscalității, un parametru esențial. Literatura în domeniu este deosebit de vastă. Noi dezvoltări privind acest subiect s-au înregistrat după apariția teoriei *supply-side* potrivit căreia *nivelul impozitării trebuie astfel ales încât acesta nu trebuie să influențeze investițiile*.

Pornind de la scopul evident economic al activității informale, respectiv de maximizare a veniturilor indiferent de metodele și mijloacele ce urmează a fi folosite pentru aceasta, o pârghie importantă a nivelului acesteia o reprezintă și legislația țării respective. Astfel, în funcție de politica economică adoptată la un moment dat, anumite operațiuni pot fi purtătoare ale unor impozite foarte mari, care pe fondul corupției și al contrabandei cu mărfuri similare, să facă imposibilă desfășurarea activității în condiții legale.

Foarte frecvent este întâlnită în practică situația în care contribuabilii cu venituri mici sunt riguros impozitați, în timp ce posesorii unor surse multiple de venituri beneficiază de o serie de circumstanțe care în final conduc la o impozitare ce contravine principiilor de echitate fiscală.

Prin politica adoptată, o repartizare corespunzătoare în total profit, în funcție de statistica acestuia obținut de societăți, a unui procent privind raportul investiții/dividende, se observă că veniturile la bugetul statului sunt mai mari decât aplicând un impozit unic.

De asemenea, impozitarea graduală poate presupune și distribuirea acesteia pe domenii de activitate, respectiv Codul Activităților Economice Naționale (C.A.E.N.).

Astfel, într-o primă fază contribuabilii ar încerca să transfere baza impozabilă pe mai multe societăți, să elimine o parte din aceasta prin economia informală, să găsească alte surse paralele de câștig în vederea "ieșirii" din această impozitare graduală. Sigur că toate aceste elemente pot fi realizate printr-un control riguros al statului, însă nu trebuie pierdut din vedere faptul că impozitarea "la ce se poate prinde", la un maxim suportabil de agenții economici, este o soluție disperată lipsită de orice rațiune [76].

O politică a impozitelor ar putea lua în calcul o atragere a tuturor contribuabililor printr-o impozitare scăzută, ulterior printr-un control riguros al afacerii, al forței de muncă sau alte surse de venituri, să se poată stabili un optim. În acest calcul trebuie ținut seama că, așa cum arată curba Laffer, există un optim în stabilirea gradului de impozitare al unei țări.

Profesorul Laffer a demonstrat teoretic și prin aplicații practice, că veniturile statului pot crește până la o rată a impozitării de 60%. Așadar, la rate de impozitare de peste 60% orice creștere duce la scăderea veniturilor din impozite.

Teoretic, prin atragerea din economia informală a unor contribuabili, politica fiscală a actualului nostru guvern, va putea fi un succes privind atragerea de resurse suplimentare la bugetul general consolidat al statului.

Sigur că de o mare importanță este și înclinația contribuabilului spre evaziune fiscală și sustragerea de la plata impozitelor. Astfel, în opinia unor specialiști, dacă el a optat definitiv pentru neplata salariilor, a principalelor impozite, a "*micilor înțelegeri și taxe de protecție*" cu personalul având atribuții de control, va fi foarte greu să revină la o normalitate chiar dacă impozitul va deveni 1%.

Se constată în ultima vreme, din păcate, faptul că prin „*explozia universitară*” se ridică la rang de "*înaltă clasă*" abilitatea de a inventa forme grosolane de evaziune, mascate prin relații și taxe de protecție, născute de imaginația unor absolvenți (uneori ajunși aproape de vârsta pensiei) de universități îndoielnice, transformați peste noapte în juriști și economiști de clasă și care pot la un moment dat, să creeze probleme unei "armate" de controlori financiari [76].

De aceea, combaterea acestui fenomen trebuie făcută prin conștientizarea celor care se implică în astfel de acțiuni, a riscului de a-și pierde dreptul de a profesa, a faptului că o profesie, indiferent de vârsta la care este începută, necesită o experiență câștigată în timp printr-o cunoaștere perfectă a legislației, a activității desfășurate și după aceea aplicarea unor eventuale principii legale de evitare a impozitării.

Din studiul literaturii din domeniu și al analizelor specifice tematicii s-au evidențiat următoarele cauze care au dus la apariția și dezvoltarea economiei informale:

- a) nivelul presiunii fiscale;**
- b) multitudinea reglementărilor și birocrăția;**
- c) comportamentul socio-uman;**
- d) nivelul de dezvoltare economică;**
- e) corupția;**

a) Nivelul presiunii fiscale

Determinat ca raport între veniturile fiscale și produsul intern brut, nivelul presiunii fiscale este, chiar dacă nu în toate cazurile, direct proporțional cu creșterea prețurilor.

Această stare se amplifică pe parcursul comercial al mărfurilor, lovind în beneficiarii situați spre sfârșitul traseului. Pe acest fond, economia informală înregistrează profituri suplimentare, deoarece:

- oferă produse mai ieftine, chiar dacă sunt de o calitate îndoielnică, deoarece sustrăgându-se de la plata impozitelor, producătorul clandestin își permite să pretindă prețuri care concurează fraudulos pe cele din economia reală;
- atrage noi activități în sfera sa, deoarece mulți contribuabili împovărați suplimentar aleg ca opțiune de ieșire economia subterană;
- având activități neimpozitate, deci venituri necontrolate, se va crea imediat posibilitatea muncii la negru, a chiriei la negru, instalarea spiralei evazioniste fiind iminentă;
- tranzacțiile se efectuează rapid, în numerar, fără a necesita transferuri bancare.

Studiul acestui indicator, pentru a fi cu adevărat relevant, trebuie realizat ținându-se seama de:

- nivelul economiei reale, respectiv calculul său să se realizeze după deducerea din PIB-ul oficial a procentelor reprezentând *economia informală*, ținând seama tocmai de trăsătura principală a respectivelor venituri, respectiv sustragerea lor de la impozitare;

- existența, pe tot parcursul perioadei analizate, a unui volum semnificativ de activități scutite de la plata unor categorii importante de impozite. Astfel, scutițiile la plata impozitului pe profit pentru firmele cu capital străin, regimul fiscal favorabil pentru zonele libere, duty-free-urile, zonele defavorizate, precum și reglementările privind scutițiile și amânările la plata unor obligații fiscale au constituit serioase motive de dezechilibru a presiunii fiscale pentru anumite segmente de contribuabili și au determinat, în unele cazuri, procedee frauduloase de sustragere a unor contribuabili de la plata obligațiilor fiscale, amplificând volumul economiei subterane;
- parafiscalitatea, respectiv, existența unui număr semnificativ de circa „450 de impozite și taxe în plus care nu se regăsesc în bugetul de stat ci în bugetele unor agenții.”⁴.

Nivelul presiunii fiscale se poate determina, alături de rata presiunii fiscale, comunicată oficial prin intermediul Anuarului Statistic elaborat de I.N.S., și presiunea fiscală aferentă strict economiei reale (raportând valoarea veniturilor fiscale oficiale declarate, la PIB-ul oficial, diminuat cu valoarea comunicată de I.N.S. pentru activitățile economiei informale) [8].

$$\text{Rpf rec.} = \text{VF} / \text{PIB rec.} * 100 \quad (1)$$

unde:

Rpf rec. = rata presiunii fiscale recalculată;

VF = venituri fiscale (buget de stat, buget local, buget asigurări sociale);

PIB rec. = PIB oficial – valoarea activităților economice ascunse.

Rata presiunii fiscale oficială este preluată din *Anuarul Statistic* - în corelație cu rata presiunii fiscale recalculată.

Pornind de la valorile astfel determinate constatăm existența unor diferențe procentuale sensibile, ce trebuie corelate și cu celelalte argumente aduse de noi cu privire la anumite privilegii fiscale și la parafiscalitate, pe care nu le putem transpune în valori direct cuantificabile, dar care, la rândul lor, amplifică nivelul real al fiscalității, considerăm că această problemă, a presiunii fiscale, are o complexitate și o semnificație deosebită în motivarea anumitor activități proprii economiei informale.

Concluziile la care s-au ajuns arată că această presiune fiscală nu trebuie interpretată matematic. Față de media Comunității Europene și media țărilor O.C.D.E., în țara noastră, pe fondul scăderii presiunii fiscale, nu au fost atrase sume importante la buget și nici creșteri economice spectaculoase.

Conform anuarului statistic al OCDE, gradul de fiscalitate generală la nivelul anului 2008 se prezenta astfel: Danemarca 52.2 %, Spania 33.7 %, Suedia 52.0 %, Irlanda 33,7 %, Franța 45.7 %, SUA 28,5 %, Austria 44.0 %, Turcia 25,4 %, Italia 43.2 %, Republica Coreea 23,2 %, Grecia 40.6 %, Mexic 16,3 %, Germania 38.1 %, Marea Britanie 36.0 %, Polonia 42,11 %, Ungaria 40,3 % și **România 29,6 % (O.C.D.E. total 37,7 % din care UE total 42,4 %)**.

Se poate observa faptul că gradul de fiscalitate generală (%) în câteva țări membre ale O.C.D.E. în anul 2008 a cuprins valori între 16,3% și 52,2%. În țările UE, acesta a oscilat în intervalul 33%-52%.

Observăm că în cazul României gradul de fiscalitate generală este relativ mic, comparativ cu țările U.E. și chiar cu țările în tranziție. Situația respectivă se

⁴ Ministrul Finanțelor Publice, Mihai Tănăsescu, ziarul Adevărul, marți 09 noiembrie 2004

explică prin baza îngustă de impunere și ca urmare a fenomenului de fraudă fiscală existent în țara noastră.

Apreciem că în analiza presiunii fiscale este necesară cunoașterea *teoriei impozitului optim* [283]. Noutatea acestei teorii constă în extinderea noțiunii de utilitate derivată din venit, prin includerea în calculul utilității a unor valori ca: timp liber, investiția educațională și investiția de capital.

Ca și în teoriile clasice, teoria impozitului optim presupune o funcție a bunăstării generale care include atât funcția venitului cât și cea a impozitului. Un mod de concepere a bunăstării totale este acela pornind de la divizarea societății în niveluri și tipuri de abilități. Pentru fiecare clasă de persoane astfel definită, utilitatea U poate fi concepută ca fiind câștiguri minus impozite plătite: $U_n = Z(n) - T(n)$ pentru abilitatea tipului n cu venitul Z și impozitul T .

Dacă această utilitate este multiplicată prin frecvența tipului n de abilitate în societate $f(n)$, obținem utilitatea totală pentru această clasă. Dacă repetăm aceasta pentru toate grupurile din societate și însumăm rezultatele, obținem utilitatea totală W , exprimată matematic:

$$W = \sum [Z(n) - T(n)] * f(n) \quad (2)$$

pentru $n=0 \rightarrow N$ niveluri de abilitate în societate.

Presupunând că abilitatea este o variabilă mai curând continuă decât discretă, bunăstarea se poate exprima și sub forma integrală de la 0 la n :

$$W = \int U_n [Z(n) - T(n)] * f(n) d(n) \quad (3)$$

Pornind de la faptul că impozitarea poate produce ca reacție a contribuabilului alegerea timpului liber în locul muncii (considerând ca și timpul liber are o valoare de utilitate) expresia utilității generale devine:

$$W = \sum U_n [x(n), y(n)] * f(n) \quad (4)$$

unde $y(n)$ este proporția fiecărei cheltuieli zilnice cu munca pentru un anumit tip n ,

$x(n)$ fiind venitul după impozitare, respectiv: $X(n) = Z(n) - T[Z(n)]$

Venitul după impozitare $Z(n)$ este o funcție atât a orelor lucrate cât și a ratei salariului pentru diferite nivele de abilitate. Din cauza problemelor complexe implicate (distribuția abilităților în societate, variația funcției utilității în raport cu veniturile după impozitare, rata de înlocuire dintre venit și timp liber) relația trebuie simplificată pe seama unui parametru care ponderează importanța venitului și timpului liber:

$$U = \log [x a (1 - y)] \quad (5)$$

Expresia $x a (1 - y)$ este compusă din venitul după impozitare și timpul liber, expresia finală devenind:

$$U_n = \log [(n * y(n) - T[Z(n)]) a * (1 - y)] \quad (6)$$

Prin creșterea lui a , venitul este evaluat la cote superioare timpului liber.

Sigur că toate aceste modele sunt pur teoretice, existând, prin eliminarea și simplificarea unor parametri, posibilitatea unor calcule concrete, dar și cu marje de eroare corespunzătoare.

Construirea unei politici fiscale care să armonizeze interesele naționale, impune respectarea unor *criterii de optimizare fiscală*. Astfel, studierea efectelor directe ale impozitelor asupra ofertei de bunuri și serviciile reprezintă una din preocupările majore ale economiștilor. Arthur Laffer argumentează că *micșorarea cotelor de impozitare este complet compatibilă cu venituri din impozite constante sau chiar cu venituri mai mari decât cele inițiale* [168].

„Politica fiscală reprezintă ansamblul deciziilor de natură fiscală luate de factorul decident public, în scopul asigurării resurselor financiare, destinat finanțării nevoilor publice și a realizării unor finalități de natură economicosocială, în condițiile în care asupra economiei acționează factori reali sau obiectivi, a căror tendință nu este exclusiv ciclică” [248].

Indiferent de natura și amploarea deciziilor fiscale, acestea se exercită prin constrângere publică, care este organizată și legitimă sub aspect social, determinând evoluția structurală a sistemului fiscal. Aceasta constituie expresia deciziilor de politică fiscală și în același timp instrumentul prin care aceste decizii se transpun în practică.

Politica fiscală constituie una din variabilele instrumentale de care administrația publică dispune, iar acțiunea sa asupra variabilelor din economie se realizează prin sistemul fiscal.

Se poate aprecia că *„politica fiscală cuprinde ansamblul deciziilor prin care se realizează modelarea structurală a sistemului fiscal și se asigură funcționarea acestuia, în scopul obținerii finalităților dorite de decidentul public în economie”* [43].

Curba Laffer deplasată descrie elementele cunoscute într-o altă viziune. Astfel, rata minimă de impozitare **I_{min}** este rata corespunzătoare unui buget minim care să asigure o birocrație minimă și eficiență pentru funcționarea în bune condiții a statului [168].

Rata de impozitare optimă **IO** este acea rată care asigură prelevarea la dispoziția statului a celei mai mari sume de venituri, din impozite. Toate cotele posibile între **I_{min}** și **IO** sunt cote de impozitare la care poate recurge statul – agent economic într-o economie de piață.

Cota maximă de impozitare **I_{max}** este cota impozitului care satisface relația:

$$I_{max} = V - \Sigma VPD/V = 100 - \Sigma VPD/V * 100 \quad (7)$$

unde V reprezintă venitul realizat de cetățenii unei țări într-un an, iar VPD este venitul personal stabilit de puterea publică care devine totalitară.

Așadar, dacă în intervalul I_{min} și IO activitatea de atragere a veniturilor este funcțională și echitabilă, atingând un maxim în punctul M, nu același lucru se poate spune despre intervalul IO și I_{max} care ar face ca veniturile colectate la dispoziția statului să crească brusc, dar nu în sensul impozitării, ci al confiscării într-un regim de muncă dictat și nu de libertatea de inițiativă.

b) Multitudinea reglementărilor și birocrația

În timp ce sarcina fiscală poate fi cuantificată, intensitatea reglementărilor, înțelegându-se ca ansamblul de dispoziții, proceduri și operațiuni ce sunt impuse contribuabililor pentru obținerea autorizării unei activități economice sau funcționarea acesteia, reprezintă un alt aspect al înclinației spre economia informală. Astfel, potrivit percepției contribuabilului, dificultatea reglementărilor și intensitatea acestora sunt considerate un cost suplimentar, o reducere a posibilității sale de alegere. Sintetizând o gamă substanțială de factori, am ajuns la concluzia că

principalele trăsături negative ale reglementărilor economice, în special cele de natură fiscală, care favorizează economia informală, sunt:

- *instabilitatea legislativă*, manifestată prin modificarea frecventă, contradictorie chiar a normelor de lucru și chiar a principiilor de bază, ce reglementează o anumită activitate;
- *lipsa de reglementări specifice unor anumite activități* sau, dimpotrivă, abundența reglementărilor, având același obiect;
- *proceduri dificile, cu interpretări aleatoare*, lăsate la îndemâna operatorului sau reprezentanților autorității;
- *acordarea unor facilități pe criterii arbitrare, promovarea unor inechități sau favorizarea evidentă a unor grupuri*;
- *existența unui sistem sancționatoriu arbitrar, exagerat sau, dimpotrivă, lipsit de autoritate*;
- *decredibilizarea acțiunilor întreprinse de organele statului de drept, alterate de structuri clientelare*.

Un rol important în decizia unui contribuabil de a nu se alinia normelor legale, urmând să caute posibilități legale de diminuare a impozitelor plătite sau de a alege „opțiunea de ieșire” în economia informală îl are și comportamentul autorităților.

Astfel, comportamentul profesional, consecvent și obiectiv, determină un răspuns pozitiv din partea contribuabililor, în timp ce comportamentul discret, evaziv, dual al autorităților, amplifică influențele negative generate de intensitatea reglementărilor și determină apariția și dezvoltarea economiei informale.

c) Comportamentul socio-uman

Încercând să abordăm acest subiect, din punct de vedere economic, se constată o dificultate și probabilitatea destul de mare de a nu reuși să oferim o explicație suficient de concludentă unor fenomene, de altfel evidente. Astfel, nu este deloc de neglijat faptul că înclinația spre câștig a indivizilor este nelimitată, banii având nu doar rolul de economii și investiții, fiind deopotrivă măsura tuturor lucrurilor, deci inclusiv a puterii.

Dorința de câștig și spiritul de competiție, care de altfel asigură progresul omenirii, acționează ca un „tranchilizant” asupra simțului de conservare și protecție, mergând uneori până la extrem, explicând poate astfel, riscurile asumate de către reprezentanții marilor companii, care acceptă implicarea în tranzacții deosebite ce depășesc frecvent chiar și limitele economiei informale.

d) Nivelul de dezvoltare economică

Economia informală este o prezență semnificativă, chiar dacă uneori discretă, în toate statele indiferent de nivelul lor de dezvoltare economică și de sistemul politic ce le guvernează. O analiză sumară ne permite să constatăm că elementele componente ale economiei informale nu se manifestă uniform în toate statele lumii.

În timp ce statele aflate în curs de tranziție sunt afectate în primul rând de fraudă fiscală și se constituie în principalii exportatori de muncă la negru, statele dezvoltate își concentrează forțele pentru a combate activitățile criminale.

Sigur că nu trebuie neglijat nici aspectul statelor slab dezvoltate, în care dificultățile cotidiene impun, inclusiv economiei informale, să furnizeze resurse pentru supraviețuirea populației.

Posibilitățile de eludare diferă de la o categorie socială la alta, în funcție de natura și proveniența veniturilor ori a averii supuse impozitării, de modul de stabilire

a materiei impozabile, de modul de organizare a controlului sau de alți factori specifici.

e) Corupția – factor determinant al economiei informale

Corupția face parte din acele categorii de fapte a căror soluționare a fost lăsată timp îndelungat numai pe seama justiției, cauzele ei, influențele pe care le generează ca fenomen social și economic, fiind ignorate.

Astfel, prin activitatea desfășurată într-un mediu potențial coruptibil se pot dezvolta câteva ipoteze:

- cea mai mare parte din sumele vehiculate în procesele coruptive provin din economia informală, deoarece este greu de închipuit că ele ar putea fi înregistrate și impozitate, în detrimentul plătitorului, situație care i-ar amplifica acestuia costurile și ar conduce ușor la deconspirarea acțiunii;
- valoarea facilităților nelegale, dobândite prin procesele coruptive, depășește de câteva ori nivelul mitei plătite inițial, acesta fiind de altfel scopul acțiunii de mituire;
- o parte importantă din valoarea facilităților dobândite nelegal, precum și a mitei plătite pentru aceasta, se reîntoarce pentru a fi utilizate în economia informală, iar restul urmează procesul de reciclare, spălare a banilor, în final intrând în economia reală.

Explicația ar fi faptul că individul pus în fața unor impozite ridicate va căuta sprijinul ocult al funcționarului public pentru anularea sau amânarea momentului plății, obținerea unor deduceri, a unor înlesniri, mai ales în cadrul unui sistem cu o legislație arbitrară.

Eliminarea corupției este elementul primordial în perfecționarea controlului fiscal ca element de combatere a fraudei fiscale. Corupția, alături de incompetență, sunt elementele care favorizează creșterea fraudei fiscale, între cele două componente existând o relație direct proporțională.

Corupția sau activitatea de corupere este o activitate umană destul de bine elaborată. Ea nu este supusă hazardului sau inconștientului, ci este o activitate rațională, responsabilă. Datorită corupției o societate involuează în întregul ei, în afara unui mănuchi de profitori, restul societății suportând costurile globale ale acestui fenomen, precum și ale fraudei fiscale și crimei organizate.

Corupția are cauze psihologice, istorice, sociale, politice, dar în principal o determinare economică. De aceea, unele țări cunosc o perpetuare a fenomenului corupției și involuției economico-sociale.

Concluzionând, corupția este o activitate economică deoarece [277]:

- se bazează pe resurse limitate;
- dispune de un proces operațional: favoarea, înlesnirea, oportunitatea, în general avantajul ocult;
- dispune de o finanțare specifică;
- dispune de o piață proprie;
- satisface anumite trebuințe;
- urmărește realizarea de profituri.

Corupția este o activitate economică și pentru că cele mai numeroase și importante acte săvârșite au legătură cu actele și faptele economice. Activitatea de corupere este una spontană, la nivelul societății ea nefiind formal organizată, însă dacă ea se neglijează poate deveni o activitate sistematică și curentă.

Activitatea de corupere este desfășurată de funcționari publici și oameni politici care se pot folosi de locul ocupat și de puterea de care dispun în structura și

ierarhia publică și în consecință este o activitate parazitară, desfășurată în paralel și pe suportul activității publice.

Finanțarea corupției este asigurată în primul rând de statutul celor cu funcții în structura de stat care au posibilitatea și se lasă corupți în detrimentul realizării sarcinilor de serviciu pentru care sunt salariați. Aceștia folosesc timpul de muncă pentru care sunt plătiți de la bugetul statului pentru a procura noi "resurse" necuvenite.

Pierderile sunt mai mari decât fraudă fiscală produsă prin corupție. Ea constă din înlocuirea alocării de resurse prin mecanismele puse la dispoziție de piață, care sunt mai puțin distorsionate, cu alocarea prin mecanismul corupției care sfidează legile economiei de piață.

Aceasta este o piață "subterană", fiind influențată de starea generală a economiei, de moralitatea societății, de factorii politici și de gradul de implicare a statului în economie.

Activitatea de corupere este strâns legată de coexistența sectorului public și a celui privat. Este un fapt cunoscut în țările dezvoltate, care au trecut prin diverse etape de dezvoltare, că întinderea mare a sectorului public determină o corupție mai accentuată.

Raționamentul existenței corupției constă în dorința de a obține câștiguri cât mai mari a celor care participă la actul de corupție, dorință care este cu atât mai mare cu cât discrepanța dintre veniturile funcționarilor (mici) și a celor care recurg la corupție (mult mai mari) sunt importante, precum și cu cât lipsa de moralitate a societății este mai pronunțată.

Activitatea este greu de controlat și de cuantificat, dat fiind caracterul său ocult, coordonatele sale fiind greu de probat. Actul de corupere și fenomenul corupției în general sunt activități imorale. Imoralitatea și ilegalitatea se bazează în primul rând pe faptul că funcționarii publici și oamenii politici corupți vând din interesele și speranțele contribuabililor, din impozitele cărora sunt plătiți, în loc de a le apăra și consolida, iar în al doilea rând realizează evaziune fiscală prin sumele de bani primite de la corupători, ceea ce se răsfrânge, de asemenea, negativ asupra contribuabililor.

Corupția este prezentă și în sânul economiei și societății românești, mult mai mult odată cu trecerea la economia de piață, deși ea este prezentă de secole în țara noastră.

Cauzele sunt multiple:

- salarizarea modestă a funcționarilor care nu asigură, în multe cazuri, nici necesitățile curente;
- birocrația și incompetența;
- numărul mare de funcționari publici existenți datorită gradului mare de implicare a statului în economie;
- politizarea activității de control prin numirea în funcții de conducere și management a unor reprezentanți ai puterii politice;
- presiunea fiscală relativ ridicată la care sunt supuși agenții economici;
- dreptul arbitrar sau uneori părtinitor de a stabili cuantumul sancțiunilor de către organele de control;
- nivelul de dezvoltare a economiei;
- perpetuarea nivelului de trai scăzut al populației.

Deși legile apărute după 1990 au prevăzut ca funcționarii publici să nu fie implicați în activitatea societăților comerciale, aceștia nu au renunțat nici la afaceri,

nici la funcțiile din administrația publică, cesionând conducerea societății pe numele rudelor sau apropiaților acestora.

Lupta împotriva corupției ca pârgă de combatere a fraudei fiscale trebuie dusă de guvern, dar și de oamenii de afaceri și persoanele cinstite care își leagă afacerile de speranțele pentru o viață mai bună, atât pentru ei, cât și pentru ceilalți [24]. În primul rând trebuie acționat asupra cauzelor care o generează și o perpetuează, principalele acțiuni fiind considerate următoarele:

- selecționarea și perfecționarea personalului pe bază de competență;
- salarizarea motivantă, bazată pe merit a personalului din activitatea de control fiscal prin acordarea de salarii decente, premii, avantaje în natură, autoturism și telefon de serviciu, concedii gratuite, transport gratuit pe mijloacele de transport;
- protejarea funcționarilor și a familiilor acestora împotriva pericolelor la care se expun prin activitatea de control;
- promovarea în funcții de conducere a unor profesioniști în domeniu;
- libertatea de decizie în acțiunile pe care le desfășoară și neimplicarea politicului în activitatea acestora;
- alocarea de sume importante de la bugetul statului pentru combaterea evaziunii fiscale (echipamente tehnologice, culegerea de informații, publicații de specialitate etc.);
- pedepsirea celor care se fac vinovați de acte de corupție, indiferent de poziția pe care o dețin.

Eficiența măsurilor de combatere a economiei informale este determinată în mod hotărâtor de starea și evoluția economică și de corupție. Alegerea momentului oportun în care se va declanșa un program important de combatere a economiei informale trebuie să țină seama de starea economiei și de perspectivele acesteia.

Astfel, o perioadă de creștere economică va favoriza măsurile îndreptate împotriva economiei informale și va determina o atitudine pozitivă atât din partea reprezentanților economiei informale cât și a majorității contribuabililor onești care nu-și mai simt amenințată stabilitatea economică. Declanșarea unui proces de combatere a economiei informale pe fondul unei perioade de recesiune economică nu va avea rezultatul scontat, existând pericolul de a accentua "scufundarea" unor indivizi sau chiar a unor activități în straturile mai profunde ale economiei informale [69].

Creșterea economică reală și economia informală sunt, în principiu, termeni ce exprimă categorii economice opuse, dar în funcție de amploarea măsurilor ce urmează a fi aplicate și a sectoarelor subterane ce urmează a fi abordate, trebuie ales un moment economic oportun.

1.3 Factori generatori ai economiei informale

Înainte de a evidenția cele mai semnificative cauze ale apariției și dezvoltării economiei informale trebuie specificate câteva condiții ale existenței acesteia. Dorința oamenilor de a-și spori venitul real a fost și va rămâne cu siguranță elementul determinant al existenței permanente, în proporții mai mari sau mai mici, a economiei informale. Pentru a-și mări veniturile, se angajează atât în activități legale (dar adesea nedecarate), cât și ilegale.

Este clar deci că nivelul activităților din cadrul economiei informale depinde, ca și în cazul economiei oficiale, de cererea pentru produsul final pe care îl oferă. Cererea este dată în ambele cazuri de venitul disponibil, de distribuția venitului și de

diferențele de preț între bunuri și servicii identice oferite de ambele tipuri de economie.

O altă condiție a existenței economiei informale este fezabilitatea activităților din cadrul ei, care limitează opțiunea agenților pentru acest domeniu. Această fezabilitate depinde de constrângerile instituționale dintre care cea mai importantă este dimensiunea firmei. Firmele mici și cele care oferă servicii personale pot ascunde, cu mai multă ușurință decât firmele mari, o parte (mai mare) a output-ului lor.

Procedurile administrative sau practicile de verificare ale autorităților fiscale sau de control reprezintă alte constrângeri. Fezabilitatea activităților desfășurate în afara legii (moonlighting) depinde de simplitatea și productivitatea relativă a acestora în economia neoficială nu pot fi obținute produse și nu se pot efectua servicii care cer tehnologii sau echipamente complexe și care, în consecință, sunt foarte scumpe, pentru simplul fapt că procurarea acestora este greu de ascuns. Investițiile în capitalul fix sunt, de aceea, reduse, limitându-se la cele pentru mijloace circulante.

Productivitatea activităților neoficiale trebuie să fie apropiată de cea din sectorul oficial care oferă același output. Mai mult decât atât, superioritatea ei în primul caz este una dintre condițiile de a obține un produs care va fi preferat de viitorul consumator. Acesta alege între produsul economiei oficiale și al „celeilalte” și datorită diferenței între impozitele, taxele, costurile pe care fiecare le plătește.

Dacă condiția existenței economiei informale este dorința oamenilor de a-și spori veniturile reale, atunci cea mai importantă cale de a o împlini este dată de tentația de a păstra în totalitate veniturile rezultate din diverse activități, ascunzându-le organelor de taxare și control, fapt numit generic evaziune [137].

Factorii esențiali care au permis dezvoltarea exacerbată a economiei informale:

- incertitudinile legislative ce au însoțit mutațiile economice;
- divizarea economică necontrolată, apariția unor mici întreprinderi cu activitate temporară, speculativă;
- descentralizarea, divizarea puterii prin distribuirea responsabilităților, crescând astfel numărul indivizilor coruptibili;
- atitudinea tolerantă atât a autorităților, cât și a populației față de încălcarea reglementărilor, o oarecare reticență față de disciplină;
- jonctiunea imediată realizată de reprezentanții pieței paralele existente în perioada socialistă cu cercuri cu preocupări similare din statele vecine și, pe această cale, conectarea la structurile internaționale ale economiei subterane.
- existența în circulație în afara sistemului bancar a unei mase monetare foarte mari, cifrându-se la sfârșitul anului 2000, la nivelul a 25.741,7 miliarde lei, reprezentând 13,9% din totalul masei monetare care era de 185.060 miliarde lei;
- nivelul ridicat al ratei dobânzilor practicate de bănci pentru creditele acordate clienților nebancați, inclusiv guvernamentali, media acestora în ultimii 5 ani fiind cuprinsă între 40 - 60%, ceea ce încurajează fenomenul camătei;
- deprecierea constantă și rapidă a monedei naționale în raport cu moneda europeană (EURO), ceea ce în multe cazuri a determinat crearea unei conjuncturi defavorabile desfășurării în bune condiții a activităților economice, urmate de neînregistrarea în totalitate în evidențele contabile a acestora;

- volumul redus al tranzacțiilor pe piața de capital (Bursa de Valori București), ceea ce a generat tranzacționarea acțiunilor prin eludarea legii și apariția transferurilor de proprietate prin metode frauduloase;
- birocrațismul exagerat chiar și în situația când acesta nu este reclamat de o normă bancară, în acordarea de credite agenților economici, susținerea financiară a acestora, realizându-se prin alte mijloace decât cele legale, ceea ce conduce în final la dificultăți majore în activitatea economico-financiară;
- situațiile de criză economică în care amploarea activităților (oficiale) scade adesea, dar nu scad nevoia și capacitatea oamenilor de a consuma bunuri și servicii. În aceste condiții, tot mai mulți agenți sunt angrenați în activități subterane care ajută la diminuarea penuriei de produse. Criza presupune, în esență, o cerere mai mare decât oferta, iar consumatorii - persoane individuale sau firme - care dispun de o putere de cumpărare (monetară și nemonetară) mai mare decât cea posibil de absorbit prin economia oficială, o vor folosi pentru a-și procura cele necesare, în cantitățile și calitățile corespunzătoare, de pe „piața neagră”.
- șomajul, ale cărui dimensiuni influențează, în principal, amploarea fenomenului de muncă la negru. Munca șomerilor este folosită atât de către agenții economici oficiali, care nu plătesc pentru aceștia obligațiile către bugetul de stat și al asigurărilor sociale, cât și de către agenții informali care-și desfășoară întreaga activitate în economia subterană;
- gradul de fiscalitate și de reglementare din economie, ca elementul cel mai ușor vizibil ce conduce direct la tentația de a acționa într-un alt cadru decât cel oficial și care, dacă ar fi, respectat, ar împovăra agentul economic, împingându-l adesea dincolo de limita supraviețuirii sale. Excesul de reglementare într-o economie are drept efect tendința de evitare la maximum a cadrului legal și dă naștere la forme alternative de desfășurare a activității. Ideea poate fi sintetizată prin cunoscuta relație: **control + x = încredere - x;**
- numărul de emigranți sau de muncitori străini clandestini. Aceștia sunt o forță de muncă ieftină, folosită de diverse tipuri de agenți economici și care în unele țări influențează - considerabil dimensiunile economiei informale;
- sporirea timpului liber, care determină indivizii fie să-și ia o a doua, a treia etc. slujbă (nedeclarată însă), fie să lucreze în propria gospodărie, fie să se angajeze în acțiuni de benevolat, toate fiind, până la urmă, elemente care nu se regăsesc contabilizate la nivel național;
- moralitatea unor indivizi: un hoț sau un criminal, considerați a fi la marginea societății, au cel mai adesea anumite caracteristici psihologice, care-i determină să comită acte împotriva ființei umane și să se grupeze, de cele mai multe ori, în diverse organizații provocatoare de fenomene sociale grave: crimă organizată, jaf, corupție, trafic de toate tipurile etc.

În aproape toate studiile și articolele recente, creșterea sarcinii fiscale și a contribuției la asigurările sociale, restricționarea excesivă a piețelor, atitudinea (lăcomia omenească) și oportunitatea, schimbările economico-sociale ca urmare a trecerii de la un regim politic la altul, slăbiciunile în funcționarea aparatului de stat, inconsecvența și incoerența legislativă sunt prezentate ca fiind unele dintre cauzele principale ale creșterii economiei informale.

Sistemul taxelor, de pildă, a fost identificat ca fiind unul din factorii principali pentru apariția și dezvoltarea economiei informale încă din perioada iluminismului.

Într-un studiu [239] prezentat la Conferința „*Impactul economiei informale*” organizată de Institutul Fraser din Vancouver în aprilie 1994, economistul Peter Spiro susținea că în Canada - ca urmare a introducerii în anul 1991 a GST (taxa pe bunuri și servicii) - Goods and Services Tax⁵ - economia informală a crescut la mijlocul anului 1992 cu 0,8% din PIB, respectiv cu 2% din PIB la sfârșitul anului 1993, în cifre absolute, cele două procente însemnând 14 miliarde de dolari canadieni venit național scăpat impozițării.

Studiile psihologice având ca subiect comportamentul plătitorului de taxe au concluzionat că evaziunea crește atunci când oamenii percep că taxa este incorectă.

Într-o economie descentralizată sistemul de taxe se bazează pe acordul voluntar al cetățenilor, știindu-se că, pentru propria lor stimă, celor mai mulți oameni le place să se considere onești, pentru că societatea n-ar putea funcționa altfel, niciodată nefiind destui polițiști ca să supravegheze pe toată lumea sau destui supervizori pentru cei chemați să aplice legea. Acolo unde cetățenii conștientizează că taxa este, mai degrabă, rezultatul unui consens exprimat decât al unui decret arbitrar, conștiința lor îi va îndemna la conformare în plata datoriilor către stat. Acesta este un adevăr de mult știut, Adam Smith afirmând încă din 1776 că „*în acele guverne corupte unde există cel puțin o suspiciune generală cu privire la cheltuiială inutilă sau o utilizare greșită a veniturii publice, legile nu sunt respectate în totalitate*” [227].

Specialiștii din cadrul Institutului Fraser apreciază, de asemenea, că „*economia informală crește sau scade în funcție de modul în care indivizii percep nivelul taxelor directe și indirecte, reglementările guvernamentale și valorile cheltuielilor guvernamentale*”.

O chestiune extrem de importantă în dezbaterile despre sistemul de taxe o reprezintă nivelul care maximizează veniturile statului realizate prin acest mod de colectare. Deși este greu de obținut date pe care să ne putem baza atunci când ținem legătura între creșterea taxelor și sporirea evaziunii fiscale, mai mulți autori susțin în studiile lor că „*aproape toate țările se află în punctul în care o creștere a valorii taxelor ar conduce la mai puține taxe colectate*”.

Peter Spiro afirmă că la nivelul unui grup de țări O.E.C.D. caracterizate prin niveluri mai mari ale taxelor, la un procent de creștere a acestora se constată o creștere a nivelului economiei informale cu 0,25%.

Într-un studiu aparținând lui Richard Cebula [56] se afirmă că dacă rata impozitului pe venit crește cu un procent, economia informală crește cu 1,4% (pe baza datelor obținute de la *Internal Revenue Service* din SUA care, realizează profilul standard al evazionistului, la fiecare 10 ani, fiind verificați un număr de 50.000 contribuabili selecționați aleator).

Deasemenea, cercetătorul Clotfelter a realizat un studiu econometric în care estimează că veniturile nedeclarate cresc cu 0,2% pentru fiecare procent cu care crește valoarea veniturilor statului obținute din taxe. Un alt studiu pe aceeași temă stabilește că valoarea veniturilor nedeclarate crește cu numai 0,05% pentru fiecare procent cu care se mărește valoarea veniturilor din taxe, concluzionând în același timp că „*stă sub semnul întrebării dacă sporul de venituri realizat prin reducerea*

⁵ GST a înlocuit o altă taxă (considerată mai puțin eficientă), mărimea sa fiind stabilită la 7%. După introducerea sa, Ministerul de Finanțe din Canada a făcut cunoscut că veniturile statului colectate din taxe nu au crescut. Cu toate acestea, GST a devenit peste noapte cea mai nepopulară taxă impusă de guvernul canadian în timp de pace. Ziarele timpului erau pline de titluri de genul: „Argumente pentru o revoltă împotriva GST”; „Două treimi din canadieni sunt încă împotriva taxei”; „Zdrobiți de taxe în timp ce campaniile se sustrag ușor”; „Cât mai poate Canada să suporte?”

evaziunii ar putea fi destul de mare pentru a acoperi pierderile generate de scăderea taxelor”[64].

În scopul analizării impactului reducerii veniturilor federale obținute din taxe în SUA, în anul 1981, Lawrence Lindsay s-a folosit de un model microeconomic detaliat al comportamentului plătitorului de taxe, ajungând la concluzia că „*cel puțin o șesime și probabil un sfert din pierderile suferite la nivelul anului 1981 prin schimbarea reglementărilor privitoare la taxe au fost compensate prin schimbări ale comportamentului plătitorului de taxe în perioada 1982-1984*” [77].

Pe baza observării a 4.000 de plătitori de taxe înainte și după anul 1986 când are loc o reformă a taxelor, Martin Feldstein, unul dintre cei mai înverșunați critici ai administrației Clinton, a demonstrat că veniturile din taxele colectate de la cel mai mare segment (grup) de furnizori de venituri obținute prin taxe au crescut, în ciuda scăderii valorii taxelor [112]. Concluziile sale, însă sunt contestate, apreciindu-se că perioada analizată coincide cu un boom economic.

Reforma fiscală, ca soluție pentru diminuarea nivelului economiei informale este susținută de mulți specialiști, dar în același timp persistă și concluzii pesimiste. „*Din păcate, odată ce un obicei este dobândit, este puțin probabil că el va fi abandonat datorită preconizărilor creșterii economice*”, susține un apreciat analist canadian [240].

Deși în ultimul timp nivelul taxelor a constituit o preocupare importantă pentru multe guverne luându-se chiar măsuri de reducere, acest lucru a fost compensat de creșterea TVA și a contribuțiilor la asigurările sociale și de sănătate.

În multe țări europene există o diferență masivă între ceea ce plătește o firmă pentru a angaja un muncitor și valoarea venitului ce revine muncitorului, după deducerea tuturor taxelor. În Germania, costul total al unei firme angajatoare depășește de 2,3 ori ceea ce muncitorul primește, iar în Italia și Franța acest cost este de 3 ori mai mare decât salariul net al muncitorului, ceea ce face ca atât patronul cât și salariatul să migreze către munca „la negru”.

Potrivit ziarului „The Economist”⁶, cu cât povara taxelor e mai mare și reglementările mai deranjante, cu atât mai mare este tendința de a trece în economia din umbră, dându-se exemplul Italiei și Belgiei unde valoarea veniturilor din taxe, asigurări sociale și de sănătate plătite de un muncitor, în medie, urcă la 70% din câștiguri, în timp ce povara taxelor pentru americanul obișnuit este de doar 41%.

Ziarul amintit susține că este posibil ca cea mai importantă cauză a dezvoltării economiei informale să o constituie reglementarea excesivă a pieței bunurilor și serviciilor, oferind și câteva exemple: „*În Germania e interzis comerțul cu amănuntul duminică, așa că vânzătorii se înghesuie ca puricii în piețele de duminică, mulți dintre ei vânzând bunuri fără taxe*”.

În America, cerințele birocratice pentru angajarea unei guvernante, în mod legal, sunt mult mai înfricoșătoare decât însăși povara taxei. Patronul trebuie să rețină taxe federale, statale, taxe sociale și de sănătate din veniturile guvernantei în fiecare săptămână și să le remită diferitelor autorități care se ocupă de taxe. Multe familii care ar vrea să angajeze oficial o guvernantă, renunță la legalitate numai pentru a evita hățșurile birocratice”.

Restricționarea excesivă a pieței este indicată ca un factor important al dezvoltării economiei informale și de către alți autori. Austin Lawrence citează un studiu realizat în Canada [22] potrivit căruia în Ontario taxele, ca procent din costul total al unor produse alcoolice, sunt foarte mari (45% la bere, 65% la vin și 83% la

⁶ „The shadow economy Black hole”, The Economist, 28 august 1999

lichior). Deși au fost gândite pentru a reduce consumul, aceste taxe au făcut ca 15% din piața de băuturi din această regiune să aparțină economiei informale. În aceeași țară, creșterea taxelor la țigări a făcut contrabanda să înflorească, traficul ilegal atingând 15% din totalul vânzărilor de țigări din anul 1991 [126]. Mulți analiști, în special din rândul celor care nu sunt economiști, consideră că atitudinea și oportunitatea sunt motivațiile definitorii pentru comiterea infracțiunilor economice. În viziunea acestora, activitatea înregistrată a participanților la activitățile economiei informale este determinată de câteva motive principale:

- Au o necesitate sau un scop de atins;
- Dețin îndemânarea necesară execuției infracțiunii;
- Valorile și atitudinile lor le permit să conștientizeze că vor comite infracțiune;
- Au oportunitatea de a comite infracțiunea.

Pentru mulți cercetători, lăcomia ca motivație umană universală, pare să fie componenta cheie în descifrarea comportamentului participantului la economia informală, oferindu-se ca argument discrepanța dintre percepția pozitivă a acțiunilor guvernului și nonconformarea la taxele și reglementările impuse de acesta. Un studiu realizat în Canada [239] la începutul acestui deceniu indică faptul că deși 58% dintre cetățeni consideră că sistemul de taxe era corect, 21% dintre aceștia se sustrăgeau de la plata taxelor, interesantă fiind justificarea oferită de către unul din acești participanți: *„Toți ceilalți o fac. GST este stupidă și dacă o lege este stupidă, nu văd de ce nu ar trebui încălcată. În afară de asta, plătesc și așa taxe mult prea mari”*.

Există numeroase păreri, inclusiv în România, că economia informală este un simptom al schimbării relațiilor economice și sociale. În era „post-industrială”, producția diferențiată, productivitatea ridicată, munca flexibilă, tehnologia înaltă și capitalul redus prezintă caracteristici predominante ale afacerilor de mărime redusă și în egală măsură ale activităților economice informale care nu sunt, restricționate de metodele și practicile tradiționale ale afacerilor legale.

Tranziția ca urmare a prăbușirii sistemului comunist în țările din centrul și Estul Europei, însoțită de pierderea autorității statului, reprezintă alături de factorii enunțați mai sus, o cauză majoră a dezvoltării, fără precedent, a economiei informale în acest spațiu geografic.

Nu este, desigur, lipsit de interes să se considere că, în mare parte, economia informală semnalează direcțiile și zonele în care sistemul economic nu este suficient de complet și corect instituționalizat.

1.4 Nivelul economiei informale

În numărul din 26 iulie 2008, prestigioasa publicație engleză *The Economist* aprecia că: *nivelul economiei informale din lume poate fi estimat la cifra de 1.200 miliarde dolari*⁷, suma reprezentând ambele tipuri de venituri ilegale, cum ar fi muncile plătite cu bani lichizi (eludând sistemul de impozitare) respectiv beneficiile obținute din activități ilicite, cum ar fi drogurile și prostituția. Până la colapsul vechilor regimuri, țările est-europene aveau propria lor economie „secundară”, un tip special de economie paralelă. Astăzi, ea pare să supraviețuiască, în plus adaptându-se din mers la mutațiile economice în curs de derulare în aceste țări.

⁷ Potrivit Fondului Monetar Internațional: Produsul Intern Brut global (mondial) oficial în anul 1998 a fost de 39.000 miliarde de dolari.

Țările în curs de dezvoltare, în ciuda unor situații economice foarte eterogene, se caracterizează prin existența unui extins sector tradițional care scapă oricărui control al statului. Această „economie informală” constituie într-un număr mare de cazuri modul dominant de producție, concurând sectorul oficial, dacă nu la dezvoltare, cel puțin, în ceea ce privește supraviețuirea populației.

Într-o caracterizare generală, se poate afirma că, în prezent, în vreme ce în țările occidentale există tendința de contabilizare și control a activităților informale, în țările în curs de dezvoltare predomină tendința de a tolera acest gen de activități. În țările post-comuniste, cel puțin până în prezent, există o atitudine ambiguă în ceea ce privește controlul activităților informale. De asemenea, conform estimărilor, economia informală (incluzând economia casnică și benevolatul) reprezintă doar o fracțiune din economia oficială în cazul țărilor occidentale, dar aceasta depășește, în multe cazuri, economia oficială în cazul țărilor în curs de dezvoltare. În cazul țărilor estice, nu există încă estimări clare la nivel global în această chestiune.

Sistemul actual al conturilor naționale exclude prin convenție activitățile informale necomercializabile, îndeosebi acelea din domeniul economiei casnice. Această parte a „contabilității uitate” are consecințe limitate în cazul țărilor occidentale, în special al celor europene, unde activitățile legale nedecarate reprezintă cea mai importantă parte a economiei informale. În țările în curs de dezvoltare, autoconsumul rămâne încă important, iar producția non-oficială continuă să reprezinte adesea partea cea mai importantă a economiei comercializabile. Probabil, în țările estice există o situație intermediară.

În țările occidentale, o anumită parte din fiecare componentă a economiei informale este deja inclusă în conturile naționale, cu excepția activităților frauduloase și criminale. După unii autori, doar în Italia și SUA se pare că a fost inclusă și o parte a acestor activități în PIB-ul oficial⁸.

Munca în cadrul domestic ocupă un loc preponderent nu doar printre componentele economiei informale, dar chiar în cadrul producției societății în ansamblu. Pe de altă parte, așa-numita economie comunitară sau benevolatul reprezintă o componentă a economiei informale aflată într-un proces de extindere în majoritatea țărilor occidentale.

După unii autori, în ultimele decenii asistăm la o tranziție accentuată a unor sectoare productive de la sistemul formal de organizare la cel domestic de organizare, ceea ce ar constitui mutația economică cea mai semnificativă în domeniul economic. Astfel, economistul canadian Gershiny refuză să considere ca bază a dezvoltării economice ceea ce el denumesc *creșterea în unic sens*, adică trecerea de la predominanța sectorului primar la aceea a sectorului secundar și, în final, la aceea a sectorului terțiar. El susține ideea unei tranziții de la economiile de tip formal la cele de tip informal, adică la cele așa-numite marginale, domestice și comunitare [129].

În același sens se poate plasa și ideea centrală a teoriei lui Becker, care susține că timpul este o resursă economică a cărei alocare optimală între diferitele activități, precum procurarea hranei și hainelor, somnul, distracțiile, munca în gospodărie, călătoriile, exercitarea profesiei etc., permite familiei (gospodăriei familiale) să atingă nivelul său maxim de bunăstare.

Alte studii au insistat pe posibilitatea substituției între munca domestică și munca în sistemul de piață. În unele țări, s-a reușit verificarea predicțiilor modelului

⁸ Doar în Italia și în SUA anumite părți ale economiei ilegale sunt înregistrate în conturile naționale. În Italia este vorba de țigările de contrabandă, iar în SUA se estimează că o pondere de 10% din totalul bunurilor ilegale apare înregistrată la rubrica „alte venituri”.

pe baza datelor empirice. Totodată, s-a emis ideea măsurării cu o anumită precizie a efectelor pe care o modificare a variabilelor sociale și demografice le are asupra acestei oferte de muncă, rezultatele promițătoare deja obținute justificând continuarea cercetărilor pe această linie.

Conform celor mai multe studii, valoarea producției casnice este estimată, în cazul țărilor occidentale, între 1/3 și 1/2 din produsul național.

Cu toate că există numeroase discuții în literatură cu privire la serviciilor umanitare voluntare în cadrul unei societăți moderne, există o părere unanimă cu privire la explozia acestora în ultimii ani. Benevolatul este considerat mai extins în Statele Unite decât Europa și practicat pe o scară mai mare în țările nordice decât în mediteraneene [287]. Se consideră că persoanele mai bogate sunt mai predispuse spre acest gen de activități, comparativ cu cele din categoriile sărace, existând totodată o serie de diferențieri între țări, în ceea ce privește structura populației angajate în această muncă (funcție de sex, ocupație, educație, religie etc.). Ca ordin de mărime, estimările, converg spre o pondere benevolatului de aproximativ 5% din PIB.

În totalitatea lor, ca o apreciere generală pentru țările Europei centrale, activitățile informale comercializabile sau „economia informală” reprezintă aproximativ 15% din PIB, din care fraudă fiscală și munca la negru ar reprezenta în jur de 13%, iar activitățile criminale propriu-zise 2%. Dar, în funcție de metoda folosită pentru evaluare există diferențe semnificative între estimări, mergând până la aproape o treime din PIB. Astfel, cifrele disponibile pentru Europa, relevă următoarele diferențe în ceea ce privește ponderea în PNB: între 3,8% și 12,7% în Belgia, între 2,4% și 16% în Marea Britanie, între 25% și 30% în Grecia, între 15,4% și 30% în Italia etc.

În ultimul deceniu, unii autori consideră că asistăm atât la o diversificare a activităților informale, cât și la un proces de naționalizare a acestora. Printre formele noi de economie informală, aflate într-o rapidă expansiune, sunt menționate frecvent: ponderea activităților speculative pe piețele financiare, în special în sfera burselor financiare; internaționalizarea rețelelor de producție, transport și distribuție a drogurilor; apariția unor zone noi din categoria denumită generic „paradis fiscal”; extinderea comerțului internațional ilicit sau a contrabandei internaționale, precum și a așa-numitei crime organizate transfrontaliere.

Importanța sectorului informal (sau non-structurat), noțiune creată de instituțiile internaționale (Banca Mondială, BIT) la începutul anilor 70, în țările lumii a treia poate fi parțial și paradoxal explicată prin intervenția puternică a statului în economie. Chiar dacă astăzi este în curs o puternică liberalizare economică, statele lumii a treia continuă să fie încă atașate ideii de stimulare a dezvoltării; îndeosebi prin planuri și prin implantarea de industrii care se așteaptă a fi „industrial stimulator”. Acest intervenționism nu a integrat modurile tradiționale de activitate.

O astfel de idee a dezvoltării, condamnând o bună parte a economiei să rămână în zona tradițională; nu a făcut altceva decât să o transforme într-o economie de tip informal. Remarcând puternica separație între un sector economic oficial, planificat de către stat, și un sector informal reunind activitățile care evită orice fel de controale, numeroși autori sesizează că sectorul informal singur permite supraviețuirea și chiar dezvoltarea acestor societăți.

Se disting, în mod tradițional, două forme fundamentale ale economiei informale în țările în curs de dezvoltare. Astfel, există o formă „primitivă”, care acoperă în special autoproducția agricolă și, în plus, autoaprovizionarea zonelor rurale. Aceasta se desfășoară în continuarea imediată a muncii domestice, frontiera fiind dificil de trasat. Cealaltă formă a economiei informale reunește activitățile de

piață, comercializabile, deci acelea care fac obiectul schimbului. Aici sunt incluse activități artisanale sau comerciale și servicii, în general la scară mică. Ele se multiplică odată cu exodul rural și explozia demografică, ceea ce provoacă creșterea orașelor și a periferiilor acestora.

O posibilitate de a aprecia extensia economiei informale o constituie evaluarea proporției pe care o reprezintă economia non-monetară în ansamblul economiei naționale. Conform unor evaluări mai vechi, în anii '70, ponderea părții non-monetare a economiei reprezenta 49% în Ruanda, 45% în Etiopia, 42% în Niger, 39% în Malawi, 38% în Burkina Faso, 33% în Mali, 28% în Tanzania, 20% în India și în Malaysia, 13% în Republica Dominicană etc.

În țările în curs de dezvoltare, probabil mai accentuat decât în celelalte țări, se confruntă două teze opuse în ceea ce privește efectele induse de economia informală și deciziile de politică economică pe care aceasta le reclamă. Pentru unii autori, pierderile înregistrate de stat sunt considerabile, fraudele înregistrându-se la toate nivelurile.

Economia informală se repercutează nociv asupra ansamblului economiei naționale, după cum urmează: neîncasarea de către stat a drepturilor sale și a impozitelor reprezentând sume considerabile, pierderile înregistrate în faza de marketing (taxele indirecte) și diminuarea rezervelor valutare ale țării. Contabilitatea națională subvaluează PIB-ul și nivelul de trai al locuitorilor.

Contrabanda s-a internaționalizat, existând circuite paralele care dispun de importante resurse financiare și căi de comunicații moderne și sofisticate și fraudă s-a extins nemăsurat. Toate acestea reprezintă un pericol pentru însăși securitatea statului sărăcit: În acest context, obiectivul imediat îl reprezintă maximizarea încasărilor fiscale indirecte sau directe, care îl dublează pe cel al securității statului, indiferent de ce fel ar fi, „jandarm” sau „providență”.

Pentru susținătorii celui de-al doilea curent de gândire, mai liberal, economia informală reprezintă *un răspuns spontan la incapacitatea statului de a satisface aspirațiile populației celei mai sărace*.

Legislația actuală în materie de impozitare este mult prea restrictivă; ceea ce face, conform curbei Laffer, ca agenții economici să fie forțați să opereze la marginea legilor. Dacă ar putea scăpa de un astfel de sistem, agenții economiei informale ar fi de departe mai productivi decât statul. Deci, în aceste condiții, criza invocată de prima teză prezentată și recesiunile nu sunt oare doar o iluzie statistică? Mai mult, politicile economice nu conduc ele la catastrofă, dacă majoritatea activităților și agenților scapă complet deciziilor publice? Toate aceste piețe nu numai că există, deși nu sunt integrate de economiști în planurile lor, dar au virtutea principală că de ele beneficiază totalitatea populației (fermieri, comercianți, comisionari etc.).

Unii autori din țările în curs de dezvoltare consideră chiar că țările dezvoltate tind, astăzi, să formalizeze economia informală și să restrângă câmpul de acțiune al activităților informale, ceea ce generează adesea efecte perverse cum ar fi acea categorie de persoane apte de muncă, fără lucru, dar care nu primesc nici ajutorul de șomaj (așa-numitul fenomen al excluziunii). Contrar; în unele țări în curs de dezvoltare, economia informală este considerată drept principalul factor de dezvoltare; precum ar fi economiile din zona Maghreb.

Înainte chiar de a iniția reformele destinate formării economiei de piață, țările est-europene aveau sectorul lor privat, anume economia informală. Până la colapsul regimurilor comuniste și al economiilor lor planificate, în 1989, aceste țări dispuneau de o veritabilă economie paralelă, fundamental ilegală.

Economistul Grossman [213], unul din pionierii studiilor economiei informale în țările socialiste, are meritul de a fi introdus pentru prima dată termenul de „second economy”. Astăzi, fără îndoială, această veche economie paralelă s-a adaptat la reformele în curs la Varșovia, Praga sau București. Dar, tot fără îndoială, această „economie umbră” va fi pierdut specificitatea sa în raport cu țările occidentale.

Economiile socialiste au fost, de asemenea, calificate drept „*economii de penurie*”, producția și serviciile fiind mereu mai mici decât cererea [101]. În perioada anilor 80, discrepanța dintre creșterea economică așteptată și ineficiența sistemului s-a accentuat. O pondere crescândă din producție precum și din timpul de lucru s-a îndreptat spre gospodăriile casnice și spre relațiile lor sociale apropiate (familia lărgită și cercurile de prieteni intimi), în condițiile impunerii asupra consumului a unor restricții foarte severe, precum distribuția pe baza rațiilor a unor produse de strictă necesitate, și în vreme ce abundența din țările occidentale devenea mai cunoscută, cu toată interdicția informațiilor. Tranziția din țările estice spre pluralism politic și economie de piață a favorizat dezvoltarea temporară a unor noi activități subterane, datorită în special dezorganizării circuitelor tradiționale de distribuție. Mutațiile economice vor limita desigur anumite forme ale activităților paralele specifice economiilor planificate.

Dispariția termenului de *economie de penurie* ar fi trebuit să conducă la scoaterea la lumină a unui număr important de vechi relații, circuite și piețe ilegale, care, paradoxal, în noile condiții, ar putea constitui embrionul economiei de piață. Aceasta însă nu s-a întâmplat, cel puțin nu în măsura în care se aștepta. Rămâne că fostele țări socialiste nu vor vedea dispărând economia informală, ci se pare că ele vor înregistra, datorită dezorganizării vechiului sistem și de asemenea lentei instalări a sistemului de piață liberă, o dezvoltare periculoasă a activităților de tip mafiot.

Gradul de dezvoltare a economiei informale poate fi pus în corelație directă cu dezechilibrele de pe principalele piețe ale unei economii naționale. În această optică, se poate afirma că există suficiente condiții care au determinat amplificarea dimensiunilor economiei informale în România în perioada de după 1989.

Dezechilibrele înregistrate pe piața bunurilor și a serviciilor, pe aceea monetară ca și pe piața muncii au favorizat extinderea activităților subterane, care la rândul lor au contribuit la accentuarea dezechilibrelor evaluate la nivelul sistemului economic general. Se formează astfel un cerc vicios. Dintre verigile de susținere a acestuia și deci de antrenare în spirală a dinamicii economiei informale, o mai mare importanță prezintă raportul dintre nivelul prețului și cel al veniturilor nominale la care se adaugă în mod necesar sistemul de impozitare a veniturilor și taxare practicat de către stat.

Categoria cea mai afectată de constrângerile politicii fiscale a fost aceea a salariaților. Ca urmare, o parte semnificativă dintre aceștia, pentru a opri sau încetini declinul nivelului lor de trai, au încercat suplimentarea venitului nominal (impozitabil) obținut din activitatea de bază prin realizarea unor venituri din activități suplimentare, mai atractive din punctul de vedere al potențialului de fraudare fiscală. În acest fel, statul pierde o bună parte din veniturile atrase prin majorarea gradului de impozitare sau prin „fructificarea” efectului inflaționist (așa-numitul efect *seigniorage*).

Tot fraudă fiscală reprezintă acceptarea de către șomerii oficial înregistrați sau de către liceeni, studenți sau pensionari a prestării unor activități economice fără a se încheia contract de muncă. Cei care nu au forme legale de angajare la firme primesc un salariu, de regulă, mai mic decât cel mediu pe economie, dar asupra sa nu mai intervine constrângerea impozitării. Este o formă de angajare

temporară acceptată de cei aflați în dificultate financiară și avantajoasă totodată pentru firme, care au astfel cheltuieli salariale mai mici. Firmele respective vor înregistra o poziție aparentă mai bună în ceea ce privește competitivitatea.

Deși pe ansamblu efectele negative ale activităților informale sunt predominante, unele efecte pozitive, în cazul perioadei de tranziție, sunt frecvent menționate, cum ar fi: *atenuarea unor distorsiuni ale piețelor unor produse la care producția „oficială” se află în criză majoră, suplețea la mișcările cererii și menținerea unor activități utile care nu se mai regăsesc în cazul economiei oficiale, exagerat reglementată, efectul negativ asupra ratei emigrării, corectarea unor distorsiuni ale prețurilor introduse prin reglementări oficiale eronate etc.*

În privința estimărilor cantitative, literatura este foarte săracă, îndeosebi pentru perioada regimurilor comuniste. Pentru anii 80, unele estimări, desigur grosiere, relevă, pentru Polonia și Ungaria, o pondere de aproximativ 1/4 din PIB pentru munca domestică și de 1/10 din PIB pentru munca informală. În perioada de după 1989, cu toate că s-au intensificat preocupările în acest domeniu de cercetare, aprecierile sunt foarte divergente, și foarte variate fiind emise de diverse instituții, de cele mai multe ori însă fără a se preciza modul de calcul.

În prezent, site-urile principalelor instituții financiare internaționale, precum și prestigioase publicații financiare, găzduiesc în mod frecvent în paginile lor studii care identifică cauzele economiei informale, propun metode de măsurare a dimensiunilor acestui fenomen, prezintă statistici ale acestuia, etc.

Studiul câtorva asemenea documente evidențiază, în principal, faptul că *economia informală* este o prezență cu o forță semnificativă în peisajul economic mondial. Argumentele cele mai concludente pentru susținerea acestor afirmații sunt cifrele vehiculate de diferite instituții financiare internaționale privind nivelul economiei informale.

Unul dintre studiile cele mai recente în domeniul economiei informale, realizat în cadrul Băncii Mondiale, a fost "*Dodging the Grabbing Hand*", unde s-a analizat ponderea practicilor de economie ilegală în PIB într-un număr de 69 de țări.

Observăm că o adevărată campioană din acest punct de vedere este Nigeria care deține o pondere de 76% a practicilor de economie ilegală la nivelul PIB-ului, urmată de Thailanda cu 71%. La polul opus se situează Slovacia cu o pondere de doar 5,8%, urmată de Austria și Norvegia cu câte 5,9%.

În Polonia, corupția la nivel guvernamental a afectat chiar persoana primului-ministru, presedintele lituanian a fost demis pentru corupție și colaborare cu grupuri mafiote, scandalurile financiare legate de procesul de privatizare au afectat și oficialitățile maghiare, iar nereguli în gestionarea fondurilor comunitare au apărut în aproape toate țările membre UE. Nu ar trebui omis nici faptul că însăși Comisia Europeană a cunoscut cazuri de corupție în perioadei președenției lui Jacques Santer.

1.5 Efecte pozitive și negative ale economiei informale

Efectele existenței activităților economiei informale au atât un caracter atât pozitiv, cât și negativ, prevalând una sau alta dintre laturile sale în funcție de dimensiunile la care a ajuns acest tip de economie.

Consecințele existenței și dezvoltării economiei informale se înscriu, în esență, în plan macroeconomic, microeconomic, la nivel de indivizi, în domeniul veniturilor, al alocării resurselor, al prețurilor, al vieții și sănătății oamenilor.

Dezvoltarea activităților din economia informală în detrimentul celei oficiale (off-business) are drept urmare reducerea veniturilor publice prin neplata totală sau

parțială a obligațiilor de asigurare socială și de sănătate etc.

Activitățile „off-books”, deși agenții nu-și plătesc obligațiile către stat, utilizează adesea ca imput-uri diverse bunuri și servicii oferite de sectorul guvernamental. Acest fapt conduce la concluzia că economia informală sporește deficitul bugetar, ceea ce va necesita în următoarea etapă diminuarea lui prin mărirea taxelor și a contribuțiilor pe care trebuie să le plătească compania ce acționează în economia oficială.

Aici se încheie cercul vicios prin care economia informală, care este o consecință a fiscalității exagerate, devine cauza acesteia, perpetuând în spirală o situație care se poate agrava.

Anumiți autori interpretează cinic pierderile de venit ale statului, ca fiind „cheltuieli” guvernamentale involuntare care stimulează economia, cresc nivelul de trai și crează venituri impozabile ce înlocuiesc parțial „cheltuiala stimulativă”.

Venitul disponibil al celor angrenați, în activități informale crește, spre deosebire de venitul statului, și este economisit parțial și consumat în țară sau în străinătate, pentru bunuri și servicii provenind din economia oficială sau neoficială.

Există și opinia, nedemonstrată empiric totuși, că economia informală ar reduce inegalitatea de venituri deși se știe că, în general, veniturile suplimentare din activități informale nu sunt egal distribuite.

Există însă următoarele **trăsături specifice**:

- datorită motivelor fiscale este nedeclarată și greu de cuantificat;
- dă naștere la câștiguri superioare celor legale datorită scăpării de la impozitare, în contrapartidă cu riscul existent;
- se observă o adevărată diminuare a concurenței și o creștere a prețurilor, datorită riscului ridicat și a luptei dintre participanți ;
- pentru anumite produse, bunuri, servicii, activități se poate observa și o diminuare a prețurilor produselor datorită lipsei din componentele acestora a sarcinilor fiscale (CAS);
- tranzacțiile se fac în numerar pentru a scăpa controlului;
- înțelegerile între ofertanți și cumpărători sunt în general secrete, neînregistrate;
- produsele oferite satisfac trebuințe oculte imposibil de realizat într-un cadru legal;
- unele produse obținute în acest circuit nu sunt utilizate și în economia de suprafață (droguri).

Caracteristicile de stabilitate ale economiei informale au fost sintetizate de către Cassel [55] astfel:

- a) **lubrifiant economic**: economia informală are un puternic potențial de absorbție a șocurilor economice și politice, fiind o rezervă de flexibilitate atunci când anumite activități trec din sectorul oficial în cel neoficial.
- b) **„calmant” social**: costurile sociale ale unor politici de stabilizare (de pildă, în situația politicilor antiinflaționiste) nu sunt atât de greu de suportat în prezența economiei informale, rezistența la aceste politici este mai puțin accentuată, crescând șansele reinstaurării stabilității prețurilor. Astfel, economia informală „calmează” lupta pentru venituri în perioada de recesiune și are rol de protecție în domeniul politicilor de venituri.
- c) **stabilizator încorporat**: existența în anumite limite a activităților subterane are efecte secundare pozitive (*spillover effects*) în sectorul oficial; există interferențe între cele două sectoare atât la nivelul

produselor, cât și al persoanelor care obțin venituri într-unul din ele și le utilizează în celălalt.

De asemenea, economia informală absoarbe o parte din forța de muncă disponibilizată din sectorul oficial și poate contribui la compensarea existenței unei penurii de produse pe piață, în felul acesta acționând în direcția echilibrării diverselor piețe: piața forței de muncă, piața bunurilor și serviciilor, etc., fiind astfel prezentă opinia conform căreia, cu fiscalitatea și legislația existente, este bine ca o parte a activităților economice să se poată dezvolta în afara pieței oficiale și deci să scape constrângerii [73].

Stabilitatea pe care existența economiei informale o induce în ansamblul activității economice nu funcționează și pentru sistemele economice de comandă sau în tranziție, mai mult, inducându-le acestora elemente de instabilitate.

Deși acționează ca tampon pentru greșelile în politică și în realizarea reformei, având un rol clar de stabilizator încorporat care reorientează resursele (umane, materiale) de la economia oficială către sine, totuși, continua creștere a economiei informale reduce stabilitatea sistemului economic în general, până când inconsistențele procesului de planificare centralizată se agravează tot mai mult.

O consecință esențială care, în același timp, este și un avantaj al economiei informale, se referă la flexibilitatea acesteia în utilizarea inputurilor, în special a forței de muncă în structura producției etc.

Flexibilitatea există ca urmare a evitării reglementărilor și a practicării unui alt sistem de management al forței de muncă (preponderent informal). În acest sector nu există sindicate, ceea ce face posibile angajarea și concedierea fără piedici și frământări sociale.

Flexibilitatea se manifestă și în legătură cu timpul în care se desfășoară o anumită activitate, putând optimiza relația între producătorul unui output oarecare și beneficiarul acestuia.

În privința costurilor de obținere a produselor în economia informală, părerile specialiștilor sunt împărțite. În timp ce unii autori susțin că acestea sunt mai mici, implicând și prețuri mai mici decât cele din economia oficială pentru produsele similare, lucru care le-ar avantaja pe primele în fața clienților, alții resping această idee.

Argumentele lor se bazează pe faptul că agenții „subterani” sunt nevoiți să plătească costuri suplimentare pentru rămânerea lor în continuare în afacere (mită, cadouri etc.), fapt care de altfel le crește costurile foarte mult.

Atractivitatea produselor obținute în economia informală s-ar menține totuși datorită existenței unei penurii pe piața acelor produse. Totuși, este de amintit aici și faptul că, în general, prețurile fiind mai mici decât în economia oficială acesta poate constitui un element nestimulativ pentru investiții. Problema nu este clarificată avându-se în vedere că măsurători exacte și directe sunt greu de realizat.

Activitățile *off-books* au puternice efecte de realocare a imputurilor dinspre economia oficială către cea secundară, care apare a fi mai eficientă, datorită modului de desfășurare a activității acesteia în afara reglementărilor legale. Cei care pierd o parte din cererea pieței se află în ramurile economiei oficiale care au corespondent în economia paralelă, efectuându-se astfel și o redistribuire a segmentelor de piață deținute de fiecare.

Alte consecințe ale economiei informale, având efecte negative, se referă la cei care muncesc în acest domeniu, ei nebeneficiind de asigurări sociale și/sau de sănătate.

Cei care lucrează seara, după orele de program prestate în economia oficială și la sfârșit de săptămână sunt defavorizați din punctul de vedere al stării de

sănătate. Aceasta presupune și oboseală acumulată care implică, de altfel, diminuarea productivității muncii.

Efectele adverse ale economiei informale se confruntă chiar cu unele dintre componentele sale, ceea ce înseamnă că ele au un caracter esențialmente negativ: furturile, acțiunile mafioate, corupția, traficul, spălarea banilor, exploatarea muncii, poluarea, etc. Formele de manifestare și amploarea acestor activități sunt elemente de preocupare socială, de îngrijorare și de creștere a nesiguranței atât a celor implicați direct în ele, cât și a „spectatorilor” lor care pot deveni adesea actori-victime ale acestor fenomene.

Literatura de specialitate a remarcat o particularitate interesantă referitoare la frecvența conlucrării a celor două sectoare economice: oficial și neoficial [156]. Un exemplu în acest sens îl reprezintă construcția de case în Germania: constructorii din economia paralelă se folosesc de firme din sectorul oficial care le obțin primelor anumite autorizații de construcție și care execută și unele operații la lucrarea respectivă. Restul construcției (cea mai mare parte) este executată în regim de economie subterană, uneori chiar de către muncitorii de la firmele oficiale, în timpul lor liber. Beneficiarii locuinței obțin astfel o casă la un preț pe care și-l pot permite să-l plătească.

Economia oficială coexistă cu cea informală, iar activitățile firmei se transferă către cea din urmă. S-a constatat chiar existența unei interdependențe între cele două: când economia oficială stagnează, cea neoficială se află în expansiune, și invers. Mai mult decât atât, se manifestă, așa cum s-a observat tot mai des, și situația inversă de transformare a economiei informale în economie oficială.

Restrângerea activității economice paralele celei normale nu are loc numai prin înlăturarea sau limitarea cauzelor de apariție a acesteia, ci și prin încercarea agenților „invizibili” de a „ieși la lumina zilei”, de a da legitimitate acțiunilor lor. O dată ce au câștigat suficientă putere economică, aceștia își doresc și un altfel de statut și recunoașterea întregii societăți.

Existența economiei informale reprezintă o provocare pentru politicile economice care trebuie să ia în considerare mai ales efectele pozitive ale acesteia, încercând să le preia în economia oficială în ideea de a le perfecționa.

Consecințele pe care economia informală le are asupra sistemului economico-social sunt analizate pe multiple planuri și, poate de aceea, au și interpretări diferite.

Marea majoritate a cercetătorilor și analiștilor condamnă economia informală și o consideră „indezirabilă” într-un sistem economic încheiat. Argumentele acestora nu sunt greu de acceptat, dat fiind evidentă degradarea a principiilor și valorilor economiei de piață datorită practicilor de economie informală ca și, la fel de evidentele, consecințe negative asupra stabilității sociale și politice a țării sau zonei economice respective [68].

Influența pozitivă sau negativă a economiei informale constituie un fenomen amplu studiat, susținându-se, în principal, opinia potrivit căreia efectele ar fi majoritar negative, existând, însă, și efecte pozitive legate de revigorarea unor ramuri economice, eliminarea rigidităților sau creșterea stabilității statului.

Principalele efecte negative ale economiei informale:

- încetinirea ritmului de creștere economică a statelor. S-a demonstrat că în economiile unde sarcina fiscală este mai mare decât cea optimă, creșterea dimensiunii relative a sectorului neoficial împiedică creșterea economică.
- scăderea veniturilor la bugetul general consolidat al statului. În cazul în care guvernele ar controla formele de manifestare ale economiei informale,

problemele fiscale ale sectorului public, de genul datoriei publice, ar putea fi diminuate.

- acutizarea comportamentului cetățeanului față de normele și valorile statului de drept, în special, în ce privește respectul față de legi, conformarea față de reguli și norme, conformarea voluntară a plătitorului de taxe. Dezvoltarea sectorului informal are la bază atitudinea cetățenilor față de modul de stabilire a taxelor, dar și de nemulțumirea celor din economia oficială ce nu pot recurge la munca în economia informală.
- escaladarea măsurilor punitive în aplicarea regulilor și normelor legale, prin folosirea forței în scopul respectării reglementărilor ce vizează bunăstarea societății. Se pot încălca, astfel, libertățile civile de către stat, prin acordarea unor puteri excepționale instituțiilor abilitate în lupta împotriva amenințărilor crimei organizate.
- creșterea la cote alarmante a fenomenului de corupție. FMI apreciază că pe o scară de la 0 la 6, o creștere cu un punct a nivelului corupției duce la o diminuare a PIB cu 0,84% [252]. În același sens, Banca Mondială raportează că o diminuare cu un procent a indicelui corupției ar avea ca efect o reducere a economiei subterane cu 8 – 10%.
- alocarea arbitrară a resurselor datorită deformării prețurilor și veniturilor, comparativ cu economia oficială, ceea ce duce la diminuarea produsului real și la înrăutățirea situației economice.

Principalele efecte pozitive ale economiei informale:

- investirea banilor obținuți din economia informală în sectorul oficial. În 1998 economistul Schneider arăta că peste 66% din aceste câștiguri sunt imediat cheltuite în sectorul oficial, cu efecte pozitive ce trebuie avute în vedere în analiza creșterii economice, respectiv în evaluarea veniturilor statului obținute prin taxe indirecte. În Marea Britanie în urma unui studiu efectuat între anii 1960-1984 [29], s-a demonstrat că economia informală influențează cheltuielilor obișnuite de consum și, în principal, pe cele pentru bunuri de folosință îndelungată.
- influențarea economiilor anchilozate. Astfel, în Germania străinii ce muncesc ilegal nu se limitează strict la executarea de activități specifice calificării lor, dovedind flexibilitate și însușindu-și tehnici moderne. Economia informală permite firmelor să scape de rigiditățile unei economii formale, creând locuri de muncă și prosperitate.
- consolidarea democrației. Conform Institutului Fraser, o economie informală în creștere este un semn că democrația nu funcționează în mod optim, cetățenii condamnămnd politica guvernelor prin intermediul unui comportament economic, protestând tacit față de legi și reglementări. Lupta împotriva economiei informale este considerată o manifestare de totalitarism, economia neoficială reprezentând un adevărat proces democratic.
- fundamentarea pieței libere, raționalitatea economică având un câmp mai mare de manifestare în absența risipei și ineficienței rezultate dintr-o reglementare guvernamentală restrictivă. Individualismul, absența intervenționismului de stat, completa libertate de contractare din economia ascunsă reprezintă fațete ale eficienței economiei informale. S-a menționat că economiile secundare din țările fostului bloc estic au fost motivul principal al prăbușirii regimului comunist.
- creșterea inovativității, sectorul informal fiind mai întreprinzător decât cel regulat și răspunzând imediat la cererilor consumatorilor prin produse care corespund așteptărilor lor, acționând în lipsa reglementărilor birocratice. Se

consideră că sectorul oficial are nevoie de mai mult timp pentru a se adapta schimbărilor intervenite în ciclul de afaceri. Economia subterană a revigorat unele zone ale economiei oficiale, sprijinind pe cei discriminați ori marginalizați (femeile, etnici minoritari, săraci etc) să se lanseze în afaceri⁹.

- creșterea stabilității politice a statului, prin oferirea de oportunități celor marginalizați din punct de vedere economic (prin oferirea de locuri de muncă, bunuri mai ieftine, sprijinul comunităților locale etc) fără intervenția statului. Sectorul informal devine astfel o supapă de siguranță ce permite sistemului economic și politic să funcționeze în cazul unor transformări structurale produse de globalizare, dezindustrializare, descentralizare etc.
- creșterea influenței clasei politice ce o supraevaluează în scopul obținerii de voturi de la electorat, în urma promisiunilor de eradicare a acesteia. Se nasc astfel noi oportunități de finanțare a propriei activități (mărirea contribuțiilor bugetare în Marea Britanie destinate apărării împotriva terorismului ca urmare a atentatelor de la Londra).

Totodată, o parte însemnată dintre economiști consideră că există, ca și în cazul somajului, o **rată naturală a economiei informale**, deși cuantificarea acesteia este incertă și nu are la bază principii fundamentate științific [103]. Din acest punct de vedere, economia informală reprezintă o realitate a vieții economice care nu poate fi suprimată.

Autoritățile publice pot utiliza însă semnalele emise de sectorul informal în vederea eficientizării economiei oficiale. Astfel, de exemplu, *economia informală își face simțită prezența și transmite semnale de corectare a economiei oficiale atunci când o relaxare semnificativă a impozitării forței de muncă nu are drept consecință absorbția forței de muncă disponibile.*

De asemenea, *economia informală aduce indicii importante în ceea ce privește nivelul real al prețurilor pentru anumite bunuri și servicii, prin așa-numitele „prețuri umbră” practicate în sectorul informal.*

Este de subliniat faptul că economia informală poate fi utilizată de către un management guvernamental adecvat ca un **instrument de macrostabilizare**.

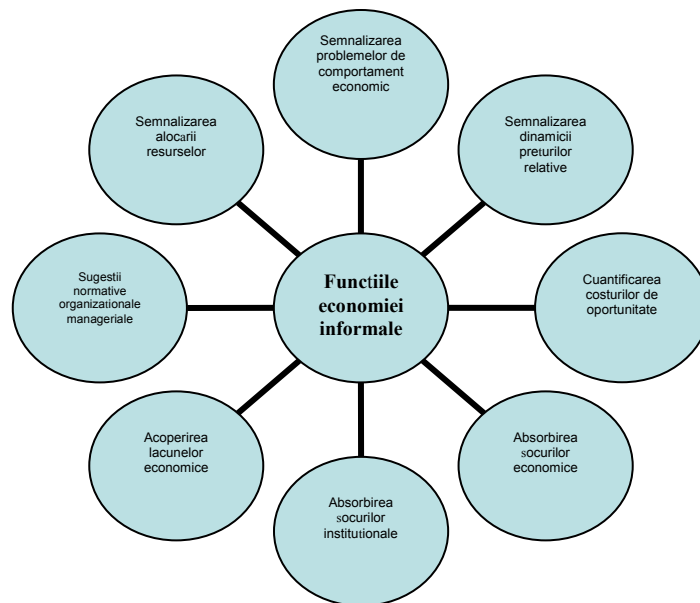
Din acest punct de vedere, principalele **funcții ale economiei informale** sunt următoarele (Figura 1.2):

- a) **funcția de semnalizare a alocării resurselor**: se referă la faptul că, prin utilizarea unor resurse economice (materiale, financiare, de forță de muncă), economia informală transmite semnale (îndeosebi prin intermediul prețurilor paralele), cu privire la structura acestor resurse și la modul, gradul și calitatea utilizării lor;
- b) **funcția de semnalizare a dilemelor de comportamente economice**: se referă la efectele perverse (adverse) ale economiei informale asupra unor comportamente economice standard (de ex., existența unui surplus de masă monetară la populație, neînsoțite de o creștere a cererii de valută pe piața valutară, în condițiile în care așteptările sunt în direcția creșterii viitoare a cursului de schimb, indică în mod clar funcționarea pieței negre valutare; sau, reducerea substanțială a indemnizației de șomaj neurmată de activizarea comportamentului de căutare a unui loc de muncă de către șomeri indică în mod clar funcționarea unei piețe informale a muncii etc.);

⁹ O idee larg răspândită este și aceea potrivit căreia economia informală contribuie la redistribuirea bogăției în societate, indivizii marginalizați obținând o justiție economică forțată pe care inechitățile sistemului le neagă.

- c) **funcția de semnalizare a dinamicii prețurilor relative:** compensările sau alinierea, după caz, pe care economia informală le realizează în raport cu economia oficială sunt de natură să indice prețul relativ real care poate fi mult diferit de prețul relativ oficial: de multe ori, prețul relativ oficial urmează, la o anumită "distanță" prețul relativ real care este și rezultatul activității din economia informală;
- d) **funcția de cuantificare a costurilor de oportunitate:** economia informală "calculează" un fel de prețuri-umbră care constituie pentru orice subiect economic (dar, îndeosebi, pentru investitori - acționari, creditori, etc.) costurile de oportunitate reale ale deciziilor lor economice;
- e) **funcția de absorbție a șocurilor economice:** economia informală joacă, în multe cazuri, rolul de amortizator al unor șocuri economice care se produc fie pe piața bunurilor și serviciilor, fie pe piața muncii, fie pe piața monetar-valutară. Acest rol este unul civic, putându-se spune, cu oarecare exagerare, că însăși rațiunea de a fi a economiei informale este aceea de a exploata șocurile și destabilizările care se produc la nivelul economiei oficiale, întrucât de aici își extrage cea mai mare parte a profiturilor necontabilizate;

Figura 1.2 Funcțiile economiei informale

Sursa: French Richard E., Kearney A. T. - "Estimating the Size and Policy Implications of the Underground Economy in Romania", US Department of the Treasury, București, 2007

- f) funcția de absorbție a șocurilor instituționale:** aceasta funcție este legată de funcția precedentă, în sensul că, deseori, șocurile economice sunt urmarea unor modificări instituționale fie radicale, fie bruste, fie și una și alta;
- g) funcția de "umplere a golurilor" economice:** economia informală, nevoită să se mențină în zona de opacitate față de guvern, așa cum s-a arătat mai sus, va exploata acele resurse și oportunități care, deseori, sunt ignorate de economia oficială sau sunt folosite de aceasta într-un grad incomplet; în plus, economia informală poate fi, datorită ratei extrem de mari a profitului (ca urmare a evaziunii fiscale) mult mai interesată de unele nevoi economice la care economia oficială este pentru moment surdă;
- h) funcția de lege ferenda:** tocmai prin exploatarea inconsistențelor instituționale sau a defecțiunilor de management ale economiei oficiale (inclusiv a corupției și birocrăției) economia informală constituie, dacă este bine "descifrată", un izvor important de sugestii normative, organizaționale, manageriale etc. Teoria axiologică afirmă că încălcarea unei norme este un prim semn despre necesitatea perfecționării ei (în orice sens, inclusiv înlocuire).

În acest context, economistul Friedman aprecia că, în raport cu economia oficială, *economia informală are un rol de supapă*, cu deosebire în perioadele de recesiune economică ale economiei oficiale [119]. De fapt, analizând comportamentul economiei informale ca fenomen este de remarcat că sectorul informal înregistrează faze alternative de ascensiune și regres, care se află însă în contratimp față de ciclurile sectorului oficial.

Când economia oficială se află în expansiune agenții economici trec din subteran în sectorul oficial, practicile evazioniste se restrâng, într-un cuvânt economia informală este diminuată. Dimpotrivă, *atunci când economia oficială este în criză, economia informală explodează*, fraudă fiscală, munca la negru și activitățile criminale, de exemplu, fiind considerate forme de supraviețuire și adaptare în condiții economice vitrege, ca și în condițiile unei fiscalități excesive.

Considerăm însă că efectele „pozitive” ale economiei informale trebuie privite cu prudență. Desfășurarea activității economice în sectorul informal atrage întotdeauna după sine fenomene ca firmele fantomă, fraudă fiscală, spălarea banilor, și mai departe o corupție generalizată. În fapt, „*spirală*” economiei informale este aproape imposibil de oprit înainte de a avea consecințe dezastruoase asupra economiei naționale sau regionale, iar costurile economice și sociale ale unei atitudini tolerante față de economia informală se pot dovedi de nesuportat.

În cazul muncii la negru, creșterea activităților informale mărește risipa de resurse, datorită faptului că metodele de disimulare ale lucrătorilor la negru sunt costisitoare, iar modalitățile de control luate de state în scopul limitării fenomenului reclamă cheltuieli din ce în ce mai mari.

De exemplu, în Germania reclama locurilor de muncă la negru este penalizată cu sume de pînă la 50.000 euro, iar amenzile pentru munca la negru au fost crescute, în 2002, de la 100.000 la 300.000 de euro. Cu toate că, aceste măsuri fac ca munca la negru să implice un risc foarte mare, posibilitățile de sancționare sunt reduse, fenomenul fiind, fie parțial tolerat, fie greu de dovedit.

Pe de altă parte, exploatarea suboptimală a forței de muncă prin strategii de combatere a șomajului, de tipul reducerii timpului de muncă, are ca efect scăderea bunăstării și încurajarea migrării în sectorul informal. De obicei, societățile doresc să

angajeze foști lucrători din sectorul informal, aceștia fiind mult mai flexibili și aducând o nouă experiență firmei.

Amplificarea economiei informale implică și reducerea creșterii economice datorită lipsei de finanțare, investițiile publice neputându-se realiza în cuantumul necesar datorită evaziunii fiscale. Pe măsură ce situația financiară a statului se deteriorează are loc creșterea direct proporțională a economiei informale.

De asemenea, datorită creșterii economiei informale sectorul oficial nu mai poate fi caracterizat ca unul cu o competiție perfectă ce se traduce prin prețuri flexibile și eficiența producției. În sectorul subteran prețul se formează fără influența reglementărilor statale, condițiile de alocare a resurselor fiind optime. De aceea, acest sistem este utilizat, în special, de micile întreprinderi din țările în dezvoltare sau în tranziție.

Activitățile informale, pe de altă parte, permit creșterea diviziunii muncii, prin apariția unor servicii inexistente în economia oficială sau mult prea scumpe. Această situație este posibilă datorită ocolirii legislației oficiale și a obținerii unor câștiguri superioare. De obicei, economia informală distorsionează competiția, datorită faptului că bunurile obținute aici au prețuri joase ca efect al evaziunii fiscale. Ca urmare, apare motivația apartenenței firmelor la acest sector, resursele necesare procesului de producție fiind îndreptate aici și uneori creind efectul accelerator-multiplicator.

Acționând ca un sistem, în care economiile naționale sunt într-o permanentă interacțiune, economia mondială presupune existența unei stări de echilibru. Echilibrul pe piața mondială este un rezultat al oscilațiilor înregistrate de cerere și ofertă, dar care se extinde și pe domenii ca producția, repartiția sau consumul și care are la bază o diviziune a muncii echitabilă între economiile naționale, în paralel cu eliminarea producțiilor nerentabile și a decalajelor economice internaționale.

Putem concluziona faptul că, echilibrul economiei mondiale are un caracter relativ, încercând o egalizare a factorilor cu acțiune contrară, dar cu un caracter dinamic, ceea ce îi conferă acesteia o stabilitate relativă. El constituie forma cea mai complexă de manifestare a echilibrului economic general, însumând echilibrele economice de la nivelul economiilor naționale, a subregiunilor, a regiunilor mondoeconomice.

Datorită evoluției economiei mondiale informale, în fiecare an miliarde de dolari din mărfurile exportate nu se regăsesc. La fel scapă statisticilor mondiale mărfurile importate. În principal, există un echilibru între schimburile mondiale.

Un misterios gol negru a fost creat reliefând o față ascunsă a economiei mondiale ce corespunde economiei informale. La baza ei stau tranzacțiile clandestine de tipul pavilioanelor de complezență, traficului de droguri, de arme, corupție, manipulări bursiere, fraudă fiscală etc. Economia informală se regăsește atât în țările industrializate, cât și în cele în curs de dezvoltare. Ea s-a adaptat mediului său scăpând de reglementările economice și sociale și a rezistat evoluțiilor și recesiunii. Această capacitate de adaptare apare astăzi în țările Europei de Est prin așa numită economie secundară. Contrabanda în sistemul actual este reprezentată de traficul de droguri, de arme și alte acte prohibite sau reglementate. Traficul de sclavi a dispărut și a fost înlocuit de cel de forță de muncă al muncitorilor clandestini.

În țările industrializate reglementările referitoare la durata obligatorie a timpului de muncă a încurajat munca domestică sub toate formele sale. De obicei, există o atitudine duală a statelor asupra economiei subterane, aceasta fiind tolerată în statele din Est sau din Sud și limitată sau tacit acceptată (Spania și Italia) în cele industriale.

Economia informală influențează inclusiv ciclurile economice, distorsionând indicatorii economici. Politicile de stabilizare economică au ca scop reducerea fluctuațiilor ciclice sau schimbările structurale folosind instrumente fiscale sau monetare de tipul PNB, ratelor de creștere economică sau ale inflației, șomajului, cu condiția ca acestea să fie corecte. Se poate considera că, economia subterană are o funcție anticiclică, constituind o rezervă de flexibilitate, compensând dezordinea economică rezultată din eșecurile guvernamentale.

Realizarea flexibilității prețurilor și câștigurilor poate crea un cadru mai sigur în cazul unor șocuri de tipul politicilor externe sau schimbărilor tehnologice, precum și exploziilor sistemului de taxe. Cu cât inflexibilitatea este mai mare în economia oficială cu atât importanța sectorului informal este mai mare.

Economia informală corectează inconsistența structurală a sectorului oficial pe termen scurt [235]. De asemenea, se poate constata că în perioadele ascendente ale ciclurilor lungi sau de expansiune ale celor decenale economia informală cunoaște o perioadă de involuție datorită politicilor investiționale, a măririi gradului de ocupare a forței de muncă și a creșterii nivelului de trai.

Apariția manifestărilor de criză economică, specifice fazelor descendente sau de recesiune, sunt urmate de creșterea accelerată a cazurilor de fraudă fiscală, corupție, muncă la negru etc. specifice acestui fenomen.

Evoluția economiei informale determină și modalitățile de reacție a cetățenilor în fața politicilor economice. Influența directă asupra nivelului de trai al acestora se va traduce, fie în ocolirea barierelor legislative și orientarea spre sectorul subteran, fie în efectuarea de presiuni asupra grupurilor politice conducătoare.

Politicile economice pot fi influențate utilizând, în mod democratic, canalele publice de comunicație, referendumul, sindicatele, grupurile de presiune, alegerile libere sau inițiativele cetățenești. În lipsa unor rezultate favorabile, cetățenii pot opta, însă, pentru folosirea mecanismelor subterane sau pentru schimbarea domiciliului fiscal prin migrație în alte state sau, în cazul firmelor, prin mutarea sediului.

În ultimul timp, presiunile pentru corectarea politicilor economice naționale cresc și datorită globalizării, care a dus la creșterea mobilității. În sensul protecției societăților se recomandă, în primul rând, reduceri în sistemul de taxe și o mai mare transparență a acestuia, astfel încât să nu se ajungă la o migrație a forței de muncă în sectorul subteran. În același timp, lupta împotriva corupției și a pierderii de fonduri în sistemul public, reducerea reglementărilor cantitativ excesive și încurajarea competiției reale pot diminua atracția sectorului subteran.

Anumite teorii asupra statului susțin concepția potrivit căreia interesul individual poate fi limitat de interesul general al societății și, astfel, povara fiscală pe care contribuabilii ar suporta-o este justificabilă. Astfel, se recomandă folosirea, cu prioritate, a instrumentelor democrației directe de tipul referendumului și, în felul acesta, al directe participări a cetățenilor la mecanismul legiferării în domeniul fiscal.

Legalizarea va avea în vedere o participare pe scară largă a imigranților în sectorul oficial, prin ușurarea accesului la ofertele de muncă, precum și un sistem de taxare mult mai permisiv. Angajații care muncesc și consumă bunuri din sectorul informal nu au interesul să ocolească acest sistem cât timp povara fiscală nu este diminuată. Cei ce lucrează aici doresc să obțină un venit corect pentru munca lor, fără să realizeze că pe termen lung vor fi subiectul unor noi impozite, datorită scăderii veniturilor bugetare. Cel mai mult vor fi afectați cei ce nu au posibilitatea

muncii în sectorul informal. În cazul firmelor, cele mai implicate în sectorul informal sunt cele mici.

Guvernele au interesul limitării economiei informale datorită pierderilor la bugetul de stat, chiar dacă se cunoaște că anumiți contribuabili nu sunt de acord cu restrângerea acestui sector. De aceea, guvernele au interesul argumentării măsurilor pe care le iau în scopul atragerii susținerii cetățenilor, schimbarea atitudinii cetățenilor și obținerea voturilor lor ținând și de explicația conform căreia reducerea sectorului informal duce la întărirea concurenței reale, a pozițiilor firmelor din sectorul oficial și la crearea de noi locuri de muncă.

În general, reducerea economiei informale prin politici guvernamentale se face prin implementarea **reformelor extensive**. Astfel, cu toate că pe termen scurt se pot contabiliza câștiguri ale economiei informale, o creștere a acesteia va duce în final la influențarea negativă a creșterii economice. Chiar și inovațiile tehnologice se pierd într-o piață lipsită de capital.

Din punct de vedere economic [110], se consideră că ar trebui să se realizeze o egalitate între eficiență și justiție socială. În principal însă, fiecare se consideră discriminat de sistem și încearcă să-l corecteze personal prin fraudă fiscală sau muncă la negru, iar dacă se încearcă să se elimine deficitul bugetar astfel format apare efectul regresiv.

Acest efect regresiv va fi resimțit de cei ce nu pot profita de alte surse de câștig din sectorul informal. Încercarea anumitor state de a reduce într-un timp cât mai scurt economia informală sub considerentul că efectele sale sunt preponderant negative, ar putea avea consecințe pozitive pe termen lung, dar în mod cert se va repercuta asupra celor ce nu sunt favorizați de un mediu concurențial și care altfel își găseau refugiul în sectorul informal.

Având în vedere cele menționate, se impune ca reducerea fenomenelor informale să fie secundată de o analiză lucidă asupra posibilităților de dezvoltare și absorbție existente în economia legală.

CAP. 2. ESTIMAREA NIVELULUI ECONOMIEI INFORMALE

2.1 Considerații generale

La prima vedere, estimarea și comensurarea *economiei informale* nu ar trebui să ridice probleme nici de natură teoretică și nici practică, deoarece principiul este simplu: *mărimea economiei informale ar trebui să fie diferența între economia reală și cea oficială*.

La o evaluare mai amănunțită, problema se dovedește a fi, însă, extrem de complicată. Chiar dacă principiul pare a fi simplu, transpunerea lui în practică devine dificilă deoarece, pe de o parte, se ridică o serie de probleme în legătură cu definirea "economiei reale", pe de altă parte, apar probleme în legătură cu posibilitatea obținerii unor date primare corecte.

Din punct de vedere tehnic și economic, verdictul în atestarea caracterului real al mișcării fluxurilor factorilor de producție nu se poate da decât în baza criteriilor de eficacitate [66]:

- contribuția mișcării fluxurilor de factori de producție la creșterea producției și la sporirea venitului;
- contribuția mișcării fluxurilor de factori de producție la o mai echitabilă repartiție a resurselor între membrii societății.

Aceasta înseamnă că nu orice efort uman și de mișcare a fluxurilor poate fi considerat "*economie reală*".

Delimitarea între economia informală și economia reală este, deci, în teorie posibilă, dar în practică se realizează mai greu și datorită *efectului de conversie*. Efectul de conversie evidențiază schimbarea efectului economic al uneia și aceleiași acțiuni asupra PIB-ului, în condiții diferite de prestare a acestuia.

Ideea care trebuie subliniată [81], deoarece explică dificultatea cuantificării economiei reale, este aceea că datele statisticii economice pot fi eronate, chiar și datorită unei schimbări absolute formale a activității. Activitatea rămâne aceeași, are aceeași utilitate și importanță, dar se alterează imaginea reflectării ei în statistică.

Măsurarea economiei informale întâmpină astfel o primă dificultate în capacitatea statisticii de a surprinde și sintetiza în indicatori și serii istorice evoluția economiei reale.

Conștienți de aceste dificultăți de ordin statistic, cercetătorii au încercat să perfecționeze instrumentarul metodologic al statisticii prin delimitarea mai precisă a tipurilor de activități economice.

Din punct de vedere al identificării statistice a activităților desfășurate de către individ și care pot sau nu pot fi incluse în sfera economiei reale s-a realizat următoarea clasificare:

- *activități care corespund nevoilor fiziologice ale individului*, nevoilor de timp liber, culturale și religioase. Aceste activități extrem de utile echilibrului fizic și mental al individului se referă în mod exclusiv la procesul de consum și nu de producție, negenerând venituri, și nici cheltuieli. Toate aceste activități nu au un substituit marfar (nu putem plăti pe cineva pentru a mânca, dormi sau distra în locul nostru). Din

toate aceste motive, se consideră că activitățile de mai sus nu sunt economice și nu sunt luate în calculul economiei reale;

- *activități neremunerate, dar care au un substitut marfar.* Sunt activități desfășurate în cadrul familiei (menajul) necesare vieții cotidiene și întreținerii căminului (prepararea hranei, curățenie, spălatul rufelor, îngrijirea grădinii, bricolaj și mici reparații). Toate aceste activități au caracter marfar deoarece pot fi substituite prin munca salariată a altor persoane sau instituții specializate;
- *activități remunerate* în orice tip sau sector de activitate.

Pentru măsurarea ponderii acestor activități în cadrul raportului dintre economia reală și economia informală există posibilitatea utilizării *etalonului timp* și *etalonului valoric* (bănesc). Astfel, există posibilitatea măsurării în ore a acestor activități pe o durată determinată de timp sau în expresie monetară prin raporturile de preț sau tarif.

După cum se poate observa, cheia utilizării metodei de calcul a mărimii economiei informale prin raportarea ei la economia reală constă în capacitatea delimitării cu precizie a caracterului marfar de cel nemarfar al unor activități sau altfel spus, identificarea activităților care se realizează prin intermediul pieței și a celor care ocolesc piața.

Dacă în cazul economiei reale, piața și caracterul marfar sunt elemente ce nu pot fi contestate, dificultatea apare în cazul economiei informale care poate fi desfășurată atât cu caracter marfar, cât și nemarfar.

Și în cazul acestei dificultăți, teoria economică a încercat să găsească soluții. Una dintre cele mai cunoscute este așa numita "*clasificare Rosanvallon*" [221], care introduce conceptul de *economie ocultă* (munca la negru, fraudă fiscală și crima organizată) și *economie autonomă* (activitățile casnice, bricolajul, grădăritul etc.)

Această clasificare propune tratarea diferită, din punct de vedere statistic, a elementelor economiei informale. Astfel, se consideră că deși atât economia ocultă, cât și economia autonomă se desfășoară în afara controlului statului, poziția lor față de economia reală este radical diferită. Economia ocultă se caracterizează printr-un efect de disimulare (ascundere) voluntară a activității sale, ceea ce ar motiva estimarea statistică a ponderii sale. Efectul de disimulare nu permite cercetarea prin sondaje sau anchete, deoarece subiecții nu sunt cooperanți încercând să ascundă tipul și amploarea activităților pe care le efectuează.

Economia autonomă nu se caracterizează prin efectul de disimulare, deci ar putea conduce la o estimare statistică, fiind posibilă obținerea corectitudinii datelor statistice prin utilizarea anchetelor. Acestea au capacitatea de a reflecta corect ponderea respectivelor activități, deoarece subiecții nu ar avea nici un motiv să ascundă tipul și amploarea activităților pe care le desfășoară în familiile lor.

În practică, clasificarea Rosanvallon nu dă întotdeauna rezultatele dorite. S-a constatat că cercetarea prin anchete a economiei autonome rămâne imprecisă nu din cauza relei voințe a subiecților, ci a incapacității lor de a-și autoevalua corect și obiectiv ponderea activităților de menaj.

Cercetarea economică a abordat aceste dificultăți cu seriozitatea și precauția necesară, delimitându-se de o serie întreagă de manifestări ale empirismului și ignoranței care au abundat și încă abundă într-o serie întreagă de publicații și conferințe publice. A devenit "*o modă*" în a publica sau anunța niște cifre care ar reprezenta ponderea economiei informale.

După 1990, se remarcă un progres științific considerabil în abordarea problemei comensurării economiei informale. Din acest punct de vedere, aportul unor cercetători ca: Friedrich Schneider și Dominik Enste ("*Schattenwirtschaft und*

Schwarzarbeit"); Tanzi Vito ("*Corruption around the World*") sau Bhattacharyya Ridges, Bosworth-Davies ("*Black economy*"), a avut un rol extrem de important.

Printre cele mai importante subiecte care au fost negociate cu Uniunea Europeană pentru realizarea procesului de aderare au fost cuprinse în dosare problematicile „*Combaterea evaziunii fiscale*” și „*Reforma sistemului fiscal, a politicii fiscale*”, instrumente deosebit de importante pentru reducerea dimensiunii economiei informale și a dezvoltării economico-sociale a României.

Studiile care încearcă să cuantifice economia informală se confruntă, de la bun început, cu dificultatea de a o defini. De regulă, modelele de cuantificare au în vedere calcularea ponderii pe care economia informală o deține în PIB, prin extrapolarea cu ajutorul unor relații matematice între diferite variabile economice.

O primă constatare arată faptul că măsurarea economiei informale este realizată printr-o sumedenie de metode, care însă reprezintă un impediment major pentru formarea unei imagini clare, întrucât cifrele vehiculate diferă, uneori cu o marjă substanțială, de la o estimare la alta, chiar atunci când este vorba despre același spațiu economic și despre aceeași perioadă de referință.

Nu este mai puțin adevărat că și PIB este unul convențional atâta timp cât în acesta nu este inclusă însă și economia informală pe care încercăm să o evaluăm. Cu alte cuvinte încercăm să stabilim o proporție pentru ceva care nu este inclus într-un întreg la care facem raportarea.

În încercarea de a estima nivelul economiei informale, se spune adesea "*nu doar că informațiile pot fi incorecte, ci și că definițiile și presupunerile pe care se bazează metodologia pentru a descoperi aceste date pot influența mărimea acelei părți din economia unui stat (sau a unei zone) care rămâne nedescoperită*" [151].

Estimarea nivelului economiei informale s-a confruntat, din start, cu dificultatea de a o defini. Un obstacol inerent cu care se confruntă orice metodă de estimare îl reprezintă faptul că datele care trebuie culese sunt în permanență „*ascunse*”. Aceasta înseamnă nu doar că informațiile culese pot fi incorecte, ci și că, definițiile și presupunerile pe care se bazează metodologia pentru „*a descoperi*” aceste date pot influența mărimea acelei părți din economia unui stat sau a unei zone care „*rămâne nedescoperită*”.

Există multe probleme la nivel mondial, deoarece teoria potrivit căreia *creșterea nivelului taxelor are un efect direct în scăderea ratei de colectare a taxelor la buget*, nu are destui susținători, aceasta reprezentând una dintre principalele cauze care contribuie la dezvoltarea economiei informale.

Astfel, o serie de economiști au stabilit o relație direct proporțională între ratele de impozitare și nivelul evaziunii fiscale sau mărimea economiei informale.

Cu cât este mai mare nivelul de impozitare, cu atât crește mai mult apetitul populației de a participa la activități economice ilegale în vederea eludării taxelor și impozitelor aferente activităților comerciale derulate.

La nivel macroeconomic, există o serie de așa-numite metode indirecte utilizate pentru a estima dimensiunea și dinamica economiei informale, în literatura de specialitate fiind cunoscute ca "*Abordarea monetară*" și "*Metoda ofertei de muncă implicită*", metode ce au la bază informațiile statistice oferite de Sistemul Național de Conturi, cât și de metode privind consumul de energie etc.

În abordarea economică din țară, o explicație a dimensiunii economiei informale rezidă în nivelul ridicat al impozitelor și taxelor. Din păcate, de multe ori, există diferențe uriașe între estimările nivelului economiei informale, obținute prin metode diferite. De exemplu, în cazul României, cifrele indică un nivel de aproximativ 20% din PIB, obținut pe baza *consumului de energie* și de 45% calculat prin intermediul *metodei de estimare monetară*.

De asemenea, cifrele raportate de către Institutul Național de Statistică (INS), pe baza metodei ce folosește sistemul național de conturi, a crescut (în special datorită schimbărilor în metodologie) de la aproximativ 5% în 1992, până la 18% în 1997 și la 20-22% după 2000. Valoarea cea mai mică este determinată pe baza *Metodei consumului de energie* [234] și cea mai mare, de peste 45%, este evaluată prin *Metoda monetară* [117].

Pentru estimarea exactă a dimensiunii economiei informale, trebuie să se țină seama și de nivelul estimat al consumului propriu al gospodăriilor din mediul rural. În aceste condiții, în România, nivelul economiei informale este în jur de 25-28% din volumul total de activitate din economia națională.

Adăugarea la aceste cifre a procentului de aproximativ 7% din PIB, reprezentând nivelul estimat pentru auto-consum, în cazul consumului casnic din mediul rural, juridic neînregistrat, deci informal, a rezultat că în ultimii ani, nivelul economiei informale a ajuns la 32-33% din economia națională.

Astfel, având la bază unele constatări general acceptate, la nivelul teoriei în problematica de modelare a economiei informale *"trebuie ca atenția să fie focalizată pe evaluarea analitică a valorile-limită ale unor parametri importanți folosiți în modelele utilizate pentru estimarea dimensiunii economiei informale și pentru a putea explica mecanismele dinamicii sale"* [10].

De asemenea, pentru a putea să ne dăm seama de anumite aspecte (referindu-ne aici la mecanismul complex de transmisie de la politica fiscală la luarea deciziilor eficiente în vederea combaterii activităților ilicite ale agenților economici), datele trebuie verificate statistic, existând astfel posibilitatea de extindere a acestei cuantificări la nivel global, în funcție de structura populației pe regiuni.

În studiile elaborate ce au ca obiect analiza disparităților dintre regiuni în dependență cu factori economici și sociali sunt folosite metode și tehnici de analiză cantitativă specifice macroeconometriei, microeconomiei, analizei datelor: *indici de tip Lafay, metode de tip VAR, analize pe date panel, analiza seriilor cointegrate etc.*

Există o vastă literatură de specialitate cu privire la impactul politicilor fiscale și a cotei de impozitare asupra programelor de stabilizare macroeconomică, în ultima perioadă constatându-se noi evoluții în acest domeniu.

Fără a ignora rolul de reglementare al bugetului general consolidat de stat, principala idee este aceea că, în cazul creșterii ratei de impozitare până la anumite praguri, se constată anumite efecte pozitive pe partea de cerere și, în consecință, pe procesul de stabilizare a economiei pe termen scurt, depășirea acestor limite putând avea un impact negativ asupra dezvoltării viitoare a societății.

Explicația general valabilă este dată de faptul că o creștere a ratei de impozitare poate limita stimularea capitalului privat al societăților de investiții, care sunt principalul factor de dezvoltare într-un sistem economic de piață liberă.

În ciuda faptului că există o serie de complicații, la nivel macroeconomic, induse de schimbările structurale, diferențe semnificative între răspunsurile la diferite cote ale taxelor aplicate, nu există, ciclurile de afaceri, precum și mulți alți factori, generând un impact, cel puțin ca o tendință generală pe termen lung.

În general, este acceptată ideea cum că *o majorare a ratei de impozitare provoacă o migrație de activitate din sectorul vizibil în sectorul invizibil*, concluzia fiind că trebuie ținut cont de corelarea nivelului taxelor și acest fenomen de migrare. Mai mult decât atât, există o problemă la nivelul modului în care trebuie să schimbi această corelație ținând cont și de impactul economic al altor și/sau non-factori economici.

Evaluarea parametrilor esențiali ai acestui transfer de activitate (migrația spre economia informală), și producerea de explicații general acceptate de către economiști, sunt principalele obiective ale *modelării economiei informale* [3]. Trebuie ca atenția să fie focalizată pe unele aspecte teoretice și practice cu privire la studiul de impact al diferiților factori, pe mărirea și dinamica economiei informale.

Ținând cont de literatura de specialitate existentă, este necesară construirea unui model simplu pentru a estima teoretic valorile limită pentru economia informală care are la bază un număr limitat de date macroeconomice disponibile, pe de o parte, precum și pe folosirea datelor provenite din unele anchete mai vechi cu privire la situației economiei românești.

Este deasemenea important, investigarea comportamentului diferitelor grupuri de gospodării de uz casnic în participarea la activitățile informale. Studiile practice făcute până acum, au demonstrat că principalul motiv al economiei informale este în general, legat de consumul casnic și de nivelul de trai sau mai concret de nivelul real al veniturilor legale obținute de la locul de muncă din sectorul economiei oficiale.

Apoi, pornind de la ecuațiile de regresie estimate pe baza datelor disponibile în cele două anchete organizate în România în 1996 și 2003, se poate extinde modelul de estimare a mărimii, dinamicii și dimensiunii economiei informale la nivel regional.

În literatura de specialitate, clasificarea metodelor de estimare a economiei informale este făcută după diverse criterii de grupare: *metode directe și indirecte, abordări macroeconomice și microeconomice, metode monetariste, abordări contabile de calcul, statistice etc.*

Metodologia general acceptată cuantifică economia informală ca procent din PIB, toate celelalte comparații statistice fiind apoi extrapolate de la acest indicator macroeconomic (ex: rata forței de muncă „la negru”, importurile neoficiale etc).

2.2 Metode folosite pentru estimarea nivelului economiei informale

a) Ancheta statistică

Acest tip de cercetare probalistică se bazează pe datele obținute din prelucrarea unor chestionare cu întrebări legate de comportamente economice specifice activităților informale. Metoda presupune că intervievații vor oferi răspunsuri sincere la adăpostul confidențialității.

Avantajul principal al acestei metode constă în informarea detaliată în legătură cu structura economiei informale putând evidenția și activități care, adesea, nu sunt măsurate de autoritățile guvernamentale, însă rezultatele sunt foarte sensibile la modul în care este formulat chestionarul.

b) Metoda eșantionului de control (audit fiscal intensiv)

Este cunoscută și sub numele de „*metodă de măsurare a conformării față de taxe*”. Ea echivalează „golul/deficitul fiscal” cu dimensiunea economiei informale, rezultatele fiind obținute prin măsurarea discrepanței dintre veniturile din declarațiile fiscale și rezultatele unor variate controale în teren.

Din punct de vedere tehnic, metoda constă în organizarea unor controale intensive într-o anumită „secțiune” a economiei selectată aleator, magnitudinea corecțiilor (diferențelor) fiind proiectată asupra întregii populații.

c) Înregistrarea statistică de tip „monografie”

În această metodă cercetătorii devin observatori participanți în rețelele sociale ale economiei informale, sau instruiesc informatori care se implică în activități informale. Această metodă poate cuantifica aproximativ nivelul activității din economia informală pe sectoare specifice, tipuri de activități, regiuni etc, poate clarifica aspecte calitative ale comportamentului specific, dar, măsurătorile sale generale cantitative sunt deficitare.

Rezultatele sau concluziile cercetărilor monografice rămân valabile numai pentru unitatea sau fenomenul studiat, ele neputând fi extinse asupra întregii colectivități statistice [154].

d) Metoda decalajelor între cheltuieli și venituri

Ea presupune faptul că în ceea ce privește cheltuielile acestea sunt mai greu de ascuns decât veniturile. Decalajele dintre cheltuielile la nivel național și venituri mai corect spus, dintre diferența PIB-ul calculat prin metoda costurilor de producție și PIB-ul măsurat prin metoda totalizării veniturilor sunt utilizate pentru a determina mărimea economiei informale.

Faptul că în statistici suma cheltuielilor este mai mică decât suma veniturilor ce s-ar obține în mod normal din aceste consumuri, reprezintă cu siguranță, indici ale existenței activităților economice din economia ascunsă. Slăbiciunea acestei metode constă în aceea că diferențele pot să apară nu neapărat din cauza activităților din economia informală, ci și din cauza bine-cunoscutelor erori din timpul prelucrării statistice.

Principiile metodei discrepantei dintre cheltuieli și venituri sunt folosite și în realizarea unor studii cu privire la bugetul gospodăriilor care, de asemenea, pot oferi, prin extrapolare, informații despre dimensiunea economiei informale.

Diferența dintre veniturile declarate și cheltuielile efectuate apare în contabilitatea națională, unde estimarea produsului național prin prisma veniturilor poate fi inferioară estimării prin prisma cheltuielilor (consum, investiții, variația stocurilor, soldul balanței de plăți).

Diferența dintre indicatorul agregat al veniturilor și indicatorul agregat al cheltuielilor poate fi o bază de calcul al mărimii economiei informale.

O variantă a acestei metode constă în compararea produsului național prin prisma cheltuielilor – considerat ca un indicator al ansamblului veniturilor reale anuale – și totalul veniturilor declarate autorităților fiscale. Rezultatul indică importanța activităților ale căror venituri se sustrag contabilității naționale și obligațiilor fiscale.

e) Metoda input-urilor fizice

Ipoteza pe care această metodă este construită are la bază faptul că intrările (input-urile) fizice de larg consum (electricitatea, de exemplu) sunt utilizate în economia informală cu aceeași rată ca și în producția economiei regulate.

Diferența dintre PIB-ul estimat pe baza consumului de electricitate și PIB-ul oficial oferă o dimensiune estimativă a economiei.

Acest mod de calcul, cunoscut și sub numele de *metoda Kaufman*, este la rândul-i criticabil, deoarece nu toate activitățile economiei informale necesită un consum considerabil de electricitate, știut fiind că se pot utiliza și alte surse de energie (cărbune, produse petroliere), așa că este clar că se surprinde doar o parte a economiei informale. Mai mult, creșterea eficienței în producția și consumul de electricitate, ca urmare a progresului tehnic, are implicații semnificative asupra elasticității cererii/unitate PIB.

O variantă a metodei imput-urilor fizice (consumul de electricitate) este utilizată de *Maria Lacko* în trei studii recente despre economia informală din țările foste socialiste [167]. Lacko susține că o parte certă a economiei informale este legată de consumul casnic de electricitate, ea incluzând, printre altele, o așa-numită producție casnică, activități pe cont propriu, servicii neînregistrate.

Premisa pentru acest model este aceea că în fiecare țară o parte a consumului familial (în gospodăriile individuale) de energie electrică este folosit în economia informală (neoficială).

Se consideră astfel că energia electrică consumată la nivelul gospodăriilor într-o anumită țară nu este determinat numai de cauze evidente cum ar fi mărimea populației, nivelul de trai, localizarea geografică a țării (cu referire la climat), prețul relativ al curentului electric sau accesul la alte surse de energie, ci și de extinderea economiei informale.

Pe de altă parte, un procent semnificativ din agenții economici neînregistrați își desfășoară activitatea în cadrul gospodăriilor individuale sau obțin din acestea în mod direct venituri.

În acest model economia informală este reprezentată de trei variabile: *procentul taxelor și impozitelor în produsul național brut, raportul între populația inactivă și cea activă, precum și nivelul cheltuielilor publice sociale raportat la produsul național brut.*

Primele două variabile reprezintă relații evidente: cu cât sunt mai mari aceste procente, cu atât mai mare este nivelul economiei informale. Un nivel ridicat al taxelor determină mai multe activități economice să se mute în subteran în timp ce un nivel ridicat al populației inactice duce la o ofertă mai mare de forță de muncă pe piața economiei informale.

În ceea ce privește cel de al treilea indicator, cu cât acesta este mai mare cu atât statul respectiv ia măsuri mai aspre pentru colectarea taxelor, ceea ce reduce nivelul economiei informale.

Ecuția care descrie impactul factorilor ce determină consumul casnic de energie electrică se prezintă astfel:

$$ER_{ij} = 1I_n C_{ij} + 2AG_{ij} + 3G_{ij} + 4Q_{ij} + 5PR_{ij} + 6H_{ij} \quad (8)$$

$$1 \geq 0, 2 \geq 0, 3 \leq 0, 4 \leq 0, 5 \leq 0, 6 \geq 0$$

unde

i: țara, *j*: anul,

ER_{ij}: consumul de energie electrică pe locuitor într-o anumită țară și într-un an (kwh),

C_{ij}: consumul de energie electrică al gospodăriilor pe locuitor,

AG_{ij}: procentul din produsul național brut realizat în agricultură,

G_{ij}: coeficient pentru diferențierile climatice = frecvența relativă a lunilor în care este necesară încălzirea locuințelor, multiplicat cu temperatura medie în ianuarie,

Q_{ij}: procentul altor surse de energie decât energia electrică din totalul consumului de energie în cadrul gospodăriilor,

PR_{ij}: pretul a 1 kwh consumat de populație (exprimat în \$ SUA),

H_{ij}: output din economia informală (pe cap de locuitor).

Pe de altă parte, ecuația care descrie *efectul factorilor* ce determină nivelul economiei informale este:

$$H_{ij} = 1TL_{ij} + 2TC_{ij} + 3D_{ij} + 4I_{ij} + 5EX_{ij} \quad (9)$$

$$1 \geq 0, 2 \geq 0, 3 \geq 0, 4 \geq 0, 5 \geq 0$$

unde

TLij: nivelul taxelor asupra veniturilor din muncă,

TCij: nivelul taxelor asupra veniturilor capital,

Dij: declinul otuputului comparativ cu anul 1989: $Dij = 1 - (PNB_{ij}/PNB_{1989})$,

Iij: rata inflației anuale la produsele de larg consum,

EXij: cheltuielile guvernamentale, procent din produsul national brut.

Modelul studiat se referă la țările europene foste socialiste și care au prezentat, în ultimul deceniu al secolului trecut, economii de tranziție spre economia de piață.

La începutul anilor '90, în economiile în tranziție schimbarea radicală în structura proprietății (prin reducerea proprietății de stat și extinderea celei private) a definit ca esențiale pentru bugetul de stat veniturile din taxe și impozite. Toate afacerile înregistrate au fost deci taxate ceea ce a dus și la apariția celor care doreau să își ascundă veniturile pentru a evita plata taxelor și impozitelor.

Data fiind și reducerea drastică a activității în majoritatea sectoarelor industriale, precum și scăderea câștigurilor salariale reale, mulți foști angajați și-au căutat surse alternative de venit. Cea mai ușoară cale a fost să se alature economiei informale.

Impactul taxelor asupra activităților economice a fost exacerbant de inflație. Chiar și creșteri neînsemnate ale prețurilor au dus la creșterea accentuată a poverii fiscale suportate de gospodăria sau afaceri în timp ce o reducere a nivelului prețurilor a micșorat foarte mult aceasta povară fiscală.

De asemenea, analiza pentru aceste țări arată că nivelul de taxare asupra veniturilor din muncă (taxarea veniturilor salariale și contribuțiile la asigurările sociale) influențează atât decizia angajaților de a-și oferi forța de muncă pe piață, cât și decizia angajatorilor de a angaja în economia oficială.

f) Recensământul forței de muncă

Economia informală este echivalentă, uneori, cu „munca la negru” într-o serie de studii și articole, micșorarea nivelului forței de muncă din economia oficială este interpretată ca un indice al creșterii activităților economice informale (totalul forței de muncă este considerat constant).

Slăbiciunea acestei metode rezidă din faptul că diferențele între ratele de participare pot să aibă și alte cauze. Este des întâlnită situația în care oamenii pot munci „la negru” având în același timp un loc de muncă în economia oficială sau fiind înregistrați, oficial, ca șomeri.

g) Metoda cererii de lichidități

Această abordare a fost folosită prima dată de Phillip Cagan în 1958 care a identificat o legătură între cererea monetară (de lichidități) și taxele fiscale, explicând astfel existența economiei informale în perioada 1919-1955 [50].

În 1977, Peter M. Gutman, a utilizat același tip de abordare monetaristă, analizând raportul dintre lichidități și depozite între anii 1937-1976 [141].

Metoda Cagan a fost dezvoltată de Vito Tanzi în anii '80 care a estimat econometric o funcție a cererii de lichidități în SUA în perioada 1930-1980 [250].

Metoda cererii de lichidități se bazează pe două ipoteze: lichiditățile reprezintă principala modalitate de plată în cadrul economiei informale, iar fiecare unitate monetară (lichiditate) produce aceeași cantitate de activitate în ambele sectoare

economice (oficial și neoficial). Această abordare presupune faptul că tranzacțiile informale (ascunse), pentru a scăpa de controlul autorităților, se fac sub forma plăților în numerar, și, prin urmare, o creștere a dimensiunii economiei informale duce, automat, la creșterea cererii de lichidități.

Determinarea excesului de cerere în numerar se face cu ajutorul unei ecuații estimată econometric în timp. În această ecuație sunt evidențiați toți factorii prezumați a fi „vinovați” că îi îndeamnă pe cetățeni să lucreze în economia informală: mărimea taxelor fiscale directe sau indirecte, creșterea veniturilor, obiceiurile de plată, rata dobânzilor etc.

În modelul econometric construit, cererea de lichidități este variabila dependentă, elementele conservate a influența nivelul economiei informale fiind considerate variabile independente.

Metoda cererii de lichidități, deși este una dintre cele mai utilizate, a fost criticată de specialiști, cele mai frecvente obiecții vizând următoarele aspecte:

- în economia informală nu toate tranzacțiile se desfășoară în numerar, existând și schimburi în natură, ceea ce face să se creadă că nivelul economiei informale poate fi mai mare decât cel estimat prin această metodă;
- ținând cont că dolarul american este folosit ca valută internațională raportul dintre lichidități și depozitele bancare (cel puțin în cazul SUA) trebuie să ia în calcul și numerarul adus din străinătate;
- teza potrivit căreia viteza de circulație a numerarului din economia informală este aceeași ca în economia oficială este greu de dovedit, în absența unor informații precise [145];
- factorii care, alături de sarcina fiscală, sunt considerați a fi „vinovați” pentru creșterea economiei informale nu au o recunoaștere unanimă în studiile de specialitate.

h) Modelul ratei monetare

În anul 1917, P. M. Gutman a dezvoltat această metodă încercând să estimeze mărimea economiei informale din SUA, prin observarea schimbărilor în timp ale ratei monetare, definită de raportul între moneda în circulație și depozitele la vedere. Această ipoteză de verificat își are originea într-o idee din 1958 a lui P. Cagan, care a sugerat că variațiile raportului dintre moneda cash și oferta de monedă se datorează evaziunii fiscale.

Metoda lui Gutman este relativ simplă și se bazează pe presupunerea principală că în perioada anterioară celui de-al doilea război mondial (1937-1941), economia informală în SUA era zero.

Rata monetară medie a acestei perioade era mai scăzută decât cea de până în anul 1976, când autorul a întreprins studiul. Pe baza ei s-a calculat moneda în circulație din economia legală care, comparată cu cea din statistici (mai mare), a relevat o diferență datorată, în opinia lui Gutman, activităților ilegale (ascunse).

C: moneda în circulație (currency);

Dd: depozite la vedere;

$$\frac{C}{Dd} ('37-'41) = A: \text{rata monetara (medie) în perioada fără economie informală (10)}$$

$$\frac{C}{Dd} ('76) = B: \text{rata monetară în 1976} \quad (11)$$

$$Dd ('76) * A = S: \text{moneda în circulație în economia legală în 1976} \quad (12)$$

dar

$$Dd ('76) * B = N: \text{moneda în circulație în întreaga economie în 1976} \quad (13)$$

$$N - S = Z: \text{moneda în circulație în economia ilegală în 1976} \quad (14)$$

$$S + Dd ('76) = M ('76): \text{masa monetară în economia legală în 1976} \quad (15)$$

Această masă monetară din economia legală în anul analizat (1976) a generat un anumit PNB și considerând că atât în economia legală, cât și în cea informală, viteza de circulație a veniturilor este aceeași, s-a putut determina PNB obținut în economia informală în SUA.

Modelul lui Gutman este destul de simplu de aplicat; cu condiția existenței unei serii statistice pentru care între indicatorii menționați, în perioada aleasă ca bază și în cea ulterioară. Ea a fost utilizată și în alte variante care înlocuiesc în rata monetară depozitele la vedere cu cele accesibile prin cecuri sau cu întreaga sumă a depozitelor bancare (depozite la vedere + depozite la termen).

Rezultatele privind dimensiunea economiei informale, ca procent în PNB, au fost comparabile cu cele obținute de Gutman.

Doar câțiva ani mai târziu (1978-1979), R. Laurent¹⁰ păstrează condițiile metodei lui Gutman, însă utilizează pentru rata monetară moneda în circulație și depozitele la vedere, nu sub formă de stoc, ci de flux, deoarece, consideră el, „transferul de monedă și de depozite la vedere exprimă mai bine activitatea economică decât stocul acestora”.

Pentru calculul ratei monetare în această nouă situație a fost nevoie de ratele de revenire atât pentru depozitele la vedere (existente și publicate deja), cât și pentru moneda în circulație, rate care s-au determinat pe baza modificărilor duratelor de viață a monedei (ipoteza necesară fiind că numărul tranzacțiilor/transferurilor realizabile cu ajutorul unei unități monetare pe durata sa de viață nu se schimbă).

Rata monetară obținută de Laurent arată scăderi substanțiale între 1937-1941 și 1976 spre deosebire de cea calculată de Gutman, fapt ce duce la concluzia că economia informală nu are dimensiunile anunțate de el.

Varianta lui Laurent este cea mai bună dovadă a gradului destul de scăzut de infailibilitate a modelului original. La aceasta se mai adaugă și multe alte dubii lăsate de ipotezele de bază pe care le-a stabilit Gutman. La fiecare dintre acestea au existat îndoieli și argumente, cum că ele distorsionează realitatea și dau o imagine prea aproximativă asupra fenomenului ce se intenționează a fi măsurat.

✚ *Modelul pornește cu presupunerea (ipoteza) că economia informală are ca unic mijloc de tranzacție moneda în circulație (currency).*

Este greu să i se dea dreptate lui Gutman pentru că tranzacțiile de tip barter și cele cu plata în natură este mult mai probabil să se deruleze fără a fi identificate de fisc. În același timp, o tranzacție plătită cu un cec se desfășoară mai rapid și cu riscuri mai mici decât cea în care se așteaptă până se numără banii cash. Estimarea economiei informale, pe baza acestei ipoteze, are deci o precizie redusă.

¹⁰ Laurent R. D. - „Currency and the Subterranean economy”, Federal Reserve Bank of Chicago Economic Perspectives, 1979

- ✚ *Presupunerea că într-o anumită perioadă, într-o țară, oricare ar fi ea, nu există economie informală sau că, oricum, ar avea valori foarte mici, deci neglijabile, este exagerată. De aici apare și dificultatea aplicării modelului care ține de identificarea acelei perioade care poate fi considerată ca referință.*

Folosind tehnica lui Gutman pot exista două tipuri de interpretări:

- în anul t există cu $z\%$ mai multă economie neagră decât în perioada p (p este evident anterioară lui t) se măsoară deci creșterea economiei informale fără măsurarea dimensiunilor ei absolute în perioada p .
 - valorile acestei activități rămân necunoscute atât pentru anul t , cât și pentru perioada p .
- ✚ *Ipooteza egalității vitezei de circulație a veniturilor în economia legală și în cea ilegală a fost contestată cu diverse argumente care pot fi luate în considerare și care arată că, în economia informală, aceasta este fie mai mare, fie mai redusă decât în sectorul oficial. Important este că există anumite îndoieli a priori care devin suficiente pentru a evalua validitatea modelului.*
 - ✚ *Validitatea modelului suferă și din pricina presupunerii că în absența economiei informale, raportul dintre moneda în circulație și depozitele la vedere, raport observat în perioada de referință stabilită, rămâne neschimbat.*

Ideta a fost pusă la îndoială de însuși autorul ei care și-a dat seama că: „o dată cu dezvoltarea economică tot mai multe tranzacții se plătesc prin cekuri și depozitele la vedere cresc mai repede decât moneda în circulație”. În această situație, precum și datorită apariției de noi instrumente de plată (cărți de credit, cekuri de călătorie etc.) rata monetară va scădea tot mai mult ceea ce face să nu se mai poată păstra relația acesteia cu economia informală.

- ✚ *Utilizarea în formula ratei monetare a depozitelor la vedere dă o percepție incorectă asupra mărimii acesteia și a evoluției sale în timp, neajuns ce a fost ulterior înlocuit prin folosirea de către alți autori a valorii totale a depozitelor bancare.*

Economiștii Garcia și Park¹¹ au observat că mărirea raportului monedă în circulație - depozit la vedere se datorează mai degrabă scăderii valorii depozitelor la vedere decât creșterii deținerilor de cash. Ei arată că scăderea menționată este o iluzie statistică dată de greșelile de măsurare a seriilor statistice ale acestor depozite.

Greșeala vine de fapt de la momentul măsurării valorii lor care se situează la închiderea operațiunilor băncii dintr-o anumită zi, după care o parte a acestor depozite s-a transformat în bonuri de tezaur sau alte valori, scăzând dimensiunea lor reală de peste zi (când, prin definiție, erau doar depozite la vedere).

Acestea sunt câteva argumente privind caracterul nesistematic și lipsa de rigoare a modelului lui Gutman. Pentru îmbunătățirea lui, mai trebuie luată în considerare și necesitatea de a pune rata monetară în concordanță și cu anumiți

¹¹ Park T., Garcia S. – “Reconciliation Between Personal Income and Taxable Income”, 1974-77, Bureau of Economic Analysis, Washington D.C.

determinanți ai ei: rata dobânzii, rata de impozitare a veniturilor etc., fapt care a fost realizat de modelele ulterioare.

i) Modelul ratei monetare modificate

Acest model a fost elaborat de către V. Tanzi [251] în lucrările sale din perioada 1980-1983; în scopul perfecționării metodelor de estimare a economiei informale care au la bază, rata monetară.

Tanzi și-a aflat și el inspirația în teoria lui Cagan, care a găsit că, pe termen lung, comportamentul ratei monetare - moneda în circulație/oferta de monedă, de data aceasta - este influențat de:

- costul de oportunitate al deținerii de monedă;
- venitul real anticipat per capita;
- volumul comerțului cu amănuntul (în care se folosește cash în general);
- volumul călătoriilor per capita (în tranzacțiile între străini se preferă cash-u1);
- gradul de urbanizare;
- rata de impozitare a tranzacțiilor ca fiind legătura între rata monetară și extinderea evaziunii fiscale.

Cagan arăta că „evaziunea apare pe scară largă numai dacă rata de impozitare este atât de mare încât să fie un stimulent suficient pentru aceasta”.

Există deci, în opinia sa, o legătură directă, pozitivă, între ratele de impozitare a veniturilor și rata monetară, fapt ce a și fost demonstrat utilizând analiza regresiei multiple.

Variabila dependentă este raportul dintre moneda în circulație și M2 (monedă în circulație + depozite bancare), iar variabilele independente sunt:

- rata dobânzii plătită la depozitele bancare;
- venitul real anticipat per capita (bazat pe niveluri anterioare ale veniturilor având ponderi exponențial descrescătoare);
- procentul anual al veniturilor personal colectat drept impozit pe venit.

Tanzi a emis ipoteza că rata monetară este o funcție de:

- rata de impozitare (T);
- procentul plăților salariale în venitul personal (W);
- venitul real per capita (Y) - fie permanent, fie măsurat;
- rata dobânzii la depozitele la termen (R).

Cea de-a treia variabilă include și elemente de tipul: creșterea utilizării cărților de credit, urbanizarea, numărul de călătorii pe locuitor, răspândirea filialelor băncii etc.

Autorul postulează: „creșterea veniturilor real per capita determină scăderea ratei monetare”.

Pentru a obține estimarea economiei informale, modelul lui Tanzi procedează asemănător celui lui Gutman. Se urmărește întâi să se determine cantitatea de bani folosită în economia informală. Pentru aceasta, se calculează așa-numita valoare previzionată a ratei monetare pe baza unor ecuații de regresie:

$$\ln \frac{C}{M2} = -5,3751 + 0,3395 \ln T - 0,2181 \ln R + 1,7095 \ln W - 0,0849 \ln Y \quad (16)$$

$$R^2 = 0,9687 \quad H = 1,793$$

$$\ln \frac{C}{M2} = -\ln \frac{C}{M2} = -5,2163 + 0,2618 \ln T - 0,1715 \ln R + 1,598 \ln W - 0,0955 \ln Y + 0,2042 \ln \frac{C}{M2} - \ln \frac{C}{M2} \quad (17)$$

$$R^2 = 0,971 \quad H = 0,932$$

Data fiind valoarea lui M2 în anul 1976 pentru care s-a făcut estimarea, aceasta se folosește pentru determinarea valorii previzionate a lui C (\hat{C}).

Tanzi utilizează aceleași două regresii pentru a arăta că valoarea lui C ar fi:

- \hat{C} - dacă rata de impozitare ar lua cea mai scăzută valoare a sa din perioada de referință (1929-1976);
- C' - dacă rata de impozitare ar fi zero.

Valorile lui N și ale lui Z, calculate la nivelul anului 1976 se prezintă în tabelul numărul 2.1.

Tabelul 2.1 Rezultatele pentru anul 1976

Ecuatiile	Existent	Previzionat		
	C	\hat{C}	\hat{C}	C'
(13)	77,8	78,3	63,8	46,8
(14)	77,8	78,0	68,1	55,5

Sursa: Albu Lucian-Liviu - "Estimating the size of underground economy", in Proceedings of the Romanian Academy, Series C: Humanities and Social Sciences, Vol. 1, No. 2-3, Bucharest, 2001

Diferența dintre \hat{C} și C' arată, conform lui Tanzi, ce cantitate de monedă a fost folosită în economia informală, ca urmare a existenței nivelului de impozitare al anului 1976 în comparație cu lipsa totală a impozitelor pe venit.

Diferența între \hat{C} și C' indică volumul de monedă în circulație suplimentar canalizat către economia informală în condițiile utilizării nivelului de impozitare al anului analizat în locul nivelului cel mai scăzut din perioada de referință.

Cifrele obținute ca diferență au fost utilizate pentru a separa din 1976 în monedă „ilegală” și „legală” și pentru a calcula viteza de circulație a monedei legale, ca în final să se poată avea mărimea economiei informale.

Modelul prezentat păstrează câteva dintre ipotezele lui Gutman (tranzacțiile plătite în cash, viteza de circulație identică a veniturilor din cele două sectoare economice), dar aduce îmbunătățiri privind luarea în considerare și a depozitelor la termen, ca și a altor elemente care influențează rata monetară.

Rezultatele obținute în urma acestora sunt comparabile cu cele ale primei metode.

O exagerare este desigur și faptul că se consideră rata de impozitare ca fiind unic determinant al economiei informale.

Așa cum s-a arătat mai târziu, gradul de implicare în economia informală este dat și de: pedepsele în cazul descoperirii activităților de acest tip, probabilitatea de descoperire a lor, gradul de reglementare guvernamentală etc.

După cum V. Tanzi însuși a afirmat că modelul său nu poate fi aplicat, fără modificări importante, altor tipuri de activități informale (cele criminale, de exemplu) care nu sunt generate de nivelul de impozitare existent și, ca urmare, la

acel moment, modelele de estimare a economiei informale nu indică nimic mai mult decât ordine de mărime ale fenomenului.

j) Analiza volumului tranzacțiilor (metoda Feige¹²)

În aceeași perioadă de sfârșit de deceniu opt, preocupat să combată ipoteza lui Gutman, conform căreia singurul mijloc de schimb în economia informală este moneda în circulație, Feige dezvoltă modelul bazat pe tranzacții în virtutea căruia activitățile nereglementate sunt plătite și prin intermediul depozitelor bancare. Ipoteza identității vitezei de circulație a veniturilor se păstrează și în acest caz.

La baza modelului lui Feige stă relația dintre valoarea totală a tranzacțiilor și venitul măsurat dintr-o economie; în concepția sa, orice modificare a valorii acestui raport se datorează economiei informale. Valoarea totală a tranzacțiilor dintr-o economie cuprinde și valoarea intermediară a produselor și serviciilor și nu doar valoarea finală a acestora ca în cazul PIB.

Ca și la modelul ratei monetare se pune problema găsirii unei perioade de referință în care economia informală este zero.

În raportul $\frac{PT}{p_i y}$ numit rata tranzacțiilor (Rt) avem: (18)

P – prețul mediu al tranzacției;

p_i – indicele prețurilor incluse în PNB;

T – numărul total de tranzacții dintr-o anumită perioadă;

y – PNB real.

Raportul se poate modifica din trei cauze:

a) modificarea ratei prețurilor $\frac{P}{p_i}$;

b) o modificare structurală a economiei care afectează raportul $\frac{T}{y}$

c) o modificare a amplitudinii tranzacțiilor din economia informală.

Pentru a determina valoarea totală a tranzacțiilor dintr-o economie, Feige a utilizat identitatea lui Fisher:

$$M \times V = P \times T \quad (19)$$

Unde M – stocul de bani

V – viteza de circulație a banilor

P – prețul mediu al unei tranzacții

T – numărul total de tranzacții.

Stocul de bani este cunoscut, iar autorul modelului adoptă pentru scopurile sale oferta de monedă în sens restrâns (monedă în circulație + depozite la vedere).

Pentru a obține viteza de circulație a banilor, cunoscându-o deja pe cea pentru depozitele la vedere, Feige folosește în determinarea vitezei de circulație a

¹² O descriere amănunțită a metodei este făcută în următoarele studii realizate de Edgar L. Feige: How big is the irregular economy; Challenge 22/1, 1979; The underground economies. Tax evasion and information distortion, Cambridge University, 1989; Overseas holdings of US currency and the underground economy, în Susan Pozo (ed.): Exploring the Underground Economy, Kalamazoo, 1996

monedei (currency) ratele de revenire a acesteia, estimate de către Laurent ca frecvență a utilizării monedei până la retragerea ei din circulație, împărțită la durata medie de viață a unității monetare respective.

Valoarea totală a tranzacțiilor dintr-o anumită perioadă este dată de deci de stocul depozitelor la vedere înmulțite cu rata medie de revenire a acestora plus stocul de monedă în circulație multiplicat cu rata medie de revenire a acesteia.

$$P \times T = M \times V = D \times V \times D_d + C \times V_c \quad (20)$$

$V \times D_d$, V_c – ratele medii de revenire ale D_d și respectiv C .

Valoarea totală a tranzacțiilor se compară cu cea măsurată statistic a PNB (ambele în perioada de referință), rezultând o anumită rată a tranzacțiilor care se compară apoi cu nivelul tranzacțiilor din anul analizat. Cantitatea rezultată se compară și ea cu PNB publicat oficial pentru același an, iar diferența dintre ele dă tocmai valoarea economiei informale.

$$\frac{PT(0)}{PNB(0)} = RT(0); \quad \frac{PT(1)}{RT(0)} = PNB(1) \text{ estimat}$$

$$PNB(1) \text{ estimat} - PNB \text{ publicat} = \text{Economia informală} \quad (21)$$

Eficiența și aplicabilitatea modelului depinde de verificarea în mod precis (fapt nerealizat de Feige) a modului în care evoluează raporturile $\frac{P}{P_i}$ și $\frac{T}{y}$ pentru a

putea face apoi presupunerea că modificarea ratei tranzacțiilor se datorează exclusiv variațiilor volumului economiei informale.

Metoda de calcul a lui Feige presupune că în anul față de care se măsoară evoluția fenomenului nu a existat economie informală, iar în al doilea rând raportul $P \times T$ în totalul PIB (nominal) a fost constant tot timpul dacă, de asemenea, n-ar fi existat activități economice neoficiale.

Criticii metodei Feige își exprimă îndoiala asupra justetei unor asemenea presupuneri. Mai mult, pentru a obține estimări precise, cifrele exacte ale volumului total al tranzacțiilor ar trebui să fie la îndemâna analiștilor, lucru greu de realizat pentru tranzacțiile în numerar, deoarece ele depind, printre alți factori, de stabilitatea bancnotelor, de condițiile calitative ale hârtiei pe care sunt tipărite.

Fredrich Schneider apreciază că deși abordarea lui Feige este atractivă din punct de vedere teoretic, cerințele empirice necesare pentru a obține estimări valabile sunt foarte greu de îndeplinit, astfel aplicarea acestei metode „duce la rezultate îndoielnice”.

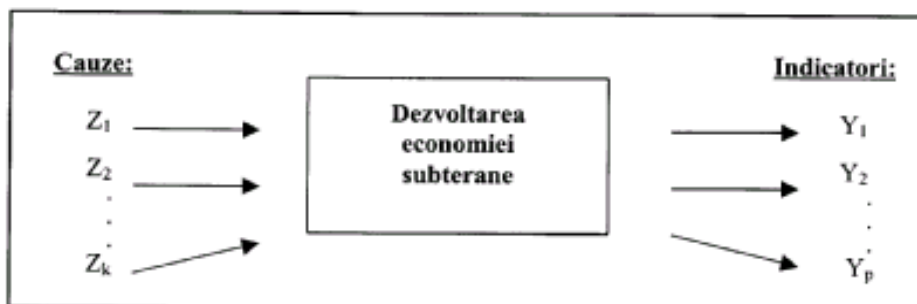
Aceleași ipoteze de la modelele anterioare sunt discutabile și aici; așa cum însuși autorul modelului o recunoaște; la ele adăugându-se și observația că estimările devin foarte sensibile la presupunerile alternative în legătură cu durata de viață a monedei în circulație.

k) Modelarea „complexă” (Metoda Frey-Weck Hanemann)

Spre deosebire de metodele prezentate până acum, care își propuneau să măsoare nivelul economiei informale ținând seama doar de un singur indicator pentru ai surprinde efectele, aceasta consideră că la baza existenței și creșterii

nivelului activităților economice neoficiale stau mai multe cauze ce determină multiple efecte, conform schemei 2.1.

Figura 2.1 Matricea dezvoltării economiei informale

Sursa: Hanelore Weck - Hanemann și Bruno Frey care au aplicat această cale pentru analizarea nivelului economiei informale din 24 țări OECD („*The hidden economy. State and prospect for measurement*”, Review of Income and Wealth, nr.30(1)/ 1984)

Metoda, cunoscută și sub denumirea **Multiple Indicators Multiple Causes** (MIMC), este diferită de abordările prezentate anterior, fiind bazată pe teoria statistică a variabilelor neobservate, considerându-se că pot fi măsurate mai multe cauze (sarcina fiscală directă și indirectă, reglementările efectuate de către stat, impozitul sau taxa „moralizatoare”) și mai mulți indicatori (nivelul lichidităților, volumul tranzacțiilor, volumul forței de muncă etc.) care reflectă schimbările produse în dimensiunea economiei informale [3].

Pentru a putea fi aplicată cu succes în studii comparative pentru diverse țări, este necesară eliminarea greutăților în obținerea aceluiași tip de informații (cauze și indicatori ai economiei informale).

S-au elaborat, în timp, modele bazate atât pe abordări directe cât și indirecte.

Abordările directe au la bază efectuarea de anchete și sondaje la un număr mare de unități de observare (gospodării) de la care se colectează diverse date care sunt apoi extrapolate pentru a obține o imagine cât mai apropiată de realitate. Datele se referă la implicarea persoanelor într-un fel sau altul în activități informale (producție, comercializare etc.).

Acest tip de modele au o aplicabilitate redusă din cauza volumului mare de muncă necesară pentru punerea lor în practică și, implicit, a costurilor foarte mari. În afară de aceasta, eficiența lor depinde, în cea mai mare parte, de exactitatea și corectitudinea răspunsurilor în legătură cu implicarea celor chestionați în activități informale.

Există prin urmare, motive pentru care economia informală, neputând fi măsurată direct, se estimează cu ajutorul metodelor indirecte care sunt de tip monetar și nemonetar (a forței de muncă, a conturilor naționale, compozite).

Modelele monetare, cele mai utilizate au mai multe variante de aplicare bazate pe rata monetară, teoria cantitativă a banilor, așa-numitul fenomen „big-bill”.

1) Deținerea de monedă și fenomenul „big-bill”

O variantă a modelelor monetare este și aceea care arată că atunci când mărimea economiei informale crește, necesitând mai multă monedă, numărul bancnotelor de valoare aflate în circulație trebuie să crească.

O prezentare succintă a metodelor de calcul a nivelului economiei informale se prezintă în tabelul 2.2.

Tabelul 2.2 Metode de calcul a nivelului economiei informale

METODA UTILIZATĂ	VALOAREA MEDIE A ECONOMIEI INFORMALE în 5 țări OECD în perioada 1970 – 1990 (% din PIB)
Discrepanța dintre forța de muncă reală și cea oficială	14,4
Abordarea tranzacțiilor (Feige)	21,9
Modelarea econometrică de tip monetarist (Gutman)	15,5
Modelarea imput-ului fizic (electricitate)	12,7
Metoda cererii de lichidități	8,9
Metoda MIMIC (Frey-Weck)	7,9
Discrepanța dintre PIB-ul calculat prin metoda costurilor și cel prin metoda veniturilor	6,4
Audit fiscal	6,1
Cercetare statistică	3,1

Sursa: Enste Dominik, Schneider Friederich – „*Increasing Shadow Economies all Over the World. Fiction or Reality. A Survey of the Global Evidence of their Size and of their Impact from 1970 to 1995*” - The Institute for the Study of Labor (IZA), Bonn, 1998

Prezentarea, chiar succintă, a unor metode de estimare a economiei informale demonstrează că fiecare dintre ele are slăbiciuni și nici una nu este perfectă. Datorită acestui fapt, aplicarea lor capătă sens când se aplică mai multe, încât să se completeze una pe alta și să ofere o gamă cât mai mare de rezultate viabile.

Deși s-a constatat cu prilejul mai multor studii că numărul bancnotelor de valoare mare crește mai repede decât cel al monedei în circulație în general; acest fapt este greu atribuibil dimensiunilor economiei informale. Aceasta cel puțin și numai din motivul că foarte multe activități neoficiale (lucrări minore în gospodărie, etc.) cer o plată mai mică care necesită evident și bancnote de valoare mică, spre deosebire, desigur, de alte tranzacții (droguri, arme etc.) care se pot supune observației privind așa-numitul fenomen „big-bill”.

Existența în circulație a bancnotelor de valoare mare poate fi, pe de altă parte, separată cu greu de fenomenul inflației și atribuită aproape exclusiv economiei informale.

Metoda este greu aplicabilă, în realitate neputând să fie luată serios în considerare pentru estimarea, chiar aproximativă, a economiei informale.

Pornind de la nivelul *economiei informale* determinate de Institutul Național de Statistică, pe baza datelor cuprinse în documentele statistice oficiale cu privire la

conturile naționale și principalii indicatori financiari privind execuția bugetului de stat, pe deoparte, dar și pe baza studiilor și estimărilor unor autorități privind dimensiunile activităților infraționale, ce se regăsesc în structura *economiei informale* și a propriei experiențe dobândite în controlul specific pentru combaterea fraudelor financiare, pe de altă parte, considerăm că pot fi determinate următoarele situații:

- estimarea nivelului fraudei fiscale pe baza unor indicatori statistici;
- aproximarea dimensiunilor economice a unor activități din sfera infrațională.

Prima tehnică, a transferurilor profiturilor pune una din cele mai clasice probleme ale dreptului fiscal internațional. Problema manipulării prețurilor de transfer apare în relațiile dintre societățile mamă și filialele acestora. Membrii unui grup nu au, în realitate, decât o autonomie foarte limitată în raport cu societatea mamă care îi conduce. Tranzacțiile comerciale care se desfășoară între filialele societății de grup, au loc, în consecință, la prețuri fixate nu atât în funcție de adevărul economic (prețurile pieței), cât de o strategie fiscală utilizând porțițele și breșele oferite de diferite legislații fiscale.

Metoda este cea a prețului de transfer (transfer pricing). Prin transfer se înțelege în sens larg, orice ieșire de valori constatată în conturile unei întreprinderi care corespunde unei intrări de aceeași valoare în conturile unei alte întreprinderi. Pentru ca administrația fiscală să poată stabili prezumția de transfer indirect de beneficii în străinătate trebuie reunite două condiții:

- existența simultană de legături de dependență între societăți
- existența unui avantaj anormal.

În mod concret, fraudă fiscală are loc prin majorarea prețurilor de cumpărare sau micșorarea prețurilor de vânzare. Majorarea prețurilor de cumpărare funcționează la import, în timp ce micșorarea prețurilor de vânzare operează la export. „De exemplu, o firmă multinațională dintr-o țară exportă mărfuri în altă țară utilizând în acest scop serviciul a două filiale ale sale, cea din Bermude și cea din țara importatoare. Societatea mamă din țara exportatoare exportă inițial filialei din Bermude, stabilind, în mod artificial, un preț de transfer scăzut, astfel încât profiturile operațiunii apar nu în țara exportatoare ci în filiala din Bermude. La rândul ei, filiala din Bermude exportă mărfurile filialei din țara importatoare la un preț de transfer artificial ridicat, astfel încât, și de această dată, profiturile apar în bilanțul filialei din Bermude.

Scopul acestor operații, este transferarea celei mai mari părți din profit în Bermude, unde impozitele pe venit sunt deosebit de scăzute. Mărfurile nu ajung niciodată în Bermude (piața statelor unde sunt amplasate filialele intermediare).

Totul este făcut numai scriptic. Toate operațiunile se efectuează în evidențele contabile și, deși organele fiscale cunosc foarte bine mecanismul, nu pot face nimic. Acțiunea organelor financiare este blocată deoarece ele au posibilitatea legală de a impune numai profiturile ce apar în bilanțuri, și cum acestea sunt corect înregistrate în documente, mecanismul evaziunii fiscale legale este perfect. În acest fel societatea mamă își diminuează baza impozabilă și obligațiile către bugetul de stat" [191].

Administrația poate să stânjenească metoda transferurilor de beneficii rezultate din micșorarea prețului de vânzare sau majorarea prețului de cumpărare prin impunerea respectării prețului concurenței depline fără a ține seama de legătura de dependență dintre societățile în cauză. Prețul de transfer al unei mărfi este considerat ca fiind anormal dacă mărimea sa este inferioară prețului de fapt a

altor clienți sau prețurilor practicate normal, micșorarea putându-se realiza prin omisiuni în calculul prețului de cost ce servește ca bază a prețului de export, sau suprimarea marjei de beneficii asupra serviciilor restituite.

Un avantaj anormal poate rezulta din împrumuturi sau avansuri consimțite de către o întreprindere în favoarea alteia, cu scutire de plată a dobânzii sau cu dobânzi reduse. Au loc în acest caz operațiuni financiare anormale care conduc la evaziune sau fraudă fiscală.

Manipularea remunerațiilor serviciilor în străinătate constă în nerepatrierea veniturilor încasate. Evaziunea, dacă nu fraudă, este, adesea permisă prin societățile de bază sau societățile fictive care primesc remunerațiile, pentru serviciile datorate unui contribuabil dintr-o țară puternic fiscalizată. Acest procedeu a fost descoperit în anii '60 și este cunoscut sub numele de *rent a star company* (societate care închiriază serviciile unei vedete).

Actorul sau sportivul profesionist primește remunerație fixă vărsată de către societatea pe care el o controlează și mult inferioară onorariilor vărsate de către societățile producătoare.

"Profesorii americani predau la universitățile canadiene timp de 2 ani și evită în acest fel impozitele din Canada, cât și cele din SUA: rezidenții americani care lucrează în străinătate mai mult de 18 luni beneficiază de scutire de impozite pe venit din partea autorităților americane, iar în Canada veniturile profesorilor străini nu sunt impozabile în primii 2 ani de ședere acolo".

Stelele de cinema preferă să aibă domiciliul în Elveția, deoarece impozitul pe venit în această țară este mai mic decât cel din Anglia, Suedia, etc. Lorzii britanici preferă să părăsească Londra la bătrânețe, mutându-se într-un paradis al taxelor (de exemplu insulele Bahamas) pentru a evita impozitele deosebit de mari impuse în Anglia pe averea decedaților.

Din înșiruirea procedeelelor și instrumentelor prin care se realizează fuga internațională din fața impozitelor, se desprinde concluzia, că frontiera care separă, pe plan internațional, fraudă fiscală de evaziune fiscală rămâne incertă. Problema se complică în măsura în care aceleași acțiuni în domeniul fiscal întreprinse de contribuabil pot fi clasificate într-o țară ca evaziune tolerată, iar în altele, ca manevre constitutive ale fraudei fiscale.

Analiza cu metode economice a sferei infracționale, în scopul extragerii componentei economice dintr-o serie de activități, precum *traficul de droguri, comerțul cu ființe umane, prostituția, traficul de armament, substanțe interzise*, etc. este o activitate anevoioasă, deoarece pe lângă lipsa de cunoaștere a adevăratelor dimensiuni ale respectivelor activități, intervine și dificultatea aprecierii valorii adăugate realizate astfel.

La rândul său, tendința de transferare și concomitent de amplificare a dimensiunilor pericolului social, generat de infracțiunile respective, în dimensiuni economice, distorsionează percepția socială generând neîncredere în valori care nu satisfac așteptările.

Pornind de la datele obținute prin consultarea autorităților specializate, dar și din monitorizarea mijloacelor de informare, considerăm că activitățile infracționale care implică valori semnificative – raportându-ne la dimensiunile PIB – și care, prin modul de realizare, pot fi comparate cu activități economice sunt, în principiu, prostituția și traficul de droguri.

Cu privire la **prostituție**, din monitorizarea presei scrise – *singura care a lansat, citând unele persoane oficiale, anumite cifre referindu-se la persoane implicate, valori tranzacționate, etc.* – s-a constatat că sunt vehiculate, ca rezultate economice ale unei asemenea activități, valori semnificative cuprinse între 300

milioane și 2 miliarde euro anual¹³. În opinia noastră limita superioară este, în mod evident, exagerată și nu poate fi luată în considerare, dar apreciem, în același timp, că o valoare în jurul a 300 milioane euro anual, transpusă în 0,5 procente PIB reprezintă, din păcate, un rezultat ce nu poate fi contestat.

Cu privire la **traficul și consumul de droguri**, Raportul Agenției Naționale Antidrog evidențiază un număr maxim de circa 50 mii de consumatori de heroină - dimensiune privită de alți specialiști cu rezerve - dar pornind de la acest nivel, rezultă o valoare de circa 150 - 200 milioane euro rulați anual pe această piață. Piața celorlalte droguri este mai puțin stabilă și chiar mai puțin cunoscută dar apreciem, că nu poate decât, în cel mai grav caz, să dubleze valoarea inițială.

Transpunând în procente PIB apreciem că piața drogurilor în țara noastră nu depășește, la rândul său, 0,5 - 0,6% din PIB.

Estimările prezentate pentru aceste tipuri de activități trebuie privite cu rezerva cuvenită oricărei încercări de a măsura, de la distanță, fenomene distorsionate dar, în același timp, în opinia noastră, se încadrează în parametrii acceptați pentru acest gen de activități. [279]

Valorile cumulate ale activităților infracționale se cifrează, în mod convențional, la circa 1,0 procente din PIB, acest procent constituind exclusiv, o valoare cu care se pot întregi unele procese de estimare și care poate corespunde unor realități prezente, iar nu o minimalizare a pericolului social deosebit pe care respectivele activități îl reprezintă.

Rezultatul final, poate fi considerat o estimare a nivelului economiei informale, realizat prin adăugarea la nivelul economiei ascunse a valorii fraudei cu alte impozite decât TVA și a valorii produse în sfera unei activități infracționale.

m) Metode cantitative pentru evaluarea economiei informale

Analiza economică folosește în prezent, două categorii de metode cantitative pentru evaluarea economiei informale.

Deși dificultățile arătate mai sus influențează gradul de precizie al evaluărilor, aceste metode, rămân până în prezent, cele mai performante și cu cel mai mare grad de acceptabilitate la nivelul lumii academice și al mediului politico-economic.

Prima metoda este de natură sectorială și se referă la activități specifice unor domenii sau sectoare economice. De regulă, utilizează studii de caz sau anchete. În cazul acestei metode, pentru a obține o vedere de ansamblu a ceea ce ar putea fi ponderea economiei informale la nivel național este necesară însumarea rezultatelor parțiale. Dificultatea constă, însă, în pericolul dublei sau multiplelor înregistrări datorită interacțiunii fenomenelor de economie informală între două sau mai multe domenii sau sectoare de activitate.

A doua metodă este de tip global și are ca scop evaluarea economiei informale la nivel național. Principiul pe care se bazează această metodă este acela al depistării "urmelor" pe care economia informală le lasă la suprafața economiei reale. Astfel de "urme" sunt considerate tranzacțiile monetare în cash sau cu bancnote de valoare nominală mare, structura și volumul unor cheltuieli patrimoniale la vedere etc.

Această metodă utilizează, de regulă, trei tipuri de investigații [208]: *investigația agregatelor monetare* (maniera de efectuare a plăților); *investigația*

¹³ Articol „Blănculescu a ochit banii prostituatelor”, Ziarul Evenimentul Zilei, 15 aprilie 2004; Articol „Prostituatele românce câștigă anual 300 milioane de euro”, Ziarul Libertatea, 26 aprilie 2004, Articol „Bordelurile se aliniază la start”, Ziarul Evenimentul Zilei, 22 iunie 2004

contabilă (tipul și volumul cheltuielilor) și *investigația indicatorilor ce sugerează prezența unor activități subterane* (divergența datelor statistice).

m1) Investigația agregatelor monetare

Se realizează prin două metode:

- *analiza raportului dintre încasările monetare și depozitele bancare la vedere, în sensul că orice creștere a economiei informale ar trebui să ducă la o schimbare a acestui raport;*
- *constanta raporturilor dintre masa monetară și totalul tranzacțiilor efectuate în economie.*

Tranzacțiile specifice economiei informale se realizează, în cea mai mare parte, prin cash pentru a evita orice posibilitate de înregistrare sau control. În cazul creșterii ponderii activităților subterane, fluxul de cash ar trebui să fie superior unei perioade anterioare de referință. În același timp, dezvoltarea normală a economiei impune o mai mare pondere a tranzacțiilor fără numerar (cec-uri, carduri, etc.), ceea ce ar însemna o creștere a acestui tip de tranzacții față de o perioadă anterioară de referință.

Practic, se alege o perioadă de referință în care se consideră că ponderea economiei informale era la un nivel neglijabil sau la un nivel care – în mod convențional – se considera stabil. Raportul între monedă și depozite la acea dată este considerat etalon și, prin regula de trei simplă, se calculează evoluția economiei informale.

Această metodă a fost extinsă prin includerea variabilelor fiscale [178]. Ipoteza care stă la baza acestei extinderi este aceea a creșterii economiei informale odată cu creșterea presiunii fiscale. Astfel, se încearcă o estimare mai precisă prin determinarea volumului tranzacțiilor prin cash, în cazul în care presiunea fiscală nu ar fi fost mai mare decât în perioada anterioară.

În ceea ce privește, cea de-a doua metodă, a *constantei raporturilor dintre masa monetară și totalul tranzacțiilor efectuate în economie*, se constată faptul că dacă se calculează acest raport (viteza de circulație) pentru un an de referință în care se consideră ponderea economiei informale ca fiind nulă sau cunoscută, se poate estima, plecând de la masa monetară în circulație în perioada ulterioară, totalul tranzacțiilor oficiale și informale. Se scade din acest total valoarea tranzacțiilor oficiale și se obține valoarea tranzacțiilor subterane.

Atât prima, cât și cea de-a doua metodă suferă de un viciu conceptual, acela de a considera că singurul factor care influențează volumul monedei este cel al tranzacțiilor oficiale sau informale. În realitate, și alți factori influențează acest indicator, printre care cei mai importanți sunt apariția unor noi forme de plată, fluctuația prețurilor, rata dobânzii, factorii de risc etc.

Chiar dacă investigația agregatelor monetare are limite și marje de corectitudine a rezultatelor, ea este extrem de importantă pentru faptul că poate furniza serii statistice lungi (statistica monetară este bine structurată și disponibilă) care dau o imagine a trendului în timp și în spațiu a economiei informale.

m2) Investigația contabilă

Veniturile pot fi mai ușor ascunse înregistrărilor contabile decât cheltuielile.

Declararea veniturilor este deseori obstrucționată de tendința agenților economici de a beneficia de fiscalitate mai redusă. Cheltuielile sunt mai greu de ascuns deoarece apar în bunuri și servicii vizibile și controlabile ceea ce trădează adevărata mărime a veniturilor pe care aceștia le obțin.

Diferența dintre veniturile declarate și cheltuielile efectuate apare în contabilitatea națională, unde estimarea produsului național prin prisma veniturilor poate fi inferioară estimării prin prisma cheltuielilor (consum, investiții, variația

stocurilor, soldul balanței de plăți).

Diferența dintre indicatorul agregat al veniturilor și indicatorul agregat al cheltuielilor poate fi o bază de calcul al mărimii economiei informale.

O variantă a acestei metode constă în compararea produsului național prin prisma cheltuielilor – considerat ca un indicator al ansamblului veniturilor reale anuale – și totalul veniturilor declarate autorităților fiscale. Rezultatul indică importanța activităților ale caror venituri se sustrag contabilității naționale și obligațiilor fiscale.

m3) Investigația divergenței datelor statistice

Metoda constă în măsurarea divergenței (discrepanței) între nivelul prognozat al cererii pentru anumite facilități (consumul de energie electrică) sau al veniturilor bugetare (nivelul impozitelor și taxelor), pe de o parte, și nivelul de utilizare sau încasare reală a acestora, pe de altă parte.

Și acest tip de investigație poate fi analizat prin două elemente distincte.

Primul îl constituie analiza utilizării resurselor fizice (în general energia electrică deoarece beneficiază de date statistice complete și corecte) prin compararea volumului de consum estimat pe baza de prognoză, la un nivel dat al PIB, cu volumul efectiv consumat. Dacă consumul efectiv este superior celui estimat se consideră că diferența o reprezintă economia informală.

Deși calculele pot beneficia de date primare corecte, rezultatul poate fi incorect, deoarece nu se ține seamă de influența altor elemente asupra diferenței dintre consumul estimat și cel efectiv, cum ar fi: schimbările tehnologice și al structurii balanței resurselor energetice.

Al doilea element al investigației poartă denumirea "*currency demand method*" și constă în estimarea econometrică a cererii estimate de monedă în comparativ cu cererea efectivă de monedă, pe baza ipotezei conform căreia economia informală se desfășoară exclusiv prin tranzacții cash. De fapt, acest mod de analiză este o variantă a investigației agregatelor monetare.

"Fenomenul economiei informale este nu numai extrem de complex, dar și multiform. Surprinderea lui cu precizia unei ecuații matematice nu este posibilă și nici nu ar fi justificată din punctul de vedere al efortului științific și financiar necesar. Ar fi, de fapt, o greșală. Efortul trebuie orientat, cu precădere, nu atât spre comensurare, cât spre eradicare"¹⁴.

2.3 Modele teoretice standard

Există multe studii în domeniu care au ca abordare decalajele existente între sistemul de guvernământ și cetățean, ca efect psihologic direct al dezvoltării statului modern. Unii autori nu ezită să vadă economia informală ca un refugiu împotriva organizării societății, afirmând că principalul "*produs*" al statutului este legea. Uneori, acest produs devine gol la interior.

Există un cerc vicios, astfel: *statul produce multe legi, dintre care unele nu sunt respectate în practică, și apoi statul produce și mai multe legi pentru a contracara această practică ineficientă, și apoi mai multe legi nu sunt respectate în practică, și așa mai departe.*

În conformitate cu această opinie, *ca un stat să fie optim trebuie să producă doar acele legi, care vor avea o șansă de a fi respectate în practică.*

¹⁴ The World Bank - "*Report on Corruption 1992-2002*"

Fiecare exces/ieșire cu privire la acest nivel optim va genera ineficiență și va avea efecte perverse, cu efect direct în creșterea nivelului economiei subterane.

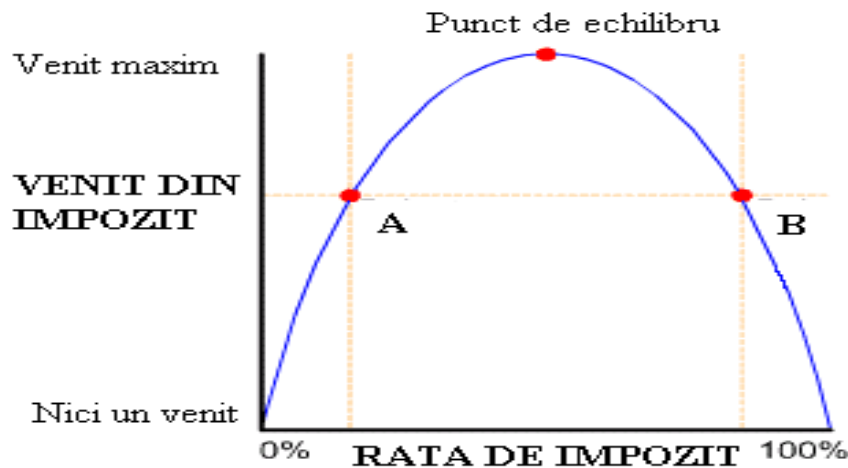
Din descrierea atitudinii contribuabililor, reies următoarele aspecte:

- politicile fiscale au de cele mai multe ori, caracter coercitiv;
- se sesizează o lipsă de identificare a cetățenilor cu administrația;
- comportamentul agentului economic tinde către încălcarea prevederilor legale;
- ineficiența managementului în administrație.

Altel spus într-o propoziție, *cu cât este mai mare fiscalitatea, cu atât dorința de a evita plata taxelor va fi mai puternică.*

Acest fenomen a fost evidențiat de profesorul Laffer [168], care a demonstrat faptul că încasările la stat încep să crească, și apoi descresc către un anumit prag, în funcție de creșterea ratei de impozitare figura 2.2.

Figura 2.2 Curba lui Laffer

Sursa: Laffer Arthur B. – „*The Laffer Curve: Past, Present and Future*”, Policy Research & Analysis, The Heritage Foundation, June 1, 2004

Pe axa OX variabila "Rata de impozitare" - poate avea valori între 0 și 100%.

Pe axa OY variabila "Venituri din impozite" (venituri pentru stat, regiune, localitate etc.) - este zona în care, dacă va crește rata de impozitare, vor scădea veniturile din impozite.

Creșterea ratei de impozitare va duce la creșterea evaziunii fiscale, la scăderea inițiativei, la scăderea bazei impozabile.

Avem o valoare optimă a ratei de impozitare, rata care va asigura veniturile maxime încasate din impozite.

Dr. Arthur B. Laffer este creditat ca fiind cel care a oferit cea mai convingătoare explicație cu privire la legătura dintre *rata impozitării și veniturile obținute de stat de pe urma colectării impozitelor*. Curba lui Laffer sintetizează grafic relația dintre rata impozitului și venitul obținut.

Curba lui Laffer sugerează că venitul obținut crește mai rapid la nivele mai reduse de taxare. Pe măsură ce rata crește, venitul crește cu o rată descrescătoare până atinge nivelul maxim de venit colectat de către stat, în punctul de echilibru.

Dincolo de această limită orice creștere a ratei impozitului îi determină pe oameni să muncească mai puțin sau să găsească metode eficiente prin care să se sustragă de la achitarea obligațiilor către stat, reducând astfel veniturile colectate globale. Venitul colectat de stat în punctul B este același cu venitul din punctul A, dar se obține la o rată de impozit mult mai ridicată. La o rată ipotetică de impozitare de 100% nimeni nu ar mai fi motivat să muncească, din moment ce guvernul ar fi cel care colectează tot venitul obținut prin muncă.

Analiza Laffer explică de asemenea, modul în care guvernul poate obține aceleași venituri pe două căi diferite:

- fie prin colectarea unor taxe ridicate de la un număr redus de persoane (o taxă ridicată pentru o bază de taxare redusă);
- fie prin impunerea unui impozit mic la un segment de populație mai larg (o taxă redusă pentru o bază de taxare mare).

Laffer consideră că ideea de bază a teoriei sale este faptul că modificarea ratei de impozitare are două efecte asupra veniturilor din impozitare:

- efectul aritmetic;
- efectul economic.

Efectul aritmetic este simplu: dacă rata de impozitare scade, veniturile din impozite scad.

Efectul economic rezultă în urma scăderii ratei de impozitare și are drept consecință stimularea activității economice și duce la creșterea bazei impozabile.

În realitate, efectul aritmetic și cel economic se manifestă combinat.

Un alt mare economist, Gutmann, a modificat *curba lui Laffer*, considerând faptul că această creștere a ratei de impozitare, va incita agenții economici să scape de sub controlul fiscal, prin penetrarea în sfera activităților subterane, până la punctul de distorsionare a *curbei lui Laffer*. [141]

Potrivit lui Gutmann, *curba lui Laffer* trebuie să fie, de fapt, orientată către partea dreaptă a graficului.

Greutatea plăților fiscale și a contribuțiilor sociale, taxe obligatorii de plătit, a crescut constant pe parcursul secolului trecut, rata de creștere accelerată fiind percepută într-o singură generație.

În general vorbind, nivelul mare al ratelor de taxare, numărul mic al controlorilor de impozite, precum și amenzi relativ slabe pentru fraudele fiscale, contribuie în mod direct la adoptarea convingerii că oamenii au o șansă mare de a nu fi descoperiți.

În plan teoretic, modelul lui Allingham și Sandmo (1972) întărește această poziție.

Problema contribuabilului constă în dezvoltarea unei strategii de fraudă fiscală având ca scop maximizarea veniturilor obținute.

Să luăm în considerare modelul lui Allingham și Sandmo unde există un risc asumat al contribuabilului caruia îi este permis declararea mai puțin decât venitul său real, X .

Declararea venitului normal, $X_n > 0$, este impozitat cu o rată constantă, $\theta > 0$, întrucât veniturile nedeclarate, $X - X_n$, sunt impozitate, dacă este detectat, de o rată mai mare, π .

Contribuabilul alege X_n^* pentru a maximiza utilitatea așteptată:

$$E[U] = (1 - p) U(Y) + p U(Z) \quad (22)$$

unde p (valoare dată) este probabilitate(riscul contribuabilului) de prindere a acestuia, și

$$Y = X - \theta X_n \quad (23)$$

$$Z = X - \theta X_n - n (X - X_n) \quad (24)$$

reprezintă veniturile sale, în cazul de prindere și de ne-prindere. În primul rând, condiția pentru maximizare a (20) este

$$dE [U] / dX_n = -\theta (1 - p) U'(Y) + (n - \theta) p U'(Z) = 0 \quad (25)$$

de la care răspunsul contribuabilului poate să se schimbe în θ sau poate fi altul.

Acest lucru este dat de rezultatul derivatei

$$dX_n^* / d\theta = -D^{-1} (1 - p) U'(Y) \{ \theta X_n [R_A(Z) - R_A(Y)] - [n / (n - \theta)] \} \quad (26)$$

unde $D \equiv \theta^2(1 - p) U''(Y) + (n - \theta)^2 p U''(Z) < 0$ este cea de-a doua condiție pentru maximizarea (1) și $R_A(I) = -U''(I) / U'(I) > 0$ este valoarea riscului asumat, evaluat la $I = Y, Z$.

Sub descreșterea riscului asumat absolut [$R_A(Z) > R_A(Y)$], semnul ecuației (24) este ambiguu, așa cum a fost afirmat de către Allingham și Sandmo. Cu toate acestea, dat fiind faptul că riscul asumat relativ este constant ($R_A(I) = c$) implică faptul că:

$$dX_n^* / d\theta > 0 \text{ if } c\theta X_n [(Y-Z)/(YZ)] > (\text{or } <) n / (n - \theta) \quad (27)$$

sau, substituind (2) și (3) în (5') și rearanjându-le, aceasta devine:

$$dX_n^* / d\theta > (\text{or } <) 0 \text{ if } c > (\text{or } <) \alpha [1 + \beta (X/X_n)] \quad (28)$$

unde $\alpha = (X - \theta X_n) / \theta(X - X_n)$ și $\beta = (1 - n) / (n - \theta)$.

În mod cert, $\alpha > 1$ și $\beta > (\text{sau } <) 0$ dacă $n > (\text{sau } <) 1$.

Prin urmare, $n \leq 1$ se asigură că $\alpha (1 + \beta) > 1$, astfel încât $dX_n^* / d\theta < 0$, dacă $c \leq 1$ (observați că $c > 1$ nu implică faptul că $dX_n^* / d\theta > 0$). Cu toate acestea, deoarece β variază invers cu n , în funcție de restricțiile impuse de n , cu atât este mai mare plafonul lui permite satisfacerea $dX_n^* / d\theta < 0$ (amintesc, de asemenea, că Allingham și Sandmo au avut ca rezultat faptul că $dX_n^* / dn > 0$, astfel încât X / X_n crește și la fel n cade).

Totuși, de vreme ce tot ceea ce se cunoaște despre este faptul că este mai mare cu o unitate, la partea superioară pe c care poate fi în condiții de siguranță, identificat ca fiind variabil la dorința de predicție este doar $1 + \beta = (1 - \theta) / (n - \theta)$, care se ridică cu θ .

Referindu-ne din nou la valoarea minimală, concluzionăm faptul că dacă $n \leq 1$ și $c \leq 1 / n$, condiția (5'') cu siguranță putem presupune că, atunci când "*fructele evaziunii fiscale devin din ce în ce mai dulci, un contribuabil rațional va mușca cât mai mult*". [81]

În cazul în care rata de penalizare este de 100% (adică întreaga sumă nedeclarată este confiscată), un rezultat negativ îl va reprezenta relația dintre veniturile declarate și rata de impozitare care ar deține în mod clar în cazul în care

coeficientul riscului asumat nu va depăși unitatea. În cazuri mai realiste, atunci când rata de penalizare este mai mică, predicția dorită va fi mai mare decât coeficientul relativ al riscului asumat.

De exemplu, în SUA, un evazionist este obligat să plătească cel puțin de 1,5 ori suma de taxă eludată pentru cele mai multe încălcări, întrucât raportul dintre taxa plătită ajustată cu venitul brut nu trebuie să fie mai puțin de 20%

Aceasta înseamnă că rata de penalizare pe venituri nedeclarate este mai mică de 30%. Prin urmare, dacă sistemul de penalizare din SUA s-a făcut dependent de veniturile nedeclarate, ținând pedepsele la un nivel intact, o relație negativă între venituri și rata taxelor de plătit ar fi condus la un coeficient al riscului asumat relativ care să nu depășească 3.33.

În ultima perioadă, este lucru se bucură de o tratare consistentă în literatura de specialitate privind analiza nivelului taxelor eludate de la bugetul de stat. Multe dintre lucrările teoretice apărute cu privire la acest subiect au folosit modele în care contribuabilul primește venit de la o singură sursă și apoi decide ce venituri va declara. În timp ce astfel de studii au evidențiat multe despre comportamentul unui singur evazionist, ele nu includ un lucru important desprins din practică în ceea ce privește evaziunea fiscală, în măsura în care un evazionist este puternic corelat cu sursa unui venit de-al său.[64]

În ultimii ani, tot mai multe studii teoretice au luat în calcul faptul că oportunitățile evazionistului diferă de la o ocupație la alta. Astfel de studii au subliniat ideea potrivit căreia aceste diferențe poate afecta comportamentul unui evazionist pe piața forței de muncă. Un evazionist poate, cu alte cuvinte, să se bazeze pe deciziile luate la locul de muncă, cu privire la capacitatea de a se sustrage de la plata impozitelor.

Modelele teoretice care recunoasc faptul că evazionistului îi este mai ușor atunci când primește un venit sigur, decât din alte surse, de obicei, el presupune că economia are două sectoare: unul în care evaziunea este imposibil de realizat și altul în care evaziunea fiscală este posibilă. Aceste lucrări sunt adesea denumite studii ale economiei informale.

În general, modelele axate pe situația din economia informală, sunt cele din țările de Vest. Venind de la frământări mari ce apar în literatura de specialitate, și care se referă la interpretarea forței de muncă în sectorul subteran.

În anul 1994 economiștii Gibson și Kelley, au dezvoltat un model teoretic, care, alături de problemele generale ale economiei informale, se axează pe studiul sectorului informal în țările în curs de dezvoltare. Un rol important desprins din acest model este faptul că cheltuielile din sectorul informal trebuie să fie mai mari decât cele din sectorul formal. Apoi, în cazul în care sectorul informal folosește mai multe resurse pe unitatea de producție, excedentul se va extinde, iar sectorul formal va înlocui sectorul informal, zultatele, oricum, depind de sistemul de distribuție al veniturilor, care mai departe complică problemele.

În cazul României aflată în perioada de tranziție, menționăm faptul că metodologia folosită de Albu și alții în 1998, are ca scop de a estima impactul sectorului informal asupra dinamicii generale a economiei, precum și relația dintre economia informală și dezvoltarea instituțională

Unele studii par să confirme ipoteza din modelul *curbei lui Laffer* dar și alți autori care contestă valabilitatea acestui model cel puțin, la nivel macroeconomic.

Deasemenea, în literatura de specialitate există o serie de alte modele care încearcă să estimeze mărimea economiei informale și să simuleze mecanismele sale de formare. Unul dintre acestea este modelul bazat pe așa-numita *abordare*

monetară, dar care, în general, produce unele rezultate nu foarte bune, și care de multe ori, au fost contestate de către economiști. [152]

În practică se folosește și cele două modele generalizate bazate pe așa-numita abordare a *ofertei de forță de muncă* și de *alocare a timpului de lucru*. Din păcate, datorită unor date statistice neadecvate, este posibil ca simularea acestor modele pe economia României în această perioadă de tranziție, să fie doar un exercițiu.

2.4 Un model econometric pentru estimarea economiei informale

Analiza unui fenomen atât de complex cum este economia informală reprezintă o chestiune extrem de dificilă. Pentru estimarea acestuia se pot folosi atât metode directe (ancheta socială, observarea, centralizarea și gruparea datelor, edificarea indicatorilor statistici prin compararea, abstractizarea și generalizarea manifestărilor individuale), respectiv metode indirecte (analitice).

Metode directe sunt folosite, de regulă, la estimarea unor componente specifice cum ar fi nivelul contrabandei cu diverse produse, volumul traficului de droguri, rata criminalității, nivelul prostituției. Cum astfel de metode sunt costisitoare și de lungă durată, economiștii au fost nevoiți să dezvolte noi metode de cercetare din categoria celor analitice (indirecte) bazate pe modelarea econometrică.

În analiza statistică a raporturilor de dependență dintre fenomene, problema care se pune este aceea a măsurării relației care există între două sau mai multe caracteristici cuprinse în programul unei cercetări concrete a fenomenelor economico-sociale de masă. [30]

Aceasta presupune, în primul rând, să se constate dacă între **caracteristica x** - denumită **caracteristica factorială** sau **independentă** și **caracteristica y** - denumită **caracteristică rezultativă** sau **dependentă** - există sau nu un raport de dependență și, în al doilea rând, dacă această relație există să se exprime printr-un indicator simplu sau sintetic de corelație măsura în care caracteristica factorială x contribuie la formarea caracteristicii rezultative y sub aspectul naturii, direcției și formei de legătură dintre ele. [34]

Fenomenele economico-sociale de masă - în rândul cărora identificăm și componentele specifice economiei „negre” sau „ascunse” - sunt fenomene complexe, care depind de un număr mare de cauze și condiții. Forma de manifestare a acestor fenomene este în funcție de modul de asociere a cauzelor care le determină, ceea ce înseamnă că mai multe cauze pot duce la producerea unui anumit efect.

Cel mai frecvent, însă, în modul de variație al caracteristicii rezultative se manifestă nu numai influența fiecăruia dintre factorii determinanți ci, mai ales, interacțiunea dintre ei. Aceasta face ca gradul de influență a diferiților factori să fie variabil de la o unitate la alta, iar pe ansamblu influența unui factor să se regăsească prin intermediul unui alt factor cu care se găsește în interdependență.

În cazul fenomenelor de masă se consideră variabilă dependentă sau rezultativă ca fiind o funcție de mai multe variabile; $y = f(x_1, x_2, \dots, x_n)$, care determină într-o măsură mai mare sau mai mică variația caracteristicii rezultative y. Dacă legătura dintre fiecare factor și variabila rezultativă este de formă liniară, atunci ecuația de estimare va fi:

$$Y_{x_1, x_2, \dots, x_n} = a_0 + a_1 x_1 + a_2 x_2 + \dots + a_n x_n, \quad (29)$$

în care:

desfășurate în afara circuitului economic „la vedere” sau oficial, termenul consacrat este de „economie informală”.

Pentru acuratețe autorii precizează că acest termen este inexact, deoarece, în fapt, el definește o largă varietate de activități economice, care include atât producția, consumul și distribuția de bunuri și servicii ilegale care nu fac parte din estimarea produsului intern brut, cât și activități economice legale care nu sunt raportate fiscului și se sustrag impozitării.

Investigațiile confirmă existența a două tipuri paralele de activități economice. Pe de o parte, economia oficială sau „la vedere”, slăbită și fragilă după o decadă de creștere reală negativă; pe de altă parte, o sumă de activități economice informale, cu un caracter stabil și aflate într-o perioadă de expansiune. Mai mult, datele confirmă ritmul de creștere mai robust al economiei informale, față de cel al economiei „la vedere”, pe toată perioada observației. Nivelul actual al indicatorilor macroeconomici nu sugerează o răsturnare a acestei dinamici în viitorul apropiat.

Sunt puse în evidență efectele negative ale activităților economice informale asupra situației economice a țării. Se remarcă, printre altele, alocarea necorespunzătoare a resurselor și declinul productivității muncii, descreșterea puterii de cumpărare a salariilor și, în general, a nivelului de trai pentru cei angajați în activități economice „oficiale”. În continuare, rezultatele acestei cercetări identifică efectul advers pe care economia informală va continua să-l exercite asupra bugetelor de stat viitoare, în cazul în care nu se trece la măsuri radicale de combatere.

Se remarcă totodată ca aceste investigații scot la lumina transferul continuu de resurse strategice de la economia „la vedere” către activități economice nocive, pe măsura ce investițiile sunt atrase în subteran în baza unui sistem de stimulente, format exclusiv pe alte criterii decât alocarea optimă a resurselor.

Activitățile economice informale există în mai toate țările lumii și au, de obicei, aceleași cauze: *sisteme de impozitare necorespunzătoare, interferența excesivă a statului în economie, precum și lipsa de coordonare a politicilor economice*. În cadrul acestui studiu credem că putem oferi o sumă de recomandări care, în opinia noastră, sunt de natură să corecteze problema alocării necorespunzătoare a resurselor și să contribuie la redresarea economiei.

Activitățile așa-zis ilegale sunt: contrabanda, jocurile de noroc ilegale, munca „la negru” sau concomitent cu încasarea ajutorului de șomaj, traficul de droguri, arme și alcool, trocul, conturile de cheltuieli cu contabilitate dublă, prostituția etc. Pe de o altă parte, activitățile informale „legale”, al căror venit nu este declarat la stat, include printre altele: profitul pe investițiile de capital, registrele duble de contabilizare a chiriilor, gratuitățile, însușirea unei părți din încasările de casă etc. Ambele tipuri de activități sunt evidențiate în studiul amintit drept „activități economice informale”.

Economia oficială - termen consacrat în studiu pentru produsul intern „la vedere” - se constituie din totalitatea bunurilor și serviciilor care nu sunt revândute. În general, ea include cheltuielile de consum, cheltuielile pentru investiții, cheltuielile statului la toate nivelurile de producție și exporturile brute¹⁶.

¹⁶ French Richard E., Bălăiță Matei, Ticsa Mihai - *“Estimating The Size And Policy Implications Of The Underground Economy in Romania”*, U.S. Department of the treasury Office of Technical Assistance, Bucharest August 1999. Autorii precizează că atunci când se compară cele două tipuri de activități economice (oficială și informală) trebuie remarcat că în PIB-ul oficial este inclusă valoarea brută a exporturilor în timp ce în estimarea economiei informale s-au inclus importurile, nu și exporturile. Valorile asociate cu exporturile în economia informală nu au putut fi estimate pentru că exporturile oficiale nu au fost supuse impozitării și deci nu au putut fi estimate în modelul econometric folosit.

O metodă echivalentă de calculare a PIB-ului este cea a însumării costurilor de producție. Primul semnal de alarmă apare atunci când PIB-ul măsurat prin metoda totalizării veniturilor este mai mic decât valoarea obținută prin însumarea cheltuielilor.

Acest lucru sugerează că o parte a veniturilor care se cheltuiește pe bunuri și servicii se identifică în metoda însumării, cheltuielilor dar nu și a veniturilor. Metoda este aplicată de Comisia Națională de Statistică .

Variabila dependentă (rezultativă) utilizată în modelul econometric este reprezentată de raportul dintre **lichiditățile aflate în circulație (L)** și **valoarea totală a depozitelor bancare (D)**, presupunându-se că viteza de rulare a banilor din economia informală este identică cu cea din economia oficială.

În opinia autorilor, variabilele independente (x_i) folosite în model explică cu acuratețe variațiile asociate cu nivelul cererii de lichidități sau de depozite din economia românească astfel:

- **X₁ - Serviciile bancare.** Serviciile bancare sunt estimate ca fiind raportul dintre creditele neguvernamentale totale (în lei) acordate persoanelor fizice și totalul activelor bancare. Pe măsură ce serviciile bancare se îmbunătățesc, cererea de credite (și deci de depozite) va crește, iar raportul lichidități/depozite va scădea. Așadar, semnul variabilei trebuie să fie negativ.
- **X₂ - Veniturile gospodăriilor.** Venitul real al gospodăriilor în acest context înlocuiește venitul real pe cap de locuitor. Această variabilă măsoară variațiile nivelului de trai. O creștere a veniturilor gospodăriilor (și implicit a nivelului de trai) ar trebui să se reflecte într-un număr mai mare de depozite în bănci, iar raportul lichidități/depozite să crească, semnul variabilei trebuie să fie, deci, negativ.
- **X₃ - Rata reală a dobânzii.** Depunătorilor li se acordă o rată explicită de restituire sub forma dobânzilor plătite la depozite. Creșterea ratei reale a dobânzii va conduce la creșterea costului oportunității de a deține lichidități și se va reflecta în diminuarea cererii de lichidități. Prin urmare, se va înregistra o scădere a raportului lichidități/depozite. (Ratele reale ale dobânzii sunt definite ca și diferența dintre ratele nominale ale depozitelor clienților nebankari și rata inflației). Semnul variabilei, în consecință trebuie să fie negativ.
- **X₄ - Taxele la importuri.** Această variabilă reprezintă raportul dintre suma taxelor prelevate la importuri (taxele vamale, accizele și TVA-ul asociate cu importurilor) și valoarea importurilor în prețuri curente. Ipoteza de la care se pleacă este aceea că această variabilă are un efect pozitiv asupra raportului lichidități/depozite, deci semnul va fi pozitiv.
- **X₅ - Impozitele pe activități interne.** Această variabilă este reprezentată ca fiind raportul dintre suma tuturor impozitelor pe bunurile și serviciile produse și consumate intern (TVA, impozit pe proprietate etc) și PIB-ul calculat la actorul cost minus exporturile. Creșterea nivelului de impozitare încurajează evaziunea fiscală și conduce la scăderea randamentului economic. În concluzie, pe măsură ce aceste impozite cresc, crește și cererea de lichidități. Astfel, semnul variabilei va fi, la rândul său, pozitiv.
- **X₆ - Rata nominală de schimb.** În opinia autorilor, această variabilă explică aproximativ același mod de reacție al publicului ca și variabila X3 (rata reală a dobânzii). Ambele reprezintă oportunitatea costului de

deținere de lichidități, prin urmare semnul va fi negativ. Investitorii optează fie pentru reținerea de lichidități, fie pentru conturi în valute convertibile.

- a_0 - **Termenul eroare** (sau parametrul care exprimă factorii neînregistrați, considerați cu acțiune constantă.

Folosind datele trimestriale pentru perioada 1995-2000, în urma regresiei econometrice Y_{xi} ($i = 1, 2, 3 \dots 6$ / an din perioada analizată).

$$Y_{X_1, X_2 \dots X_6} = a_0 + a_1 X_1 + a_2 X_2 + \dots + a_6 X_6 \quad (32)$$

s-a obținut următoarea **ecuație de regresie**: [97]

$$L/D = 0,346009 - 0,269088 * X_1 + 5,1211215E - 06 * X_2 - 0,0762232 * X_3 + 0,335202 * X_4 + 0,102742 * X_5 - 1,79E - 0,5 * X_6 \quad (33)$$

2.5 Estimarea mărimii economiei informale în România

În principal, vorbim de trei mari grupe de metode folosite pentru estimarea dimensiunii economiei informale:

- analiza seriilor de timp pe baza cererii de numerar;
- estimări bazate pe discrepanța dintre veniturile totale și cheltuielile totale la nivel agregat;
- estimări bazate pe discrepanțele dintre venituri și cheltuieli la nivel microeconomic.

În anul 1986, Smith subliniază faptul că acuratețea generală a metodei bazate pe sistemul conturilor naționale este mai mică decât celelalte două datorită includerii de diferite erori atât în comensurarea veniturilor, cât și a cheltuielilor raportate la PIB. Lipsa unor date fiabile istorice înainte de tranziție, precum și rupturile structurale între intervalele de pre și post tranziție sugerează că metoda seriilor de timp nu este fezabilă într-o măsură mare. Singura alternativă rămasă este, prin urmare, analiza datele individuale existente la nivelul gospodăriilor.

În plus, rezultatele analizei efectuate pe baza micro-datelor ar putea oferi mai multe informații importante pentru elaborarea de politici, deoarece există posibilitatea de a evidenția participării în cadrul economiei informale, precum și efectele asupra bunăstării /comportamentului gospodăriilor.

Așa-numita Supraveghere Integrată a Gospodăriilor Casnice (IHS), este un studiu care permite colectarea de informații cu privire la componența gospodăriilor, cheltuielile, veniturile și consumul, precum și alte aspecte ale populației ce trăiește la un nivel standard.

Studiul este efectuat pe baza unui eșantion rotativ, în valuri lunare egale, care acoperă într-un an aproximativ 36.000 de gospodării, din aproximativ 500 de domenii de cercetare urbane și rurale. Aceasta oferă principala sursă de informare pentru studiul comportamentului gospodăriilor. De asemenea, în septembrie 1996 a fost adăugat la eșantionul de rotație o anchetă suplimentară privind economia informală a gospodăriilor casnice (SSHIE). Studiul suplimentar, utilizează același eșantion din septembrie 1996 privind cca. 2.600 gospodării, fiind axat pe activitățile economice informale efectuate de gospodării.

Ancheta a fost împărțită în 21 de sub-secțiuni cuprinzând întrebări detaliate - dar formulate indirect, cu mai multe înțeleșuri, în ceea ce privește economia informală. În cazul anchetei din 1996 a fost esențial corelarea celor două surse de date (IHS și respectiv, SSHIE). De asemenea, în iulie 2003, cu fonduri de susținere din proiectul GDN, s-a încercat organizarea unui sondaj similar. Din păcate,

investigația a fost restricționată doar la o probă, incluzând aproximativ 300 de gospodării. Un alt impediment al studiului din 2003 s-a referit la imposibilitatea de a putea compara pentru aceeași gospodărie din eșantion, din cel puțin două surse distincte de date cu privire la veniturile sale actuale, așa cum a fost cazul eșantionului din 1996 (IHS și respectiv, SSHIE).

Anchetele s-au centrat pe raportul dintre veniturile din activitatea principală și cele din activitate secundară. Folosind aceste informații s-a obținut o măsură absolută a venitului gospodăriilor din activitate secundară. Pe baza răspunsurilor furnizate de chestionar, în care toți membrii gospodăriei răspundeau în ceea ce privește cele două tipuri de venituri (din activitatea principală, sau cele acordate oficiale, în cazul categoriilor de șomeri, pensionari sau alte categorii speciale de personae, declarate ca activități secundare), s-a estimat un coeficient compozit (k) pentru fiecare gospodărie din cadrul eșantionului, în scopul de a caracteriza acțiunile prestate în totalul veniturilor declarate.

Deci, în primul rând s-a exprimat formula pentru definiția lui (k), după cum urmează:

$$k = X / Y \quad (34)$$

unde

Y - este venitul din activitatea secundară.

X - venituri din activitatea de bază.

k - raportul dintre cele două tipuri de venituri.

Apoi, știind doar valoarea totală a venitului efectiv declarat, V , și veniturile corespunzătoare activităților principale și secundare, poate fi scrisă formula:

$$X = V * k / (1 + k) \quad (35)$$

$$Y = V / (1 + k) \quad (36)$$

Putem exprima acum și acțiunile pe cele două componente în total venit declarat de o gospodărie, cu ajutorul următoarelor relații de calcul:

$$kb = k / (1 + k) \quad (37)$$

$$ks = 1 / (1 + k) \quad (38)$$

Un rezultat important a fost, de asemenea, obținut prin compararea așa-numitei deconțe (venituri dorite) cu dimensiunea reală a veniturilor totale declarate. Astfel, în scopul de a afla mărimea potențială a economiei informale (sau mai bine zis economia informală pentru gospodăriile casnice) s-a calculat diferența între următoarele:

$$ZD = VD - V \quad (39)$$

în cazul în care ZD este nivelul maxim de dorit al veniturilor informale, VD este venitul decent (sau nivelul maxim al veniturilor dorite), și veniturile totale declarate V , care este egal cu $X + Y$.

Pentru a se asigura comparabilitatea datelor, s-a raportat în primul rând deflatat cu nivelul veniturilor din iulie 2003. Rezultatele calculate obținute din cele două sondaje disponibile, prin gruparea datelor în funcție de raportul dintre venitul real declarat la venitul dorit în septembrie 1996 și respective, în iulie 2003, sunt prezentate sintetic în tabelul de mai jos.

Tabelul 2.3 Veniturile gospodăriilor grupate pe raportul dintre V și VD, în anii 1996 și 2003

mii lei/persoană

	Număr de gospodării	Veniturile raportate		Venituri dorite vD	Veniturile potențiale informale zD=vD-(x+y)
		din activități principale x	din activități secundare y		
Eșantionul din 1996	2561	146.6	12.6	367.7	208.5
V<VD	2181	127.0	9.8	368.2	231.5
V=VD	288	263.6	20.1	384.3	100.6
V>VD	92	258.0	53.8	201.8	-110.0
Eșantionul din 2003	300	141.2	10.8	358.6	206.6
V<VD	294	138.1	10.0	359.1	211.0
V=VD	-	-	-	-	-
V>VD	6	328.9	56.4	322.3	-63.1

Sursa: Albu Lucian-Liviu - "Un model de estimare a economiei informale la nivel regional: Investigație teoretică și empirică", MPRA Ediția No. 3760, München, 2007

Notă:

În cazul sub-eșantioanelor în care gospodăriile au raportat $V = VD$, diferența $ZD = VD - (X + Y)$ înseamnă venitul efectiv informal.

Pentru sub-eșantioanele care au declarat $V > VD$, veniturile efective informale sunt zero.

Ultima coloană din acest tabel poate fi interpretată numai ca un potențial (maxim) al nivelului veniturilor informale. De exemplu, în cazul gospodăriilor care au considerat că nivelul lor actual de venituri este sub nivelul de decență, potențialul de implicare în activități informale ar putea crește la cotele venitului dorit, însumând cca. 62,9% în septembrie 1996 și 58,7% în iulie 2003.

De fapt, acest "potențial venit informal" arată "potențialul suplimentar" al muncii informale dorite de către gospodării și este, probabil, acoperit doar parțial, de cererea efectivă a pieței informale.

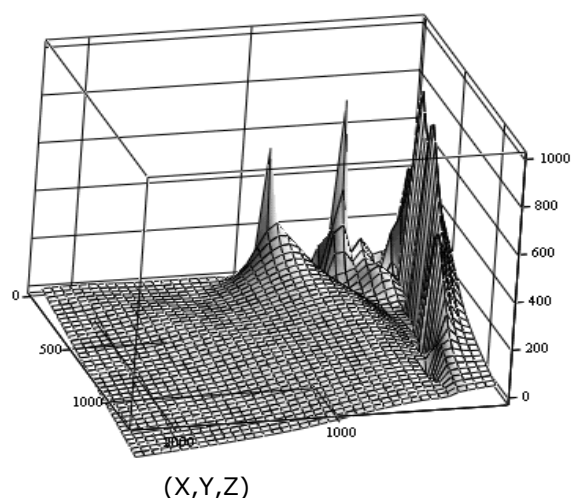
Mai plauzibile par a fi valorile cuprinse între 20,1% (în cazul anchetei S380 format din toate gospodăriile care au raportat $V \geq VD$ în sondajul din 1996) și 26,2% (în cazul sub-eșantionului S288 format numai gospodăriilor care au raportat $V = VD$ în sondajul din 1996), așa cum poate fi calculat și pe datele din tabelul de mai sus.

Mai mult decât atât, în cazul gospodăriilor incluse în eșantionul S380, informațiile pot fi considerate ca reflectând situația reală. În cazul sub-eșantionului S288, ultima coloană a tabelului înseamnă nivelul efectiv al veniturilor nedeclarate - veniturile informale (calculat prin compararea pentru fiecare gospodărie în S288, a veniturilor oficiale raportate în IHS și nivelul veniturilor pretinse ca fiind decente (dorite) din SSHIE, urmată de afirmația că acestea sunt egale cu veniturile reale ale gospodăriilor).

De asemenea, putem considera că datele din chestionarul aplicat pe sub-eșantionul S92 (gospodăriile au raportat că veniturile lor actuale sunt mai mari decât nivelul decent, $V > VD$), reflectă situația reală. Într-adevăr, în acest caz nu există efectiv, un venit informal și în consecință, calculul veniturilor informale potențiale este negativ.

Din păcate, într-un număr mare de cazuri (gospodării care au raportat că veniturile lor actuale sunt mult mai mici decât cele dorite) nu există o posibilitate statistică pentru a estima cât de mult din venitul suplimentar dorit este efectiv necesar. Descoperirea dimensiunii reale a acestui procent, în cazul celor mai sărace gospodării ($V < VD$) continuă să fie o provocare pentru economiștii și statisticienii din întreaga lume.

Figura 2.3 Distribuția celor trei componente principale ale veniturilor totale ale gospodăriilor

Sursa: Albu Lucian-Liviu - "Un model de estimare a economiei informale la nivel regional: Investigație teoretică și empirică", MPRA Ediția No. 3760, München, 2007

Figura de mai sus prezentată în grafică 3-D, arată o mapare a distribuției celor trei componente principale ale veniturilor totale ale gospodăriilor (X, Y, Z), în cadrul anchetei S288. Aceasta sugerează existența unor anumite corelații inverse complexe între Y și X și între Z și X.

O primă regulă derivată din datele de mai sus este de a încerca identificarea în cadrul sectorului informal, a celor mai sărace gospodării (gospodării care au raportat $V < VD$). În baza cercetărilor efectuate s-a desprins concluzia că aceste gospodării interferează cu economia informală cu toate că ar putea obține venituri suplimentare în primul rând, din activități formale secundare. De aceea, se consideră util pentru a investiga în primul rând, gradul de implicarea al instituțiilor statului în înregistrarea activităților secundare.

Având în vedere doar două surse de venit înregistrate oficial la nivelul gospodăriilor, acestea se pot grupa în:

- 1) gospodăriilor care au raportat obținerea de venituri secundare
- 2) gospodăriile care nu au raportat nici un venit secundar.

Tabelul 2.4 Stabilirea veniturilor potențiale informale

mii lei/persoană

	Număr de gospodării	Veniturile raportate		Venituri dorite VD	Veniturile potențiale informale ZD=VD-(X+Y)
		din activități principale X	din activități secundare Y		
Eșantionul din 1996	2561	146.6	12.6	367.7	208.5
SI (Y=0)	2181	127.0	9.8	368.2	231.5
SII (Y>0)	92	258.0	53.8	201.8	-110.0
Eșantionul din 2003	300	141.2	10.8	358.6	206.6
SI (Y=0)	294	138.1	10.0	359.1	211.0
SII (Y>0)	-	-	-	-	-

Sursa: Albu Lucian-Liviu - "Un model de estimare a economiei informale la nivel regional: Investigație teoretică și empirică", MPRA Ediția No. 3760, München, 2007

SI - gospodării care operează numai într-o singură activitate (activitate de bază sau principală, în conformitate cu definițiile incluse în chestionarul SSHIE din septembrie 1996 și în ancheta din luna iulie 2003).

SII - gospodării care operează în mai multe activități (activitate principală și activitățile secundare, în conformitate cu definițiile incluse în chestionarul SSHIE din septembrie 1996 și în ancheta din luna iulie 2003).

După cum se poate observa din datele din tabelul de mai sus, într-adevăr, cele mai sărace gospodării ar putea fi regăsite în primul grup. În ciuda faptului că sărăcia lor este ameliorată prin adăugarea de venituri de la locurile de muncă secundare (28,1 mii lei / persoană = 24.8% din venitul formal din septembrie 1996 și 31,5 mii lei / persoană = 22,3% din venitul formal din iulie 2003), veniturile formale ($V = X + Y$ sau $v = x + y$, în cazul exprimării nivelului mediu per persoană în gospodărie) continuă să fie sub nivelul înregistrat în cazul grupului care nu a raportat activități secundare.

Pe baza datelor disponibile, s-a folosit în primul rând, o serie de funcții de tip hiperbolic, în scopul de a estima ponderea veniturilor secundare în veniturile totale formale raportate și ponderea veniturilor informale dorite în venitul total dorit, respectiv:

$$ye\%(x) = a1 / (x + b1) + (1 - a1/b1) \quad (40)$$

$$zDe\%(v) = a2 / (v + b2) + (1 - a2/b2) \quad (41)$$

unde:

x este venitul mediu de bază (înregistrate oficial) per persoană în gospodărie;

y - venitul mediu secundar per persoană în gospodărie;

v - venitul mediu formal ($v = x + y$) per persoană în gospodărie;

ye% (x) - procentajul teoretic al veniturilor secundare în v;

zDe% (v) - procentajul teoretic de potențial (sau dorit) al veniturilor informale în vD

(vD = VD / numărul de persoane în gospodărie);

a1, b1, a2 , b2 - coeficienții ce urmează a fi estimați prin procesul de regresie.

În vederea construirii celor două funcții de estimare teoretică, se va pleca de la următoarea ipoteză de bază:

$$y_e(0) = 1 \text{ și } y_e(+\infty) = c_1 = (1-a_1/b_1);$$

$$z_{De}(0) = 1 \text{ și } z_{De}(+\infty) = c_2 = (1-a_2/b_2).$$

Apoi, folosind unele operațiuni elementare de algebră se va ajunge implicit la estimarea următoarelor 4 ecuații pentru variabilele y , zD , v , și vD :

$$y_e(x) = [(b_1 - a_1) / a_1] * x + (b_1^2 / a_1), \text{ cu } y_e(0) = (b_1^2/a_1) \quad (40)$$

$$z_{De}(v) = [(b_2 - a_2) / a_2] * v + (b_2^2 / a_2), \text{ cu } z_{De}(0) = (b_2^2/a_2) \quad (42)$$

și respectiv,

$$v_e(x) = (b_1 * x / a_1) + (b_1^2 / a_1), \text{ cu } v_e(0) = (b_1^2/a_1) \quad (43)$$

$$v_{De}(v) = (b_2 * v / a_2) + (b_2^2 / a_2), \text{ cu } v_{De}(0) = (b_2^2/a_2) \quad (44)$$

Ținând cont de importanța economică a datelor din anchete, precum și încercarea de a obține estimări cât mai robuste, au fost selectate două moduri diferite de estimare a coeficienților (pentru toate regresiile s-a folosit metoda standard "a celor mai mici pătrate"). Astfel, pentru a estima coeficienții a_1 și b_1 s-a selectat ca regresie inițială ecuația:

$$v = (b_1 * x / a_1) + (b_1^2 / a_1) + u_1 \quad (45)$$

dar pentru exprimarea coeficienților a_2 and b_2 s-a folosit ecuația:

$$zD = a_2 / (v + b_2) + (1 - a_2/b_2) + u_2 \quad (46)$$

unde u_1 și u_2 sunt valori reziduale.

Eșantioanele din anchetele din 1996 și 2003 pe s-au aplicat prima procedură de regresie (estimarea a_1 și b_1 în relația 10'), au fost introduse în relațiile (6) și (8) incluzând toate gospodăriile din cadrul anchetelor unde s-au raportat venituri secundare ($Y > 0$): S931-96 pentru septembrie 1996 (au existat 931 gospodării în acest eșantion: 775 în sub-grupul de gospodării care au raportat $VD > V$; 88 în sub-grupul care a raportat $VD = V$ la cercetarea din 1996, și 68 care au raportat $VD < V$) și S88-03 pentru iulie 2003 (au existat 88 de gospodării în acest eșantion: 85 în sub-grupul de gospodării care au raportat $VD > V$ și doar 3 gospodării care au raportat venituri secundare în iulie 2003).

În tabelul de mai jos sunt prezentate sintetic date cu privire la caracterizarea comportamentului gospodăriilor referitoare la implicarea acestora în desfășurarea de activități secundare.

Tabelul 2.5 Output-urile ecuației de regresie în cazul veniturilor secundare

Ecuația de regresie și coeficienții estimați	Gospodării care au raportat $Y > 0$	
	Ancheta din septembrie 1999 (S931-96)	Ancheta din iulie 2003 (S88-03)
$v = (b_1/a_1)x + (b_1^2/a_1) + u_1$		
a1 (t-rata) (Prob(t))	11.51066025 (4.870047095) (0.0)	2.798577816 (1.107868752) (0.27101)
b1 (t-rata) (Prob(t))	14.73138239 (5.232932182) (0.0)	3.519355431 (1.130105429) (0.26157)
c1 = (1-a1/b1)	0.21863000	0.20480387
ye(0) = ve(0) = b1²/a1	18.85327361	4.42577032

Curba lui $ye(x)=(b1/a1)-1$	0.27980342	0.25755139
Curba lui $ve(x)=b1/a1$	1.27980342	1.25755139
R² (Coeficientul de determinare)	0.7575092047	0.9642662622
Rata Durbin-Watson	1.91203038621	2.29281329546

Sursa: Albu Lucian-Liviu - "Un model de estimare a economiei informale la nivel regional: Investigație teoretică și empirică", MPRA Ediția No. 3760, München, 2007

A doua procedură de regresie (pentru estimarea lui a_2 și b_2 , constă în introducerea în relațiile de mai sus a tuturor gospodăriilor care au raportat un nivel de venituri dorit mai mare decât venitul lor actual (sau $ZD > 0$): pentru eșantionul S2181-96 din septembrie 1996 (au existat 2.181 gospodării cuprinse în acest eșantion) și pentru eșantionul S294-03 din iulie 2003 (au existat 294 gospodării în acest eșantion).

Aceste lucruri sunt prezentate sintetic prin intermediul caracteristicilor de bază de compartament ale gospodăriilor care au un potențial ridicat în ceea ce privește activitățile informale.

Tabelul 2.6. Output-urile ecuației de regresie în cazul veniturilor informale dorite

Ecuatia de regresie și coeficienții estimați	Gospodării care au raportat $V < VD$	
	Ancheta din septembrie 1999 (S92181-96)	Ancheta din iulie 2003 (S294-03)
$zD\% = a_2/(v+b_2) + (1 - a_2/b_2) + u_2$		
A2 (t-rata) (Prob(t))	96.32183317 (11.32606896) (0.0)	73.6960427 (5.200303398) (0.0)
B2 (t-rata) (Prob(t))	115.2542196 (16.01823627) (0.0)	97.88875792 (7.119246168) (0.0)
$C_2 = (1 - a_2/b_2)$	0.16426632	0.24714498
$zD(0) = v * De(0) = b_2^2/a_1$	137.90783147	130.02338492
Curba lui $zDe(v) = (b_2/a_2) - 1$	0.19655343	0.32827699
Curba lui $vDe(v) = b_2/a_2$	1.19655343	1.32827699
R² (Coeficientul de determinare)	0.3994546661	0.4289735371
Rata Durbin-Watson	2.0277951897	1.97130767761

Sursa: Albu Lucian-Liviu - "Un model de estimare a economiei informale la nivel regional: Investigație teoretică și empirică", MPRA Ediția No. 3760, München, 2007

După cum se poate observa din datele existente în tabelele de mai sus, sunt anumite limite teoretice atât în extinderea estimării veniturilor secundare, cât și chiar a veniturilor informale dorite. Astfel, conform datelor furnizate de către cele două anchete, procentajul minim al veniturilor secundare în veniturile totale actuale (notat cu c_1 în Tabelul 3, în care $y\%$ ar tinde asimptotic către veniturile principale

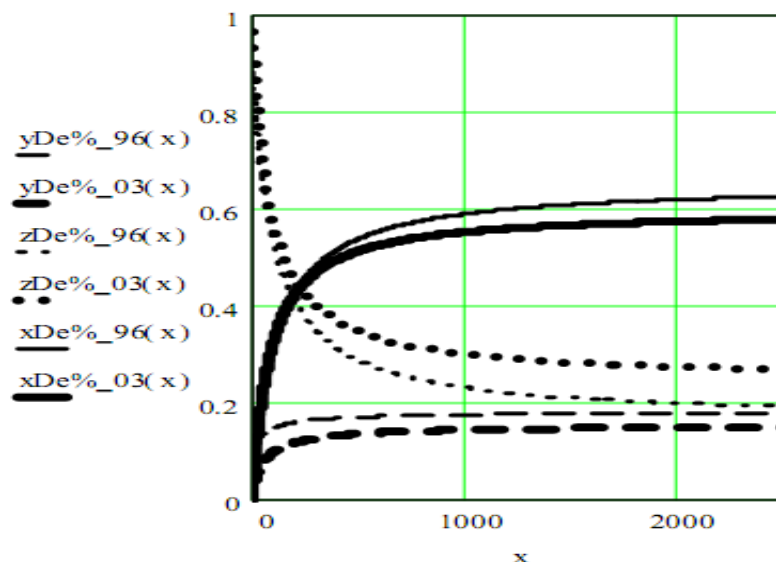
formale per persoană, x va continua să cresc foarte mult, $x \rightarrow +\infty$) a fost aproximat la 21,9% din venitul total formal ($v = x + y$ sau $V = X + Y$) în septembrie 1996 (în cazul anchetei S931-96) și 20,5% în luna iulie 2003 (cazul anchetei S88-03).

De asemenea, chiar și în cazul veniturilor dorite sau așteptate există o cotă minimă a veniturilor informale în venitul total așteptat (notat cu c_2 în Tabelul 4, în care $zD\%$ ar tinde asimptotic către venitul formal înregistrat per persoană, v , continuând să crească foarte mult, $x \rightarrow +\infty$), adică aproximativ 16,4% în septembrie 1996 și 24,7% în iulie 2003.

Procedura de estimare permite (prin înlocuirea argumentului v în $zDe(v)$ cu funcția: sumă $x + ye(x)$) evidențierea prototipurilor structurale, în cazul celor două anchete.

O reprezentare generală este figurată în desenul de mai jos (unde liniile estimate pentru ancheta din iulie 2003 sunt mai groase decât cele rezultate din ancheta din septembrie 1996).

Figura 2.4 Prototipurile structurale în cazul celor două anchete din 1996 și 2003

Sursa: Albu Lucian-Liviu - "Un model de estimare a economiei informale la nivel regional: Investigație teoretică și empirică", MPRA Ediția No. 3760, München, 2007

Procentul de venituri secundare în totalul veniturilor dorite de gospodărie este diferit de procentul veniturilor formale actuale. Astfel, ea este asimptotică în creștere la fel cum veniturile provenite din activitatea principală a gospodăriilor crește, tinzând la limită unor valori constante: 18,3% în septembrie 1996 și 15,4% în iulie 2003.

Anumite regimuri comportamentale pot fi prezentate astfel:

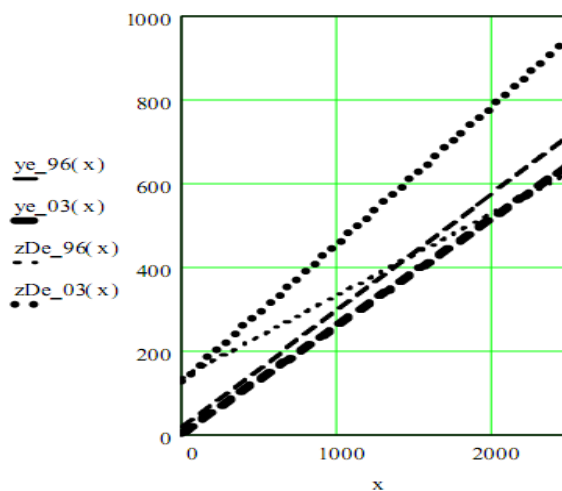
- în cazul gospodăriilor cu venituri mici din activitatea principală există o disponibilitate foarte mare a oamenilor de a lucra în sectorul informal;

- pentru oameni bogați, cu venituri considerabile din activitatea în sectorul formal.

Există totuși, o disponibilitate mult mai mică de a lucra în sectorul informal, însă rămâne în continuare tentația pentru cei mai bogati oameni de a accepta munci informale în vederea suplimentării veniturilor sau eludării taxelor și impozitelor datorate.

În ciuda tendinței generale de scădere a cotei veniturilor informale dorite împreună cu creșterea venitului de bază formal al gospodăriilor, în termeni absoluți venitul informal dorit are un trend ascendent, așa cum o arată figura de mai jos.

Figura 2.5 Venitul informal dorit

Sursa: Albu Lucian-Liviu -"Un model de estimare a economiei informale la nivel regional: Investigație teoretică și empirică", MPRA Ediția No. 3760, München, 2007

Cea mai mare problemă rămâne calculul indirect al nivelului efectiv al veniturilor informale, calcul folosit și în ancheta din septembrie 1996 pentru eșantionul S380 (cuprinzând 288 gospodării care au raportat $V = VD$ și 92 de gospodării care au raportat $V > VD$).

Astfel, pe baza unei analize profunde a datelor din cele două anchete, au fost identificate trei mari categorii de venituri totale, ca urmare a răspunsurilor primite de la gospodării, referindu-se la:

- venitul oficial total raportat la o gospodărie, notat ca V , așa cum apare în ancheta din septembrie 1996 și în studiul din iulie 2003, estimat agregat, a fost notat de către colecții de date pe baza documentelor oficiale din gospodăriile din anchetă (de fapt această categorie de venituri totale cuprindea veniturile principale obținute numai din sectorul formal, denumite cu X și veniturile secundare obținute din activități înregistrate oficial, denumite cu Y);
- totalul veniturilor dorite, notate cu VD , așa cum a fost declarată în ancheta din septembrie 1996 și în studiul din iulie 2003;
- totalul veniturilor efective, notate cu VR , unde s-a calculat indirect pentru gospodăriile care au raportat $V \geq VD$ (380 de gospodării în studiul din septembrie 1996 și doar 6 cazuri în ancheta din iulie 2003).

De fapt, în cazul anchetei din 1996, un număr de 288 de gospodării au susținut că venitul lor real este egal cu venitul dorit, afirmația fiind adevărată numai pentru 60 de cazuri (numai pentru 60 de gospodării $V = VD = VR$ și, prin urmare, ele nu au obținut efectiv venituri informale, $Z = 0$).

Pentru gospodăriile rămase din cele 228 din cadrul Grupului S288, afirmația este falsă, atunci când veniturile formale raportate, V , se compară cu nivelul pretins ca fiind venitul dorit, VD , dar devine adevărat în cazul când se consideră că veniturile efective (dar nu raportate), VR . Astfel, în acest caz venitul total efectiv al gospodăriei este mai mare decât venitul formal raportat $V < VR = VD$ și, în consecință gospodăria obține efectiv venit informal ($Z > 0$).

Grupând gospodăriile din eșantionul S380 folosind criteriile de participare efectivă la sectorul informal, se poate obține o nouă structură: un număr de 228 gospodării obțin efectiv venituri informale ($Z > 0$) și 152 gospodării nu obțin efectiv venituri informale ($Z = 0$).

Această relație din urmă, a fost formată prin adăugarea grupului de 92 de gospodării care au raportat $V > VD$ (prin urmare, ei nu au avut efectiv venituri informale, $Z = 0$), a grupului de 60 de gospodării care au venit din cele 288 de gospodării inițiale care au raportat $V = VD$ și de fapt având $V = VD = VR$.

Tabelul de mai jos prezintă structura surselor din venitul total în cadrul anchetei S380, împărțită în două grupuri, conform criteriului de participare efectivă a gospodăriilor în sectorul informal.

De asemenea, se bazează pe datele anchetei S380, în care s-au calculat ecuațiile de regresie privind participarea efectivă a gospodăriilor la sectorul informal. Apoi, în ultima parte a tabelului, output-urile ecuației de regresie au fost folosite în vederea obținerii unei estimări a dimensiunii economiei informale din România, luând în considerare întreaga populația și structura conform datelor publicate de Institutul Național de Statistică pentru perioada 1995-2002.

Tabelul 2.7 Structura veniturilor totale pentru eșantionul S380 ($V \geq VD$)

- mii Lei/persoană -

	Veniturile raportate		Total venituri raportate $v = x + y$	Venituri informale z	Total venituri efective vR
	- din activitatea principală x	- din activități secundare y			
Media pentru S228	225.9	17.1	243.0	133.6	376.6
% din vR	60.0%	4.5%	64.5%	35.5%	100.0%
- Media pentru S88	132.7	44.6	177.3	116.6	293.9
% din vR	45.1%	15.2%	60.3%	39.7%	100%
- Media pentru S140	283.8	-	283.8	144.1	427.9
% din vR	66.3%	-	66.3%	33.7%	100.0%

Media pentru S152	306.1	44.0	350.1	-	350.1
% din vR	87.4%	12.6%	100.0%	-	100.0%
Media pentru S380	262.1	29.2	291.3	73.3	364.6
% din vR	71.9%	8.0%	79.9%	20.1%	100.0%

Sursa: Albu Lucian-Liviu - "Un model de estimare a economiei informale la nivel regional: Investigație teoretică și empirică", MPRA Ediția No. 3760, München, 2007

Corespunzător datelor din tabelul de mai sus, pentru întregul eșantion S380, ponderea veniturilor informale, z/vT , a fost de aproximativ 20,1% în medie, și de aproximativ 35.5% în cazul gospodăriilor implicate în activități informale. Cu alte cuvinte, structura veniturilor totale ale gospodăriilor din eșantionul S380, VT, în Septembrie 1996, a fost următoarea:

- 71.9% - activități principale;
- 8.0% - activități secundare;
- 20.1% - activități informale.

Astfel, cota estimată a veniturilor informale de 20.1% din veniturile totale, poate fi utilizată ca o primă estimare în vederea obținerii parametrilor ecuației de regresie generale, dar și pentru a caracteriza, pentru întreaga populație din gospodării, comportamentul gospodăriilor în ceea ce privește participarea efectivă a lor în sectorul informal.

Altă alternativă este de a estimare ecuația de regresie numai în cazul gospodăriilor implicate în activități informale. Atunci, pentru a obține o estimare a cotei deținute de veniturile informale la nivel național, trebuie să modificăm ecuația de regresie în funcție de proporția gospodăriilor ce operează în sectorul informal din totalul populației. Astfel, trebuie luată ca ipoteză probabilitatea ca o gospodărie să fie identificată în cadrul unui grup de gospodării ce operează în sectorul informal. Cea mai simplă soluție este să se ia în considerare o primă estimare brută a probabilității oamenilor de a opera în sectorul informal, calculată în cazul anchetei S380.

Într-adevăr, introducerea acestei ipoteze în plus va duce la luarea în considerare a distribuției întreagii populații ca în cazul anchetei S380. Se pot lua în calcul și alte surse exacte de informații analitice legate de proporția numărului de gospodării implicate în activități informale, dar, pentru că în acest moment nu sunt disponibile alte surse, ea se rezumă la extinderea output-urilor ecuației de regresie din ancheta S380 la nivel național utilizând numai datele disponibile privind populația gospodăriilor publicate anual de Institutul Național de Statistică.

Ca și date empirice disponibile în cazul celor două anchete, funcția cea mai bună pentru estimarea comportamentului gospodăriilor pare a fi una care exprimă relația inversă complexă dintre nivelul mediu al venitului provenite din munca în sectorul formal (activitatea principală și activități secundare) și rata de participare în sectorul informal (calculat ca procent din venitul informal în venitul total efectiv în cazul anchetei S380).

În cazul anchetelor S380 și S2181, se poate afirma că tendința gospodăriilor este de a se implica tot mai mult în sectorul informal datorită faptului că venitul lor oficial este mai mic. Diferența constă în (ancheta S380) obținerea de venituri informale efective raportat la veniturile potențiale informale. După cum se poate

observa, tendința este doar în termeni relativi, deoarece în termeni absoluți, nivelul veniturilor informale este din ce în ce mai mare atunci când nivelul venitului din sectorul formal crește.

Într-adevăr, împreună cu nivelul per persoană al veniturilor formale, în termeni absoluți, ar trebui să se ia în considerare mai mulți factori privind apetitul crescut al gospodăriilor de a de implica în activități informale, cum ar fi: ocupația, regiunea, vârsta, educația etc.

Având în vedere aceste aspecte putem trage următoarele concluzii:

- oamenii din gospodării percep ca principală cauză a existenței economiei informale, rata ridicată de impozitare (mai mult de 80% dintre răspunsuri demonstrează acest lucru);
- motivațiile implicării în sectorul informal se pot grupa în: "subzistență" și "întreprindere", respectiv, datele din sondaje sugerează că de subzistența a reprezentat un motiv important pentru gospodării în luarea deciziei de a opera în sectorul informal.
- activitățile informale reprezintă o adevărată "supapă de siguranță" în strategiile de supraviețuire adoptate de gospodăriile mai sărace.
- participarea în sectorul informal pare a nu fi pur și simplu corelată cu sărăcia: în activitățile informale sunt implicați atât oameni săraci (având, probabil, un nivel redus de educație), cât și persoane relativ bogat. Cu toate acestea, motivațiile lor sunt destul de diferite. Cei săraci sunt "forțați" practic să opereze în sectorul informal, însă cei bogați sunt "invitați" să participe la acesta. În ambele cazuri, cel puțin în cursul ultimei etape ale tranziției în România, la un sistem de piață liberă, mediul favorizant a constat din incoerența legislativă, sistemul de pedepse mult prea slab, corupția, birocrăția, etc.

Relativ similar este cazul veniturilor informale dorite când s-a folosit ipoteza unei funcții de tip hiperbolic pentru $z\%(v)$. Această variabilă z înseamnă venituri efectiv informale, diferit de veniturile informale dorite, zD . De asemenea, pentru a se estima coeficienții a fost selectată ca bază ecuația de regresie care exprimă cota deținută de venitul informal în total venituri per gospodărie, $z\%$, ca fiind corelate cu nivelul venitului formal în gospodărie, ca după cum urmează:

$$z\% = a / (v + b) + (1 - a / b) + u \quad (47)$$

unde a , b sunt coeficienți pentru a fi estimați și u este valoarea reziduală.

Acum, folosind valorile estimate pentru coeficienți putem scrie, împreună cu modificările nivelului veniturilor formale, traiectoriile așteptate, după cum urmează:

$$ze\% = a / (v + b) + (1 - a / b) \quad (48)$$

$$ze(v) = [(b - a) / a] * v + (b^2 / a), \text{ cu } ze(0) = (b^2/a) \quad (49)$$

$$vRe(v) = (b / a) * v + (b^2 / a), \text{ cu } vRe(0) = ze(0) = (b^2/a) \quad (50)$$

Eșantioanele din ancheta din septembrie 1996 în care s-a aplicat procedura de regresie au fost S380 și S228 (în cazul anchetei din 2003 nu a existat nicio posibilitate să se evalueze venituri efectiv informale).

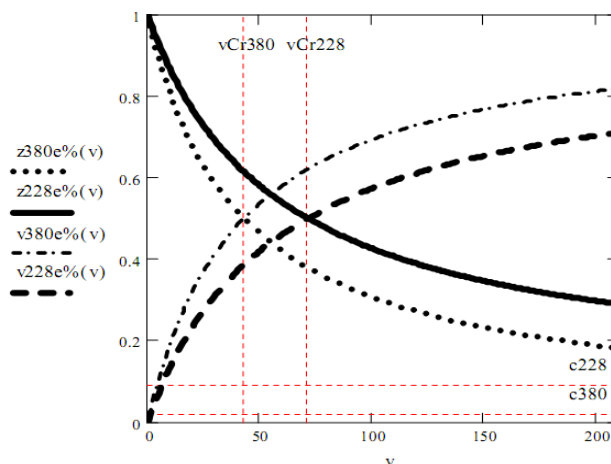
Tabelul de mai jos prezintă sintetic datele de bază ce caracterizează comportamentul gospodăriilor cu privire la venitul efectiv informale. Din datele din acest tabel a rezultat o valoare limită pentru cota $z\%(+\infty)$, ca fiind în jur de 2,1% în cazul eșantionului S380 (reprezentând o estimare a valorii medii pentru întreaga populație din gospodării) și 9.4% în cazul în care se ia în considerare numai gospodăriilor implicate în sectorul informal.

Tabelul 2.8 Output-urile ecuației de regresie în cazul veniturilor informale reale

Ecuția de regresie și coeficienții estimați	Gospodării raportate la $V \geq VD$	
	S380-96	S228-96
$z\% = a/(v+b) + (1-a/b) + u$		
a (t-rata) (Prob(t))	40.20288127 (5.78891877) (0.0)	52.28482256 (4.515511099) (0.00001)
b (t-rata) (Prob(t))	41.08227834 (6.649225468) (0.0)	57.730209 (5.463029131) (0.0)
$c = (1-a/b)$	0.02140575	0.0943247311
$vCr = b^2/(2a-b)$	42.91973684	71.15322701
$ze(0) = ve(0) = b^2/a$	41.98091132	63.74272433
Curba unde $ze(v) = (b/a) - 1$	0.02187398	0.10414851
Curba unde $vRe(v) = b/a$	1.021873981	1.1041485114
R ² (coeficientul de determinare)	0.256104055	0.3420802227
Rata Durbin-Watson	2.0333703817	2.008934205296

Sursa: Albu Lucian-Liviu - "Un model de estimare a economiei informale la nivel regional: Investigație teoretică empirică", MPRA Ediția No. 3760, München, 2007

O reprezentare generală a funcției de estimare pentru S380 și S228 este prezentată în figura de mai jos (în cazul în care liniile estimate pentru eșantionul S228, linie solidă și linia punctată, sunt mai groase decât cele pentru eșantionul S380). De asemenea, pe grafic sunt marcate valorile critice v , $vCr380$ și $vCr228$, pentru care cota veniturilor informale este egală cu partea deținută de veniturile formale în totalul veniturilor reale ale gospodăriei. Se poate vedea o creștere importantă pozitivă a funcției $z\%(v)$ în partea superioară a graficului în cazul translatarea din S380 la S228.

Figura 2.6 Funcția de estimare pentru cele două anchete din 1996 și 2003

Sursa: Albu Lucian-Liviu - "Un model de estimare a economiei informale la nivel regional: Investigație teoretică și empirică", MPRA Ediția No. 3760, München, 2007

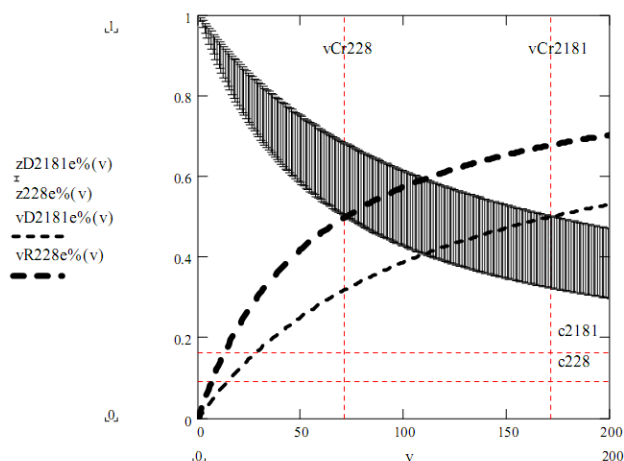
În cazul eșantionului S380 funcția cotei veniturilor informale reflectă indirect, impactul proporțiilor schimbării operate de către gospodării în sectorul informal (impactul probabilității de schimbare a unei gospodării implicate în activități informale) împreună cu creșterea veniturilor formale per persoană din gospodărie. În consecință, ar putea fi utilizate direct pentru a extinde procedura de estimare la nivel național. Rămâne un obstacol: acesta presupune distribuția întregii populații în funcție de veniturile formale ca în cazul eșantionului S380. Pe de altă parte, eșantionul S228 cuprinde numai gospodăriile care obțin venituri informale. În acest caz, pur și simplu extrapolarea funcției $z\%(v)$ pentru întreaga populație din gospodării nu este o soluție bună. Astfel, în primul rând avem modificarea funcției $z\%(v)$ prin multiplicarea sa cu funcția calculată probabilistic.

Este de asemenea interesant de a compara funcția estimată pentru venitul informal în cazul eșantionului S2181, care cuprinde numai venituri informale dorite raportate de către gospodării, și în cazul eșantionului S228, când s-au folosit numai venituri efectiv informale raportate de către gospodării (toate gospodăriile din eșantionul S228 au obținut venituri efectiv informale).

Pentru eșantionul S2181 este complet necunoscut faptul cât este de mare venitul informal real, dar cu siguranță că toate gospodăriile, în dorința de a lucra chiar și în sectorul informal pentru a obține venituri, consideră ca fiind insuficiente veniturile lor reale din sectorul formal.

Comportamentul celor două funcții privind veniturile informale sunt vizualizate în în figura de mai jos. De asemenea, pe acest grafic, în funcție de datele disponibile în ancheta din septembrie 1996, este accentuată zona dintre funcția estimată privind veniturile informale potențiale ($zD2181e\%$) și funcția estimată privind veniturile informale reale ($z228e\%$), care pot fi interpretate ca neacoperind cererea gospodăriilor pentru venituri informale. Furnizarea reală de locuri de muncă informale și oportunități de a lucra în activitățile informale este probabil mai mică decât este reprezentată de marginea inferioară a zonei hașurate.

Figura 2.7 Comportamentul celor două funcții privind veniturile informale

Sursa: Albu Lucian-Liviu - "Un model de estimare a economiei informale la nivel regional: Investigație teoretică și empirică", MPRA Ediția No. 3760, München, 2007

Pentru a obține o estimare a dimensiunii veniturilor informale la nivel național au fost urmate mai multe etape:

- calculul nivelului veniturilor formale pentru întreg anul 1996 în paralel cu prețurile din septembrie 1996 (astfel, bazat pe raporturile lunare ale Institutului Național de Statistică, s-a calculat o valoare de 1.09081185 pentru coeficientul de corecție).
- utilizând indexul raportat anual al prețurilor de consum și datele publicate de Institutul Național de Statistică cu privire la distribuția gospodăriilor pe categorii de venituri și de numărul mediu de persoane, s-a completat și compatibilizat baza de date necesară pentru estimarea procesului pentru fiecare an din perioada 1995-2002.
- extrapolând output-urile ecuației de regresie selectată în cazul eșantionului S380 (trebuia să reflecte corect întreaga populație din gospodăria în ceea ce privește comportamentul lor legat de participarea în sectorul informal), pentru a estima nivelul venitului real și, prin urmare, a veniturilor informale reale la nivelul întregii populații din gospodăria, s-a reușit structurarea veniturilor formale per persoană în România, pentru fiecare an din perioada analizată.
- extrapolând output-urile ecuației de regresie selectată în cazul eșantionului S228 pentru întreaga populație analizată în perioada de referință, se poate obține o estimare a cotei superioare a veniturilor informale (este plauzibil numai în cazul când toate gospodăriile sunt implicate în activități informale, cum este cazul eșantionului S228).
- compararea celor trei proceduri de estimare și output-urile lor.
- modificarea ecuației ultime de estimare prin adăugarea unei ecuații suplimentare cu privire la probabilitatea ca o persoană dintr-o gospodărie să fie implicată în activități informale. Acest lucru a fost estimat prin ecuația de regresie folosită la eșantionul S380, stabilindu-se proporția persoanelor din gospodăria de a obține venituri efectiv informale în numărul total de categorii în care ei sunt împărțiți (numărul total al acestor categorii speciale de gospodărie este tocmai eșantionul S228):

$$p = a * d + b + u \quad (51)$$

$$zpe(v) = ze(v) * pe(d) \quad (52)$$

În cazul în care d sunt categoriile ($d = 1...10$); $pe(d) = ad + b$ este ecuația privind estimarea probabilă ca o persoană dintr-o gospodărie să fie implicată în economia informală, p ; a și b sunt coeficienții estimați și u este valoarea reziduală.

Tabelul 2.9 Prezentarea sintetică a ecuației de regresie

Ecuția de regresie și Coeficienții estimați	Gospodăriile cu $Z > 0$ (S228-96) din cadrul anchetei S380-96
$p = a * d + b + u$	
A	-0.02987557576
(t-rata)	(-2.037636312)
(Prob(t))	(0.07595)
B	0.7067002667
(t-rata)	(7.768108416)
(Prob(t))	(0.00005)
R² (coeficient de determinare)	0.34167008
Rata Durbin-Watson	1.23928982856

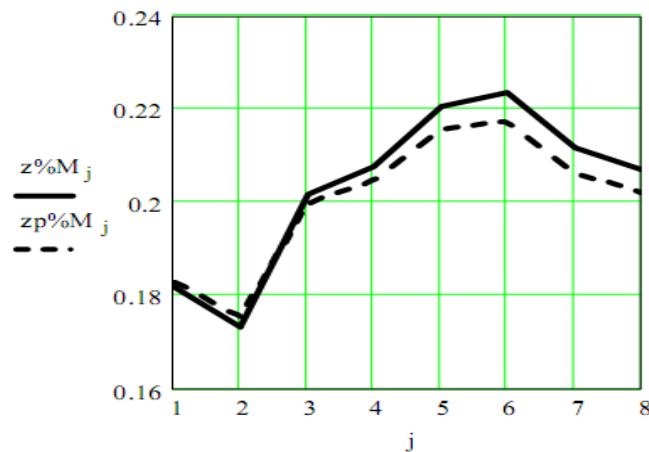
Sursa: Albu Lucian-Liviu - "Un model de estimare a economiei informale la nivel regional: Investigație teoretică și empirică", MPRA Ediția No. 3760, München, 2007

Foarte sintetic, concluzionăm că, în perioada 1995-2002 veniturile informale au crescut în România de la aproximativ 18% din veniturile totale reale în 1995 la aproape 21% în 2002, cu un nivel maxim de aproximativ 22% în 1999 și 2000. Cu o foarte mare probabilitate, se poate formula ipoteza unei participări generalizate în activități informale, valoarea calculată crescând de la 29% în 1995 la aproape 32% în 2002 (cu o valoare minimă de 28% în 1996 și o valoare maximă de 33,7% în 2000).

Concluzii mai interesante pot fi extrase în ceea ce privește analiza pe categorii a procesului dinamic de implicare în sectorul informal.

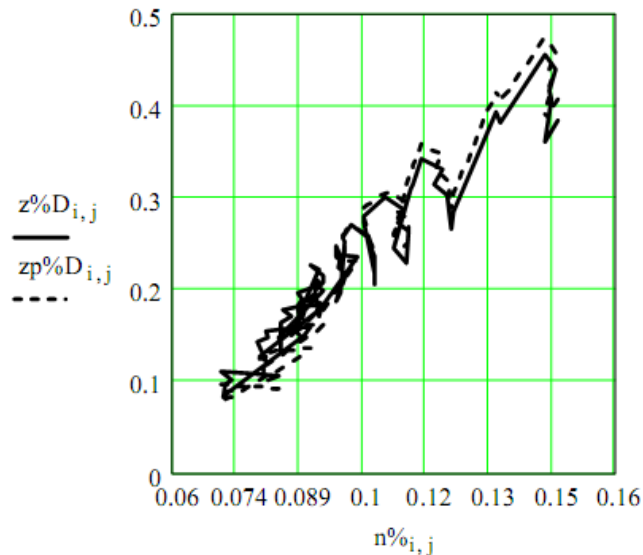
Figurile de mai jos ne arată dinamica cotei estimate a veniturilor informale bazată pe două funcții de estimare în perioada 1995-2002 (anul 1995 este notat ca 1 și 2002 ca 8), precum și corespondența lor directă cu distribuția numărului de persoane pe categorii, respectiv, $z\%M_j$, reprezentând medie anuală a cotei veniturilor informale în venitul total la nivel național, rezultat din ecuația de regresie folosită la eșantionul S380 și $z_p\%M_j$, calculată la eșantionul S228, modificată de funcția de probabilitate.

Figura 2.8 Dinamica cotei estimate a veniturilor informale

Sursa: Albu Lucian-Liviu - "Un model de estimare a economiei informale la nivel regional: Investigație teoretică empirică", MPRA Ediția No. 3760, München, 2007

Figura 2.9 Corespondența funcțiilor de estimare cu distribuția numărului de persoane pe categorii

Sursa: Albu Lucian-Liviu - "Un model de estimare a economiei informale la nivel regional: Investigație teoretică și empirică", MPRA Ediția No. 3760, München, 2007

Date detaliate pentru anii din perioada analizată sunt prezentate în tabelul de mai jos.

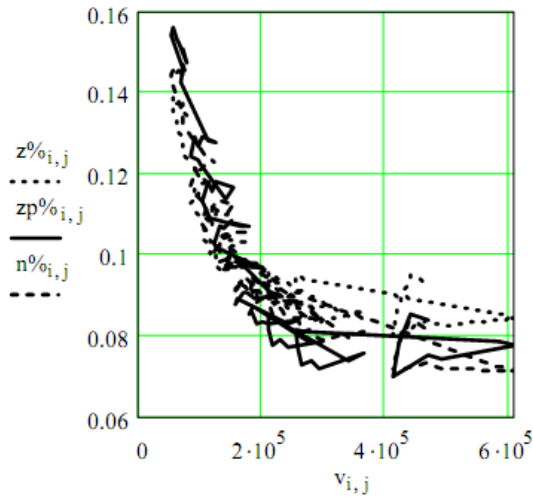
Tabelul 2.10 Media veniturilor informale în totalul veniturilor gospodăriilor în perioada 1995-2002

Anii	$z\%M$	$z^p\%M$
1995	18.2	18.3
1996	17.3	17.5
1997	20.2	20.0
1998	20.8	20.5
1999	22.1	21.6
2000	22.3	21.7
2001	21.2	20.6
2002	20.7	20.2

În cele din urmă, figurile de mai jos ne reprezintă grafic puternica inversiune a corelațiilor emergente în cazul grupării gospodăriilor populației pe categorii, care sunt fundamental determinate de nivelul mediu per persoană din gospodărie: v - $z\%$ și v - n , respectiv (ca numărul mediu de gospodării, n , sau procent de persoane implicate în număr total de persoane, $n\%$). Așa cum s-a încercat să se demonstreze în acest studiu, în ciuda inversei corespondențe între v și $z\%$, veniturile formale și nivelul absolut al veniturilor informale sunt direct corelate (se merită să se observe că în cazul $z^p\%$ corelarea este mai complicată, părând să demonstreze un minim

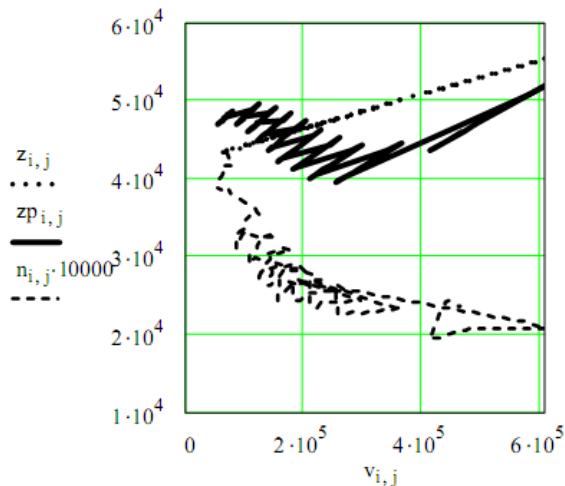
local plasat în jurul unei medii a veniturilor formale de 300000 Lei/persoană/lună raportat la prețurile din septembrie 1996).

Figura 2.10 Corelațiile emergente în cazul grupării gospodăriilor pe categorii în cadrul anchetei din 1996

Sursa: Albu Lucian-Liviu - "Un model de estimare a economiei informale la nivel regional: Investigație teoretică empirică", MPRA Ediția No. 3760, München, 2007

Figura 2.11 Corelațiile emergente în cazul grupării gospodăriilor pe categorii în cadrul anchetei din 2003

Sursa: Albu Lucian-Liviu - "Un model de estimare a economiei informale la nivel regional: Investigație teoretică și empirică", MPRA Ediția No. 3760, München, 2007

CAP. 3. PRINCIPALELE FORME DE MANIFESTARE ALE ECONOMIEI INFORMALE

3.1 Frauda fiscală

3.1.1 Generalități cu privire la fraudă fiscală

Încă din anul 1748 în lucrarea sa de bază [187], Montesquieu, precursorul Revoluției franceze de la 1789, afirma că „*veniturile statului sunt o porțiune pe care fiecare cetățean o dă din avutul său pentru a avea siguranța celeilalte porțiuni sau pentru a se folosi de ea în mod plăcut. Pentru a stabili aceste venituri în chip potrivit, trebuie să se țină seama și de nevoile cetățenilor*”.

Această apreciere a primit consacrarea cuvenită în art. 13 al *Declarației drepturilor omului și cetățeanului* din 1789, potrivit căruia „*pentru întreținerea forței politice și pentru administrație, o contribuție comună este indispensabilă. Ea trebuie raportată egal între toți cetățenii în măsura posibilității lor*”.

Termenul de fraudă fiscală, folosit în mod curent pentru definirea operațiunilor ilicite, generatoare de prejudicii pentru bugetul general consolidat al statului, nu se regăsește definit din punct de vedere juridic în legislația multor state puternic dezvoltate.

Frauda fiscală poate fi definită ca ansamblul practicilor care urmăresc eludarea în totalitate sau în parte a impozitului datorat statului. Trebuie menționat în același timp că, pentru definirea sferei de cuprindere a fraudei fiscale și pentru analizarea conținutului ei, se impune contactul între teoria economică și legislația care definește, reglementează și sancționează faptele ilegale ce se săvârșesc în acest domeniu. În funcție de locul de manifestare, intensitate, metodele folosite în antiteză cu legislația economică, fiscală, dar și cu morala și toleranța societății, fraudă poate îmbrăca forme violente, precum evaziunea fiscală, contrabanda, înșelăciunea, dar și forme nesensibile sau speculative, interpretări particulare ale unor prevederi legale în scopul sustragerii sau evitării impozitării. [245]

În activitatea practică, încadrarea fraudei în formele dure de manifestare sau în cele speculative este determinată de legislația statelor și de momentul desfășurării unei anumite activități. Astfel, în funcție de politica economică adoptată la un moment dat, operațiunile de import pot fi purtătoare ale unor impozite foarte mari sau, după caz, ale unor taxe convenționale justificate de costurile unor servicii vamale.

Declararea veniturilor și, în consecință, stabilirea impozitului aferent acestora pot fi operațiuni simple dacă sursele sunt bine delimitate și tehnica de calcul se bazează pe un sistem logic, dar complexitatea operațiunii crește; iar siguranța unor corecte determinări ale impozitelor scade accentuat în cazul existenței unei multitudini de surse de venit concomitente pentru același subiect.

Astfel, se întâlnesc foarte frecvent în practică situațiile când contribuabilii cu venituri mici sunt riguros impozitați, în timp ce posesorii unor surse multiple de venituri beneficiază de o sumedenie de circumstanțe care în final conduc la o impozitare ce contravine evident principiilor de echitate fiscală. În același cadru, trebuie explicată egalitatea dintre veniturile pe care un stat le obține în cazul în care fiscalitatea nu există sau este excesivă și eficiența organizării în aceste condiții a instituțiilor de control.

Mondializarea economiei și tranziția la economia de piață sunt procese care au favorizat proliferarea și diversificarea fraudei fiscale, în dimensiunile ei naționale și internaționale, transformarea acesteia într-o amenințare reală asupra stabilității economice și sociale. [172]

Frauda fiscală a penetrat toate sectoarele economiei de stat din țările industrializate, manifestându-se prin adjudecarea frauduloasă a unor oferte de achiziții publice, deturnarea de fonduri bugetare etc.

Analizele efectuate asupra evoluției fraudei fiscale au evidențiat sporirea tot mai mare a gradului de pericolozitate socială prin diversificarea metodelor și mijloacelor utilizate, concomitent cu agregarea nucleelor existente în grupări din ce în ce mai rigurose organizate și preocupate de conectarea cu rețele externe similare.

Frauda fiscală atrage din ce în ce mai mult atenția societății civile, guvernelor naționale și organizațiilor internaționale reprezentând o amenințare majoră, prin spălarea banilor, prin corupție, contrabandă, evaziune fiscală, contrafacere, deturnarea fondurilor acordate de instituții financiare internaționale, amenințând cu slăbirea instituțiilor statului și pierderea încrederii cetățenilor în existența statului de drept, subminând bazele democratice și economice ale societății.

În măsura în care liberalizarea este esențială pentru succesul tranziției, ea poate crea, dacă nu se iau măsuri eficiente, un teren fertil pentru activități economico-financiare ilicite. Criminalitatea din acest domeniu poate înflori în condițiile incerte ale tranziției, iar frontierele libere, noile piețe și tehnologii facilitează lărgirea sferei lor de activitate.

Preocuparea actuală cea mai stringentă este aceea de a preveni și combate fraudă fiscală al carei scop fundamental este, fără îndoială, obținerea de profit cât mai mare, rata acestuia provenită din activități criminale fiind atât de înaltă, încât puține afaceri legale o pot concura.

Analiza situației operative înregistrată în sfera fraudelor fiscale evidențiază faptul că principalele amenințări și riscuri din mediul de afaceri și implicit în economia națională, au fost generate pe lângă o serie de cauze obiective, de persistența unor deficiențe în implementarea politicilor sectoriale prevăzute în programele naționale de aliniere la normele și standardele europene în materie.

Demersurile de susținere a eforturilor de integrare au evidențiat existența unor disfuncții în derularea unor programe vizând îndeplinirea criteriilor comunitare de eficiență și performanță în unele domenii, în special a unor proiecte cu finanțare comunitară ISPA, PHARE, SAPARD, deturnate în tot sau în parte, de la destinația inițială. Pentru o înțelegere exactă a dimensiunii fraudei fiscale se impune efectuarea unui studiu prealabil asupra economiei informale în complexitatea sa.

Activitățile ilicite componente ale economiei informale, sunt acele forme de criminalitate aducătoare de venituri (traficul de droguri, traficul de carne vie, traficul cu autoturisme, șantaje și alte acte de violență, furturile de orice fel etc.), sustragerea de la controlul fiscal al statului a unor activități în esență licite (importul de mărfuri, acte de comerț, producția de bunuri, ș.a.) sau obținerea legală a unor fonduri din surse fiscale. (ex. rambursări sau compensări ilegale ale taxei pe valoarea adăugată). Ultimele două componente ale economiei informale sunt de fapt formele de manifestare ale fraudei fiscale.

Se poate considera că definițiile date de unii autori [213], conform cărora fraudă fiscală reprezintă *"ansamblul practicilor care urmăresc eludarea în totalitate sau în parte a impozitului datorat statului"*, nu cuprinde decât în parte, elementele mecanismelor prin care sunt afectate contribuțiile fiscale.

Prin urmare, fraudă fiscală se poate defini *ca fiind ansamblul acțiunilor ilicite desfășurate în scopul sustragerii contribuabililor de la plata taxelor, impozitelor și*

orice contribuții datorate statului sau obținerea ilegală a unor sume de bani din astfel de surse fiscale.

Componentele obligației contribuabilului față de bugetele de stat sau locale pot fi diverse: impozitul pe profit, taxa pe valoarea adăugată, accize, taxe vamale, ș.a. Pentru sustragerea prin diverse manopere ilicite de la plata acestor obligații, în legislația penală română a fost învinovată infracțiunea de evaziune fiscală, care stipulează că bugetele care pot fi prejudiciate sunt: bugetul de stat, bugetul local, bugetele fondurilor speciale și al asigurărilor de sănătate.

Terminologia utilizată este destul de criticabilă, iar sfera de cuprindere a ilegalităților în acest domeniu de asemenea. Opinem pentru utilizarea termenului de fraudă fiscală și cuprinderea în sfera acestuia inclusiv a infracțiunilor la regimul vamal. De altfel, în Franța, unde-și are originea și termenul utilizat în limba română, „evaziune”, este mai degrabă echivalent cu utilizarea de către contribuabili a facilităților legale sau lacunelor din legislație, pentru a evita plata unor taxe și impozite.

Economistul francez Pierre Beltrane consideră faptul că „*frauda fiscală reprezintă acea infracțiune săvârșită de contribuabil având ca țintă scăparea de impozit sau reducerea sumei ce trebuie plătită sub această formă*”.[33]

Pentru ca fapta săvârșită de contribuabil să fie fraudă fiscală trebuie să îndeplinească concomitent două condiții:

- în urma faptei săvârșite de contribuabil să se producă un prejudiciu bugetului, adică să fie îndeplinită condiția materială a faptei;
- intenția contribuabilului de a se sustrage de la plata impozitului, presupune că acesta a acționat voluntar, în totală cunoștință de cauză, adică a avut intenția de a produce fapta (latura subiectivă).

Dacă fapta săvârșită de contribuabil nu îndeplinește aceste condiții concomitent, nu este considerată fraudă fiscală.

În **literatura juridică franceză**,[86] infracțiunile, fie că săvârșite în legătură cu orice categorie de impozite și taxe legal datorate, fie că sunt săvârșite numai cu privire la un anumit impozit, au fost clasificate în:

- fraude fiscale;
- delict referitoare la stabilirea și încasarea impozitelor;
- infracțiuni ce constau în rezistență la impunere.

Articolul 1741 din **Codul General de Impozite** definește fraudă fiscală ca fapta oricărei persoane de a se sustrage în mod fraudulos de la stabilirea sau plata totală sau parțială a unui impozit, realizată prin oricare din următoarele modalități:

- omisiunea voluntară de a face declarațiile privitoare la impozite în termenele legale;
- disimularea în mod voluntar a unei părți din sumele supuse impozitării;
- organizarea (determinarea) insolvabilității sale sau recurgerea la alte mijloace de împiedicare a recuperării prejudiciului;
- folosirea oricăror altor mijloace frauduloase.

Sistemul fiscal belgian nu face obiectul unei reglementări fiscale unitare atâta timp cât există reglementări diferite pe categorii de impozite. Însuși aparatul administrativ fiscal al acestei țări este împărțit în șase servicii:

- Administrația contribuțiilor directe;
- Administrația TVA-ului;
- Administrația înregistrărilor și domeniilor;
- Administrația cadastrului;
- Inspectoratul special al impozitelor;

- Administrația generală a impozitelor (are numai un rol coordonator și de organizare).

Această situație se reflectă în dispozitivul represiunii fiscale, care este foarte analitic și nu cunoaște o armonizare, precum o găsim în Legea franceză din 8 iulie 1987.

În **Olanda**, frauda fiscală este definită ca fiind scrierea în mod intenționat a unei declarații inexacte, prezentarea de documente false sau nerespectarea obligației legale de a furniza administrației anumite informații necesare stabilirii sau controlului impozitului.

Sistemul fiscal luxemburghez constituie într-o mare măsură o sinteză a elementelor provenite din diverse țări ale Uniunii Europene, în special din Franța și Germania.

Conform legislației, în **Luxemburg**, frauda fiscală îmbracă două forme care sunt sancționate în mod diferit. Astfel, *frauda simplă*, care prezintă un caracter involuntar și este comisă de oricine în calitatea sa de contribuabil, de mandatar sau orice altă persoană care se ocupă de afacerile unui contribuabil și care prin neglijență realizează reducerea încasărilor fiscale, acordarea ori menținerea nejustificată a avantajelor fiscale. Această infracțiune este pasibilă numai de o amendă a cărei sumă variază în funcție de gravitate, dar nu poate depăși o sută de mii de euro.

Pe de altă parte, este definit și *delictul împotriva ordinii fiscale*, denumit „*blakettgesetz*”. Acest delict este comis de „*oricine care contrevine, în mod intenționat sau prin neglijență, în calitate de contribuabil sau gestionar al afacerilor unui contribuabil, atât legii fiscale, cât și unei decizii luate în procedura impozitării care menționează că nerespectarea sa este pedepsită penal*”.

Germania este considerată a fi unul dintre statele europene în care moralitatea fiscală este foarte ridicată, dar care dispune totuși de un aparat represiv în materie fiscală foarte sofisticat.

În **Germania**, delictul de fraudă fiscală este definit ca refuzul conștient de a prezenta administrației fiscale elementele care condiționează stabilirea impozitului sau de a comunica informații inexacte ori incomplete, condiții în care aceste acțiuni conduc la micșorarea impozitului sau la realizarea de avantaje fiscale nejustificate autorului lor sau unui terț.

Legislația fiscală din Germania prevede trei concepte care definesc frauda fiscală. Primul dintre ele este *evitarea plății impozitelor*, care este perfect legală și admisibilă, *evaziunea fiscală*, care nu este permisă, dar odată descoperită poate fi corectată fără a se impune sancțiuni și ultimul este *frauda fiscală* care este considerată o ofensă și se pedepsește conform legii.

Codul penal al **Finlandei** conține o definiție detaliată a fraudei fiscale. Cele trei cuvinte cheie ale definiției sunt:

- „*premeditare*”: evazionistul este conștient de posibilele consecințe ale acțiunilor sale, prin care el intenționează să se sustragă de la plata taxelor;
- „*informație incorectă*”: aceasta se referă la informația care este relevantă pentru dimensionarea taxelor, furnizată verbal, în scris sau pe alte căi;
- „*consecințele*”: rezultatul comportamentului contribuabilului este acela că volumul taxelor de plătit este situat la un nivel redus sau taxa este sustrasă de la plată în totalitate.

În **Irlanda** frauda fiscală este definită ca orice infracțiune fiscală comisă cu voința deliberată de a se sustrage impozitului. Legea irlandeză sancționează mai aspru delictele fiscale speciale care nu sunt proprii unei anumite categorii de impozite și sunt comune tuturor impozitelor și taxelor percepute de Administrația Fiscală.

Este vorba de infracțiunile considerate ca foarte grave și deci pasibile de sancțiuni severe.

Printre cele 15 categorii enumerate de Legea finanțelor din 1988, reținem următoarele: stabilirea unei declarații inexacte sau comunicarea de documente inexacte, opunerea la controlul fiscal, refuzul de a păstra sau furniza documentele prescrise de lege etc.

Spania se confruntă cu un nivel ridicat al fraudei fiscale pe fondul situației complexe atât din punct de vedere sociologic, cât și specificului sistemului fiscal – mai complicat, având o toleranță ridicată la infracțiunile „simple”.

În **România** raportul juridic fiscal izvorăște din aptitudinea generală, stabilită prin Constituție și prin legi speciale ale statului ca persoană juridică, de a obliga alte persoane fizice și juridice la o prestație imediată sau viitoare, dar fără a se obliga el însuși la o contraprestație echivalentă. În cadrul raportului juridic fiscal are loc o transmisiune de proprietate din patrimoniul unei persoane fizice sau juridice în patrimoniul statului, cu caracter obligatoriu și cu titlu gratuit, fără însă ca acest fapt să îmbrace caracter de penalizare sau expropriere.

O contribuție însemnată la definirea fraudei fiscale a avut-o și economistul român Cordescu Virgil, care în cuprinsul tezei sale de doctorat „*Evaziunea fiscală în România*”, o definește ca fiind „*actiunea contribuabilului care violează prescripțiunea legală cu scopul de a nu plăti impozitul cuvenit. Astfel, fraudă fiscală este atunci când contribuabilul este obligat să furnizeze în sprijinul declarației sale, justificări nereale în scopul înșelării fiscului sau când veniturile nedeclarate trebuie să fie justificate materialmente, încât voința fraudatorului să apară evidentă*”.[67]

În ceea ce privește definirea fraudei fiscale, legislația românească în vigoare nu face mențiuni exprese. Nici ca infracțiune generică, nu este prevăzută punctual și în mod expres, ea incluzând, în sens etimologic, o vastă arie a infracționalității prevăzute atât în Codul penal, cât și în alte legi speciale.

Cunoscând specificul fiecărei infracțiuni circumscrise fraudei fiscale, se poate aprecia faptul că aceasta adâncește economia informală și slăbește siguranța sistemului economic național, constituind astfel o componentă specifică față de care sistemul legislativ trebuie să impună permanent diversificarea măsurilor de prevenție și combatere, absolut indispensabile într-o societate aflată în curs de aplicare a reformelor structurale.

Sintetizând, fraudă fiscală se definește ca fiind *sustragerea intenționată a contribuabilului de la obligațiile fiscale ce-i revin potrivit legii, comisă fie prin încălcarea directă a legii, deci printr-o insubordonare fățișă față de rigoarea normei, fie prin eludarea, ocolirea cerințelor fiscale cu ajutorul unor acte simulate, aparent conforme cu norma legală*.[135]

Fraudă fiscală este rezultatul logic al defectelor și inadvertențelor unei legislații imperfecte, al metodelor defectuoase de aplicare, precum și al neprevenirii și nepriceperii poticilor adoptate de guvernele care s-au succedat, și a căror fiscalitate excesivă impusă, poate fi tot atât de vinovată ca și cei pe care îi provoacă prin aceasta la săvârșirea delictelor fiscale.

Dimensiunile fraudei fiscale în România se pot asemăna cu cele ale unui iceberg, căruia îi vezi doar partea de la suprafață, niciodată neștiind sigur ce dimensiuni are. Din punct de vedere macroeconomic, estimările fraudei fiscale la nivelul economiei românești, se ridică undeva la 5-6% din PIB, dar și această estimare a Institutului Național de Statistică este orientativă, necunoscându-se în întregime dimensiunile fraudei la regimul TVA-ului.

Dacă ne focalizăm estimarea pe dimensiunea fraudei fiscale din punctul de vedere al instituțiilor statului cu atribuții în combaterea acesteia, atunci ea are la bază rezultatele concrete ce țin de numărul de dosare penale întocmite, de prejudiciul estimat, de valoarea mărfurilor confiscate și amenzile date, toate acestea cunoscând o creștere constantă în ultimii ani cu un procent de cca. 30% per an.

Din punct de vedere al colectărilor la bugetul de stat, putem să facem diferența prin compararea cu Bulgaria, care are o cotă unică de 10% și TVA de 20%, dar un venit la bugetul de stat de peste 40% din PIB, în timp ce în România, procentul colectărilor este de doar 32%, în condițiile unei cote unice de 16% și TVA de 19%.

Pierderile cele mai mari pe care le înregistrează bugetul de stat în ceea ce privește fraudă fiscală se focalizează în zona achizițiilor intracomunitare de mărfuri, prin sustragerea de la plata TVA-ului aferent. Deasemenea, nu este de neglijat nici cele din sfera comerțului cu produse energetice, băuturi alcoolice și tutun, dar și a produselor alimentare și electronice.

3.1.2 Forme de manifestare ale fraudei fiscale

Mentalitatea privind săvârșirea fraudelor fiscale nu este decât o formă de manifestare a psihicului uman și se naște din simplul joc al interesului, oricare ar fi mărimea impozitului perceput. Acest spirit există până și la omul cel mai cinstit, care nu va ezita câtuși de puțin, dacă i se va oferi prilejul, să se sustragă de la îndatoririle lui față de fisc.

Amenzile nu-l vor determina pe contribuabil să declare exact veniturile sale, ci el va recurge la o serie de măsuri și precauții, cât mai minuțioase, pentru a se sustrage de la obligațiile față de stat. Există o psihologie a contribuabilului de a nu plăti ceea ce poate să nu plătească.

Sustragerea de la îndeplinirea obligațiilor bugetare se poate realiza prin interpretarea legilor fiscale în favoarea contribuabilului, exploatarea insuficienței legislative sau chiar posibilitățile lăsate de legiuitor cu anumite intenții.

Frauda fiscală se manifestă în numeroase forme deoarece reprezintă, în principiu, tot ce se desfășoară dincolo de limita cadrului legal, cu același scop bine definit de a ocoli impunerea fiscală, adică o multitudine de combinații de situații, fapte și strategii ilegale.

Autorii delictelor privind fraudă fiscală pot acționa în mod singular, neorganizat, în cazul unor fapte ce pot fi încadrate în mica criminalitate, sau organizat, când autorii sunt asociați în scopul comiterii unor mari fraude care pot afecta în mod grav bugetul general consolidat de stat. În prima situație actele ilegale au caracter întâmplător, conjunctural, în timp ce activitățile criminale din a doua categorie sunt caracterizate de stabilitate în timp, pregătite cu mare rigurozitate și au ca țintă finală obținerea unor mari câștiguri în dauna statului. De cele mai multe ori, rețelele de mari infractori acționează la nivel internațional, jonglând cu importurile/exporturile de mărfuri, în ceea ce privește cantitatea și prețul acestora, beneficiind și de dificultatea întâmpinată de instituțiile de control în a obține date despre astfel de operațiuni, dintr-o altă țară.

Principalele modalități de comitere a fraudei fiscale după natura acestora:

- a) majorarea cheltuielilor deductibile fiscal;
- b) transferul bazei de impozitare;
- c) desfășurarea de activități fără documente legale sau

- neînregistrarea lor în contabilitate;
- d) folosirea societăților comerciale de tip „ecran, paravan”;
- e) organizarea și conducerea de activități contabile duble;
- f) falsurile și fraudă fiscală;
- g) neaplicarea legii fiscale și calculul incorect al impozitelor și taxelor datorate statului.

a) Majorarea cheltuielilor deductibile fiscal

Cheltuielile cu materiile prime, materiale și mărfuri pot fi majorate prin cumpărarea la prețuri mai mari decât cele practicate pe piață între firme aparținând aceluiași proprietar.

Creanțele legate de participații (adică împrumuturi acordate altor unități economice în schimbul achiziționării de titluri sau interese de participare) pot constitui un mijloc de fraudă fiscală prin acordarea unui credit altei societăți cu o dobândă mai mare sau mai mică în funcție de nevoia de transfer de valoare între firme.

Cheltuielile cu dobânzile pot constitui un alt mijloc de fraudă fiscală aparent legală prin specularea posibilității de a negocia liber dobânzile între firmele partenere. Astfel se pot transfera fonduri bănești de la o firmă la alta, în scopul modelării veniturilor și cheltuielilor.

b) Transferul bazei de impozitare

Acest mijloc de fraudă fiscală se referă la transferul bazei de impozitare de la societățile mari, impozitate după legea ordinară, către microintreprinderi, ținându-se cont și de natura afacerilor. Aceste societăți comerciale dispun de regimuri de impozitare diferențiate, în valori mici, acceptabile.

Va exista astfel o companie principală în care se derulează afacerile și mai multe societăți – anexe, prin care se vor colecta veniturile. Dacă societățile – anexă sunt microintreprinderi se va căuta să li se reducă la minim cheltuielile alocate sau să se transfere aceste cheltuieli către societatea plătitoare de impozit pe profit.

c) Desfășurarea de activități fără documente legale sau neînregistrarea lor în contabilitate

Potrivit analizei efectuate de specialiștii Gărzii Financiare în perioada 2003-2009, rezultă că într-o proporție ridicată companiile românești au efectuat tranzacții care nu au fost înregistrate în contabilitatea acestora și, ca urmare, au eludat impozitarea. Aceste operații de eludare a fiscului sunt variate, concretizându-se în distrugerea facturilor de la furnizori, vânzarea produselor din magazilele proprii fără a se evidenția în contabilitate sau chiar societăți care nu înregistrează nici o activitate de comerț.

Comerțul fără facturi este practicat de agenții economici care vând populației produse de consum, solicitând distribuitorilor să le livreze marfă fără factură, plata făcându-se în numerar. Comercianții cu amănuntul vând marfa însușindu-și profitul fără plata impozitelor și taxelor aferente. Distribuitorii pot întocmi facturi și pot înregistra vânzarea în contabilitate ca și când tranzacția s-ar fi desfășurat legal sau pot să se angajeze, la rândul lor, în procesul de fraudă fiscală (să nu emită factură deloc sau să factureze sub costul de achiziție).

Utilizarea de documente fictive pentru majorarea cheltuielilor în contabilitate se referă la înregistrarea de activități fictive prestate în favoarea companiei pentru care se primesc facturi.

În scopul de a face activitatea mai credibilă sunt folosite mai multe societăți pentru a dispune de numere de facturi diferite, care vor fi contabilizate în evidențele companiei căreia se dorește să i se diminueze rezultatele fiscale. Totodată, facturile respective nu vor fi trecute în evidențele societăților care dețin numerele de facturi

respective. Se pot folosi și denumiri de societăți fictive și acte false, însă cu consecințele legale de rigoare.

Neînregistrarea în totalitate a vânzărilor unei firme determină compensarea unei cumpărări fără factură cu o vânzare fără factură. Acest mijloc de fraudă fiscală se referă la distrugerea documentelor de vânzare a unui lot de marfă sau prestării unui serviciu.

Contrabanda clasică, efectuată prin trecerea prin afara punctului vamal a țigărilor, alcoolului, drogurilor, este o formă de fraudă cu o dinamică ridicată întreținută în special de corupția existentă la nivelul instituțiilor de aplicare a legii ce au competență în zona de frontieră.

Comerțul cu marfa de contrabandă și contrafăcută sau care a fost introdusă în țară prin nerespectarea normelor interne prevăzute în Codul vamal.

Un exemplu al comerțului cu marfă de contrabandă este acela al produselor supuse accizelor și taxelor vamale, care sunt comercializate sub altă titulatură (băuturi spirtoase incolore în ambalaje de apă minerală), evitându-se plata unor accize și taxe vamale foarte importante.

O altă situație este aceea a disimulării în masa mărfii legal comercializate a unei alte categorii de marfă care este supusă altor reglementări legale. Avem în acest caz în vedere exportul de produse cu volum mic (bijuterii), ascunse în produse – suport (mărfuri alimentare).

În general, frauda la regimul vamal este amplificată în cazul unui nivel ridicat al taxelor vamale sau în cazul practicării măsurilor de protecție la import.

Frauda în domeniul vamal se soldează cu mari prejudicii pentru stat, întrucât pe lângă plata taxelor vamale, în cele mai multe state, în momentul vămării se plătesc și alte impozite, îndeosebi taxa pe valoarea adăugată și taxele de consumație.

Actele de contrabandă au constituit și constituie în continuare, o activitate extrem de profitabilă pentru elementele infractoare, numeroși agenți economici devenind, peste noapte multimiliardari de pe urma comerțului cu mărfuri provenite din contrabandă. [225]

S-au creat rețele de traficanți calificați, care au facilitat intrarea în țară a unor imense cantități de mărfuri și organizarea unor adevărate sisteme subterane de distribuire a acestora către majoritatea localităților urbane și rurale ale țării.

Depășirea cadrului legal în relațiile personale dintre cetățenii străini și unii funcționari din cadrul instituțiilor statului a favorizat crearea condițiilor de derulare a unor afaceri ilegale sub aparenta protecție a autorităților. Astfel s-au constituit adevărate rețele ale crimei organizate în contrabanda cu țigări, cafea, alcool, mașini furate etc., grupările criminale, stabilindu-se în principalele orașe, unde și-au dezvoltat infrastructura necesară preluării rapide a mărfurilor, plasării lor în depozite sau centre en-gross și distribuției în întreaga țară, iar pentru a diminua riscul descoperirii acțiunilor ilegale, au corupt diverse persoane din sistemul vamal și din alte instituții ale statului.

Grupurile care acționează în România aprovizionează ritmic, cu cantități importante, piața autohtonă, cu țigări aduse din străinătate, valoarea prejudiciului adus statului român fiind, anual, de peste 1 miliard de EURO¹⁷.

De cele mai multe ori, transporturile sunt subevaluate valoric și cantitativ, țigările - netimbrate sau marcate cu timbre false. Centrele de comandă ale principalelor rețele se află în București, Constanța, Timișoara, Iași și Giurgiu, unde au exploatat cu abilitate diverse avantaje, cum sunt prezența unor importante

¹⁷ Estimarea este pentru anul 2009 și aparține companiei de cercetare a pieței Novell Research

centre de decizie economică și financiară, concentrarea de populație și de firme, vulnerabilitățile la frontieră. Țigările de contrabandă sunt cumpărate direct de la producători sau din zonele libere din Cipru, Grecia, Bulgaria, Republica Moldova, Ungaria, Belgia. Cu predilecție, punctele de introducere în țară sunt Giurgiu, Sculeni sau Albița - pentru transporturile rutiere, Constanța - pentru traficul maritim, Galați și Brăila - pentru navele fluviale, București (Otopeni și Băneasa) și Timișoara - pentru aeronavele cargo.

O altă sursă de venituri ilegale o constituie producerea, distribuția și comercializarea de băuturi alcoolice și sustragerea de la plata taxelor datorate statului. În România există peste 60 de fabrici de alcool neînregistrate, comerțul ilegal cu acest produs atingând 70% din total, prejudiciul anual adus bugetului de stat situându-se în jurul sumei de 2.000 milioane RON.

Cea mai recent utilizată metodă de eludare a plății accizelor este închirierea în sistem leasing sau vânzarea fictivă a capacităților de producție unor cetățeni străini care părăsesc țara fără să plătească taxele aferente.

Dacă în anul 1990 ponderea acestei infracțiuni reprezenta doar 0,2% din totalul infracțiunilor descoperite, în 2009 ea a ajuns la 14,4%, înregistrând, pe întregul interval de timp, cea mai rapidă dinamică.

d) Folosirea societăților comerciale de tip „ecran, paravan”

Caracteristica principală o reprezintă faptul că totalitatea actelor de comerț derulate nu sunt supuse impunerii fiscale și totodată este cea mai riscantă datorită posibilităților multiple de încălcare a legii.

Societățile comerciale de tip „ecran, paravan” pot fi folosite și în tranzacții cu parteneri comerciali pentru fraudarea acestora prin solicitarea unor avansuri, pentru ca după o scurtă perioadă conturile societății să fie lichidate, iar proprietarii să-și deruleze afacerile în alte țări, care nu implică un risc juridic important.

Acestea sunt folosite frecvent pentru a realiza fraude fiscale de proporții. Autorii care pun în practică asemenea formă de fraudă au în vedere operații economice care impun mobilizarea unor sume importante, respectiv: importul de mărfuri, comercializarea bunurilor supuse accizelor, operații comerciale de amploare care generează profituri mari.

Pentru a evita impunerea se regizează o vânzare în lanț, în pierdere pentru societatea care plătește impozitele și în câștig pentru societatea „ecran, paravan”. Impozitul pe profit convenit statului nu va fi niciodată achitat, deoarece societatea își încetează activitatea. Forma juridică cea mai utilizată este societatea cu răspundere limitată, datorită facilităților legate de statutul ei.

Apreciem ca deosebit de importantă pentru actuala situație prin care trece România analiza **firmelor fantomă**, întrucât astfel de entități sunt caracterizate de cei mai mulți dintre analiștii economiei informale că „sunt marii actori ai evaziunii fiscale, ai contrabandei și bancrutei frauduloase și ai altor infracțiuni considerate generatoare de bani murdari”. [213]

Întrucât firmele considerate fantomă au un rol important în criminalitatea organizată ce acționează în sfera fiscală, se impune în primul rând clarificarea acestui termen. În sens restrâns, cu expresia „firmă fantomă” este definită o entitate fictivă, care nu dispune de sediu social, patrimoniu sau reprezentanți reali și nu este constituită și înregistrată conform procedurii utilizate în cazul societăților comerciale, cu toate că în numele acesteia se emit acte și se efectuează activități comerciale generatoare de venituri.

În sens larg, sfera firmelor fantomă include și alte societăți comerciale legal înființate, înregistrate la autoritatea de înmatriculare a comercianților, cu sedii reale, dar unde nu-și desfășoară niciodată activitatea, și ai căror reprezentanți (asociați

și/sau administratori), de regulă cetățeni străini care au plecat imediat din țară după înființarea firmei, au lăsat documentele de înființare și ștampilele, altor persoane, fără legătură cu societatea, pentru a desfășura în numele acestora activități comerciale generatoare de venituri, cu scopul sustragerii de la plata impozitelor și taxelor legale.

Firmele fantomă sunt la originea multor operațiuni de fraudă fiscală atât în țări dezvoltate economic, dar și în cele a căror economie de piață este în curs de consolidare.

Senatorii americani John Kery și Hank Brown, în raportul referitor la cauzele și implicațiile prăbușirii Băncii de Coordonare și Comerț Internațional, în anul 1991, semnală faptul că una dintre cele mai mari acțiuni de fraudă la care a fost supus sistemul financiar mondial, a avut ca factor generator „societățile fictive” cu ajutorul cărora s-a organizat mecanismul de fraudă. De asemenea, Pierre Pestieau, referindu-se la modalitățile de fraudare a taxei pe valoarea adăugată, prezintă „sistemul societăților taxi”, ca fiind intermediarul dintre producătorul clandestin și comerciantul cu amănuntul. [207]

e) Organizarea și conducerea de activități contabile duble

Această activitate se referă la necesitatea apărută în cadrul firmelor care se angajează în activități de fraudă fiscală, de a ține o evidență contabilă a tuturor operațiunilor pentru a determina rezultatul real și o evidență contabilă eludată intenționat în scopul diminuării sarcinilor fiscale.

f) Falsurile și fraudă fiscală

În atingerea scopului fraudei fiscale, unii evazionști apelează la introducerea de acte false (facturi, chitanțe, declarații vamale, întocmirea declarațiilor de impunere false etc.) în contabilitatea firmei. Această practică este utilizată numai în măsura în care falsificarea actului respectiv nu poate fi dovedită de organul fiscal. De exemplu, întocmirea unui contract de muncă fictiv este greu de dovedit a fi fals de către organul de control, însă o factură falsă poate fi identificată printr-un control încrucișat.

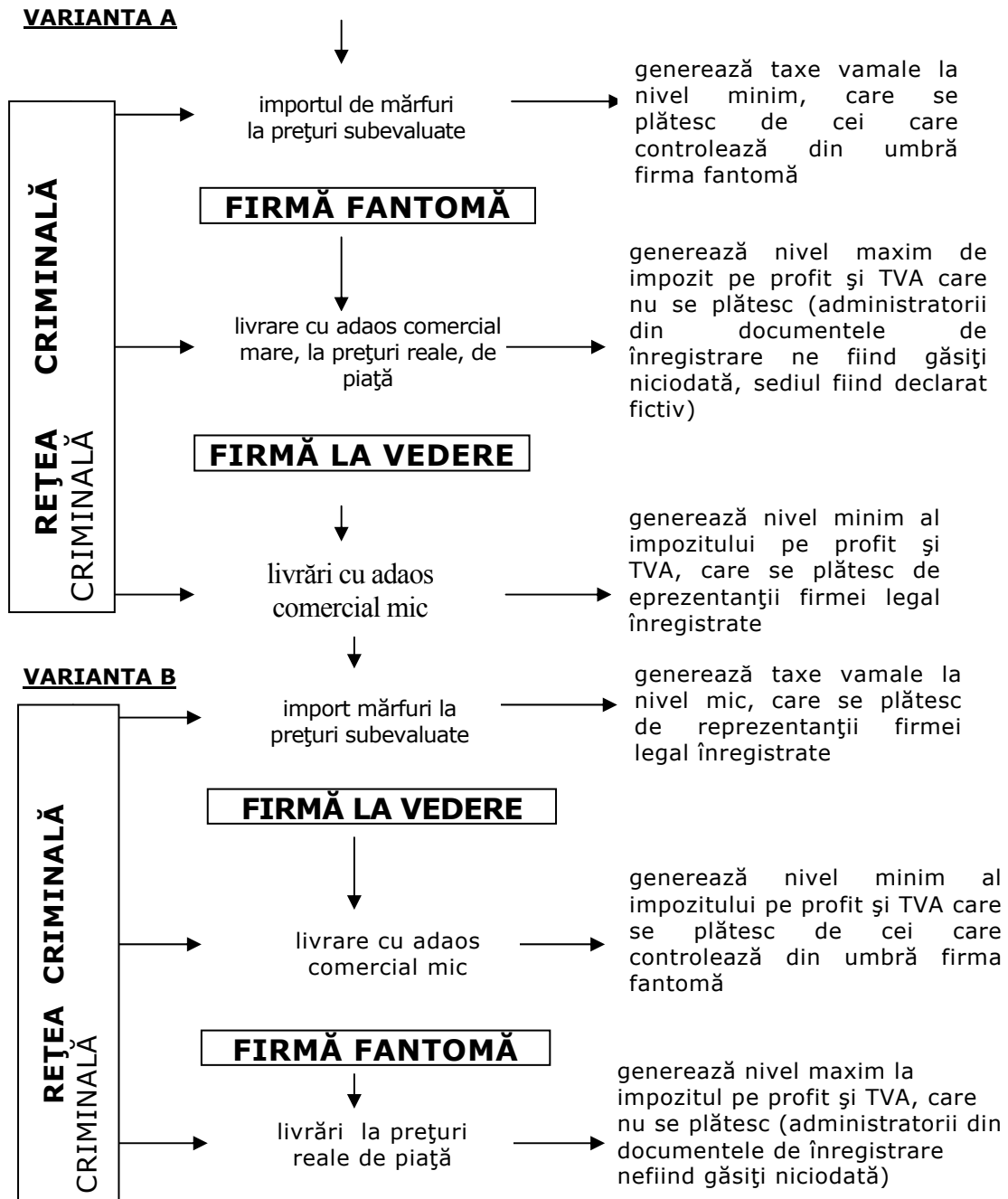
g) Neaplicarea legii fiscale și calculul incorect al impozitelor și taxelor datorate statului

Interpretarea ilegală în favoarea contribuabilului a legii fiscale, prin neaplicarea ei sau aplicarea parțială, are ca scop reducerea sumelor reprezentând impozite și taxe datorate bugetului general consolidat al statului. *Frauda fiscală a fost identificată și în cazul taxelor de timbru pentru activitatea notarială.* Astfel, în cazul autentificării actelor de înstrăinare a imobilelor părțile se înțeleg ca prețul vânzării înscris în actul de vânzare-cumpărare autentificat să fie inferior celui practicat în realitate, pentru ca taxa de timbru să se calculeze la un preț mai mic.

Modalitățile de fraudă fiscală prezentate mai sus produc importante pierderi de venituri pentru bugetul de stat. Având în vedere cele menționate mai sus, *frauda fiscală constă în disimularea obiectului impozabil, în subevaluarea cuantumului materiei impozabile sau folosirea altor căi de sustragere de la plata impozitului datorat.*

În mod direct fraudă fiscală se referă la încălcarea fără echivoc a formei și spiritului legii, având la bază elementul intenționat și folosind firmele fantomă figura 3.1.

Figura 3.1 Utilizarea firmelor fantomă în cazul importurilor la prețuri subevaluate

Sursa: Voicu Costică, Ungureanu Ștefănescu Georgeta, Voicu Adriana Camelia – *“Investigarea criminalității financiar bancare”*, Editura Polipress, 2006

Raportat la căile și modalitățile prin care se poate realiza frauda fiscală, încercăm să redăm mai jos o cazuistică sintetică a posibilităților de fraudă fiscală practică de societățile comerciale în privința a patru categorii de impozite și taxe:

❖ **Impozitul pe profit**

Formele cele mai răspândite de diminuare a veniturilor:

- necuprinderea în declarațiile de impunere a veniturilor ce se realizează prin toate subunitățile (sucursale, filiale, depozite, magazine, puncte de lucru), diminuând veniturile realizate;
- dobândirea și comercializarea de produse și mărfuri fără documente de proveniență, cu intenția de a ascunde veniturile realizate din vânzarea acestora;
- efectuarea de operațiuni comerciale fictive, între societățile comerciale ale aceluiași patron sau între societăți ale unor patroni diferiți aflați într-o rețea de interese, fără mișcarea efectivă a bunurilor, cu scopul de a transfera profitul de la o societate plătitoare de impozit la o altă societate scutită sau care beneficiază de unele facilități fiscale;
- înscrierea în documentele de livrare a unor date nereale, în legătură cu cantitatea și prețul bunurilor comercializate, în vederea diminuării scriptice a veniturilor, a bazei de impozitare;
- organizarea și conducerea de evidențe contabile duble, și alterarea memoriilor aparatelor de taxat, de marcaj, fiscale sau a ltor mijloace de stocare a datelor în scopul diminuării veniturilor supuse impozitării.

❖ **Venitul impozabil**

Supradimensionarea costurilor de producție sau a cheltuielilor activităților desfășurate în scopul diminuării profitului:

- înregistrarea în evidențele financiar-contabile a unor cheltuieli care nu sunt aferente veniturilor realizate;
- menținerea pe sold a unor cheltuieli sau diferențe de preț mai mici decât cele corespunzătoare mărfurilor și produselor nevândute, existente în stoc;
- includerea în costuri a unor cheltuieli cu natura investițiilor și a dobânzilor bancare aferente împrumuturilor pentru investiții;
- supraevaluarea cheltuielilor aferente veniturilor și a acelor care nu sunt deductibile cu prinderea pe costuri a unor cheltuieli ce nu privesc activitatea companiei ci a altor companii ale aceluiași patron, unde acesta are interese în scopul de a micșora profitul impozabil al societăților plătitoare de impozit pe profit;
- înregistrarea pe cheltuieli a unor amenzi și penalități pentru care nu se admite deducerea fiscală;
- includerea pe costuri a unor cheltuieli salariale fictive;
- înregistrarea prin actele contabile sau alte documente care nu au la bază operațiuni reale.

❖ **Accizele**

Posibilități de fraudare:

- înscrierea în documente false de operațiuni fictive de producție, import sau comercializare;
- micșorarea bazei de impozitare prin subevaluarea produselor importate în vamă, prin folosirea de documente duble false;
- aplicarea de cote incorecte asupra bazei impozabile prin schimbarea denumirii produselor, pentru a fi încadrate în altă categorie cu accize mai mici;

- înscrierea în documentele de export a unor operațiuni fictive, nereale pentru a beneficia de accize aferente produselor finite (în realitate neexportate).

❖ **Taxa pe valoarea adăugată (TVA)**

Taxa pe valoarea adăugată este una dintre principalele surse ale bugetului general consolidat de stat. Dacă impozitul pe profit poate fi cosmetizat prin efectuarea de investiții, acordarea de sponsorizări, înregistrarea unor cheltuieli și alte operațiuni legale, obligația plății taxei pe valoarea adăugată este fixă și se naște din momentul colectării. Această taxă este subiectul multor operațiuni de fraudă fiscală, expunerea acesteia fiind motivată de valorile semnificative ce sunt colectate, numărul mare de plătitori, dar și de particularitățile modului în care se calculează și se evidențiază.

Întrucât fraudă fiscală este în primul rând o problemă socială, ea reflectă prin procedeele sale atât structura companiei, cât și nivelul tehnic al sistemului fiscal al acesteia. Indiferent de locul ocupat pe scara socială, contribuabilul evazionist folosește cele mai diverse tehnici, de la cele mai elementare, până la cele mai sofisticate.

3.1.3 Strategii și tehnici de evitare fiscală

Evaziunea fiscală este unul din fenomenele economico-sociale complexe de maximă importanță cu care, astăzi, toate statele se confruntă și ale cărui consecințe nedorite caută să le limiteze, eradicarea devenind practic imposibilă.

Efectele evaziunii fiscale se repercutează direct asupra nivelurilor veniturilor fiscale, conduce la distorsiuni în mecanismul pieței și poate contribui la sporirea unor inechități, cu profunde consecințe în plan social.

Evaziunea fiscală a însemnat la început, respectiv în perioada dintre cele două războaie mondiale, forma internațională a fraudei, acesta fiind și sensul pe care-l dau autorii precum Lerouge sau Piatier. [176] În schimb, Duverger acordă evaziunii fiscale semnificații generice, desemnând „*ansamblul de manifestări de fugă din calea impozitului*”, noțiunea de fraudă fiscală fiind înglobată în aceasta.

În acest sens, art. 1 din Legea nr. 87/1994, republicată¹⁸, ale cărei dispoziții au fost preluate într-o mare măsură în noua Lege nr. 241/2005, definea evaziunea fiscală ca fiind „*sustragerea prin orice mijloace de la impunerea sau de la plata impozitelor, taxelor, contribuțiilor și a altor sume datorate bugetului de stat, bugetelor locale, bugetului asigurărilor sociale de stat și bugetelor fondurilor speciale de către persoanele fizice și persoanele juridice române sau străine*”. Astfel, se poate afirma faptul că evaziunea fiscală constă în „*sustragerea contribuabilului de la plata obligațiilor financiar-bugetare, în întregime sau în parte, prin orice mijloace prohibite de lege*”. [137]

Deși s-au făcut încercări pentru evaluarea acestui fenomen, specialiștii au constatat faptul că majoritatea metodelor folosite nu duc decât la rezultate incerte. Dificultăți s-au întâmpinat în însăși definirea noțiunii de fraudă fiscală, datorită impreciziei și diversității termenilor folosiți.

Dacă se vorbește de fraudă, se vorbește de asemenea, de fraudă legală sau legitimă, de fraudă ilegală, de evaziunea internațională, de evaziunea legală și ilegală, de paradisuri fiscale, de libertate de alegere în materie fiscală, de fraudă prin lege sau de economia informală.

Prin modificări sensibile contribuabilul poate aluneca de la eroare la utilizarea

¹⁸ Abrogată prin Legea nr. 241/2005 pentru prevenirea și combaterea evaziunii fiscale

de opțiuni fiscale, de la simpla reținere de a produce sau consuma la manipularea cu abilitate a textelor legii, pentru a sfârși prin a face abuz de dreptul fiscal și a ajunge la fraudă calificată.

Chiar dacă nu se poate susține că în țara noastră evaziunea fiscală nu a fost importată, în mod sigur ea a fost amplificată de invazia de pseudoinvestitorii străini, profilați pe introducerea în țară a unor sortimente de produse (cafea, țigări, băuturi alcoolice în principal), de multe ori prin contrabandă, însoțită evident și de importante fraude fiscale. Cum agenții economici care îndeplinesc până la urmă activitatea de comercializare către consumatorul final, sunt indigeni, au fost și aceștia implicat atrași în sfera fraudelor fiscale, aria evaziuniștilor lărgindu-se considerabil.

În plan internațional, reglementările diversificate în materia fiscalității, prin crearea de facilități, au fost de natură a determina apariția unor evaziuniști profesioniști. Astfel, pentru legislația Germaniei sau a Țărilor de Jos, a fi împotriva legii înseamnă deja a o încălca. În schimb, alte legislații găsesc licit faptul de a profita de lacunele legii fiscale (Franța, spre exemplu). În acest context distincția dintre legal și ilegal, în special pentru activitățile internaționale devine relativă.

De menționat este articolul¹⁹ apărut în revista de specialitate „The Economist”, care subliniază faptul că *„sosirea cetățenilor germani în Luxemburg pentru a-i ajuta să evite impozite a fost o activitate foarte profitabilă pentru băncile germane (...) ofensiva statului german împotriva evaziunii fiscale este un ghinion pentru toate băncile care se ocupă cu păstoria cetățenilor germani ce fac depozite de economii în Luxemburg. Se estimează ca circa 300 miliarde de mărci germane au ieșit din țară, din momentul în care Ministerul de Finanțe a stabilit un impozit de 30% asupra depozitelor bancare încasate de titularii de conturi”*.

Aceste facilități în materie de impozite și taxe sunt valorificate cu abilitate de întreprinzători, care deși realizează venituri importante, evită plata acestora (paradisuri fiscale).

Pentru prevenirea unor astfel de situații statele încheie acorduri pentru evitarea dublei impunerii și prevenirea evaziunii fiscale cu privire la impozitele pe venit și avere.

România a încheiat după anul 1989 astfel de acorduri cu China (Legea nr. 5 din 24 ianuarie 1992), Costa Rica (Legea nr. 9 din 5 februarie 1992), Grecia (Legea nr. 25 din 12 martie 1992), Ecuador (Legea nr. 11 din 9 noiembrie 1992). Kuwait (Legea nr. 5 din 8 martie 1993 și Nigeria (Legea nr. 10 din 8 martie 1993).

Se poate spune prin urmare, că evaziunea fiscală este un fenomen social universal, ce acționează în toate țările indiferent că sunt dezvoltate sau în curs de dezvoltare. În plan juridic fraudă fiscală nu are însă aceeași recunoaștere. Chiar dacă nu toate legislațiile o recunosc ca delict penal, ea este acceptată și suportată ca fenomen social.

În ceea ce privește cauzele evaziunii fiscale se regăsesc în plan economic, legislativ și de comportament.

Excesivitatea unor obligații fiscale determinată de necesitatea rezolvării unor probleme economice, mai ales pentru unele categorii de contribuabili, este generatoare de acte de evaziune. Practica și specialiștii au demonstrat că eficiența unui sistem fiscal nu se măsoară atât prin importanța venitului fiscal, cât prin gradul de consimțire al contribuabililor la plata impozitelor.

În sistemul legislativ, unele reglementări sunt confuze, ambigue și susceptibile de interpretări și greu de aplicat în practică, iar altele chiar au fost de

¹⁹ Săptămânalul „The Economist” din 9 septembrie 1995

natură a favoriza fenomenul. Exemplificăm aici prevederile Legii nr. 31/1990, prin care s-a dat posibilitatea înființării și funcționării unor societăți comerciale, cu foarte multe activități în obiectul de activitate fără nici o verificare prealabilă a dotărilor și condițiilor reale de desfășurare a acestora în cadrul legal. Același lucru și în ceea ce privește verificarea sediului declarat (ceea ce a condus la apariția societăților de tip „fantomă”) și a limitei minime a capitalului social, de doar 100.000 lei care nu asigură condițiile pentru recuperarea sumelor cuvenite bugetului de stat. [278]

Aceiași lege a creat condițiile ca o persoană sau mai multe să poată constitui un număr nelimitat de societăți cu răspundere limitată. Crearea succesivă a unor astfel de societăți a avut drept scop, așa cum s-a constatat în urma controalelor, evaziunea asupra impozitului pe profit. Astfel, înainte de expirarea termenului de scutire de la plata acestuia, asociații au procedat la înființarea unei noi societăți, beneficiind de scutire pentru fiecare nouă societate înregistrată, lungi perioade de timp.

Pe de altă parte, s-a dat posibilitatea realizării unor evidențe duble sau a unor înregistrări contabile în asemenea condiții încât impozitul pe profit să fie diminuat sau chiar anulat.

Achiziționarea mărfurilor de noua societate și vânzarea cu un adaos comercial mare celei vechi, ambele aparținând aceluiași agent economic spre exemplu, conduce la înregistrarea majorității cheltuielilor la firma veche. Va rezulta un profit foarte mare pentru noua societate care nu va fi impozitat, intrând în perioada de scutire legală și un profit foarte redus pentru vechea societate imposibil, prin acest mecanism reușindu-se o evaziune fiscală legală, de către agentul economic.

Aceiași situație o găsim și în ceea ce privește Legea nr. 12/1991 privind impozitul pe profit. Potrivit art. 5 din lege s-au stabilit, pentru agenții economici, perioade scurte pentru plata impozitului pe profit, începând cu data de 1 ianuarie 1991, de 5 ani - pentru activitățile de producție din industrie, agricultură și construcții, 3 ani pentru cele din domeniul explorării și exploatării resurselor naturale, ale comunicațiilor și transporturilor, un an pentru activitățile de prestare servicii și 6 luni pentru cele comerciale. S-a condiționat această scutire de funcționarea societăților pe același profil încă o perioadă egală cu cea pentru care i s-a acordat scutirea respectivă. Prin art. 7 din lege, s-a prevăzut că în cazul în care unitățile plătitoare de impozit își încetează activitatea într-un interval de timp mai mic decât cel pentru care sunt scutite de la plata impozitului, de la data expirării perioadei pentru care s-a beneficiat de scutire, acestea au obligația de a vira la buget, impozitul pe profit calculat pentru întreaga perioadă de scutire.

Întrucât legea s-a referit la încetarea activității fără a prevedea însă și obligativitatea obținerii unui profit după perioada de scutire, se favorizează evaziunea. Aceasta deoarece legal, societatea nu și-a încetat activitatea, dar nu mai obține profit care să facă obiectul impozitării. În plus, perioadele de scutire și sectoarele de activitate s-au stabilit generic și în condițiile în care majoritatea agenților economici desfășurau activități atât din sfera producției, cât și a serviciilor sau comerțului, s-au întâmpinat mari dificultăți în interpretarea și aplicarea practică a acestor prevederi, chiar din partea organelor de control fiscal. Nu mai vorbim că, deși legea reglementa un domeniu foarte important pentru buget și contribuabili (impozitul pe profit) și era cunoscută și diversitatea fenomenului de evaziune fiscală, nu s-a instituit decât o răspundere de natură contravențională nu și penală, insuficientă pentru combaterea acestuia. [257]

Până la 24 noiembrie 1994 când a intrat în vigoare Legea nr. 87 referitoare la evaziunea fiscală, au mai trecut 3 ani, interval suficient pentru ca fenomenul să se acutizeze și să cuprindă o arie de manifestare foarte largă.

Tot în planul unor curențe de reglementare, de natură a favoriza unele forme de evaziune exemplificăm și Legea nr. 35/1991 privind regimul investițiilor străine. Intrată în vigoare în aprilie 1991, legea a avut drept scop, prin numeroasele facilități oferite, atragerea și stimularea investițiilor străine pentru activități productive, modernizarea și re tehnologizarea unor sectoare ale economiei.

Cu toate acestea s-a constatat că 75% din totalul societăților cu parteneri străini au ca obiect de activitate comerțul propriu-zis, facilitățile acordate de care s-a beneficiat, fiind deturnate față de scopul urmărit. De asemenea, legea nu a precizat dacă aceste facilități beneficiază și partenerii români. Asociații și acționarii au tras concluzia că respectivele facilități se acordă la nivelul întregii societăți, considerent de la care s-a plecat la înființarea multor societăți cu capital străin, aportul străin fiind de regulă derizoriu, de până la 100 dolari SUA.

Deși prin Legea nr. 31/1991 s-a prevăzut posibilitatea suspendării activității agenților economici la care s-au constatat abateri repetate, nici până în prezent nu s-a reglementat o procedură de realizare a acestei măsuri. În practică, au fost situații în care, în loc să se ia măsuri pentru a obliga agenții economici să se conformeze legii, se „adaptează” legea în raport cu cei care nu o respectă, această inconsecvență fiind foarte dăunătoare pentru o economie ce se dorește a fi revigorată.

Exemplificăm Hotărârea Guvernului nr. 26/1992, în care s-a instituit obligativitatea efectuării reevaluării patrimoniului de către agenții economici (pentru cei cu capital privat fiind o normă de recomandare). Conform Decretului nr. 426/1981 - privind stabilirea și încasarea impozitelor și taxelor locale, impozitele pe clădiri se recalculează în funcție de noile reevaluări, începând cu data de întâi a lunii următoare celei în care s-a înregistrat în evidența contabilă modificarea patrimoniului cu diferitele rezultate din reevaluare.

Unii agenți economici s-au conformat prevederilor legale, realizând reevaluările în termenul prevăzut de lege și începând cu luna iulie 1992, calculând și plătind impozitul pe clădiri aferent noilor valori, care a fost de aproximativ 7 ori mai mare decât în condițiile în care nu ar fi făcut reevaluarea.

În schimb, numeroase alte societăți nu au respectat aceste prevederi și în loc să li se aplice sancțiuni, care de altfel în HG nr. 26/1992 nici nu au fost prevăzute, s-au prelungit repetat termenele legale inițial fixate pentru finalizarea reevaluărilor, bugetul statului fiind frustrat de neîncasarea unor importante sume datorate ca impozite.

Lipsa unor prevederi legale și a unor sancțiuni severe pentru inexistența documentelor de însoțire a mărfurilor pe tot circuitul parcurs de acestea în vederea eliminării posibilităților de producere ulterioară a unor documente justificative, constituie de asemenea o cauză a unor forme de manifestare a fraudelor fiscale.

Totodată, inexistența unor indicații sau cel puțin a unor criterii precise legate de posibilitatea înființării unor societăți private de către persoane cu funcții de conducere la cele cu capital integral sau majoritar de stat, a constituit o sursă pentru realizarea unor importante fraude. În cadrul procesului de privatizare a avut loc o „fugă de capital” prin mijloace licite sau ilicite, de la aceste societăți la cele private și dezvoltarea unei economii subterane de natură a „alimenta” și evaziunea fiscală, cu forme specifice de manifestare. [133]

În plan comportamental o importanță deosebită o are mentalitatea contribuabilului față de obligațiile fiscale. Trebuie plecat de la necesitatea înțelegerii că impozitele și celelalte obligații fiscale reprezintă una din sursele importante de constituire a fondului bugetului și în același timp o pârghie financiară prin care statul are posibilitatea să stimuleze dezvoltarea și desfășurarea activității economice. Prin

structura sa, prin modul de determinare și percepere, impozitul constituie un important instrument de care dispune statul pentru orientarea și modelarea comportamentului investițional. Unele măsuri fiscale (reduceri s-au scutiri de impozite) au scopul să incite și să orienteze agenții economici în anumite direcții ce presupun rezolvarea unor interese de ordin general (revigorarea unor sectoare, reducerea șomajului, atragerea unor investiții străine etc.).

Susținerea conștientă a unor astfel de acțiuni, prin consimțirea și plata obligațiilor fiscale stabilite prin lege, trebuie să primeze în locul conduitei egoiste, individualiste de păstrare intactă a veniturilor sau de conformare parțială în cazul unor astfel de obligații și numai în limita „dorită” de contribuabil.

În ceea ce privește evaziunea fiscală trebuie înțeles că ea este păgubitoare atât față de stat cât și față de contribuabil. În primul rând statul este lipsit de veniturile necesare îndeplinirii atribuțiilor sale esențiale, iar în al doilea rând fiecare contribuabil este afectat deoarece totalul impozitelor se distribuie pe o masă de venituri mai mică, acoperindu-se și cei ce fac obiectul evaziunii. În cauzistica evaziuni fiscale trebuie inclus și rolul și comportamentul de control.

Este cunoscut că lipsa unui control bine organizat, realizat de personal calificat incorect, prin întreprinderea și aplicarea în spiritul ei a legislației financiare, poate da naștere la forme de manifestare a evaziunii fiscale, ca și excesul de zel care poate determina o anumită atitudine din partea contribuabilului.

Este foarte important prin urmare, în plan legislativ, adoptarea unui sistem fiscal echilibrat, plecându-se atât de la necesitățile bugetului de stat sau locale, cât și de la posibilitățile reale de plată ale contribuabililor. Este evident că excesivitatea sarcinilor fiscale mai cu seamă pentru unele categorii de contribuabili, poate constitui prin ea însăși sursă constantă de evaziune fiscală.

Pe de altă parte, în plan educațional, se impun acțiuni care să fie de natură a conștientiza cetățenii asupra necesității respectării acestor obligații care servesc interesul general și cu privire la efectele distructive în plan economic și social ale fenomenului de evaziune fiscală.

Noua lege de prevenire și combatere a evaziunii fiscale [371] are o dublă destinație, pe de o parte, de a informa contribuabilii – persoane fizice și juridice – despre obligația de a contribui prin impozite și taxe la suportarea cheltuielilor publice și de a preveni asupra consecințelor sancționatorii la care se expun în cazul sustragerii frauduloase de la îndeplinirea îndatoririlor fiscale, iar, pe de alta parte, de a constitui instrumentul juridic în temeiul căruia să fie angajată răspunderea penală a celor care, cu rea-credință, încalcă prevederile legii.

Constituind un fenomen social cu implicații financiare, evaziunea fiscală comportă existența pe două paliere, unul bazat pe specularea lacunelor legislative (licită - evaziunea legală, tolerată), cealalt, vizând ascunderea materiei impozabile (ilicită - evaziunea fiscală frauduloasă). Se poate face prin urmare o distincție între fraudă fiscală care constituie un fapt ilicit chiar de natură penală și evaziunea fiscală propriu-zisă care nu implică fapte care să întrunească elementele unei infracțiuni.

Prin evaziune fiscală legală se înțelege acțiunea contribuabilului de a ocoli legea în materie fiscală datorită unor erori sau inadvertențe de reglementare.[137] Este vorba de folosirea unor procedee juridice pentru evitarea obligațiilor fiscale, fără încălcarea legii de unde și denumirea de evaziune tolerată. Prin urmare, acest gen de fraude se situează la granița legalității, fiind utilizate mijloacele pentru a trece cu ușurință pe deasupra legii.

Regula dominantă în materia dreptului fiscal este că textele nu pot să se înțeleagă prin extensiunea lor. Deci nu se poate aplica prin analogie un impozit la o anumită situație nereglementată, această lacună făcând obiectul speculației din

partea evazionistului. Procedând în acest fel contribuabilii rămân în limita strictă a drepturilor lor și statul nu se poate apăra decât printr-o legislație aprofundată, clară și precisă. Singurul vinovat de producerea evaziunii prin astfel de mijloace este doar legiuitorul.

În practică, faptele de evaziune bazate pe interpretarea favorabilă a legii (evaziunea fiscală „legală”) cele mai des întâlnite sunt următoarele [205]:

- practica unor societăți comerciale de a investi o parte din profitul realizat în achiziții de mașini și utilaje pentru care statul acordă reduceri ale impozitului pe venit măsură care este menită să stimuleze acumularea;
- folosirea în anumite cazuri a prevederilor legale cu privire la donațiile filantropice sau activitățile non profit, conduc de multe ori la sustragerea unei părți din veniturile realizate de la impunere;
- scăderea din venitul impozabil a cheltuielilor de protocol, reclamă și publicitate, mult mai mari decât cele care rezultă din aplicarea cotelor legale, asigură profitul brut realizat. În practică s-a folosit pe scară largă până la intervenția legiuitorului, acordarea unor premii salariaților în bunuri, pentru evitarea impozitului pe venit;
- interpretarea favorabilă a dispozițiilor care prevăd importante facilități pentru contribuțiile la sprijinirea activităților, culturale, științifice și sportive;
- constituirea de fonduri de amortizare sau de rezervă într-un quantum mai mare decât cel justificat din punct de vedere economic, micșorând astfel venitul impozabil;
- domiciliu în străinătate, în paradisuri fiscale (centre financiare) care oferă condiții de impozitare mai favorabile decât se bucură în țările lor, pentru rezidenții care investesc aici pentru persoane fizice și societăți comerciale etc.
- în domeniul importului, producției și comercializării de țigări și produse petroliere principala metodă utilizată în vederea sustragerii de la plata taxelor și impozitelor, este înființarea de societăți comerciale în numele unor cetățeni străini care părăsesc teritoriul țării, cu scopul de a fi utilizate drept verigi intermediare în circuitul comercial pentru acoperirea în fals a destinației finale a unui produs;
- în domeniul importului, producției și comercializării de alcool și băuturi alcoolice, principala metodă utilizată de agenții economici evazionisti cu activitate în domeniu a fost elaborată și pusă în practică prin sistemul cesionărilor de societăți către cetățeni străini coroborat cu specularea lacunelor legislative. Astfel, asociații, cetățeni români, au înmatriculat societățile legal, au obținut autorizații de producere alcool și băuturi alcoolice, în baza cărora au desfășurat "la vedere" și aparent legal activitatea pe o anumită perioadă, timp în care s-au acumulat obligații fiscale de ordinul sutelor de miliarde lei. În acest moment s-a cesionat societatea cu active și pasive (inclusiv creanțele fiscale) către cetățeni străini care nu au mai putut fi identificați. Mai mult decât atât, autorizațiile, documentele fiscale speciale (facturi, banderole fiscale, avize de însoțire a mărfii) ale societății cesionate au fost utilizate în continuare de persoane rămase neidentificate, servind la acoperirea altor tranzacții ilegale.
- în sfera prestațiilor de servicii și construcții, metoda clasică de fraudă

fiscală în acest domeniu considerăm că este reprezentată de procedeul prin care societățile din România înregistrează în evidența financiar-contabilă prestările de servicii de la extern sau intern, care ulterior nu mai pot fi cuantificate sau identificate în mod fizic și material (management, marketing, know-how, consulting etc.) în mare parte societățile "prestatoare" fie sunt societăți fantomă sau cesionate, în cazul "prestațiilor" efectuate de firme înmatriculate în țară, fie sunt firme înregistrate în străinătate, în localități sau state cunoscute îndeobște drept paradisuri fiscale (Liechtenstein, Insulele Virgine, Vaduz, Cipru etc.).

- În cazul importurilor de materii prime, materiale, produse finite subevaluate și vămuite ca atare, metoda principală de evaziune fiscală constă în interpunerea unei societăți tip fantomă sau reală, dar cesionată ulterior, pe circuitul economic de comercializare la intern.
- În cazul zonelor defavorizate, deși obiectivul avut în vedere, prin acordarea unor importante facilități agenților economici care desfășoară activitate în zonele defavorizate, urmărește realizarea unui echilibru economic regional, reabsorbția forței de muncă, stimularea producției, în practică constatăm o serie de metode capabile să conducă la prejudicierea bugetului de stat prin punerea în aplicare a unor tehnici evazioniste.

Procedee folosite în practică:

- introducerea în țară prin intermediul unor firme fantomă de mărfuri din import, fără acte de proveniență, pentru a fi sustrate de la plata obligațiilor fiscale;
- sustragerea de la aceleași obligații prin nedeclararea tuturor mărfurilor la vamă, sau prin subevaluarea acestora, urmată de valorificarea la prețurile de piață mult mai mari și sustragerea de la impozitarea a unor venituri;
- neînregistrarea integrală a veniturilor realizate, fie prin neîntocmirea documentelor de evidență primară, fie prin înscrierea în acestea a unor date nereale (cu privire la cantități, prețuri, cheltuieli etc);
- transferul veniturilor impozabile la societăți nou create de același agent economic, aflate în perioada de scutire de la plata impozitului pe profit, concomitent cu înregistrarea de pierderi de către „societatea mamă” sau diminuarea cifrei de afaceri, în același scop;
- diminuarea veniturilor înscrise în contul de venituri, prin menținerea greșită a acestora în alte conturi;
- necuprinderea unor operațiuni ce intră în sfera TVA, în baza de calcul a taxei (ex. venituri din închirieri) sau necuprinderea în TVA a tuturor facturilor;
- neevidențierea și nevirarea taxei pe valoare adăugată aferentă avansurilor încasate de la clienți;
- sustragerea de la plata TVA aferentă importurilor de bunuri prin prezentarea în vamă a unor acte fictive de donație, de la parteneri externi, în loc de acte de cumpărare, precum și neincluderea în deconturi a TVA amânată la plata în vamă;
- emiterea de chitanțe fiscale și facturi cu TVA, fără ca agentul economic plătitor (deci fictive), fără să înregistreze și să vireze TVA în evidența contabilă;
- desfășurarea de activități producătoare de venituri (comercializare de

- bunuri, lucrări agricole) fără autorizație legală sau fără documente legale de proveniență a mărfurilor comercializare;
- înființarea de conturi pasive cu nomenclaturi fictive;
 - nejustificarea cu documente legale a înregistrărilor în evidența contabilă;
 - înregistrarea în conturi personale a unor părți din beneficiu;
 - compensațiuni nejustificate între diferite conturi;
 - mascarea unor părți din beneficiu prin omisiuni în materie de înregistrare;
 - crearea de conturi pasive la care se găsesc alocate diferite rezerve;
 - falsificarea sau crearea pur și simplu a unor documente sau acte justificative;
 - contabilizări de cheltuieli sau facturi fictive.

Pornind de la experiența dobândită în anii anteriori și de la evoluția economică actuală, au fost identificate următoarele forme concrete de manifestare a evaziunii fiscale:

i) în domeniul achizițiilor de mărfuri intracomunitare

Operațiunile cu caracter ilicit derulate în acest domeniu, vizează în mod direct fraudarea TVA aferentă tranzacțiilor intracomunitare, dar implicit afectează și concurența loială din piață, procentele de impozitare sustrate permițând practicarea unor prețuri sub nivelul celor practicate de comercianții onești.

Tendențele de fraudare de acest gen au fost identificate prioritar în sectoarele cu viteză crescută de rotație a sumelor în care încasarea contravalorii mărfurilor se realizează, de regulă cu numerar, la un interval de timp apropiat sau identic cu momentul livrării: legume și fructe, cereale, carne și produse din carne, materiale de construcție (în special ciment și produse sanitare, destinate construcțiilor individuale), produse energetice neaccizabile, preferate celor românești datorită dificultății identificării furnizorilor etc.

Principalele metode de săvârșire a fraudelor în acest domeniu sunt:

- utilizarea firmelor "fantomă", fie direct pentru realizarea achiziției fie ca intermediar, firme asupra cărora sunt concentrate importante debite la buget, ce rămân astfel neachitate;
- situații frecvente în care același grup de persoane controlează, direct sau prin interpuși, întregi rețele de astfel de societăți, procedând la înființarea/operarea unora noi o dată cu "sacrificarea", (prin abandon sau cesionare către persoane neidentificabile), celor care au acumulat debite neachitate la buget;
- înscrierea pe documentele care însoțesc achizițiile a unor beneficiari fictivi (neînregistrați la Registrul Comerțului), context în care evazioniștii mizează pe împiedicarea verificării realității destinatarului;
- exploatarea lipsei unei standardizări, la nivel european, a documentelor care însoțesc transporturile, prin completarea în mod voit a acestora cu omisiuni sau greșeli, menite să împiedice identificarea beneficiarilor.

ii) în domeniul produselor energetice

- obținerea din rafinării a unor tipuri de produse energetice (uleiuri minerale) neaccizate, cu caracteristici asemănătoare combustibililor auto, în baza unor autorizații de utilizator final

emise de organele fiscale, cu motivarea că acele uleiuri vor fi folosite în scop industrial în timp ce în realitate, după o "procesare" fictivă, aceste produse sunt trecute scriptic prin societăți comerciale care apoi dispar, iar produsele ajung în cele din urmă în benzinării, unde sunt comercializate drept carburant auto;

- *utilizarea unor rețele de distribuție a carburanților auto, alcătuite din societăți "fantomă" interpușe între societăți comerciale ce funcționează legal cu scopul eludării taxei MTR și substituirea unor produse, precum și de a crea aparența de legalitate a tranzacțiilor comerciale;*
- *substituirea documentelor reale care ar trebui să însoțească produsele petroliere pe timpul transportului cu altele false, denumirea fiind de cele mai multe ori preluată din catalogul solvenților ce nu sunt supuși regimului de accize;*
- *întocmirea unor rapoarte de producție cu date falsificate, destinate a susține sau masca operațiunile frauduloase.*

iii) în domeniul alcoolului și băuturilor alcoolice

- *transporturile ilegale de alcool sub acoperirea de "vodcă vrac" sau "ceteră românească demidulce" și utilizarea pentru justificarea provenienței materiei prime a unor documente fiscale cu regim special aparținând unor societăți comerciale tip "fantomă";*
- *înscrierea în documentele fiscale, ca obiect al tranzacțiilor, "distilatul de vin" sau "rachiu de vin", produse care nu sunt supuse regimului de supraveghere fiscală, în locul alcoolului, în fapt tranzacționat.*

iv) în ceea ce privește operațiunile de import – acțiunea fiind determinată de numărul mare de societăți nou înființate, cu capitalul social minim impus de legislație, firme implicate în importul unor cantități mari de bunuri de consum ale căror prețuri declarate la organul vamal s-au dovedit a fi de 5 până la 20 de ori, sub nivelul celor practicate efectiv pe piață. Fraudele constatate, urmare acestui gen de verificări, au fost generate prin însușirea integrală a diferenței dintre prețurile modice înscrise în facturile de import și prețurile practicate pe piața românească.

v) dezvoltarea afacerilor ilegale pe lângă marile platforme industriale, de anumite persoane aflate în "relații directe" cu managerii acestor complexe ori cu factori administrativi care au putere de decizie locală sau centrală, având ca rezultat transferarea unor importante sume de bani în patrimoniul firmelor particulare. Mecanismul evazionist se realizează prin înregistrarea unor activități sau venituri sau administrarea mai defectuoasă a patrimoniului de stat în vederea creării de avantaje personale, precum și prin vânzarea unor active sau mărfuri de către societățile de stat la prețuri subevaluate, în scopul vădit de a aduce beneficii unor agenți economici private.

vi) transferal ilegal de valută în afara țării cu preponderență în țările considerate "paradisuri fiscale". Mecanismul evazionist a plecat de la scopul principal de extorcere a unor importante sume de bani de la companiile cu capital de stat și scoaterea acestora în afara țării prin manopere frauduloase.

vii) instituirea zonelor defavorizate și acordarea de facilități fiscale privind scutirea de la plata taxelor normale a TVA-ului și a impozitului pe profit a însemnat și dezvoltarea inițiativelor evazioniste cu consecințe în planul

sustragerilor de la obligațiile fiscale, dar și noi puncte vulnerabile pentru corupție.

viii) activitatea desfășurată de asociațiile și fundațiile non-profit care sub pretextul desfășurării unor acțiuni caritabile au derulat activități ilicite de introducere pe piața românească a unor produse de genul aparaturii electronice, băuturi alcoolice, cafea, automobile etc., fapt care a dus la prejudicierea bugetului general consolidat de stat prin neplata unor obligații în vamă sau altor taxe și impozite. Același fenomen se manifestă și în cazul cluburilor de fotbal care în majoritatea cazurilor funcționează sub apanajul unor asociații nonprofit care primesc sponsorizări de la diferite persoane juridice în schimbul cărora fac publicitate fără plata impozitelor aferente acestei activități, iar sportivii primesc sumele aferente activității desfășurate fără ca pentru aceste sume să se plătească sumele corespunzătoare la buget.

Conform ultimelor estimări în domeniu, România se situează pe locul al doilea în Uniunea Europeană în ceea ce privește nivelul evaziunii fiscale, care se ridică la 42,4% din veniturile taxabile în 2009²⁰.

De remarcat este faptul că, evaziunea fiscală a crescut de peste 3 ori în intervalul 2004-2009, ajungând la 4,6% din PIB.

Pe primul loc în UE se situează Italia cu un procent de 51,1%, pe locul trei fiind Bulgaria cu un nivel al evaziunii fiscale de 39,5% din veniturile taxabile.

3.1.4 Frauda financiară

Frauda financiară a cunoscut în perioada de tranziție spre economia de piață, și cu predilecție în ultimii ani, o manifestare la cote net superioare, evoluția și ponderea acestora fiind edificatoare.

Majoritatea infracțiunilor din această sferă se referă la acordarea de credite bancare fără garanții sau în baza unor documente false; folosirea depozitelor bancare în mod fraudulos, avantajarea unor agenți economici privați în defavoarea unităților cu capital de stat; efectuarea de transferuri de capital din conturile bancare; emiterea de documente de plată false fără acoperire în conturi, acte de abuz și corupție în legătură cu acordarea de credite, neplata dobânzilor și restituirea împrumuturilor ori neluarea măsurilor legale împotriva agenților economici care au încălcat legislația financiară în domeniu.

În concluzie, putem afirma că *frauda financiară este suma acțiunilor ilegale și manoperelor derulate de administratorii societăților comerciale, a interpușilor acestora, a funcționarilor bancari, precum și cu complicitatea funcționarilor publici prin intermediul instituțiilor de credit, instituțiilor statului, a societăților comerciale la vedere sau fantomă, precum și prin exploatarea oportunităților oferite de centrele offshore, paradisurilor fiscale sau mai nou a statelor virtuale.* [135]

Valul de fraudare al sistemului bancar a pornit în SUA și s-a extins în Germania, Austria, Regatul Unit și Olanda, în final generalizându-se în întreg spațiul european, analiștii prognozând o creștere semnificativă a infracțiunilor în domeniul financiar-bancar. Crima organizată, dar și organizațiile teroriste s-au orientat cu predilecție către activități financiar-bancare, burse de valori și mărfuri, generând fenomene infracționale internaționale. Acest val al noii generații de criminalitate a cuprins și România aflată în plin proces de aliniere la normele și standardele europene, cunoscând o evoluție alarmantă.

²⁰ Studiu realizat de KRLS Network of Business Ethics în 2010 cuprinzând țările membre UE, la cererea Asociației Contribuabililor Italiani

Sistemul bancar din România a constituit în această perioadă, un segment al criminalității economico-financiare care a fost utilizat pentru spălarea banilor murdari rezultați din afacerile de mare contrabandă săvârșite pe teritoriul României, pentru transferarea ilegală peste frontieră a unor importante sume de bani în dolari și pentru ascunderea sub acoperirea principiului secretului bancar și a confidențialității operațiunilor, a numeroase afaceri personale ilicite.

Un fenomen deosebit cu care s-au confruntat societățile comerciale bancare a fost cel al emiterii de către agenții economici a unor documente de plată bancară, fără acoperire în conturi, care, pe lângă pagubele materiale efective produse, au condus la înregistrarea multor blocaje economice și bancrute frauduloase.

Sunt de notorietate cazurile unor bănci din România în care persoane cu funcții de conducere și administrare, uneori în complicitate cu elemente străine experimentate au demarat operațiuni bancare frauduloase, prin metode abile, pentru a nu fi depistate, au produs pagube de proporții, prin însușirea unor fonduri ce se estimează la zeci de milioane de euro.

Pe fondul unei false probleme create în ceea ce privește procesul de secretizare al operațiunilor bancare, aceste instituții au fost folosite în ample acțiuni de spălare a banilor murdari fiind în același timp subminate de vaste acțiuni ilegale (delapidări, acte de gestiune frauduloasă, onorarea de cecuri fără acoperire etc.). numai în perioada 2003-2009 poliția împreună cu unitățile de parchet au definitivat cercetările pentru aproximativ 2.000 de funcționari bancari, învinuiți pentru producerea unor fraude.

În literatura de specialitate din țara noastră au fost identificate următoarele cauze și condiții ce au permis producerea unor fraude financiar-bancare grave [269]:

- intervenția tardivă a BNR în reglementarea unor situații negative, cum ar fi declararea în incapacitate de plată a unităților bancare cu reale dificultăți financiare, stare care la unele au o vechime considerabilă, acceptarea unor situații neloiale și nelegale din partea unor fonduri de investiții ce desfășoară într-o proporție majoritară activități de creditare în condiții de risc total și pentru satisfacerea unor interese a membrilor fondatori. Se constată faptul că BNR și celelalte ministere cu atribuții în domeniu au fost și sunt mereu în urmă, la mare distanță față de viața economică, de reglementările pe care aceasta le așteaptă;
- formalismul manifestat în verificări și avizarea bilanțurilor anuale ale băncilor, permițându-le acestora să raporteze date nereale cu privire la solvabilitatea lor. Totodată, trebuie remarcat că în mod inexplicabil nu se pretinde băncilor să prezinte rapoarte de verificare a situației lor de către societățile specializate în analiză.

Conducerea greșită și controlul ineficient sunt relevante atât în cazul crizei unei singure instituții bancare, cât și în crizele financiare generale care afectează întregul sistem. Controlul bancar este considerat elementul determinant în prevenirea sau limitarea daunelor provocate băncii prin acțiuni frauduloase interne, cât și prin cele ce vin din afara băncii.

Consolidarea structurilor specifice economiei de piață și apariția în România a zonelor în care se intersectează criminalitatea de înaltă violență, traficul de droguri, actele de contrabandă și marea delicvență economico-financiară conferă fenomenului în ansamblul său o complexitate deosebită, iar luptei contra spălării banilor dificultăți legate de absența cadrului legislativ necesar și a organismelor specializate în neutralizarea unor asemenea fenomene.

Deși până în prezent, operațiunile de convertire a banilor murdari, tranzacțiile și operațiunile comerciale ilegale s-au realizat mai mult în afara structurilor financiar-bancare și de credit, prin contrabanda cu mijloace de plată străină, respectiv scoaterea fizică peste frontieră a unor importante sume provenite din evaziuni fiscale, traficul cu valută falsă, contrabandă și plasarea unor importante sume de bani provenite din comiterea unor infracțiuni în așa numitele „circuite de întraajutorare” tip Caritas, amplificarea criminalității internaționale și atragerea în țară a unor investiții străine, va determina într-o mai mare măsură folosirea circuitelor bancare în efectuarea unor astfel de operațiuni nelegale. [214]

Pe fondul unor cazuri reale, dar punctuale, de nereguli grave constatate la unele bănci apar motive de îngrijorare privitoare la sistemul financiar-bancar din România. Cum în perioada actuală capitalul are un rol determinant în dezvoltarea economică și socială, băncile devin placa turnată a întregului angrenaj economic. Din acest motiv el trebuie să constituie un element stabilizator, deoarece reglează pulsul economiei naționale direcționându-l spre progres, contribuind în mai mare măsură la stabilizarea economiei naționale, la atragerea spre fructificare a economiilor populației, la dezvoltarea sectorului privat prin sprijinirea întreprinderilor mici și mijlocii, prin acordarea de credite, consultanță și multe alte servicii specifice economiei de piață.

Nu trebuie uitat însă faptul că în intimitatea unei bănci se intersectează banii curați cu banii murdari, existând o reală disponibilitate a băncilor în a absorbi produsele financiare ale economiei subterane, încercând a le face pierdute în infinitatea de operațiuni și a le da aspectul de legal dobândit la adăpostul principiului confidențialității operațiunilor bancare. Au fost situații în care o parte din conducătorii băncilor și-au finanțat, cu banii instituției, propriile afaceri fiind în poziția de a nu putea rambursa creditele acordate unor societăți comerciale conduse de rude sau lideri ai lumii interlope.

O asemenea practică abuzivă și ilegală generează și întreține o stare de degradare a climatului în unitățile bancare. Se ajunge la acordarea de credite condiționată de primirea de „comisioane” care ajung până la 10-15% din valoarea creditului; la falsificarea dosarelor de garanții ori transferarea legală de sume din contul unor agenți economici cu capital majoritar de stat, în contul unor forme private, uneori chiar societăți fantomă cu conturi la mai multe bănci importante din care sumele se ridică rapid fiind purtătoare de giruri certificate de renumele băncii respective.

S-au înmulțit chiar societățile bancare fantomă care, în general, se ocupă de operațiuni în afara legii aducătoare de mari profituri: trafic de bani falși și cecuri contra acute, emiterea de scrisori de credit; efecte de comerț; garanții și hârtii de valoare măsluite; finanțarea și decontarea unor escrocherii privind cumpărarea de mărfuri la termen; dobândirea frauduloasă de bunuri pe credit; comercializarea de bunuri interzise ori procurate prin contrabandă.

Prevenirea este posibilă numai prin solicitarea asistenței băncilor comerciale din România prin care lucrează un agent economic, întrucât acesta, apelând la băncile comerciale corespondente din străinătate, are acces la toate sursele de informare și poate sesiza existența unor documente dubioase ca și a periculoaselor „bănci fantomă”. De exemplu, în cazul Băncii Dacia Felix, majoritatea creditelor au fost acordate membrilor fondatori, administratorilor ca și unor persoane din conducerea băncii. La fel, orientarea creditelor spre o asemenea direcție și acordarea împrumuturilor cu prioritate, fără nici o verificare a bonității solicitantului sau a profitabilității afacerii ce urmează a fi creditată se înscrie în același context, exemplul tipic de la Credit Bank. Ulterior, ambele bănci s-au aflat în imposibilitatea

recuperării unor sume enorme de bani creditate prin sistemul „suveică” pentru care s-au prezentat aceleași garanții, uneori chiar la mai multe unități bancare odată. Începerea tardivă a supravegherii speciale de către BNR n-a mai reușit să scoată aceste bănci din impas.

Un alt exemplu de „putreziciune” [276] îl reprezintă Banca Columna considerată cu câțiva ani în urmă „*mirajul și siguranța zilei de mâine*”. Presa a fost cea care a demonstrat pentru prima dată că Banca Columna S.A. a fost fondată cu bani proveniți din economia subterană, principalul acționar al băncii Manuel Finanz Ab nefiind altceva decât o firmă fantomă înregistrată într-un paradis elvețian cu scopul de a spăla aproximativ 8 milioane dolari. După demolarea algoritmului afacerii acestei bănci în urma unui control efectuat tardiv de BNR s-a dovedit că ilegalitățile comise întreceau cu mult cele mai negre previziuni, fapt materializat în lichidarea judiciară a băncii, aflată în imposibilitate de plată față de FPS pentru suma de 8,5 milioane dolari și circa 10 miliarde lei.

O altă problemă căreia trebuie să i se acorde atenție aparte este legată de managementul activității bancare coroborat cu managementul informației financiar-bancare.

Problema managementului bancar trebuie să fie orientată spre trecerea de la managementul pe produs bancar la managementul pe client, consumator de tot mai multe servicii bancare, ceea ce va determina transformări fundamentale în organizarea și funcționarea unităților bancare. În același timp apare și necesitatea realizării unui fond de informații unificat, accesabil printr-o procedură relativ simplă, care să cuprindă atât BNR cât și băncile comerciale.

Implementarea conceptului de *Management Tranzacțional Integrat* (ITM = Integrated of Transaction Management) prin care se poate realiza un spectru larg de operațiuni: administrarea sistemului de carduri, compensarea interbancară, procesarea și efectuarea plăților în regim on-line, realizarea unui circuit informațional optim. Având valențe exhaustive o asemenea soluție poate fi viabilă pentru orice tip de instituție bancară indiferent de dimensiune.

Realizarea de fișiere naționale pentru cecuri și folosirea celor mai moderne tehnologii informatice reprezintă astăzi o condiție sine-qua-non a dezvoltării economiei.

În concluzie, trebuie subliniat faptul că sistemul bancar nu este proprietate, ci un serviciu al economiei, care dacă nu va depăși faza de alocare distorsionată a resurselor prin bănci „bolnave” dovedită ca mult mai păguboasă decât mecanismul unei economii etatizate în care clientul și gradul său de siguranță nici nu conta, nu se vor surmona dificultățile unei economii de piață funcțională, capacitate să susțină creșterea ireversibilă a nivelului de trai. [153]

Angajarea în continuare a eforturilor de diminuare a riscurilor de creditare a agenților economici și a populației subordonate principiului prudențialității, trebuie în permanență urmată de diversificarea ofertei de produse și servicii financiar-bancare, bazate pe consultanță directă: fiecare bancă trebuie să-și flexibilizeze politica de stabilizare financiară și creșterea capacității de a genera venituri, concomitent cu reducerea costurilor, în vederea creșterii profitabilității astfel încât obiectivul principal să consistă în satisfacerea nevoilor clienților în condiții performante de calitate și securitate.

În prezent, sunt semnalate preocupările unor puternice rețele, de tip mafiot din țările europene și asiatice, de a realiza spălare de fonduri prin plasarea acestora în România prin investiții, sub forma achiziționării de imobile, terenuri, opere de artă, societăți comerciale, etc.

S-au comis numeroase încălcări ale dispozițiilor legale privind organizarea și funcționarea unor societăți comerciale cu capital privat sau mixt, acte de abuz și corupție în aprovizionarea acestor unități, înșelăciuni în convenții, bancrute frauduloase, trafic de licențe de export, falsuri în documente, de producție, importuri și exporturi, neplata taxelor vamale și a taxelor pe valoare adăugată folosirea bunurilor sau creditelor contrar intereselor societății, etc. un exemplu semnificativ fiind cazul F.N.I.

Analiza numărului și structurii persoanelor fizice participante la comiterea de astfel de infracțiuni scoate în evidență faptul că numărul acestora a crescut de la an la an, că ponderea o dețin bărbații cu studii elementare și medii și că numărul celor cu funcții de conducere a crescut în mod simțitor.

În acest sens, rețin atenția următoarele metode de comitere a infracțiunilor:

- Implicarea cu caracter privat a unor factori de conducere prin înființarea directă sau prin intermediari, de societăți comerciale cu profil similar unităților cu capital de stat pe care le conduc. Profitând de prerogativele conferite de funcțiile deținute, acești factori de conducere au aprovizionat firmele particulare în mod preferențial, de cele mai multe ori ilegal, cu materiale, utilaje și forță de muncă în detrimentul societăților comerciale cu capital de stat. A fost formula cea mai răspândită de concurență neloială a perioadei de tranziție.
- Deturnarea contractelor economice de către persoane cu funcții de decizie, spre propriile firme, ori spre alte unități cu care societățile comerciale cu capital de stat se află în concurență.
- Cumpărarea ori contractarea unor produse, materii prime sau subansamble necesare procesului de producție de la societățile comerciale cu capital privat, la prețuri mai mari decât cele practicate pe piață de societățile comerciale cu capital de stat, ori necorespunzătoare calitativ. Beneficiind de poziții de conducere în cadrul societăților comerciale cu capital de stat, acționarii firmelor private au orientat către propriile societăți sau către cele care prezentau „interes”, fluxul normal al intrărilor de materii prime și materiale.
- Încheierea, în schimbul a unor comisioane sau a altor avantaje materiale, a unor contracte economice cu parteneri interni sau externi, dezavantajoase pentru economia națională sau pentru societățile comerciale pe care le conduc.
- Vânzarea, la prețuri inferioare, și predarea, în folosință, către firme particulare ori persoane fizice, a mașinilor, utilajelor și mijloacelor de transport, necesare procesului de producție, lipsind astfel societățile de stat de aportul productiv al acestora.
- Utilizarea fondurilor întreprinderilor de stat pentru creditarea unor firme particulare. Creditele au fost oferite în condiții avantajoase, ajungându-se la situații de-a dreptul anacronice când societățile publice cu situație financiară dificilă și-au permis să sprijine „inițiativa privată” într-o formă care le-a afectat direct rentabilitatea.
- Degradarea premeditată a activității economice, urmată de achiziționarea la prețuri subevaluate a mijloacelor fixe. Prin această modalitate facilitată și de întârzierea cu care au fost emise reglementările privind reevaluarea capitalului fix, au trecut în proprietatea unor cadre cu funcții de conducere sau de execuție numeroase mașini, unelte sau secții întregi de producție, aduse la o valoare scăzută prin gestionarea, intenționat neglijentă, sau prin

falsificarea evaluării contabile.

- Încheierea, concesiunea și darea în locație de gestiune a unor active, mijloace fixe de producție și de transport, cu încălcarea Hotărârilor de Guvern nr. 1228/1990 și 140/1991 (fără licitație, la sume derizorii).
- Decontarea fictivă de către regiile autonome și societățile comerciale a unor produse subvenționate de la bugetul statului.
- Încălcarea normelor de consum și protecție a consumatorilor prin importarea și depozitarea unor cantități de pesticide, deșeurile toxice și alte substanțe chimice neomologate ori periculoase pentru sănătatea oamenilor și pentru mediul înconjurător.
- Scoaterea ilegală din țară de valută prin folosirea unor mijloace frauduloase și încălcarea legislației în vigoare privind regimul valutar-vamal.
- Înființarea de societăți comerciale private prin obținerea pe căi ilicite a capitalului vărsat din patrimoniul societăților cu capital de stat. Prin folosirea unor metode destul de subtile s-a realizat în fapt o privatizare pe baza capitalului public.
- Constituirea de societăți comerciale cu capital de stat, privat sau mixt, prin absorbția capitalului public, de cele mai multe ori prin subevaluarea patrimoniului societăților comerciale cu capital de stat și supraevaluarea capitalului firmelor private sau persoanelor fizice participante la formarea noii societăți (așa-zisul sistem integrat).
- Nerespectarea legislației privind evaluarea bunurilor, activelor și întreprinderilor, în procesul de privatizare.

S-au comis numeroase abuzuri și alte ilegalități în procesul de privatizare, prin vânzarea de active dobândite de la societățile comerciale cu capital de stat, înaintate de expirarea termenului de un an de la data încheierii contractului de vânzare-cumpărare; acordarea de facilități altor persoane decât salariații sau pensionarii din societățile comerciale vânzătoare, nerespectarea termenului de 30 de zile de la data publicării anunțurilor de vânzare, față de data ținerii licitației: distribuirea incorectă a certificatelor și cupoanelor de proprietate, etc. La constituirea unei societăți mixte, s-au înregistrat cazuri în care evaluarea capitalului părții române s-a efectuat numai pe baza normelor de uzură fizică și morală, fără a se avea în vedere capacitatea patrimoniului de a genera venituri, productivitatea, randamentul, fondul de comerț, marca fabricii, ș.a.

- Crearea de către unii cetățeni români și străini pe fondul curenților în legislație economică din țara noastră, a unor societăți comerciale cu sedii fictive, în scopul vădit de a se sustrage controlului organelor de stat, derulării unor operațiuni comerciale frauduloase sau pentru neplata către stat a impozitului și taxelor vamale și accizelor.
- Derularea de către societățile cu răspundere limitată, a operațiunilor economico-financiare, fără vărsare integrală a capitalului social și fără organizarea evidențelor contabile.
- Obținerea de credite cu încălcarea dispozițiilor legale în vigoare, fără întocmirea formalităților necesare încheierii de contracte în care să se stipuleze și drepturile părților, cuantumul garanțiilor etc ori pe baza unor documente fictive privind valoarea bunurilor materiale constituie garanții.
- Emiterea de către agenții economici cu capital privat pentru plata mărfurilor cumpărate sau a serviciilor de care au beneficiat, de cekuri cu limită de sumă, fără disponibil în cont, producând perturbări grave

circuitului economico-financiar.

- Eludarea reglementărilor valutare-vamale în vigoare referitoare la operațiunile de import-export și pătrunderea în țară, a unor importante cantități de mărfuri, îndeosebi din categoria celor intens speculate.
- Încălcarea regulilor elementare privind regimul taxelor și impozitului, creșterea fenomenului de corupție și apariția unor ample acțiuni de evaziune fiscală, pe fondul ineficienței controlului financiar și fiscal și al imperfecțiunilor existente în legislația economică în vigoare.

3.2 Munca informală

3.2.1 Aprecieri generale privind sectorul muncii

Munca informală tinde să devină un fenomen de masă în condițiile în care tot mai multe firme se văd obligate să reducă la minim cheltuielile de personal. Actuala politică guvernamentală sprijină din plin această situație pentru că, în loc să scadă presiunea fiscală asupra forței de muncă, Executivul preferă să aplice impozite cât mai mari, cu riscul de a rămâne și fără puținele contribuții care se mai strâng la bugetul general consolidat de stat.

Statisticile oficiale înregistrează permanent un număr sporit de șomeri, iar dintre persoanele angajate în muncă un procent semnificativ realizează venituri care nu pot asigura sub nici o formă existența unei persoane (aproximativ un procent de 80% au ca venituri declarate salariul minim pe economie).

Totuși, chiar și în aceste condiții, parte importantă a populației nu are reacția firească în asemenea situații, căutarea unui loc de muncă fiind în multe cazuri o problemă formală, eventual ca o variantă tranzitorie spre o nouă perioadă de șomaj.

Fără a generaliza și, mai ales, fără a uita categorii întregi profesionale rămase în afara pieței muncii sau persoanele aflate datorită vârstei, sănătății sau altor condiții particulare în imposibilitatea realizării unor venituri, trebuie subliniat că există în mod evident o mare diferență între veniturile oficiale și cele efectiv realizate.

Una din explicațiile ce pot motiva această situație este *munca informală*, așa-numita „*muncă la negru*”.

În consecință, munca informală se poate defini ca fiind „*orice activitate remunerată, care este legală în ceea ce privește natura ei, dar nu este declarată autorităților publice, luând în calcul diferențele sistemelor de reglementare din statele membre*”²¹.

Această definiție asociază munca nedeclarată cu fraudă fiscală și/sau fraudă sistemului de securitate socială și acoperă activități diverse, pornind de la servicii de menaj neoficiale până la munca clandestină efectuată de rezidenți ilegali, dar exclude infracțiunile.

Munca informală reprezintă un fenomen complex, influențat de o gamă întreagă de factori economici, sociali, instituționali și culturali, dar este general acceptat faptul că munca nedeclarată tinde să obstrucționeze politicile economice, bugetare și sociale orientate spre creștere.

Sfera de cuprindere este foarte largă, de la activitățile casnice, gospodărești, comunitare, trecând prin munca în agricultură, construcții, diverse ramuri

²¹ Comunicarea Comisiei către Consiliu, Parlamentul european, Comitetul economic și social european și Comitetul regiunilor - *Accelerarea luptei împotriva muncii nedeclarate*, COM (98)219

industriale, uneori inclusiv de înaltă tehnicitate.

Motivația practicării muncii informale, clandestine, este la fel de variată. Specificul economic al unor perioade, tradiția, legislația sunt elemente care determină comportamentul cetățenilor.

Atât angajatorii (și consumatorii) cât și angajații (și lucrătorii independenți) pot alege să participe la munca informală datorită câștigului potențial – comparat cu riscul de a fi amendat – obținut prin evitarea taxelor și a contribuțiilor la sistemul de securitate socială, a drepturilor sociale (salariu minim, legislația în domeniul protejării forței de muncă, drepturile de concediu) și costul implicat de conformitatea cu legislația (cerințele de înregistrare, normele de sănătate și securitate). În măsura în care munca informală concurează și chiar elimină alte activități care respectă legea, aceasta reprezintă sursa principală de dumping social.

În cazul persoanelor care desfășoară activități nedeclarate și care primesc indemnizații de șomaj, există și o dimensiune de fraudă socială.

Munca nedeclarată a fost analizată în prealabil în comunicarea Comisiei din 1998, care a prezentat cauzele și efectele acesteia și a adus în atenție câteva exemple de politici în acest domeniu. Comunicarea a pregătit terenul pentru o dezbateră politică, la nivelul UE, privind munca nedeclarată, care s-a încheiat prin adoptarea unui Plan de politică comună stabilit în *Liniile directe privind ocuparea forței de muncă 2003 - 2005*. [333]

Aceste linii directe promovau o combinație echilibrată între prevenție (în special prin beneficii fiscale bine adaptate și norme administrative) și sensibilizarea populației, aplicarea de sancțiuni și aplicarea legii. Acest tip de politică mixtă a fost elaborată în continuare în rezoluția *Consiliului din 29 octombrie 2003 privind transformarea muncii nedeclarate în muncă în condiții licite* [334], care a solicitat, de asemenea, luarea de măsuri de către partenerii sociali. În plus, comunicarea a reprezentat unul dintre elementele care au stat la baza experimentului lansat în anul 2000 care permitea reducerea TVA pentru anumite servicii cu utilizare intensivă a forței de muncă²².

Situația economică concretă existentă la un anumit moment impune cetățenilor o reacție imediată pentru asigurarea supraviețuirii, iar anumite tradiții au încă influențe puternice; totuși, reglementările legale care guvernează societatea stabilesc limita dintre ceea ce este acceptat, condițiile de acceptare și ceea ce societatea respinge.

Astfel, legislația stabilește în principal:

- limitele minime și maxime de vârstă pentru exercitarea anumitor meserii și, în mod particular, ocrotește copiii, interzicând exploatarea acestora;
- condițiile de natură tehnică și normele de protecție a muncii specifice fiecărui domeniu;
- limitele timpului de muncă, odihnă, condiții ce trebuie asigurate lucrătorilor;
- măsuri pentru protejarea forței de muncă din fiecare stat sau, după caz, de atragere a forței de muncă din alte state.

Tradiția, supusă în general unor reguli nescrise, marcată în ultimii ani de o

²² Directiva nr. 1999/85/CE, JO L1277 din 28.10.1999 de autorizare a statelor membre de a reduce valoarea TVA pentru anumite servicii cu utilizare intensivă a forței de muncă, cum ar fi renovarea locuințelor particulare, servicii de coafură, spălarea geamurilor, servicii de îngrijire la domiciliu și reparații minore. Acest experiment a fost prelungit până la 31.12.2010 prin Directiva nr. 2006/18/CE, JO L 51 din 22.2.2006

tendință uneori accentuată de disoluție a autorității ce o exercită, este totuși un element hotărâtor pentru activitatea unor importante grupuri sociale. Pot fi amintite, în acest context, adevărate monopoluri exercitate de locuitorii anumitor zone în desfășurarea unor activități, situație repetată timp de generații, obiceiul învățării unor îndeletniciri de la vârste foarte fragede, cu metode dure, apoi migrarea sezonieră sau migrarea din fostele colonii către metropole.

Specificul economic determină, deasemenea, comportamentul cetățenilor, zonele subdezvoltate, perioadele de recesiune economică, tranziția economică, reorientările și remodelările economice impun forței de muncă compromisuri importante pentru asigurarea subzistenței.

Problema capătă forme accentuate în cazurile situate la cele două extreme ale pregătirii profesionale. În multe activități subterane sunt folosite la munci brute slab salarizate persoane evident fără instrucție, care într-o anumită situație ar putea da foarte puține relații și ar avea o credibilitate scăzută. La cealaltă extremă se situează persoanele care, beneficiind de o instrucție și o capacitate intelectuală ridicată, sunt dispuse, contra unor recompense pe măsură, să se implice în organizarea și desfășurarea unor activități informale.

Consecințele generate de acest fenomen sunt la rândul lor importante, inclusiv cu rezonanță în viitor, atât pentru persoanele propriu-zis implicate, care, pe lângă încălcarea unor norme legale, sunt lipsite și de asigurările sociale, cât și pentru stat, care evident va trebui într-o anumită perspectivă să aloce fonduri inclusiv pentru asistarea socială a multora dintre aceste persoane.

Două mari grupuri pot fi identificate în ceea ce privește persoanele implicate în munca informală [199]:

- persoanele care lucrează informal deoarece nu au o alternativă reală și pentru care munca informală constituie o strategie de supraviețuire;
- persoanele care în mod deliberat evazionează impozitele și contribuțiile de securitate socială.

Primul grup include unele forme de muncă informală în agricultură²³ și lucrătorii familiari neremunerați. Cel de-al doilea cuprinde firmele neînregistrate sau firmele care nu-și declară lucrătorii și îi angajează fără contract de muncă, firme care își declară vânzările sub adevărata valoare și lucrători care își declară veniturile sub adevărata valoare și primesc așa-numitele „plăți în plic” (plăți în bani).

Trebuie remarcat faptul că majoritatea persoanelor ocupate informal din întreaga lume se află în această situație împotriva voinței lor, iar ocuparea informală le furnizează singura lor posibilitate de a-și genera venituri.

Identificarea persoanelor din cele două grupuri distincte este extrem de importantă pentru elaborarea politicilor deoarece factorii care îi determină să desfășoare activități informale sunt diferiți, iar statutul lor are implicații diferite pentru bunăstarea lor și pentru elaborarea de politici.

Piața muncii din România a cunoscut evoluții importante în ultimii ani după perioada de tranziție. S-a remarcat printre acestea extinderea ocupării informale, împreună cu rate reduse de participare și scăderi ale salariilor reale. Condițiile economice potrivnice și creșterea nivelurilor sărăciei în perioada de tranziție au condus la expansiunea ocupării informale cu consecințe serioase pentru economie și pentru viețile lucrătorilor.

Ocuparea informală nu numai că subminează veniturile din impozite, dar

²³ Trebuie remarcat, totuși, că nu întreaga muncă în agricultură este informală și că unii participanți, cum ar fi micii agricultori, mai mult ca sigur vor continua să existe ca rezultat al sprijinului oferit de UE.

sporește de asemenea vulnerabilitatea anumitor grupuri de populație, care sunt cele mai afectate.

Recunoașterea faptului că ocuparea informală nu va dispărea o dată cu creșterea economică a schimbat dezbaterile despre ocuparea informală și a subliniat nevoia de politici eficiente pentru a reduce informalitatea și a îmbunătăți condițiile de muncă pentru toți. Într-adevăr ocuparea informală este printre principalele preocupări ale Comisiei Europene și este prima pe lista principalelor provocări cu care se confruntă Europa astăzi, înaintea reducerii sărăciei și creșterii salariilor.

Expansiunea ocupării informale nu este o caracteristică unică doar unei anumite piețe a muncii. Din contra, este o caracteristică comună a multor state membre sau nemembre OCDE și este în mod special prevalentă în statele aflate în tranziție²⁴. S-a înregistrat în mod tradițional în afara structurilor formale, precum piețele oficiale de credit, administrarea impozitelor, dreptul muncii și sistemele de securitate socială. Totuși, în ultimii ani ocuparea informală este din ce în ce mai prezentă în sectorul formal.

Agricultura de subsistență, „plățile în plic”, falsa muncă independentă și munca neînregistrată sunt cele mai întâlnite forme ale ocupării informale în România. Pentru anumite grupuri de populație ocuparea informală conduce la sărăcie și excluziune, în timp ce pentru alții funcționează ca o rețea de siguranță.

Înțelegerea caracteristicilor ocupării informale, cauzele acestora, precum și consecințele ei reprezintă un demers prioritar și important pentru ca politicile să poată aborda eficient această problemă. În plus, este important de înțeles stimulentele oferite oamenilor de către ocuparea informală și factorii care i-au determinat să lucreze în afara structurilor formale ale economiei.

Munca nedeclarată are implicații negative care afectează toți cei *trei piloni*²⁵ ai *Strategiei de la Lisabona* și, în special, obiectivele principale ale strategiei europene pentru ocuparea forței de muncă.

Dintr-o perspectivă macroeconomică, aceasta determină scăderea venitului din impozite și afectează finanțarea sistemului de securitate socială. Dintr-o perspectivă microeconomică, munca informală tinde să denatureze concurența loială între întreprinderi, deschizând calea pentru dumpingul social. Aceasta determină, de asemenea, ineficiențe ale producției, având în vedere faptul că întreprinderile care desfășoară activități nedeclarate evită accesarea serviciilor și produselor legale (de exemplu, creditele) și preferă să se mențină la nivelul de întreprinderi mici.

Recenta *Carte verde a Comisiei Europene privind dreptul muncii*²⁶ a identificat *munca informală drept principalul factor care contribuie la dumpingul social și, prin urmare, drept unul dintre aspectele cheie în vederea modernizării dreptului muncii în UE*. În plus, *munca informală tinde să fie asociată cu condiții precare de muncă pentru lucrători și cu riscurile pe care acestea le implică pentru sănătatea lucrătorilor, cu șanse puține pentru evoluția carierei și cu un nivel nesatisfăcător de securitate socială*.

Pe lângă slăbirea bazei financiare prin pierderea de venituri, sunt subminate și credibilitatea și încrederea publicului în aceste sisteme. Într-adevăr, lucrătorii care desfășoară activități nedeclarate pot beneficia de multe ori de indemnizație de somaj, de inactivitate sau prestație familială, dar, în același timp, renunță la toate

²⁴ OECD 2008a – “Raport de Ocupare, 2008”

²⁵ *Ocupare deplină a forței de muncă, Calitate și productivitate în activitățile lucrative și Coeziune socială*

²⁶ Modernizarea dreptului muncii pentru a face față provocărilor secolului 21, COM (2006) 708 din 22 noiembrie 2006

avantajele unui contract de muncă legal, cum ar fi pensiile în funcție de venit, formare profesională, perspectiva avansării în post sau creșterea salariului, și riscă să fie angajați mereu doar pentru desfășurarea de activități nedeclarate.

Reformele din sistemele de securitate socială pot constitui îndemnuri puternice pentru declararea oficială a muncii, după cum a fost subliniat în raportul de sinteză privind sistemul de pensii viabil și durabil din anul 2006²⁷.

De asemenea, este recunoscută într-o măsură din ce în ce mai mare problema unei piețe a muncii fragmentate, în care grupuri mari de lucrători sunt prinși în activități care nu le oferă securitate socială adecvată, munca informală reprezentând un caz dus la extrem de segmentare a pieței muncii²⁸.

Posibilitatea de a identifica munca informală constituie un factor cheie în încurajarea imigrației ilegale. Rezidenților ilegali, care tind să rămână în afara sistemului de securitate socială, le este deseori oferită muncă nedeclarată, în condiții inacceptabile din punct de vedere social și care încalcă normele de sănătate și securitate.

Eterogenitatea fenomenului în România, ca și în alte locuri, face greu de crezut că o politică s-ar potrivi tuturor.

„Uciderea bestiei” ocupării informale [199] nu este în mod necesar singurul drum de urmat, nici cea mai adecvată abordare a fenomenului. Totuși, trebuie ținut cont de faptul că ocuparea informală este o strategie importantă pentru asigurarea mijloacelor de trai în cazul multor gospodării sărace care nu au alte oportunități generatoare de venituri. Astfel, politicile sociale ar trebui să se concentreze pe acele segmente ale sectorului informal, în timp ce politicile fiscale, de muncă și alte politici ar trebui să ofere motivația adecvată pentru ca oamenii să adopte munca formală.

3.2.2 Cauze, factori generatori ai muncii informale

Trei mari grupe de factori pot explica persistența ocupării informale. În primul rând, evoluțiile socio-economice, precum restructurarea economică și privatizarea întreprinderilor de stat, creșterea economică scăzută sau negativă, șomajul, sărăcia și inegalitatea în creștere sunt printre principalele motive care împing oamenii spre munca informală. În plus, emigrarea reprezintă un determinant în plus al acesteia din urmă, datorită faptului că mulți migranți temporari se întorc în România pentru scurte perioade de timp și să angajează în munci informale.

În al doilea rând, factorii instituționali, precum reglementările pieței muncii, și structura sistemelor fiscale și de securitate socială, determină de asemenea ocuparea informală. În plus, birocrăția, administrația publică greoaie și corupția subsecventă sunt considerate ca fiind legate de ocuparea informală.

Nu în ultimul rând, munca informală este de asemenea determinată de un număr de factori comportamentali/sociali precum cultura nesupunerii, lipsa încrederii în instituțiile publice, percepția negativă a rolului statului, înțelegerea parțială sau subestimarea prestațiilor ce derivă din securitatea socială.

Totodată, se manifestă preocupare față de creșterea sferei de aplicare a muncii informale din punctul de vedere al următorilor factori:

- cererea crescândă de servicii de menaj și de îngrijire la domiciliu care rezultă din schimbările socio-demografice, eventual în combinație cu reducerea timpului de lucru;
- înclinația spre relații profesionale minimale și mai puțin ierarhizate,

²⁷ SEC(2006)304.2

²⁸ „Câteva principii comune ale flexisecurității”, COM(2007)359 din 27.06.2007

- sisteme de plată sau o contabilizare a timpului mai flexibile;
- activitatea independentă (inclusiv activitatea independentă falsă) și sub-contractarea și, la un nivel mai general, contractele flexibile și contractele de muncă pe perioadă determinată, când, acestea sunt folosite pentru nedeclararea unei părți a venitului;
- facilitarea crescândă a constituirii grupărilor de întreprinderi transfrontaliere, care necesită cooperare internațională eficientă între organismele și/sau sistemele de monitorizare și de punere în aplicare a legii.

Salariile minime, quantumul și durata prestațiilor de șomaj, legislația referitoare la protecția ocupării forței de muncă, precum și politicile active ale pieței muncii pot avea un impact important asupra incidenței ocupării informale. Ele creează mijloace de motivare și demotivare pentru munca formală versus munca informală pentru diferitele grupuri de populație. De exemplu, beneficiile generoase și politicile de activare pot induce oamenilor o atitudine mai activă de căutare a locurilor formale de muncă.

Acordarea de prestații de șomaj mai mici persoanelor care nu cooperează cu oficiile forțelor de muncă (de exemplu, cazul din Republica Cehă) a fost sugerat ca un mod de abordare a ocupării informale. În general, ar trebui remarcat faptul că impactul reglementărilor privind munca poate fi redus atunci când punerea în aplicare și buna guvernare se află în funcțiune.

Salariul minim în România a crescut, iar structura de stabilire a salariului minim a fost schimbată de asemenea. Salariul minim legal este stabilit de guvern în fiecare an, dar partenerii sociali pot negocia un nivel mai ridicat, care va fi apoi aplicat pentru toți lucrătorii.

Dacă datele privind salariile ar fi disponibile, distribuția ar arata cel mai probabil, un vârf la nivelul salariului minim. Aceasta apare, deoarece în mod frecvent lucrătorii sunt angajați cu salariul minim și primesc plată suplimentară "în plic".

Având în vedere această realitate, o reformă recentă a fost introdusă pentru a soluționa această problemă. În 2007 a fost introdus un sistem de trepte pentru salariul minim, care să asigure legătura între salariul minim și nivelurile de învățământ absolvite. Pentru lucrătorii cu pregătire de învățământ superior, având în vedere cerințele locurilor de muncă pentru acest nivel, este utilizat un salariu minim mai ridicat. De aceea a fost mai dificil pentru lucrătorii cu calificare superioară să obțină venituri din plăți în plic. Deși promițătoare, rezultatele acestei reforme și nici impactul lor asupra flexibilității muncii nu sunt încă clare. [130]

Creșterea salariului minim poate reduce magnitudinea ocupării informale, dar poate de asemenea să aibă un efect nefavorabil asupra ocupării forței de muncă. Potrivit OCDE (2008a) existența unui salariu minim obligatoriu și creșterea sa ar putea duce la o ocupare mai redusă a forței de muncă pentru lucrători cu productivitate mai mică sau angajarea pe cont propriu pentru refacerea unor câștiguri pierdute datorită majorării contribuțiilor sociale și de altă natură, generată de creșterea salariului minim. Astfel, stabilirea nivelului optim al salariului minim reprezintă o adevărată provocare, în special luând în considerare impactul pe care ar putea să-l aibă asupra ocupării informale [242] și competitivității comerciale.

Urmând aceleași linii directe ca în România, dar câțiva ani mai devreme, Ungaria a crescut salariul minim în 2001 și 2002 și a introdus un sistem stratificat în 2006. Salariile declarate par să fi crescut pentru grupul de persoane care s-a angajat, înainte și după creșterea din 2001 [256], dar aceste constatări nu iau în considerare potențialele efecte nefavorabile asupra ocupării forței de muncă.

Cotele înalte ale impozitelor și contribuțiilor de asigurări sociale cresc costurile forței de muncă și pot conduce angajatorii să înlocuiască lucrătorii informali cu cei formali. Impozitele mari pe venit cresc de asemenea stimulentele pentru munca informală din punctul de vedere al lucrătorilor și pot conduce la creșterea incidenței sub-declarării câștigurilor salariale și la o falsă „auto-ocupare a forței de muncă”.

În România, impozitele pe forța de muncă rămân destul de mari în ciuda unor micșorări în ultimii ani și sunt considerate a fi conectate cu persistența ocupării informale. Cu toate acestea, trebuie acordată o atenție specială în acest punct pentru stabilirea nivelului adecvat de contribuții sociale, ca un factor esențial care determină viabilitatea sistemului de protecție socială și a serviciilor furnizate lucrătorilor și pensionarilor.

Există, prin urmare, o provocare importantă în stabilirea nivelului contribuțiilor sociale și de impozitare, astfel încât să se realizeze un sistem viabil de protecție socială, în paralel cu reducerea motivațiilor pentru munca informală, precum și promovarea de locuri de muncă.

Impozitele medii efective pe salarii au fost relativ mai mari în România decât în alte țări de tranziție, precum Republica Cehă, Ungaria și Polonia. În special pentru persoanele eligibile pentru ajutor de șomaj și susceptibile de a găsi un loc de muncă cu salariu mic, cotele efective de impozitare sunt de peste 60%. Impozitele medii efective pe salarii sunt de natură să crească dorința persoanelor de a munci informal.

În Republica Cehă, introducerea ratei fixe de impozitare pentru veniturile personale și corporatiste în 2004, în combinație cu o creștere a impozitelor de bază și a impozitelor pentru alocațiile pentru copii a condus la o scădere semnificativă a impozitelor pe familie . [341]

În plus față de nivelul de impozitare, complexitatea sistemului fiscal poate juca un rol important în a stimula ocuparea informală. Un sistem complex de impozitare poate de asemenea să conducă la nerespectarea regimului fiscal și să stimuleze evaziunea fiscală. Cu toate acestea, trebuie precizat că impactul sistemelor de impozitare asupra incidenței muncii informale (și subdeclarată) depinde în mare măsură de capacitatea de implementare a legii.

Conform datelor din chestionarele pentru experții în politici o reformă de politică importantă care ar putea avea un impact asupra gradului de ocupare a forței de muncă informale este tocmai simplificarea sistemului de impozite.

În România, constituirea unei singure agenții de administrare, Agenția Națională de Administrare Fiscală, în calitate de unică agenție responsabilă pentru colectarea impozitelor a fost cel mai important pas în această direcție. Contribuțiile mari la sistemul asigurărilor sociale duc de asemenea la stimularea muncii informale, în special atunci când calitatea serviciilor și prestațiilor furnizate se consideră că nu este adecvată.

În anul 2003, a fost abordat aspectul nivelului ridicat al contribuțiilor sociale din sistemul public de securitate socială. Efectul acestei reforme asupra muncii nedeclarate este considerat pozitiv, dar dificil de măsurat.

În conformitate cu chestionarele experților în politici, cu toate că nivelul contribuțiilor de asigurări de sănătate a scăzut în ultimii ani, procedurile administrative rămân destul de complicate și, prin urmare, descurajează plata acestora.

O nouă reformă a bazei contribuțiilor de asigurări sociale a avut loc în vara anului 2007, dar este încă prea devreme pentru a vorbi despre impactul său potențial asupra incidenței non-declarării sau sub-declarării veniturilor. Legarea

contribuțiilor de prestații poate juca un rol important în îmbunătățirea gradului de stimulare a persoanelor de a plăti contribuțiile sociale. De fapt s-au înregistrat progrese în România în acest sens cu reforma din 2000/01.

Demotivarea pentru ocuparea formală poate fi creată în plus, de către sistemul de protecție socială. De exemplu, în cazul sistemelor universale de asigurări de sănătate, așa cum este cazul în România, există o demotivare pentru fiecare membru de familie suplimentar în a obține un loc de muncă formal. Acest lucru se datorează faptului că, dacă un membru de familie lucrează și plătește contribuții este suficient pentru ca persoanele aflate în întreținere să aibă acces la asigurările de sănătate.

Factori care pot afecta mărimea și gradul de răspândire a muncii informale (Tabelul 3.1):

- Factori socio-economici: restructurarea economică și privatizarea întreprinderilor de stat, creșterea economică, șomaj, sărăcie, inegalitate, schimbări demografice, migrație.
- Factori instituționali: reglementări ale pieței forței de muncă, reforma terenurilor, sistemul fiscal, sistemul de securitate socială, infrastructura instituțională, birocrăția, administrația publică, corupția, spațiul Schengen.
- Factori societali/comportamentali: lipsa de încredere în instituțiile publice, percepția negativă a rolului statului, înțelegerea parțială sau subestimarea prestațiilor de securitate socială.

Tabelul 3.1 Factori care determină rezultatele ocupării informale:

Categorii	Factori	Rezultatele ocupării informale
Factori socio-economici	Creștere economică, sărăcie, șomaj	Agricultura de subzistență, subdeclararea câștigurilor, vânzători stradali, lucrători familiari neremunerați etc.
Factori instituționali	Restructurare economică Piața terenurilor Sistemul fiscal Sistemul de securitate socială Reglementările pieței forței de muncă Administrație Corupție Evoluții internaționale	Neînregistrarea companiilor, evaziunea fiscală a companiilor, evaziunea fiscală a lucrătorilor, evaziunea contribuțiilor de securitate socială, plata în plic etc.
Factori societali/comportamentali	Lipsa încrederii Percepția negativă a statului Aprecieră serviciilor publice	Evaziunea fiscală și de securitate socială, activități subterane și ilegale etc.

Sursa: Renooy P., Ivarsson S., Van der Wusten-Gritsai O., și Meijer R. - "Munca nedeclarată într-o Uniune Extinsă, O analiză a muncii nedeclarate: studiu detaliat", Malmö/Amsterdam, INREGIA/Regioplan, 2004

Factorii economici, cum ar fi creșterea economică, structura economiei, sărăcia și șomajul sunt printre factorii determinanți primari ai ocupării informale. Șomajul ridicat și dezmembrarea întreprinderilor deținute de stat au condus la un număr mare de persoane în căutare de locuri de muncă în afara structurilor formale ale economiei.

Reforma terenurilor care a dus la desființarea fermelor și cooperativelor de stat a contribuit de asemenea la aceasta. Sărăcia și inegalitatea sunt, de asemenea, printre factorii determinanți ai ocupării informale. Cu toate acestea, trebuie luat în considerare faptul că relațiile de cauzalitate nu sunt clare. Nivelurile ridicate de sărăcie pot duce la ocupare informală, dar ocuparea informală poate fi de asemenea, responsabilă pentru un nivel ridicat de sărăcie.

Pe lângă factorii economici mai sus menționați, migrația în străinătate a fost de asemenea considerată parțial responsabilă pentru creșterea raportată a ocupării informale. Un număr important de migranți români sunt migranți temporari, întorcându-se destul de des în România, uneori chiar în cadrul aceluiași an. Din cauza șederii lor pe termen scurt ei întâmpină dificultăți semnificative în găsirea de locuri de muncă în sectoare formale atunci când se întorc în țară. În locul acestora găsesc pentru perioada de timp limitată până la următoarea lor de migrație, alternative în sectorul informal care e mai flexibil.

Structura economică, în special ponderea agriculturii și a serviciilor în ocupare se regăsește printre determinanții ocupării informale. Sectorul primar și terțiar oferă, în general, mai multe oportunități de muncă informală, având în vedere faptul că unitatea de producție este deseori în afara întreprinderii și a altor structuri formale.

La nivel sectorial, ocuparea informală depinde de rata de creștere a producției, proporția muncii salariale în totalul ocupării, povara fiscală și gradul de mobilitate a forței de muncă. [60]

Un set secundar de factori care determină ocuparea informală include factorii corelați instituțiilor. Acestea includ instituțiile și reglementările de pe piața forței de muncă, precum și sistemele fiscale și de asigurări sociale.

Nivelul ridicat de impozitare reprezintă motivul principal pentru neînregistrarea unei afaceri și a lucrătorilor angajați și a nedeclarării (parțiale) a veniturilor lucrătorilor. Conform chestionarelor trimise la un mic eșantion de întreprinzători din România, contează de asemenea și sarcina procedurilor administrative în decizia întreprinderilor de a funcționa într-un fel informal. Un important număr de întreprinzători a declarat că reglementările complicate și stricte, care pot fi de asemenea și costisitoare și de durată, îi determină deseori în a ocoli structurile formale și în a opera într-un anumit mod informal. În plus, procedurile lente comerciale de înregistrare sunt de asemenea raportate ca factori ce conduc spre informalitate.

În aceeași ordine de idei, o serie de cercetători [243] susțin că politicile de pensionare anticipată și pensiile mici (din 1990) au împins pensionari spre o formă de ocupare informală sau cu timp parțial de lucru. Mai mult, începând cu 1996, mulți pensionari încadrați în muncă au fost concediați, ceea ce i-a condus spre ocupare informală.

3.2.3 Munca informală în țara noastră

O caracteristică centrală a contextului în care evoluează România are ca referință directă procesul turbulent de tranziție în vederea alinierii la normele și standardele europene, care a început la sfârșitul anului 1989 odată cu căderea

regimului comunist. Ca în multe alte state aflate în tranziție, anii '90 în ansamblu au reprezentat o perioadă de profundă recesiune. Recent, creșterea din 2008 a impus un ritm și mai optimist pentru viitor. Totuși, influențele tranziției economice asupra circumstanțelor socio-economice actuale sunt încă extinse.

În statistici, numărul lucrătorilor la negru e nesemnificativ și în scădere în ultimii ani. Din 2001 și până în prezent, autoritățile statului au reușit să descopere doar circa 133.000 de persoane care munceau fără a avea contract de muncă, potrivit datelor furnizate de Inspekția Muncii.

La nivelul Uniunii Europene, România stă destul de bine, potrivit celui mai recent studiu al Comisiei Europene din 2008, cu doar 4% din populație angrenată în astfel de activități ilegale, ceea ce ne plasează pe locul 9. Cifra scăzută, care i-a mirat pe europeni, poate fi explicată și prin faptul că, spre deosebire de noi, statele UE consideră muncă informală și alte forme de evaziune fiscală, cum ar fi plata unei părți din activitatea angajatului sau a orelor suplimentare *"în plic"*. Acestea sunt practici inexistente în legislația românească, pe baza căreia fac controale angajații de la Inspekția Muncii.

În realitate însă, numărul firmelor care evită să plătească la stat contribuțiile este în creștere. Mulți angajatori au optat pentru continuarea activității fără documente de angajare. Cele mai multe cazuri de muncă la negru se regăsesc în construcții, agricultură, exploatare forestieră, industria mobilei și cea alimentară, precum și în comerțul cu amănuntul. Deasemenea, fără acte se lucrează și în turism, mai ales pe litoral. *"Dacă facem o comparație între producția realizată și numărul de angajați care apar oficial, avem un rezultat pentru care ne-ar invidia Japonia și Statele Unite. Să luăm exemplul litoralului, unde din cifrele oficiale aflăm că un ospătar a servit în sezon 10.000 de oameni, ceea ce e practic imposibil"*²⁹.

În România, ocuparea informală ia diverse forme precum agricultura de subzistență, salariații care nu își declară veniturile, angajatorii care nu își înregistrează angajații, lucrătorii fără contract de muncă, evaziunea fiscală și evaziunea securității sociale, atât din partea angajaților, cât și din partea angajatorilor, subdeclararea veniturilor, falsă activitate independentă³⁰ etc.

Multe dintre aceste forme constituie acțiuni deliberate pentru a ascunde câștiguri în vederea sustragerii de la plata impozitelor și contribuțiilor de asigurări sociale; altele reprezintă activități la limita subzistenței sau a nivelului de supraviețuire care cu greu pot fi susceptibile de a fi evazioniste. De asemenea, Albu [8] subliniază diferența între aceste două grupuri de persoane cu motivații diferite pentru desfășurarea muncii informale, pe care le denumește pe primele după criteriul „subzistenței”, iar pe celelalte după criteriul „întreprinderii”.

Această modalitate de deosebire se aseamănă cu teoria care definește *sectorul informal ca fiind stratificat, bidimensional*. [113] Potrivit acestei perspective, stratul superior cuprinde partea competitivă, de exemplu: persoanele care aleg voluntar să lucreze informal și stratul inferior, persoanele care se află în această situație pentru că nu au alte alternative. Devine clar că, în cazul în care sistemul informal este într-adevăr bidimensional, atunci trebuie acordată o atenție potrivită diferențelor dintre aceste două segmente în ceea ce privește motivele informalității,

²⁹ Izvoranu Adrian – secretar general al Alianței Confederațiilor Patronale din România

³⁰ Falsa ocupare pe cont propriu se referă la situația în care unele persoane "desfășoară activități independente, sub-contractate zilnic la același angajator, dar care aleg sau sunt forțate să funcționeze ca lucrători pe cont propriu, pentru a evita cerințele legale ale unei relații normale angajator-angajat sau pentru a-și reduce responsabilitatea fiscală " (OCDE 2008a).

precum și consecințele ocupării informale. Politicile ar trebui să fie concepute astfel încât să țină cont de specificitățile acestor două părți principale ale sectorului informal. Astfel, în ciuda constrângerilor legate de date, deosebirea între aceste două tipuri principale ale ocupării informale este foarte importantă.

Stratul inferior al sectorului informal cuprinde activitățile care servesc drept strategii pentru asigurarea mijloacelor de trai. În România, agricultura de subzistență este cea mai reprezentativă activitate în acest segment al ocupării informale, familiile cultivând mici parcele de pământ în special pentru producția proprie, dar parțial și pentru vânzarea în piață. Alte exemple de activități informale în stratul inferior includ lucrătorii familiari neremunerați care ajută în gospodării sau în micile afaceri familiale și în vânzarea stradală etc.

În stratul superior al sectorului informal se găsesc întreprinderile neînregistrate sau cele care nu își înregistrează lucrătorii, angajându-i pe aceștia fără contracte de muncă, întreprinderi care declară un procent de vânzări mai mic decât cel real. Lucrătorii care își declară veniturile ca fiind mai mici decât cele reale și primesc așa numitele plăți "în plic" se încadrează și ei în această categorie.

Acest fenomen este destul de răspândit în România, doar o parte a veniturilor lucrătorilor fiind declarate la autoritățile fiscale și la administrația pentru securitate socială, restul fiind plătit acestora în bani lichizi ("plăți în plic") sau în natură . [130]

În timp ce acest aranjament este, dintr-o anumită perspectivă, o situație de câștig pentru ambele părți – menținerea costurilor de muncă ne-salariale scăzute pentru angajator și creșterea veniturilor nete pentru lucrător – pe termen lung, drepturile de pensie ale lucrătorilor sunt erodate și veniturile din impozitele datorate statului reduse.

Într-adevăr, potrivit expertului Cristian Toma [254], din partea angajatorului principala evaziune în ceea ce privește contribuțiile de asigurări sociale este reprezentată prin plata într-un procent mai mic decât cel real sau plata târzie a contribuțiilor pentru lucrătorii înregistrați, și nu de către ne-plata acestor contribuții.

România nu este singura țară cu un procent semnificativ de persoane care primesc "plăți în plic". State precum Ungaria, Republica Slovacă și Republica Cehă prezintă o incidență importantă a câștigurilor subdeclerate și a falsei activități independente în ciuda unui procent relativ scăzut al ocupării informale.

O a doua deosebire importantă trebuie făcută între activitățile agricole și cele non-agricole. În cele mai multe statistici oficiale din întreaga lume, agricultura reprezintă un sector separat. Potrivit lui Charmes [59] "*definiția internațională nu recomandă excluderea agriculturii din sectorul informal, dar recomandă o deosebire clară între sectorul agricol informal (inclusiv creșterea animalelor, silvicultura și pescuitul) și sectorul informal non-agricol*". Totuși, din cauza lipsei datelor concrete în ceea ce privește activitățile agricole care nu permit cercetătorilor să facă deosebire între producția pentru piață și cea care nu este destinată vânzării, câteodată agricultura este exclusă din cadrul ocupării informale. Deși uneori agricultura se referă la întreprinderile private formale, acesta nu este întotdeauna cazul României unde adesea activitatea agricolă se află în cadrul economiei neînregistrate/nedeclarete. Într-adevăr, în statele în curs de dezvoltare și în țările în tranziție, deseori activitățile agricole se desfășoară în gospodării și fac parte din stratul inferior al sectorului informal.

În 1991, guvernul post-comunist a decis să înapoieze terenurile colectivizate foștilor proprietari. Această reformă a schimbat mărimea medie a întreprinderilor și a condus la o creștere a micilor ferme de subzistență.

Reducerea locurilor de muncă post-tranziție și creșterea concedierilor a determinat șomerii și pensionarii anticipați să caute strategii alternative pentru a-și asigura traiul. Acest lucru s-a întâmplat adesea în agricultură. Mai mult, proprietarii de terenuri extinse și mai târziu toți proprietarii de terenuri nu s-au calificat pentru a obține prestații de șomaj, fapt care poate avea de asemenea legătură cu ocuparea informală.

În prezent, nu există un consens în România printre experți în ceea ce privește încadrarea activităților agricole în economia "ascunsă" și în cadrul ocupării informale. Unii autori (INS, Dăianu, Albu etc.) limitează activitățile informale la activitățile non-agricole legale, în timp ce alții (Ciupagea) include agricultura în propria definiție a ocupării informale.

Pe de o parte, parcelele sunt înregistrate, iar autoritățile cunosc producția, iar pe de altă parte, în mod normal nu se plătesc impozite pentru acest tip de activități și nici lucrătorilor angajați în acest tip de muncă nu li se oferă un contract de muncă înregistrat și contribuții sociale, precum altor lucrători de la orașe. Totuși, trebuie să observăm că agricultura face parte din sectorul informal deoarece ocuparea în acest sector nu este raportată, impozitată și nu respectă reglementările legale în domeniul muncii, chiar dacă bunurile sunt, în unele cazuri, vândute în piață.

O a treia deosebire care poate fi importantă în înțelegerea ocupării informale, a determinantilor și consecințelor acesteia, se face între unitățile în care se desfășoară activitățile informale, exemplu: la nivel de gospodărie sau de întreprindere. Activitățile care se desfășoară la nivelul gospodăriilor includ adesea agricultura de subsistență și producția mică, în timp ce acelea prestate la nivel de întreprindere pot include anumite forme de activitate neînregistrată, precum întreprinderile care nu se înregistrează pe ele sau lucrătorii lor și/sau subdeclararea veniturilor.

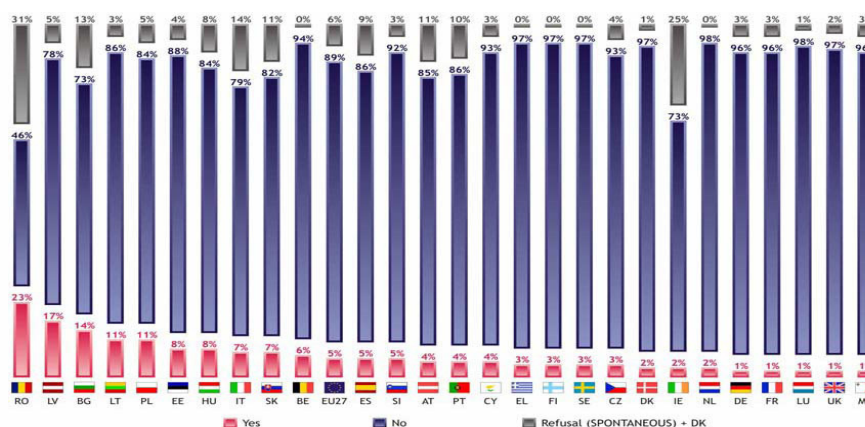
Este important să facem diferență între aceste tipuri de activități și unitățile în care se desfășoară deoarece este posibil să existe motivații diferite. În cele din urmă, ocuparea informală cuprinde activitățile economice care sunt ilegale fie din cauză că vânzarea, distribuția și posesia de bunuri și servicii este interzisă, fie din cauză că acestea sunt desfășurate de producători neautorizați.

Economia informală a continuat să crească în timpul perioadei de tranziție economică. Pierderile masive de locuri de muncă și explozia sărăciei au sporit nevoia oamenilor de a căuta strategii alternative de supraviețuire, însă oportunitățile în sectorul privat formal au fost limitate din cauza birocrăției, a corupției și incertitudinii instituționale și politice.

Reforma în domeniul terenurilor a oferit o strategie de supraviețuire pentru mulți români, iar participarea în economia informală a oferit de asemenea în zonele urbane o sursă de venituri familiilor și întreprinzătorilor. Astfel, o importantă parte a populației a fost angajată în ocuparea informală, fie ca loc de muncă primar, fie secundar, iar plata acestora a fost făcută "în plic" figura 3.2.

În opinia lui Wallace și Haerpfer [243] informalizarea a fost consecința "eșecului economiei de piață formale de a prelua locul lăsat liber de retragerea economiei de stat".

Figura 3.2 Incidența plăților "în plic"

Sursa: CE 2008 – Eurobarometer 2008: *Notă:* Întrebarea adresată a fost următoarea: "Uneori angajatorii preferă să plătească întregul salariu sau o parte a acestuia pentru munca suplimentară sau orele peste program, în mână, și fără declararea acestuia la autoritățile fiscale și de securitate socială. Angajatorul dumneavoastră v-a plătit întregul salariu sau o parte a acestuia în acest fel, în ultimele 12 luni?"

Datele Eurobarometru aparținând Comisiei Europene, arată că România, cu 23%, este prima dintre țările UE în ceea ce privește incidența plăților în plic. Mai îngrijorător, România este, de asemenea, prima în ce privește ponderea celor care au refuzat să răspundă (sau nu au știut). Aceasta este orientativ nu doar cu privire la importanța fenomenului din România, dar și a modului în care oamenii îl abordează.

Astăzi România este în fruntea țărilor Europei Centrale și de Est (CEE), în ceea ce privește incidența muncii nedeclarate, urmată de Bulgaria.

Potrivit estimărilor economistului Schneider³¹, România se situează pe locul 14 din 25, între țările Europei Centrale și de Est și țările fostei URSS, din punct de vedere al dimensiunii economiei informale, ca pondere din PIB. Mai exact, România, cu o pondere de 37,4% în 2002/03, apare în fruntea țărilor în ceea ce privește economia informală, înaintea Croației, Republicii Ceha, Ungariei, Lituaniei, Poloniei și Republicii Slovace.

Mai mult decât atât, România prezintă ponderi mai mari ale populației care combină activitățile informale cu cele formale, în comparație cu alte țări, cum ar fi Bulgaria, Republica Cehă, Slovenia și Ungaria. La celălalt capăt, Georgia, Azerbaidjan și Ucraina prezintă cea mai mare pondere a economiei informale, în timp ce Republica Cehă și Republica Slovacă au ponderile cele mai mici.

Trei mari grupe de țări pot fi identificate referitor la dimensiunea ocupării informale. În primul rând România și Bulgaria, cu niveluri destul de mari. Cel de-al doilea grup cuprinde țări precum: Polonia, Slovenia, Letonia și Ungaria, care prezintă niveluri mai moderate ale muncii nedeclarate și tendințe de scădere. În

³¹ Modelul dinamic al indicatorilor multipli și multicauzali (DYMIMIC) este o metodă care modelează economia informală prin conectarea indicatorilor privind cauzele acestuia cu indicatorii săi. Deși estimările lui Schneider sunt utile deoarece permit comparații într-un mare set de țări, acestea ar trebui să fie tratate cu prudență.

sfârșit, un al treilea grup de țări, care cuprinde Republica Cehă, Estonia și Republica Slovacă, prezintă niveluri scăzute și în declin ale muncii nedeclarate. Este important de reținut că toate țările prezintă tendințe de creștere a economiei informale, ca pondere în PIB, în perioada 1999-2009.

Natura ocupării informale în România s-a schimbat de la relansarea creșterii economice începând din 2000. Până la începutul noului mileniu, cea mai mare parte a activităților informale au fost în agricultură. Agricultură reprezenta într-adevăr principalul sector care absorbea persoanele care își pierduseră locul de muncă în urma tranziției și care un puteau găsi un alt loc de muncă formal.

Deși importanța agriculturii în ceea ce privește activitățile din sectorul informal s-a diminuat în ultimii ani, totuși agricultura rămâne o activitate importantă în portofoliul strategiilor generatoare de venituri pentru unele gospodării.

O estimare suplimentară, indirectă a muncii neînregistrate rezultă dintr-o comparație între numărul de lucrători din anchetele forței de muncă și anchetele privind costul forței de muncă. În timp ce primul tip de anchetă interoghează lucrătorii dacă lucrează sau nu și, prin aceasta consemnează indivizii înregistrați și neînregistrați, cel de-al doilea tip de anchetă reține doar firmele înregistrate oficial (tabelul 3.2).

Tabelul 3.2 Rezumatul estimărilor ocupării informale, ani și metode diferite

Tipul	Sursa	1999-2000	2003	2004-2005
Economia (pondere PIB)				
Cererea de valută și DYMIMIC (economia din umbră - procent)	Schneider (2006)	34.4	37.4	
Munca nedeclarată (procent) (a)	Ghinăraru (2007)	13.0		21.0
Fondul de salarii acoperit (procent) (b)	Ghinăraru (2007)	10		4.3
Munca nedeclarată (în milioane)	Ghinăraru (2007)	1.4		1.9
Lucrători neînregistrați (inclusiv ocuparea informală în agricultură și alte sectoare nonagricole) ca pondere în ocuparea totală (procent)	Stănculescu (2006)	52.3		45.7
Lucrători neînregistrați (în milioane)	INS (1999)	1.5-2		1.2
Lucrători neînregistrați (în milioane)	Institutul Național de Cercetare pentru Muncă și Protecție Socială (2004)			

Note:

- Munca nedeclarată este o estimare, exprimată ca procent din PIB-ul țării, utilizând un mix de variabile explicative
- Cifra referitoare la fondul de salarii acoperit este un proxy pentru dimensiunea economiei neobservate/ne-înregistrate, ca pondere din PIB-ul țării

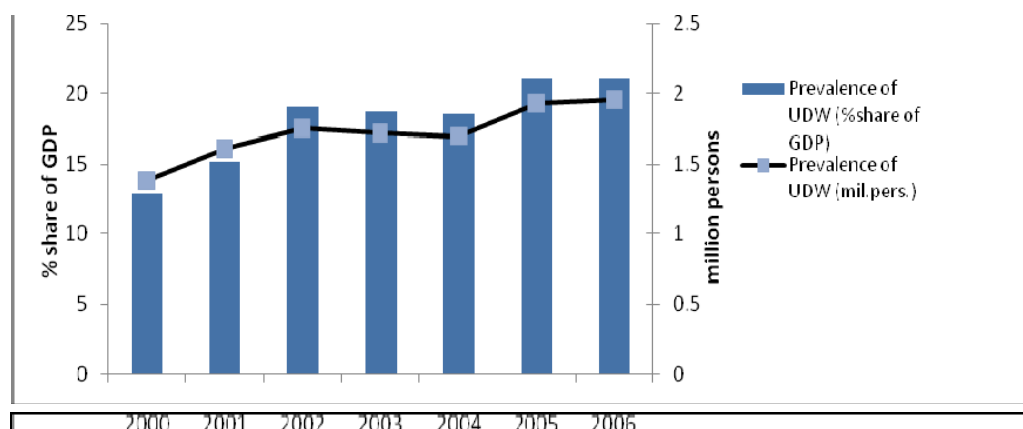
Sursa: Stănculescu Manuela Sofia - "Experiența românească", prezentată la Proiectul asupra Dialogului Social ca instrument de abordare a muncii neînregistrate în Turcia, UE-OIM, Ankara, 22-23 February 2007

Pe baza constatărilor sale, se arată clar că evoluția în timp a fost evident crescătoare, cu un vârf în 2004, când peste 1,5 milioane de lucrători nu au fost înregistrați. În 2005, aceștia s-au redus ușor la aproape 1,4 milioane. Între 1995 și 2005, într-adevăr acest număr a crescut de peste două ori.

În timp ce estimările lui Stănculescu prezentate mai sus se referă la numărul lucrătorilor, ele nu ne dau nici un indiciu dacă se referă la munca în regim de lucru parțial (part-time) sau complet (full-time). De aceea nu putem face nici o apreciere cu privire la amploarea fenomenului în termeni de ore de lucru sau de producție.

Ghinăraru utilizează o metodă diferită de estimare a muncii nedeclarate ca pondere în PIB și a ocupării totale în echivalente de durată completă (full-time). În perioada 2000-2006 (figura 3.3), evoluția muncii nedeclarate a urmat tendințele de creștere economică, dar într-un ritm mai lent. În special, munca nedeclarată ca pondere în PIB arată o tendință ascendentă până în 2005, când a atins 22-23%, pentru a scădea ușor în 2006. Numărul de persoane angajate în acest tip de muncă a crescut de la 1,4 milioane la aproximativ 2 milioane din forța de muncă. Această estimare agregată include atât atâtea persoane care nu își declară câștigurile, cât și acelea care le subvaluează.

Figura 3.3 Munca nedeclarată, 2000-2006, ca procent în PIB și milioane de persoane
Prevalența muncii nedeclarate (MN) ca procent în PIB și numărul de persoane angajate în munca nedeclarată

Sursa: Ghinăraru Cătălin - "Articol tematic privind Munca Nedeclarată în România", revizuire pentru Observatorul European al Ocupării, Mai 2007

Ghinăraru compară fondul de salarii "acoperit" și cel "real" pentru a furniza dovezi foarte interesante privind incidența muncii nedeclarate în România.

"Fondul de salarii acoperit" exprimă suma de salarii care ar fi trebuit să fie plătite în economie, având în vedere valoarea totală a contribuțiilor colectate de la angajatori și lucrători, precum și ratele de contribuție combinate.

"Fondul de salarii real" este produsul dintre numărul total de salariați și salariul mediu brut.

O pondere ridicată a fondului de salarii acoperit cuprins în PIB ar reflecta un nivel mai mare al salariilor în PIB, dar și o respectare mai mare a plății impozitelor și

a contribuțiilor sociale și, prin urmare, un nivel mai mic de informalitate. Cu toate acestea, reforma în domeniul contribuțiilor fiscale și de asigurări sociale ar trebui de asemenea să fie luată în considerare în interpretarea fondului de salarii acoperit și real.

Potrivit rezultatelor lui Ghinăraru, fondul de salarii acoperit este substanțial mai mic decât fondul de salarii real, pentru întreaga perioadă 1992-2006, ceea ce implică faptul că o importantă parte a lucrătorilor salariați nu sunt acoperiți de sistemul securității sociale, un indiciu al gradului de ocupare informală a forței de muncă.

România a fost printre ultimele state din fostul bloc comunist care a implementat reforme substanțiale necesare tranziției la economia de piață. De fapt, țara a experimentat două faze diferite ale tranziției, începând cu un traseu foarte gradual al tranziției în anul 1989 și un program mai radical de reformă în anul 1997. [125]

Condițiile economice adverse, cu o creștere negativă a PIB au persistat o perioadă lungă de timp, începând cu ultima criză a regimului comunist în anii '80 și continuând apoi cu tranziția sacadată de tip „stop și de la capăt” a anilor '90. Prima jumătate a anilor '90 a înregistrat cea mai mare scădere a rezultatelor, producția din anul 1991 a scăzut cu un procent zdrobitor de 12,9%.

Restructurarea României a fost în mod special dureroasă prin comparație cu a altor state aflate în tranziție, parțial deoarece, spre deosebire de unele state vecine, anterior anului 1989 nu a avut loc nici o liberalizare semnificativă. În prezența unei industrii învechite și neprofitabile, restructurarea a dus la un declin industrial masiv și nivelul investițiilor a scăzut.

Factorii externi care au agravat problemele interne au fost scăderea cererii globale în anii '90 și destrămarea sistemului COMECON (Consiliul pentru Asistență Economică Reciprocă).

Declinul producției s-a materializat în concedieri masive și scăderea salariilor reale, diminuate de o puternică inflație. PIB-ul pe cap de locuitor a atins o valoare minimă în anul 1992, persoanele câștigând în medie echivalentul a 848 USD (Baza de date a Raportului Economic FMI).

Toate aceste evoluții au fost însoțite de o creștere semnificativă a ocupării informale, ca ultimă soluție pentru lucrătorii disponibilizați și pentru șomeri.

Ratele sărăciei sunt caracterizate de o creștere dramatică la începutul anilor '90, o îmbunătățire în anii 1995 și 1996 și o deteriorare ulterioară până în anul 2000.

Creșterea scăzută și nivelurile crescânde ale sărăciei au împins multe persoane către ocuparea informală. În special a crescut substanțial în această perioadă numărul lucrătorilor neînregistrați din agricultură, pe măsură ce oamenii se orientau către agricultură ca o strategie de supraviețuire. În plus, condițiile economice potrivnice au fost cauza creșterii migrației din mediul urban în cel rural, care a avut loc aproximativ în aceeași perioadă.

Un pachet mai radical de reformă a fost adoptat de Guvern în anul 1997 și a inclus politici fiscale și monetare mai restrictive, ridicarea majorității controalelor prețurilor, lichidarea întreprinderilor de stat cu pierderi și reforme pe piața muncii și în sistemul de securitate socială.

În primii ani ai acestor reforme radicale, încă o dată producția a scăzut masiv. Anii 1997-99 au înregistrat din nou o creștere negativă. În plus, sărăcia a crescut în continuare cu peste 35% din populație trăind în sărăcie în anul 2000 [60]. Totuși, din fericire, cu pachetul de reformă implementat, scena părea pregătită pentru o perioadă susținută de creștere economică.

Într-adevăr, începând din 2000, economia românească a fost capabilă să se încadreze pe linia creșterii pozitive susținute. Astfel, în anul 2003 PIB-ul real pe cap de locuitor a depășit echivalentul său real din anul 1989 și a crescut constant de atunci.

Mediul macroeconomic stabilizat, sistemul bancar mai puternic, creșterea cererii interne și deschiderea economică sunt printre motivele revigorării perspectivelor economice în primii ani ai mileniului. Mai recent, introducerea în anul 2005 a cotei unice de impozitare se consideră a fi alimentat creșterea economică, deși este probabil prea devreme să fie evaluate efectele depline.

În plus, fluxurile remitențelor migranților români au totalizat 4,4 miliarde \$ în anul 2005, ceea ce reprezintă un impresionant procent de 4,5% din PIB³².

Nivelurile sărăciei au scăzut considerabil din anul 2000. În timp ce în anul 2000, 35,9% din populație trăia încă în sărăcie absolută, în anul 2006 nivelul a scăzut la 13,8%. Totuși imaginea de ansamblu este complexă și nu chiar atât de pozitivă.

Diferențele regionale în nivelurile sărăciei sunt substanțiale, iar sărăcia în zonele rurale încă implică 22,3% din populație. În termeni relativi, imaginea este mai puțin impresionantă: din anul 2000 până în 2006, sărăcia relativă (ponderea populației cu mai puțin de 60% din venitul median) de fapt a crescut ușor. În același timp, coeficientul GINI a crescut. Deși s-a observat un progres semnificativ începând cu anul 2000, trebuie avut în vedere că în anul 2006 PIB-ul României pe cap de locuitor a crescut numai până la aproximativ 37,6 % din media UE-27 (Indicatori Structurali Eurostat).

Raportul Organizației pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OCDE) arată că munca fără forme legale este un fenomen răspândit în România și este încurajat de corupție și de lipsa legilor. Specialiștii care au realizat studiul au arătat că angajatorii care nu respectă cadrul legal se plâng de impozite și taxe mari și reușesc să scape pentru că nu există legislație pentru a pedepsi evaziunea fiscală.

Potrivit Eurobarometrului realizat în 2008 și a raportului OCDE, ponderea românilor care primesc salariul "în plic" este de aproape cinci ori mai mare decât media europeană care se ridică la cinci procente. România se află pe prima poziție în UE la plata salariilor "în plic" cu 23%. Cifrele variază între țări, cel mai mic procent (1%) se regăsește printre cetățenii Germaniei, Luxemburgului, Maltei, Franței și Marii Britanii. Rate mai mari sunt întâlnite în Letonia (17%), Bulgaria (14%), Polonia și Lituania, cu 11% fiecare.

În toată regiunea din Centrul și Estul Europei, exceptând Republica Cehă (3%) și Slovenia (5%), rata persoanelor care au primit salariul "la negru" este peste media europeană. În ceea ce privește sancțiunile pe care autoritățile ar trebui să le aplice angajaților care muncesc "la negru", circa 78% dintre belgieni consideră că cei care desfășoară o astfel de activitate ar trebui să plătească taxe sau contribuțiile de asigurări sociale plus o amendă. În mod paradoxal, deși sunt campioni la munca nedeclarată, din Eurobarometru reiese că peste 40% dintre români sunt de acord cu aceste sancțiuni. [243]

Plata salariului "la negru" înseamnă, de fapt, că angajatorul plătește salariul sau remunerația pentru munca suplimentară, fără a declara venitul autorităților.

În unele cazuri, angajații nu au de ales: fie acceptă plata salariului "la negru", fie nu primesc jobul.

Cele mai afectate sectoare de activitate este cel al construcțiilor (19%), urmează agricultura (9%), serviciile personale (7%), retailul (6%) și industria ușoară (2%).

³² UNDP - "A face accesibilă aderarea pentru muncă în UE pentru toți. Consolidarea Dezvoltării Umane prin Întărirea Pieței Muncii în România", Raportul Național al Dezvoltării Umane, Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltarea, România, București, 2007

Patru din cinci europeni (81%) care desfășoară o activitate nedeclarată primesc bani pentru bunurile și serviciile furnizate. De asemenea, se practică frecvent și plata în natură.

Doar 11% dintre europeni au recunoscut că activitatea nedeclarată a fost remunerată în natură, de exemplu în schimbul unor favoruri sau sub forma unor bunuri. 6% dintre ei au declarat că sunt remunerate în ambele forme de plată.

Cea mai mare parte a forței de muncă nedeclarată o reprezintă bărbații, aceștia fiind 62% dintre furnizori. Prezența acestora în rândul furnizorilor de muncă "la negru" se întâlnește în majoritatea țărilor, exceptând Spania, Franța și Italia. În Spania și Franța, există un raport de 1:1 între genuri, iar în Italia, femeile sunt întâlnite mai des printre furnizorii de muncă nedeclarată. Două treimi din munca ilegală este practică de persoane mai tinere de 40 de ani, concuzionează Eurobarometrul.

Persistența ocupării informale a determinat necesitatea urgentă pentru România de a aplica politici corespunzătoare și eficiente. Deși au fost înregistrate unele progrese cu privire la impozite și contribuții sociale, există loc pentru viitoare reforme administrative și de proceduri de înregistrare.

În afară de aceasta, o atenție specială trebuie acordată rezolvării problemei ocupării informale pentru acele grupuri vulnerabile ale populației care nu au nici o altă alternativă.

Mai mult comunicarea eficientă către oameni asupra beneficiilor ocupării formale și a riscurilor ocupării informale poate schimba viziunea acestora asupra plății impozitelor și contribuțiilor de securitate socială. Acest lucru este extrem de important pentru schimbarea percepțiilor culturale despre rolul statului, care au fost propagate de-a lungul anilor.

Îmbunătățirea calității serviciilor publice furnizate este necesară pentru îmbunătățirea modalităților de motivare pentru munca formală. Pentru ca politicile din domeniu să fie eficiente este necesară o mai bună înțelegere a situației oamenilor care desfășoară muncă informală, precum și o evaluare detaliată a politicilor din domeniu.

3.3 Activități criminale

3.3.1 Crima organizată – componentă principală a economiei informale

Componenta cea mai distructivă a economiei informale, activitatea criminală, a cunoscut o dezvoltare exponențială îndeosebi, în ultimul deceniu al secolului al XX-lea, perioadă ce s-a caracterizat printr-o veritabilă schimbare în toate domeniile economico-sociale, a gândirii și a modului de viață. O doctrină retrogradă, de înăbușire a drepturilor și libertăților cetățenești se prăbușește și alta, opusă, își face loc pe vaste spații geografice, îndeosebi în Europa de Est dar și în Asia, Africa și America Latină³³.

³³ Comisia opiumului de la Shanghai, ce s-a ținut în 1909 la Hotel Palace, au participat Germania, S.U.A., Franța, Marea Britanie, Iran, Portugalia, Rusia și Cambogia. Aceasta a putut avea loc ca urmare a demersurilor făcute de reverendul Charles H. Brend, un episcop din Filipine, ce și-a dat seama de dimensiunile mondiale ale pericolului și care, în iulie 1906, i-a scris o scrisoare președintelui S.U.A. Theodore Roosevelt, pentru a-l forța să organizeze o reuniune internațională, reuniune care a avut loc și pe care reverendul a prezidat-o.

Asistăm, astfel, la un fenomen al globalizării comerțului, al piețelor financiare, al protecției mediului înconjurător, al drepturilor omului etc. Această tendință a provocat două rezultate simultane: *primul*, dispariția limitelor dintre național, regional și internațional, lumea devenind aproape un stat; *al doilea*, întrepătrunderea problemelor politice, economice și sociale, până la punctul de a nu mai fi posibil să fie separate. În cadrul acestei tendințe, globalizarea s-a extins și în sfera criminalității.

A apărut astfel crima organizată la nivel transnațional și transcontinental. Această tipologie a infraționalității și-a îndreptat atenția spre anumite domenii, favorizate de climatul de globalizare, cum ar fi: traficul de stupefiante, traficul ilicit de arme, traficul de materiale nucleare, terorismul, prostituția, pedofilia, spălarea banilor, furtul și contrabanda de mașini scumpe, furtul și contrabanda cu obiecte de patrimoniu cultural, răpirea oamenilor de afaceri și vedetelor în scopul șantajului și extorcării de fonduri, corupția din companiile multinaționale, pervertirea responsabililor guvernamentali, pirateria camioanelor și a vaselor maritime, poluarea mediului și furtul de bani prin intermediul computerelor.

Crima organizată a îmbrăcat un aspect mondializat aducând atingere siguranței publice, umbrind suveranitatea statelor și tulburând buna desfășurare a activității instituțiilor economice, politice și sociale [210]. Lipsa unei definiții unitare și nedelimitarea clară a conceptului de crimă organizată, poate duce uneori la imposibilitatea urmăririi membrilor unor rețele criminale transnaționale pe teritoriul altui stat, unde anumite activități ilegale nu sunt incluse în sfera acestui tip de fenomen criminal.

De exemplu, plecând de la definiția americană potrivit căreia „*crima organizată constă în exercitarea sistematică a unei activități criminale pentru bani și putere*”, în urma unui studiu efectuat recent în Rusia, s-a apreciat că din cele peste 5.000 de grupări criminale cunoscute în această țară, numai 350 corespund definiției de mai sus și că doar 12-20 dintre ele formează mari carteluri.

Probabil autorii studiului au considerat că deși toate cele 5.000 de organizații criminale acționează în scop patrimonial, nu au putut dovedi că foarte multe dintre acestea își propun ca obiectiv obținerea unei poziții dominante, de putere, atât în sfera criminală, cât și în cea social-politică.

Un punct de vedere interesant privitor la crima organizată și trăsăturile acesteia, îl are Jays Albanese în lucrarea sa „*Criminal justice*”, care apreciază că „*un grup de criminali poate fi format din două sau mai multe persoane, care nu au în mod obligatoriu afinități culturale și care este înființat pentru a răspunde cererii de pe piața locală*”³⁴. El rezumă fidel situația actuală, subliniind că, deși definițiile crimei organizate sunt numeroase și neclare, este pe cale să stabilească un consens în privința următoarelor patru elemente:

- caracterul permanent al organizației;
- urmărirea rațională a profitului;
- folosirea forței sau intimidării;
- recurgerea la corupție pentru a scăpa de autoritățile polițienești.

Raportat la criteriile de referință arătate mai sus, putem defini *crima organizată ca fiind acea sferă de activități ilegale, circumscrisă criminalității, având caracter continuu, calificat și conspirat, ce intră în preocuparea unor indivizi asociați*

³⁴ Ministerul Administrației și Internelor, Serviciul Informare-Documentare, *Buletin de informare și documentare Nr. 2(61)2004*

în organizații bine structurate, cu stabilitate în timp, care utilizează mijloace și metode specifice, de natură să afecteze grav relațiile sociale, economice și politice, și urmăresc să obțină venituri ilicite la cote ridicate. [184]

De la zi la zi, formele de manifestare ale crimei organizate s-au diversificat, acestea trecând de la domenii tradiționale, cum sunt jocurile de noroc, camăta și prostituția, la traficul internațional de automobile furate, furtul obiectelor de artă și arheologie, fraudă cu cărți de credit, comerț cu animale rare etc., ajungându-se la organizarea activității infracționale după modelul companiilor legale (sectoare de preluare, producție, transport, valorificare, protecție).

Prin activitatea lor, organizațiile criminale transnaționale amenință suveranitatea națională și autoritatea statelor, valorile democratice și instituțiile publice, economiile naționale, procesele de democratizare din țările eliberate de sub regimurile totalitare.

Aceste organizații sunt flexibile, sofisticate, ușor adaptabile și acționează după strategia companiilor multinaționale, extinzându-și permanent alianțele și acordurile în scopul obținerii unui acces mai larg la "know - how", la noile tehnologii și la mijloacele tehnice performante care să le asigure o cât mai bună protecție față de autorități. [275]

Un teritoriu mai mare pentru crima organizată înseamnă automat și realizarea unor profituri mai mari și implicit posibilități mai mari în a "cumpăra" bunăvoința funcționarilor statului, ascunderea produsului ilicit și spălarea veniturilor. Alianțele între organizațiile criminale se realizează rapid, fără contracte, garanții sau înțelegeri scrise și parafate, iar lupta dură pe piața neagră duce la constituirea unor puternice congrese transnaționale, cu zone de influență bine stabilite.

Extinderea crimei organizate la scară globală a creat necesitatea includerii în preocupările prioritare ale autorităților din întreaga lume, a studierii, cunoașterii și colaborării în organizarea unei reacții eficiente la acest fenomen.

Activitățile criminale au pătruns toate frontierele, pe orice piață, dar au și subjugat activitățile economice locale, după logica legii concurenței și nevoile economiei mondializate. Astfel de activități însoțesc economia legală transnațională și acced pe întreaga piață mondială. Banii, drogurile, armele, ființele umane, operele de artă etc., traversează frontierele profitându-se de lipsa de control sau îngăduința controlorilor. Răsplata pentru agenții de control nu face decât să ridice costul prestațiilor criminale, suportat de cumpărători. Drogurile costă evident mai scump dacă accesul într-o țară este mai dificil. De regulă, organizația criminală își permite să ridice prețul serviciilor sale întrucât deține monopolul genului de afaceri pe care-l desfășoară într-o anumită zonă.

Existența frontierelor, de foarte multe ori, devine și un avantaj pentru membrii organizațiilor criminale, urmărirea acestora fiind foarte dificilă datorită unei cooperări polițienești și judiciare bazată pe principii arhaice și fără mijloace legale și tehnice eficiente. Este greu de obținut date din Turcia, referitoare la unele cantități de mărfuri, calitatea și prețul acestora, importate de o firmă „fantomă”, dar și mai greu se pot afla date despre patronii unei firme „off-shore” înmatriculată în Insulele Caiman, toate acestea în condițiile în care printr-un telefon se poate realiza un transfer bancar de la zeci de mii de kilometri distanță.

Pentru asigurarea unei inserții în economia legală, organizațiile mafioate se convertesc zilnic noilor criterii de organizare din economie. Ele își restrâng structurile pe un nucleu dur, pur criminal, rezervat membrilor din vârful ierarhiei cu care ceilalți participanți au legături mai „relaxate” decât înainte. Ca și întreprinderile din sectorul legal, și mafia elimină sectoarele care nu sunt folositoare obiectului precis al activității. Copie a managementului acestor întreprinderi, organizațiile

criminale mai dinamice și-au asigurat deja adaptarea la piețele mondiale legale sau criminale.

Peisajul criminal este foarte diferit de acea imagine obișnuită, activitatea crimei organizate pătrunzând peste tot unde poate obține un profit, pendulând între legal și ilegal, licit și ilicit, onest și criminal, diversificându-și activitățile și reorganizându-se într-o manieră de mare flexibilitate. Structurile criminale moderne nu mai sunt greoaie, rigide, gen Mafia siciliană, Cosa Nostra nord americană sau cartelurile columbiene Cali și Medellín, ci suple, gen Mafia Rusă sau Comorra Napolitană, mai puțin centralizate, dar dispunând de atuuri importante pentru a rezista atacurilor polițienești și judiciare, precum și pentru a profita de noi oportunități ale globalizării economice și financiare.

Mafia rusă se compune dintr-o multitudine de grupări așezate oarecum pe structuri cu articulații flexibile, variabile spre exterior, dar foarte sudate în interior. Estimarea ministrului rus de interne a numărului de membri activi este de 160.000, grupați în circa 12.000 de micro-organizații, controlate de 13 persoane. [120]

Această proliferare de micro-organizații se regăsește și în Columbia după scăderea influenței cartelurilor Cali și Medellín, în prezent în această țară funcționând între 2.000 și 3.000 de astfel de grupări. Avantajul micro-organizațiilor criminale rezidă în aceea că păstrează legăturile necesare coordonării acestora, dar totodată își pot modela structurile productive și își apără mai eficient clandestinitatea.

O tendință tot mai remarcată la organizațiile criminale este aceea de a specula avantajele paradiselor fiscale și bancare, unde nu există obligativitatea legală a înregistrării activităților economice și raportării riguroase a sursei veniturilor. În general, acestea sunt micro-state cu o fiscalitate generoasă și o legislație tolerantă.

Avântul acestor zone a devenit de nezdruccinat, fiind alimentate permanent din veniturile obținute prin cele mai diverse forme de crimă organizată. Aceste „porturi” sunt constituite la periferia țărilor industrializate din America de Nord, Europa și Asia.

Statele Unite și alte state europene au avut inițiativa în crearea majorității acestor zone. Finanța mondială caută stabilimente fictive și țări amicale unde capitalurile negre să fie reinvestite, în lipsa controlului autorităților statale. Cvasiclandestinitatea debutului a evoluat spre o oficializare progresivă a paradiselor fiscale. Astăzi băncile „off-shore” își fac publicitate pe internet și în paginile ziarelor anglo-saxone, cum ar fi, revista economică, „The Economist”.

De exemplu, în Franța deputații au votat în anul 1996 o propunere legislativă privind exonerarea totală de impozit a locuitorilor părții franceze din insula franco-olandeză Saint Martin, din Antile, loc cunoscut pentru spălarea capitalurilor și intersecție pentru traficul de toate genurile, îndeosebi cel cu droguri. Argumentul a fost acela că în zona respectivă controlul fiscal nu este posibil, ultima echipă de inspectori revenind în Franța sub amenințări, fără măcar să coboare din avion la aterizarea în insulă. Chiar dacă proiectul a fost respins de senat, insula a rămas tot un paradis fiscal, chiar dacă neoficial.

Putem spune că sistemul bancar este prima structură economică creată la scară mondială, cu foarte mult timp înainte de apariția conceptului de globalizare. Din cele mai vechi timpuri oamenii au simțit nevoia să creeze structuri economice adecvate care să se constituie în depozitarul mijloacelor de plată și economisire (bani, aur, pietre prețioase), creditare, precum și într-un sistem complex prin care să se realizeze plăți interne și internaționale într-un timp scurt și fără transportul efectiv al masei monetare, pe baza unei rețele bancare create la nivel mondial.

Avantajele create de sistemul bancar nu puteau lăsa indiferente structurile criminale interesate îndeosebi de utilizarea băncilor pentru spălarea capitalurilor negre. Banii mulți, câștigați ușor de structurile criminale, au dat posibilitatea acestora de a utiliza sume importante pentru plata serviciilor de spălare a fondurilor obținute din activități ilegale, mergând chiar până la un comision de 30% în favoarea bancherilor.

Activitățile criminale desfășurate în domeniul financiar-bancar sunt protejate în multe cazuri de secretul bancar, precum și de facilitățile create în jurisdicțiile off-shore.

În unele cazuri au fost create bănci de către membrii organizațiilor criminale, în special pentru deservirea acestor structuri. Asemenea bănci, și ele cuprinse în sistemul bancar mondial, desfășoară activități legale care se împletesc perfect cu cele ilicite, au stabilitate în timp, astfel că cei mai mulți clienți sunt onorabili. De multe ori activitățile ilegale desfășurate de asemenea bănci sunt trecute cu vederea de persoanele cu atribuțiuni de control, așa că activitatea acestora în domeniul spălării banilor negri ai crimei organizate și marile fraude financiare sunt descoperite prea târziu, atunci când sunt prejudiciați un număr mare de clienți, cu mari sume de bani, iar prejudiciul nu mai poate fi recuperat.

Numeroasele cazuri de fraudă bancară, vin să susțină părerea specialiștilor în probleme de crimă organizată cu privire la faptul că prin agresarea sistemului financiar bancar, economia mondială este văduvită anual de fonduri ce depășesc 20 de miliarde de dolari.³⁵ Marea îngrijorare a comunității internaționale este aceea de a fi încă departe de crearea unor mijloace eficiente de protecție pentru sistemul financiar mondial, crima organizată dovedind că este capabilă să inventeze permanent noi modalități prin care să acceseze fondurile bănești și să se servească de sistemul bancar în interes propriu.

Este bine cunoscut faptul că dezvoltarea economică nu poate fi asigurată în absența cadrului legal favorabil creat de clasa politică și elita administrativă. Legile economice se aplică în mod universal, în general fără a fi îngrădite de frontierele de stat și granițele sistemelor politice, dar dezvoltarea economică este influențată într-o mare măsură de politica economică adoptată, în funcție de anumite interese legitime sau subiective.

Valorificarea eficientă a resurselor și crearea premizelor politice adecvate pentru asigurarea dezvoltării economice depind în mare măsură de experiența, capacitatea și voința conducătorilor politici. Carențele economiei pot fi descoperite în adoptarea unor politici ce se dovedesc a fi greșite, dar nimic nu poate fi mai dăunător pentru economie decât penetrarea mediului politic și administrativ de către reprezentanții crimei organizate, în vederea satisfacerii intereselor acesteia.

Acapararea mediului politic și administrativ de către structurile criminale se realizează, de cele mai multe ori, prin oferirea de bani și alte avantaje materiale persoanelor cu funcții de decizie sau care pot influența deciziile celor din prima categorie, veniturile mari și necontabilizate ale industriei criminale făcând posibil acest lucru [275]. Nu rare sunt și cazurile când în diverse structuri politice și administrative acced persoane formate la școala crimei organizate și promovate tot prin dare de mită sau sponsorizări dubioase. Odată ce au reușit să pună mâna pe anumite pârghii de putere, oamenii crimei organizate vor acționa din plin în interesul acesteia și în detrimentul interesului general.

³⁵ Ministerul Administrației și Internelor, Serviciul Informare-Documentare, *"Crima organizată transnațională -fenomen de destabilizare a securității internaționale"*, Editura MAI, București, 1999

Măsurile ce pot fi luate pentru favorizarea structurilor de crimă organizată de către mediul politic pot fi grupate în două categorii: *decizii prin care se asigură protecție structurilor criminale și măsuri prin care sunt prejudiciate fondurile publice și afectat mediul concurențial*.

În prima categorie intră lipsa de reacție a autorităților la acțiunea fenomenului criminal, atât în plan legislativ cât și administrativ, intervențiile pentru mușamalizarea unor procese, grațierea individuală ori dezincriminarea anumitor infracțiuni în avantajul unor infractori dovediți, furnizarea unor informații referitoare la acțiuni planificate împotriva structurilor criminale, promovarea în funcții importante a unor persoane care fac parte din organizații criminale sau au legături cu acestea ș.a. Toate acestea nu fac decât să mențină o criminalitate ridicată care să ducă la degradarea mediului economic. Infracțiunile de furt, șantaj, înșelăciune și alte infracțiuni îndreptate împotriva avutului, vieții și sănătății sunt tot atâtea piedici în calea dezvoltării economice, ceea ce descurajează eventualii investitori, îndreptății să se teamă pentru siguranța investiției, posibilitatea realizării profitului preconizat și securitatea personală.

În a doua categorie pot fi cuprinse acele măsuri care duc la dezechilibrarea balanței concurențiale, ceea ce face ca dezvoltarea economică să aibă de suferit, în timp ce structurile criminale să prospere. Consecințele unui mediu anticoncurențial le-am amintit și anterior. Vom exemplifica numai unele practici din categoria deciziilor care se iau în mod evident pentru avantajarea anumitor firme din cercul criminalității gulerelor albe, în detrimentul altora, fapt ce conduce în mod evident la instituirea unui mediu de afaceri viciat, cu impact negativ asupra dezvoltării economice. În acest sens putem aminti: practica acordării unor contracte publice generoase structurilor criminale, la care câștigul este disproporționat de mare comparativ cu prestația; scutirile de impozite și taxe ori alte datorii la bugetele publice pentru anumiți agenți economici; acordarea unor facilități vamale pe termen scurt sau contingente limitate în scopul favorizării anumitor societăți; subminarea intereselor economice ale unor firme concurente structurilor ce aparțin sferei criminalității, prin dirijarea unor acțiuni de control ori neacordarea unor facilități la care au dreptul; furnizarea unor informații de interes economic structurilor criminale cu mult înainte de a fi date publicității; acordarea fără drept de licențe, autorizații și alte facilități etc.

Neîncasarea sau risipirea banilor publici produc consecințe deosebit de grave asupra economiei, chiar dacă ar exista o oarecare tendință de minimalizare a acestor consecințe. Fondurile care îmbogățesc membrii rețelelor criminale ar putea fi utilizate pentru stimularea dezvoltării economice prin investiții în domeniul infrastructurii de transport și comunicații, lucrări de îmbunătățiri funciare și combaterea eroziunii solului, investiții în domeniul energetic, asigurarea cotei de participare la proiecte finanțate din fonduri externe nerambursabile, îmbunătățirea sistemului de securitate publică, luarea unor măsuri de reabilitare a mediului înconjurător și diminuare a efectelor poluării ș.a. Teritoriul ostil din punct de vedere al posibilității de protecție a indivizilor și investițiilor, lipsei rețelelor de transport și comunicații, mediului poluat și neatractiv, inexistenței utilităților minime pentru demararea unei afaceri și neimplicării în crearea premizelor pentru funcționarea capacităților economice, împiedică dezvoltarea economică precum și dezvoltarea socială a unei întregi zone.

Riscul infectării mediului politic de către crima organizată creează premisele scoaterii din circuitul economic mondial a unei întregi țări, pierderea investițiilor de către agenții economici cinstiți și totodată condamnarea la sărăcie a celei mai mari părți a populației.

Globalizarea economiei reprezintă de fapt integrarea întreprinderilor de cercetare-dezvoltare, aprovizionare, producție și comerț, la scară mondială. Efectele globalizării economice sunt multiple și pozitive pentru economia mondială, asigurându-se, în general, succesul în afaceri a marilor companii. Acest proces înseamnă și globalizarea concurenței, competiției, dar și a parteneriatelor în afaceri, o interdependență economică accentuată, ceea ce determină efecte negative asupra întregii economii mondiale în cazul apariției oricărei defecțiuni în angrenajele economice naționale, indiferent de cauză.

Potențialul pericol nu poate fi trecut cu vederea de către specialiști și oameni politici preocupați deopotrivă în limitarea efectelor asupra economiei mondiale datorate crizelor ce apar pe unele piețe financiare. Amintim aici prima mare defecțiune, apărută în 1994, datorată prăbușirii monedei mexicane, ocazie cu care Fondul Monetar Internațional a intervenit cu succes [274]. Au urmat însă și alte crize ale căror efecte au fost resimțite într-o mai mare măsură de economia globală, ceea ce a determinat o reacție comună a statelor naționale în găsirea unor soluții adecvate. Prelungita criză financiară internațională a reprezentat un obiectiv important pentru Forumul economic mondial de la Davos (Elveția), la care au participat 40 de șefi de stat și de guvern, 255 de miniștri și peste 1.000 de oameni de afaceri, ocazie cu care președintele egiptean Hosni Mubarak declara sugestiv: „Statul global a luat foc și nici nu știm de unde s-a aprins. S-a reușit să se stingă incendiul, dar au rămas câteva focare ce amenință toată lumea”.

Impactul crimei organizate asupra economiei mondiale nu este așa de vizibil ca oricare din crizele economice declanșate pe piețele financiare internaționale, întrucât acțiunile criminale nu se declanșează brusc, având o continuitate și o progresivitate constantă. Structurile criminale transnaționale sunt grevate pe economia reală ca paraziții pe un organism viu pe care nu-l omoară, dar îl slăbește continuu, acțiunile lor fiind de obicei bine camuflate, astfel că numai o analiză atentă a fenomenului relevă măsura impactului pe care îl au asupra economiei mondiale [181]. De asemenea putem asemui crima organizată cu gaura făcută într-un vas (economia mondială) prin care se scurge continuu o parte din conținut, fără ca acest lucru să fie ușor de remarcat, mai ales că recipientul este în permanență alimentat de structurile economice legale.

Asta nu înseamnă că efectele economiei criminale pot fi neglijate, acestea fiind cu atât mai mari și de durată în contextul globalizării economice, datorită interdependențelor ce se creează între verigile economiei mondiale. Cutremurul propagat de căderea unei instituții financiar-bancare afectează nu numai partenerii de afaceri ai acesteia, ci și partenerii partenerilor, precum și alte verigi ale sistemului economic integrat.

Nici cheltuielile din bugetele structurilor statale destinate contracarării acțiunilor crimei organizate nu sunt de neglijat, acestea adăugându-se practic la prejudiciile create bugetelor publice, direct sau indirect, prin acțiuni ale crimei organizate. Nici un stat nu-și permite, dacă dorește să asigure securitatea cetățenilor săi și să creeze premisele unei economii funcționale și puternice, să ignore existența structurilor de crimă organizată, astfel că în funcție de gradul de criminalitate și puterea financiară a fiecărei țări, fondurile alocate pentru combaterea crimei organizate pot ajunge la cifre destul de consistente.

Anual SUA alocă un buget ce depășește 11 miliarde de dolari numai pentru controlul drogurilor, o mare parte fiind destinată recuperării persoanelor dependente. [131]

Din practică s-a observat că structurile criminale nu pot fi lichidate, permanent existând tentația pentru unii de a câștiga ilegal și relativ facil, astfel că

eforturile statelor nu pot decât să controleze fenomenul într-o oarecare măsură și să-l mențină într-un oarecare echilibru.

În urma analizei efectelor pe care crima organizată le are asupra diferiților factori economici, putem aprecia că acțiunea crimei organizate are un impact negativ major asupra economiei mondiale, care ar putea fi cuantificat la circa 15% din produsul mondial brut.

3.3.2 Criminalitatea economico-financiară

Criminalitatea economico-financiară atrage din ce în ce mai mult atenția societății civile, guvernelor naționale și organizațiilor internaționale reprezentând o amenințare majoră, prin spălarea banilor, prin corupție, contrabandă, evaziune fiscală, contrafacere, deturnarea fondurilor acordate României, amenințând cu slăbirea autorității instituțiilor statului și pierderea încrederii cetățenilor în existența statului de drept, subminând bazele democratice și economice ale societății.

Dezvoltarea exponențială a tehnologiei informatice și larga accesibilitate la aceasta deschid noi posibilități pentru fraudă fiscală jucând un rol important prin producerea de soft-uri falsificate, iar transferul banilor prin Internet facilitează spălarea lor, originile unor tranzacții oneroase fiind dificil de descoperit. Aproape fără excepție, țările în tranziție s-au confruntat cu o puternică escaladare a activității infractionale în sfera economico-financiară, însă gradul în care ele au penetrat aceste societăți diferă semnificativ.

De multe ori, lupta pentru controlul activelor comerciale de stat a început înainte chiar ca statul să dezvolte cadrul legal pentru privatizare. Falimentul intenționat, evaluarea nereală a valorii întreprinderilor, licitațiile aranjate și prejudicierea proprietății de stat sunt, toate, exemple ale modului în care privatizarea s-a dovedit a fi altceva decât ceea ce s-a dorit. Mai mult, s-a constatat că criminalitatea economico-financiară a făcut acest lucru cu un grad de profesionalism mai ridicat decât agențiile de stat, sau - așa cum s-a întâmplat de multe ori - reprezentanții acestora au fost descurajați în a ridica obiecții datorită implicării lor în acte de corupție.

Angajate în lupta împotriva criminalității, autoritățile statului trebuie să acopere un mare număr de domenii: economic, financiar, juridic și să depășească barierele sociale și lingvistice. În același timp, trebuie să respecte doctrinele democratice fundamentale cu privire la dreptul la o judecată corespunzătoare, precum și alte drepturi civile. Dar ele se confruntă cu un grav paradox produs de globalizare: *capacitatea criminalității economico-financiare de a exploata deschiderea frontierelor, pe de o parte și modalitățile de aplicare a legii și practicii judiciare, care rămân prerogativele suverane ale statului sau chiar ale guvernelor regionale și locale, pe de altă parte.*

În măsura în care liberalizarea este esențială pentru succesul tranziției, ea poate crea, dacă nu se iau măsuri eficiente sau prompte, un teren fertil pentru activități economico-financiare ilicite. Criminalitatea din acest domeniu poate înflori în condițiile incerte ale tranziției iar frontierele libere, noile piețe și tehnologii facilitează lărgirea sferei lor de activitate.

Criminalitatea economico-financiară, în general, poate fi considerată partea ascunsă a criminalității, din cel puțin trei motive:

- este mai greu de identificat și probat, fiind mult mai complexă decât alte forme criminale tradiționale;
- efectele sale, deși deosebit de grave din punct de vedere al prejudiciilor cauzate și numărul mare de persoane (fizice ori juridice) afectate, sunt

mai puțin vizibile imediat, de regulă, propagându-se într-o perioadă de timp îndelungat;

- datorită faptului că rezultatul infracțiunilor economico-financiare nu este întotdeauna spectaculos prin imagine (față de omor, trafic de droguri ș.a.), astfel de fapte sunt mai puțin mediatizate.

Criminalitatea economico-financiară formează o mare parte din „numărul ocut” al crimelor nesemnlate sau insuficient semnlate. Aceste crime cauzează instituțiilor economice și sociale, precum și populației, prejudicii mult mai mari decât cele indicate de numărul cazurilor finalizate pozitiv și care, de regulă, provoacă reacții în lanț.

Cel puțin în cazul infracțiunilor la regimul fiscal, cetățenii, și chiar instituții ale statului, abordează o atitudine de spectatori dezinteresați atunci când iau cunoștință despre fapte ilicite care afectează bugetul de stat, datorită faptului că nu se simt prejudiciați, lucru total fals.

Un studiu efectuat pentru compararea consecințelor criminalității în afaceri față de criminalitatea tradițională, a relevat faptul că rezultatele negative, păguboase sunt mai mari în cazul celei dintâi, ale cărei victime pot fi:

- *statul*, în cazul infracțiunilor de contrabandă, a formelor de fraudă fiscală, fraude financiare ș.a;
- *societățile comerciale*, care cad victime în cazul înșelăciunilor cu mijloace de plată falsificate, concurență neloială, încălcări ale drepturilor de autor etc;
- *consumatorii*, supuși riscului contrafacerilor, produselor falsificate ori înșelăciunilor cu privire la preț sau calitate.

Pentru a avea o imagine cât de cât reală privind dimensiunile criminalității în acest domeniu, exemplificăm faptul că în Franța, conform unui studiu recent, cheltuielile globale pentru protejarea finanțelor publice și prevenirea infracțiunilor economico-financiare, se ridică anual la 1 miliard de euro, în timp ce prejudiciul provocat prin asemenea fapte a fost estimat la circa 6 miliarde de euro.

Cauzele care pot stimula comiterea infracțiunilor din domeniul economico-financiar pot fi împărțite în trei categorii [276]: de natură economică, psiho-socială și juridică.

i) Cauze de natură economică:

- situația economică precară a anumitor sectoare ale vieții economice, cum ar fi delictul de bancrută și infracțiunile în materie de credit, specifice perioadelor de recesiune;
- existența unor profituri mari în anumite ramuri de activitate economică care tentează înființarea unor societăți fictive sau în nume colectiv, la care sunt invitați să participe cu fonduri un număr mare de depunători, păcăliți de oferta generoasă de profit, care nu-și vor recupera investiția niciodată;
- practica acordării unor subvenții de la stat, râvnite și de exponenții criminalității, care prezintă în acest scop documente falsificate ce atestă că îndeplinesc condițiile necesare pentru a beneficia de astfel de facilități;
- lipsa unui control intern riguros, în cazul societăților comerciale;
- funcționarea unui sistem vamal protecționist sau practicarea unei fiscalități ridicate;
- greutățile financiare ale unor societăți comerciale care motivează pe reprezentanții săi să recurgă la comiterea unor delictul economico-financiare, pentru a subzista.

ii) Cauze de natură psiho-socială:

- mediul de afaceri dominat de legea concurenței, dorința oamenilor de afaceri de a maximiza profitul și productivitatea, prin orice mijloace, chiar și comițând infracțiuni;
- ambiția funcționarilor ce vizează realizarea unei cariere de succes cu orice preț, precum și obținerea unor venituri mai mari decât cele legale;
- ignoranța victimelor sau necunoașterea de către acestea a mijloacelor de protecție legală de care dispun, tentația obținerii unor profituri sporite, nedeunțarea anumitor infracțiuni prin care au fost lezate, pentru a nu-și strica imaginea publică sau prestigiul comercial etc.;
- reacția scăzută a opiniei publice în cazul comiterii unor astfel de infracțiuni, diferită de cea provocată de alte infracțiuni de impact;
- ineficiența sau lipsa de operativitate a sistemului judiciar, ceea ce determină victimele să renunțe la avansarea unor plângeri și sesizări.

iii) Cauze de natură juridică:

- lipsa reglementărilor interne clare, precise și stabile în cazul infracțiunilor legate de afaceri;
- inconsecvența dreptului penal internațional al afacerilor, lipsit de unitate, neclar și lacunar, ceea ce stimulează fraudă.

Preocuparea actuală cea mai stringentă este aceea de a preveni și combate criminalitatea economico-financiară al carei scop fundamental este, fără îndoială, obținerea de profit cât mai mare, rata acestuia provenită din activități criminale fiind atât de înaltă, încât puține afaceri legale o pot concura.

Dezvoltarea exponențială a tehnologiei informatice și larga accesibilitate la aceasta deschid noi posibilități pentru criminalitatea economico-financiară jucând un rol important prin producerea de soft-uri falsificate, iar transferul banilor prin Internet facilitează spălarea lor, originile unor tranzacții oneroase fiind dificil de descoperit.

Aproape fără excepție, țările în tranziție s-au confruntat cu o puternică escaladare a activității infracționale în sfera economico-financiară, însă gradul în care ele au penetrat aceste societăți diferă semnificativ. De multe ori, lupta pentru controlul activelor comerciale de stat a început înainte chiar ca statul să dezvolte cadrul legal pentru privatizare. Falimentul intenționat, evaluarea nereală a valorii întreprinderilor, licitațiile aranjate și prejudicierea proprietății de stat sunt, toate, exemple ale modului în care privatizarea s-a dovedit a fi altceva decât ceea ce s-a dorit. Mai mult, s-a constatat că criminalitatea economico-financiară a făcut acest lucru cu un grad de profesionalism mai ridicat decât agențiile de stat, sau - așa cum s-a întâmplat de multe ori - reprezentanții acestora au fost descurajați în a ridica obiecții datorită implicării lor în actele de corupție.

Pe măsura amplificării fenomenului, odată cu tot mai deplina structurare și profesionalizare a rețelelor de criminalitate organizată, caracteristica lor dominantă este pluralitatea domeniilor de activitate, în cadrul cărora este inclusă și sfera financiar-bancară, ca urmare a necesității de a acoperi cu structuri proprii întreaga gamă a operațiunilor ilicite derulate pe circuitul bani - marfă - bani.

Eforturile întreprinse la nivelul Poliției Române pe parcursul anului 2009, s-au concretizat într-un complex de activități informativ-operative, care au condus la creșterea activității de constatare a încălcărilor din sfera criminalității economico-

financiare cu 3% (80.119 infracțiuni), pentru care au fost cercetate 47.488 persoane (+3%)³⁶.

Statistica rezultatelor obținute de efectivele de investigare a fraudelor pe linia constatării infracțiunilor de natură economico-financiară prevăzute de *Codul penal* relevă faptul că acestea au crescut cu 14%, astfel: gestiunea frauduloasă +4%, înșelăciunea de natură economică +17%, delapidarea +14%, infracțiuni de serviciu sau în legătură cu serviciul -1%, înșelăciunea cu privire la calitatea mărfurilor +26% și infracțiuni de fals -1%.

În ceea ce privește faptele prevăzute de *legile speciale* (care circumscriu cadrul juridic al economiei de piață), se înregistrează pe ansamblu aspecte pozitive relevate de amplificarea constatărilor (+24%) la principalii indicatori: 6.601 infracțiuni incriminate de Legea CEC-ului (+90%); 400 infracțiuni la Legea nr. 85/2006 privind procedura insolvenței (+19%); 457 infracțiuni la Codul Vamal (-6%); 79 infracțiuni la Legea nr. 26/1990 privind Registrul Comerțului (+46%) și 204 infracțiuni la Codul Fiscal (+63%). Numărul total al faptelor de evaziune fiscală constatate este de 8.077, cu 34% mai mult decât în perioada similară a anului precedent.

Pe parcursul anului 2009, efectivele Poliției de Investigare a Fraudelor au efectuat acte premergătoare și de urmărire penală într-un număr total de 102.403 lucrări și dosare penale, din care 34.262 existente la începutul anului și 68.141 înregistrate pe parcursul perioadei. La sfârșitul perioadei au rămas în lucru 52.568 lucrări și dosare penale din care în 11.808 a fost începută urmărirea penală.

Au fost puse sub învinuire în total 33.877 persoane (+18%), din care 167 au fost reținute sau arestate preventiv, iar prejudiciul cauzat a fost de 19.228,25 milioane lei, din care s-au recuperat 1.199,19 milioane lei.

Totodată, s-a acționat în sensul *intensificării și extinderii activităților de cercetare a faptelor cu urmări deosebite*, prin prisma cuantumului prejudiciului cauzat și a persoanelor implicate, fiind soluționate de către efectivele specializate, un număr de 1.369 dosare complexe (+20,51%).

Pe parcursul anului 2009 au fost constatate 5.888 infracțiuni din sfera drepturilor de proprietate intelectuală și industrială, din care 3.291 în domeniul drepturilor de autor și conexe și 2.597 în domeniul drepturilor de proprietate industrială, fiind cercetate un număr de 6.648 persoane.

Statistica rezultatelor pe linia constatării relevă faptul că în această perioadă au cunoscut o manifestare mai pregnantă infracțiunile la Legea nr. 8/1996 privind dreptul de autor și drepturile conexe, Legea nr. 84/1998 privind mărcile și indicațiile geografice, Legea nr. 11/1991 privind combaterea concurenței neloiale, precum și cele privind calitatea mărfurilor.

S-a avut în atenție *descoperirea locurilor de producție*, import și comercializare a fonogramelor, videogramelor și programelor de calculator, laboratoare de imprimare, stații radio-pirat, exemplificative fiind acțiunile desfășurate de către ofițerii de investigare a fraudelor în centrele comerciale: „EXPO-MARKET DORALY”, „SU-MARKET”, „DRAGONUL ROȘU”, „EUROPA”.

Piața produselor piratate și contrafăcute a făcut obiectul unor acțiuni concertate ale Poliției, concretizate în ridicarea în vederea confiscării a: 41.523 DVD-uri și CD-uri, 4.110 fonograme; 2.043 coperti și carcase, 321 aparaturi folosite pentru copiere, în valoare totală de peste 740.000 lei.

Totodată, au fost confiscate 71.871 buc. îmbrăcăminte, 5.823 buc.

³⁶ Ministerul Administrației și Internelor, Buletinul de documentare - "Raport privind activitatea Poliției Române în anul 2009", Editura MAI, București, 2010

încălțăminte, 69.569 aparaturi electronice, electrocasnice, 3.323 buc. produse cosmetice, 920.749 produse din tutun, 27.977 băuturi alcoolice, dar și alte mărfuri, în valoare totală de peste 17.000.000 lei.

Combaterea fraudelor vamale, a importurilor de produse subevaluate a constituit unul din obiectivele prioritare în care s-a acționat, fiind inițiate în acest sens, o serie de acțiuni, atât la nivel național cât și la nivel local, îndeosebi în domeniul prevenirii și combaterii ilegalităților din sfera importului, exportului, producției, și comercializării de tutun și produse din tutun.

Analizând principalii indicatori (Legea nr. 86/2006 și art. 302 C.P.), se constată faptul că activitățile informativ-operative și de cercetare penală desfășurate de ofițerii specialiști, au dus la constatarea a 613 infracțiuni (457 la Codul Vamal și 56 la art. 302 C.P.).

În anul 2009, s-a acordat o atenție sporită prevenirii și combaterii activităților de *producere și comercializare ilegală a produselor din tutun*, activitate concretizată într-un număr de 567 acțiuni organizate, din care au rezultat 131 dosare penale în care au fost cercetate un număr de 183 persoane³⁷.

Prejudiciul cauzat bugetului de stat este de 688.911 lei, din care suma de 283.610 lei a fost recuperată. Tot în perioada analizată, pe această linie au fost aplicate un număr de 1.053 sancțiuni contravenționale, totalizând 483.512 lei, valoarea bunurilor ridicate în vederea confiscării fiind de 3.993.325 lei.

3.3.3 Corupția – factor determinant în manifestarea economiei informale

Transformările determinate de necesitatea consolidării statului de drept și a economiei de piață au determinat modificări evident benefice în structura societății, dar și profunde convulsii și contradicții, cu largi implicații sociale, printre care un loc aparte ocupându-l fenomenul corupției.

Începând cu anul 1990, favorizată și de caracterul informal și disimulat al activităților pe care le presupune, corupția a pătruns cu ușurință și cu caracter de continuitate în alte medii și structuri ale societății, măcinând astfel, din interior, sistemul social, inclusiv climatul care ar trebui să asigure construcția statului de drept.

De asemenea, este unanim recunoscut faptul că fenomenul corupției este strâns legat de crima organizată și criminalitatea afacerilor în special și cea economico-financiară, corupția tinzând să devină un fenomen organizat pe care se bazează celelalte genuri de criminalitate, specializată pe domenii și putere pentru coruperea factorilor decizionali până la cele mai înalte niveluri.

Faptele de corupție presupun, de regulă, obținerea de foloase patrimoniale de către cel care se lasă corupt, dar și de cel care corupe sau chiar de o terță persoană. Corelativ, crima organizată subzistă și își intensifică activitatea pe baza unor acțiuni diverse de influențare, șantaj, mituire, constrângere a persoanelor care, prin natura funcției pe care o dețin, sunt abilitate să o prevină și o combată. Totodată, majoritatea fraudelor economico-financiare complexe, cu prejudicii de zeci și sute de miliarde de lei, au fost însoțite de acte de corupție, comise de cele mai multe ori de către persoane cu funcții de conducere și atribuții de control.

O stare de criză în cadrul căreia normele economice, juridice, morale, politice, religioase nu mai au decât slab impact asupra acțiunilor indivizilor, este

³⁷ Ministerul Administrației și Internelor, Buletinul de documentare - "Raport privind activitatea Poliției Române în anul 2009", Editura MAI, București, 2010

resimțită, după cum am văzut de populație și are un efect demoralizator, deoarece pe zi ce trece se accentuează polarizarea societății: pe de o parte săracii, care formează marea majoritate a populației și care mai continuă să creadă în moralitate și legalitate, iar pe de altă parte, bogații și cei în curs de a se îmbogăți printre care se numără și cei favorizați de putere sau de autorități, ori care se identifică cu acestea și care ignoră normele morale și legea folosind pentru realizarea intereselor lor căi ilicite dintre care, în primul rând actele de corupție³⁸, concluzie valabilă și la începutul mileniului trei, îndeosebi în ceea ce privește factorii concreți de risc care au generat și continuă să genereze încă fapte de corupție³⁹, printre care:

- instituționalizarea unor programe economice păgubitoare în domeniul privatizării și restructurării sectoarelor industriale și agricultură, precum și neurmărirea și neonorarea programelor post-privatizare;
- organizarea necorespunzătoare a cadrului normativ privind evidențierea și colectarea taxelor și impozitelor ;
- reglementarea insuficientă a unor activități economice cum sunt: TVA, accizelor, subvenționarea unor produse sau servicii, acordarea de reșalonări repetate la plata obligațiilor față de stat fără garanții și fără exercitarea unui control minim asupra acestei categorii de agenți economici;
- funcționarea păgubitoare a fondurilor de investiții financiare și a pieței de capital;
- gravele fraude din domeniul prelucrării și comercializării produselor petroliere, alcoolului, tutunului etc.;
- nerepatrierea valutei din activitatea de export și expatrierea a importante sume în valută prin invocarea importului de know – how, servicii externe etc., care în realitate au fost fictive;
- menținerea și chiar amplificarea incidentelor de plată prin cecuri, bilete la ordin etc. (peste 5.000 milioane lei), fără acoperire; funcționarea defectuoasă a sistemului bancar, ceea ce a generat falimentele bancare înregistrate, a cooperativelor de credit, a jocurilor de întrajutorare ce au fost mascate sub titulatura de societăți de investiții financiare;
- menținerea la un nivel ridicat a infracțiunilor economico-financiare prin care este alimentată „economia informală”.

Sub aspectul socialului ca factori „generatori de corupție” se mențin în continuare șomajul, nereconversia forței de muncă, amplificarea muncii informale, insecuritatea socială, scăderea nivelului de trai.

În sfera politicului se evidențiază inconsecvența în stabilirea obiectivelor economice prioritare și a strategiei financiare adaptată economiei de piață, interesul politic în acapararea a domeniilor economice profitabile, protejarea unor interese de grup prin îngrădirea activităților economice față de grupurile economice adverse; încheierea unor convenții prin care s-au acceptat facilități vamale și de import față de unele mărfuri în detrimentul produselor românești; promovarea unor politici conjuncturale; legalizarea corupției prin abrogarea unor reglementări normative ceea ce a condus la anularea unor fraude sau au permis efectuarea unor practici economice și concurențiale neloiale sau reșalonarea datoriilor unor agenți economici cu implicații nefaste asupra bugetului.[209]

³⁸ Raportul Comisiei parlamentare de anchetă privind actele de corupție, mai 1994

³⁹ Raport de informare a Guvernului cu privire la aplicarea de către Ministerul Administrației și Internelor a Programului Național de prevenire a corupției și a Planului Național de acțiune împotriva corupției pe anul 2009

În domeniul juridic se remarcă instabilitatea și incoerența unor reglementări, asociate cu inconsecvența aplicării legilor și procedurilor legislative existente care au favorizat sau determinat comiterea unor acte de corupție, inclusiv în rândul celor însărcinați cu aplicarea legii.

Ca și în cazul altor tipologii infracționale, factorii de risc, cauzele de ordin social și individual ale actelor de corupție trebuie privite într-o strânsă interdependență și raportate la procesele schimbării profunde care afectează ansamblul societății românești.

În abordarea problematicii privind dinamica, structura și tendințele corupției în România, trebuie avut în vedere că fenomenul corupției include mai multe forme și dimensiuni care, odată identificate și analizate științific, pot furniza elementele pentru o schemă de operaționalizare adecvată a diferitelor acte și fapte de corupție. Printre dimensiunile ce necesită a fi studiate în contextul evoluției fenomenului corupției menționăm [232]:

i) dimensiunea **economică** a corupției, în analiza fenomenului, are în vedere evaluarea și estimarea costurilor economice și sociale ale diferitelor acte de corupție, ca și aprecierea calitativă și cantitativă a prejudiciilor materiale și morale generate de acest flagel antisocial complex.

ii) dimensiunea **normativă** are în vedere principalele prescripții și norme din domeniul dreptului referitoare la abaterile și încălcările comise de diferiți agenți economici, funcționari publici, instituții sau persoane particulare, precum și sancțiunile care se aplică în aceste cazuri și eficiența acestora, concluzii ce se desprind, de regulă, din studii și analiza cazuisticii.

iii) dimensiunea **sociologică** a fenomenului de corupție care furnizează informații despre factorii, cauzele și condițiile care generează sau favorizează acte și manifestări coruptive, ca și despre factorii de "risc" care există în anumite sectoare și domenii de activitate facilitând astfel, explicația proliferării unor activități ilegale comise de diferiți indivizi, grupuri și chiar instituții sociale.

iv) dimensiunea **psihologică** a corupției are în vedere structura și personalitatea indivizilor și grupurilor de corupători și corupți, motivațiile, mobilurile și finalitățile urmărite prin acte de corupție, labilitatea atitudinală și comportamentală a persoanelor implicate în acte de corupție, reacția publică față de fenomenul corupției.

v) dimensiunea **statistică**. Aceasta permite, prin sisteme de înregistrare a delictelor de corupție, cunoașterea specificului și contextului diferitelor sectoare, ramuri și instituții în care se constată frecvența și amploarea cea mai ridicată a faptelor de corupție.

vi) dimensiunea **prospectivă** pune la îndemâna organelor specializate de control social și celor însărcinate în combaterea fenomenului, o serie de date și informații privind tendințele de evoluție (creștere, descreștere sau stagnare) în viitor a actelor de corupție.

Ca și în anii anteriori, în anul 2009, Comisia europeană a dat publicității două rapoarte privind progresele realizate de România în cadrul Mecanismului de Cooperare și Verificare, un raport intermediar la data de 12 februarie 2009 și un raport comprehensiv la data de 22 iulie 2009.

Raportul intermediar din februarie 2009, având la bază datele privind activitățile desfășurate de autoritățile române, în a doua parte a anului 2008 și în prima lună a anului 2009, a concluzionat că, pe fondul unei slăbiri a ritmului reformelor înregistrat în această perioadă, s-au constatat totuși unele semnale pozitive. Printre acestea se numără aprecierea că „*Direcția Națională Anticorupție continuă să înregistreze un parcurs pozitiv și stabil de instrumentare a cazurilor de*

corupție la nivel înalt", fiind citate în acest sens rezultatele privind trimiterea în judecată în perioada de referință a patru membri ai Parlamentului, a unui fost ministru, a unor directori de companii naționale, prefecti, ofițeri de poliție. În același raport se semnalează necesitatea îmbunătățirii modului de gestionare a cazurilor de mare corupție la nivelul Parlamentului, scurtarea duratei proceselor în aceste cauze, asigurarea unei jurisprudențe unitare și a unor pedepse disuasive.

În vederea fundamentării analizei ce a stat la baza raportului din 22 iulie 2009, Comisia Europeană a organizat o **misiune de peer review** în trei etape, în cursul lunilor mai-iunie 2009, una din instituțiile vizitate fiind DNA. Printre aspectele referitoare la activitatea, funcționalitatea și performanțele direcției au fost verificate: datele statistice privind numărul de dosare penale instrumentate de DNA în perioada de raportare, numărul de rechizitorii, de hotărâri de condamnare și achitare pronunțate în dosarele DNA, durata anchetelor și durata judecății în fața instanțelor, gravitatea pedepselor aplicate de instanța de judecată și modul lor de executare. De asemenea, a fost evaluată capacitatea funcțională a DNA, respectiv nivelul resurselor umane, financiare și de training de care dispune direcția, cooperarea internațională și inter-instituțională.

Raportul comprehensiv din iulie 2009 a consemnat faptul că, de la raportul anterior, au fost întreprinse o serie de măsuri cu caracter practic și legislativ și s-a dat un nou impuls continuării procesului de reformă. În ceea ce privește DNA, raportul apreciază că aceasta „și-a menținut bilanțul pozitiv de anchete imparțiale privind cauzele de corupție la nivel înalt” și „a sesizat instanțele în legătură cu un număr ridicat de asemenea cazuri”.

Se constată că natura dosarelor (faptul trimiterii în judecată a unor persoane cu înalte demnități publice) și numărul cauzelor remise judecății de către DNA constituie o dovadă de continuare a istoricului pozitiv al anchetelor imparțiale desfășurate în cazurile de înaltă corupție.

Multe din investigații sunt inițiate ca urmare a plângerilor înaintate de cetățeni sau din oficiu, ceea ce reflectă încrederea publică în DNA precum și abordarea proactivă a procurorilor anticorupție în ce privește inițierea anchetelor. În același timp, raportul semnalează durata, în continuare, mare a desfășurării proceselor de corupție în fața instanțelor de judecată, ceea ce întârzie obținerea unor hotărâri, chiar și în primă instanță.

Acest lucru se datorează în principal formulării de cereri și excepții repetate din partea apărării privind sesizarea Curții Constituționale sau de strămutare repetată a cauzelor. De asemenea, sunt în continuare înregistrate îngrijorări cu privire la caracterul nedisuasiv al pedepselor pronunțate în cauzele de corupție.

În condițiile în care România mai are pași de parcurs în vederea consolidării progresului înregistrat în lupta împotriva corupției la nivel înalt și obținerii unor rezultate concrete în acest domeniu, rațiune pentru care monitorizarea Comisiei Europene prin intermediul Mecanismului de Cooperare și Verificare continuă și în prezent, Direcția Națională Anticorupție urmărește menținerea și îmbunătățirea eforturilor și ritmului activităților care se circumscriu dezvoltării capacității sale operaționale, asigurării unei calități optime a activității procesuale desfășurate, a unei reacții prompte în ceea ce privește declanșarea anchetelor în cauzele de competența sa, precum și luarea tuturor măsurilor pe care Codul de procedură penală le pune la îndemâna procurorului în vederea asigurării celerității procesului penal și obținerii unor sentințe de condamnare la pedepse descurajante a persoanelor găsite vinovate de săvârșirea infracțiunilor de corupție aflate în competența Direcției Naționale Anticorupție.

În anul 2009, Direcția Națională Anticorupție a avut de soluționat 4.866 de cauze penale (față de 3.959 în anul 2008), în creștere cu 22,91%, din care a soluționat 2.642, reprezentând o creștere cu 14,7% comparativ cu 2.302 cauze penale soluționate în anul 2008 și au rămas de soluționat 2.224 de cauze, inclusiv cauzele cu autor necunoscut.

Cauzele soluționate reprezintă **54,3%** din totalul cauzelor de soluționat, iar cauzele declinate ori conexe reprezintă **15,8%** din totalul cauzelor de soluționat.

Dintre acestea, în **1.871** au fost dispuse soluții pe fondul cauzei, în creștere cu **15,2%** față de anul precedent (**1.624**), iar în **771** s-a dispus declinarea competenței ori conexarea dosarelor.

La sfârșitul perioadei se aflau în curs de cercetare penală 12 învinuiți și inculpați arestați preventiv, comparativ cu 3 în anul 2008.

Din cele 1.871 de cauze soluționate pe fond, în 168 s-a dispus trimiterea în judecată a 552 de inculpați, iar în 1.703 au fost date soluții de scoatere de sub urmărire penală, de încetare a urmăririi penale ori de neîncepere a urmăririi penale (din care în 24 cauze au fost aplicate dispozițiile art. 18¹ din Codul penal față de 1.219 învinuiți, comparativ cu 14 cauze privind 86 învinuiți, în anul 2008).

Prin **168** de rechizitorii (față de **163** în anul 2008) au fost trimiși în judecată **552** de inculpați, din care **81 în stare de arest preventiv** (față de **683** inculpați, din care **65** în stare de arest preventiv, în anul 2008), iar alți **22** inculpați au fost cercetați în stare de arest preventiv și trimiși în judecată în stare de libertate.

Se constată o creștere cu 3% a numărului rechizitoriilor și o creștere cu 24,6% a numărului inculpaților care au fost trimiși în judecată în stare de arest preventiv, ceea ce evidențiază îmbunătățirea și din punct de vedere calitativ nu doar cantitativ a activității, faptele cu care au fost sesizate instanțele de judecată fiind apreciate ca prezentând o gravitate sporită, ce a justificat luarea de către judecător a acestor măsuri preventive în cazul a **18,6%** din inculpații deferiți instanței.

Dintre cei **552** inculpați trimiși în judecată, majoritatea sunt bărbați (**474**), au vârste cuprinse între 21- 54 ani (**457**) și provin din mediul urban (**481**). De asemenea, **355** inculpați au studii superioare, **6** sunt cetățeni străini, **1 inculpat este persoană juridică** (societate comercială), **24** sunt recidiviști și **33** au antecedente penale.

Este de menționat că, din cei **552** inculpați trimiși în judecată, **244 erau persoane care au ocupat funcții de conducere, control, demnități publice ori alte funcții importante**. Exemplificativ, au fost emise acte de inculpare privind **9 demnitari** (1 fost prim-ministru, 1 fost ministru, 2 deputați, 1 director al unui serviciu de informații cu rang de secretar de stat, 2 subprefecți, 1 președinte al unei agenții a statului cu rang de secretar de stat, 1 președinte al ONPCSB), 3 magistrați (2 procurori și 1 judecător), 7 avocați, 1 notar public, 39 polițiști, 14 lucrători vamali, 8 comisari de gardă Financiară, 34 de jandarmi, 10 primari, 4 viceprimari, 1 președinte de partid, 1 contraamiral comandant de flotă, 4 cadre ale unui serviciu de informații.

Prin cele 168 de rechizitorii au fost deduse judecății un număr de 1.097 infracțiuni, a căror structură se prezintă în principal, după cum urmează:

- 695 - infracțiuni prevăzute în Legea nr. 78/2000;
- 149 - infracțiuni prevăzute în alte legi speciale;
- 253 - infracțiuni prevăzute în Codul penal.

Se înregistrează creșterea sesizării instanțelor de judecată cu infracțiuni asimilate corupției, spre exemplu, 167 infracțiuni de abuz în serviciu prevăzute de art. 13² din Legea nr. 78/2000 (comparativ cu 141 în anul 2008, respectiv 46 în anul 2007), precum și menținerea la același nivel a sesizărilor privind unele

infracțiuni de natură economică în strânsă legătură cu acestea, cum ar fi, 19 infracțiuni de spălare a banilor (comparativ cu 19 în anul 2008, respectiv 14 în anul 2007).

Prejudiciul total reținut prin rechizitorii este de peste 295 milioane lei și peste 131 milioane euro, comparativ cu peste 530 milioane lei, la care se adaugă peste 237 milioane euro în 2008, iar valoarea măsurilor asigurătorii este de peste 114 milioane lei, față de 775 milioane lei în perioada de comparat.

Menținerea unei ponderi importante a cauzelor complexe, rezultă atât din numărul persoanelor cu funcții importante față de care s-a efectuat cercetarea și s-a dispus trimiterea în judecată (244 din 552, comparativ cu 284 din 683 în anul 2008), valoarea ridicată a prejudiciului cauzat reținut prin actele de inculpare, cât și din instrumentarea unor cauze în care au fost implicați un număr mare de învinuiți/inculpați, relevant fiind faptul că prin 168 de rechizitorii au fost trimiși în judecată 552 de inculpați, iar în 24 cauze au fost aplicate sancțiuni administrative față de 1219 învinuiți.

În anul 2009, au rămas definitive un număr de 81 hotărâri de condamnare privind 131 inculpați (față de 63 de hotărâri definitive privind 97 inculpați, în anul 2008). Dintre aceștia, 36 inculpați au fost condamnați la pedepse privative de libertate (28 în anul 2008), față de 45 inculpați s-a dispus suspendarea condiționată a executării pedepsei (42 în anul 2008), iar față de 50 inculpați s-a dispus suspendarea executării pedepsei sub supraveghere (26 în anul 2008).

În concluzie, din cele 91 hotărâri rămase definitive (exceptând cele 6 hotărâri prin care s-a dispus achitarea ca urmare a dezincriminării faptelor), un procent de 89% sunt hotărâri de condamnare a inculpaților.

Direcțiile principale de acțiune ale luptei împotriva corupției:

a) Creșterea responsabilității politice

Responsabilitatea politică se referă la constrângerile impuse de către organizații sau alte grupuri de presiune ce au puterea să aplice sancțiuni asupra politicianilor și oficialităților. Principalele instrumente de creștere a responsabilității politice sunt transparența în luarea deciziilor de către oficialități și creșterea competenței politice prin organizații care își înzestreză grupurile largi de presiune cu mijloace puternice de exprimare a cerințelor colective. Transparența în politică poate fi stimulată prin obligarea oficialităților să-și facă publică averea pentru a se putea descoperi eventualele conflicte de interese.

b) Sporirea constrângerilor instituționale în cadrul statului

Structura instituțională poate fi un important mecanism de supraveghere a fenomenului corupției. Un exemplu particular este separarea efectivă între puterile statului, fiecare organism fiind un controlor al abuzurilor de putere, comise de celelalte puteri. Consolidarea și creșterea credibilității sistemului judiciar prin creșterea independenței și responsabilității judecătorilor, precum și adaptarea funcțiilor respective la bugetul și capacitățile existente sunt două aspecte deosebit de importante. Pentru a trage la răspundere guvernul, instituția parlamentului are nevoie să cunoască conturile publice, are nevoie de comisii de control financiar, de abilitatea de a deschide documente guvernamentale și de capacitatea de a aplica sancțiuni credibile. De asemenea, organismele de control financiar au un rol foarte important pe scena publică, condiția eficientizării acestor instituții constituind-o alcătuirea unor nuclee de profesioniști, credibili și independenți în sectorul judiciar, în poliție și alte agenții de control.

c) Consolidarea participării societății civile

În calitatea lor de entități implicate în actul guvernării, dar și ca agenți de comunicare între populație și instituțiile statului, organizațiile ce alcătuiesc societatea civilă pot avea un rol important în limitarea corupției. Se impune o participare intensă a societății civile în programele anticorupție, mai ales prin avertizarea populației asupra existenței fenomenului și necesității supravegherii lui, prin elaborarea unor planuri concrete de acțiune, dar și prin monitorizarea acțiunilor guvernamentale. Societatea civilă s-a dovedit eficientă când guvernul a tratat-o ca aliat activ.

d) Încurajarea mediilor de informare independente

Mediile de informare libere și deschise pot sprijini acțiunile de supraveghere a corupției prin descoperirea și dezvăluirea unor abuzuri. O politică deschisă față de media, materializată prin legi ce garantează accesul neîngrădit la informație, consolidează instrumentele de supraveghere și atrag media în poziția de aliat în lupta contra corupției.

e) Crearea unui sistem privat competitiv

Statul este în poziția cea mai vulnerabilă în fața mecanismelor de corupție atunci când puterea economică este concentrată doar în câteva firme sau domenii industriale și când interesele economice concurente nu au real acces la mediile politice decizionale. Crearea unei concurențe reale ce împiedică ajungerea unor grupuri cu diverse interese economice în poziții favorabile se poate realiza prin liberalizarea prețurilor și comerțului, creșterea transparenței în ceea ce privește structura proprietății și conducerea firmelor, coborârea barierelor de intrare pentru noi firme etc. Pentru a tăia din puterea statului de a stoarce mită de la firmele private, este necesară o puternică dereglementare în sensul eliminării licențelor, a reglementărilor inutile ș.a.

f) Măsuri de eficientizare a administrării sectorului public

Consolidarea mecanismelor de responsabilizare externă este la fel de importantă pentru restrângerea corupției ca și îmbunătățirea managementului intern al resurselor și administrației publice. Pentru aceasta este necesară instituirea unor indicatori adecvați de apreciere a personalului, având la bază meritul fiecăruia și plata corespunzătoare a acestuia. De asemenea, este necesară separarea funcțiilor de reglementare de cele economice și instalarea controlului financiar în poziția lui de drept. Totodată, măsurile de descentralizare trebuie să se concentreze spre sporirea responsabilității și crearea de capacități locale de gestiune financiară.

3.3.4 Traficul de droguri

Deși România continuă să reprezinte preponderent un spațiu de tranzit și depozitare temporară, componenta de distribuție este în curs de consolidare, tendință care, corelată cu intensificarea preocupărilor (derulate îndeosebi de cetățeni străini membri ai unor rețele internaționale) de introducere în țara noastră a unor instalații de sintetizare a unor droguri ușoare (precum ecstasy) face ca această categorie de riscuri să fie inclusă pe lista de priorități a instituțiilor statului cu atribuții în acest domeniu.

Începând cu anii '90 și România a intrat în atenția rețelelor internaționale de tip mafiot specializate în traficul și comercializarea ilicită de narcotice și substanțe psihotrope. Ca urmare, au apărut și s-au dezvoltat nuclee ale unor organizații criminale implicate atât în tranzitarea și depozitarea drogurilor pe teritoriul țării noastre, cât și în distribuirea acestora, într-o mai mică măsură, consumatorilor autohtoni. Într-o continuă evoluție, ritmul de creștere al consumului de droguri în rândurile tineretului și al păturilor sociale defavorizate a devenit alarmant.

Se dețin date că organizațiile implicate în traficul cu droguri depozitează mari cantități în țările al căror sistem legislativ în materie este slab, ori pedepsele prevăzute sunt mici, iar pentru tranzit sau trafic folosesc cu predilecție teritoriile statelor care nu sunt semnatare ale tratatelor internaționale privitoare la droguri, ori dacă le-au ratificat, nu au luat măsuri de aplicare a prevederilor acestora. De asemenea, sunt preferate teritoriile țărilor care se confruntă cu războaie civile, activități teroriste, instabilitate politică, conflicte etnice, cele care nu pot asigura controlul guvernamental asupra unor părți din teritoriul național, ori în care sistemele de control vamal, financiar și judiciar nu funcționează cu eficiență corespunzătoare.

Din analiza cazurilor descoperite și a informațiilor existente, se pot trage următoarele concluzii:

- i) România prezintă un interes din ce în ce mai mare pentru rețelele de traficare a hașului din Africa și a cocainei din America de Sud spre statele membre ale Uniunii Europene, mai ales Germania, Olanda, Belgia, Austria, Italia și Spania;
- ii) O mică parte din drogurile care intră în România rămâne în țară; cantitățile mari sunt valorificate de traficanți în țările cu consum masiv.
- iii) România reprezintă principalul tronson al celei de-a doua rute balcanice de transport al drogurilor către Europa Occidentală, care pleacă din Turcia și sfârșește în Germania.
- iv) Dintr-o fostă țară de tranzit, România a ajuns în prezent și teritoriu de depozitare; drogurile sunt introduse, în special, prin frontiera de sud, sunt stocate pentru diferite perioade de timp, iar în final redistribuite spre țările cu consum ridicat. Acțiunile de pregătire și ascundere se fac prin diverse firme ce desfășoară în mod legal activități comerciale.

În general, conducătorii rețelelor de traficanți de droguri, atât cei care dispun livrarea mărfii, cât și cei care sunt adevărații destinatari ai acesteia, se află în afara teritoriului României, în țara noastră fiind depistați (arestați) curierii și însoțitorii mărfii (fapt pentru care nu s-a reușit confiscarea sumelor rezultate din vânzări).

În ordinea participării la comiterea infracțiunilor la regimul drogurilor, după cetățenii români urmează cetățenii turci și arabi.

În ceea ce privește consumul de droguri, în afara cetățenilor străini au început să folosească asemenea substanțe și cetățenii români, în special prostituatele, tinerii din licee și alte categorii socio-profesionale.

Există indicii că organizațiile criminale privesc România nu numai ca o țară de tranzit, dar și ca o piață de desfacere a drogurilor, într-o perspectivă nu prea îndepărtată.

Rețelele de trafic și distribuție a drogurilor identificate pe teritoriul național sunt alcătuite în principal din cetățeni turci, sirieni, iranieni, moldoveni - și din alte state ale spațiului C.S.I. - precum și italieni, care dispun de conexiuni în lumea interlopă autohtonă.

Mai mult, unele elemente interlope autohtone și-au creat conexiuni directe în țări occidentale, unde au fost implicate în comiterea unor infracțiuni specifice crimei organizate - inclusiv pe linia traficului de stupefiante - ulterior devenind furnizori pentru grupări de distribuție locală din țara noastră.

Factorii specifici care contribuie la amplificarea traficului de droguri în România:

- poziția geografică deosebită a României a făcut ca aceasta să fie luată în

calcul de către rețelele de traficanti de droguri⁴⁰ ca un important cap de pod ce face legătura între Orient și Occident;

- situația conflictuală din statele ex-iugoslave a făcut ca, pentru o perioadă de timp, centrul de greutate al traficului de droguri să se transfere pe cel de-al doilea segment al rutei balcanice, care include și România;
- deschiderea granițelor României a condus la o creștere enormă a numărului de mijloace de transport și mărfuri ce intră și ies, în și din țară, situație ce conferă organizațiilor criminale posibilități largi de camuflare a drogurilor și de tranzitare a teritoriului țării;
- sumele tentante oferite de traficanti pentru facilitarea traficului de droguri le-a permis să atragă în aceste activități și cetățeni români, care servesc, de regulă, drept curieri, ghizi și, mai nou, ca distribuitori;
- lipsa unui aparat polițienesc specializat în combaterea acestei activități, dotarea tehnică necorespunzătoare, la care s-a adăugat o legislație insuficient conturată și prea îngăduitoare a încurajat traficul de droguri;
- prezența, pe teritoriul țării noastre, a unor elemente de origine kurdă, iraniană, albaneză, chineză etc., membre ale organizațiilor criminale ce derulează operațiuni de trafic cu droguri;
- cooperarea dintre structurile de tip mafiot autohtone cu grupuri similare din străinătate;
- existența, pe teritoriul național, a unor nuclee aparținând organizațiilor teroriste, preocupate de obținerea de fonduri prin derularea de operațiuni cu droguri;
- implicarea redusă a societății civile, instituțiilor de învățământ și a celor de protecție socială în prevenirea și combaterea fenomenului de trafic de droguri.
- Insuficiența cadrului legislativ și instituțional, respectiv:
 - inexistența unor dotări tehnice adecvate în punctele de trecere ale frontierei, care să permită depistarea drogurilor, dublată de disponibilitatea factorului uman de a coopera cu elemente ale narco-mafiei;
 - monitorizarea incompletă a intrărilor/ieșirilor în/din România (în prezent, sistemul care operează în punctele de frontieră nu permite cunoașterea intrărilor/ieșirilor cetățenilor aparținând fostelor/actualelor țări comuniste);

Instalarea deplină a traficului de droguri în România se poate vedea din analiza câtorva indicatori: numărul total al consumatorilor de droguri înregistrați, infractorii depistați, infracțiunile legate de traficul de droguri constatate și cantitățile de droguri confiscate.

Dinamica infracțiunilor privind drogurile în România, din perioada 1989-2009, relevă o creștere semnificativă în intervalul de la numai 11 infracțiuni constatate în 1989, la 803 fapte înregistrate în anul 1999. Relativa diminuare a acestui gen de fapte în perioada 1999-2001, nu exprimă decât atingerea unui palier urmat de o nouă amplificare în anul 2002. În acest sens, cele 1.291 infracțiuni cercetate de către organele abilitate în 2002, reprezintă de fapt aproape o dublare

⁴⁰ i) Traseu rutier din Turcia, Bulgaria, vama Ruse-Giurgiu, București, zona sub-carpatică spre vest, Ungaria, Slovacia (prin Rajka), Cehia, Germania;

ii) Traseu maritim: Istanbul, Constanța (pe Marea Neagră)- București, după care intră pe traseul de mai sus sau se utilizează varianta din zona estică a României -Ucraina, Germania (prin Polonia ori prin Slovacia și Cehia).

față de 2001 când s-au constatat 670 de infracțiuni. Tendința de creștere este confirmată și de cele 1462 de fapte penale instrumentate în anul 2008 și 2169 în 2009⁴¹.

Din dinamica numărului traficantilor de droguri cercetați, observăm de asemenea curba preponderent ascendentă a fenomenului drogurilor. Astfel, dacă în anul 1989 numai 12 persoane au fost cercetate pentru trafic de stupefiante, în 1997 numărul acestora a fost de 897. După o relativă scădere a numărului traficantilor prinși după 1997, se constată o explozie a persoanelor cercetate pentru acest gen de fapte în 2002, respectiv 1420. Creșterea numărului de persoane cercetate pentru acest gen de infracțiuni are loc și în anii următori, 1487 în 2008 și 1997 în 2009.

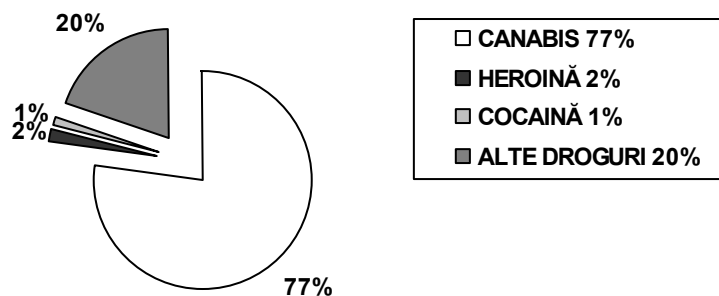
În ceea ce privește evoluția anuală a confiscărilor de droguri, indiferent de tipul de drog, se constată o dinamică marcată de fluctuații în perioada 1991-2002, cu record de capturi în anii 1993 (11.389 kg) și 1996 (5.669 kg), care reprezintă valorile semnificative ce au atras atenția asupra fenomenului. Acest interval caracterizat de neuniformitatea traficului, de încercările pentru poziționare pe rute și piață și de nivelul relativ scăzut al consumului de droguri în România a fost întrerupt de noi caracteristici ale fenomenului, care a condus la realizarea unor capturi de droguri fără precedent. Anul 2001 când au fost confiscate 25.220 kg de droguri, record la acea dată, a fost urmat de anul 2002, când au fost confiscate 43.764 kg. [339]

Referitor la categoriile de droguri preferate de români remarcăm că pe primul loc se află cannabisul și derivatele sale, considerat și cel mai utilizat drog din lume (figura 3.4).

În funcție de zonele de consum, s-au înregistrat procentele :

- cannabisul cunoaște un consum ridicat în București 3,8%, în Transilvania 2,8% și în Oltenia 2,1% ;
- ecstasy este prezent în București 1,3%, Oltenia 0,6%, Transilvania 0,2% ;
- amfetaminele sunt livrate doar în București 0,3% și Transilvania 0,9%;
- cocaina o întâlnim în București 1,9%, Muntenia 0,7%, Oltenia 0,3% și Transilvania 0,2%;
- heroina este distribuită în București 1%, Muntenia 0,1% și Moldova 0,3%;
- LSD-ul se consumă numai în Transilvania.

Figura 3.4 Ponderea categoriilor de droguri din confiscările totale în perioada 1991-2009

Sursa: Ministerului Administrației și Internelor, Buletinul de documentare - "Raport privind activitatea Poliției Române în anul 2009", Editura MAI, București, 2010

⁴¹ Inspectoratul General al Poliției Române – Direcția Cazier Judiciar și Evidență Operativă

Din studiile efectuate se observă că cel mai mare consum se înregistrează la grupa de vârstă 25 - 34 de ani, cu excepția celui de ecstasy. În cazul consumatorilor din penitenciare⁴², în anul 2008 din 37.600 deținuți s-au declarat consumatori 2.404 persoane, dintre care 90% au utilizat heroina, 1,96% cocaina, 2,25% ecstasy, 0,37% LSD, 0,54% medicamente și 4,87% alte substanțe. Din punct de vedere al vârstei, 3,87% aveau între 15-19 ani, 62,23% între 20-24 ani, 19,57% între 25-29 ani și 14,32% peste 30 de ani. Dintre aceștia, 6,2% erau femei, iar 93,8% bărbați.

Din punctul de vedere al rezultatelor, în ceea ce privește reducerea cererii prin prevenirea consumului de droguri în școală, în familie, prevenirea comunitară și asistență medicală, psihologică și socială, rata de succes a fost de 78,57%. În cazul reducerii ofertei, activități ca stabilirea indicatorilor de evaluare a tendințelor traficului, realizarea unei metodologii comune de lucru sau realizarea unei baze statistice au avut o rată de succes de 71,42%.

Coordonarea instituțională a fost însă activitatea cea mai puțin implementată, într-o proporție de 66,66%, ce cuprinde realizarea unei grile de indicatori comuni pentru instituțiile implicate în reducerea ofertei, realizarea unui raport național în materie de droguri, elaborarea de grile de evaluare a programelor antidrog și identificarea instituțiilor internaționale competente în domeniu.

În ceea ce privește locul ocupat de România în economia informală mondială la consumul de droguri, cea mai mare valoare se întâlnește în cazul cannabisului, cu o participare de 8,7% din populația cuprinsă între 15 și 64 de ani, față de 4% din consumatorii globali (161 milioane persoane). Pe locul secund, ca valoare a consumului se află cocaina, cu 3,1% din populația României, la nivel mondial procentul fiind de 0,3%, respectiv 14 milioane de consumatori. Deși pe locul doi la consumul mondial, cu 0,4% din populația mondială (16 milioane de persoane), heroina se află pe locul trei în opțiunile utilizatorilor români, ce reprezintă 1,4% din populație. Pe ultimul loc se află stimulenții de tip amfetaminic, cu 1,2% din populație ca utilizatori în România, la nivel mondial fiind înregistrați 0,6% din consumatori (26 milioane persoane), consumul de ecstasy reprezentând 2,1% în țara noastră, față de 7,9 milioane pe plan global.

Heroina, deși situată pe un loc doi în ceea ce privește confiscările de droguri în România, este traficată în proporție mult redusă față de cannabis, ceea ce indică un comerț ilicit transfrontalier redus, înregistrându-se totuși o tendință de consolidare a pieței interne de consum.

Cantitățile de heroină care ajung spre comercializare în țara noastră sau se află în tranzit spre țările Europei de Vest, sunt transportate și traficate în special de cetățeni iranieni și turci. În unele situații, heroina este preluată pe teritoriul României de camioane românești, sau înmatriculate în alte țări, după care este transportată în Germania, Olanda, Marea Britanie. Până în România, heroina este transportată din Turcia în camioane sau autocare și este disimulată în bagaje sau mărfuri ce fac obiectul importurilor.

Nivelul relativ constant scăzut al capturilor de cocaină, înregistrat din 1998 până în prezent, relevă existența unor alte rute către Occident, care ocolesc România. De asemenea, un alt element ce trebuie luat în calcul se referă la costul extrem de ridicat al cocainei pe piața ilicită, ceea ce conservă ca piață predilectă de consum țările din Vestul Europei (Spania, Germania, Olanda) și limitează posibilitățile de asimilare din partea țărilor de tranzit. Cazul, numit de mass-media românească „cocaină pentru VIP-uri”, confirmă că un astfel de drog este consumat

⁴² Ministerul Justiției – Administrația Națională a Penitenciarelor

numai în medii din care fac parte oameni cu bani.

O problemă deosebită pentru România o reprezintă intensificarea traficului cu droguri sintetice. Mobilitatea infractorilor din acest segment, cazuistica ultimilor ani și datele statistice conduc la concluzia că problematica legată de culturi, precursori și laboratoare destinate fabricării ilicite a drogurilor sintetice a depășit stadiul incipient de manifestare. De asemenea, se constată pe piață amplificarea consumului drogurilor sintetice, sub forma comprimatelor de amfetamină, respectiv cele deprezoare (benzodiazepinele), halucinogene (MDA, MDEA, MDMA, Ecstasy, LSD).

În ceea ce privește Ecstasy, produs de sinteză din gama amfetaminelor, este semnalat faptul că acesta a înregistrat o adevărată recrudescență în operațiunile de traficare ca urmare a creșterii cererii în rândul consumatorilor, datorită prețului relativ scăzut în comparație cu cocaina, heroina și L.S.D.-ul

Ca urmare, s-au intensificat încercările de deturnare de la circuitul legal a unor precursori, cu precădere anhidrină acetică, dar și realizarea unor laboratoare clandestine în care se fabrică droguri sintetice. În perioada 2001-2003 s-au identificat cinci laboratoare de acest fel de unde au fost confiscate 12,53 kg amfetamină, 120,4 litri anhidrină, 29,45 litri fenil - 2 - propanonă, 47 litri acetonă, 10,9 litri eter etilic.

Cercetările au scos în evidență faptul că, pentru obținerea drogurilor sintetice au fost utilizate materii prime și substanțe chimice esențiale, atât din import cât și din țară, iar traficanții care au operat în laboratoare au fost cetățeni români și turci (care asigurau și rețelele de fabricație).

În marea majoritate drogurile fabricate erau destinate pieței externe. Disimularea activității infracționale s-a realizat sub acoperirea unor societăți comerciale care folosesc în procesul de producție instalații și substanțe chimice asemănătoare sau similare celor utilizate la producerea drogurilor.

Tendința traficantilor turci, producători de droguri sintetice, este aceea de a transfera în România laboratoarele clandestine pe care le au pe teritoriul Bulgariei, datorită pieței românești mai mari și traseelor mai sigure spre Occident.

3.3.5 Contrabanda și contrafacerea de bunuri

Contrabanda este una dintre componentele cheie ale economiei informale, fiind un catalizator atât pentru evaziunea fiscală, cât și pentru crima organizată, fenomen aflat la granița economiei subterane.

Sumele extrem de importante pierdute de stat prin evitarea plății taxelor vamale și accizelor pentru mărfurile introduse ilegal în țară accelerează **spirala destructivă**, cauzată de relația dintre evaziune fiscală și mărirea nivelului taxelor și impozitelor. [159]

Actele de contrabandă au constituit în această perioadă o activitate extrem de profitabilă pentru elementele infractoare, numeroși agenți economici devenind, peste noapte multimiliardari de pe urma comerțului cu mărfuri provenite din contrabandă. S-au creat rețele de traficanți calificați, care au facilitat intrarea în țară a unor imense cantități de mărfuri și organizarea unor adevărate sisteme subterane de distribuire a acestora către majoritatea localităților urbane și rurale ale țării.

Ca și evaziunea fiscală, contrabanda apare atunci când măsurile luate de stat în ceea ce privește tranzacțiile transfrontaliere respective sunt suficient de importante ca să justifice costul ascunderii acestor tranzacții, precum și **riscul asumat** – acesta din urmă prin posibilitatea descoperirii de către autorități și aplicarea unor sancțiuni penale. Cu cât mai accentuate sunt măsurile

guvernamentale, cu atât mai multe categorii de produse vor face obiectul operațiunilor de contrabandă. Măsurile luate de stat menționate mai sus se concretizează evident în impunerea unor **taxe, contingentări** sau, uneori, **prohibiție**.

Cele mai multe dintre măsurile luate de stat în cazul comercializării unor anumite produse, cum ar fi alcoolul și produsele din tutun, au în vedere politici de reducere a ofertei. Deși acest efect poate fi într-o anumită măsură obținut prin creșterea costurilor ca urmare a unor taxe și accize mai mari, consumatorii se vor orienta în majoritate fie spre produse contrafăcute sau de o calitate inferioară, fie spre economia subterană.

„Nimic nu este mai distructiv pentru respectul față de guvern și lege decât emiterea unor legi care nu pot fi impuse. Este un secret cunoscut de toată lumea că aceasta este în strânsă legătură cu creșterea numărului infracțiunilor”, spunea Albert Einstein în 1921. În Statele Unite, Legea Volstead care între 1920 și 1933 a interzis producerea, vânzarea și transportul băuturilor alcoolice a creat practic fenomenul subteran în America de Nord.

Importanța contrabandei ca fenomen cu raspândire globală nu trebuie subestimată. Astfel, chiar și în țările recunoscute cu un înalt grad de respect față de lege și statul de drept, cum ar fi cele din nordul Europei, contrabanda întreține o economie informală în plină dezvoltare. În Marea Britanie, de exemplu, pierderile înregistrate de guvern în fiecare an din cauza contrabandei cu țigări se ridică la 1,7 miliarde de lire sterline, în timp ce în Suedia au fost identificate 12 centre en-gros și peste 300 de distribuitori care se ocupau exclusiv cu comercializarea țigărilor de contrabandă. [27]

Cercetările efectuate în legătură cu activitățile rețelelor de contrabandă ce acționează pe teritoriul României, precum și modalitățile lor de acțiune, au relevat:

- existența unor elemente de extraneitate și o interdependență a criminalității cu dinamica vieții economice;
- specializarea/profesionalizarea componentelor rețelelor pe anumite produse sau segmente de piață, concomitent cu extinderea activității infracționale în toate sectoarele economiei;
- specularea abilă a normativelor existente și atragerea unor persoane cu funcții de decizie din instituții cu atribuții în lupta împotriva contrabandei și corupției pentru asigurarea protecției operațiunilor derulate;
- crearea, pe teritoriul național, a bazelor logistice necesare finalizării operațiunilor de contrabandă (firme fantomă/paravan, depozite);
- diversificarea formelor de valorificare a produselor, valorilor și avantajelor rezultate din infracțiuni - prin frecvența folosire a unor modalități consacrate pe plan internațional - menite să ascundă sursele venitului ilicit și să amplifice profitul obținut (jocurile de noroc, rețeaua cazinourilor, intensificarea traficului ilicit cu obiecte de artă și din patrimoniul cultural național, eludarea sistematică a legislației interne și a convențiilor internaționale, a drepturilor de autor și conexe, fraude informatice etc.);
- vulnerabilitatea crescândă a sistemelor economice în fața acțiunilor grupurilor criminale care dispun de tehnologii avansate, activează la nivel internațional și au conexiuni complexe în alte sfere ale crimei organizate (droguri, prostituție, contrabandă), precum și cu terorismul internațional.

Acest fenomen a luat amploare pe fondul creșterii taxelor pentru țigări

șitutul de către majoritatea guvernelor, în scopul mării încasărilor dar și pentru a-și manifesta dezaprobarea pentru consumul acestor categorii de produse. De exemplu, în țările scandinave prețul unui pachet de țigări cuprinde în proporție de peste 80% taxe. Așa fiind, sumele încasate de stat sunt extrem de importante: un sfert din bugetul statului chinez este asigurat de taxele pe produsele din tutun, în timp ce 4% din bugetul Uniunii Europene provine din aceeași sursă.

Pe de altă parte însă, costul social al extinderii operațiunilor de contrabandă este ridicat: în Spania, ca și în alte țări din vestul Europei, rețelele formate în scopul comercializării ilegale a țigărilor sunt folosite mai recent pentru **comercializarea drogurilor**. Mai mult decât atât, într-o proporție semnificativă agenții economici din economia oficială sunt forțați de concurența produselor de contrabandă, mult mai ieftine, să aleagă între faliment și trecerea în economia subterană.

În concluzie, contrabanda este una din cele mai grave fapte susceptibile a fi săvârșite în sfera raporturilor juridice vamale, fiindcă prin comiterea ei se atentează sau se lezează efectiv valorile sociale de maximă importanță pentru ordinea publică și pentru interesele legitime ale cetățenilor, astfel [226]:

- contrabanda aduce atingere intereselor economice ale statului, deoarece pentru mărfurile respective nu se achită taxele și impozitele vamale;
- apar pericole la adresa securității cetățeanului (în cazurile contrabandei de armament, droguri ș.a.);
- prin contrabandă cumulată cu evaziunea fiscală se întreține și se dezvoltă economia informală.

În raportul prezentat Parlamentului European în anul 2009, *Comitetul de Cercetare a Sistemului de Tranzit Comunitar* a precizat care sunt mecanismele contrabandei cu țigări, amintind, în special, tipurile de fraude folosite, dar și rutele utilizate pentru realizarea contrabandei. Astfel, se consideră că există trei mecanisme prin care contrabandiștii reușesc să depășească dificultățile impuse de statele europene.

Primul mecanism este reprezentat de continuarea folosirii sistemului de tranzit sub acoperirea declarației false a bunurilor la vamă. Dacă sunt declarate alte bunuri decât țigările, garanția de 100% nu se aplică și, astfel, bunurile nu mai prezintă interes pentru organele vamale. Frumusețea acestui sistem, din punct de vedere al contrabandiștilor, este aceea că, odată intrate în spațiul Uniunii Europene, țigările pot fi transportate oriunde și există posibilități foarte mici ca ele să fie controlate. Chiar dacă procedura de tranzit nu este completată, garanția de plată este mult mai mică decât taxa reală asupra bunurilor și este foarte puțin probabil ca autoritățile vamale să încerce să investigheze această iregularitate în condiții normale.

Al doilea mecanism este folosirea frauduloasă a garanției de tranzit prin falsificarea documentelor care atestă că bunurile se află în tranzit.

Al treilea mecanism este recurgerea la transporturile clandestine de țigări, respectiv, vechiul tip de contrabandă.

Rutele folosite pentru contrabanda cu țigări sunt numeroase, însă există trei rute principale, toate începând din porturile din nordul Europei: Antwerp, Ostend și Rotterdam. Portul din Antwerp asigură facilități de depozitare a țigărilor incomparabile cu alte locuri din Europa. Comitetul de Cercetare a Sistemului de Tranzit Comunitar a observat că 5 miliarde de țigări sunt depozitate în magazinele din Antwerp administrate de două companii care primesc țigările de la marii producători americani. În general 70 – 80 de miliarde de țigări trec prin acest port în fiecare an. Exceptând o proporție relativ mică destinată pieței Uniunii Europene, cantitatea cea

mai mare este destinată exportului către țări terțe.

Piața țigaretelor din România se ridică la un volum total de 35 de miliarde de țigaretete și la o valoare totală de 1.4 mld. Euro. Principalele companii care activează pe piața țigaretelor din România sunt: British American Tobacco, JT International (incl. Gallaher) și Philip Morris, care împreună dețin 96% din volumul total de țigaretete vândute. Celor 3 companii li se adaugă Galaxy Tobacco (fosta Societate Națională Tutunul Românesc) și alte companii mici, cu o cotă de piață de mai puțin de 4%.

În acest moment, ne confruntăm cu o creștere excesivă a accizei, dat fiind ca nivelul negociat cu UE a crescut de la 64 la 74 Euro/1000 țigaretete. În anul 2009 prețurile țigaretelor au înregistrat creșteri record – peste 30%, cele mai mari din categoria produselor de consum – datorită introducerii acestei taxe speciale, consolidată ulterior în total acciză, ca acciză specifică.

Consumatorii cu venituri mici, care nu-și mai permit să plătească prețul produselor legale, se îndreaptă din ce în ce mai mult spre produse ieftine provenite din contrabandă sau contrafacere.

România este extrem de vulnerabilă la fenomenul contrabandei datorită granițelor sale, care sunt cele mai mari granițe terestre ale UE, dar și vecinătatea directă cu țări precum Ucraina, Moldova și Serbia, în care prețul țigaretelor este de trei-patru ori mai mic decât în țara noastră.

În 2005 nivelul contrabandei era de 5% din totalul pieței. Conform estimărilor industriei, care au fost confirmate de către studii independente, contrabanda a ajuns, la sfârșitul anului 2006, la un nivel de 15% din totalul pieței. În prezent, fenomenul contrabandei cu țigaretete atinge dimensiuni nemaintâlnite în România. Tendința actuală arată ca, **în 2010, va reprezenta o treime din piața legală**⁴³.

Conform datelor oficiale, capturile anului 2009 au totalizat circa 250-300 milioane țigaretete de contrabanda (ANAF, Politie etc). Conform studiilor realizate de compania independentă Novel Research, **pieța ilegală a ajuns însă la 8.6 miliarde** de țigaretete (36.2%) la începutul anului 2010 după ce media anului 2009 fusese de 22%.

În absența fenomenului, circa **1 miliard de euro ar fi venituri adiționale la bugetul general consolidat de stat din accize**.

Cea mai ieftină marcă produsă în România (Carpați) costă 7.8 RON/pachet din care 7.1 RON/pachet (91%) sunt taxe. Orice marcă de țigaretete care se vinde sub 7.1 lei este de proveniență ilicită (contrabanda sau contrafacuta).

1 RON este prețul celei mai ieftine mărci legale în Republica Moldova/Ucraina.

România este atât țară țintă, cât și de tranzit pentru contrabandă. Cantități imense de țigaretete produse în Ucraina, Moldova, Rusia și China au invadat România, în unele zone ale țării depășind 50% din piața legală. Comerțul ilicit se realizează de către persoane individuale care caută surse facile de existență, dar și de către grupări organizate în structuri și cu reguli de tip mafiot.

Contrafacerea reprezintă unele dintre cele mai profitabile afaceri de pe planetă. Studiile realizate de instituțiile internaționale arată că cifra de afaceri a contrafacărilor reprezintă peste un sfert din economia mondială. Calculele arată că dacă la un kilogram de canabis profitul pe piața neagră este de 2.000 de euro, la un kilogram de CD-uri contrafăcute, profitul este de 3.000 de euro.

La nivelul Europei Occidentale, o treime din software este piratat, iar

⁴³ Conform Estimării companiei de cercetare a pieții Novell Research

companiile producătoare de echipament sportiv declara pierderi anuale în valoare de 7,5 miliarde euro.

Potrivit Comisiei Europene, bunurile contrafăcute, în principal cele provenite din China, provoacă pierderi anuale de circa 500 miliarde euro.

Contrafacerea sunt încurajate indirect prin lipsa de reacție oficială a statelor la fenomenul privind încălcarea dreptului de proprietate privată. Una dintre principalele probleme o reprezintă dezvoltarea explozivă a tehnologiilor care permit reproducerea la scară industrială a produselor fără licență.

Alți factori care, deși au o influență mai mică, încurajează contrafacerea sunt: imposibilitatea unui control riguros executat în rețeaua comercială, deficiențe în personalizarea produsului original prin ambalaj și însemne distinctive, dar și dificultăți tehnice de identificare a falsului.

Și în România contrafacerea reprezintă o afacere profitabilă, mai ales comercializarea acestora, țara noastră nefiind o bază de producție.

*"Contrafacerea au efecte negative, în primul rând, asupra producătorilor, dar și asupra consumatorilor finali, care sunt înșelați când cumpără ceva și platesc altceva. Pentru producători, efectul este însă mult mai grav, deoarece concurența neloyală a contrafacerei importate îi determină să-și închidă afacerea"*⁴⁴, afirmă Maria Grapini.

Totodată, președintele FEPAIUS estimează că *"valoarea pierderilor este dificil de stabilit exact, dar în 2006 pagubele s-au ridicat la aproximativ un miliard de euro"*.

Afacerea de comercializare a mărfurilor contrafăcute este dublată de subevaluarea importurilor, ceea ce conduce la o altă formă de concurență neloyală.

În estimările făcute de Garda Financiară, numai evaziunea fiscală realizată prin intermediul en-gross-urilor bucureștene se ridică la peste 300 milioane de euro anual.

3.3.6 Criminalitatea informatică

Este adevărat că dezvoltarea tehnologiei a dus, pe de o parte, la creșterea beneficiilor tuturor, iar, pe de altă parte, la creșterea pericolelor și spaimelor indivizilor. Se vorbește tot mai mult de noua ordine informațională, de războiul informatic, astfel, cel de-al „treilea război mondial” – „războiul rece” – a fost câștigat de cel care a avut mai mulți bani și mai multe arme. Odată încheiat, acest război a fost înlocuit cu unul economic, care se poartă de fapt între civilizații.

Noul război, denumit metaforic și „*Pearl Harbour-ul electronic*”[93], a cuprins ca o angoasă statele, la acest moment al istoriei. Această angoasă a căpătat consistență de când armata SUA a asimilat, printre celelalte amenințări oferite de panoplia militară, conceptul de *infowar* sau „război informatic” respectiv, o expresie care înglobează „strategiile războiului electronic ofensiv și defensiv, războiul economic și tehnicile războiului electronic ofensiv și defensiv, războiul economic și tehnicile războiului psihologic, inclusiv arta informării și dezinformării”[100]. Terenul său favorit: rețelele de comunicații și, în primul rând, Internet-ul, care, doar în câțiva ani, a răsturnat regulile jocului.

Unul dintre cei mai proeminenți experți în criminalistica informatică, August Bequai, afirma într-un studiu că, în timp ce în romanul 1984 al lui Qrwell oamenii se aflau sub ochiul Marelui Frate și al Poliției Secrete a acestuia, astăzi, ei se află sub ochiul marilor sisteme informatizate. Dacă nu va fi lege și ordine în această lume a

⁴⁴ Grapini Maria – președinta FEPAIUS, organizația patronală din industria ușoară

calculatoarelor, care au adus, indiscutabil, beneficii imense, vom fi distruși de ea. Sperăm că, „*somnul guvernelor nu va naște monștrii informatici*”, ci va fi creată Legea Cibernașului și că aceasta va fi aplicată, pentru binele tuturor.

În 1973, sociologul american Daniel Bell publica o carte celebră, *The coming of postindustrial society*, care stă la baza curentului de gândire care s-a dedicat – în termenii de azi – societății informaționale.

Conceptul de „societate informațională” a fost lansat în Japonia, dar reprezintă, de fapt, o extensie naturală a ideilor mai vechi cu privire la apariția „societății postindustriale”, în care economia bazată pe producție este treptat înlocuită de economia bazată pe servicii.

Astăzi, este evident faptul că puține domenii de activitate pot continua fără folosirea calculatorului. Acesta a devenit unealta principală a omului modern, pentru realizarea sarcinilor zilnice. Odată cu extraordinara dezvoltare a tehnologiei informatice, ca revers al medaliei, au apărut noi tipuri de infracțiuni, și anume cele informatice, acestea fiind cele mai greu de combătut datorită caracterului transfrontalier pe care îl au de cele mai multe ori.

Chiar dacă nu sunt la fel de populare precum telefoanele, calculatoarele au devenit un lucru obișnuit în societatea noastră, puține fiind domeniile de activitate care pot continua fără uzul acestora. INTERNETUL, care conectează electronic astăzi sute de milioane de oameni, a devenit un mijloc extrem de important de a face afaceri, fiind folosit pentru tranzacții de tip consumator – consumator, firmă – firmă, firmă – consumator. Mulți indivizi plătesc pentru a avea conexiuni de viteză înaltă la domiciliu, pentru a putea accesa mult mai rapid, mai ușor și mai convenabil „autostrăzile digitale”. În timp ce majoritatea utilizatorilor respectă regulile rețelei Interne, unii utilizatori încălcă aceste reguli ocolind mijloacele de securitate și de control implementate în rețea.

Protecția sistemelor informaționale, față de amenințări care vin din partea conexiunilor altor persoane la datele noastre și la rețelele telefonice, își are costul ei. Se fac compromisuri în fiecare zi atunci când se implementează mijloace costisitoare de control a securității pentru a proteja sistemele și datele.

În studiile elaborate pe plan internațional se folosește expresia „*criminalitate legată de calculator*” (computer related crime) sau „*criminalitate informatică*”, care însă nu este general recunoscută sau acceptată. Grupul de experți reunit în cadrul Organizației pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OCDE) a adoptat următoarea definiție de lucru: „*abuzul informatic este orice comportament ilegal sau contrar eticii, neautorizat, care privește un tratament automat de date și/sau o transmitere de date*”[203].

Unii autori au încercat să definească în felurite moduri criminalitatea informatică, pentru a servii studiilor efectuate în domeniu. O parte a definit criminalitatea informatică drept „*orice acțiune ilegală în care un calculator constituie instrumentul sau obiectul delictului, altfel spus, orice infracțiune al cărei mijloc sau scop este influențarea funcției calculatorului*”. Un alt grup de experți a definit abuzul informatic drept „*orice incident legat de tehnica informatică în care o victimă a suferit sau ar fi putut să sufere un prejudiciu și din care autorul a obținut sau ar fi putut să obțină intenționat un profit*”.

După părerea Comitetului de Control al Criminalității Europene, toate tentativele de definire a „criminalității informatice” prezintă unele inconveniente, respectiv acela de a nu lăsa nici o îndoială asupra importanței sau utilizării definiției.

În termeni juridici, *infracțiunea informatică* înseamnă *folosirea calculatorului ca obiect prin intermediul căruia se realizează o infracțiune, deci o faptă care*

prezintă un pericol social, săvârșită cu vinovăție și prevăzută de legea penală⁴⁵. Simpla sustragere de componente de comunicație sau de calculatoare electronice nu reprezintă o infracțiune de natură informatică, ea fiind calificată drept un furt obișnuit.

Infracțiunile informatice sunt multiple și diverse. Un catalog al acestora poate fi incomplet deoarece, domeniul fiind în continuă efervescență, se îmbogățește permanent cu tipuri noi de infracțiuni. Există totuși o listă a principalelor tipuri de infracțiuni. Aceasta le include pe cele care sunt cunoscute astăzi și catalogate, precum: *frauda informatică, falsul informatic, prejudiciile aduse datelor și programelor de calculator, sabotajul informatic, accesul neautorizat, interceptarea neautorizată, reproducerea neautorizată de programe protejate, alterarea datelor sau a programelor de calculator, spionajul informatic, utilizarea neautorizată a unui calculator sau a unui program de calculator.*

Institutul pentru Securitatea Computerelor (CSI – Computer Security Institute) împreună cu FBI organizează anual un sondaj pentru a determina importanța problemei securității informației în domeniul industrial și guvernamental. Revista de specialitate Information Security aplică anual un sondaj asemănător, rezultatelor acestor sondaje au dus la o concluzie unanimă, cea că cea mai mare amenințare asupra rețelei unei organizații o reprezintă *insider-ul* – fie că acesta este un angajat al organizației, un angajat temporar sau alt individ care are acces la computerele companiei (precum depanatorii de calculatoare care nu fac parte din organizație).

Sondajele revistei Information Security din ultimii ani, arată că 52% din cei intervievați au declarat că au avut probleme cu angajații care au abuzat de drepturile de acces pe care le dețineau, executând operațiuni neautorizate în rețeaua organizației. La începutul noului mileniu, acest număr a crescut la 58%. În același timp, numai 25% dintre cei care au răspuns la întrebările chestionarului au raportat accesul neautorizat în rețea a unor persoane din afara organizației.

Sondajul CSI/FBI indică rezultate similare și anume că 55% dintre respondenți confirmă accesul neautorizat din partea propriilor angajați, iar 30% confirmă penetrări în sistemul organizației din partea unor persoane din afara organizației. Un an mai târziu, rezultatele aceluiași sondaj crescuseră îngrijorător: 71% - atacuri din partea insiderilor și 25% (în scădere) – atacuri din partea outsiderilor. Important de menționat este faptul că 27% dintre atacuri au fost de tip DOS (Denial of Service⁴⁶).

Pe baza acestor sondaje s-a stabilit că amenințarea cea mai mare la adresa securității electronice o constituie virusii. Problema virusilor, indiferent că sunt viruși de tip „cal troian”, „vierme de Internet” sau orice alt tip de virus, este în continuă creștere de ani de zile. De fapt, cele mai mediatizate incidente de securitate electronică sunt acelea legate de viruși.

Cel mai costisitor incident de acest tip a fost cauzat de virusul de tip „vierme de Internet” numit de media „Love Letter” sau „Love Bug”, eliberat în rețeaua Internet în luna mai 2000. Studentul filipinez Onel de Guzman a fost acuzat de eliberarea în rețeaua Internet a acestui virus, care a încetinit atât de mult traficul de date în rețea prin infestarea a mii de sisteme, încât a adus prejudicii de miliarde de

⁴⁵ A se vedea International Chamber of Commerce, Policy Statement, - *“The Impact of Internet Content Regulation”*, document în format pdf, disponibil la adresa www.iccwbo.org

⁴⁶ Atacurile de tip „DENIAL OF SERVICE” sunt atacurile ale căror scop principal este punerea în incapacitate de lucru a serverelor care gestionează și procesează, de exemplu, datele unei rețele de calculatoare.

dolari instituțiilor guvernamentale și celor industriale din SUA și Europa.

80% dintre cei care au participat la sondajul revistei Information Security au declarat că au avut probleme din cauza virusilor, în special cei de tip cal troian sau vierme de Internet. Acest procent fusese în anul anterior acestui sondaj de 77%, iar cu doi ani înainte de 73%.

Pierderile financiare datorate penetrării sistemelor de securitate sunt de asemenea în continuă creștere de la an la an. De cele mai multe ori este dificilă estimarea pierderilor rezultate în urma unor astfel de penetrări, însă, în 1999, participanții la sondajul celor de la Information Security, au declarat o medie a pierderilor financiare de 256.296 \$/incident. În același timp, participanții la sondajul CSI/FBI au declarat o sumă de aproape trei ori mai mare, ajungându-se la o sumă medie de 759.380 \$/incident. Aceste valori au crescut anul următor, ajungându-se la o sumă medie de 972.857 \$/incident. [356]

Reîncărcarea sistemelor de operare, recuperarea datelor de backup, reinstalarea programelor utilitare adiacente, ștergerea conturilor de acces neautorizate, repunerea în funcție a paginilor de web, toate acestea sunt operațiuni obligatorii după o penetrare a sistemului de securitate iar în tot acest timp, o mare parte din organizație, care se baza pe rețeaua acestuia, în îndeplinirea sarcinilor de serviciu, este complet paralizată.

Au existat situații în care instanțele de judecată au încercat să folosească costul dezvoltării software-ului respectiv pentru a determina valoarea reală a pierderilor. Acestea sunt cazurile care apar pe prima pagină a ziarelor deoarece sumele la care se ajunge în urma calculelor sunt de ordinul milioane de dolari. De cele mai multe ori acestea nu sunt respinse ca probă în proces, după o examinare atentă, datorită tendinței de exagerare și maximizare a pagubelor.

Un alt factor adesea pus în ecuație este timpul pierdut, în sensul de productivitate pierdută pentru angajații care nu-și pot îndeplini sarcinile de serviciu datorită informației, datelor, calculatoarelor și rețelei care nu sunt disponibile pentru o perioadă de timp.

Prin folosirea calculelor care includ factorul productivității pierdute și a timpului ocupat de curățarea sistemelor infestate se ajunge la estimări ale pagubelor de miliarde de dolari. Este cazul câtorva incidente majore din ultima perioadă a secolului XX, incidente datorate unor virusi și viermi de Internet.

Computerele și rețelele de calculatoare nu sunt singurele ținte pentru cei care urmăresc penetrarea unor astfel de sisteme. Aceleași sondaje indică faptul că cea mai apăsătoare problemă a experților în telecomunicații, în ceea ce privește securitatea, este problema hacker-ilor și a cracker-ilor.

Peste 10% dintre aceștia au confirmat penetrări ale rețelelor telefonice și a sistemelor PBX (Private Branch Exchange) și de Voice Mail (VM). Participanții din domeniul militar și educațional au confirmat într-un procentaj mult mai mare (25% dintre aceștia) penetrări ale acestor sisteme. [241]

Evoluția rapidă a tehnologiei informației și comunicațiilor, precum și influența lor crescândă asupra vieții cotidiene a unui număr mare de persoane, au creat posibilități enorme în ceea ce privește activitatea criminală. Diversele studii în domeniul criminalității prevăd faptul că cybercriminalitatea va fi una din „principalele sfidări” căreia instituțiile aflate în luptă cu criminalitatea vor trebui să-i facă față în anii următori.

Un simplu operator de calcul, care are acces la datele unei companii, poate cauza acesteia prejudicii importante prin introducerea unor date false privind datorii inexistente, salarii fictive, ștergerea unor debite etc. Intervenția uneori facilă și fără riscuri prea mari, a făcut ca sustragerile prin intermediul computerului să intre în

atenția infractorilor odată cu introducerea unor asemenea sisteme[202].

Cazul unui simplu funcționar al unui departament de securitate socială dintr-un mare oraș american, care în anii '70 și-a însușit suma de 2,75 milioane de dolari, într-o perioadă de 9 luni, prin introducerea unor date false în computerul companiei, cu privire la angajați fictivi cărora li se achitau săptămânal sume mari de bani, este edificator.[219]

În acest moment se poate aprecia că doar un număr limitat de state este afectat de acest tip de criminalitate, datorită faptului că utilizarea tehnologiei este inegal repartizată în lume. Totuși, se poate constata o creștere rapidă a numărului infracțiunilor legate de tehnologia de vârf. Creșterea rapidă a rețelelor de comunicații fără fir reprezintă o nouă amenințare întrucât majoritatea acestora nu sunt dotate cu mijloace de protecție corespunzătoare. Acest lucru oferă noi posibilități pentru infractorii care utilizează telefoane mobile sau „clone” ale acestor telefoane.

Sistemul internet a creat o categorie de persoane pasionate să pătrundă fără drept în sistemele informatice ale instituțiilor financiare, politice, de apărare, de cercetare sau ale companiilor private. Pentru acești infractori, denumiți și piraiți informatici, nu există sisteme informatice infailibile, ci mai mult sau mai puțin protejate.

Această oportunitate nu putea rămâne neexploată de crima organizată și chiar de terorismul internațional, mai ales că infracțiunile comise prin acest mod nu au frontiere, atât agresorii cât și victimele putând fi răspândiți pe orice meridian. În majoritatea cazurilor de fraudă pe internet, infractorii folosesc identități false sau date personale obținute tot prin intermediul acestui sistem.

Potrivit datelor Comisiei Federale Comerciale Americane, uzurparea identității este tipul de criminalitate financiară care cunoaște evoluția cea mai rapidă din S.U.A., 42% din infracțiunile de acest tip, semnalate în anul 2001, fiind fraude cu cărți de credit utilizate de persoane care și-au însușit identitatea titularului. Același organism apreciază că 700.000 persoane din S.U.A. au fost prejudiciate în acest fel, estimându-se o creștere a numărului acestora la 1,5 milioane în următorii 10 ani.

3.3.7 Migrația ilegală și traficul de persoane

Ritmul accelerat al globalizării exercită la rândul lui un impact dramatic asupra economiilor informale din toate țările lumii. Noua perspectivă îi încurajează din ce în ce mai mult pe cei care își desfășoară activitatea în subteran să profite de lacunele și neconcordanțele dintre sistemele legislative ale diferitelor țări. S-a observat astfel în ultimii ani *creșterea explozivă a economiei informale* în marile orașe ale lumii, pe fondul sporirii numărului imigranților ilegali. La sfârșitul deceniului trecut, numărul persoanelor silite să-și părăsească țara din cauza violențelor și persecuției se ridica la 18,2 milioane, cu o medie de 10.000 de refugiați zilnic conform datelor publicate de Națiunile Unite.

Profiturile obținute de către *rețelele de traficanți de persoane* de pe urma introducerii în țările Europei de Vest sau în Statele Unite a unui singur imigrant ilegal se apreciază a se situa între 25.000 și 40.000 de dolari S.U.A., ceea ce constituie un stimulent important pentru extinderea și perfecționarea unor astfel de rețele. Familiile imigranților nu pot de obicei să plătească decât o mică parte din preturile solicitate de traficanți pentru trecerea ilegală a frontierelor astfel încât, în țara de destinație, imigranții sunt forțați să muncească pentru un salariu de mizerie, în condiții dificile sau chiar periculoase, totul, evident, în economia subterană. Mai mult

chiar, deseori imigranții ilegali sunt obligați să ia parte la acțiuni infracționale grave, cum ar fi traficul de droguri sau de arme.

New York-ul reprezintă cel mai bun fundal pentru a ilustra stadiul actual al economiei subterane a marilor orase. De fapt, în cea mai mare aglomerare urbana a lumii a prins contur în subteran și un fel de tipar etnic: Imigranțele din America Latina și Coreea se prostituează, dominicanii plasează cocaina pe strada, sicilienii controlează traficul cu heroina, nigerienii sunt mai ales autorii infracțiunilor de tâlhărie, iar mafia rusească se ocupă de fraudele financiare, cu deosebire în sectorul distribuției produselor petroliere.

Chinezii sunt activi în domeniul jocurilor de noroc și în traficul ilegal de persoane, s.a. Cea mai mare parte însă a imigranților ilegali operează însă în New York, ca și în alte orase ale lumii, în zone mai puțin „întunecate” ale economiei subterane. Pe străzi își câștiga traiul cel puțin 10.000 de comercianți ilegali, care vând aproape orice fără ca tranzacțiile să fie în vreun fel înregistrate. În anumite zone din cartierele sarace imigranții se adună în fiecare dimineață pentru a-și oferi serviciile „la negru” în tot felul de activități, de la construcții la gradinarit. Mai mult însă, în subsoluri sau în clădirile industriale din zone mai puțin vizibile, imigranții de origine chineză sau hispanică lucrează fără vreo formalitate legală de angajare la mașinile de cusut, presele de călcat sau în alte sectoare ale industriei ușoare. Această „*industrie paralelă*” se dezvoltă în prezent într-un ritm accelerat în multe țări ale lumii, inclusiv în România. [338]

Un factor important al economiei informale îl constituie *sistemul legislativ* al diferitelor țări care, în unele cazuri, „împinge” imigranții în subteran. De exemplu, în Statele Unite, Actul de Control și Reformă a Imigrației din 1986, care a fost proiectat să reducă valul de imigrare, a avut ca efect și orientarea imigranților spre fraudă în scopul de a obține documentele presupuse a fi obligatorii înainte de angajare. Și mai semnificativ, legile internaționale obligă Statele Unite ca și pe țările europene, să acorde *drept de azil* pe perioada tulburărilor din țara de origine, oricare ar fi aceasta.

În realitate însă, fiecare țară de destinație aplică *tratamente diferențiate grupurilor de imigranți* în funcție de țara de origine. De exemplu, Statele Unite favorizează din motive politice imigranții din Cuba și Nicaragua în dauna celor din Haiti, Honduras sau Guatemala, deși toate aceste țări fac parte din aceeași arie geografică, America Centrală și Caraibe. La fel, unele țări din Europa sprijină imigrarea doar din anumite țări din Africa de Nord (în cazul Franței, Spaniei ș.a.) sau din Turcia (în cazul Germaniei)¹³. Aceasta politica de imigrare diferențiată, care ignora în unele cazuri legile internaționale, influențează și nivelul economiei subterane al țării de destinație.

Fenomenul este în expansiune la nivel internațional, ca urmare a existenței unui mare număr de persoane provenind din state cu un nivel de dezvoltare scăzut ce vizează accesul în spațiul european și, totodată, profitabilității în creștere a acestui tip de activități.

În cadrul rețelelor tradiționale de migrație ilegală ce tranzitează România dinspre spații asiatice (Pakistan, Bangladesh, Afganistan, Iran, Irak), Turcia și statele C.S.I. către state occidentale, se remarcă o creștere a numărului cetățenilor români (atât în calitate de emigranți, cât și de călăuze, transportatori și organizatori).

România reprezintă atât un rezervor de persoane traficate, dar și o rută sigură de trafic. După decembrie 1989 rețele bine organizate au exploatat din plin potențialul țării noastre, atât în ceea ce privește persoanele dispuse să imigreze în Occident, cât și pe cele dispuse sau atrase prin înșelătorie să practice prostituția, în

țări unde câștigul este mai mare. De asemenea, mai ales în ultimii ani, filierele mafioate au descoperit breșe în frontierele țării și au creat rute pe unde sunt trecute frecvent grupuri de prostituate sau imigranți.

Filierele traficantilor români au legături strânse cu mafia rusă, cu rețelele sârbești, dar și cu bandele din Turcia. Grupările acestor traficanti și-au împărțit riguros teritoriul în funcție de frontiera pe care lucrează, est sau vest, dar colaborează foarte bine între ele. Profiturile realizate sunt uriașe, prețul plătit de un transfug din Asia, spre exemplu, pentru a fi trecut frontiera către Occident în siguranță, fiind de 1.000-2.000 de dolari. [210] Contactul unei astfel de persoane cu reprezentanții crimei organizate are loc chiar în țara din care provine. Aceasta se încredințează așa-zisilor „agenți de turism” din țara sa, dar numai după ce are în buzunar o sumă de minim 5.000 U.S.D., strânși de la toți membrii familiei, pe care trebuie să-i returneze după ce începe să producă în țara „țintă”. Traseul urmat este Moscova, unde obține viza cu care se poate deplasa liber în Ucraina și Republica Moldova, după care este predat de rețeaua rusească filierelor românești de la granița de est. Din România, persoana traficată este trecută în Ungaria sau Iugoslavia, de către filierele din vest, scopul final fiind acela de a pătrunde în Italia, Germania, Franța sau alte țări occidentale.

În afara celor din România, o parte din prostituatele traficate de grupările românești provin din Ucraina și Moldova. Accesul acestora pe teritoriul României se face fără probleme, după care sunt trecute îndeosebi în Iugoslavia. O parte dintre acestea sunt trimise în Muntenegru ori Kosovo, de unde ajung în Italia sau în Grecia.

Organizarea rețelelor de traficanti este foarte riguroasă, fiecare membru având sarcini concrete în cadrul echipei. Dotarea de care dispun astfel de rețele le asigură acestora succesul operațiilor, mijloacele utilizate fiind mai performante decât cele ale instituțiilor cu atribuții de prindere a acestor infractori. Astfel, o grupare cunoscută care acționează pe Dunăre, din Deltă până pe Clisură, dispune de stații de emisie-recepție puternice, aparatul de vedere cu infraroșu, precum și ambarcațiuni de mare viteză, ceea ce face ca în continuare să opereze nestingherită.

Migrația ilegală, sub cele două aspecte emigrarea (exportul de migranți) și imigrarea (importul de migranți) este o componentă a criminalității organizate care, datorită amplitudinii căpătate, a caracterului tot mai organizat și a consecințelor directe asupra infracționalității, reprezintă o nouă formă de amenințare la adresa stării de echilibru economico-social al statelor confruntate cu acest fenomen.

Printre factorii generatori ai migrației ilegale se regăsesc atât cei de natură economică cât și alții determinați de agravarea situației social-politice din țările furnizoare, amplificată de apariția nucleelor și a structurilor de tip mafiot, interesate de obținerea unor profituri semnificative din astfel de activități.

Speculând statutul ilegal al străinilor precum și situația economică precară a acestora, membri ai rețelelor organizate acționează predilect pentru utilizarea emigranților în acțiuni de trafic cu droguri, armament, muniție sau pentru săvârșirea de infracțiuni grave.

Rețelele internaționale ce activează pe teritoriul României sunt organizate de regulă pe criterii etnice și execută la comandă operațiuni de trecere ilegală a frontierei de stat a unor conaționali. Aceasta implică derularea unor operațiuni prealabile de studiu/recunoaștere în teren pentru stabilirea oportunităților și locurilor pretabile scopurilor propuse precum și deținerea de mijloace tehnice eficiente și sigure pentru ținerea legăturii cu membrii rețelelor din țările riverane (ex. rețelele chineze). În majoritatea cazurilor se apelează la serviciile călăuzelor locale pentru a evita prinderea membrilor rețelei și a valorifica experiența și adaptabilitatea acestora la condițiile din zona frontierei.

Membrii filierelor de trafic ilegal de persoane încasează sume de bani care, nu în puține cazuri, sunt spălate prin intermediul unor firme și agenții particulare din țara noastră. Aceștia sunt preocupați să organizeze activitatea clandestină cât mai riguros posibil, stabilind puncte de sprijin solide în țările aflate pe traseul de tranziție, care să le asigure cât mai multă siguranță în activitatea lor ilicită. Pentru a preîntâmpina scoaterea din țară de către autoritățile române a imigranților intrați ilegal în România, aceștia sunt sfătuiți de către șefii de rețele și de călăuze să-și distrugă documentele de identitate precum și celelalte acte doveditoare (invitații, vize, borderouri de schimb valutar și plata unor servicii) eliberate în statele tranzitate.

Raportat la aceeași perioadă de timp, în condițiile creșterii de peste 3 ori a traficului de persoane și mijloace de transport la frontiera de stat și de peste 60 de ori a numărului de treceri ilegale peste frontiera țării și a unui cadru legislativ perfectibil, migrația ilegală a devenit un fenomen cu consecințe tot mai pregnante asupra României, ca formă de manifestare a criminalității organizate transnaționale.

Poziția geografică a țării noastre la granița Uniunii Europene și pe axa Est - Vest a migrației mondiale, permeabilitatea frontierelor față de trecerile ilegale, criza economică prelungită, înflorirea economiei subterane, lipsa unei protecții sociale adecvate, amplificarea corupției și dezvoltarea criminalității organizate sunt principalele coordonate care au favorizat fenomenul migrației ilegale, România având preponderent statut de țară de tranzit în drumul către Occident.

Din cele 85 de state declarate oficial țări sursă în migrarea populației, țările furnizoare pentru România sunt Afganistan, Albania, Algeria, Angola, Armenia, Bangladesh, Burundi, China, Congo, Egipt, Etiopia, Iordania, Irak, Iran, Liban, Nigeria, Pakistan, Rwanda, Sierra Leone, Siria, Somalia, Sri-Lanka, Sudan, Turcia.

Deși numărul imigranților ilegali pe teritoriul țării noastre se estimează a fi de peste 22.000, cifră care nu indică un nivel deosebit de periculos și este în concordantă și cu scăderea numărului de străini prinși în tentativă de trecere frauduloasă a frontierei, trebuie avut în vedere că realitatea poate fi mult mai gravă, având în vedere semnalele primite din străinătate, privind activitățile crimei organizate transnaționale.

CAP. 4. SPĂLAREA BANILOR ȘI FINANȚAREA TERORISMULUI

4.1 Considerații generale

Finanțele reprezintă nucleul în jurul căruia gravitează viața economică, politică, socială și spirituală a unei societăți. Mondializarea finanțelor a însoțit fenomenul de globalizare economică și s-a materializat în circulația extrem de rapidă a capitalurilor pe întreg mapamondul, creând posibilități companiilor transnaționale, de a se împrumuta sau de a transfera mari sume de bani unde doresc și când doresc. [132]

Lumea finanțelor are o personalitate proprie, reprezintă un univers aparte, accesibil doar profesioniștilor și celor bogați, este fascinantă, complexă și dinamică și reflectă gradul de stabilitate și forța unei națiuni.

Din practica judiciară se poate desprinde concluzia că circuitele bancare sunt din ce în ce mai mult integrate criminalității afacerilor. Putem spune fără teama de a greși, ca băncile reprezintă locul în care se intersectează banii curați obținuți din afaceri licite, cu banii murdari rezultați din evaziune fiscală, contrabandă, deturnări de fonduri, trafic de droguri și armament, contrafacere, trafic cu ființe umane, etc.

Introducerea fondurilor ilicite în circuitul economiei reale a condus la internaționalizarea accentuată a crimei financiar-bancare și a spălării banilor, precum și la crearea de noi fluxuri financiare, care fac urmărirea și depistarea produselor infracțiunii extrem de greu de realizat. [181]

Băncile, din dorința de a acoperi segmente importante din piață și prevalându-se de răspunderea ce revine clienților în raport cu natura operațiunilor efectuate, sunt dispuse să absoarbă produsul financiar al crimei organizate care este greu de detectat în milioane de operațiuni și care capătă acel aspect de legitimitate. Așa cum este conceput sistemul financiar-bancar, este caracterizat de un înalt grad de confidențialitate, reguli stricte ale secretului bancar, ceea ce face ca dimensiunile criminalității în domeniu să fie foarte puțin cunoscute.

Noțiunea de „spălare de bani” a apărut recent în vocabularul specialiștilor din domeniul polițienesc, judiciar sau din mediul financiar-bancar. Se poate aprecia însă că nevoia de a ascunde natura sau existența unor fonduri sau proprietăți, a căror proveniență este ilicită sau cel puțin dubioasă, are caracter istoric, izvorul ei trebuind căutat cu sute de ani în urmă. Încă din China antică, cu 2.000 de ani î.Cr., comercianții își ascundeau averile de conducătorii care, prin acte dictatoriale, le puteau confisca. Totodată, era necesar să găsească formule de a investi banii în alte provincii sau chiar în afara Chinei.

Alți specialiști [46] consideră că „fenomenul spălării banilor a apărut în epoca medievală, când, condamnată de Biserica Catolică, camăta era considerată crimă, un păcat capital, de o gravitate similară traficului de droguri din ziua de azi. Negustorii și cămătarii anticipau tehnicile moderne de ascundere, transferare și spălare a banilor. Când negustorii negociau împrumuturi pe termen lung, umflau artificial rata de schimb, suficient cât să acopere și plata dobânzilor, pretinzând că acestea sunt un fel de recompensă pentru riscul asumat”.

Ingenioși, cămătarii și negustorii mai recurgeau la o tehnică de ascundere a dobânzilor interzise: priveau dobânda ca pe o penalizare pentru întârzierile survenite

în returnarea sumelor împrumutate, în baza unor acorduri stabilite cu clienții lor. Aceștia utilizau pentru ascunderea realității tranzacțiilor ceea ce astăzi denumim „firme fantomă”. Capitalul era împrumutat unei companii, apoi retras sub formă de profit, și nu de dobândă la împrumut, deși în realitate nu se realizase nici un profit.

Chiar dacă termenul de „spălare de bani” este de dată relativ recentă, se poate aprecia că, atâta timp cât a existat această nevoie de a masca anumite transferuri financiare, fenomenul s-a produs și în epocile amintite. Formele primare de spălare a banilor au evoluat cu timpul, ducând la ceea ce mulți cred că este o invenție a epocii moderne, paradisul fiscal. Acestea au fost utilizate pentru prima dată de pirații secolului al XVII-lea, unde își depuneau averile la adăpost de controlul autorităților din țările de unde proveneau. Apăruse chiar o competiție între statele mediteraneene în atragerea averilor piraților. În anul 1612 chiar și Anglia a amnistiat profiturile ilegale oferind piraților care s-au lăsat de meserie, dreptul de a se întoarce acasă cu toată averea dobândită. Cunoscut în epoca contemporană este cazul Rusiei care a acordat cetățenilor săi, la sfârșitul deceniului trecut, dreptul de a-și repatria averile dobândite și depuse în bănci străine, fără a se mai cerceta proveniența acestora.

O altă etapă importantă în istoria spălării banilor o reprezintă dezvoltarea pe teritoriul american a organizațiilor criminale americane din timpul prohibiției, îndeosebi cea condusă de celebrul mafirot Alphonse Capone, care rula anual peste 100 milioane de dolari. Pentru a li se șterge urma, banii murdari obținuți din afacerile ilegale cu alcool erau reciclați prin investiții în domeniul spălătoriiilor chimice.[213] De aici s-a născut și expresia „spălare de bani”.

Cel mai cunoscut geniu financiar în istoria crimei organizate este însă polonezul Maier Suchowljanski, care după ce s-a stabilit în S.U.A. și-a luat numele de Meyer Lansky. El a înțeles că, pentru a exista, crima organizată trebuie să lucreze în cooperare cu oficiali guvernamentali, ce pot fi corupți. Considerat „sfântul patron” al afacerilor de spălare de bani, Lansky a murit în anul 1983, fără să execute nici o zi de închisoare pentru milioanele de dolari spălate în numele Mafiei. [273]

În zilele noastre, odată cu generalizarea noilor forme ale banilor, acelea de simple „simboluri pe ecranele computerelor”, posibilitatea ascunderii provenienței ilicite a fondurilor obținute din activitățile criminale a crescut, banii putând fi mutați cu viteză și ușurință oriunde în lume. [228]

Cu toate că acțiunile de spălare a banilor și utilizarea paradisurilor financiare au precedente istorice, abia în perioada actuală fapta de spălare a veniturilor dobândite în mod ilegal a devenit o infracțiune de sine stătătoare.

În mod tradițional în legislațiile anterioare, accentul se punea pe infracțiunile generatoare de bani, însă în prezent, s-a produs o schimbare radicală. Tendința actuală, apărută în 1986 în SUA și răspândită rapid în întreaga lume, constă în incriminarea strictă a acestui act de spălare a banilor, complet separat de infracțiunea de bază, iar infracțiunea de spălare a banilor fiind suficientă pentru confiscarea profiturilor ilegal obținute. De fapt, în câteva jurisdicții care au abordat această practică, spălarea banilor poate implica pedepse mult mai severe decât infracțiunile care au generat venituri ilegale.

Această schimbare nu s-a produs fără controverse, problema în discuție constând în aceea că spălarea banilor are un statut unic. Spre deosebire de infracțiunile care generează banii murdari – cum ar fi traficul de droguri, jafurile armate, depozitarea ilegală de deșeuri toxice sau extorcarea de bunuri sau fonduri – spălarea banilor constă într-o serie de acțiuni specifice, care luate individual, aparent nu prezintă pericol social, dar în ansamblu, constituie o manoperă de

ascundere a profiturilor rezultate din acțiuni infracționale.

Efectele dăunătoare ale spălării banilor nu sunt întotdeauna evidente pentru cetățenii obișnuiți care, de regulă, nu înțeleg de ce sunt incriminate aceste fapte. De aici și dificultatea de a demonstra, în mod convingător, efectele nocive ale spălării banilor, dificultate care constituie de fapt și unul din motivele întâzierilor și amânărilor în incriminarea acestei activități ilicite.

Cu toate că în numeroase jurisdicții spălarea banilor nu este incriminată nici în prezent, nu încapă nici o îndoială că, pe plan mondial, actuala tendință este aceea de a se sancționa penal această activitate, iar motivele nu sunt deloc puține. Unul ar fi acceptarea teoriei că nu folosește la nimic prinderea și condamnarea infractorilor, lăsând neatins profiturile ilegale, acestea constituind atât motivul comiterii infracțiunii generatoare de bani, cât și mijlocul prin care se comit alte infracțiuni. Este clar că, în trecut, cei care comiteau infracțiuni erau pedepsiți, dar cei care facilitau spălarea banilor și asigurau folosul infracțiunii, scăpau nevățamați, situație care trebuia remediată.

Reorganizarea vieții sociale și a economiei românești pe bazele și principiile statului de drept și pe relațiile economiei de piață, a fost însoțită de creșterea criminalității economico-financiare și de exprimarea unor noi forme de activități ilicite care nu erau incriminate în legislația penală existentă.

Analizând evoluția criminalității economico-financiare în societatea noastră în perioada anilor '90 până în prezent, se poate concluziona că s-au extins și agravat actele de corupție, de mare contrabandă, de evaziune fiscală, înșelăciuni în domeniul financiar-bancar și nu în ultimul rând activitățile ilicite intitulate generic „de spălare a banilor”.

Fenomenul de spălare a banilor nu este unul de noutate în țara noastră și se datorează atât unor cauze de natură externă, cum ar fi globalizarea economică, în special prin intermediul mijloacelor informatice, care a condus la fuziunea piețelor financiare naționale într-un sistem mondializat ce rulează anual miliarde de dolari a căror proveniență este ilicită, cât și a unor cauze de ordin intern care țin de funcționalitatea și complementaritatea instituțiilor abilitate să prevină și să combată acest fenomen.

În România, proliferarea fenomenului spălării banilor a impus adoptarea unui cadru legislativ și instituțional, astfel încât instituțiile cu atribuții în combaterea criminalității să dispună de instrumente juridice eficiente.

Legea nr. 656/2002 pentru prevenirea și sancționarea spălării banilor (care a modificat Legea nr. 21/1999) a fost elaborată de pe principiul armonizării sistemului legislativ cu prevederile Directivei Europene nr. 97/2001/CE a Parlamentului European, referitoare la prevenirea utilizării sistemului financiar în scopul spălării banilor și cu prevederile celor 40 de Recomandări elaborate de Grupul de Acțiune Financiară Internațională (GAFI). Aceste recomandări acoperă sistemul justitiei penale și al aplicării legii, sistemul financiar – bancar și reglementarea sa, precum și colaborarea internațională în prevenirea și combaterea spălării banilor. De asemenea, recomandările urmăresc perfecționarea sistemelor juridice naționale de luptă contra spălării banilor, precizând că fiecare stat trebuie să ia măsuri legislative de incriminare a infracțiunii de spălare a banilor care provin din comiterea tuturor celorlalte infracțiuni grave ce generează un volum mare de profituri și pe cât posibil, să se aplice atât responsabilitatea penală a salariaților, cât și a societăților comerciale circumscrise activităților de acest gen.

Inițial, prin Legea 21 din 1999, s-a stabilit o listă limitativă a infracțiunilor generatoare de bani murdari, regăsindu-se, printre altele, contrabanda, înșelăciunea în domeniul bancar-financiar sau de asigurări, bancruta frauduloasă, infracțiunile

săvârșite prin intermediul calculatorului, infracțiunile săvârșite cu cărți de credit, infracțiunile săvârșite de persoane care fac parte din asociații de infractori. Ulterior pentru a corespunde evoluțiilor recente în domeniu și pentru o mai bună combatere a fenomenului a fost înlocuită această lege cu Legea nr. 656/2002 pentru prevenirea și combaterea spălării banilor murdari care, printre alte măsuri a stipulat și eliminarea listei de infracțiuni generatoare ale infracțiunii de spălare de bani, sens în care, în prezent, orice infracțiune care generează astfel de fonduri ilegale poate constitui infracțiune premisă infracțiunii de spălare de bani.

Prin legea pentru prevenirea și sancționarea spălării banilor s-a înființat în anul 1999, *Oficiul Național de Prevenire și Combatere a Spălării Banilor* ca organ de specialitate în subordinea Guvernului României.

Oficiul are ca obiect de activitate, prevenirea și combaterea spălării banilor, scop în care primește, analizează și prelucrează informații financiare, iar când constată existența unor indicii temeinice de spălare a banilor sesizează Parchetul de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție, întrucât în cauzele de spălare a banilor, urmărirea penală este atributul exclusiv al procurorului. [344]

Un mecanism utilizat des de crima organizată internațională în circuitul reciclării fondurilor îl reprezintă paradisurile fiscale⁴⁵. De regulă, paradisurile fiscale funcționează pe baza unor centre bancare și societăți de tipul „off-shore”. Termenul off-shore se referă la o entitate care, în timp ce este domiciliată legal într-o jurisdicție cu fiscalitate foarte redusă, își conduce propriile afaceri prin intermediul unor interpuși și nu desfășoară activități comerciale sau financiare pe teritoriul unde este înregistrată.

Rolul băncilor și al firmelor off-shore este în principal de a reduce taxele, de a evita reglementările legale și a oferi maximum de confidențialitate cu privire la activitate sau proprietari (paradisurile fiscale mai sunt denumite și jurisdicții ale secretului financiar absolut).

Pentru marea parte a infractorilor economico-financiar ce au acționat și acționează pe teritoriul țării noastre în economia paralelă, una dintre cele mai bine fundamentate operațiuni de spălare a banilor murdari a constituit-o înființarea unor "companii de tipul off-shore" în acele țări și teritorii în care dreptul păstrării secretului bancar este garantat. După plasarea banilor în conturile acestor companii, cei interesați au posibilitatea să-și acorde singuri împrumuturi, din veniturile "spălate", în cursul unei tranzacții legale.

Asemenea firme cu caracter off-shore au avut de-a lungul timpului o implicare majoră pe piața românească de capital, prin intermediul căreia se derulează un volum în creștere de tranzacții cu caracter fraudulos, în special în legătură cu procesul de privatizare a societăților cu capital de stat. La aceste procedee au recurs în mare parte și cetățenii români pentru a-și disimula sumele de bani obținute din activități realizate prin societăți și persoane interpuși și pentru a păstra confidențială implicarea lor în activitatea unei alte firme.

În România firmele off-shore sunt prezente în calitate de investitori în companii naționale sau sunt reprezentate prin birouri comerciale ori reprezentanțe înregistrate legal. În acest fel, importante profituri care au ca sursă România se transferă în conturile firmelor off-shore, multe dintre acestea deschise chiar la bănci

⁴⁵**Europa:** Elveția, Liechtenstein, Monaco, Malta, Cipru, Gibraltar, Andora, Insula Man, Insulele Canalului Mânecii (Jersey, Alderney), etc. **America:** Bermude, Bahamas, Turk & Caicos, Republica Dominicană, Insulele Virgine Britanice, Cayman, Jamaica, Granada, Barbados, Belize, El Salvador, Costa Rica, Panama. **Asia:** Taiwan, Singapore, Hong - Kong, Filipine. **Oceania** - mare parte din arhipelagurile acestui continent.

românești, ca persoane nerezidente și care nu intră decât într-o oarecare măsură în aria controlului valutar al BNR.

Cuantumul sumelor de bani obținute în țara noastră în cadrul activităților ilegale din economia paralelă, care fac obiectul reciclării și ulterior al reinvestirii ori al externalizării este extrem de mare și aproape imposibil de apreciat. Ceea ce este însă mult mai important este faptul că acesta este de natură a crea disfuncționalități în unele domenii ale economiei reale și a periclita siguranța economică a statului.

Fondurile importante rezultate din săvârșirea de infracțiuni generatoare de bani murdari și care ulterior fac obiectul reciclării sunt folosite atât pentru a finanța activități din cadrul economiei informale, cât și activități economice legale, dar în care sunt implicați infractorii, în mod direct sau indirect (prin persoane interpose).

De remarcat este afirmația făcută de omul de afaceri Dinu Patriciu, la o emisiune TV că *"doar în Elveția e vorba de 18 miliarde de euro veniți din România, potrivit statisticilor unor bancheri"*⁴⁶.

Pericolul social al legalizării de capitaluri criminale este determinat, în primul rând, de acțiunea distructivă asupra economiei, legată de introducerea în circuitul legal a mijloacelor bănești sau a altor bunuri obținute pe cale ilegală. Incriminarea și sancționarea penală a spălării banilor sunt prevăzute nu doar pentru tragerea la răspundere a tuturor categoriilor de participanți la actele de reciclare de fonduri, dar și în scopul impunerii unor sancțiuni mai severe celor ce comit infracțiunile primare, adică cele generatoare de bani „murdari”, stabilindu-se în sarcina ambelor categorii de făptuitori, în situația când nu sunt una și aceeași persoană, sancțiuni mult mai severe. Aceasta pentru că prin comiterea faptei de spălare a banilor se creează dificultăți pentru descoperirea infracțiunii primare, legalizarea veniturilor făcându-se prin operațiuni care ar induce în eroare justiția și ar împiedica descoperirea adevăratei origini a bunului.

"Spălarea banilor riscă să destabilizeze echilibrul mecanismului economic național prin realizarea de mișcări de capital și decizii imprevizibile, iar pericolul acesteia devine cu atât mai mare cu cât prin interconexiunea piețelor financiare, realizate ca efect al aderării la UE, banii spălați se vor regăsi în inima sistemului financiar European".[309] Sumele astfel manipulate riscă deci, să sape fundamentele economiei legitime și amenință stabilitatea, securitatea și chiar suveranitatea statelor, prin faptul ca organizații criminale transnaționale pot printr-o astfel de finanțare, penetra și corupe structurile administrative și politice, activitățile comerciale și financiare legitime, societatea la orice nivel, sfidând statele democratice și economiile moderne.

4.2 Definirea procesului de spălare a banilor

Spălarea banilor este partea financiară *de facto* a tuturor infracțiunilor prin care se obține profit. Este procesul prin care infractorii încearcă să ascundă originea și posesia reală a veniturilor provenind din activitățile lor criminale. Dacă este încununată cu succes, această activitate va permite menținerea controlului asupra acestor venituri și, în ultimă instanță, va oferi o acoperire legitimă pentru sursa veniturilor lor.

Scopul unui mare număr de activități infracționale este generarea de profit pentru individul sau grupul care săvârșește infracțiunea. Spălarea banilor reprezintă procesarea acestor rezultate ale infracțiunii cu scopul de a le ascunde originea ilegală. Acest proces are o importanță critică, pentru că oferă infractorului

⁴⁶ Emisiunea din data de 09.05.2010 de pe postul Realitatea TV

posibilitatea de a se bucura de produsele infracțiunii fără a le dezvălui proveniența.

Vânzările ilegale de arme, contrabanda și activitățile crimei organizate, inclusiv, de exemplu, traficul de droguri și rețelele de prostituție, pot genera sume uriașe. Delapidarea, insider trading, mita și schemele de fraudă pe computer pot, de asemenea, produce mari profituri și crea facilități în ceea ce privește legitimarea câștigurilor murdare obținute prin spălarea banilor. [132]

Atunci când o activitate infracțională generează profituri substanțiale, individul sau grupul implicat trebuie să găsească o cale de a controla fondurile fără a atrage atenția asupra activității din care provin sau asupra persoanelor implicate. Infracții reușesc acest lucru ascunzând sursele, schimbându-le forma, sau direcționând fondurile către un loc unde este mai puțin posibil ca acestea să atragă atenția.

Spălarea banilor este un proces prin care se dă o aparență de legalitate unor profituri obținute ilegal de către infractori care, fără a fi compromiși, beneficiază ulterior de sumele obținute.

Este un proces dinamic, în trei etape, care necesită în primul rând - *mișcarea fondurilor obținute în mod direct din infracțiuni*; în al doilea rând - *ascunderea urmelor banilor pentru a se evita orice tip de investigație*; în al treilea rând - *disponibilizarea banilor pentru infractori, ascunzându-se din nou originea ocupațională și geografică a fondurilor*.

A) **Definirea spălării banilor în legislația României:**

Prin spălarea banilor se înțelege infracțiunea prevăzută la Articolul 23⁴⁷.

- **Infracțiuni prevăzute în art. 23:**
 - a) *schimbarea sau transferul de bunuri, cunoscând că provin din săvârșirea de infracțiuni, în scopul ascunderii sau al disimulării originii ilicite a acestor bunuri sau în scopul de a ajuta persoana care a săvârșit infracțiunea din care provin bunurile să se sustragă de la urmărire, judecată sau executarea pedepsei;*
 - b) *ascunderea sau disimularea adevăratei naturi a provenienței, a situării, a dispoziției, a circulației sau a proprietății bunurilor ori a drepturilor asupra acestora, cunoscând că bunurile provin din săvârșirea de infracțiuni;*
 - c) *dobândirea, deținerea sau folosirea de bunuri, cunoscând că acestea provin din săvârșirea de infracțiuni.*
- **Persoanele fizice și juridice prevăzute de Articolul 8:**
 - a) *băncile, sucursalele băncilor străine și instituțiile de credit;*
 - b) *instituțiile financiare;*
 - c) *societățile de asigurări și reasigurări;*
 - d) *agenții economici care desfășoară activități de jocuri de noroc, amanet, vânzări-cumpărări de obiecte de artă, metale și pietre prețioase, dealeri, turism, prestări de servicii și orice alte activități similare care implică punerea în circulație a valorilor;*
 - e) *persoanele fizice și juridice care acordă asistență de specialitate juridică, notarială, contabilă, financiar-bancară, cu respectarea dispozițiilor legale privind secretul profesional;*
 - f) *persoanele cu atribuții în procesul de privatizare;*

⁴⁷ Legea 656/2002, art. 1 lit. a) privind prevenirea și combaterea spălării banilor

- g) oficiile poștale și persoanele juridice care prestează servicii de transmitere de bani, în lei sau în valută;**
- h) agenții imobiliari;**
- i) casele de schimb valutar;**
- j) orice altă persoană fizică sau juridică, pentru acte și fapte săvârșite în afara sistemului financiar-bancar.**

B) Definierea spălării banilor în legislația Uniunii Europene⁴⁸:

„Spălarea banilor” înseamnă următoarea acțiune, atunci când este săvârșită cu intenție:

- a) transformarea sau transferarea de proprietate, cunoscând că o astfel de proprietate provine dintr-o activitate infracțională sau dintr-un act de participare la o astfel de activitate, în scopul ascunderii sau disimularii originii ilicite a proprietății sau în scopul sprijinirii oricărei persoane implicate în comiterea unei astfel de activități, pentru a se sustrage de la consecințele legale ale acțiunilor sale;**
- b) ascunderea sau disimularea naturii, sursei, amplasării, dispunerii, mișcării, drepturilor reale cu privire la proprietate sau la posesia acesteia, cunoscând că o astfel de proprietate provine dintr-o activitate infracțională;**
- c) dobândirea, posesia sau folosirea unei proprietăți, cunoscând, la data primirii, că o astfel de proprietate provine dintr-o activitate infracțională sau dintr-un act de participare la o asemenea activitate;**
- d) participarea, asocierea, tentativa de comitere și sprijinirea, încurajarea, înlesnirea, sfătuirea în vederea comiterii oricăreia dintre acțiunile menționate mai sus”.**

C) Convenția Organizației Națiunilor Unite⁴⁹ în care se prevede faptul că „spălarea banilor reprezintă preocuparea de a disimula proveniența, natura, dispoziția, mișcarea sau proprietarul fondurilor provenite din trafic ilicit de stupefiante, incluzând mișcarea sau convertibilitate prin procedee electronice de transmisie cu scopul de a da acestor fonduri aspectul că sunt rezultate din activități legale.”

Exemplificăm câteva elemente-cheie pe care spălătorii de bani le caută în construcția schemelor de spălare a banilor:

- **ANONIMATUL** – tranzacțiile spălătorilor de bani par a fi obișnuite, astfel încât nu atrag atenția asupra lor;
- **VITEZA** – circulația rapidă a valorilor, pentru a nu putea fi detectate;
- **COMPLEXITATEA** – pista este greu de urmărit;
- **SECRETUL** – transferul valorilor spre locuri unde implementarea legii nu este ușor de controlat.

ANONIMATUL

Este una dintre regulile de bază ale spălării banilor prin care tranzacția cu valori obținute din infracțiuni care ar putea fi efectuată, trebuie să se asemene altor tranzacții legale din mediul sau locul unde acestea au loc. De fapt, numerarul nu lasă nici o pistă care să ducă la originea sa, și, de altfel, majoritatea veniturilor ilegale (obținute din infracțiuni, cum ar fi traficul de droguri, înșelăciunea, darea de mită etc.) sunt de obicei bani în numerar. În economiile în care se folosește des

⁴⁸ Directivele Consiliului 91/308/EEC din 10 Iunie 1991 și 2001/97/EC din 4 Decembrie 2001

⁴⁹ Viena, 19 decembrie 1988

numerarului pentru achiziții de mai mică sau mai mare valoare, dispunerea de acesta nu reprezintă nici o problemă pentru infractor. Totuși, în majoritatea țărilor, aproape toate tranzacțiile cu sume mari sunt realizate prin utilizarea altor instrumente de plată (cecuri, polițe bancare, cărți de credit), de aceea cheltuirea sau depozitarea unor sume mari de bani în numerar creează suspiciune.

Din această cauză, infractorii au creat variate metode de inserare a numerarului în sistemul financiar:

- *Structurarea* – Divizarea sumelor mari de numerar în sume mai mici și depunerile acestora de către mai multe persoane în diverse conturi bancare, sau utilizarea sumelor în vederea achiziționării altor instrumente de plată, cum ar fi titluri la purtător și ordine de plată. Smurfing-ul este utilizat, în primul rând, pentru a se ocoli prevederile legale de raportare a tranzacțiilor în numerar ce se evidențiază imediat atunci când tranzacția a depășit o anumită sumă.
- *Contrabanda cu numerar* – Simpla scoatere din țară a unei cantități de bani în numerar și introducerea acesteia într-o altă țară (în general, cu reguli mai puțin stricte), de obicei, prin curieri sau prin ascunderea cantității pe vase ce transportă bunuri. O altă metodă reușită pentru scoaterea banilor peste graniță este reprezentată de utilizarea sistemelor de transmitere a banilor.
- *Amestecul fondurilor ilegale cu cele dintr-o afacere cu numerar*. Infractorul utilizează o afacere "legală" cu numerar pentru a se putea explica originea numerarului obținut din infracțiuni, care împreună cu încasările de la un magazin super-market, stațiile petroliere, restaurante sau alte companii – sunt depozitați ca un total provenit din afacerea respectivă.

VITEZA

O dată ce numerarul a intrat în sistemul financiar, fie că se află sau nu în țara de origine, spălătorul poate utiliza avantajele create de metodele moderne de transmitere a banilor pentru a-i pune rapid în circulație.

Transferurile bancare electronice pot mișca sume mari de bani aproape oriunde în lume în doar câteva minute. Circulația capitalurilor dintr-un cont în altul sau peste granițe poate fi realizată adesea de către deținătorul contului fără a mai fi nevoit să treacă pe la bancă sau să implice angajații băncii.

COMPLEXITATEA

Prin împărțirea fondurilor sale într-un număr de tranzacții, spălătorul face dificilă sau imposibilă munca investigatorilor de a reconstitui drumul banilor. În acest sens, transferurile electronice multiple pot fi deosebit de eficiente. Acestea constau în transferuri de fonduri dintr-un cont sau câteva conturi bancare în conturile numeroaselor institutii financiare aflate, de obicei, în alte țări.

În continuare, acestea pot fi redirecționate dinspre acele țări, creându-se un circuit complex multinațional electronic de transferuri care face dificilă și îndelungată urmărirea lor de către investigatori.

SECRETUL

În ciuda faptului ca secretul bancar și paradisurile financiare au în egală măsură un scop legitim și o justificare comercială, ele pot oferi protecție nelimitată infractorilor care abuzează de scopul lor din dorința de a face afaceri cu orice cost.

Paradisurile financiare oferă o gamă extinsă de facilități investitorilor străini care nu doresc să dezvăluie originea veniturilor lor. Acestea includ înregistrarea Corporațiilor Internaționale de Afaceri (IBC) sau a companiilor scoică, precum și serviciile unui număr de bănci off-shore care nu sunt sub controlul autorităților de reglementare. În multe cazuri, paradisurile fiscale impun foarte strict secretul financiar, apărând în mod eficient investitorii străini de investigații și anchete

judiciare în țările lor de origine.

Se estimează că există la nivel mondial mai mult de un milion de corporații anonime. Atunci când banii murdari s-au mișcat suficient de mult într-un "ciclu de spălare", sunt considerați curați și sunt puși la dispoziția infractorilor, iar originile lor geografice sunt ascunse.[132]

4.3 Etapele procesului de spălare a banilor

Nu există o singură metodă de spălare a banilor. Metodele pot varia de la cumpărarea și vinderea unui obiect de lux (de ex. o mașină sau o bijuterie) până la trecerea banilor printr-o rețea complexă internațională, de afaceri legale și prin companii „scoică” [344] (companii care există numai ca persoane juridice fără a deține activități comerciale sau a desfășura afaceri). Inițial, în cazul traficului de droguri sau altor infracțiuni cum ar fi contrabanda, furtul, șantajul etc., fondurile rezultate iau, în mod curent, forma banilor lichizi care trebuie să fie introduși prin orice metodă în sistemul financiar.

Operațiunile bancare tradiționale de constituire a depozitelor sau de transfer al banilor și sistemele de creditare oferă un mecanism vital pentru spălarea banilor, în special, în faza inițială de introducere a numerarului în sistemul financiar.

În ciuda varietății metodelor folosite, procesul de spălare a banilor se realizează în trei etape care pot cuprinde numeroase tranzacții efectuate de spălătorii de bani, tranzacții care sunt de natură să alerteze instituțiile financiare asupra activităților infracționale, respectiv:

1) **Plasarea**

Reprezintă „scăparea”, la propriu, de numerar obținut din activitatea ilegală, pentru separarea fondurilor provenite din surse ilicite, care ar putea fi supravegheate de organele de aplicare a legii.

În etapa inițială sau de plasare în spălarea banilor, infractorul introduce profitul său ilegal în sistemul financiar. Aceasta se poate face prin împărțirea sumelor mari de numerar în sume mai mici și mai puțin suspecte care sunt apoi depozitate direct într-un cont bancar sau prin cumpărarea unui număr de instrumente financiare (cecuri, bilete la ordin etc) care sunt apoi colectate și depozitate în conturi dintr-o altă locație.

Plasarea presupune deplasarea fizică a profiturilor în numerar. Acest lucru este necesar pentru a separa fondurile obținute de sursa lor, situată în spațiu. Necesitatea plasării derivă din faptul că este posibilă supravegherea de către organele de aplicare a legii a surselor de obținere ilicită a numerarului și, ca o măsură de prevedere, infractorii trebuie să transporte numerarul obținut ilicit în afara spațiului controlat, pentru a nu putea fi depistat și, eventual, confiscat.

Plasarea masei de profituri în numerar se poate face prin mai multe metode și instituții, printre care enumerăm: instituții financiare tradiționale; instituții netradiționale; comerțul cu amănuntul; transferul extern al fondurilor. Această fază a procesului de spălare a banilor este cea mai vulnerabilă, deoarece implică colectarea și manevrarea unei imense cantități în numerar; până la depunerea în bancă este greu de evitat lăsarea unor urme detectabile.

i) Pornind de la constatarea că prin legile de combatere a fenomenului de spălare a banilor s-a instituit obligativitatea raportării tranzacțiilor de depunere și retragere de numerar, peste o anumită limită, prin **instituțiile financiare tradiționale** (bănci comerciale, asociații de economii și împrumuturi, uniunile de credit) se caută să se plaseze numerarul utilizând metode precum:

- structurarea (fragmentarea) operațiunilor în numerar în scopul evitării

raportării tranzacției, prin divizarea operațiunilor sub nivelul minim de raportare;

- folosirea inadecvată a listelor de excepții prin care unele categorii de operații cu numerar sunt exceptate de la raportare. Ușurința cu care instituțiile financiare acordă aceste excepții unilaterale oferă reciclatorilor de fonduri posibilitatea de a evita urmele documentare în vederea unui control asupra tranzacțiilor efectuate de ei cu numerar;
- complicitatea bancară poate fi o cauză a reciclării mai ales atunci când instituțiile financiare sunt efectiv controlate de infractori;
- executarea unor false documente de raportare pentru a legitima numerarul generat;
- depunerile de profituri ilegale în bănci corespondente pot fi prezentate ca transferuri de la bancă la bancă. Această metodă oferă reciclatorilor posibilitatea de a deplasa cantități deosebit de mari de bani, creând urme documentare incorecte.

ii) Folosirea instituțiilor financiare netradiționale în procesul de plasare a fondurilor. În categoria acestor instituții intră: birourile de schimb valutar, societățile de valori mobiliare, bursele de mărfuri, cazinourile, serviciile de încasare a cecurilor, serviciile de transmitere de fonduri etc. Metodele utilizate de reciclatori în cazul instituțiilor financiare netradiționale sunt aproximativ aceleași cu cele folosite în instituțiile financiare tradiționale.

- Deși funcția legitimă a birourilor de schimb este de a efectua schimburi dintr-o valută în alta, ele oferă numeroase alte servicii financiare, precum vânzarea de mandate de plată și cecuri de casă, transferuri electronice de fonduri, schimbul de devize pentru cecuri și efectuarea de plăți pentru clienți din conturile casei de schimb.
- **Agențiile de transmitere** a fondurilor sunt utilizate pentru transferarea fondurilor pe plan intern sau internațional, prin mijloace electronice, cecuri, curieri, fax, rețele de computere sau alte metode. Funcția ilegitimă a acestor operații este de a deplasa bani în străinătate, menținând un vâl de anonimat asupra operațiunilor respective.

Legat de asemenea operații, experții specializați în combaterea spălării banilor au ridicat problema sistemelor paralele de remitere de fonduri.[132] Faptul că valoarea banilor poate fi deplasată dintr-un loc în altul, deseori fără deplasarea fizică a monedelor, constituie una din principalele caracteristici ale acestor sisteme - caracteristică împărțită cu serviciile bancare clasice sau serviciile de corespondent bancar. Expansiunea acestor sisteme către noi domenii este datorată, în parte, imigrării.

Aceste sisteme sigure și mai puțin costisitoare decât băncile tradiționale au servit uneori la contracararea politicii de control al schimburilor valutare.

Principalele sisteme paralele de remitere de fonduri sunt: **piața neagră a peso-ului** utilizată pentru reglarea plăților pentru traficul de narcotice din America Latină către Statele Unite ale Americii; sistemul **hawala sau hundi** este utilizat pentru transferul fondurilor în Asia de Sud (prin acest sistem, fondurile sunt transferate între diferiți curieri care strâng fondurile, de o parte, și alți curieri care distribuie fondurile, de cealaltă parte; sistemul se bazează pe relații de încredere: dacă, la un anumit termen, plățile nu mai sunt echilibrate între hawalezi, soldul este reglat printr-o remitere de fonduri reciprocă, manipularea de facturi comerciale, contrabanda cu aur și pietre prețioase, sistemul bancar tradițional sau o mișcare fizică de bancnote); **sistemul chinezesc sau est-asiatic** (asemănător cu sistemul hawala).

Aceste agenții de plăți paralele facturează de obicei mai puține cheltuieli clienților decât băncile. În plus, ele nu conservă registre detaliate ale tranzacțiilor, nu solicită identitatea din partea clienților, nu efectuează un control cu privire la antecedentele clienților și nu sesizează tranzacțiile suspecte autorităților. Aceste servicii sunt foarte interesante pentru indivizii care caută să disimuleze originea sau destinația fondurilor.

- **Cazinourile.** Datorită faptului că jocurile de noroc sunt practici acceptate, activitatea ilegală poate fi cu ușurință deghizată prin amalgamarea fondurilor ilegale cu cele legale. Jocurile de noroc sunt activități desfășurate cu numerar, oferind participanților totală obscuritate și anonimă.
- **Comercianții de bunuri de folosință îndelungată de mare valoare** (automobile, avioane, iahturi, bunuri imobiliare, bunuri de lux) sunt adesea folosiți de reciclatori pentru a schimba numerarul în bunuri care ies mai puțin în evidență. În același timp, aceste bunuri sunt folosite pentru un trai luxos, iar adesea ele sunt revândute pentru a obține de data aceasta numerar cu o origine relativ licită.
- **Agentii de bursă** (de valori sau de mărfuri) pot fi ușor manipulați de reciclatori, prin oferirea unor avantaje evidente, în vederea utilizării numerarului pentru achiziționarea de acțiuni sau de mărfuri, cu ocolirea procedurilor legale de raportare a tranzacțiilor cu numerar.
- **Companiile de asigurări** pot fi utilizate de reciclatori, având în vedere că acestea utilizează în mod curent sume mari în numerar pentru plăți, respectiv încasări.
- **Amestecarea fondurilor** obținute dintr-o afacere legală cu cele obținute din afaceri ilicite constituie o metodă des utilizată pentru folosirea numerarului. Aceasta presupune că cei care dispun de fonduri ilicite sunt în același timp proprietarii unor afaceri legale, la vedere, care generează importante fonduri în numerar, cum ar fi magazine care vând cu amănuntul, restaurante, baruri, hoteluri și alte unități de prestări servicii, precum: spălătorii, spălătorii auto, saloane de cosmetică. S-a observat însă și situații în care reciclatorii de bani au apelat la serviciile unor asemenea firme (generatoare de fonduri în numerar) care aparțin unor comercianți care nu au inițial legătură cu infractorii. Ulterior însă, aceștia intră în cercul infractorilor, nemaiputând să dea înapoi.

iii) Exportul ilegal de valută. Transportul fizic vizează instrumente monetare care se realizează cu diferite mijloace de transport (avioane private, avioane comerciale, nave, transporturi rutiere etc.) fără a se respecta legislația cu privire la raportarea acestor sume ce ies din țară.

De obicei, aceste transporturi au loc către state cunoscute ca paradisi fiscale, unde nu se pune problema justificării sumelor în numerar cu ocazia depunerii acestora în bănci. După depunerea în bănci, aceste sume fac cale îtoarsă în țara din care au provenit, utilizându-se alte instrumente și tehnici, cel mai preferat fiind însă transferul electronic.

Referitor la exportul fizic de valută, vom face unele comentarii în legătură cu reglementările legale din România. Potrivit Regulamentului valutar, o persoană poate scoate 10.000 EURO în numerar la o călătorie. Acest nivel ni se pare deosebit de ridicat în raport cu salariul mediu real care este în jur de 100 EURO. Înseamnă practic că se pot scoate legal, de către o persoană pe călătorie echivalentul a 100 salarii medii lunare, ceea ce, pentru nivelul balanței noastre de plăți, cu un deficit

cronic, înseamnă enorm. De altfel, acest nivel de 10.000 EURO este aproape identic cu cel existent în țările occidentale, unde raportul față de nivelul salariului mediu (aproximativ 1.000 EURO) este de numai 10 ori și nu de 100 ori ca la noi. Mai mult, această prevedere legală poate fi exploatată de reciclatori, care, după ce schimbă în EURO sumele în lei obținute ilegal, le transportă cu ușurință în Ungaria, de exemplu, care permite deschiderea de conturi offshore și unde se pot depune săptămânal 100.000 EURO fără a se cere justificarea sumei. Presupunând că într-o săptămână 5 persoane se deplasează de două ori pe săptămână (cu un autoturism) în Ungaria, acestea pot transporta fizic suma de 100.000 EURO (5x2x10.000 EURO). Dacă repetă acest procedeu în zece săptămâni, în mod legal se pot scoate din țară 1.000.000 EURO. Cum nivelul economiei informale este destul de ridicat, sumele provenite din acest sector cu ușurință se transformă în valută (neoficial, evident) și cu mai multă ușurință se transferă în străinătate. În felul acesta, reciclatorii nu mai au nici o teamă că pot da socoteală în fața organelor de aplicare a legii. Din această cauză, credem că trebuie revizuite procedurile și nivelul de transfer valutar extern, cel puțin până la echilibrarea balanței de plăți externe.

2) Stratificarea

După intrarea fondurilor în sistemul financiar, are loc a doua etapă - *stratificarea*. *Reprezintă procesul de mișcare al banilor între diferite conturi pentru a le ascunde originea.*

În această etapă, spălătorul de bani întreprinde o serie de preschimbări sau mișcări ale fondurilor pentru a le îndepărta de sursa din care provin. Fondurile pot fi îndreptate către cumpărarea și vânzarea de instrumente de investiții, sau spălătorul poate, pur și simplu, să trimită fondurile prin transfer electronic într-o serie de conturi din diverse bănci de pe întreg globul. Utilizarea a mai multor conturi îndepărtate din punct de vedere geografic, în scopul spălării banilor, este, în special, folosită în acele jurisdicții care nu cooperează în anchetele pentru combaterea spălării banilor. În anumite situații, spălătorii de bani pot deghiza transferurile ca fiind plăți pentru bunuri și servicii, în acest fel dându-le o aparență legitimă.

Separarea veniturilor ilicite de sursa lor prin crearea unor straturi complexe de tranzacții financiare proiectate pentru a înșela organele de control și pentru a asigura anonimatul.

Vom exemplifica, în continuare, câteva din modalitățile cele mai cunoscute de stratificare.

i) După ce numerarul a reușit să fie depus în instituții financiare, fără a fi detectat, contra acestui numerar reciclatorii procură instrumente financiare, care ulterior sunt ușor de manipulat și apoi reconvertite în numerar. De exemplu, se achiziționează cekuri de călătorie, scrisori de credit, mandate de plată, obligațiuni, acțiuni etc. Asemenea instrumente sunt mult mai ușor transportabile decât numerarul, un astfel de instrument substituind o întreagă masă de numerar. Cu asemenea instrumente monetare se pot efectua în continuare tranzacții, se pot efectua operațiuni în afara țării ori se pot depune, fără teamă, în conturi de la băncile interne, fără a mai fi necesară completarea unor rapoarte de depunere sau retragere.

ii) Transferurile electronice constituie o modalitate de stratificare dintre cele mai facile. O dată numerarul depus în conturile bancare, acesta poate fi transferat în orice colț al lumii, într-un timp record. Reluarea acestor transferuri de cât mai multe ori, sub diferite pretexte, adesea dintr-o țară în alta, incluzând și paradisuri fiscale, face aproape imposibilă depistarea originii fondurilor și luarea de măsuri de către organele de aplicare a legii.

Multe entități se servesc, în ultimul timp, de internet pentru a propune servicii

de spălare de bani, dând uneori aparența de servicii financiare extrateritoriale sau de posibilități de plasament legale.

Preocupările care se exprimă în legătură cu serviciile bancare on-line privesc reducerea evidentă a contactelor umane între client și instituțiile financiare. Clientul poate accede normal la contul său, având un calculator personal cu navigare pe internet. Cum acest tip de acces este indirect, instituțiile financiare nu au nici un mijloc de a verifica identitatea individului care accesează real contul. Mai mult, dat fiind caracterul din ce în ce mai mobil de acces la internet, un client are posibilitatea de a accesa virtual contul său din orice loc din lume. Într-o asemenea situație, spălătorii de bani pot controla orice cont, chiar dacă acestea nu au fost deschise pe numele lor, ci pe numele unor persoane interpuse. Tot așa, soldurile conturilor persoanelor interpuse se transferă ulterior, prin metoda descrisă, în contul administratorului titular, iar acesta poate dispune în continuare, nestingherit, de banii transferați.

O metodă de contracarare a unui asemenea fenomen, care cel puțin experimental funcționează, este aceea a identificării persoanei care accesează un cont, prin folosirea imaginii virtuale ori a amprentelor digitale. [344] Banca ce a deschis contul fiind în posesia imaginii titularului și a amprentelor sale digitale, va compara automat aceste imagini cu cele transmise de pe internet de cel care accesează contul, și numai când acestea coincid, să se efectueze operația dispusă. Practic s-ar îmbunătăți sistemul actual, când computerele verifică un cod sau o parolă recepționată de la solicitant cu informațiile existente în bancă, arhivate cu ocazia deschiderii contului.

iii) Revânzarea sau chiar exportul bunurilor de mare valoare care au fost achiziționate cu ocazia plasării numerarului. Ciclul de revânzare se reia de mai multe ori, astfel că, practic, nu se mai poate identifica sursa inițială a bunului dobândit în prezent și în felul acesta nu se poate lua măsura confiscării actualului bun, neputându-se demonstra legătura dintre actualul bun și sursa ilegală a fondurilor inițiale, fonduri care și-au pierdut individualizarea.

3) Integrarea

După ce a trecut cu succes produsele infracțiunii prin primele două etape ale procesului de spălare a banilor, spălătorul de bani trece apoi în a treia etapă – *integrarea* – în care fondurile reintră în circuitul economic legal. Spălătorul poate alege apoi să investească fondurile pe piața imobiliară, a bunurilor de lux sau a afacerilor. Dacă procesul de stratificare are succes, schemele de integrare vor trimite din nou rezultatele spălării în circuitul economic, în așa fel încât ele vor reintra în sistemul financiar apărând ca fonduri normale și „curate” obținute din activități comerciale.

Cei trei pași de bază se pot constitui în faze separate și distincte. Ei pot apărea însă și simultan sau, mai obisnuit, se pot suprapune. Felul în care sunt folosiți pașii de bază depinde de mecanismele de spălare disponibile și de cerințele organizațiilor criminale.

În cadrul procesului de spălare a banilor s-au identificat anumite puncte vulnerabile, puncte dificil de evitat de către spălătorul de bani și, în consecință, ușor de recunoscut, respectiv:

- **plasarea numerarului în sistemul financiar;**
- **trecerea numerarului peste frontiere;**
- **transferarea numerarului în și dinspre sistemul financiar.**

Exemple de metode de integrare:

a) Achiziționarea de bunuri imobiliare sau a unor afaceri în pierderi, după care, utilizând fondurile ilicite, aceste bunuri sau afaceri sunt revândute la valoarea

lor reală (urmare a injectării de fonduri pentru a le spori performanța). Profitul astfel obținut apare ca un rezultat al managementului performant și deci are sursă legală. Un astfel de procedeu este folosit și la noi pe piața imobiliară, prin achiziționarea unui imobil la un preț scăzut, după care, prin folosirea unor fonduri ilegale, acesta este pus la punct și revândut la valoarea de piață, rezultând o diferență apreciabilă care, cel mai adesea, este pusă pe seama efectuării lucrărilor de îmbunătățire cu forțe proprii și materiale achiziționate în timp.

O altă variantă a metodei expuse este cea referitoare la posibilitatea creditării de către asociați a propriei societăți comerciale, care însă merge mereu în pierdere. Utilizând diferite subterfugii, se scot din firmă sume, încărcând costurile, în final realizându-se pierderi. Cu sumele care s-au scos din firmă, dar neimpozitate, asociații creditează firma proprie, încasând uneori și dobânzi pentru sumele cu care au împrumutat societatea. Ulterior, societatea returnează sumele împrumutate, iar beneficiarul acestor sume are aparență de legalitate pentru acești bani.

b) Bunurile achiziționate cu fonduri ilicite sunt vândute unor societăți de tip captiv (care aparțin în fapt proprietarului bunurilor), după care sunt revândute, realizând un profit substanțial care aparține tot proprietarului inițial, dar care derivă dintr-o afacere legală.

c) Împrumuturi fictive acordate de o companie de fațadă. O astfel de companie înregistrată într-un paradis fiscal este controlată de o companie din țară, iar fondurile companiei de fațadă sunt, de fapt, fondurile reciclate ale companiei din țară. Schema funcționează în felul următor: banii reciclați, aflați în conturile firmei de fațadă, sunt împrumutați firmei din țară (în fapt, este vorba de un autoîmprumut), pentru care aceasta din urmă plătește dobânzi, care ulterior sunt încasate pe diferite căi tot de adevăratul proprietar al firmei de fațadă.

d) Folosirea de facturi false pentru import sau pentru export. Astfel, dacă se dorește reciclarea în exterior a unor fonduri ilicite produse în țară, se vor utiliza facturi de import supraevaluate, pentru a justifica transferul unor asemenea fonduri. Dacă însă se dorește reciclarea unor fonduri străine în țară, urmează ca facturile de export să fie supraevaluate pentru a justifica asemenea încasări.

4.4 Spălarea banilor și finanțarea terorismului

Obiectivul principal al terorismului, în conformitate cu definiția sa, [138] este *“de intimidare a populației sau de a obliga un guvern sau o organizație internațională să facă sau să se abțină de efectua vreo acțiune”*. Contrar, câștigul financiar este, în general, obiectivul altor tipuri de infracțiuni. În timp ce diferența de scopuri finale între fiecare din aceste activități poate ajunge la o anumită limită, organizațiile teroriste solicită în plus sprijin financiar pentru a-și atinge scopurile.

O grupare teroristă de succes, asemeni unei organizații criminale, este necesar să fie capabilă să construiască și să mențină o infrastructură financiară eficientă. Experții admit în general, că finanțarea terorismului are două surse principale.

Prima sursă este sprijinul financiar acordat de către state sau organizații cu o infrastructură suficient de mare să colecteze și să facă disponibile fondurile către organizația teroristă. Așa-numitele state-sponsori ai terorismului au ajuns în declin în ultimii ani, și conform experților, au fost în mod treptat înlocuite cu alt tip de susținere. O persoană fizică cu suficiente resurse financiare poate de asemenea furniza fonduri substanțiale grupărilor teroriste. Osama bin Laden, de exemplu, se crede că ar fi contribuit cu sume semnificative din averea sa la înființarea și sprijinirea rețelei teroriste Al-Qaeda.

A doua sursă majoră de fonduri pentru organizațiile teroriste este reprezentată de câștigul indirect din activități care generează venituri. Ca și în cazul organizațiilor criminale, venitul unei grupări teroriste poate fi obținut din infracțiuni sau alte activități ilegale.

După atacurile teroriste din New York, s-a instituit necesitatea de a se combina eforturile și experiența în războiul contra finanțării terorismului. Aceasta permite observarea mai clară a mozaicului creat prin finanțarea terorismului și circulația fondurilor teroriste suspecte. Grupările teroriste diferă de alte organizații criminale în funcție de scopul urmărit în spatele crimei. În fapt, spre deosebire de grupurile de crimă organizată care vizează, în primul rând, obținerea de venituri, grupările teroriste, de obicei, „nu au scopuri financiare”, dar răspândesc o ideologie sau, mult mai simplu, creează o atmosferă de intimidare.[132]

Cu toate acestea, datorită necesității de netăgăduit de a se „transfera” sursele de finanțare, experiența câștigată de către Unitățile de Informații Financiare în combaterea spălării banilor, demonstrează a fi cel mai eficient instrument de detectare și blocare a fondurilor destinate terorismului.

Finanțarea terorismului este diferită față de clasică spălarea banilor. În cazul spălării banilor, veniturile activității ilicite sunt spălate sau stratificate în mijloace care le fac să pară legale, iar scopul final este, de obicei, câștigarea unor cantități mai mari de bani. Prin finanțarea terorismului, sursa de fonduri sau de finanțare este adesea „legitimă”, iar scopul final nu este în mod obligatoriu atragerea de mai multe fonduri.

Apelurile către comunitate de a solicita și colecta fonduri în acest scop sunt metode foarte eficiente pentru strângerea de fonduri ce susțin terorismul. Adesea o astfel de colectare de fonduri este desfășurată în numele organizațiilor cu statut caritabil sau organizație de binefacere, se poate adresa, în special, comunității. Anumiți membri ai comunității sunt convinși că dau bani pentru o cauză bună. În multe cazuri, caritatea, scop în care se dau donații, este, aparentă legală pentru comunitatea de oameni.

Dintr-o perspectivă tehnică, metodele utilizate de către teroriști și asociații acestora de a genera fonduri din surse ilegale diferă puțin față de cele utilizate de către organizațiile criminale tradiționale. Deși, ar părea logic faptul că fondurile din surse legale nu necesită spălarea, există totuși o necesitate a grupărilor teroriste de a ascunde sau deghiza legăturile dintre grupare și sursele de fonduri legitime. Astfel, grupările teroriste trebuie, în mod similar, să găsească căi de a spăla aceste fonduri pentru a putea fi ulterior folosite fără a atrage atenția autorităților. În examinarea activității financiare având legătură cu terorismul, experții GAFI au conștientizat faptul că teroriștii și organizațiile lor de sprijin utilizează, în general, aceleași metode ca și grupurile criminale pentru spălarea fondurilor. Anumite metode detectate cu privire la grupările teroriste se referă la: contrabanda cu numerar (atât prin curieri, dar și prin încărcături cu numerar), depuneri sau retrageri structurate din conturi bancare, cumpărări de diverse tipuri de instrumente monetare (cecuri de călătorie, cecuri bancare, ordine de plată), utilizarea de carduri de debit sau credit și transferuri prin swift.

Diferența dintre veniturile legale și ilegale ridică o problemă juridică importantă în ceea ce privește aplicarea măsurilor de combatere a spălării banilor la finanțarea terorismului.

Spălarea banilor în general, a fost definită ca un proces în care fondurile obținute prin intermediul său generate de activitatea infracțională sunt transferate sau deghizate în vederea ascunderii legăturii dintre infracțiunea comisă și fondurile obținute. Pe de altă parte, scopul final al terorismului nu este obținerea de profit din

strângerea de fonduri.

Atunci când teroriștii sau organizațiile teroriste obțin sprijinul financiar din surse legale (donații, vânzări de publicații etc), există anumiți factori care fac detectarea și urmărirea acestor fonduri mai dificilă. De exemplu, organizațiile caritabile sau non-profit și alte entități legale au fost citate ca jucând un rol important în finanțarea grupărilor teroriste. Sursa aparent legală a acestei finanțări poate însemna faptul că există puțini, dacă nu chiar nici unul, indicatori care ar putea face ca o tranzacție financiară individuală sau o serie de tranzacții să nu fie corelate cu activitățile teroriste.

Alte aspecte importante legate de finanțarea terorismului care fac detectarea mai dificilă se referă la mărimea și natura tranzacției implicate. Câțiva experți GAFI au menționat faptul că finanțarea, necesară pentru declanșarea atacurilor teroriste, nu este făcută cu sume mari de bani, iar tranzacțiile asociate nu sunt, de obicei, complexe. De exemplu, o examinare a conexiunilor financiare ale atacurilor aeriene din 11 septembrie a condus la faptul că majoritatea tranzacțiilor individuale au inclus sume mici de bani sub limita de raportare a tranzacțiilor cu numerar, și operațiunile au vizat numai transferurile prin swift. Persoanele fizice care au apărut ca beneficiari au fost studenți străini, care primeau bani de la părinți sau sub formă de granturi pentru studii, astfel încât tranzacțiile nu au fost identificate ca necesitând o verificare suplimentară de către instituțiile financiare implicate.

Cu toate acestea, există similitudini în modul în care crima organizată internațională și organizațiile teroriste transferă banii sau cum încearcă să-și ascundă proveniența fondurilor. Grupările teroriste internaționale au nevoie de bani pentru a atrage, a sprijini și a-i păstra pe cei din lumea întreagă care aderă la aceste grupări, precum și pentru a-și asigura loialitatea altor grupări care au scopuri comune. Astfel, există o necesitate de a crea scheme pentru atragerea, colectarea și distribuirea banilor forțelor operative pregătite pentru atacuri teroriste. În acest mod se poate explica „necesitatea de circulație a banilor” care fac fondurile teroriste vulnerabile la depistarea și investigația financiară, metode esențiale pentru combaterea finanțării terorismului.

Pentru a avea o privire de ansamblu asupra principalelor surse de finanțare și asupra mijloacelor utilizate în circulația capitalurilor pe care organizațiile teroriste le utilizează în sprijinirea rețelelor sale, putem sublinia faptul că persoanele investigate pentru comiterea unor activități teroriste au efectuat operațiuni de transmitere a banilor prin sistemele alternative răspândite în toata lumea. Adesea fondurile au fost transferate în străinătate prin intermediul acelor rețele alternative de transfer al banilor fiind colectate de către cetățenii străini de naționalități specifice, rezidenți în câteva țări implicate în lupta împotriva terorismului. Pentru astfel de entități, operarea prin intermediul sistemului bancar a dus la dezvoltarea activității lor pe plan internațional.

În alte cazuri, persoanele fizice au efectuat plăți în numerar în diferite țări, implicând sume mari de bani și care au fost direcționate spre același cont. Fondurile colectate erau apoi transferate în Asia sau în SUA.

Dar cel mai comun instrument, folosit, în special, de organizația Al-Qaeda, în vederea sprijinirii grupării sale teroriste, este reprezentat de "*sistemul informal de circulație a banilor*", așa-numitul sistem "Hawala".

GAFI a susținut o sesiune specială la Washington în data de 29 Octombrie 2001 și a decis să-și extindă mandatul în lupta împotriva finanțării terorismului. Grupul a adoptat 8 Recomandări în vederea stopării organizațiilor teroriste în obținerea și transferul fondurilor pentru activitățile lor criminale. Asemenea recomandări reprezintă noile standarde internaționale de luptă împotriva

terorismului.

Acordul asupra Recomandărilor Speciale obligă membri GAFI la:

- Luarea imediată de măsuri pentru ratificarea și implementarea instrumentelor ONU.
- Incriminarea finanțării terorismului, a actelor și organizațiilor teroriste.
- Blocarea și confiscarea activelor teroriste.
- Raportarea tranzacțiilor suspecte având legătură cu terorismul.
- Furnizarea de asistență extinsă autorităților de aplicare a legii și de reglementare din alte țări pentru investigarea finanțării terorismului.
- Impunerea cerințelor de combatere a spălării banilor către sistemele de transmitere rapidă a banilor.
- Intărirea măsurilor de identificare a clientului la transferurile prin swift interne și internaționale.
- Asigurarea ca entitățile, în special, organizațiile non-profit, să nu poată fi utilizate în scopul finanțării terorismului.

Nu în cele din urmă, GAFI a extins invitația lumii întregi să ia parte la acest proces în aceleași condiții cu membrii GAFI, subliniind importanța cooperării „globale” în acest domeniu. O recomandare suplimentară, „Recomandarea Specială IX”, privind transportul de numerar prin curieri, a fost adoptată pe data de 22 Octombrie 2004. GAFI a indicat un set de „practici” referitoare la blocarea activelor teroriste, combaterea abuzului utilizării sistemelor de transmitere rapidă de bani și al organizațiilor non-profit.

A) BLOCAREA ACTIVELOR TERORISTE

a) Stabilirea de regimuri eficiente și înființarea autorităților competente

Conform GAFI, jurisdicțiile trebuie să creeze autoritatea legală și procedurile necesare, și să desemneze autorități contabile, autorități competente și autorități judecătorești responsabile cu:

- Blocarea fondurilor sau a altor valori aparținând persoanelor desemnate;
- Luarea unei astfel de acțiuni de blocare;
- Furnizarea accesului la fondurile sau alte valori blocate, în anumite circumstanțe. Jurisdicțiile trebuie să acționeze folosind cele mai bune practici în stabilirea unui regim cuprinzător și efectiv de blocare a fondurilor ce finanțează terorismul.

i) *Dezvoltarea unui proces de nominalizare, prin care se autorizează o autoritate competentă sau o autoritate judecătorească pentru blocarea fondurilor sau a altor valori, bazându-se pe indicii temeinice, sau o motivație, de suspiciune sau de credință că astfel de fonduri sau valori au legătură cu terorismul.*

În acest scop, jurisdicțiile pot adopta proceduri de execuție, administrative și judiciare, dacă:

- O autoritate competentă sau judecătorească este imediat disponibilă să determine dacă există indicii temeinice, sau o motivație, de suspiciune sau credință că o persoană fizică sau juridică este un terorist, organizație teroristă sau persoană fizică sau juridică asociată;
- Fondurile sau alte valori având legătură cu terorismul sunt blocate imediat după determinarea existenței indiciilor temeinice sau a motivației de suspiciune sau crez;
- Blocarea se efectuează fără anunțarea anticipată a părților ale căror fonduri sau alte valori sunt blocate. Aceste proceduri pot fi

complementare cu legislația de sechestrare în domeniul civil și/sau penal și cea referitoare la confiscare, sau alte proceduri judiciare existente.

ii) *Stabilirea unor proceduri efective pentru a facilita comunicarea, cooperarea și colaborarea între agențiile guvernamentale și entitățile implicate, dacă este necesar, pe parcursul procesului de nominalizare pentru:*

- dezvoltarea tuturor informațiilor disponibile pentru identificarea cu certitudine a persoanelor nominalizate (de exemplu, data nașterii, adresa, cetățenia sau numărul de pașaport pentru persoane fizice; sediile, data și jurisdicția înființării, parteneri sau asociați pentru persoane juridice etc), și
- luarea în considerare și coordonarea, dacă este necesar, a orice nominalizare cu privire la alte opțiuni și acțiuni la care se adresează teroristii, organizațiile teroriste și persoanele fizice și juridice asociate;

iii) *Dezvoltarea unui proces pentru instituțiile financiare de comunicare a informațiilor referitoare la blocarea fondurilor sau a altor valori (nume, conturi, sume) către autoritățile competente sau judecătorești. Identificarea, evaluarea impactului și modificarea pe cât posibil și la un nivel posibil, al prevederilor existente privind secretul bancar sau al reglementărilor de protecție a informațiilor, care pot interzice transmiterea de informații către autorități cu privire la blocarea fondurilor sau a altor valori având legătură cu terorismul;*

iv) *Identificarea și preluarea problemelor de către serviciile de informații, autoritățile de aplicare a legii, sectorul privat și sistemele legale care apar din transmiterea de informații sensibile cu privire la blocarea fondurilor sau altor valori având legătură cu terorismul;*

v) *Dezvoltarea unui proces de listare făcut public pentru a lua în considerare orice noi argumente sau evidențe care pot duce la negarea blocării fondurilor sau a altor valori și dezvoltarea procedurilor pentru revizuirea, în consecință, a unei acțiuni de blocare după prezentarea unei asemenea informații;*

vi) *Dezvoltarea procedurilor care să asigure faptul că există prevederi legale care interzic transmiterea publică a informațiilor sensibile;*

vii) *Dezvoltarea procedurilor și desemnarea autorităților competente sau judecătorești responsabile cu furnizarea accesului la fondurile sau valorile blocate, în conformitate cu S/RES/1452(2002), în scopul de a reduce, dacă este necesar, și a face fezabile, consecințele neintenționate ale acțiunii de blocare;*

viii) *Adoptarea de legi de menținere inofensivă sau de compensare publică din punctul de vedere al răspunderii penale al instituțiilor financiare implicate, personalul acestora, oficialii guvernamentali și alte persoane care acționează de bună credință în conformitate cu legislația în vigoare pentru a implementa cerințele regimului de blocare a finanțării terorismului.*

– **b) Facilitarea comunicării și cooperării cu guvernele străine și instituțiile internaționale**

Din punct de vedere legal și constituțional, conform GAFI, jurisdicțiile trebuie să adopte următoarele ghiduri practice pentru îmbunătățirea cooperării internaționale și eficientizarea campaniilor internaționale împotriva finanțării terorismului prin schimbul de informații privind blocarea fondurilor și a altor valori având legătură cu terorismul:

(i) *Dezvoltarea unui sistem pentru notificări mutuale în avans, în timp și rapide privind nominalizările în curs, prin intermediul canalelor diplomatice și a altor canale adecvate, acolo unde problemele de securitate și principiile legale aplicabile permit, către acele jurisdicții invitate să se alătore pentru nominalizări și/sau acolo*

unde fondurile sau alte valori aparținând unor persoane nominalizate pot fi localizate, astfel încât fondurile și alte valori să poate fi blocate în mod simultan de jurisdicțiile implicate, cu obiectivul de împiedicare a teroriștilor, organizațiilor teroriste sau persoanelor fizice/juridice de a le ascunde sau transfera. În acest sens, trebuie să se ia în considerare stabilirea unei liste a datelor de contact relevante, pentru a se asigura că acțiunea de blocare este luată rapid;

(ii) Dezvoltarea unui sistem de consultare utilă și adecvată cu alte jurisdicții în scopul strângerii, verificării și corectării informației identificate cu privire la persoanele nominalizate, precum și, acolo unde este posibil și unde aspectele de intelligence și legislația permit, schimbul și dezvoltarea de informații între părțile implicate, cu privire la posibili teroriști și activități de finanțare a terorismului. În adoptarea de consultări, jurisdicțiile trebuie să ia în considerare faptul că:

- O blocare de fonduri mai eficientă are la bază identificarea informației concrete și complete;
- Greutățile create de identificarea unei informații nesubstanțială și incompletă;
- Aspectele de securitate să fie asociate cu mecanismul de declanșare a identificării informației și coroborării acesteia;
- Gradul de pericol sau de urgență asociate cu persoanele posibil a fi nominalizate.

Acolo unde este necesar, o asemenea informație trebuie să fie transmisă și dezvoltată înainte ca nominalizarea să fie făcută.

(iii) Pregătirea unui set de informații pentru fiecare posibilă nominalizare care să includă cât mai multe informații disponibile și adecvate pentru identificarea corectă a persoanei nominalizate și stabilirea bazei pentru posibila nominalizare, în orice notificare sau comunicare cu privire la nominalizare;

(iv) Dezvoltarea unui proces de comunicare rapidă și globală către alte jurisdicții a noilor persoane nominalizate, însoțită de setul de informații;

(v) Schimbul de informații, pe bază mutuală și confidențială, până la cel mai ridicat nivel posibil, între jurisdicții cu privire la valoarea fondurilor și a altor active blocate, în urma unui ordin de blocare a contului prin care se finanțează terorismul.

- c) Facilitarea comunicațiilor cu sectorul privat

Datorită faptului că fondurile ce au legătură cu terorismului sau alte active sunt ținute în sectorul privat, GAFI recomandă jurisdicțiilor să dezvolte în mod eficient și efectiv mijloacele de comunicare a informațiilor ce au legătură cu finanțarea terorismului cu sectorul public, în special cu instituțiile financiare. Jurisdicțiile pot adopta următoarele practici pentru dezvoltarea și întărirea comunicării cu sectorul privat privind blocarea fondurilor sau a activelor ce au legătură cu terorismul, disponibilitatea informațiilor adiționale privind existența nominalizărilor și altor ghiduri sau instrucțiuni de combatere a finanțării terorismului:

- (i) Integrarea, organizarea, publicarea și actualizarea fără nici o întârziere a listei persoanelor desemnate, de ex.: atât în ordine alfabetică, cât și în funcție de data desemnării pentru a ajuta instituțiile financiare în blocarea fondurilor ce au legătură cu finanțarea terorismului sau a altor active, și creând listele într-o manieră cat mai prietenoasă posibil. Crearea de diferite intrări pentru diferite legături sau diferite pronunții ale numelor; tehnologia poate asigura o listă consolidată cu un format electronic cu o indicare clară a schimbărilor și anexelor;*

- (ii) Dezvoltarea unei îndrumări clare a sectorului privat, în particular a instituțiilor financiare, în ceea ce privește obligația lor de a bloca fondurile sau activele ce au legătură cu finanțarea terorismului;
- (iii) Identificarea tuturor instituțiilor financiare pentru folosirea în notificarea și reglementările legale de blocare a acțiunilor ce au legătura cu finanțarea terorismului, utilizând, unde este cazul, înregistrări existente sau informații dobândite;
- (iv) Crearea autorităților de reglementare și a procedurilor, unde sunt aplicate, și identificarea corectă a unui punct de contact în vederea asistării instituțiilor financiare în blocarea fondurilor sau activelor ce au legătură cu terorismul și adresarea la consecințele neintenționate rezultate din acțiunile de blocare (cum ar fi gestionarea sau dispunerea de fonduri perisabile sau pierdute sau a altor active și autorizarea accesului la fonduri sau la alte active în conformitate cu S/RES/1452(2002));
- (v) Elaborarea unei îndrumări clare către sectorul privat pentru respectarea oricăror tranzacții permise în administrarea fondurilor blocate sau a altor active (de ex.: comisioane bancare, onorarii, plata dobânzilor, creditarea conturilor blocate etc).

– d) Asigurarea conformității adecvate, a controlului și raportarea în sectorul privat

Jurisdicțiile pot lucra cu sectorul privat în dezvoltarea următoarelor practici pentru a:

- facilita cooperarea și conformarea de către sectorul privat pentru identificarea fondurilor blocate sau a altor active a persoanelor desemnate;
- preveni persoanele desemnate în realizarea tranzacțiilor financiare sau a altor tranzacții pe teritoriile lor sau prin intermediul instituțiilor financiare:
 - (i) cooperarea cu sectorul privat în general și cu instituțiile financiare în particular, în special cu cele care implementează programe independente de prevenire a potențialelor activități de finanțare a terorismului sau celor care vin cu informații incriminatorii, în investigarea posibilelor activități financiare efectuate de către o persoană desemnată;
 - (ii) asigurarea faptului că instituțiile financiare dezvoltă și mențin controale adecvate interne (inclusiv proceduri de conformare și programe de instruire adecvate) pentru identificarea conturilor existente, tranzacțiilor, fondurilor sau a altor active ale persoanelor desemnate;
 - (iii) asigurarea că instituțiile financiare blochează imediat orice fonduri identificate sau alte active deținute sau controlate de către persoanele desemnate;
 - (iv) asigurarea că instituțiile financiare implementează proceduri adecvate pentru prevenirea ca persoanele desemnate să conducă tranzacții cu sau prin intermediul lor;
 - (v) dezvoltarea unui sistem de monitorizare eficient de către o autoritate competentă sau judecatorească cu suficientă experiență de supraveghere folosită de către instituțiile financiare;

- (vi) *identificarea conformității și îmbunătățirea regulilor necesare de identificare a clienților folosite de către instituțiile financiare;*
- (vii) *adoptarea de măsuri rezonabile pentru a considera beneficiarii reali, semnatarii și împuterniciții ce au legături cu conturile sau tranzacțiile deținute de instituțiile financiare când caută activități efectuate de persoanele desemnate, inclusiv orice legături de afaceri în desfășurare.*

- e) Asigurarea prin intermediul investigațiilor a urmăririi, coordonării împreună cu autoritățile de aplicare a legii și de informații și asigurarea unui feedback adecvat cu sectorul privat

Informațiile financiare aparținând persoanelor desemnate sunt extrem de valoroase pentru autoritățile de aplicare a legii și pentru autorități care investighează rețelele de finanțare a terorismului. Autoritățile de aplicare a legii și cele de acuzare, ar trebui, să aibă acces la astfel de informații.

Jurisdicțiile pot adopta următoarele practici pentru a se asigura că informațiile disponibile din sectorul privat în blocarea fondurilor sau activelor ce au legătura cu terorismul sunt complet exploatate:

- (i) *dezvoltarea procedurilor pentru asigurarea ca autoritățile de investigații și de aplicare a legii primesc, împart și acționează la obținerea de informații în vederea blocării fondurilor sau a activelor ce au legătură cu terorismul din sectorul privat, printre care și schimbul de informații internațional;*
- (ii) *dezvoltarea procedurilor pentru a se asigura că extinderea posibilă și adecvată a autorităților de aplicare a legii asigură un feed-back cu instituțiile financiare, indicând modul în care sunt folosite informațiile financiare pentru a asista acțiunile de aplicare a legii.*

B) COMBATEREA ABUZULUI SISTEMELOR DE TRANSMITERE ALTERNATIVĂ

Alături de folosirea de către clienții legitimi, infractorii spală bunurile obținute din infracțiuni prin intermediul serviciilor de transmitere de bani sau valori (MVT).[344] În principal serviciile nereglementate MVT permit fondurilor să fie transmise în mod anonim, astfel încât spălătorii de bani sau finanțatorii terorismului pot transmite în mod liber fondurile fără a trebui să se identifice. În unele cazuri, înregistrările deținute sunt puține (sau deloc). În unele cazuri, înregistrările pot fi ținute, dar nu sunt accesibile autorităților. Lipsa înregistrărilor adecvate poate face extrem de dificilă, dacă nu imposibilă urmărirea fondurilor, după ce tranzacția a fost încheiată.

Analizele privind investigațiile și activitățile autorităților de aplicare a legii din diferite jurisdicții indică câteva moduri în care serviciile MVT informale au fost folosite de către teroriști și spălătorii de bani și fac câteva sugestii în care ar trebui să se ia în considerare măsuri de prevenire.

(i) Acordarea licenței/înregistrarea

Un element cheie al Recomandării VI este că jurisdicțiile ar trebui să ceară acordarea de licențe sau înregistrarea persoanelor (fizice sau juridice) care asigură servicii de MVT neoficiale. GAFI definește termenii în notele sale interpretative la Recomandarea VI Specială. Un element cheie al înregistrării cât și al acordării licenței este cerința că organismele de reglementare principale sunt conștiente de existența acestor afaceri. Diferența între cele două este că acordarea de licență

implică faptul că organismele de reglementare au inspectat și au sancționat operatorul particular care a condus o astfel de afacere, în timp ce înregistrarea înseamnă că operatorul a intrat în listă de operatori reglementată.

(ii) *Creșterea gradului de identificare și constientizare*

Unele servicii MVT nu sunt cunoscute agențiilor de aplicare a legii și de reglementare, făcându-le atractive pentru finanțatorii actelor de terorism. Identificarea acestor servicii MVT le vor face mai puțin atractive pentru infractorii sau grupurile infracționale în vederea folosirii lor pentru facilitarea și ascunderea activităților lor.

Pentru majoritatea jurisdicțiilor, indentificarea proactivă a serviciilor informale de MVT este un element integral în stabilirea și menținerea unui regim de înregistrare efectivă/licență. Odată ce sistemul MVT a fost localizat, programele de conformare pot fi instituite, detaliile lor sunt înregistrate și ei asigură informații în conformitate cu obligațiile lor.

Odată ce regimul de reglementare este instaurat, munca de conformitate va include și strategii de identificare a acelor servicii MVT necunoscute încă autorităților de reglementare. Jurisdicțiile pot aplica mai multe strategii pentru descoperirea serviciilor MVT folosind un număr de abordări folosite în mod curent. Jurisdicțiile sunt încurajate să folosească o coordonare mai îndeaproape cu autoritățile relevante în scopul dezvoltării strategiilor inter-instituționale și folosirea resurselor pentru identificarea serviciilor MVT care pot opera în mod ilegal.

▪ *Strategii de identificare*

Cea mai bună practică în domeniul strategiilor de identificare include: verificarea întregii game media pentru detectarea publicității făcută de serviciile neoficiale de MVT și informarea operatorilor de obligațiile de înregistrare/licență. Aceasta include ziarele locale, naționale și ale comunităților, radio și Internetul; acordând o atenție specială mediei scrise din diferite comunități; și monitorizarea activităților în câteva vecinătăți sau domenii unde ar putea să existe servicii neoficiale MVT.

În timpul investigațiilor, informațiile despre serviciile neoficiale MVT pot fi descoperite și în acest caz ar trebui să fie înștiințate autorităților competente. Cele mai bune practici includ încurajarea investigatorilor de a acorda o atenție deosebită liderilor afacerilor care pot fi asociați cu serviciile MVT neoficiale; încurajând agențiile de aplicare a legii de a căuta tipare ale activității care pot indica implicarea serviciilor neoficiale MVT; și atunci când este posibil, încurajarea agențiilor de aplicare a legii de a considera folosirea tehnicilor de descoperire sau a altor tehnici specifice de investigare pentru detectarea serviciilor MVT care ar putea opera în mod ilegal. Consultarea cu operatorii înregistrați/cu licență a serviciilor MVT face posibilă detectarea serviciilor MVT care sunt neînregistrate sau nu au licență.

Este cunoscut faptul că serviciile neoficiale de MVT sunt folosite adesea acolo unde există un transfer de valută internațional, în particular acolo unde sunt implicați curieri, acordând o atenție deosebită originii și proprietarilor de oricare de astfel de valute. Curierii pot asigura, fiind factori interni, identificarea unei posibile acuzații a operatorilor neoficiali cu care curierii sunt asociați, în special când încălcările potențiale ale curierilor sunt legate de sursa operațiunilor neoficiale a serviciilor MVT.

Se acordă o atenție deosebită tranzacțiilor suspecte locale sau activităților neobișnuite de raportare, precum și raportării de valori mari în numerar la nivel local și internațional, pentru identificarea legăturilor posibile cu serviciile neoficiale MVT.

Asistarea băncilor și a altor instituții financiare în cunoașterea activităților/indicatorilor se face prin explicarea activităților specifice serviciilor neoficiale MVT și folosirea acestora pentru identificarea lor. Multe servicii neoficiale MVT dețin conturi bancare și întreprind tranzacții în sectorul financiar oficial ca parte a altor operațiuni de afaceri. Se acordă băncilor autoritatea de a verifica încrucișat conturile particulare împotriva unui registru al acestor operatori și notificarea autorității de reglementare în mod adecvat.

- *Creșterea campaniilor de conștientizare*

Cele mai bune practici în domeniul creșterii campaniilor de conștientizarea includ:

Conștientizarea serviciilor neoficiale de MVT a obligațiilor lor de licență sau înregistrare, precum și orice altă obligație pe care ei ar trebui să o îndeplinească; asigurarea că autoritățile responsabile competente pentru supravegherea și/sau înregistrarea sau licențierea serviciilor neoficiale știu cum să detecteze aceste servicii care nu au fost înregistrate sau nu au licență. În final, asigurarea că autoritățile de aplicare a legii sunt conștiente de cerințele de conformare pentru serviciile MVT adițional la metodele prin care aceste servicii sunt folosite în scopuri ilegale.

Folosirea programelor educaționale și de conformitate, printre care se fac vizite la companiile care ar putea să opereze ca servicii neoficiale MVT pentru sfătuiră lor în vederea înregistrării și obținerii de licență sau cu privire la obligațiile de raportare, ca oportunitate de a obține informații despre alți operatori din această industrie. Se depun aceste eforturi ale agențiilor de reglementare și de aplicare a legii pentru a mări înțelegerea lor despre aceste operațiuni, funcțiile păstrării înregistrărilor și a bazelor de date privind clienții serviciilor neoficiale MVT.

Extinderea campaniilor de îmbogățire a companiilor care în mod obișnuit se servesc de servicii neoficiale MVT (cum ar fi servicii de transport, servicii de curierat și companii de comerț), plasează în ziarele comerciale, ziare sau orice alte publicații anunțuri generale privind necesitatea ca serviciile neoficiale MVT să se înregistreze sau să obțină licență și să raporteze. Astfel, să se asigure ca o întreagă gamă de instruire, oportunități de cunoaștere și alte forme de educație ce pot fi furnizate investigatorilor cu informații despre serviciile MVT, obligațiile lor și modurile în care serviciile pot fi folosite de spălătorii de banii și de finanțatorii actelor de terorism. Aceste informații pot fi furnizate prin intermediul cursurilor de instruire, prezentări la seminarii și conferințe, articole în jurnalele polițienești și alte publicații.

Editarea de diferite publicații și ghiduri în sectorul financiar se face pentru încurajarea obținerii licenței sau înregistrării și raportare, precum și de materiale generale pentru asigurarea ca instituțiile financiare curente, subiect al cerințelor de raportare a tranzacțiilor suspecte, să dezvolte o înțelegere a serviciilor MVT. Se informează potențialii clienți despre riscurile pe care și le asumă prin utilizarea serviciilor nelegale MVT și rolul lor în finanțarea terorismului și spălării banilor.

Obligarea entităților să afișeze licența/înregistrarea lor clienților imediat ce s-au înregistrat sau licențiat. Clienții legitimi probabil că vor avea încredere mai mare în folosirea operatorilor înregistrați/cu licențe și astfel vor căuta acești operatori care afișează aceste acte.

Crearea unei liste cu persoanele înregistrate sau licențiate care asigură servicii MVT, disponibilă publicului.

(iii) Reglementări de combatere a spălării banilor

Al doilea element cheie al Recomandării Speciale nr. VI este că jurisdicția trebuie să se asigure că serviciile MVT sunt subiect al Recomandărilor GAFI 4-16 și 21-25, precum și al Recomandării Speciale nr. VIII.

Există o informație cheie pe care atât organismele de reglementare cât și cele de aplicare a legii au nevoie să o acceseze dacă întreprind investigații efective de spălare a banilor și de finanțare a terorismului cu implicația serviciilor MVT. În esență, agențiile au nevoie de informații despre clienți, despre tranzacția însăși, orice tranzacție suspectă, localizarea serviciului de MVT și conturile folosite. Serviciul MVT trebuie să aibă înregistrări disponibile pentru organismele de reglementare sau de aplicare a legii atunci când acestea au nevoie.

Este considerată eficientă adresarea problemei serviciului MVT autorităților de reglementare care nu ar trebui să fie restrictivă. Reglementările trebuie să permită celor care fac abuz de acest sistem să fie găsiți și opriți, dar nu ar trebui să interzică ceva care ar avea ca efect ca să meargă sistemul "subteran", făcându-l chiar mai greu accesibil pentru descoperirea spălării banilor și finanțării terorismului prin intermediul sistemelor alternative de transmitere a fondurilor.

(iv) Monitorizarea aplicării legii

Autoritățile de reglementare au nevoie de monitorizarea sectorului cu o vedere de ansamblu asupra identificării operatorilor nelegali și folosirii acestor facilități de grupările și organizațiile teroriste.

Jurisdicțiile sunt încurajate să ia în considerare următoarele operațiuni:

- Autoritățile competente ar trebui să aibe dreptul de a verifica înregistrarea entităților care sunt suspectate de a fi implicate în serviciile MVT. Ar trebui să existe un proces eficient pentru folosirea acestei autorități.
- Accesul agențiilor de reglementare sau al autorităților de supraveghere de a verifica operațiunile unui serviciu MVT și de a efectua vizite inopinate la operatori pentru a le permite verificarea detaliilor de înregistrare și a inspecției asupra înregistrărilor. Practicilor de păstrare a înregistrărilor ar trebui să li se acorde o atenție deosebită.
- Stabilirea unui proces de identificare și clasificare a operatorilor care sunt considerați ca fiind de risc înalt. În acest context, "risc înalt" înseamnă acei operatori care sunt folosiți pentru a desfășura activități de spălare a banilor și de finanțare a terorismului. Jurisdicțiile sunt încurajate să acorde entităților cu risc înalt o atenție deosebită din partea autorităților de supraveghere.

(v) Sancțiuni

În proiectarea legislației referitoare la această problemă, unul dintre aspectele care trebuie avute în vedere este cel referitor la sancțiunile care sunt disponibile pentru redresarea neconformității la lege. Dacă un operator al serviciului MVT este găsit ca fiind neconform cu cerințele relevante ale legislației, autoritățile competente vor sancționa operatorul. În mod ideal, jurisdicțiile vor stabili un sistem de a aplica sancțiuni civile, administrative sau penale, în funcție de gravitatea infracțiunii. De exemplu, în unele cazuri, un avertisment este suficient inițial. Oricum, dacă un serviciu MVT continuă să fie neconform, atunci acestuia i se vor aplica măsuri mai severe. Ar trebui să existe sancțiuni severe pentru serviciile MVT și pentru operatorii acestora care, în mod conștient, încalcă legea, de ex.: prin neînregistrare.

Pentru monitorizarea continuă a unui individ ce conduce un serviciu MVT, jurisdicțiile sunt încurajate să pună sistemul în aplicare prin intermediul autorităților competente; acestea ar putea duce la vreo condamnare a unui operator, acționar sau director fără licență sau înregistrare.

O atenție ar trebui acordată și definirii tipului de înregistrări infracționale care vor face aplicantul neeligibil ca furnizor de servicii MVT.

C) FOLOSIREA CU REA-CREDINȚĂ A ORGANIZAȚIILOR NON-PROFIT

Folosirea greșită a organizațiilor non-profit pentru finanțarea terorismului urmează să fie recunoscută ca fiind un punct crucial în lupta globală de oprire a astfel de fonduri la sursă. Problema a captat atenția Grupului de Acțiune Financiară Internațională (GAFI), G7 și Națiunilor Unite, precum și a autorităților naționale din mai multe regiuni. În cadrul GAFI aceasta a devenit prioritatea concentrării muncii implementării Recomandării Speciale nr. VIII (Organizațiile non-profit).

Organizațiile non-profit pot îmbrăca o varietate de forme, în funcție de jurisdicția și sistemul legal. Printre membrii GAFI, legea și practica recunosc asociațiile, fundațiile, comitetele de strângere de fonduri, organizațiile de servicii comunitare, companiile de interes public, și companiile cu răspundere limitată, instituțiile publice de caritate, toate legitimate ca fiind forme ale organizațiilor non-profit.

Această varietate a formelor legale, precum și adoptarea abordărilor având ca bază riscurile la această problemă, militează în favoarea unei definiții funcționale decât pentru una legală. În conformitate cu acestea GAFI a dezvoltat sugestii de practici care va ajuta cel mai bine autoritățile să protejeze organizațiile non-profit care se angajează în strângerea sau distribuirea de fonduri în scopuri caritabile, religioase, culturale, educaționale, sociale sau în scopuri fraternală, sau pentru desfășurarea altor tipuri de "muncă bună" pentru a nu fi folosite greșit sau exploatate de către finanțatorii terorismului.

În conformitate cu ghidul de principii al GAFI pentru stabilirea celor mai bune practici, guvernul trebuie să fie flexibil, eficient și proporțional cu riscul abuzului.

Mecanismele care reduc neconformarea fără a crea portite pentru finanțatorii actelor de terorism ar trebui avute în vedere. Organizațiile mici, care nu strâng fonduri semnificative de bani din surse publice și asociațiile locale sau organizațiile ale căror funcții principale sunt de a redistribui printre membrii resursele, nu vor avea în mod obligatoriu nevoie de supravegherea guvernamentală.

Jurisdicțiile pot fi diferite în funcție de scopurile și activitățile care intră în definiția termenului "caritate" dar toți trebuie să fim de acord că nu includ activități care în mod direct sau indirect sprijină terorismul, inclusiv acțiuni care pot servi la inducerea sau compensarea participării la acte de terorism.

Sectorul non-profit în multe jurisdicții are reprezentare, auto-reglementare, control și organizații de acreditare care pot juca un rol în protejarea sectorului împotriva abuzului, în contextul parteneriatului public-privat. Măsurile de întărire a autoreglementărilor ar trebui să fie încurajate ca o metodă semnificativă în reducerea riscului de folosire greșită de către grupurile de teroriști.

Analizele preliminare ale investigațiilor, acțiunile de blocare și activitățile de aplicare a legii a diferitelor jurisdicții indică câteva moduri în care organizațiile non-profit au fost folosite în mod greșit de către teroriști și sugerează domeniile în care măsurile preventive ar trebui avute în vedere.

(i) Transparență financiară

Organizațiile non-profit adună sute de miliarde de dolari anual de la donatori și distribuie acești bani – după plata costurilor lor administrative – către beneficiari.

Transparența este în interesul donatorilor, organizațiilor și autorităților. Oricum volumul de împărțire a tranzacțiilor întreprinse de organizațiile non-profit combinate cu dorința de a nu interzice organizațiile legitime, în general, subliniază importanța riscului și proporționalității măririi acestuia în stabilirea nivelului adecvat de reguli și supraveghere în acest domeniu.

Organizațiile non-profit ar trebui să mențină și să poată prezenta un program bugetar întreg contabil pentru fiecare cheltuială. Aceste bugete ar trebui să indice identitatea primitorilor și modul în care banii sunt folosiți. Bugetul administrativ trebuie să fie protejat de la diversiune prin supravegheri similare, raportate.

Auditul independent este o metodă foarte răspândită pentru asigurarea acestor conturi de acuratețe a organizației, ce reflectă realitatea finanțării sale și ar trebui considerată ca fiind cea mai bună practică.

Multe dintre principalele organizații non-profit nu permit auditori în vederea păstrării secretului donatorilor, în timp ce autoritățile de reglementare din unele jurisdicții impun prezența acestora. În practică, astfel de audituri ar trebui întreprinse pentru a se asigura că organizațiile nu sunt folosite de organizațiile teroriste. Ar trebui notat că astfel de controale financiare nu reprezintă o garanție că fondurile programate ajung la beneficiari.

Este considerată ca fiind cea mai bună practică pentru organizațiile non-profit ca fondurile să fie păstrate în conturi bancare înregistrate și să utilizeze canale financiare oficiale sau înregistrate pentru transferul de fonduri, în special în transferul internațional. Astfel organizațiile non-profit care au de-a face cu sume mari de bani ar trebui să folosească sisteme financiare oficiale pentru a întreprinde tranzacțiile lor financiare. Adoptarea celei mai bune practici va aduce conturile organizațiilor non-profit în sistemul financiar-bancar oficial și sub prevederile controalelor și reglementărilor acestui sistem.

(ii) Verificări programate

Nevoia de verificare adecvată a activităților organizațiilor non-profit este crucială. În unele cazuri, programele care au fost raportate la sediul nu au fost implementate ca reprezentare. Fondurile erau de fapt distribuite către organizații teroriste. Organizațiile non-profit ar trebui să fie în măsură de a cunoaște și de a verifica că fondurile au fost cheltuite așa cum au fost planificate.

a. Solicitări

Solicitările de donații ar trebui făcute în mod transparent și în mod corect informând donatorii referitor la scopul (scopurile) pentru care donațiile sunt colectate. Organizațiile non-profit ar trebui să se asigure că fondurile sunt folosite pentru scopuri declarate.

b. Prevedere

Pentru a ajuta la asigurarea ca fondurile ajung la beneficiarii intenționați, organizațiile non-profit ar trebui să-și pună următoarele întrebări:

- Proiectele chiar au fost desfășurate?
- Beneficiarii sunt reali?
- Beneficiarii intenționați au primit fondurile care au fost trimise către ei?
- Sunt toate fondurile, activele și premisele contabilizate?

c. Examinările în domeniu

În unele cazuri, contabilitatea financiară și auditul pot fi insuficiente în protejarea organizațiilor non-profit împotriva abuzului. Auditul direct în domeniu al programelor poate fi, în unele cazuri, singura metodă pentru detectarea direcționării greșite a fondurilor. Examinarea domeniului operațiunilor este în mod clar superior mecanismului de descoperire a subterfugiilor de toate tipurile, inclusiv diversiunea fondurilor către teroriști. Datorită unor considerente a proporționalității având la bază riscul, nu este cerută o examinare peste graniță a tuturor programelor. Oricum, organizațiile non-profit ar trebui să urmărească programele precum și finanțările. Unde sunt cerute, examinările de verificare a raportărilor ar trebui întreprinse.

d. Operațiuni străine

Când sediul principal al unei organizații non-profit este într-o țară și operațiunile beneficiare au loc într-o altă țară, autoritățile competente ale celor două jurisdicții ar trebui să facă schimb de informații și să coordoneze munca de supraveghere și investigativă, în conformitate cu avantajele lor comparative. Unde este posibil, o organizație non-profit ar trebui să adopte măsuri adecvate pentru conturi pentru fonduri și servicii livrate în alte locații decât în jurisdicția casă.

(iii) Administrarea

Organizațiile non-profit ar trebui să fie capabile să documenteze politicile lor de control administrative și manageriale asupra operațiunilor. Rolul Consiliului Directorului, sau echivalentul lui, este cheia.

S-a scris mult despre responsabilitățile Consiliului într-o companie și în ultimii ani s-a observat o creștere a concentrării asupra rolului important al Directorilor, în sănătatea și funcționarea etică a companiei. Directorii organizațiilor non-profit, sau cei care au responsabilități echivalente pentru controlul asupra conducerii organizației, la fel au responsabilitatea de a acționa în conformitate cu prevederile legale și de a avea grijă că organizația acționează în mod etic.

Directorii sau toți cei care exercită un control ultim asupra organizațiilor non-profit trebuie să știe cine acționează în numele companiei – în particular, părțile responsabile cum ar fi directorii, plenipotențiarii, cei cu drept de semnătură și fiduciarii. Directorii ar trebui să facă verificări prelabile oricând este posibil, pentru a se asigura că organizațiile partenere și cele cărora le furnizează fonduri, servicii sau asistență materială nu sunt manipulate de teroriști.

Directorii ar trebui să acționeze în conformitate cu prevederile legale și responsabilitate în îndeplinirea sarcinilor lor. Lipsa cunoașterii sau implicarea pasivă în afacerile organizației nu va absolve un director – sau cel care controlează activitățile sau bugetul unei organizații non-profit – de responsabilitate. Astfel directorii au responsabilitatea ca:

- Organizația și membrii săi trebuie să se asigure de sănătatea financiară a organizației și concentrarea pe mandatul său, persoanele cu care organizația interacționează, cum ar fi donatori, clienți, furnizori, toate nivelurile de guvernare care, în orice mod, reglementează organizația. Aceste responsabilități iau un nou înțeles în lumina unui potențial abuz al unei organizații non-profit pentru finanțarea terorismului. Dacă o organizație non-profit are un consiliu director, consiliul ar trebui să poată fi în măsură să verifice fiecare consiliu și membru executiv;
- Să se întâlnească regulat, să țină înregistrări ale deciziilor luate la aceste întâlniri și prin intermediul acestor întâlniri;
- Să formalizeze maniera în care se alege consiliul, precum și modul în care un director poate fi demis;
- Să se asigure că există un raport independent anual asupra finanțărilor și conturilor organizației;
- Să se asigure că există o balanță adecvată între cheltuielile programelor directe de livrare și administrare;
- Să se asigure că procedurile sunt folosite pentru prevenirea folosirii facilităților oferite de activele organizației de a sprijini activități teroriste.

(iv) Organisme de supraveghere

Variate organisme aflate în jurisdicții diferite interacționează cu comunitățile caritabile. În general, prevenirea folosirii greșite a organizațiilor non-profit sau operațiunilor de strângere de fonduri de către teroriști nu a reprezentat o concentrare istorică asupra muncii lor. Mai mult, încrederea în supraveghere,

reglementări și acreditare a fost menținută datorită necesității combaterii pierderilor și fraudelor, și s-a asigurat că beneficiile guvernamentale de relaxare fiscală, unde se aplică, sunt direcționate către organizațiile respective. În timp ce această supraveghere poate fi transferată ușor în domeniul luptei împotriva finanțării terorismului, este necesară o concentrare mai extinsă.

Nu există nici o abordare singulară care să asigure transparența adecvată în cadrul organizațiilor non-profit, iar diferite jurisdicții utilizează metode variate pentru a-și atinge acest scop. În unele dintre acestea, comisiile independente caritabile au un rol de supraveghere, în alte jurisdicții ministerele sunt direct implicate. Autoritățile fiscale joacă un rol în anumite jurisdicții, dar nu se întâmplă la fel în alte jurisdicții. Alte autorități care au roluri în lupta împotriva finanțării terorismului includ agenții de implementare a legii și supraveghetori bancari. Aparte de organismele guvernamentale – sectorul privat de supraveghere și de acreditare a organizațiilor joacă un rol important în multe jurisdicții.

a) Responsabili de aplicare a legii și de securitate la nivel guvernamental

Organizațiile non-profit care finanțează terorismul funcționează ilegal, la fel ca orice alt finanțator ilegal; de aceea, o mare parte din lupta împotriva abuzului asupra organizațiilor non-profit va continua să reprezinte o încercare pentru responsabilii de aplicare a legii și de securitate. Organizațiile non-profit nu sunt exceptate de la prevederile legilor penale care se aplică persoanelor fizice sau juridice.

Responsabilii de aplicare a legii și de securitate trebuie să continue să joace un rol important în combaterea abuzului asupra organizațiilor non-profit de către grupările teroriste, inclusiv prin continuarea activităților în desfășurare cu privire la acest tip de organizații.

b) Organisme de reglementare specializate la nivel guvernamental

O scurtă privire de ansamblu asupra modelului de reglementare specializat la nivel guvernamental asupra organizațiilor non-profit demonstrează o mare varietate de practici. În Anglia și Țara Galilor, astfel de reglementări sunt emise de către o Comisie de Caritate specială. În SUA, orice organism de reglementare guvernamentală specializat se află la nivel sub-național. Membrii statelor supraveghează organizațiile non-profit printr-o varietate de organisme de reglementare, inclusiv prin intermediul ministerelor și agențiilor interguvernamentale.

În toate cazurile, trebuie să existe o extindere interagenției și discuții între guverne pe problema finanțării terorismului – în special, între acele agenții care se ocupă în mod tradițional cu combaterea terorismului și organismele de reglementare care nu par întotdeauna să fie conștiente de riscul de finanțare a terorismului asupra organizațiilor non-profit. În special, experții în combaterea finanțării terorismului trebuie să lucreze cu organizația non-profit pentru a ridica problema conștientizării, și trebuie să alerteze acele autorități față de caracteristicile specifice ale finanțării terorismului.

c) Autoritățile de reglementare bancară, fiscală și financiară de nivel guvernamental

În timp ce reglementatorii bancari nu sunt de obicei implicați în supravegherea organizațiilor non-profit, prezentarea de mai sus asupra importanței socialității de strângere a fondurilor făcută organizațiilor caritabile și transferul acestor fonduri prin intermediul canalelor oficiale sau înregistrate determină avantajul de care sistemul de reglementare bancar se bucură prin puterile sale – raportarea activității suspecte, reguli de cunoaștere a clientului etc. – în lupta

împotriva abuzului sau exploatării organizațiilor non-profit de către terorism.

În acele jurisdicții care furnizează avantaje fiscale către organizațiile caritabile, autoritățile fiscale au un nivel înalt de interacțiune cu comunitățile de caritate. Această experiență este de o importanță aparte în lupta împotriva finanțării terorismului, deoarece acesta tinde să se focalizeze asupra aspectului financiar pe care îl reprezintă caritatea.

Jurisdicțiile care strâng informații financiare asupra organizațiilor caritabile în scopuri de deducere fiscală trebuie să încurajeze divulgarea unei astfel de informații față de organismele guvernamentale în combaterea terorismului (incluzând Unitățile de Informații Financiare), la maximum posibil. Prin intermediul informației de natură fiscală care poate fi mai sensibilă, autoritățile trebuie să se asigure că respectiva informație de folosire cu rea credință a organizațiilor non-profit de către grupările teroriste sau susținători este divulgată în mod adecvat.

d) Organizațiile de supraveghere din sectorul privat

În țările și jurisdicțiile unde acestea există, organizațiile de supraveghere sau acreditate din sectorul privat sunt o sursă unică care trebuie să reprezinte un punct de focalizare a eforturilor internaționale de combatere a abuzului asupra organizațiilor non-profit de către grupările teroriste. Nu numai pentru faptul că acestea dețin cunoștințe referitoare la supravegherea organizațiilor de strângere de fonduri, ci pentru că ele sunt interesate în mod direct în păstrarea legalității și reputației organizațiilor non-profit. Mai mult decât orice altă categorie, ele sunt implicate în dezvoltarea și promovarea „celor mai bune practici” pentru aceste organizații într-o gamă largă de funcțiuni.

Jurisdicțiile trebuie să depună orice efort pentru a găsi și angaja astfel de organizații de supraveghere și de acreditare în încercarea lor de a pune în aplicare cele mai bune practici de combatere a folosirii cu rea-credință a organizațiilor non-profit. Astfel de angajamente pot include un dialog asupra îmbunătățirii practicilor de lucru.

Jurisdicțiile ar trebui să folosească legislația și reglementările în vigoare sau să creeze legi sau reglementări noi care să stabilească în mod eficient și proporțional pedepse administrative, civile sau penale pentru aceia care folosesc cu rea-credință organizațiile de caritate scopul finanțării terorismului.

Începând cu 11 septembrie, un număr de liste, anexate la Reglementările Consiliului Uniunii Europene, care impun blocarea tuturor bunurilor persoanelor fizice și juridice având legătură cu talibanii și alte organizații teroriste, au circulat în toate țările implicate în lupta împotriva acestei infracțiuni.

▪ Liste publice

Complementare la listele anexate Reglementărilor Consiliului Uniunii Europene, câteva liste au fost emise luându-se în considerare indicațiile Comitetului de la Basel al Reglementatorilor Bancari, Biroului Trezoreriei SUA pentru Controlul Bunurilor Cetățenilor Străini (OFAC), Biroului Federal de Investigații al SUA (FBI) și Unității de Informații Financiare a SUA (FINCEN).

▪ Liste care nu sunt făcute publice

Într-un număr de țări, investigatorii au implicat FIU-ul din țara respectivă în analiza financiară a câtorva cazuri, în scopul certificării dacă relațiile de afaceri dintr-un sector financiar local ar putea fi legate de persoane și entități în curs de investigație. Trebuie să menționăm că judecătorii au autorizat, în majoritatea cazurilor, FIU-ul să divulge lista persoanelor fizice și juridice implicate în proceduri judiciare. În fiecare stat, listele au circulat la instituțiile financiare prin intermediul asociațiilor profesionale.

▪ **A treia categorie de liste**

În cazul persoanelor sau entităților care nu se află pe nici una dintre liste, în câteva țări acestea au fost grupate în așa-zisa categorie a persoanelor fizice și juridice „raportate cu posibile legături cu activitățile teroriste”. În acest context, motivele de raportare pot depinde de diverse elemente. Exemplele cele mai comune sunt următoarele: datele personale ale persoanelor raportate coincid parțial cu numele incluse pe liste, persoana fizică sau juridică raportată apare a fi în legătură de afaceri cu persoanele incluse în liste; persoana fizică sau juridică raportată a fost suspectată de activități teroriste de către mass-media.

4.5 Provocări

Persoanele expuse din punct de vedere politic ("PEP")

[344]Persoanele care au deținut sau dețin poziții de interes public cum ar fi oficiali guvernamentali, șefi ai agențiilor guvernamentale, politicieni, oficiali ai partidelor etc, precum și familiile și apropiații acestora trebuie să beneficieze de o atenție ridicată.

Termenul „persoane expuse din punct de vedere politic” se aplică persoanelor care îndeplinesc importante funcții în stat.

Definiția folosită de către autoritățile de reglementare este de obicei foarte generală și lasă loc pentru interpretări. De exemplu, în ghidul pentru combaterea spălării banilor, Comisia Federală Bancară Elvețiană folosește termenul "persoane care ocupă o funcție publică importantă".

Ghidul SUA Interagenției utilizează "*senior foreign political figure*", iar "BIS paper Customer due diligence for banks" folosește termenul "*potențați*".

Termenul trebuie înțeles ca incluzând persoane a căror poziție anterioară sau actuală (Regula: 1 an după renunțarea de la orice funcție politică) poate atrage publicitate dincolo de granițele țării implicate și a căror situație financiară poate fi subiectul interesului public. În cazuri particulare, factorii locali ai țării implicate, cum ar fi mediul politico-social, trebuie luați în considerare în calificarea unei persoane potrivit definiției.

Următoarele exemple pot ajuta în interpretare:

- Șefi de stat, de guverne și cabinete ministeriale;
- Funcționari influenți în companiile de stat și administrația guvernamentală;
- Judecători seniori;
- Funcționari de partid seniori;
- Oficiali seniori și/sau influenți, funcționari și șefi militari, persoane cu funcții similare în organizații naționale sau supranaționale;
- Membrii familiilor regale;
- Reprezentanți seniori și/sau influenți ai organizațiilor cu caracter religios (dacă aceste funcții sunt în legătură cu responsabilități politice, judiciare, militare sau administrative).

Termenul "familii" trebuie să includă membrii apropiați ai familiei ca soți, copii, părinți și frați și poate de asemenea, include alte rude de sânge ori prin alianță.

Categoria "persoane apropiate" ar trebui să includă parteneri apropiați de afaceri și consilieri/consultanți personali ai persoanei expuse din punct de vedere politic, precum și persoanele care au beneficii vizibile din apropierea de o astfel de persoană.

Partidele politice nu sunt acoperite de definiția "*Persoane Expuse din punct de vedere Politic*". Totuși, băncile trebuie să acorde mai mare atenție relațiilor de

afaceri care implică bunuri ale partidelor politice străine.

Identificarea *Persoanelor Expuse din punct de vedere Politic* poate fi dificilă, în special în situația în care clientul nu oferă informații importante sau chiar oferă informații false. În ciuda eforturilor băncilor de a recunoaște *Persoanele Expuse din punct de vedere Politic*, totuși ele nu au puterea necesară, mijloacele sau informațiile la dispoziție pentru detectarea unor astfel de persoane. Băncile au un set de informații limitat pe care îl pot obține.

Trebuie să se bazeze pe informațiile care le sunt oferite de clienți și pe care le pot obține din documentele de afaceri sau mass-media. În special atunci când asociați apropiați sau membrii de familie ai *Persoanelor Expuse din punct de vedere Politic* deschid o relație de afaceri cu o bancă, este adeseori imposibil de dovedit că este vorba de o relație a unei *Persoane Expuse din punct de vedere Politic* având la dispoziție informațiile limitate pe care le dețin băncile.

Următoarele indicii – în plus față de procedurile standard "Cunoaște-ți Clientul" – pot fi folosite pentru recunoașterea *Persoanelor Expuse din punct de vedere Politic*:

- Problema verificării dacă clienții sau alte persoane implicate în relația de afaceri îndeplinesc o funcție politică ar trebui să facă parte din procedura standard de deschidere a unui cont, în special în cazul clienților din țări predispuse la corupție.
- Impunerea consilierilor clienței să aibă de-a face în mod exclusiv cu clienți dintr-o anumită țară/regiune ar putea îmbunătăți cunoștințele acestora și înțelegerea situației politice a acelei țări/regiuni.
- Problema *Persoanelor Expuse din punct de vedere Politic* ar trebui să facă parte din programele normale "Cunoaște-ți Clientul" .
- Băncile trebuie să folosească numele din bazele de date ale *Persoanelor Expuse din punct de vedere Politic* (și anturajul acestora). În această privință ar fi folositor ca autoritățile care emit reglementări în problema *Persoanelor Expuse din punct de vedere Politic* să sprijine băncile.

Suplimentar față de regulile generale "cunoaște-ți clientul" ar trebui să se aplice o procedură detaliată de aprobare ("atenție sporită"), inclusiv o funcție independentă de tipul afacerii (ex. Conformitate) și aprobarea conducerii superioare. În plus, aceste relații de afaceri ar trebui să fie subiectul unor controale adiționale și a unor examinări anuale amănunțite.

Atenție sporită trebuie acordată atunci când *Persoanele Expuse din punct de vedere Politic*, familiile și asociații acestora sunt părți contractoare ale băncilor sau beneficiarii activelor în discuție PEPs/familii/asociați este partea contractantă a băncii sau adevăratul beneficiar al valorilor respective, sau are la dispoziție acele valori în virtutea unei împuterniciri sau a unei autorizații scrise.

Relații de afaceri și tranzacții indirecte

Intermediarii financiari – în special băncile – sunt tot mai des puși în situația de a deschide relații de afaceri – în special conturi – în numele unor clienți care nu se prezintă pentru un interviu personal. Acesta a fost mereu situația în cazul clienților nerezidenți, dar a devenit mai frecventă odată cu înmulțirea "banilor electronici" și a operațiunilor bancare electronice sau prin telefon.

Banii electronici sunt un substitut al numerarului pe care operatorii, sub protecția garanției anonimatului, îl pot schimba chiar și la distanțe considerabile, stabilindu-și afacerile în țări fără un control adecvat. Instituțiile financiare care emit astfel de instrumente ar trebui să aplice precauțiuni specifice, în special în legătura cu:

- Controalele asupra sistemelor de distribuție a plăților pentru cardurile de credit și asupra companiilor care acceptă un astfel de sistem de plată;
- Păstrarea înregistrărilor cererilor de retragere a banilor electronici care

sunt anormale din punctul de vedere al cantității sau al frecvenței.

Nivele maxime pentru tranzacțiile individuale sau pe tranzacție și imposibilitatea (sau lipsa posibilității de urmărire) a sumelor transferate de pe un card electronic ar trebui avute în vedere de către instituțiile emițătoare, ca mijloace de a evita utilizarea ilicită a acestor instrumente.

Activitatea bancară electronică în mod special, încorporează astăzi o gamă largă de produse și servicii oferite prin intermediul rețelelor de telecomunicații. Caracterul impersonal și lipsit de frontiere al activității bancare electronice combinat cu viteza tranzacțiilor creează inevitabil dificultăți în ceea ce privește identificarea și verificarea clienților. În consecință, este necesar ca intermediarii să evalueze riscurile noilor tehnologii și să elaboreze proceduri de identificare a clientului luând în considerare astfel de riscuri. Acceptând relațiile de afaceri indirecte cu clienții, băncile ar trebui să aplice proceduri eficiente de identificare a clienților care nu sunt prezenți în persoană la fel ca și în cazul celor prezenți personal, pentru a diminua riscurile, cum ar fi:

- Autentificarea documentelor prezentate;
- Cererea de documente adiționale în raport cu cele solicitate pentru tranzacțiile cu clienți prezenți personal;
- Contact independent cu clientul prin intermediar;
- Prezentarea de către un terț care este subiectul unor standarde "due diligence" similare și în măsură să ofere imediat toate elementele de identificare relevante și alte documente în legătura cu identitatea și activitatea părții introduse;
- Cererea ca prima plată să fie efectuată prin intermediul unui cont în numele clientului la un alt intermediar (banca) care se supune aceluiași standarde "due diligence".

Tranzacțiile efectuate de către astfel de clienți (tranzacții fără prezența personală) ar trebui monitorizate în mod adecvat, în special cele care par a fi neobișnuite sau care implică transferuri semnificative; mai mult, programele de computer pot fi utilizate pentru a identifica indicii de anomalie pentru tranzacțiile transmise prin telefon sau rețele electronice. Mecanismele de observare statistică sunt capabile să monitorizeze tranzacțiile din punctul de vedere al repetitivității lor și al relevanței sumelor implicate.

Cele 40 de Recomandări GAFI din 2003 abordează problema relațiilor de afaceri și a tranzacțiilor efectuate fără prezența personală în Recomandarea 8, în care instituțiile financiare sunt invitate să "acorde o atenție specială oricăror amenințări de spălare care pot apărea datorită tehnologiilor existente sau în dezvoltare care pot favoriza anonimatul, și să ia măsuri, după caz, pentru prevenirea schemelor de spălare a banilor. În special instituțiile financiare ar trebui să adopte politici și proceduri pentru a rezolva riscurile specifice asociate relațiilor de afaceri și tranzacțiilor efectuate fără prezența personală".[387]

Recomandarea 9 abordează problema relațiilor de afaceri inițiate de un terț luând în considerare posibilitatea ca instituțiile financiare să obțină imediat de la cel ce operează tranzacția informațiile și documentația necesară, precum și în ceea ce privește respectarea standardelor "due diligence" în ceea ce îl privește pe același operator.

Măsuri similare sunt avute în vedere în proiectul pregătit de Comisia Europeană în privința unei noi Directive pentru combaterea spălării banilor. Supraveghetorii trebuie să adopte măsuri și să ofere sfaturi pentru a se asigura posibilitatea instituțiilor financiare de a avea un minim de standarde și control intern pentru a face față riscurilor derivate din relațiile de afaceri și tranzacțiile efectuate fără prezența personală.

Client care nu este prezent personal

În cazul unui client care nu este prezent personal, de ex. Proprietarul unei noi societăți trimite un agent să îl reprezinte, se vor lua măsuri pentru a se asigura că:

- Agentul are autoritatea de a reprezenta beneficiarul ex. Obținerea unui înscris de la beneficiar care să ofere agentului competența de a-l reprezenta;
- Verifică identitatea beneficiarului până când suntem siguri că știm cu adevărat cine este acesta, ex. Obținând copii de autentificate ale documentelor de identitate cum ar fi, cărțile de identitate și documentele de încorporare.

Identificarea atunci când clientul nu este prezent personal

Dacă un client nu este prezent personal, trebuie să i se ceară să ofere suficient de multe informații pentru a se realiza identificarea sa. Aceasta presupune că informația oferită de către client să poată fi suplimentată și confirmată de o sursă separată și de încredere. Termenii și condițiile contractuale trebuie să includă consimțământul clientului de a stabili corectitudinea informațiilor oferite. [326]

Mișcarea banilor într-un cont bancar nu oferă o bază suficientă pentru identificare. Un cont bancar deschis la o bancă finlandeză poate totuși să fie folosit ca suport pentru identificare și pentru asigurarea unei activități de audit complete.

Activitățile bancare electronice și alte servicii folosesc din ce în ce mai mult semnături digitale sau ID-uri pentru stabilirea identității clientului. Aceste proceduri reduc riscurile asociate de identificare, precum și pe cele legate de autenticitatea și securitatea tranzacției. Din acest motiv, FSA recomandă părților subiecți ai obligației de a raporta să aibă în vedere implementarea acestor metode de identificare cât de curând posibil.

Societățile comerciale – beneficiarul real

Instituțiilor financiare li s-a cerut să depună toate eforturile pentru a identifica persoanele în numele cărora se deschide un cont sau se operează o tranzacție, dacă există dubii că clienții ar acționa în numele acestora. (Recomandarea GAFI 11 în 1990, prima ediție a celor 40 de Recomandări GAFI).

În ultimii ani a crescut îngrijorarea în legătură cu disponibilitatea informației asupra persoanelor care sunt adevărații proprietari și dețin controlul activelor provenite din activități infracționale. De fapt, experiența a arătat că infractorii folosesc diferite tipuri de entități legale sau aranjamente, ca parte a procesului spălării banilor, pentru a ascunde originea averii lor. Ingrijorarea privește, în mod special, lipsa de transparență în privința proprietății și controlului asupra "corporate vehicles"⁵⁰ și problemele subsecvente pentru instituțiile financiare în procedurile de cunoaștere a clientului și în aplicarea legii în investigațiile de spălare a banilor.

Trebuie avut în vedere că societățile menționate mai sus sunt frecvent în legătură iar acelea care sunt implicate în activități ilegale încearcă să deghizeze și să ascundă adevăratul beneficiar al bunurilor prin crearea unei structuri complexe de societăți și fonduri, împărțite în mai multe zone geografice, cu legislații diferite.

Mai mult, există diferențe între diferitele tipuri de "corporate vehicles", iar gradul de risc într-o anumită jurisdicție poate fi mai ridicat sau mai scăzut în funcție de legile și sistemele existente. Sunt considerate în mod special mai riscante mijloace ca administratorii și legislația care permite existența unor societăți cu acțiuni la purtător, dar nu permite și posibilitatea de a controla transmiterea acțiunilor și a afla care este adevăratul beneficiar.

⁵⁰ Definiția FATF a "corporate vehicles" se bazează pe raportul OECD din anul 2001 și are în vedere:

- Societăți: societăți pe acțiuni private (sau publice) ale căror acțiuni nu sunt cotate la bursă și societăți de afaceri internaționale.
- Fonduri de investiții
- Fundații
- Parteneriat limitat și societăți cu răspundere limitată

Informația în legătură cu adevăratul beneficiar al societăților comerciale este necesară dintr-o mulțime de rațiuni, dintre care amintim:

- prevenirea și controlul spălării banilor și în special obligația entităților de a raporta tranzacțiile suspecte;
- investigarea eficientă și urmărirea cazurilor penale și civile;
- eficiența schimbului de informații între diferite autorități și instituții implicate în combaterea spălării banilor;
- blocarea și sechestrarea fondurilor și a altor bunuri;
- necesitatea ca instituțiile financiare și entitățile non-financiare să ia măsurile adecvate referitoare la "due diligence" în cazul clienților pentru a diminua riscurile care pot afecta reputația și alte riscuri;
- combaterea finanțării terorismului, a actelor și organizațiilor teroriste.

De aceea, cele mai importante măsuri avute în vedere la nivel internațional (și în mod special de ediția din 2003 a Celor 40 de Recomandări GAFI) sunt:[387]

- Instituțiile financiare și activitățile non-financiare trebuie să fie atente pentru a preveni folosirea abuzivă a societăților comerciale de către persoane fizice ca puteri "de facto" pentru a efectua operațiuni anonime în conturi;
- Trebuie să existe o identificare corectă a persoanelor fizice care au calitatea de adevărat beneficiar, iar instituțiile financiare și entitățile non-financiare trebuie să aibă acces la această informație;
- Atenție specială trebuie acordată atunci când societăți comerciale au o structură complexă a acționariatului care nu folosește unui scop legitim;
- Instituțiile financiare și activitățile non-financiare trebuie să înțeleagă structura și scopul societății comerciale, să determine sursa fondurilor și să identifice persoanele fizice care au calitatea de adevărat beneficiar;
- Atenție specială trebuie acordată atunci când o societate comercială este încorporată sau administrată într-o jurisdicție care nu dispune de un sistem satisfăcător din punctul de vedere al cerințelor pentru combaterea spălării banilor.

CAP 5. FIRMELE FANTOMĂ, PARADISURILE FISCALE ȘI ZONELE LIBERE – LIMITA ÎNTRE LICIT ȘI INFORMAL

5.1 Centrele off-shore și paradisurile fiscale

5.1.1 Caracteristicile paradisurilor fiscale

Libera circulație a capitalurilor face ca acestea să se „așeze” și să „producă”, în acele locuri în care ele se bucură de condiții propice, câștiguri cât mai mari, sume ce stau la baza remunerării deținătorilor de capitaluri.

Așadar, capitalurile se vor investi în acele domenii și teritorii care permit obținerea de randamente maxime. Un randament sporit al capitalurilor investite înseamnă și un nivel ridicat al impozitelor și taxelor care se percep de stat, pentru rezolvarea unor probleme generale ale acestuia. De nivelul de fiscalitate al unui stat depinde, într-o bună măsură, atragerea capitalului străin și fuga sau rămânerea în țară a capitalului indigen.

Din statisticile prestigioasei publicații americane *Fortune* rezultă faptul că primele cele mai puternice 1.000 corporații americane plătesc impozite pe profit foarte mici sau nu plătesc deloc.[277] Această realitate contravine logicii normale, care nu poate fi de accord că în SUA, țară a profitului și leagăn al capitalismului modern, cele mai mari corporații sunt aproape sau complet neprofitabile.

Orice contribuabil este tentat să plătească impozite și taxe cât mai mici sau să nu plătească nici un fel de impozit. În acest sens, un judecător britanic a concluzionat astfel un proces de evaziune fiscală: *“Nici un individ din această țară nu are nici cea mai mică obligație, morală sau de altă natură, de a-și conduce afacerile de așa manieră încât să verse cât mai mult din veniturile sale fiscului”*. [180]

Pentru a profita de o astfel de slăbiciune umană, de-a lungul timpului au existat teritorii care au creat o legislație de atragere a fondurilor financiare, acordându-se facilități deosebite, dintre care cea mai importantă o constituie scutirea de impozite ori nivelul acestora extrem de redus. Aceste teritorii sunt denumite în literatura fiscală *paradisuri fiscale*.

Ca o definiție mai generală, prin termenul de *paradis fiscal se înțelege orice țară care nu percepe impozite ori impozitele sunt reduse pe toate sau doar pe unele categorii de venituri, un nivel ridicat de secret bancar sau comercial, cerințe minime din partea băncii centrale și nici un fel de restricții asupra schimburilor valutare*. [138]

Privită prin prisma reducerilor sau scutirilor de impozite, aproape fiecare țară poate fi considerată paradis fiscal, pentru că, într-o formă sau alta, societăților comerciale sau persoanelor individuale străine le sunt oferite diferite stimulente pentru a încuraja investițiile lor și a promova astfel creșterea economică în zonă.

În perioada de tranziție și România a încurajat o astfel de politică, scutind de la plata impozitelor pe profit, a taxelor vamale și a altor impozite societățile comerciale înființate cu aport străin. Mai mult, unele din aceste facilități s-au acordat și investitorilor români. Este cunoscut, de altfel, fenomenul înființării în serie de

firme scutite de la plata impozitului pe profit, pe o anumită perioadă de timp. Deși în prezent această practică a încetat, totuși Guvernul, pe proiecte punctuale, a mai aprobat asemenea facilități în cazul unor investiții majore, cu impact important asupra ocupării forței de muncă și transferului de tehnologii înalte în țara noastră.

Tot un fel de paradisuri fiscale, într-un anumit sens, pot fi definite și zonele libere, respectiv zonele defavorizate care, potrivit legislației ce reglementează funcționarea lor, profită de diverse înlesniri fiscale sau de altă natură. Totuși, nu acestea sunt adevăratele paradisuri fiscale sau refugii fiscale. De altfel, asemenea teritorii mai sunt numite adesea și jurisdicții ale secretului financiar.

Toate aceste state, denumite paradisuri fiscale, impun reglementări stricte ale secretului bancar și comercial și refuză adesea să-și încalce aceste reglementări, chiar când ar putea fi vorba despre o gravă violare a legilor unei alte țări.

Trebuie recunoscut dreptul oricărui contribuabil de a evita pe căi legitime plata impozitelor, ceea ce presupune deseori recurgerea la paradisuri fiscale, dar trebuie în același timp conștientizată subversiunea pe care o reprezintă confidențialitatea oferită, în țările considerate paradisuri fiscale, unor contribuabili certați cu legea în special pentru fraude fiscale.

Apariția acestor numeroase și convenabile centre financiare a propulsat arta ascunderii banilor, culminând cu tehnicile actuale de reciclare, care folosesc transferurile electronice instantanee a milioane de dolari.

Atunci când se vorbește de paradisuri fiscale, lumea se gândește, în general, la Alpii elvețieni și la insulele Caraibe. Dar locurile tradiționale - fie că vorbim de Elveția, de Lichtenstein, de Luxemburg sau de Caraibes sau de insulele Virgine britanice - sunt concurate cu succes de Statele Unite, unde avocații din șapte state, cum sunt Nevada și Alaska, fac tot posibilul să-i atragă aici pe cei mai bogați oameni de pe planetă.

Ei propagă conceptual de "*fiducie de cheltuieli auto-stabilită*"⁵¹. Fiducia este o instituție juridică polimorfă, având multiple finalități (fiducie-gestiune, fiducie-garanție), prin care „*în loc de a investi pe gratificat cu proprietatea bunurilor care alcătuiesc liberalitatea, dispunătorul preferă să le cedeze în prealabil unui terț care va fi însărcinat să le gireze în contul gratificatului și să le transfere ulterior acestuia*".[82]

În Texas, nu există taxe pe venit personal, iar taxa brută de afaceri este la un nivel scăzut (proprietarii unici și parteneriatele generale sunt excepțiile scutite de impozite). Nu există însă niciun paradis fiscal care să-i mulțumească pe toți. Unele zone s-au specializat pe activitățile bancare, altele servesc interesele multinaționalelor, în timp ce celelalte adună sub umbrela lor protectoare bogății lumii. În plus, despre această lume a finanțelor "off-shore" - țările sau jurisdicțiile cu o legislație fiscală fie fără impozite, fie cu impozite foarte scăzute - nu întotdeauna reprezintă o soluție.

Toate aceste raiuri ale finanțelor au legi stricte referitoare la spălarea banilor negri pentru a se asigura că instituțiile financiare care-și au sediul acolo nu sunt folosite în scopuri ilicite. Departamente speciale investighează orice posibilă încălcare a reglementărilor. În plus, băncile "off-shore" au proceduri stricte de "cunoaștere a clientului" astfel încât conturile zise anonime au devenit doar poveste.

⁵¹ Fiducia poate fi definită ca „actul juridic prin care o persoană, fiduciarul, dobândește de la o altă persoană, fiduciant, un drept patrimonial, dar cu obligații care îi limitează exercițiul, printre care figurează în general aceea de a transfera acest drept, la termenul fixat, fie fiduciantului, fie unui tert beneficiar.

Cât timp afacerile sunt legale, secretele financiare sunt apărute cu sfințenie. În paradisurile fiscale este interzisă dezvăluirea oricărui aspect al tranzacțiilor, inclusiv informațiile cu privire la conturile bancare private, fără un ordin judecătoresc. Sunt amenzi uriașe sau chiar pedeapsa cu închisoarea pentru angajații băncilor care încalcă intimitatea unui posesor de cont. Țări ca Bahamas fac din statutul de paradis fiscal o parte a strategiei lor de marketing. Autohtonii, dar și rezidenții străini nu plătesc niciun fel de taxă. În raiul fiscalității, este importantă rezidența, nu cetățenia.

Conform celui mai recent raport publicat în revista "*The Economics*", între numărul celor cu averi de peste un million de dolari un procent de 31% erau înregistrați într-un paradis fiscal. Merrill Lynch estimează o creștere a acestor averi "off-shore" cu 600 de miliarde anual.

În lume, sunt nu mai puțin de 73 de astfel de refugii pentru evitarea taxelor⁵².

Principalele caracteristici ale paradisurilor fiscale sunt:

a) Impozitele reduse. Majoritatea țărilor considerate paradisuri fiscale fie nu impun nici un impozit pe venituri sau impun impozite doar asupra unor categorii de venituri, fie impun un impozit redus, în comparație cu impozitele impuse de țările de origine ale celor care folosesc paradisurile fiscale respective.

Multe dintre paradisurile fiscale din regiunea Caraibelor sunt țări mici, mai puțin dezvoltate, ai căror locuitori sunt, în general, săraci. Proporția redusă a populației cu un venit superior nivelului de subzistență ar putea face ca un și stem de taxare să nu fie satisfăcător. De aceea, guvernele acestor teritorii au considerat mai eficient să-și procure resursele finanțării cheltuielilor publice în alt mod decât cel al impozitelor. Asemenea venituri se realizează din taxele de autentificare, de înmatriculare și reînnoire a firmelor înființate în asemenea teritorii. Se creează, de asemenea, noi locuri de muncă în domeniul consultanței financiare și juridice, se dezvoltă serviciile de telecomunicații și turism etc.

b) Secretul. Dacă în general secretul bancar este greu de penetrat în orice legislație, totuși, cele mai multe țări din lume nu protejează aceste informații în cazul unei anchete solicitate de un guvern străin, mai ales când aceste anchete au la bază un tratat bilateral sau multilateral de asistență juridică. În schimb, țările paradisuri fiscale refuză să divulge secretul bancar și comercial, chiar și atunci când este vorba despre comiterea unei grave încălcări a legilor unei alte țări.

Aproape prin definiție, paradisurile fiscale oferă reguli restrictive de secret sau confidențialitate persoanelor care efectuează afaceri, în special cu băncile. Gradul de secret și amploarea restricțiilor variază de la țară la țară. Unele mențin o distincție între fraudă fiscală și alte infracțiuni, cooperând când este vorba de investigarea cazurilor infracționale din sfera taxelor, dar refuzând să coopereze în cazurile de fraudă fiscală. În altele, gradul de confidențialitate este direct corelat cu tipul de licență sau autorizație de funcționare.

b) Importanța relativă a activității bancare. În cele mai multe țări paradisuri fiscale urmează o politică de încurajare a activității bancare din străinătate. Acest lucru se face prin introducerea unei distincții între activitatea bancară a locuitorilor țării respective și aceea a cetățenilor străini. În general, activitatea cetățenilor străini nu este supusă unor cerințe în ceea ce privește rezerva de fonduri și nu este supusă controalelor exercitate asupra schimburilor valutare sau altor controale.

⁵² Conform datelor deținute de organizația nonprofit Tax Justice Network

Paradisurile fiscale prosperă în mare măsură datorită prezenței băncilor străine. Activitatea financiară generează venituri sub forma onorariilor și a unor și mbolice impozite asupra instituțiilor financiare. Activitățile financiare creează o infrastructură care poate fi folosită atât de companiile legitime, cât și de infractori, pentru a-și ascunde fondurile ilicite.

În comparație cu comerțul exterior, depunerile bancare din străinătate în jurisdicțiile paradisurilor fiscale sunt considerabil mai mari decât conturile bancare străine în țările care nu sunt paradisuri fiscale. Unele din cele mai mari bănci străine au filiale în țări paradisuri fiscale. Ele și-au stabilit aceste sedii pentru a participa la piața eurodolarului, acceptând depuneri de la străini și împrumutând sume clienților lor străini.

d) Mijloace de comunicație moderne. Cele mai multe din țările considerate paradisuri fiscale posedă excelente instalații de comunicare, îndeosebi servicii de telefoane, cablu, telex, care le leagă de cele mai importante țări, din care provin fondurile depuse sau spre care se îndreaptă fluxurile financiare.

Progresele realizate de utilizarea calculatoarelor electronice și a internetului în efectuarea decontărilor bancare au făcut din băncile și tuate în paradisurile fiscale o și mai mare atracție. Fiind și tuate, în general, în apropiere de coastele continentului american, acestea dispun, de asemenea, și de servicii aeriene cu zboruri regulate. Nu lipsită de importanță este și folosirea limbii engleze, ca limbă principală în paradisurile fiscale, în special cele din zona Caraibelor.

e) Lipsa de control asupra monedei. Multe paradisuri fiscale exercită un și stem de control cu dublă monedă, care face deosebire între rezidenți și nerezidenți și între moneda locală și moneda străină. Regula generală este aceea că fac obiectul controlului monetar și valutar numai locuitorii din țara paradis fiscal, nu și cetățenii nerezidenți. Totuși, în ce privește moneda locală, și străinii trebuie să respecte restricțiile impuse localnicilor. O companie creată într-o țară paradis fiscal care are ca proprietar un nerezident și care își desfășoară activitatea comercială în afara paradisului fiscal este considerată ca entitate cu regim străin referitor la controlul asupra schimburilor valutare.

f) Publicitatea promoțională Cele mai multe paradisuri fiscale își desfășoară și ngure publicitatea pe această temă, datorită avantajelor pe care le prezintă atragerea investițiilor străine. Multe din asemenea țări organizează seminarii internaționale, iar reprezentanții lor oficiali colaborează la întocmirea de articole care laudă virtuțile țării lor ca paradis fiscal.

Multe dintre țările paradisuri fiscale văd în activitatea financiară o sursă de venituri relativ stabilă și caută să o promoveze activ.

Caracteristicile paradisurilor fiscale fac din acestea o atracție deosebită pentru reciclatorii de fonduri, deoarece ele furnizează un vâl de secret asupra tranzacțiilor, astfel încât proprietarul unei societăți încorporate în paradisul fiscal nu poate fi asociat cu fluxul de fonduri. Mai mult, și stemele bancare și de comunicații moderne de care dispun țările paradisuri fiscale permit deplasarea rapidă a fondurilor. Toate tipurile de corporații înregistrate în paradisurile fiscale - societăți generale, bănci off-shore, societăți de asigurări captive etc. - pot fi utilizate de reciclatorii de fonduri, în toate etapele procesului de spălare a banilor: plasare, stratificare sau integrare.

Faptul că cele mai multe paradisuri fiscale nu au încheiat acorduri de asistență judiciară cu statele din care provin fondurile ce urmează a fi reciclate în entitățile din teritoriile respective îngreunează, până la anulare, eforturile organelor de aplicare a legii pentru a urmări infractorii și a le confisca fondurile ilicite. Reciclatorii cunosc acest lucru, de aceea își și mt în și garanță fondurile care se adăpostesc în aceste paradisuri fiscale.

În procesul de spălare a banilor, cea mai vulnerabilă verigă o constituie plasarea numerarului. Profitând de lipsa oricărui control valutar, de anonimatul desăvârșit, reciclatorii de bani transportă numerarul din țara în care a fost produs și îl depun în băncile din țările paradis fiscal. Nu întâmplător paradisurile fiscale s-au dezvoltat pe lângă state de unde provin fondurile ilicite. O dată intrați în băncile off-shore, prin transferuri electronice sau prin alte procedee, banii circulă acum fără obstacole în orice colț al globului. Lipsa controlului asupra numerarului facilitează mișcarea nu numai a depunerilor, ci și a retragerilor din conturi, evident însoțite de un document din care să rezulte proveniență legală a numerarului retras.

Pentru a putea utiliza fondurile depuse în băncile off-shore, adevărații proprietari solicită certificate de depozit prin care confirmă existența fondurilor. Cu ajutorul acestor certificate, se garantează obținerea de credite în țara de domiciliu a proprietarului de fonduri din țara paradis fiscal. Apoi, rambursarea creditului se face prin executarea garanției. În felul acesta, sumele aflate la dispoziția reciclatorului au ca origine un credit obținut în condiții onorabile.

Acordarea de împrumuturi fictive este un alt exemplu de folosire a paradisurilor fiscale în procesul de spălare a banilor. De data aceasta, să considerăm cazul unei companii off-shore generale care are cont deschis la o bancă din același paradis fiscal și în care s-au depus sume în numerar transportate din țara de origine a proprietarului firmei. După depunerea în cont, firma off-shore împrumută societatea comercială a infractorului din țara sa de domiciliu. Aceasta din urmă consideră împrumutul ca o cheltuială, plătind și dobânzile aferente care se acumulează tot în contul infractorului din contul companiei sale off-shore. Practic, dobânda plătită se trece pe costuri, diminuând profitul impozabil, iar încasarea sa se face la valoarea netă, deoarece în paradisul fiscal nu se plătește impozit. Acest procedeu are un efect favorabil dublu pentru infractor. Dar un asemenea împrumut se poate acorda direct infractorului, care îl utilizează după bunul plac, el nefiind ținut să-l restituie, deoarece în fapt îi aparține tot lui.

O altă metodă prin care fondurile depuse într-un cont al unei companii off-shore pot fi repatriate o constituie înscenarea unui proces între compania off-shore și proprietarul său. În urma pierderii procesului de către compania off-shore, aceasta este obligată la plata unei sume importante de bani propriului său proprietar, care de data aceasta afișează o sursă perfect legală pentru fondurile care au ca sursă inițială fonduri ilicite.

Pentru a încurca și mai mult procesul de investigare al spălării banilor se utilizează *tehnica trusturilor duble sau triple ori un alt multiplu de trusturi*. Aceasta presupune crearea unui trust (companie) într-un paradis fiscal de către un reciclator. Acest trust creează, la rândul său, un alt trust, de obicei în alt paradis fiscal, acest al doilea trust creează un al treilea trust în alt paradis fiscal și așa mai departe. Reciclatorul apare ca mandatar al acestor trusturi, astfel că el le controlează în fapt. După ce numerarul este depus în contul primului trust banii sunt transferați electronic celui de-al doilea trust, apoi către cel de-al treilea trust și așa mai departe.

Descălcirea acestui păienjenis de tranzacții apare aproape imposibil de realizat, având în vedere legislația fiecărui paradis fiscal, care de fiecare dată impune tăcerea asupra secretului comercial și bancar.

5.1.2 Companiile off-shore⁵³: constituire și funcționare

Companiile off-shore sunt societăți comerciale care se înregistrează într-o anumită țară, dar care își desfășoară activitatea în afara granițelor acestei țări. Prin urmare, o astfel de companie nu are voie să facă afaceri pe teritoriul pe care s-a înregistrat. Ea este astfel o companie străină. În mod teoretic, o companie off-shore se poate înființa oriunde, dar nu toate statele oferă facilitățile de care se bucură astfel de firme. Or, tocmai facilitățile oferite de teritoriile paradisuri fiscale sunt cele care atrag înființarea și funcționarea unor asemenea companii.

Deși există anumite deosebiri între țări, cele mai multe dintre companiile off-shore sunt create prin semnarea a numai două documente oficiale: *memorandumul de asociere* (similar contractului de societate) și *articolul de asociere* (statutul), care conține regulile de funcționare a companiei. De obicei, aceste documente sunt supuse spre aprobare oficiului de înregistrare a companiilor. Ele pot fi accesibile sau nu inspectării publice. În cele mai multe cazuri, cei numiți ca subscrisi sau deținători de acțiuni nu sunt neapărat adevărații posesori beneficiari ai unei companii și, de obicei, nu sunt nimic altceva decât niște nume furnizate de o firmă locală de avocați. După aprobarea celor două documente de oficiul local de înregistrare, se eliberează un certificat de încorporare a companiei.

Tipuri de companii off-shore:[32]

- a) **Companiile ordinare** sunt autorizate să facă afaceri oriunde, inclusiv în țara gazdă. Acest tip de companie trebuie să mențină un oficiu înregistrat în țara gazdă și să prezinte declarație de venit în fiecare an.
- b) **Companiile non-ordinare străine** nu pot desfășura afaceri pe teritoriul țării gazdă. Ele trebuie să se conformeze cerințelor de declarare a veniturilor la oficiile locale de înregistrare a companiilor.
- c) **Companiile scutite de impozite** sunt autorizate să desfășoare doar afaceri în afara țării gazdă și nu au permisiunea de a intra în nici o tranzacție cu populația locală, în afară de cele necesare pentru a-și îndeplini activitatea în străinătate și a menține conturile bancare. Ele nu au obligația de a ține nici un registru și nu fac nici o declarație anuală de venit. Acțiunile acestor companii pot fi sub forma instrumentelor la purtător și nu trebuie să aibă nici o valoare nominală.
- d) **Companiile străine** sunt cele încorporate în afara unei țări anumite, dar care mențin un sediu de afaceri în țara respectivă. În afară de furnizarea de copii autentificate ale memorandumului și statutului din țara de origine și o listă de directori (de obicei fictivi), și ngura cerință este aceea de a avea un agent local, locuitor al țării.
- e) **Corporațiile de raft** sunt înființate în conformitate cu legile locale la o dată oarecare, existând de atunci încolo doar pe raftul din biroul unui avocat. Acesta continuă să achite taxa anuală a guvernului local în scopul menținerii statutului de respectabilitate al companiei, obiectivul real al acestui exercițiu fiind acela de a putea furniza o companie aparent legitimă, cu un trecut, oricui are nevoie de ea. De exemplu, dacă cineva pretinde că fondurile folosite spre a achiziționa un bun cu trei ani în urmă au provenit dintr-un împrumut luat de la o corporație din străinătate, el poate achiziționa o corporație de raft,

⁵³ În traducere directă, înseamnă „în larg”, adică dincolo de țarm

care exista cu cinci ani în urmă și poate produce apoi documente antedatate ale acestei companii, pentru a dovedi pretinsul împrumut. Un cec eliberat în numele companiei va dovedi că aceasta exista înainte de data împrumutului.

- f) **Companiile de asigurări**, ca și în cazul băncilor, trebuie să obțină o autorizație din partea țării gazdă. De cele mai multe ori companiile de asigurări sunt de tip captiv, adică deservesc numai adevărații proprietari ai acestora sau un grup restrâns de persoane:
- **companii pur captive** - își asumă riscul provenit doar de la compania înrudită;
 - **companii captive de asociație sau reciproce** - sunt posedate de un grup de companii comerciale sau industriale, în scopul de a furniza asigurări pentru toate companiile înrudite, care de obicei aparțin aceluiași domeniu de activitate;
 - **companiile captive superioare** - nu oferă numai asigurări pentru riscurile medicale sau polițe de asigurări auto ale companiei înrudite, ci oferă asigurări și angajaților;
 - **companii active centrale de profituri** - nu asigură numai afacerile companiei înrudite, ci acceptă și alte tipuri de afaceri, precum reasigurarea unor entități neînrudite. O astfel de companie nu depinde doar de volumul de asigurări al companiei, ci caută activ afacerile cu alte societăți.

În privința înființării și achiziționării firmelor off-shore, există, în principal, trei modalități:

i) Contactul direct cu bănci și agenții guvernamentale străine

Deși această metodă este cea mai ieftină, rareori se recurge la ea. Pentru cineva care nu are obișnuința de a trata cu oficialități străine sau în cazul schimbării legilor și procedurilor de înființare, acest proces solitar se poate dovedi imposibil de realizat. Chiar dacă o persoană este capabilă să completeze și ngură documentele, ea își poate face cunoscută identitatea reprezentanților guvernamentali oficiali și poate anula astfel scopul pe care vrea să-l atingă în străinătate. Deschiderea de conturi prin poștă sau prin telefon este o procedură mai facilă. Pentru a nu se desconfira adevărata identitate a titularului de cont, operațiile de plăți se pot efectua prin telefon sau prin fax, prin parolă. La fel, extrasele de cont sau alte documente bancare se expediază la altă adresă decât cea reală, uneori la casuțe poștale, chiar în străinătate.

ii) Utilizarea juriștilor străini sau a companiilor specializate în înființarea corporațiilor străine

În cele mai multe paradisuri fiscale, s-a dezvoltat o întreagă industrie pentru asistarea cetățenilor cu rate înalte de impozite în eforturile lor de a profita de secretul, anonimatul și avantajele fiscale oferite de paradisurile fiscale. Contra unui cost rezonabil, acești juriști și companii specializate înființează noi corporații, vând companii gata înregistrate, deschid conturi bancare, acționează ca agenți înregistrați, furnizează o adresă de companie străină, oferă serviciile directorilor și ale funcționarilor de companie, desfășoară orice activitate de afaceri pe care un client o poate solicita.

iii) Juriști, consultanți, avocați și companii interne specializate în înființarea și managementul companiilor offshore.

În ultimul timp, chiar și în țara noastră au apărut asemenea specialiști care, contra unui onorariu nu prea ridicat, oferă servicii de înființare a firmelor off-shore, de achiziționare a unora gata înregistrate, de deschidere de conturi în străinătate

etc. De obicei, ele oferă clientului mai multe posibilități, în funcție de interesele sale, cât și de avantajele oferite de un anumit paradis fiscal, dar și de onorariul perceput.

După ce o persoană este în posesia unei firme off-shore, inclusiv a contului societății, deschis de obicei în bănci cu nume sonore, aceasta își începe activitatea. Cum adevăratul proprietar stă în umbra unui anonim perfect, afacerile firmei off-shore sunt conduse, de obicei, de împuternicitul acestuia, care lucrează în baza unui mandat dat de proprietar. Pentru serviciile sale, mandatarul percepe un onorariu. Cel mai adesea, acest mandatar este și cel care a asigurat înregistrarea și vânzarea firmei. El lucrează, de obicei, pentru administrarea și conducerea afacerilor mai multor companii off-shore. Deoarece, acești împuterniciți lucrează efectiv cu banca, ei deschid conturi în orașele în care își au birourile firmele lor de consultanță. Legătura dintre mandatar și proprietar se realizează fie prin poștă, fie prin telefon, fax, e-mail etc.

5.1.3 Utilizarea paradisurilor fiscale pentru practicarea evaziunii fiscale "licite"

Caracteristicile paradisurilor fiscale fac ca folosirea acestora să fie atrăgătoare pentru evazionistii fiscali și reciclatorii de bani. Un paradis fiscal este folosit de un evazionist pentru a complica și descuraja încercările de a documenta veniturile nedeclarate, de a analiza fluxul fondurilor și a demola argumentele de apărare prin invocarea surselor de fonduri neimpozabile.

În plus, paradisurile fiscale sunt folosite pentru a genera documente cu aparențe de legitimitate. Asemenea documente sunt utilizate pentru a demonstra, în cazul unei cercetări administrative sau penale, că societatea constituită în paradisul fiscal funcționează de mai mult timp, deci are activitate continuă, deși în fapt aceste documente sunt constituite în mod formal. Documentele respective sunt utilizate, de asemenea, pentru a sugera bonitatea firmei atunci când aceasta intră în relații de afaceri comerciale sau bancare cu entități din afara paradisurilor fiscale în care acestea au fost înregistrate.

Pentru a recurge la un paradis fiscal există și motivații ale căror baze nu au de-a face neapărat cu impozitele. De exemplu, aspectele care țin de secretul unui paradis fiscal pot fi utile în materie de divorț, de partaj, de moșteniri etc. La fel, de exemplu, o filială a unei bănci se înregistrează într-un paradis fiscal pentru a evita cerințele cu privire la rezervele minime obligatorii în țara de origine. Tot așa, filiala dintr-o țară paradis fiscal este folosită pentru protecția bunurilor, atunci când activitatea economico-financiară a firmei mamă se desfășoară într-o țară instabilă din punct de vedere economic sau politic, pe această cale minimalizându-se riscurile unei exproprieri sau naționalizări a bunurilor companiei respective.

Motivațiile de ordin fiscal pentru folosirea paradisurilor fiscale pot fi grupate astfel:

a) *Tranzacțiile care sunt motivate din acest punct de vedere fiscal, dar care sunt în concordanță cu spiritul și litera legii, sunt considerate planificare fiscală.*

Firmele constituite în paradisurile fiscale au ca scop principal maximizarea profitului prin orice mijloace legale, în speță prin diminuarea obligațiilor fiscale în favoarea profitului, a profitului reinvestit sau a creșterilor de capital.

O asemenea practică se observă în activitatea unor mari firme multinaționale care își au aici sediul principal, de unde își dirijează afacerile internaționale.

Tehnica planificării financiare constă în dirijarea profiturilor de la locul real de realizare a lor către firma mamă care are sediul în paradisul fiscal. Fuga profiturilor din țările de origine către paradisul fiscal se poate realiza în diferite modalități,

printre care putem enumera prestarea unor servicii de către firma înregistrată în paradisul fiscal către filialele sale înregistrate în diferite țări, în special cele care au un ridicat nivel de fiscalitate. Aceste servicii sunt greu de comensurat, ele grevând costurile și deci micșorând artificial profiturile și, ca urmare, impozitul ce trebuie plătit la autoritățile din țara unde s-a realizat acest profit. Din categoria acestor servicii, unele „importate” și la noi, enumerăm: consultanța, asistența tehnică managementul, know-how, licențele, mărcile etc.

De foarte multe ori, filialele înregistrează pierderi, iar firma mamă din paradisul fiscal înregistrează profituri imense:

- utilizarea unor prețuri de import-export ale produselor distorsionate în relațiile dintre firma din paradisul fiscal și firmele controlate de aceasta. Astfel, firma controlată cu sediul în țara cu nivel ridicat de fiscalitate livrează (exportă) firmei din țara paradis fiscal bunuri la prețuri sub cele ale pieței. La rândul său, firma din paradisul fiscal revinde aceste produse la prețul pieței, realizând un profit substanțial care nu se mai repatriază și rămâne în conturile sale fără a fi impozitat sau impozitat la un nivel foarte redus;
- înregistrarea navelor dintr-un stat, sub pavilion de complezență, într-o țară paradis fiscal. Cu toate că asemenea nave operează mărfurile din țara de origine a lor, profitul realizat din transporturile efectuate se înregistrează în țara de înregistrare, unde fie nu plătesc impozite, fie acestea sunt reduse.

b) Tranzacțiile care profită de pe urma unor scăpări legale sau administrative neintenționate sunt considerate cazuri de evitare a impozitelor.[170]

Exemplificăm în acest sens, folosirea companiilor de asigurări captive, a companiilor de investiții, unele forme de servicii și construcții efectuate prin entități de tipul paradisurilor fiscale etc.

Vom exemplifica o astfel de evitare a impozitelor prin utilizarea unei companii de asigurări captive (adică o companie de asigurări înființată într-un paradis fiscal pentru a asigura bunurile unei și ngure firme sau un grup de firme care controlează în fapt compania de asigurări captive). Firmele din țara cu impozit ridicat își asigură bunurile la propria firmă de asigurări captive. Aceasta, la rândul său, se reasigură la o companie prestigioasă.

Diferența de primă de risc reprezintă un profit care nu se impozitează și care în fapt aparține adevăraților proprietari, prin interpusa lor firmă de asigurări captive. Mai mult, în țara de origine a adevăraților proprietari, primele de asigurare sunt elemente de cheltuieli, care, trecându-se pe costuri, conduc la diminuarea profitului și deci a impozitului pe profit ce trebuia virat la stat.

c) Tranzacțiile frauduloase care implică evaziunea fiscală.

Tranzacția frauduloasă include înțelegeri prin intermediul așa-numitelor „trusturi duble”, prin care persoane dintr-un anumit stat încearcă să transfere bunuri din acel stat în trusturi din paradisurile fiscale.

Tot în această categorie intră și utilizarea unor strategii de sustragere de la plata taxelor, incluzând tranzacții dubioase de mărfuri încheiate cu persoane dintr-o țară, printr-un paradis fiscal, în scopul de a ascunde faptul că tranzacțiile, despre care se pretinde că ar provoca pierderi, în realitate nu au loc.

Cu toate că legislația românească nu permite înregistrarea și funcționarea de firme off-shore, o propunere recentă în acest sens, a fost făcută de doi parlamentari. Nu știm care va fi soarta acestui proiect legislativ, dar aprobarea sa nu credem că ar aduce mult visatele miliarde de euro ca investiții în economia românească. Aceasta, deoarece firmele off-shore, așa cum am arătat, operează în

afara teritoriului în care sunt înregistrate. Chiar și în lipsa funcționării legale a firmelor off-shore, teritoriul național a fost folosit de mulți comercianți ca un veritabil paradis fiscal, în condițiile în care economia informală a atins un nivel alarmant.

De drept, funcționarea firmelor off-shore nu este permisă de lege, în fapt astfel de firme sunt prezente în economia românească sub forma reprezentanțelor comerciale sau birourilor comerciale ale acestora, care sunt înregistrate legal. Deși asemenea entități nu au voie să desfășoare activități comerciale (ci numai de reprezentare), în realitate ele operează în mod mascat, prin intermediul împuterniciților companiilor off-shore, împuterniciți care, cel mai adesea, sunt adevărații proprietari ai acestor firme. În felul acesta, importante profituri care au ca sursă România se transferă în conturile firmelor off-shore, care, culmea, adesea sunt deschise chiar în bănci românești. Fiind conturi de nerezidenți, acestea nu intră decât într-o mică măsură în aria controlului valutar al Băncii Naționale.

Un alt aspect la care vrem să ne referim este cel care privește legalitatea înființării firmelor off-shore de către cetățenii români. Potrivit Regulamentului valutar, transferurile valutare externe de natura capitalului (investiții externe) trebuie să fie aprobate de Banca Națională. Prin urmare, este nevoie de un aviz, de o aprobare și deci de documente care lasă urme. Or, cel mai adesea se știe că înregistrarea unor asemenea firme este o treabă ocultă, făcută pe ascuns de autorități, deoarece în felul acesta trebuie repatriate și profiturile obținute ori, în cel mai rău caz, acestea trebuie declarate în vederea impozitării. Lipsa aprobării Băncii Naționale a fost invocată de unii investitori, care au arătat că unele firme off-shore se înființează fără un capital minim ori acest capital provine din exterior, sub forma unor donații sau împrumuturi private. Sigur că în această situație nu se pune problema avizului Băncii Naționale, deoarece nu a plecat nici un capital din România.

În privința impozitării profitului (dividendelor) obținut de firme off-shore care au ca proprietari persoane juridice sau fizice și care a fost repatriat, lucrurile credem că sunt clare, în sensul că acesta trebuie impozitat. În măsura în care asemenea venituri s-au impozitat în țara de înregistrare și între România și acea țară există convenție de evitare a dublei impuneri (cum este cazul Ciprului), evident că se va ține seama de aceste reglementări. Dar, după știința noastră, nu am auzit de cazuri în care asemenea venituri să fie declarate în vederea impozitării.[32]

Din practică însă s-a observat că se ocolește calea legală a impozitării, prin folosirea diferitelor stratageme prin care transferul profitului firmei off-shore, în România, se face prin mai multe procedee, printre care amintim:

- folosirea conturilor personale;
- transferul sumelor sub formă de diurne, protocol, cheltuieli de funcționare a reprezentanțelor comerciale, sponsorizări, investiții etc.

Nu puține au fost cazurile când importante sume provenind din paradisurile fiscale au fost utilizate pentru achiziționarea unor active sau pachete de acțiuni în procesul de privatizare. Interesant de știut ar fi cât din aceste sume investite din străinătate sunt chiar fonduri românești ori care aparțin unor cetățeni români, care se află în umbră.

Tentația de a obține sume cât mai mari care scapă impozitării face ca, de cele mai multe ori, firmele din țara de origine a profitului să realizeze pierderi. Pentru a estompa fuga profiturilor în paradisurile fiscale, se pot studia unele propuneri care să mai atenueze acest fenomen. Una din aceste propuneri poate viza impunerea forfetară a veniturilor sau stabilirea unor baremuri de profit obținabil în funcție de profilul de activitate și care să fie impozitat în măsura în care se poate face dovada

fugii intenționate a profitului. O altă propunere poate să se refere la mărirea altor impozite care să compenseze impozitul pe profit nerealizat. Nu lipsit de interes ar fi înăsprirea sancțiunilor cu privire la nedeclararea conturilor deschise în străinătate și a sumelor deținute în acestea. O asemenea faptă, în SUA de exemplu, reprezintă infracțiune.

5.1.4 Principalele teritorii considerate paradisuri fiscale

Deși paradisurile fiscale oferă, în general, același fel de facilități, totuși există și unele deosebiri între ele care le fac mai atractive pentru anumite categorii de investitori. Alegerea unui paradis fiscal va depinde de obiectivul de bază al persoanei în ce privește utilizarea unei jurisdicții a secretului financiar și tuate în afara țării de rezidență. Dacă se dorește crearea unei companii de asigurări captive se alege un anumit teritoriu, dacă se dorește înființarea unei bănci se va alege un alt paradis fiscal și așa mai departe.

Totodată, nu trebuie omis în alegerea paradisului fiscal și impactul legislației din țara de origine a investitorului asupra condițiilor legale de investire în străinătate și de repatriere a profiturilor obținute.

Adevărul este că nu există un paradis fiscal perfect sau cel mai bun, pentru că într-o astfel de situație toți investitorii se vor năpusti în acel teritoriu, iar celelalte paradisuri fiscale ar dispărea. S-au făcut încercări de a stabili un și stem cantitativ de ierarhizare, astfel încât să se poată găsi cel mai bun paradis fiscal, din toate punctele de vedere.

Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OCDE) a publicat, la cererea G20, trei liste privind paradisurile fiscale care nu sunt în conformitate cu regulile mondiale privind schimbul de informații fiscale⁵⁴:

1. Lista albă: statele sau teritoriile care au implementat standarde internaționale, prin semnarea a cel puțin 12 acorduri în domeniul fiscal: Argentina, Australia, Barbados, Canada, China, Franta, Germania, Grecia, Guernsey, Ungaria, Islanda, Irlanda, Italia, Japonia, Jersey, Coreea, Malta, Mauritius, Mexic, Olanda, Noua Zeelanda, Norvegia, Polonia, Portugalia, Rusia, Insulele Seychelles, Slovacia, Africa de Sud, Spania, Suedia, Turcia, Emiratele Arabe Unite, Marea Britanie, Statele Unite, Insulele Virgine.

2. Lista gri: statele sau teritoriile care s-au angajat să respecte standardele internaționale, însă au semnat până acum mai puțin de 12 acorduri.

- **Lista gri închis:** Andora, Anguilla, Antigua, Barbados, Aruba, Bahamas, Bahrein, Belize, Insulele Bermude, Insulele Virgine Britanice, Insulele Cayman, Insulele Cook, Republica Dominicană, Gibraltar, Granada, Liberia, Liechtenstein, Insulele Marshall, Monaco, Montserrat, Nauru, Antilele Olandeze, Niue, Panama, Sfântul Kitts și Nevis, Sfânta Lucia, Sfântul Vincent și Grenadine, Samoa, San Marino, Insulele Turks și Caicos, Vanuatu.
- **Lista gri deschis:** Austria, Belgia, Brunei, Chile, Guatemala, Luxemburg, și Singapore, Elveția.

3. Lista neagră: statele sau teritoriile care nu s-au angajat să respecte standardele internaționale: Costa Rica, Malaezia, Filipine, Uruguay.

În ultimele săptămâni, mai multe state intrate în vizorul comunității internaționale au oferit dovezi de bunăvoință pentru a evita să fie incluse de OCDE pe lista actualizată pe care o cer țările mari.

⁵⁴ Le Figaro, Ediția din 11 martie 2009

Problema paradisurilor fiscale, "găuri negre în privința finanțelor", a fost readusă în discuție în noiembrie 2008, în perioada cea mai gravă a crizei financiare, la o reuniune a 17 țări organizată la Paris, la inițiativa Germaniei și Franței. Statele participante au cerut OCDE să reactualizeze, până la mijlocul anului 2009, lista neagră a paradisurilor fiscale, la care Berlinul cerea adăugarea Elveției.

O listă precedentă a fost publicată la începutului anilor 2000 de OCDE. Dar aceasta nu număra decât trei țări - Monaco, Andorra și Liechtenstein. O parte dintre state au fost șterse de pe listă de-a lungul anilor, după ce și-au luat angajamente de transparență.

Temându-se să nu figureze pe lista reactualizată, Belgia, Austria, Luxembourg, Elveția, Liechtenstein, dar și Andorra au anunțat în ultimul moment o modificare a legislațiilor naționale privind secretul bancar.

Potrivit metodologiei OCDE, o țară trebuie să îndeplinească patru criterii pentru a se încadra în categoria paradisurilor fiscale. În primul rând, asocierea cu paradisurile fiscale ține de nivelul impozitelor percepute care este foarte scăzut, iar în unele cazuri zero. Dar acest criteriu nu este suficient în condițiile în care fiecare jurisdicție are dreptul să stabilească individual nivelul impozitelor percepute în interiorul său. Celelalte criterii enunțate de OCDE se referă la lipsa transparenței operațiunilor bancare, existența unor reglementări care împiedică schimbul de informații referitoare la impozite între guverne și lipsa unor condiții ca activitățile economice întreprinse de companii să fie unele substanțiale. Acest ultim criteriu poate releva intenția anumitor state de a atrage investiții doar pe baza oportunităților oferite de nivelul de impozitare – așa-numitele centre off-shore.

Acordurile încheiate recent nu vizează însă și centrele off-shore pe care companiile le folosesc pentru a-și reduce costurile cu impozitarea. Dacă în perioada dintre cele două războaie mondiale paradisurile fiscale erau asociate cu indivizii bogați care erau atrași aici de nivelul redus al impozitării, începând cu anii '50 acestea au început să fie ținta predilectă a companiilor care încercau să-și reducă sumele destinate impozitelor.

Devenind rezidenți ai unei țări paradis fiscal, în cazul indivizilor, sau instalându-și sediul aici, în cazul corporațiilor, actorii economici beneficiază de taxele și impozitele țării respective, așadar veniturile și beneficiile vor fi impozitate mult mai puțin decât în țările lor de origine. În acest fel, paradisurile fiscale își asigură sursele de capital necesare expansiunii economice.

Grupul de presiune *Tax Justice Network* estimează că pierderile generate în stemului global de impozitare prin intermediul paradisurilor fiscale se ridică la **255 mld. dolari pe an**, dar aceste cifre nu sunt acceptate în unanimitate. OCDE, de exemplu, estima că la nivelul lui 2007 capitalurile plasate prin intermediul firmelor off-shore în paradisurile fiscale atingeau o valoare cuprinsă între 5.000 și 7.000 mld. dolari. Numai în Insulele Cayman capitalurile de acest fel erau estimate la 1.400 mld. dolari.

Situația cuprinzând câteva din cele mai cunoscute paradisuri fiscale:

a) COMMONWEALTHUL INSULELOR BAHAMA este o colonie independentă a Coroanei Britanice, cu puternice tradiții britanice, și tuată în largul coastei de est a Floridei de Sud. În lanțul de insule Bahama există circa 700 de teritorii, din care doar 30 sunt locuite. Există curse aeriene frecvente către Statele Unite și Europa, de la Nassau, capitala țării, situată pe insula Noua Providență. Miami se află la numai 30 de minute de zbor de Nassau. sistemul de telecomunicații al țării este excelent. În Insulele Bahama există peste 350 de bănci diferite, inclusiv cele mai multe din cele mai importante bănci ale lumii.

Circa 95% din volumul total al tranzacțiilor financiare care se desfășoară aici sunt legate de tranzacții internaționale pentru străini. Conturile bancare sunt ușor de deschis și pot fi create chiar și prin poștă. Secretul bancar este aplicat cu strictețe de instituțiile bancare și guvernamentale care depind de ele pentru traiul lor. Nu există nici un fel de restricții de ordin monetar sau de schimb valutar asupra fondurilor străine, care pot fi transferate în și din țară cu ușurință. Crearea de „companii” (corporații) este, de asemenea, ușoară, la prețuri competitive și în condiții de maximă confidențialitate asigurată.

b) BERMUDA este, de asemenea, o fostă colonie britanică, cu îndelungate tradiții de centru financiar internațional. Se mândrește cu o largă comunitate de profesioniști în domeniul activității financiare (avocați, contabili, bancheri, agenți de asigurări), cu experiență în domeniul relațiilor cu investitorii străini. Establishmentul financiar din Bermuda este vechi, stabil și respectat în întreaga lume, în timp ce rețeaua de telecomunicații este modernă și eficientă. Grupul Insulelor Bermuda este situat la numai 350 de mile, în largul coastelor Carolinei de Nord, se bucură de legături aeriene bune cu Statele Unite și Europa. Aici nu există nici un fel de control asupra schimburilor valutare și orice cantități de bani pot fi introduse sau scoase din țară.

Băncile din Bermuda oferă o largă varietate de conturi și servicii (conturi curente, de economii, fiduciare și de custodie, conturi de trust, management de investiții, servicii de brokerage, servicii executorii, management și administrație de corporație, management de proprietăți imobiliare și servicii de credite funciare). Nu există nici un cod de legi care să guverneze secretul bancar în Bermuda, dar secretul bancar existent funcționează ca o consecință a dreptului comun britanic, care este respectat cu strictețe de comunitatea bancară.

Băncile din Bermuda sunt ceva mai restrictive în ce privește acceptarea de noi clienți, cel puțin în comparație cu alte paradisuri fiscale din bazinul caraibian. În general, ele preferă ca noii clienți să fie recomandați de un membru al comunității profesionale (nu neapărat profesioniștii locali). Cu toate acestea, cu referințe bancare și acte de identitate corespunzătoare, oricine poate deschide un cont în nume propriu. După cum arătam mai sus, legislația din Bermuda permite cu ușurință înființarea și funcționarea așa-numitelor companii de asigurări captive. Este interesant de notat că în Bermuda există doar patru bănci (The Bank of Bermuda, Bermuda National Bank, Bermuda Provident Bank și The Bank of N.T. Butterfield and Son) și două firme de avocați majore care se ocupă de toate sau aproape toate tranzacțiile financiare legale din insulă. Toate aceste entități își au sediile în capitala țării, Hamilton.

c) INSULELE CANALULUI sunt un grup de insule situate în Canalul Mânecii, între Marea Britanie și Franța. Ele sunt o țară independentă și autogovernată. Datorită poziției lor unice în raport cu Regatul Unit și Uniunea Europeană, ele au devenit un important centru de operațiuni bancare off-shore pentru clienții din Europa și din întreaga lume. Multe bănci internaționale majore au filiale aici. Doar două din cele opt insule figurează în lista paradisurilor fiscale: Jersey și Guernsey. Conturile bancare sunt deschise cu ușurință în persoană, prin reprezentant sau prin poștă. Corporațiile sunt la fel de ușor de înființat, iar reputația insulelor pentru secret, discreție și confidențialitate este bine întemeiată. Pentru cetățenii străini nu există nici o restricție monetară sau de schimb valutar. Insulele posedă instalații de telecomunicații absolut moderne, dar toate rutele aeriene către insule trebuie să treacă prin Londra sau Paris.

d) INSULA OMULUI este o jurisdicție total diferită și nu este în nici un fel politic corelată cu Insulele Canalului. Este o insulă mică (227 mile pătrate), situată

în Marea Irlandei, între Marea Britanie și Irlanda, posesiune britanică, dar se bucură de un grad înalt de autonomie, ceea ce îi permite să funcționeze ca paradis fiscal. Secretul bancar este asigurat de dreptul comun britanic, iar confidențialitatea corporativă este guvernată de Legea cu privire la consolidarea companiilor. Nu există nici un control monetar. Și cum șade bine oricărui paradis fiscal, echipamentele de telecomunicații și capacitățile Insulei Omului sunt excelente. Traficul aerian se desfășoară prin Anglia și Irlanda. La fel ca Bermuda, legislația din Insula Omului este deosebit de atrăgătoare pentru înființarea și operarea companiilor de asigurări captive. Pe insulă există 45 de bănci diferite. Prin contrast, într-un recent raport, se spune că aici există doar un singur hotel care oferă camere cu baie privată. Achiziționarea corporațiilor în Insula Omului (Manx) este ușoară și ieftină și, ca atare, este un mijloc deseori folosit doar pentru deschiderea conturilor bancare în altă parte în lume, în numele unei respectabile companii pe care o oferă corporația din Manx.

e) INSULELE CAYMAN (Grand Cayman, Little Cayman și Cayman Brac) sunt situate la sud de Cuba și sunt servite de mai multe companii aeriene majore, care efectuează curse regulate de la Miami, Houston și alte orașe din Statele Unite al căror număr este în rapidă creștere. Principala activitate pe Insula Marelui Cayman este activitatea bancară internațională, în insulă existând circa o bancă la fiecare 30 de locuitori. Imaginea Caymanului de stat paradis fiscal este viguros promovată de autoritățile guvernamentale și sectorul economic privat. Legislația și reglementările în vigoare au fost în mod deliberat elaborate pentru a asigura și spori reputația țării pentru secretul financiar și corporativ. Legea băncilor și trusturilor, precum și Legea relațiilor confidențiale se numără printre cele mai severe și restrictive din întreaga lume. Nu numai că dezvăluirea informațiilor este o crimă, dar solicitarea de informații este împotriva legii. După cum ne putem aștepta, Cayman posedă toate celelalte caracteristici ale unui paradis fiscal reușit, printre care: un sistem de telecomunicații superior, nici un fel de restricții monetare sau de schimburi valutare, reprezentarea tuturor marilor bănci internaționale și specialiști locali în domeniul impozitelor internaționale.

Caymanul se mândrește, de asemenea, cu trusturile sale specializate în înființarea și administrarea corporațiilor străine și activa promovare a băncilor „cu plăci de alamă” clasa B, cu companiile de investiții și o varietate de alte entități, toate fără ca cineva să întrebe ceva.

f) LIECHTENSTEIN este o țară independentă, situată între Elveția și Austria. Sistemul ei bancar și legile confidențialității sunt, din toate punctele de vedere, aceleași ca legile din Elveția, așa cum sunt și reglementările monetare și excelentul și stem de telecomunicații. Cei mai mulți experți consideră Liechtensteinul și Elveția interșanjabile din perspectiva paradisurilor fiscale. Dar se recunoaște că tradițiile de secret corporativ din Liechtenstein asigură, probabil, superioritatea elvețiană în domeniul bancar. „Investitorii” străini mai sofisticăți pot și au creat un secret financiar de coșmar, prin folosirea conturilor bancare în Elveția în numele corporațiilor înființate în Liechtenstein. Liechtenstein nu are decât un oraș, Vaduz, și nici un aeroport.

g) MONTSERRAT este o insulă cu o suprafață de 40 de mile pătrate în arhipelagul Leeward, situat în partea de răsărit a Caraibelor, la circa 250 de mile de Puerto Rico. Este o colonie britanică, care se autoguvernează. Deși sistemul de telecomunicații este modern, nu există curse aeriene directe către Statele Unite, ca atare sunt necesare legăturile cu insulele vecine.

Principala activitate de paradis fiscal din Montserrat a fost aceea financiară a băncilor clasa B, care sunt foarte ușor de deschis și menținute în secret, datorită

legilor bancare locale, cu grijă elaborate în acest scop. Deși există anumite reglementări superficiale în domeniul monetar și de schimb valutar, aplicarea lor este foarte relaxată, dacă nu chiar ignorată, astfel încât importul sau exportul de fonduri se efectuează cu ușurință. Unii promotori/experti în paradisuri fiscale s-au plâns de costul relativ mai înalt al înființării de bănci clasa B în Montserrat, situație care se datorează cel puțin parțial noilor taxe de autorizării recent introduse de guvern. O altă plângere privește prezența a numai două bănci majore din clasa A în insulă (Barclays Bank International și Royal Bank of Canada).

h) ANTILELE OLANDEZE se întind de-a lungul Mării Caraibelor, cu două grupuri de câte trei insule fiecare, așezate la mare distanță între ele (Sf. Martin, Sf. Eustatius și Saba), situate la circa 50 de mile la est de Puerto Rico și Curacao, Aruba și Bonaire, la circa 50 de mile în largul coastelor Venezuelei. Antilele Olandeze sunt un stat membru/partener al Regatului Olandei (împreună cu Olanda și Surinam), dar exercită o autonomie completă în afacerile interne ale statului. Cele două insule cele mai importante ca paradisuri fiscale sunt Curacao, unde este situată capitala Antilelor olandeze, Willemsted, și Sf. Martin, din care jumătate este posesiune franceză. Timp de mulți ani, Antilele Olandeze s-au bucurat de un avantaj asupra celorlalte jurisdicții ale secretului financiar datorită unui vechi tratat asupra taxelor încheiat de Olanda cu Statele Unite și Marea Britanie. Simplu spus, acest tratat prevede că acele corporații din Antilele Olandeze care posedă investiții în Statele Unite sunt fie scutite de impozite, fie achită impozite mai reduse decât cele impuse pe profiturile câștigate de companiile din alte țări. Acest tratament preferențial explică preponderența corporațiilor din Antilele Olandeze, care posedă bunuri imobiliare și alte bunuri sau investiții generatoare de profituri în Statele Unite. Aceasta explică și de ce o corporație N.V. (Naamzloe Vennootschappen, numele companiei de asigurări cu răspundere limitată din Antilele Olandeze) este, de obicei, parte integrantă a unui plan bine gândit de evaziune fiscală într-un paradis fiscal. Acordurile decurgând din recentele negocieri dintre Statele Unite și Antilele Olandeze asupra tratatului vor pune efectiv capăt poziției de avantaj obținută prin tratat de Antilele Olandeze.

Antilele Olandeze oferă servicii moderne și eficiente de telex, telefon și poștă, o amplă gamă de bănci internaționale și curse aeriene directe de la New York și Miami. O mare varietate de entități pot fi înființate cu costuri comparativ reduse, într-o perioadă de timp scurtă (2-4 săptămâni). Confidențialitatea corporativă este asigurată prin aplicarea legislației civile olandeze și folosirea sistemului de „acțiune la purtător” în cazul proprietății de corporație. Secretul bancar este strict respectat, în pofida absenței unei legislații specifice în acest domeniu. Scutirile de la orice restricții monetare și de schimburi valutare sunt acordate în mod obișnuit oricărei corporații înființate de cetățeni străini. La fel ca marele lor rival, Insulele Cayman, Antilele Olandeze și-au elaborat legile și reglementările spre a atrage piața investitorilor în paradisurile fiscale și, datorită poziției obținute prin tratat, și-au asigurat un sector considerabil al acestei piețe.

i) PANAMA a devenit rapid un major paradis fiscal și centru bancar internațional. Două sunt legile care explică succesul ei ca jurisdicție a secretului financiar. Legea corporațiilor, bazată pe codul corporațiilor din statul Delaware din 1972, face ca înființarea și operarea corporațiilor să fie mai simplă ca oriunde în lume. Se estimează că în ultimii câțiva ani au fost înființate mai multe corporații în Panama (aproximativ 50.000) decât în toate celelalte paradisuri fiscale din zona Caraibelor/America Centrală, luate la un loc. Legea înființării corporațiilor din Panama ridică foarte puține exigențe.

Cu excepția unei taxe anuale de 100 de dolari, nu există nici un fel de taxe asupra entităților străine, nici o cerință de a declara veniturile și nici o supraveghere de nici un fel din partea guvernului. Cei trei directori de corporație prevăzuți de lege pot funcționa și ca salariați ai companiei și pot fi străini sau localnici. Dacă cineva dorește să nu acționeze ca director sau funcționar al propriei sale corporații, în Panama există o întregă industrie care va furniza profesioniști calificați ale căror nume vor apărea pe toate documentele corporației. Numele corporațiilor din Panama pot fi în orice limbă, dar trebuie să conțină una din următoarele desemnări care pot fi abreviate: Sociedad Anonima (S.A.), Corporation (Corp.) sau Incorporated (Inc.). Nu există nici o cerință cu privire la un minimum de capital investit, nici o cerință pentru menținerea registrelor și nici o stipulare în ce privește frecvența și programarea întâlnirilor de corporație, așa cum nu este nici o nevoie de a indica localizarea oricărei evidențe a corporației pe care cineva vrea să o țină. La acest climat de *laissez-faire* corporatist, se adaugă o lege specifică, care autorizează conturile bancare numerotate și codificate.

Potrivit mai multor cunoscuți experți în materie de planificare/consulting fiscal, care oferă recomandări asupra selectării și folosirii paradisurilor fiscale, legile secretului bancar și de corporație din Panama fac din această țară un adevărat paradis fiscal.

j) ELVEȚIA nu este un paradis fiscal. Deși cuvintele „cont bancar din Elveția” au devenit sinonime cu „cont bancar secret” și deși Elveția este neîndoiește locul cel mai stabil, sigur și pitoresc pentru a ține banii în secret, fapt este că ea nu constituie un paradis fiscal.

Impozitele pentru băștinași sunt înalte, iar impozitele pe veniturile realizate de străini în Elveția se ridică la 35%. Bineînțeles, prin băncile elvețiene pot fi făcute aranjamente pentru investiții în afara țării pentru a evita astfel impozitele ridicate din Elveția, profiturile respective fiind transferate apoi tot în conturi bancare elvețiene sigure. Băncile elvețiene oferă o incredibilă gamă de servicii pe lângă serviciile bancare regulate, inclusiv acela de a acționa ca agenții de brokerage, comercianți în metale prețioase, administratori de investiții și chiar agenții de voiaj pentru clienții lor. Secretul operațiunilor bancare și în toate tranzacțiile comerciale sau economice este starea de lucruri normală în Elveția. Legile cu privire la secretul bancar fac parte din constituția țării și sunt luate foarte în serios. Elvețienii fac toate eforturile pentru a asigura confidențialitatea operațiunilor bancare ale clienților lor, mergând până acolo încât să folosească plicuri fără antet, adrese de cutii poștale pe care le schimbă frecvent, poșta prin mesageri personali și expedierea corespondenței pentru clienții străini din Franța, Italia sau Germania, pentru a evita astfel ștampila poștei elvețiene. Deși legislația elvețiană a corporațiilor asigură suficientă confidențialitate pentru a face față necesităților oricărui investitor extern, există prea multe locuri mai ieftine, mai accesibile și mai rapide pentru a înființa corporații.

Recent, prin aplicarea unui tratat de asistență reciprocă americano-elvețian, investigatorii care au lucrat folosind canalele adecvate din Ministerul Justiției și Departamentul de Stat au reușit să dobândească date și documentație asupra conturilor din Elveția ale unor infractori americani. Elvețienii înșiși se simt dezamăgiți și jenați de abuzurile comise de infractorii străini prin sistemul lor bancar. Ei se tem, de asemenea, de amenințarea potențială pe care o ridică asupra integrității acestui sistem milioanele de dolari în „bani ușor câștigați” care i-ar putea tenta pe salariații, altminteri ireproșabili, din rețeaua bancară elvețiană. În mai 1984, a avut loc un referendum național care propunea atenuarea secretului bancar pentru a permite oficialităților străine din domeniul aplicării legii acces la

documentele legate de infractorii străini. Referendumul nu a fost aprobat, dar simplul fapt că o asemenea propunere a fost făcută și supusă la vot a fost un pas în direcția justă.

k) CIPRU. Prin amplasarea geografică, rețeaua modernă de telecomunicații și legăturile bune cu Europa continentală, Cipru este considerat un centru off-shore cu potențial ridicat. În anumite situații, rețeaua de evitare a dublei impuneri poate constitui o atracție suplimentară.

Legea societăților comerciale reglementează două forme principale de companii: public limited company și private limited company. În scopuri off-shore se pot folosi mai ales cele din urmă. Firmele off-shore nu pot desfășura activități comerciale în Cipru și cu companii cipriote. Funcționarii firmelor nu trebuie să fie cetățeni din Cipru. Secretul bancar este garantat prin lege și înlăturarea lui poate fi obținută numai în urma unei hotărâri judecătorești. Deși secretul bancar este deosebit de activ, existând aproape 30 de bănci off-shore, jurisdicția nu oferă servicii la nivelul celorlalte centre off-shore din Europa. Totuși, având în vedere apropierea, cultura și religia comună, CIPRU este preferat de oamenii de afaceri din Europa de Est, comunitatea rusească din această țară fiind extrem de numeroasă. Alte dezavantaje ale acestui teritoriu off-shore sunt un capital minim obligatoriu relativ ridicat, și anume 2.200 USD; obligativitatea ținerii contabilității și un impozit pe profit de 4,25%.

l) LUXEMBURGUL formează împreună cu Belgia și Olanda o uniune vamală și economică cunoscută sub denumirea de BENELUX. Infrastructura perfectă, confidențialitatea operațiunilor, precum și poziția sa în structurile europene fac din Luxemburg un lider în domeniul financiar-bancar.

Luxemburgul se adresează în special afacerilor mari și instituțiilor financiar-bancare, fiind cotate al șaptelea centru financiar mondial.

Pentru a putea înregistra o companie în Luxemburg sunt necesare:

- un capital minim de 1.250.000 franci luxemburgezi sau echivalent;
- vărsarea întregului capital, dacă sunt emise acțiuni la purtător;
- minim doi acționari, persoane fizice sau juridice, care își vor declara numele, sediul și ocupația;
- minim trei directori, persoane fizice sau juridice;
- un auditor calificat;
- statutul societății în limbile germană sau engleză;
- sediul oficial în Luxemburg.

Este, de asemenea, obligatoriu ca anual să se depună bilanț contabil auditat; acesta trebuie aprobat de adunarea generală a acționarilor; de asemenea, este obligatorie formarea unui fond de rezervă, din profitul obținut, până la 10% din capitalul înscris.

m) INSULELE VIRGINE BRITANICE. Până în prezent, în acest teritoriu s-au înmatriculat 215.000 de companii off-shore, aproape de 20 de ori cât numărul de locuitori, iar băncile înmatriculate aici administrează fonduri a căror valoare depășește 300 miliarde USD.

Vecinul cel mai apropiat este Puerto Rico, la 60 de mile spre vest. Cea mai mare insulă este Tortola, unde se află capitala Road Town, cu 1.000 locuitori.

Companiile nerezidente care se înregistrează aici trebuie să aibă managementul și controlul în afara teritoriului. Ele plătesc o taxă inițială de 250 USD și, în continuare, o taxă anuală de înregistrare de aceeași valoare. Nu este necesară ținerea contabilității și nici alte declarații fiscale. Un singur acționar poate fi proprietarul companiei cu capitalul exprimat printr-o singură acțiune, nominală sau

la purtător. Adunările generale ale acționarilor și reuniunile consiliului director pot avea loc oriunde în lume sau chiar prin telefon.

n) UNGARIA. Până la momentul apariției actualei crize mondiale, Ungaria cunoștea o dezvoltare economică deosebită, făcând eforturi pentru realizarea unei infrastructuri necesare aderării cât mai rapide la Piața Comună.

Este foarte posibil ca în viitor Ungaria să devină nu numai o Elveție a Europei de Est, ci și unul din cele mai importante centre financiar-bancare din lume. Stabilitatea socio-politică împreună cu profesionalismul serviciilor financiare și cu asigurarea confidențialității tranzacțiilor fac din sistemul bancar maghiar un mediu foarte atractiv pentru capitalurile de pe întreg globul.

Pentru a putea înființa companii offshore în Ungaria trebuie îndeplinite următoarele condiții:

- societatea să fie deținută în întregime de străini;
- veniturile firmei nu trebuie să provină din Ungaria, ci numai din străinătate;
- majoritatea angajaților și directorilor să fie cetățeni maghiari;
- conturile firmelor off-shore să fie deschise în bănci maghiare;
- obținerea unui permis pentru exceptarea de la controlul valutar.

Procedura deschiderii unui cont este simplificată. O dată cu semnarea contractului de cont, clientul specifică și două cuvinte de cod cunoscute numai de el și ofițerul de cont. Aceste parole pot fi schimbate ori de câte ori clientul dorește. Utilizarea acestor parole face posibilă accesarea contului de la distanță. Contul poate fi controlat prin transmiterea ordinelor de plată prin fax sau prin internet.

Publicația "*Wealth Bulletin*" anunță că, în ultimii 2 ani, paradisurile fiscale din Europa au pierdut peste 500 mld. dolari – aproape jumătate din capitalul care anterior își găsea adăpost în țări cu regim fiscal indulgent. Principalul motiv al retragerii de capital îl constituie înăsprirea luptei împotriva zonelor off-shore, a presiunii economice și politice exercitate asupra lor. Ca atare, multe dintre aceste regiuni au fost nevoite să semneze acorduri de prevenire a tentativelor de fraudă fiscală.

În 2009, San Marino, Andorra și Gibraltar au fost transferate de pe lista neagră a zonelor off-shore. Tot anul trecut Elveția și Liechtenstein au cedat în fața insistențelor internaționale, oferind un pic de transparență în domeniul secretului bancar. Potrivit publicației "*Wealth Bulletin*", în expresie procentuală cele mai multe fonduri (aproape o treime) au fost retrase din Liechtenstein la începutul anului 2008, în general, acest stat fiind preferat de către cetățenii germani și austrieci.

În 2008, datele privind conturile bancare deschise în Liechtenstein LGT au ajuns în posesia investigatorilor germani, care au plătit 5 milioane de Euro unui informator pentru a intra în posesia datelor bancare ale cetățenilor germani, care au ocolit fiscalul. Temându-se că vor fi aduși în fața instanțelor de judecată, numeroși contribuabili au restituit statului german peste 100 milioane Euro.

A fost un moment decisiv în evoluția lucrurilor, pentru că povestea conturilor ascunse în Liechtenstein a antrenat intensificarea presiunilor din partea Uniunii Europene. San Marino a pierdut peste 30% din mijloacele depuse în conturi bancare. Această țară este preferată cu precădere de cetățenii italieni, dar după ce autoritățile de la Roma au declarat amnistie fiscală, guvernul a reușit să recupereze aproximativ 100 miliarde dolari. O cifră care va crește, cu siguranță, având în vedere că măsurile de relaxare sunt valabile până în luna aprilie.

În ceea ce privește Elveția, refluxul de capital este compensat de mijloacele care vin din țările în curs de dezvoltare, care încă mai cred în siguranța sistemului financiar elvețian. În opinia expertului german Raihard Kilmer, această retragere de

capital din off-shore va continua și pe viitor, pentru că în multe țări a fost încălcat secretul bancar. E adevărat, spune specialistul, în paradisuri fiscale, deocamdată va fi imposibil ca aceste fluxuri să fie redirecționate din raiurile fiscale către alte state. Un proces a cărui durată nu poate fi anticipată. În primul rând, pentru că multe țări câștigă din off-shore-uri, (tabelul 5.1) acest fapt ducând la o anumită rezistență în apărarea politicii lor fiscale.

Tabelul 5.1 Mărimea capitalului privat din zonele off-shore (miliarde dolari)

Țara	Sfârșitul anului 2007	Sfârșitul anului 2009
Elveția	1.500	1.200
Luxemburg	410	340
Liechtenstien	151	200
Monaco	100	90
Andorra	37	30
San Marino	12	8

Sursa: *Wealth Bulletin*, martie 2010

5.2 Zonele libere, forme de fraudă fiscală "licită"

5.2.1 Conceptul de zona liberă

O *zona de liber schimb* este un ansamblu geografic și economic în care nu există nici un obstacol al schimburilor de mărfuri și servicii, nici taxe vamale, nici obstacole tarifare. Formarea unei zone de liber schimb poate să fie considerată ca un prim pas spre unificarea economică a regiunii respective.

Prin *zona economică liberă* (ZEL) se desemnează un "port liber", "un depozit liber", "un aeroport liber", aflate pe teritoriul unei țări sau în zona de frontieră a doua sau mai multe state, în care sunt eliminate o serie de taxe și restricții vamale obișnuite altfel.

Din punct de vedere al macroeconomiei *zona liberă* reprezintă "un port, aeroport sau o parte din teritoriul național în care comerțul este liberalizat prin desființarea oricăror restricții cantitative sau taxe vamale".

Din punct de vedere juridic *zona de comerț liber* este o "formă caracteristică de integrare economică ce se concretizează în acordul dintre statele membre de a înlătura diversele bariere tarifare și netarifare din calea tuturor sau numai a unora din produsele care fac obiectul schimburilor comerciale reciproce".

Unii specialiști subliniază ca *zona liberă* este cea mai completă formă a regimurilor vamale suspensive, o enclavă a teritoriului unei țări, unde mărfurile au acces liber, sunt scutite de taxe de import-export și unde există o serie de facilități cum ar fi regimul liberal asupra profitului realizat. Profesorul libanez Emile Saadia consideră *zona de liber schimb* un panaceu economic universal.

În concluzie, putem spune ca *zona economică liberă* este o regiune geografică aparținând uneia sau mai multor țări, în care relațiile economice se dezvoltă fără nici un fel de îngrădiri din partea statului respectiv. Crearea ZEL este realizată cu scopul de a favoriza dezvoltarea și integrarea economică în zona respectivă. Aceste zone mai sunt denumite și zone de comerț liber, de inițiativă liberă, de prelucrare a produselor de export, zona fără taxe vamale, zonă liberă industrială etc.

În afara ZEL propriu-zise, a devenit frecventă și crearea unor zone comerciale libere, numite fie "zone economice speciale" (în China), "zone libere deschise", fie "zone economice internaționale" (cum ar fi cea propusă de Suedia între Marea Nordului și Marea Neagră), unele dintre ele întinzându-se pe regiuni continentale, cum ar fi zonele propuse pentru statele din CSI, statele central-europene, zona panamericană sau asiatică a liberului schimb.

Zonele libere se înființează și funcționează în baza legii⁵⁵ prin Hotărâre de Guvern la propunerea ministerelor interesate și a autorităților publice locale. Totodată, prin hotărârea de înființare a zonei libere respective se aprobă:

- regulamentul de organizare și funcționare a zonei libere,
- regimul de exploatare, administrare și control,
- modul de percepere a taxelor și a tarifelor,
- mijloacele necesare supravegherii vamale și grănicerești.

Fiecare zonă are propriul său regulament de organizare și funcționare. Administrarea zonelor libere se realizează de către administrațiile acestora, care se organizează și funcționează ca regii autonome pe bază de gestiune economică și autonomie financiară.

Dezvoltarea zonelor libere este probabil una dintre cele mai semnificative inovații instituționale care s-au răspândit pe scena economică mondială la sfârșitul sec. XX. La începutul anului 1989, peste 200 de zone erau în funcțiune în lumea în curs de dezvoltare, peste 100 erau în construcție și aproape 50 erau în faza de planificare. Numărul total de angajați în cele 200 de zone operationale era de peste 1,5 milioane de muncitori. La mijlocul anului 1990, numărul muncitorilor în zonele libere era între 2,5 și 3 milioane. Exporturile din zonele țărilor în curs de dezvoltare sunt în prezent, de peste 15 miliarde \$ USD și până la sfârșitul deceniului acesta se prognozează că vor atinge cifra de 25 miliarde \$ USD.

Un studiu recent publicat în revista engleză "The Economics" prezintă 23 de termeni pentru a descrie zonele libere și conceptele legate de acestea.

Terminologia este extraordinar de diversă, existând până în prezent cel puțin 20 de termeni diferiți pentru a descrie ceea ce cunoaștem sub denumirea de *zone economice libere*. Aceasta reflectă faptul că orice inovație industrială, tehnologică sau socială, necesită inovații lingvistice și terminologice corespunzătoare. Nomenclatura variată se confirmă și prin faptul că zona liberă, pe măsură ce se maturizează și devine mai mult difuzată pe plan intern și internațional, achiziționează în întregime noi trăsături sau se dezvoltă în direcții neanticipate.

Cei 23 de termeni pentru a descrie zonele libere pot fi grupați în funcție de activitățile desfășurate în cadrul lor. Dintre acești termeni, cei mai populari sunt:

- Port liber
- Zona de comerț liber
- Zona comercială străină
- Zona prelucrătoare de export
- Zona economică specială
- Zona liberă

i) Port liber = *Free Port*

Acesta a fost primul termen utilizat pentru ZEL. Se referă la zone înființate de puteri coloniale și industriale pe rute comerciale majore, în sec. XVIII și XIX. Primul port liber a fost Cartagina, fondat în anul 814 i.e.n. Au urmat multe altele, printre care și Gibraltar (1705), Aden, Singapore și Hong Kong, toate înființate în sec. XIX.

⁵⁵ Legea nr. 84 din 21.07.1992 privind regimul zonelor libere, publicată în Monitorul Oficial al României nr. 182 din 30.07.1992

În Africa, francezii au făcut din Djibouti un important port liber și centru comercial. După ce Canalul de Suez a fost deschis, în anul 1864, Port Said a devenit unul din cele mai active porturi ale lumii. În Africa de Nord, Tanger a prosperat timp de secole ca un centru comercial major și port liber. În Europa, cele mai cunoscute porturi libere sunt Rotterdam și Hamburg, ambele dezvoltându-se la sfârșitul sec. XIX. Hamburg avea statut oficial de port liber și îl are și astăzi. Rotterdam nu are acest statut, dar există tranzit de mărfuri care pot fi depozitate liber, fără plăți și cu un minimum de formalități oficiale vamale în antrepozitele vamale din port. Celelalte porturi libere din Europa au statut oficial sau neoficial de porturi libere. Unele cum ar fi Genova și Trieste, au o istorie mergând până în Evul Mediu. Altele, cum sunt Havre și Marsilia, sunt de dată mai recentă.

ii) Zona de comerț liber = *Free Trade Zone*

Acest termen se referă la porturi libere, zone rezervate din interiorul unor arii portuare și la alte intersecții de transport majore (în principal șosele și căi ferate). Aceste suprafețe pot fi de la minim magazine de tranzit – la sute de hectare. Asemenea zone sunt, de obicei, autorizate și controlate de către administrația vamală. În interiorul zonei pot fi depozitate, împachetate și transbordate mărfuri fără plata taxelor vamale. Accentul în aceste zone este pus pe comerț și transbordare. Spre exemplu:

- Portul Karachi are o mică zona de tranzit pentru a depozita mărfuri destinate Afganistanului.
- Calcutta are o facilitate similară pentru a găzdui importurile nepaleze.
- Alte zone, cum ar fi Singapore și Rotterdam, sunt centre majore intercontinentale de distribuție și comerț.

iii) Zona comercială străină = *Foreign Trade Zone*

Acest termen este asociat cu zonele comerciale din Statele Unite al Americii. În prezent, sunt peste 200 de asemenea zone, accentul fiind pus pe importare. Conform regulamentelor Statelor Unite, mărfurile pot fi depozitate sau prelucrate în zonele comerciale străine, înainte de a fi importate în SUA. Peste 75% din bunurile ce trec prin zonele SUA sunt destinate piețelor SUA. Plățile sunt făcute pentru asemenea mărfuri la momentul importului din zonă în SUA.

iv) Zona de prelucrare și export = *Export Procesing Zone*

Conceptul a fost dezvoltat în jurul anului 1960 la aeroportul Shannon din Irlanda.

Zona de prelucrare și export este:

- Un parc industrial care însumează 40-80 ha;
- Înconjurat de un gard;
- Controlat de administrația vămilor și /sau de către autoritatea EPZ;
- Un loc unde investitorii pot importa echipamente și materiale fără plata taxelor vamale, pot procesa materiale și apoi exporta produsul finit.

Problema vânzărilor pe piața locală, a comerțului dintre zonele de prelucrare și export și economia locală a rămas importantă întotdeauna. În ultimul timp zonele de prelucrare și export s-au împrăștiat rapid prin Asia de Est și de Sud, Africa, Insulele Caraibe și America Centrală. Un număr de țări din Europa de Vest, incluzând Franța și Regatul Unit, au îmbrățișat și ele această idee. Acum, multe din țările ex-socialiste din Europa și Asia, ca și multe țări din Africa și America de Sud, examinează acest concept.

v) Zona liberă = *Free Zone*

Termenul este foarte des utilizat cu privire la zonele libere comerciale, zonele prelucrătoare de export și la zonele speciale în ansamblu.

vi) Zona economică specială = *Special Economic Zone*

Acest termen a fost asociat cu dezvoltarea în China în perioada anilor 1970-1980. Recent termenul a fost folosit în legătură cu propunerile de dezvoltare a zonelor libere din Europa de Est.

Răspunsul investitorilor străini la politica de deschidere a Chinei a fost pozitivă. În anii 1980 au fost aprobate 20.000 de proiecte privind înființarea unor zone economice speciale ce implicau investitori străini (în majoritate "joint ventures"). Suma investițiilor depășea 30 miliarde \$ SUA. În prezent, în China, mai mult de 50% din investitori sunt străini, dintre care 20% sunt din SUA și 15% sunt din Japonia.

Guvernul Republicii Koreene din anii '80 a dezvoltat planuri de înființare a unei zone economice speciale în nordul țării, la Rajin/Sonbong.

În Europa de Est se fac studii de fezabilitate pentru înființarea unor zone economice speciale. Ideea este de a dezvolta suprafețe limitate geografic, ca centre pentru investițiile străine sau locale orientate spre export. Zonele ar trebui să aibă o infrastructură bună, un cadru de reglementări legale simplu și o serie de servicii de sprijin "orientate spre domeniul afacerilor".

În Polonia a fost promovat un studiu de fezabilitate pentru înființarea unei zone economice speciale la Mielec cu scopul de a reface numărul de locuri de muncă pierdute ca urmare a desființării fabricii de aparate de zbor (după căderea U.R.S.S.) prin noi activități, care să poată utiliza forța de muncă calificată și serviciile specializate. În România, Bulgaria, Ungaria, Slovacia, Federația Rusă și într-un număr de state membre CSI, studiile de fezabilitate pentru dezvoltarea SEZ-urilor sunt deja planificate sau chiar finalizate.

5.2.2 Caracteristici principale ale zonelor libere

Scopul înființării zonelor libere este acela de a promova schimburile internaționale și atragerea de capital străin pentru introducerea tehnologiilor noi, precum și pentru sporirea posibilităților de folosire a resurselor economiei naționale.

Principalele caracteristici ale zonelor libere sunt:

- Amplasamentul zonei libere;
- Statutul juridic și legislația din cadrul ei;
- Obiectul de lucru;
- Activitatea;
- Administrarea.

Amplasamentul sau așezarea geografică este principalul factor care determină apariția și dezvoltarea unei zone libere. Amplasamentul zonei este de regulă restrâns la o suprafață de teren, limitată de frontiere naturale sau artificiale și situată în apropierea sau în interiorul unei căi de transport (port maritim sau fluvial, aeroport, cale ferată), prin care se tranzitează un volum mare de mărfuri de export și import. Panama și Hong Kong sunt exemple aproape perfecte ale unei situații ideale pentru comoditatea transporturilor și comunicațiilor. Chiar și Elveția, care aproape în întregul ei este o zonă liberă, deși nu are ieșire la mare, posedă în schimb mijloace de transport și comunicare excelente, terestre și aeriene.

Statutul juridic al zonei este reglementat prin legi și diferite acte normative, care permit accesul mărfurilor în regim vamal liberalizat și fără restricții de cantitate, cu condiția ca acestea să nu fie prohibite de legislația țării respective.

Abordarea legislației și conținutul legii zonelor libere depinde de obiectivele ei și de gruparea responsabilă cu inițierea și dezvoltarea zonei. Pentru zonele libere comerciale mai vechi obiectivele erau deseori limitate de prevederea de depozite pentru mărfuri exceptate de la plata tarifelor aflate în tranzit.

Inițiativa dezvoltării vine din partea unei autorități portuare sau din partea unei agenții similare, sau din partea autorității municipale în jurisdicția căreia ar opera zona. Ministerul Industriei, Comerțului și Dezvoltării are un interes scăzut privitor la proiect. Singurul grup guvernamental cu interes major într-un asemenea proiect este administrația vamală, care dorește să se asigure că nu există mărfuri exceptate de la plata taxelor, care să intre ilegal pe piața locală. Multe din legislațiile zonelor libere vechi prevăd controale vamale stricte.

Cel mai adesea legea prevede că:

- Zonele libere comerciale sau antrepozitele vamale să fie autorizate de administrația vamală;
- Licența (autorizația) să fie acordată fie unei autorități portuare, fie unui operator de depozitare, fie autorității municipale;
- Operatorul să fie subiectul unor condiții de operare stricte, elaborate de administrația vamală;
- În timpul activității să fie prezent un funcționar vamal;
- Activitatea de producție să fie interzisă;
- Magazinele și depozitele să fie antrepozite vamale.

În general, scopul legii este *“de a asigura înființarea, controlul și conducerea zonelor libere și problemele legate de acestea”*. Legea desemnează un ministru cu responsabilitate integrală asupra zonei libere. Această lege nu trebuie să specifice detaliat toate tipurile de activități ce se pot desfășura în zona liberă. Se va acorda o libertate de acțiune mare autorității pertinente. Totuși ea poate conține unele criterii de evaluare a proiectelor. Toți operatorii din zonă vor primi licențe din partea ministrului sau autorității zonei libere.

Obiectul de lucru al zonei îl constituie mărfurile care pot fi introduse în cadrul acesteia, în special reexportul, în scopul unor prelucrări din care să rezulte alte mărfuri pentru export.

Activitatea în cadrul zonei include o gamă variată de operațiuni la care sunt supuse mărfurile. Cele mai frecvente activități întreprinse sunt:

- Activități de restaurare a mărfii: cântărire, sortare, asamblare (combinare), ambalare, depozitare;
- Activități industriale: prelucrare (activă sau pasivă), fabricare, producție, transformare;
- Activități comerciale (marcare) și comercializare
- Activități de cercetare și transfer de tehnologie
- Operațiuni de tranzit și reexport.

Administrarea activității zonei revine, de regulă, unui organ specializat – Administrația (Autoritatea) ZEL, pe baza unor norme de funcționare emise în baza legislației specifice instituite de autoritățile țării de reședință. În cazul unor țări în care funcționează mai multe zone libere există un organism național cu rol de “Autoritate” pentru fiecare zonă aparte. Formele organizatorice ale “Autorităților” sunt relativ diversificate ca de altfel și competențele lor. Diferite agenții guvernamentale, cele mai importante fiind administrațiile vamale, Ministerul și/sau Agenția responsabilă de dezvoltarea ZEL, organizația responsabilă cu planificarea fizică și controlul mediului înconjurător au rolul de a promova și controla promovarea și dezvoltarea ZEL. Sunt folosite diferite formule și aranjamente pentru a cuprinde diferite agenții:

- La Shannon în Irlanda, o corporație guvernamentală se ocupă cu dezvoltarea ZEL și evaluează cererile investitorilor. Ministerul ce răspunde de acest lucru eliberează licențe pe baza recomandărilor corporației. Vama operează independent. Municipalitatea răspunde de planificarea fizică și controlul mediului înconjurător. Cele trei organizații cooperează pe baze legale și ca agenții independente.
- În estul Asiei s-a înființat o agenție de administrare puternică, având cumulate responsabilitățile privitoare la licențe, dezvoltarea și conducerea zonei.
- Mexic sau Mauritius nu au o administrație oficială. În Mauritius investitorii solicită statutul zonelor libere Ministrului Comerțului și Industriei.

O administrație vamală eficientă și relativ onestă este importantă, astfel aceasta asigură investitorilor lucrul independent. În alte cazuri administrația zonei poate primi rolul de supervisor al vămii sau chiar responsabilitatea acesteia. Administrația vamală poate fi creată ca un compartiment al zonelor libere, dacă este necesar. Vama poate fi implicată de la început în realizarea proiectării zonelor libere, inclusiv în ceea ce privește legislația. Personalul vamal al zonei trebuie să beneficieze de o pregătire specială. Poziția lor tradițională este de a preveni contrabanda sau importurile fără documente adecvate în timp ce accentul în zonele libere trebuie pus pe rapiditatea mișcării mărfurilor.

Sunt trei mari categorii de facilități existente în zonele libere [368]:

- a) facilități vamale
- b) facilități fiscale
- c) facilități comerciale

a) Facilități vamale:

- Mijloacele de transport, mărfurile și alte bunuri provenind din străinătate sau destinate altor țări care se introduc în sau se scot din zonele libere, sunt exceptate de plata taxelor vamale (art.13 din Legea nr. 84/1992);
- Materialele și accesoriile românești care intră în zonele libere și sunt folosite pentru fabricarea unor bunuri sunt scutite de taxe vamale, cu îndeplinirea formalităților de export (art.17 din Legea nr. 84/1992);
- Bunurile românești care se utilizează pentru construcții, reparații și întreținerea de obiective în teritoriul zonelor libere sunt scutite de taxe vamale. (art. 18 din Legea nr. 84/1992);
- Bunurile dintr-o zonă liberă pot fi transportate în altă zonă liberă fără plata taxelor vamale. Aceste bunuri pot fi tranzitate pe teritoriul vamal al României, cu respectarea dispozițiilor legale (art.19 din Legea nr. 84/1992).

b) Facilități fiscale:

Se referă la bunuri și activități:

- Pentru bunuri (art.13) "mijloacele de transport, mărfurile și alte bunuri provenite din străinătate sau destinate altor țări care se introduc în, sau se scot din zonele libere sunt exceptate de la plata impozitelor"
- Pentru activități (art. 14) "desfășurate în zone libere, agenții economici sunt scutiți de plata TVA, accizelor și impozitului pe profit pe toată durata activității".

c) Facilități comerciale:

- terenurile și construcțiile pot fi concesionate sau închiriate persoanelor fizice și juridice române și străine" - în condițiile legii.
- transferul în străinătate al profitului se face în condițiile legii.

Operațiunile efectuate în zonele libere prezintă o serie de avantaje, atât pentru România cât și pentru utilizatorii străini.

Avantajele țării pe teritoriul căreia se află zona liberă:

- a) prima categorie de avantaje se referă la *rezultatele prestațiilor oferite de zona liberă*: atragerea și dezvoltarea traficului de tranzit; manipularea mărfurilor străine (descarcare, încărcare, transbordare); depozitarea mărfurilor în magazine și pe platforme; executarea operațiunilor de ambalare, dezambalare, asamblare, sortare, prelucrare, etc. închirierea de spații și terenuri; utilizarea forței de muncă autohtone calificate pentru efectuarea diverselor operațiuni caracteristice activităților din zona liberă respectivă;
- b) *folosirea în măsură mai mare a mijloacelor de transport naționale*, ceea ce contribuie la creșterea încasărilor în valută și permite aplicarea unor măsuri menite să accelereze dezvoltarea parcului autohton de mijloace de transport;
- c) dezvoltarea economică a regiunii în care este amplasată zona liberă;
- d) realizarea unor stocuri de marfă, necesare economiei naționale, din care să se poată aproviziona în mod rațional consumatorii interni, fără a fi necesare importuri masive în perioadele când conjunctura pieții este nefavorabilă.

În ceea ce privește **avantajele exportatorilor** care utilizează zona liberă, acestea sunt următoarele:

- eliminarea obligației de a consemna la vamă contravaloarea taxelor vamale, oferite unor componente și materiale importate, evitându-se astfel blocarea unor sume importante;
- posibilitatea de a răspunde prompt la cererile piețelor apropiate și de a vinde mărfurile în momentul conjunctural optim;
- posibilitatea de a organiza în zonă magazine-expoziții permanente, în vederea vânzării;
- posibilitatea depozitării mărfurilor în zonă fără limită și fără plata taxelor vamale, până în momentul realizării exportului;
- scutirea de impozit pe cifra de afaceri pentru mărfurile care se vând în zone și se reexportă;
- obținerea de beneficii importante din diferența de taxe de transport pentru mărfurile aduse în vrac și reexportate din zonă, după prelucrare;
- obținerea certificatului de origine al țării pe teritoriul căreia se află zona liberă, pentru marfa prelucrată în zonă și în care s-a încorporat un anumit procent din produsele țării respective (cca. 50% manopera și materiale indigene);
- posibilitatea de a aduce subansamble și părți componente din diferite țări, de a le prelucra în zonă și de a le reexporta ca produs finit;
- dreptul de a contribui la amenajarea, dotarea, utilizarea zonei libere pe baza de cooperare, urmând ca investițiile să fie recuperate prin serviciile de administrare a zonei.

De asemenea, pentru **importatorii care aduc mărfurile prin zona liberă, există o serie de avantaje** ca apropierea mărfurilor de piața proprie; posibilitatea de a cumpăra diverse mărfuri din zonă după ce au fost supuse unor prelucrări care le sporesc valoarea și le fac mai adecvate beneficiarilor interni; posibilitatea de a avea stocuri de mărfuri în apropiere, pentru situațiile când conjunctura pieții

internaționale este defavorabilă, fără a mai fi obligat să plătească prețuri subfurnizorilor și fără a face eforturile necesare în legătură cu plata mărfurilor și a taxelor vamale aferente importului de loturi mari.

Concesionarea de terenuri și construcții în zona liberă se poate face pentru maxim 50 ani, în conformitate cu prevederile legale, închirierea de terenuri în zonele libere fiind reglementată de o normă internă (O.M.L.P.T.L nr. 712 din 07.05.2001). Activitățile ce se pot desfășura în zonele libere pot fi realizate de persoane fizice și juridice, române sau străine, pe baza licențelor eliberate de administrația zonelor libere, în baza contractelor încheiate de aceștia cu administrația.

Potrivit prevederilor legale activitățile ce se pot desfășura în zonele libere sunt:

- manipularea, depozitarea, sortarea, măsurarea, ambalarea, condiționarea, prelucrarea, asamblarea, fabricarea, marcarea, testarea, licitarea, vânzarea-cumpărarea, expertizarea, repararea, dezmembrarea mărfurilor;
- organizarea de expoziții, operațiuni de bursă și financiar-bancare;
- transporturi și expediții interne și internaționale;
- închirierea și concesionarea clădirilor, spațiilor de depozitare și a spațiilor neamenajate destinate construirii de obiective economice și hoteliere;
- controlul cantității și calității mărfurilor;
- navlosirea, agenturarea și aprovizionarea mijloacelor de transport;
- prestări de servicii.

5.2.3 Clasificarea zonelor libere

În diferite studii efectuate de cercetătorii din domeniu pot fi găsite mai multe clasificări ale zonelor libere. Dacă ar fi să le cumulăm, am obține următoarea clasificare, în funcție de criteriile:

I. In funcție de mărime, zonele libere se clasifică în:

- a. Foarte mici, până la 10 ha (exemplu: Singapore – 4 ha, Insula Man – 8 ha);
- b. Mici, până la 100 ha (exemplu: Baguio în insulele Filipine – 62 ha, Curacao în Antilele Olandeze – 64 ha, aeroportul Larnaca, Insula Cipru – 80 ha);
- c. Mijlocii, între 101-300 ha (exemplu: Panama – 110 ha, Mactan, insulele Filipine – 119 ha, Shannon, port + aeroport în Irlanda – 120 ha, Monrovia, Liberia – 200 ha, insulele Bahamas – 220 ha, golful Aqaba, Iordania – 300 ha);
- d. Mari, între 301-1000 ha;
- e. Foarte mari, peste 1000 ha (exemplu Bataan, Insulele Filipine – 1300 ha).

II. In funcție de tipul operațiunilor executate:

- a. "teritorii libere" ale căror funcții se limitează la operațiunile de păstrare, sortare, împachetare, transbordare, fără o prelucrare suplimentară a mărfurilor:
 - porturi libere franco (PF)
 - aeroporturi libere (AL)
 - perimetre libere (free perimeter-PL)
 - zona de tranzit (ZT)
- b. zone în care se desfășoară și o activitate productivă, de prelucrare primară sau secundară mărfurilor depozitate:
 - zone prelucrătoare de export (ZPE)
 - zone de promovare a investițiilor (ZPI)
 - zone libere comerciale (ZLC)

III. In funcție de influența la nivelul economiei naționale respective:

- a. Zona închisă în care activitățile desfășurate nu influențează economia țării aflată în apropiere.
- b. Zona deschisă sau integrată, care întreține legături economice directe și reciproce cu statul pe teritoriul căruia se află.

IV. In funcție de modul de administrare: de către organele locale ale puterii de stat abilitate în acest scop sau de către statul respectiv.

V. In funcție de particularitățile organizatorice:

- a. Zone libere de taxe vamale
- b. Zone de comerț liber
- c. Zone economice libere etc.

VI. In funcție de natura și importanța facilităților acordate sau după regimul fiscal:

- a. Zone libere – enclave într-un teritoriu vamal național în care mărfurile intră fără formalități vamale.
- b. Zone bancare libere – bănci, care în contextul pieței eurodevizelor sunt scutite de obligația rezervei obligatorii minime a depozitelor în valută.
- c. Zone libere de asigurări – caracterizate prin lipsa reglementărilor pentru anumite tipuri de asigurări.

VII. In funcție de locul de amplasare: Porturi (fluviale sau maritime), Aeroporturi, altele.

VIII. In funcție de integrarea economică aflată în apropiere:

- a. Zona europeană care cuprinde 6 mari ZEL: Larnaca din Insula Cipru, Gibraltar, Grecia, Insula Man din Marea Britanie, Shannon din Irlanda, Elveția. Mai sunt cuprinse și zone libere din centrul Europei (Polonia, Ungaria, Slovacia) și din Estul Europei (România, Iugoslavia și Bulgaria).
- b. Zona asiatică – cuprinde 7 mari ZEL: Portul Mina Sulman în Bahrein, Jebel Ali Free Zone Authority din Emiratele Arabe Unite, Golful Aqaba din Iordania, Hong Kong, Macao, Singapore, Insulele Filipine. Mai trebuie menționată și China cu peste 20 de ZEL-uri și Insula Taiwan.
- c. Zona americană – care posedă cinci ZEL-uri: Curacao + aeroportul Prințesa Beatrix din insulele Antilele Olandeze, Bahama Mare din insula Bahamas, Freeport din insulele Bermude, Panama, Costa Rica
- d. Zona africană – exemplu: Monrovia (Liberia)

IX. In funcție de destinația mărfurilor:

- a. Zone orientate spre importul de mărfuri (cazul țărilor dezvoltate)
- b. Zone orientate spre exportul de mărfuri (cazul țărilor în curs de dezvoltare).

Zonele libere sunt instrumente politice proiectate să faciliteze dezvoltarea comerțului internațional și a industriei exportatoare. Este, deci, normal să se aștepte ca aceste zone să se dezvolte și să prospere în perioada în care comerțul mondial se extinde, aproape de rutele comerțului internațional (porturi, aeroporturi și autostrăzi).

Este semnificativă extinderea acestui concept în Africa. Este poate surprinzător că doar câteva țări europene au înființat zone prelucrătoare de export, deși acestea sunt considerate, în mod obișnuit, instrumente politice de dezvoltare. Totuși, există un număr de țări ce au un nivel redus de dezvoltare și au înființat astfel de zone: Turcia, Cipru, Malta și Portugalia.

În prezent, pe teritoriul României există un număr de **6 zone libere**, înființate prin Hotărâre de Guvern, în conformitate cu prevederile Legii nr. 84/1992 privind regimul juridic al zonelor libere din România publicată în Monitorul Oficial al României nr. 182/30.07.1992.

Acestea sunt:

1. Zona Liberă Sulina – a fost înființată prin H.G. nr. 156/1993 și este situată la extremitatea estică a Dunării, respectiv la vărsarea brațului Sulina în Marea Neagră și are o suprafață de 100,89 ha, dispunând de o infrastructură și o dotare portuară deosebit de complexă; activitățile preponderente desfășurate în această zonă fiind cele comerciale, din cauza lipsei drumurilor, căilor ferate sau a unui aeroport în apropiere, orientându-se și spre alte sectoare cum ar fi cel al producției și cel al serviciilor.

2. Zona Liberă Constanța-Sud și Zona Liberă Basarabi au o administrație unică, fiind înființate prin H.G. nr. 410/1993, modificată și completată prin H.G. nr.191/1997 și H.G. nr. 788/1997.

Zona Liberă Constanța-Sud este amplasată în partea sudică a portului Constanța și are o suprafață de 134,60 ha împărțită în trei platforme.

Din anul 1997, aceasta s-a extins în complexul portuar Basarabi formându-se Zona Liberă Basarabi, care funcționează ca o sucursală a Zonei Libere Constanța-Sud și are o suprafață de 11,4 ha, din care 0,7 ha acvatoriu.

Zona Liberă Constanța-Sud beneficiază de existența infrastructurilor de transport (maritim, fluvial, feroviar și rutier) care fac legătura cu diverse surse de aprovizionare și piețe de desfacere din Europa Centrală, Bazinul Mediteranean, Orientul Apropiat și Mijlociu, prin aceasta derulându-se un trafic intens de mărfuri care este favorizat și de existența unei linii de ferry-boat și terminal RO-RO.

3. Zona Liberă Galați – a fost înființată prin H.G. nr. 190/1994 și se situează pe malul stâng al fluviului Dunărea, la mila 80 în zona digului Bădălan în partea de est a municipiului Galați în apropiere de frontiera cu Republica Moldova și Ucraina, aflându-se în legătură directă cu linia ferată largă folosită în țările fostei URSS, având deci, acces direct la piețele Comunității Statelor Independente și are o suprafață de 136,98 ha teren din care o suprafață portuară de 6,98 ha cuprinzând 3 dane de acostare dotate cu toate instalațiile.

4. Zona Libera Brăila – a fost înființată prin H.G. nr. 330/1994, modificată și completată prin H.G. nr. 478/1999 și 535/2000 și are o suprafață totală de 110,6 ha și este formată din 3 perimetre, dispunând de asemenea de o zonă portuară (perimetrul 1 în suprafață de 67,8 ha este situat în zona danelor aval a terminalului de containere propus, între malul Dunării și digul de apărare existent; perimetrul 2 în suprafață de 34,3 ha este amplasat în zona Vărsătura, la periferia orașului; perimetrul 3, în suprafață de 8,3 ha, situat în sectorul portuar existent, între Gara Fluvială și Pescărie, care dispune de platforme, construcții, utilități care pot fi ușor adaptate activităților de zonă liberă; și extinderea cu suprafața de 4,01 ha teren portuar pe care se află depozite aparținând S.N.P. Petrom.

5. Zona Liberă Giurgiu – a fost înființată prin H.G. nr. 788/1996, modificată și completată prin H.G. nr. 336/1998 și prin H.G. nr. 1295/2000 și se află la 64 km de București în municipiul Giurgiu și are o suprafață de 262,81 ha. Orașul Giurgiu fiind unul dintre cele mai importante porturi dunărene are o deschidere pentru relațiile comerciale cu Peninsula Balcanică și Orientul Mijlociu. Amplasamentul acestei zone beneficiază în prezent de existența lucrărilor de infrastructură – cheuri, platforme, accese rutiere și feroviare, alimentare cu apă, canalizare, energie electrică, energie termică și suprastructura atât pentru spații comerciale, cât și pentru spații productive industriale.

6. Zona Liberă Curtici - Arad – a fost înființată prin H.G. nr. 449/1999 modificată și completată prin H.G. nr. 824/1999 și se află situată în partea de vest a țării, pe culoarul feroviar 4 (Berlin – Instambul/Salonic) fiind compusă din două perimetre: unul în suprafață de 75 ha. în orașul Curtici și unul în suprafață de 15 ha în Aeroportul Internațional Arad. Prin urmare, este o zonă amplasată pe o magistrală de cale ferată europeană, în apropierea a trei puncte de frontieră rutieră, având și legătura aeriană.

5.3 Firmele fantomă

5.3.1 Constituirea și funcționarea firmelor fantomă

Lipsa unor reglementări legale, precum și carențele existente la nivelul legislației specifice, coroborate cu lipsa de cooperare a factorilor responsabili cu înființarea societăților comerciale au fost speculate de diverși comercianți inventivi care au înființat o mulțime de firme, care, deși aparent funcționează legal, nu sunt de găsit la sediile declarate. Precum fantomele din povești, aceste firme există, dar nu se văd, nu pot fi atinse. De aceea, ele nu se regăsesc în economia reală, de la suprafață, locul lor predilect de acțiune constituindu-l economia informală, invizibilă. Astfel de firme sunt marii actori ai evaziunii fiscale, ai contrabandei, ai bancrutei frauduloase și ai altor infracțiuni considerate ca generatoare de bani murdari.

Înființarea și funcționarea firmelor fantomă nu constituie un scop în sine, ci pentru a eluda legislația, cel mai adesea în domeniul fiscal. De cele mai multe ori asemenea firme se creează special pentru tranzacționarea unor mari afaceri ilegale, după care acestea dispar din lumea afacerilor, patronii lor procedând la înființarea altor asemenea societăți, utilizate în același scop, după care din nou sunt abandonate și așa mai departe.

Existența unui ridicat nivel al economiei informale este în primul rând rezultatul funcționării unor asemenea firme.

Din experiența de până acum rezultă că „marii specialiști” în firme fantomă sunt, în special, cetățenii străini, în special din lumea orientală. De altfel, imensele sume obținute din economia informală sunt schimbate în valută și transferate, cu destul de multă ușurință, în străinătate, fără a exista o contraprestație a acestor transferuri, conducând în felul acesta la dezechilibrarea și mai accentuată a balanței de plăți.

Amploarea fenomenului trebuie să dea de gândit factorilor responsabili cu perfecționarea legislației în domeniu, astfel încât, dacă acesta nu poate fi stârpit, cel puțin să fie ținut sub control.

Documentările informative-operative reflectă în practică, următoarele situații:

A) Înregistrarea unor societăți comerciale prin utilizarea unor documente false sau neîndeplinirea unor cerințe legale

i) De cele mai multe ori, în special în cazul unor cetățeni străini, pentru înregistrarea societăților comerciale, viitoare fantomă, se utilizează acte de identitate false. Cu toate că astfel de documente au urmat un circuit destul de îndelungat: notari, avocați, Registrul Comerțului, administrații financiare, judecătorii etc., nimeni nu a observat că aceste acte sunt false. De aici se pot trage două concluzii: fie că falsurile au fost făcute atât de perfect, încât acestea nu au putut fi depistate, fie că au existat anumite interese pentru a nu fi depistate asemenea falsuri. În urma unor investigații relativ recente, numai în două cazuri, cu ajutorul a două pașapoarte false (emise se pare de autoritățile unui stat din lumea arabă) au

fost înființate sau cesionate un număr de 23, respectiv 12 societăți comerciale, aproape în totalitate societăți cu acționar unic (fapt interzis de lege). În unul din cele două cazuri, pe același pașaport s-au identificat patru persoane diferite. La o analiză mai atentă, se putea observa aplicarea fotografiilor în mod fraudulos.

ii) Cel mai des utilizat mijloc de înființare a firmelor fantomă îl constituie folosirea unor contracte de închiriere false, pentru a face dovada existenței spațiului în care va funcționa firma respectivă. Falsificarea acestor documente s-a făcut prin mai multe modalități:

- falsificarea ștampilei și a numărului de înregistrare al administrației financiare din raza de acțiune a domiciliului titularului contractului de închiriere. La verificările ulterioare s-a constatat că numărul de înregistrare respectiv nu există în evidența unității financiare respective;
- falsificarea titularului de contract de închiriere, prin utilizarea însă a unui număr corect de înregistrare de la administrația financiară, dar la care apare un alt titular de contract;
- prezentarea unui contract de închiriere la adrese care nu există (de exemplu, un număr de stradă inexistent);
- pentru a fi cât mai credibili, falsificatorii au înscris pe contractele de închiriere și numărul unor chitanțe (evident false) prin care s-a plătit impozitul aferent chiriilor, pe toată durata contractului de închiriere.

iii) Folosirea unor contracte de proprietate pentru sediul unor firme aparținând unor persoane aflate în relații de rudenie, care ulterior s-au dovedit a fi false.

O metodă descoperită relativ recent constă în cumpărarea unui apartament de către un cetățean străin, după care acesta, printr-o declarație dată în fața notarului, se obligă să pună la dispoziția diferitelor persoane spațiul pentru a-și înregistra firmele personale. Procedând în acest mod, în același apartament s-au înregistrat patru firme: titularul, mama, tata și doi frați. În urma analizării datelor din pașapoarte, a rezultat însă că între aceste persoane nu există nici un grad de rudenie. [137]

iv) Folosirea, ca dovadă a existenței spațiului pentru sediu, a unor contracte autentice, dar care însă au fost înstrăinate între timp. Este știut că un contract de vânzare-cumpărare se întocmește în mai multe exemplare. Or, dacă apartamentul se înstrăinează din nou, noului proprietar nu i se înmânează toate exemplarele vechiului act de proprietar (de obicei i se înmânează numai unul), astfel că vechiul proprietar rămâne în posesia a cel puțin unui exemplar care se folosește fără știrea noului proprietar.

B) Înstrăinarea societăților comerciale (prin cesionarea părților sociale), fără a se verifica dacă mai sunt îndeplinite condițiile referitoare la existența spațiului pentru sediul social

i) De cele mai multe ori, contractele de închiriere, care fac dovada spațiului pentru sediul firmei, se încheie pe o perioadă de un an de zile. Totuși s-au găsit și situații în care această perioadă era de numai o lună sau chiar de 15 zile (asemenea termene scurte erau o dovadă certă că firmele respective s-au înființat de la început ca firme fantomă și totuși au fost legalizate înființările).

În cazul în care firma este cesionată altui comerciant, nu se verifică dacă firma mai are condiții legale de funcționare cu privire la spațiul pentru sediul social. De cele mai multe ori, contractele de închiriere erau expirate la data cesionării. Mai mult, aceasta este o metodă de a se pierde urma societății, în special când vechiul proprietar era intrat în conflict cu legea sau cu organele fiscale. De altfel, cu ocazia cesionării firmelor, organele fiscale nu sunt consultate pentru cazul când vechii

proprietari au debite neachitate la bugetul de stat. Noii proprietari, de cele mai multe ori, nu mai pot fi găsiți ori declară că nu cunosc nimic despre debitele firmei, deoarece la data achiziționării sale din contabilitatea acesteia nu rezulta nici o datorie; iar eventualele debite care nu figurează în evidența firmei îi privesc pe foștii proprietari.

Situația se prezintă și invers, în sensul că foștii proprietari, urmăriți de organele fiscale, înstrăinează firma cu toate datoriile unor persoane care nu pot fi găsite, uneori asemenea persoane nici nu există, deoarece documentele noilor proprietari sunt false sau falsificate. Pentru a se apăra, foștii proprietari prezintă chiar și chitanțe că au primit banii pe societățile înstrăinate, dar banii respectivi sunt tot ai foștilor proprietari, deoarece aceștia nu pot identifica pe noii proprietari.

ii) Cesionarea firmelor, neurmte de înscrierea de mențiuni la Registrul Comerțului, cu privire la sediu și administratori. Profitând de perioada de înființare a unor firme scutite de impozit, mulți cetățeni au înființat asemenea societăți, după care le-au înstrăinat, câștigând astfel o sumă de bani deloc neglijabilă. Dar această înstrăinare de firme fără îndeplinirea tuturor procedurilor legale i-a costat pe foștii proprietari, care s-au trezit controlați și chiar anchemtați, deoarece aceștia figurau în continuare ca administratori la firmele înstrăinate, iar sediul acestora nu a fost mutat de noii proprietari. Mai mult, înstrăinând documente cu regim special și ștampila societății, noii proprietari au efectuat acte de comerț fără a le înregistra în contabilitate, astfel că organele de aplicare a legii au identificat pe foștii proprietari ca autori ai încălcărilor de lege. Până și lămurirea aspectelor semnalate i-a costat timp și bani pe foștii proprietari pentru neglijența manifestată cu ocazia vânzării firmelor.

C) Funcționarea în ilegalitate a firmelor fantomă

Cu toată durtatea sancțiunilor prevăzute în legislația specifică cu privire la evaziunea fiscală, pentru declararea fictivă făcută de contribuabili sau împuternicirii acestora cu privire la sediul unei societăți comerciale sau la schimbarea acestuia fără îndeplinirea obligațiilor prevăzute de lege, în scopul sustragerii de la controlul fiscal (închisoare de la 2 la 7 ani și interzicerea unor drepturi), totuși firmele fantomă continuă să se înființeze și să funcționeze aproape nestingherit.

Una din explicațiile acestui fapt este aceea că asemenea societăți sunt înființate de cele mai multe ori de cetățeni străini care vin în țară numai pentru o perioadă scurtă de timp, după care dispar, sau nici măcar nu se deplasează în România, utilizând în schimb unele procuri (care și ele s-au dovedit false) prin care împuternicesc anumite persoane să se ocupe de înregistrarea și funcționarea firmelor respective. Asemenea procuri au în cuprinsul lor mențiunea că titularul procurii poate, la rândul său, să împuternicească altă persoană pentru conducerea afacerilor titularului firmei (sau contului, după caz), semnătura acestuia din urmă fiindu-i opozabilă titularului. Or, un astfel de document, acceptat de notari cu destul de multă ușurință, se vede de la început că nu poate să poarte pecetea seriozității.

Mizând pe clandestinitatea sediului real (altul decât cel declarat), firmele fantomă încep să funcționeze ca și când ar lucra în condiții normale. Astfel, acestea își confecționează ștampila proprie, se aprovizionează cu documente cu regim special, își deschid cont la bancă (de obicei, mai multe conturi la bănci diferite), efectuează importuri sau exporturi, fac acte de comerț intern (cel mai adesea, utilizând numerarul în locul decontărilor bancare).

Cum firmele fantomă lucrează în economia informală, unde predomină ca mijloc de plată numerarul, odată cu armonizarea legislației specific naționale cu cea comunitară privind prevenirea și sancționarea spălării banilor, au început să apară la

lumină o parte din tranzacțiile lor prin mecanismul de raportare a depunerilor și retragerilor de numerar mai mari de 10.000 euro (echivalent).

În felul acesta, vălul de mister al secretului bancar fiind ridicat, au început să apară la suprafață afacerile ilegale ale acestor firme fantomă. Asta este și explicația că în ultimul timp, numărul acestor firme fantomă descoperite este în creștere.

5.3.2 Condiții favorizatoare funcționării firmelor fantomă

A) Lipsa de vigilență a organismelor însărcinate cu înregistrarea societăților comerciale

- Este de știut faptul că, potrivit prevederilor legale, o persoană nu poate fi acționar unic decât la o singură societate cu răspundere limitată. Cu toate acestea, există nenumărate cazuri în care nu se respectă această prevedere. În loc ca, o dată cu solicitarea înființării unei noi firme cu acționar unic, să se verifice în baza proprie de date acest lucru, Registrul Comerțului solicită o declarație din partea celui care dorește să înființeze o astfel de firmă că îndeplinește condițiile legale. O astfel de declarație nu are nici o valoare, ea fiind dată în fals, iar noua societate se înregistrează în mod ilegal.
- Utilizând procedura verificării pașapoartelor, Registrul Comerțului își poate constitui o bază de date cu copii cel puțin ale pașapoartelor cetățenilor care au înființat deja firme, în felul acesta putându-se identifica actele de identitate false care s-au mai utilizat (prin folosirea de fotografii diferite).
- Deși certificatul de înregistrare este emis de Registrul Comerțului, cu ocazia atribuirii numărului fiscal, utilizând baza de date proprie, organele fiscale pot verifica autenticitatea contractelor de închiriere sau a actelor de proprietate. Acest lucru nu se întâmplă, din verificări recente rezultând că la dosarul fiscal apărea ca piesă un contract de închiriere fals, iar la rolul fiscal al titularului spațiului (care este un alt compartiment din aceeași administrație fiscală), acest contract nu figura ori valabilitatea sa era încetată prin rezilierea între timp a acestuia.
- Ușurința cu care unii notari autentifică sau legalizează înscrisuri, fără o verificare atentă a identității persoanelor care se prezintă în fața lor. Altfel cum putem să catalogăm efectuarea unor înscrisuri utilizând același pașaport, dar cu fotografii diferite? Mai mult, s-au constatat și cazuri când același pașaport s-a folosit în cazul unor cetățeni cu nume diferite (este adevărat, foarte apropiate în ce privește structura literelor numelui).
- Cu toate că la art. 269 (1) pct. 3 din Legea nr. 31/1990 privind societățile comerciale se precizează că începerea activității unei societăți cu răspundere limitată, înainte de a se fi efectuat integral capitalul social, se consideră infracțiune, actualul mod de înregistrare a firmelor face inoperantă o asemenea sancțiune. Aceasta, deoarece cu ocazia înregistrării firmei se solicită o chitanță din care rezultă depunerea unei sume într-un cont, care se consemnează numai, ea fiind retrasă imediat, fără a se cunoaște acest lucru de către cei ce operează înregistrarea firmei.

B) Slaba cooperare între instituțiile abilitate cu înființarea societăților comerciale

Cel puțin cinci categorii de instituții sunt implicate în procesul de înregistrare și funcționare formală a societăților comerciale. Aceste instituții sunt titulare ale următoarelor activități:

- autentificarea actelor și documentelor care sunt necesare procesului de înregistrare a firmelor, activitate executată de notarii publici; - activitatea de pregătire a documentelor necesare înregistrării, de înregistrare și de gestionare a dosarelor referitoare la înființarea societății și la mențiunile efectuate pe parcurs, activități realizate de Registrul Comerțului;
- activitatea de atribuire a codului fiscal și cea de înregistrare ca plătitoare de impozite și taxe a societăților comerciale, activități ce reprezintă atribuții ale organelor fiscale;
- magistrații delegați pe lângă Registrul Comerțului, care, în urma verificării îndeplinirii procedurilor legale, decid cu privire la înregistrarea societăților comerciale în Registrul Comerțului;
- organele bancare sunt implicate în două etape în procesul de înființare a societăților comerciale: o primă etapă a depunerii capitalului social într-un cont tranzitoriu sau prin consemnarea depunerii, iar cea de-a doua etapă o reprezintă deschiderea contului bancar cu care va lucra societatea respectivă.

Cu excepția unor măsuri luate în ultimul timp de către Registrul Comerțului și organele fiscale în vederea atribuirii într-un singur loc atât a numărului de înregistrare comercială, cât și a celui de înregistrare fiscală, nu cunoaștem acțiuni sau activități comune ale factorilor enunțați anterior pentru perfecționarea cadrului necesar înregistrării societăților comerciale. Lipsa cooperării între instituții se manifestă atât în etapa premergătoare înregistrării, dar mai ales pe parcursul funcționării societăților comerciale. Cel mai ilustrativ exemplu al lipsei de colaborare este cel referitor la înstrăinarea unei firme deja înregistrate.

Considerând că prin cesionarea părților sociale se modifică doar proprietarii firmei, nu se mai verifică și celelalte condiții legale aferente funcționării societății. De exemplu, nu se consultă propria bază de date pentru a se observa dacă noul proprietar (să zicem al unei societăți cu răspundere limitată cu acționar unic) mai deține sau nu o astfel de firmă, iar în caz afirmativ, să nu se legalizeze mențiunea de cesionare a părților sociale. Tot cu această ocazie, nu se conlucrează cu organele fiscale pentru a se vedea dacă contractul de închiriere al firmei ce urmează a fi înstrăinate mai este sau nu valabil, deoarece din practică s-a observat că, după înregistrarea unei societăți, proprietarul spațiului care a stat la baza atribuirii sediului social reziliază contractul de închiriere. Nu se verifică cu această ocazie nici dacă societatea cesionată prezintă datorii la bugetul de stat.

De fapt, despre cesionarea unei firme nu au cunoștință decât organele Registrului Comerțului, care nu comunică acest lucru și celorlalți factori interesați, respectiv organelor fiscale și celor bancare, astfel că acestea au în evidențele lor societatea comercială aflată în situația sa inițială. Evident că noii proprietari sunt obligați să aducă la cunoștință schimbările intervenite în funcționarea firmei, dar aceștia nu o fac, deoarece demersul înstrăinării se face cu un scop bine stabilit, și anume pierderea urmei societății, mai ales când aceasta este urmărită de organele de aplicare a legii. Lipsa acestei colaborări și comunicări poate avea, de exemplu, în domeniul bancar, consecințe deosebite care să conducă la pagube sau chiar la fraude bancare.

Este știut faptul că, pentru a se putea deschide un cont unei societăți comerciale, aceasta trebuie să prezinte documentele de înregistrare comercială și fiscală. Proprietarii ori administratorii firmei pot dispune personal de contul acesteia sau pot împuternici alte persoane să facă acest lucru.

Din practică s-a constatat că, deși proprietarii și administratorii firmei s-au schimbat prin înstrăinare sau cesionare, organele bancare neavând cunoștință de acest lucru, pe contul firmei continuă să lucreze foștii proprietari și administratori ori împuterniciții acestora, deși legal nu mai au dreptul. Noilor proprietari, de bună credință, neaducându-li-se la cunoștință existența conturilor cu care a lucrat firma, nu știu că firma lor este utilizată în continuare ca bază pentru funcționarea în continuare a conturilor acesteia.

Dacă, de pildă, prin conturile utilizate de foștii proprietari se fac operații ilegale, noilor proprietari li se poate aduce atingere imaginii lor, fără ca aceștia să fie implicați în vreun fel.

Cooperarea între Registrul Comerțului și organele bancare ar conduce la eliminarea unor asemenea situații și la diminuarea riscurilor de producere a fraudelor bancare.

C) Inexistența unor prevederi legale privind unele activități ce au loc în procesul înființării și funcționării societăților comerciale

i) Lipsa unor prevederi legale care să îngreuească dreptul de a se putea înființa, la același sediu, un număr nedefinit de societăți comerciale, sediu care, cel mai adesea, în cazul firmelor fantomă este situat în același apartament de bloc.

ii) Dacă în ceea ce privește procedura de înființare, lucrurile sunt relativ clare, nu același lucru putem să-l spunem despre metodologia înstrăinării societăților comerciale. Astfel, nu există reglementări în virtutea cărora să se efectueze verificări cu privire la:

- existența în continuare a valabilității documentelor pe baza cărora s-a atribuit sediul social;
- bonitatea noilor proprietari, în sensul că aceștia îndeplinesc condițiile legale pentru a deveni comercianți, adică nu au fost condamnați pentru infracțiuni ce îi fac incompatibili cu activitatea de comerciant; la fel, dacă noul proprietar mai este sau nu acționar unic la vreo societate comercială cu răspundere limitată, în cazul în care societatea nou achiziționată are, de asemenea, un singur asociat;
- nu există proceduri care să condiționeze cesionarea societății de dovada eliberată de organele fiscale că aceasta nu are datorii față de bugetul de stat și nu se află într-o fază de executare silită a unor datorii.

iii) Inexistența unor prevederi legale care, în cazul unor societăți ai căror asociați sunt cetățeni străini, să le oblige să aibă în conducerea administrativă cetățeni români, care să suplinească necunoașterea limbii și a legislației române de către comercianții străini.

iv) Nu există o obligație legală a băncilor de a comunica autorităților fiscale toate conturile deschise de comercianți. În felul acesta, organele fiscale nu-și pot face datoria, în cazul în care s-ar urmări unele debite neachitate de comercianți, deoarece aceștia nu declară conturile prin care efectuează cele mai multe operații și unde dețin disponibilități bănești.

5.3.3 Consecințele funcționării firmelor fantomă

Terenul de manevră al firmelor fantomă cu efect direct în dimensiunea economiei informale, precum și consecințele funcționării acestui tip de societăți comerciale fac ca o evaluare să fie greu de cuantificat.

Deși, s-a încercat determinarea contribuției economico-financiare la crearea produsului intern brut, totuși consecințele sunt mult mai ample, ele și tuându-se în domenii cu impact diferit. Ne referim la domenii precum: fiscal, bugetar, bancar, valutar, statistic etc.

i) Consecințele fiscale. Funcționând în clandestinitate, activitățile aducătoare de venit ale firmelor fantomă nu se evidențiază, astfel că avem de-a face cu fenomenul de evaziune fiscală, care conduce la neplata impozitelor și taxelor care se cuvin statului sau autorităților locale. Aceste sarcini fiscale neachitate variază de la impozite directe (impozitul pe profitul realizat, impozitul pe dividende, impozitul aferent salariilor plătite) la impozite indirecte (taxa pe valoarea adăugată, accize), ca și plățile ce trebuie făcute la fondurile speciale sau prelevările de natură nefiscală, precum: contribuția pentru asigurări sociale, contribuția pentru asigurări de sănătate, plata pensiei suplimentare etc.

ii) Consecințe bugetare. Prin nevirarea la bugetul statului a impozitelor și taxelor datorate, veniturile statului nu se realizează și în felul acesta nu se pot finanța unele activități care afectează întreaga populație, precum: învățământul, sănătatea, cultura, apărarea, ordinea publică, infrastructura, administrația, justiția etc. Culmea este că profitorii de pe urma funcționării firmelor fantomă, la rândul lor, sunt beneficiari ai unor servicii publice, dar la finanțarea cărora nu au contribuit, deși au realizat venituri substanțiale.

iii) Consecințe monetare, bancare și valutare. Caracteristica economiei informale, acolo unde evoluează firmele fantomă, o constituie plățile în numerar care se fac între asemenea societăți comerciale. Dimensiunea relațiilor dintre firmele fantomă fac ca o mare cantitate de numerar să circule în paralel cu economia de la suprafață, care operează cu plățile bancare, prin virament. Concentrarea unei asemenea cantități de numerar în anumite sectoare comerciale și localități poate conduce la crearea de dezechilibre în aprovizionarea ritmică a întregului teritoriu cu numerar, conducând la creșterea costurilor cu transportul interjudețean al acestuia.

Obținerea de importante sume neimpozabile poate conduce la presiuni artificiale asupra cursului de schimb al leului, deoarece firmele fantomă apar în avantaj (în privința resurselor financiare) față de firmele care operează legal și care licitează în vederea obținerii de valută. Apare, așadar, o concurență neloială între participanții la licitația valutară. Dar, așa cum am arătat, sumele obținute de firmele fantomă în cea mai mare parte nu se depun în bancă, iar în aceste condiții procurarea valutei se face de pe piața neagră, încurajându-se schimbul ilegal de valută care, la rândul său, conduce la evaziunea fiscală.

Pentru a preîntâmpina efectele inflației și ale unor eventuale confiscări din partea autorităților statului, sumele obținute din economia informală, în special de către firmele fantomă deținute de cetățeni străini, după ce în prealabil au fost transformate în valută, se transferă în străinătate, conducând, în felul acesta, la accentuarea dezechilibrului balanței de plăți externe, aceasta, deoarece transferul nu este însoțit de o contraprestație. De cele mai multe ori, acest gen de transfer valutar se realizează sub forma plăților în avans ale unor importuri, care nu se mai realizează. Ușurința unor asemenea transferuri valutare este îngăduită de actualul regulament valutar, foarte permisiv după părerea noastră.

iv) Consecințele de politică macroeconomică. Activitățile firmelor fantomă nu se regăsesc în documentele oficiale care stau la baza întocmirii diferitelor și tuajii statistice. Aceste statistici, necuprinzând sectorul economiei informale vor reflecta deformat realitatea și deci deciziile de politică economică și socială luate de guvern sau de alte autorități nu pot conduce la concluzii corecte. Iată numai două exemple semnificative în acest sens:

Este cunoscut că firmele fantomă nu au personal salarizat cu carte de muncă sau convenție civilă de prestări servicii. Salariații care lucrează la acest tip de firme sunt plătiți direct de patroni, în numerar, nesemnând nici un document din care să rezulte suma primită. Lucrând în aceste condiții, numărul real al șomerilor nu corespunde realității și nici nivelul salariului minim sau mediu pe economie.

Un al doilea exemplu este din domeniul vamal. Datorită faptului că nu pentru toate mărfurile importate există prețuri stabilite de autorități, în funcție de care se calculează taxele vamale și celelalte impozite și taxe plătite la autoritățile vamale, firmele fantomă declară, pentru mărfurile importate, prețuri ridicol de mici, pentru a plăti taxe cât mai mici. Diferențele față de prețurile de pe piață sunt așa de mari (uneori 10-20 ori) încât importatorii (firmele fantomă) renunță la recuperarea taxei pe valoarea adăugată care s-a plătit în vamă. Practicarea unor asemenea prețuri conduce la denaturarea balanței comerciale, al cărei sold negativ nu corespunde realității. Asemenea prețuri de import conduc la neluarea sau luarea unor măsuri eronate cu privire la protecția produselor românești în fața unei concurențe nelocale.

v) Consecințe sociale și de siguranță națională. Deținerea unor importante sume de bani de către patronii firmelor fantomă face să se adâncească și mai mult diferența între bogați și săraci. Pe lângă acumularea unor averi fabuloase și afișarea unui stil de viață luxos, deținătorii unor asemenea sume de bani îi pot folosi în scopuri care pot aduce atingere și garanței naționale prin: coruperea unor înalți funcționari de stat pentru înlesnirea unor afaceri profitabile sau magistrați care să nu-și facă datoria în cazul descoperirii unor ilegalități săvârșite, finanțarea unor partide politice sau politicieni, finanțarea unor grupuri sau persoane din mass-media pentru a propaga interesele deținătorilor de capitaluri ilicite; finanțarea unor organizații naționaliste, șovine sau chiar teroriste.

vi) Consecințe cu impact internațional. Cu toate că, în drept, România nu se proclamă o țară care admite regimul de paradis fiscal, în fapt, prin nivelul ridicat al economiei informale, acest lucru se realizează. Evident că funcționarea firmelor fantomă reprezintă un fapt ilegal față de țările paradis fiscal unde firmele acționează la vedere, iar impozitele și taxele nu se plătesc deloc ori nivelul acestora este foarte redus. Integrarea țării noastre în Comunitatea Europeană impune luarea măsurilor necesare pentru ținerea sub control a acestui fenomen și reducerea nivelului său la un procent rezonabil, comparabil cu țările din Europa Occidentală. Aceasta implică atât perfecționarea legislației interne și luarea măsurilor necesare aplicării mai bune a acesteia, cât și o mai strânsă colaborare zonală, continentală sau chiar mondială în vederea unirii eforturilor pentru diminuarea acestui flagel.

Pătrunderea fondurilor obținute din economia informală de către firmele fantomă în circuitul financiar-bancar național și internațional, prin intermediul căruia se spală, se curăță, se reciclează, face necesară și mai acut îmbunătățirea colaborării internaționale.

5.3.4 Contracarea fenomenului infrațional

A) Perfecționarea cadrului legislativ referitor la înființarea și funcționarea societăților comerciale

i) Interzicerea înființării de societăți comerciale care au sediul social în apartamente de locuințe. Această propunere ar duce la diminuarea semnificativă a numărului de firme care au sediul social fictiv. O eventuală derogare de la interdicția de mai sus s-ar putea referi în exclusivitate la înființarea de societăți comerciale care au sediul social în apartamentul propriu al asociatului (asociaților). Regula ar trebui să o constituie înființarea și funcționarea societăților comerciale cu sediul social situat în clădiri amenajate cu destinația de birouri.

Propunerea enunțată mai sus ar putea stârni discuții cu privire la îngrădirea drepturilor economice ale investitorilor, mai ales a celor străini care nu dețin proprietăți locative în România și nici nu pot să-și permită închirierea unui spațiu într-o clădire de birouri. Lipsa unor asemenea investitori considerăm că nu reprezintă o pierdere pentru economia națională, ba din contră, eliminarea și tuaiției existente din prezent, când există investitori străini specializați în firme fictive și unde aportul de capital străin este de aproximativ 100 USD (capitalul minim pentru înființarea unei societăți cu răspundere limitată).

ii) Obligativitatea montării firmei la sediul social al societăților comerciale ar facilita efectuarea controalelor fiscale și de altă natură și ar descuraja fenomenul clandestinității. O asemenea obligativitate ar pune în evidență seriozitatea unor firme care funcționează în același apartament și ar reduce din elanul administratorilor de bloc care eliberează cu prea multă îngăduință adevăruri din care rezultă acordul asociației de locatari cu privire la funcționarea unor firme în blocul respectiv.

Lipsa firmei și nefuncționarea societății comerciale la sediul social declarat ar trebui sancționate imediat, prin radierea de la Registrul Comerțului, pe lângă sancțiunea penală în cazul evaziunii fiscale.

Evident că radierea societății, ca măsură extremă, trebuie aplicată atunci când se dovedește reaua credință a comerciantului, intenția acestuia de a-și ascunde sediul real al afacerii. Altfel, în cazul neglijenței, al neștiinței etc., sancțiunea trebuie circumscrisă în domeniul contravențional.

iii) Deoarece din practică s-a observat că cel mai des implicate în fenomenul firmelor fantomă sunt societățile comerciale care au ca asociați/administratori cetățeni străini, o propunere menită să îmbunătățească climatul legal de afaceri se referă la angajarea obligatorie la aceste societăți a unor administratori cetățeni români. Un astfel de procedeu este prezent în majoritatea statelor cu o economie de piață dezvoltată; în felul acesta ar exista o mai bună conlucrare a societăților comerciale cu autoritățile, eliminându-se actuala situație când administratorii cetățeni străini fie nu cunosc legislația română, fie de cele mai multe ori părăsesc țara imediat ce au efectuat o afacere de anvergură ilegală.

iv) Interzicerea funcționării mai multor societăți comerciale la același sediu. Această măsură s-a dovedit a fi necesară datorită sporirii și tuaițiilor depistate în urma cărora s-a constatat că în același apartament s-au înregistrat zeci de societăți comerciale, de cele mai multe ori aparținând unor cetățeni străini. Din păcate, s-au specializat în asemenea practici funcționari aparținând chiar unor instituții aflate în lanțul aprobării și avizării înființării de societăți comerciale. În această și tuaiție s-a ajuns din cauză că asemenea fapte nu sunt sancționate legal.

Depistarea unor asemenea anomalii s-ar putea lesne pune în evidență prin consultarea bazei de date atât a Registrului Comerțului, cât și a organelor fiscale.

Dar, chiar și în condițiile depistării, nu există o prevedere legală ce poate fi invocată pentru a nu se opera înregistrarea firmelor la același domiciliu. Din verificările efectuate pe teren s-a constatat însă că nici una din firmele înregistrate la aceeași adresă nu funcționează în acel sediu declarat, ele fiind în fapt firme fantomă create cu concursul legislației prea permissive în asemenea situații.

v) Obligativitatea băncilor comerciale de a raporta la organele fiscale conturile deschise de agenții comerciali. O asemenea obligație s-ar putea institui fie printr-un act normativ al guvernului, fie printr-o normă emisă de Banca Națională a României. De altfel, o asemenea sarcină există, dar cu referire la agenții economici care de cele mai multe ori declară un și ngur cont sau chiar mai multe, dar prin care efectuează numai operațiuni legale. Conturile prin care se efectuează operațiuni ilegale nu se raportează la organele fiscale. De altfel, acesta este principiul pe care funcționează firmele fantomă. Cunoscând toate conturile firmelor, organele fiscale pot depista mai ușor situațiile de evaziune fiscală atât din verificările efectuate pe teren, la sediul acestora, cât și cu ocazia examinării diferitelor raportări periodice referitoare la impozitele și taxele datorate și plătite de societățile comerciale.

B) Mai buna conlucrare între factorii implicați în procesul de înregistrare și funcționare a societăților comerciale

Deși în etapa actuală procedurile pe care le vom descrie în continuare par a conduce la creșterea birocrăției și deci la descurajarea potențialilor investitori să-și deschidă societăți comerciale, o dată cu informatizarea societăților deținătoare de baze de date necesare verificării diferitelor informații, acest impediment poate fi considerat înlăturat.

i) Colaborarea între Registrul Comerțului și direcțiile specializate din cadrul Ministerul Administrației și Internelor care dețin bazele de date referitoare la evidența populației, respectiv evidența străinilor. Prin legarea bazelor de date de mai sus se pot face verificări on-line cu privire la autenticitatea unor documente de identitate, înlăturându-se actuala situație când se pot înființa și cesiona societăți comerciale cu ajutorul unor documente false, falsificate, furate sau pierdute.

O modalitate facilă de identificare a unor persoane aflate sub o identitate falsă sau care fac declarații false cu privire la înregistrarea unei societăți cu asociat unic (de exemplu) ar fi implementarea sistemului de verificare utilizat de poliția de frontieră pentru depistarea pașapoartelor false sau a persoanelor indezirabile. Tot cu Ministerul Administrației și Internelor se poate colabora și în vederea consultării fișierului de cazier pentru a depista persoanele care doresc să înființeze societăți comerciale și care au săvârșit infracțiuni ce le fac incompatibile cu calitatea de comerciant.

ii) Colaborarea Registrului Comerțului cu Ministerul Finanțelor Publice cu privire la autenticitatea contractelor de închiriere pe baza cărora se atribuie sediul social. În măsura în care acestea ar fi concentrate în baza de date la nivel județean, consultarea lor nu ar constitui o problemă.

Începând cu 2001, stabilirea și colectarea taxelor locale, între care și impozitul pe clădiri, intră în competența consiliilor locale, urmare a procesului de descentralizare administrativă. Acest fapt îngreunează propunerea făcută, nemaexistând o autoritate centrală care să centralizeze informațiile referitoare la proprietățile imobiliare, cel puțin până la data funcționării din plin a cadastrului imobiliar. Dar, chiar și în această situație, evidența pune în legătură imobilul cu proprietarul său, nu și cu chiriașii acestuia.

Tot prin colaborarea cu Ministerul Finanțelor Publice se pot depista situațiile în care, cu ocazia cesionării de firme, se caută să se scape de datoriile pe care societatea le are față de stat ori chiar care se află în executare silită.

Colaborarea trebuie să fie privită însă și în sens invers, de la constatările organelor de control în ceea ce privește funcționarea ilegală a societăților comerciale către Registrul Comerțului, care poate dispune sau propune tarife legale.

iii) Conectarea băncilor comerciale la fișierul Registrului Comerțului în vederea consultării sale pentru a exista certitudinea că firmele sunt înregistrate legal și, mai ales, pentru a preîntâmpina situația când acestea sunt cesionate unor noi proprietari, care nu au cunoștință de funcționarea unor conturi deschise de vechii proprietari. Dacă în urma consultării fișierului comercianților se constată înstrăinarea firmelor, rezultă o situație de ilegalitate a funcționării conturilor. Într-o asemenea situație, conturile pot fi blocate până când noii proprietari vor face cuvenitele rectificări cu privire la persoanele ce au drept de a dispune de cont sau chiar pot închide asemenea conturi.

iv) Eticheta de fantomă poate fi atribuită nu numai societăților comerciale, ci și altor entități care funcționează pe principiul nonprofit, cum sunt fundațiile și asociațiile, fie sunt persoane juridice străine, care sunt reprezentanțe sau birouri comerciale. În primul caz, înregistrarea entităților respective se face prin intermediul organelor judecătorești, care transmit aceste înregistrări la Ministerul Justiției, care este depositoryul registrelor fundațiilor și organizațiilor, iar în cazul reprezentanțelor comerciale, înregistrarea se face de către Ministerul Industriei și Comerțului. Chiar dacă asemenea persoane juridice au un scop bine definit, nu de puține ori s-au constatat cazuri când acestea au efectuat acte de comerț în condiții ilicite, realizând profituri, dar care nu s-au impozitat, având loc în fapt o evaziune fiscală. Pentru depistarea unor asemenea situații se impune perfecționarea conlucrării între sistemul fiscal și cel bancar, pentru depistarea încălcărilor de lege.

C) Perfecționarea activității organelor însărcinate cu aplicarea legii

Cel mai adesea în contact cu fenomenul firmelor fantomă vin organele însărcinate cu aplicarea legii, în special organele de control financiar, fiscal, vamal și cele de cercetare penală. Depistarea la timp a funcționării firmelor fantomă și acționarea de îndată în vederea contracarării funcționării lor ilegale constituie sarcini ce trebuie perfecționate. Rapidității cu care își desfășoară activitatea firmele fantomă trebuie să i se răspundă cu aceeași monedă, altfel fenomenul devine necontrolabil.

i) Primele chemate să depisteze firmele fantomă ar trebui să fie organele fiscale care, fie prin controlul la fața locului, fie prin sesizarea nedepunerii unor raportări financiare obligatorii de către contribuabili, ar trebui să conducă la luarea unor măsuri de urgență pentru stoparea funcționării în clandestinitate a unor asemenea societăți. Printr-o conlucrare mai strânsă cu Registrul Comerțului se pot afla informații despre eventualul nou sediu social sau, în lipsa acestuia, luarea măsurilor de radiere a firmei. Nu lipsită de importanță ar fi informarea organelor bancare pentru închiderea conturilor unor asemenea societăți comerciale.

Cu toate că în reglementările de ordin fiscal figurează sarcina luării de măsuri în cazul în care nu se depun declarațiile fiscale ori acestea sunt eronate, organele fiscale reclamă imposibilitatea efectuării acestor sarcini prin lipsa personalului aferent. La actualul număr de societăți ce revin unui inspector fiscal, verificarea, cel puțin anuală a acestora, ar însemna înzecirea aparatului fiscal.

ii) și organele vamale pot depista existența firmelor fantomă, cu ocazia efectuării operațiunilor de vămuire aferente importurilor sau exporturilor. Prin apelarea fișierului Registrului Comerțului (în măsura în care vămile sunt conectate la asemenea baze de date), se pot depista situații în care sediul social s-a schimbat fără operarea acestuia la Ministerul Finanțelor Publice în baza de date a codurilor fiscale. La un asemenea control, prin apelarea bazelor de date ale aparatului fiscal,

se pot reține situații în care contractele de închiriere aferente sediului social nu mai sunt valabile. Depistarea funcționării în clandestinitate se poate efectua și cu ocazia controlului vamal ulterior, desfășurat fie pentru calculul și încasarea unor diferențe de taxe vamale, urmare a calculării eronate a acestora, fie cu ocazia verificării respectării condițiilor care trebuie îndeplinite pentru acordarea unor facilități vamale.

iii) Cei mai îndreptățiți să lupte cu fenomenul firmelor fantomă, prin sarcini de serviciu și specificul activității, sunt comisarii Gărzii Financiare. Pentru creșterea operativității sale, Garda Financiară trebuie să dispună de o logistică care să-i permită accesul la bazele de date care cuprind informațiile necesare stăpânirii fenomenului controlat. Având în vedere caracterul inopinat al controlului, desfășurarea acestuia la fața locului, comisarii Gărzii Financiare trebuie dotați cu tehnică de calcul mobilă cu acces on-line la baze de date, precum: informații de la Registrul Comerțului, informații fiscale, informații vamale, informații despre evidența populației, despre străinii intrați sau ieșiți din țară. Coroborarea acestor date cu informații obținute pe căi specifice, precum și cele furnizate de organisme specializate în culegerea de informații constituie o premisă pentru ținerea sub control a funcționării firmelor fantomă.

iv) Nu în ultimul rând trebuie perfecționată activitatea organelor de cercetare penală, respectiv poliția și parchetul. Aceste organe acționează la sesizarea de către organele de control sau alte instituții. Făcând parte, într-un anumit fel, din actul de justiție, unde aspectele formale au importanța lor, modul de acțiune al acestora este mai lent, în contradicție oarecum cu rapiditatea cu care se mișcă firmele fantomă. Iată de ce modul de reacție al organelor de cercetare penală trebuie adaptat domeniului respectiv.

Infrațiunile săvârșite de firmele fantomă sunt infracțiuni fără violență, ele vizând, cel mai adesea, domeniul evaziunii fiscale. De aceea, credem că trebuie acordată o importanță mai mare confiscării, indisponibilizării sumelor obținute ilicit. Pentru aceasta, ar trebui acționat cu mai mare rapiditate în instituirea unor măsuri asiguratorii, precum sechestrarea unor bunuri și mai ales blocarea conturilor. Funcționând în clandestinitate, firmele fantomă efectuează plățile în aceeași zi în care au avut loc încasări, astfel că rareori mai există disponibil în conturi. La un asemenea ritm al decontărilor trebuie adaptată și procedura blocării conturilor.

CAP. 6 CADRUL INSTITUȚIONAL ÎN VEDEREA PREVENIRII ȘI COMBATERII ECONOMIEI INFORMALE

6.1. Organizații internaționale implicate în combaterea economiei informale

În lupta împotriva combaterii fenomenelor specifice economiei informale au fost înființate organizații internaționale, de cele mai multe ori specializate, care prin intermediul unor programe încearcă găsirea unor soluții la probleme mergând de la limitarea acestora și până la conștientizarea opiniei publice asupra gravității activităților de acest gen.

Această modalitate de răspuns a comunității internaționale a fost determinată de faptul că grupurile criminale au venit în întâmpinarea globalizării prin organizarea de rețele transnaționale în scopul conducerii propriei activități cu o mai mare eficiență, în principal cu ajutorul mijloacelor tehnologice sofisticate și datorită exploatarea granițelor libere.

Noile sisteme de comunicații și tehnologia avansată au micșorat distanțele între state, au deschis granițele și au creat oportunități inimaginabile pentru interacțiuni pe plan politic sau social, dar și pentru extinderea fenomenelor aflate în legătură directă cu economia informală. Se încearcă astfel să se depisteze ultimele tendințe printre grupurile criminale organizate, scoțându-se în evidență potențialul lor distructiv la nivel global și încercând astfel să găsească principalele metode preventive care pot fi avute în vedere.

Problematika aceasta deosebit de complexă a făcut obiectul numeroaselor organizații internaționale, începând cu Organizația Națiunilor Unite, inclusiv prin instituții specializate ca Fondul Monetar Internațional și Banca Mondială, Organizația de Cooperare și Dezvoltare Economică, structurile regionale de tipul Consiliului de Cooperare și Securitate Asia-Pacific, EUROPOL, FATF, dar și al formațiunilor neguvernamentale de genul INTERPOL.

Aria acestor activități include acțiuni de cooperare între state, asistență în procesul de implementare legislativă și în găsirea celor mai bune metode de prevenire, organizarea de grupuri de lucru, sprijinirea societății civile, întărirea reglementărilor legale, consultanță, pregătirea de seminarii sau alte modalități de explicare a fenomenelor criminalității internaționale.

O primă specializare o întâlnim în cazul Organizației Națiunilor Unite datorită înființării unor structuri ce au ca scop principal, prevenirea criminalității internaționale și reformarea justiției. Este vorba de Institutul Interregional de Cercetare a Criminalității și Justiție, de Comisia de Prevenire a Crimelor și Justiție Penală, de amplificarea cooperării la nivel regional, subregional sau global în cazul Programului Rețea al Națiunilor Unite de Prevenire a Criminalității și Justiție Penală, de luptă contra drogurilor, traficului de persoane și terorismului prin Oficiul Națiunilor Unite pentru Droguri și Crime și a Comisiei de Narcotice.

Institutul Interregional de Cercetare a Criminalității și Justiție (UNICRI) [408] a fost înființat pentru a sprijini țările în prevenirea criminalității, precum și în instrumentarea justiției penale. Acesta este mandatat să asiste

organizațiile interguvernamentale, guvernamentale și nonguvernamentale în efortul lor de a implementa și formula politici în domeniul prevenirii criminalității și administrării justiției. Institutul trebuie să contribuie prin intermediul cercetării, instruirii și schimbului de informații la formularea și implementarea politicilor în domeniul prevenirii și controlului criminalității. Ca parte a ONU, institutul își fixează activitățile în concordanță cu prioritățile indicate de **Comisia Națiunilor Unite de Prevenire a Criminalității și Justiție Penală**. În particular se mențin relații strânse de lucru cu agențiile Națiunilor Unite, în principal cu **Oficiul Națiunilor Unite pentru Droguri și Crime (UNODC)**. Relații de cooperare se pot stabili și cu **Centrul pentru Dezvoltare Socială și Afaceri Umanitare al Națiunilor Unite** de la Viena în domeniile ce vizează prevenirea crimei, dar și cu alte organizații internaționale.

Comisia de Prevenire a Crimelor și Justiție Penală (CPCJP) [406], reflectă munca unor organizații interguvernamentale ce au ca scop implementarea unei strategii globale legate de prevenirea criminalității și promovarea unui sistem eficient al justiției penale.

Comisia are și rolul de a formula rezoluții cadru pentru acțiunile *Consiliului Economic și Social*, ce vor îndruma și operațiunile *Centrului Internațional de Prevenire a Criminalității*. Se oferă statelor o posibilitate de schimb a informațiilor referitoare la modalitatea de luptă la nivel mondial cu criminalitatea. Rezoluțiile Comisiei îndrumă și acțiunile UNODC în lupta împotriva criminalității.

Programul Rețea al Națiunilor Unite de Prevenire a Criminalității și Justiție Penală (PNI) a fost înființat de Secretariatul Națiunilor Unite ca o rețea de institute în scopul recunoașterii importanței cooperării regionale și interregionale. Programul a fost dezvoltat în scopul asistării comunității internaționale în amplificarea cooperării în domeniul prevenirii criminalității și a justiției penale la nivel global, regional sau subregional. Componentele acestei rețele furnizează o varietate de servicii, incluzând schimbul de informații, cercetarea și instruirea.

Programul Global al Națiunilor Unite împotriva Corupției (GPAC), are în vizor țări cu economie vulnerabilă sau în tranziție, promovând măsuri anticorupție în sfera publică, sectorul privat, precum și la nivelul cel mai înalt al sistemului financiar și politic.

La nivel național măsurile anticorupție vor fi legate de:

- asistarea proiectelor de revizuire legislativă în scopul întăririi rolului dispozițiilor legale;
- furnizarea de asistență în înființarea organismelor anticorupție;
- dezvoltarea de măsuri preventive anticriminalitate de genul campaniilor de avertizări publice;
- promovarea integrității în sectoarele public și privat prin furnizarea de asistență tehnică în reformele ce vizează serviciile civile, dezvoltarea și implementarea de coduri de conduită sau standarde pentru oficiali;
- furnizarea de asistență pentru înființarea de capacități de prevenire a corupției și trafic ilegal de fonduri;
- sprijinirea societății civile și a organizațiilor neguvernamentale în lupta împotriva corupției;
- evaluarea instituțiilor existente, strategiilor, politicilor, măsurilor și instrumentelor utilizate împotriva corupției.

Programul Global împotriva Organizațiilor Criminale Transnaționale, a fost înființat ca urmare a realei amenințări a organizațiilor transnaționale criminale asupra structurii sociale, politice și economice a statelor, fiind emisă o Convenție

Internațională împotriva Crimei Organizate (**TOC**).

Două studii regionale de estimare vor acoperii, primul regiunea Asia Centrală cu vedere particulară pentru Kazakhstan, Tajikistan, Uzbekistan și Republica Cehă, iar al doilea, regiunea Africa de Vest cu specific pe Coasta de Fildeș, Senegal, Gana, Nigeria și Siera Leone. Sunt planificate estimări și pentru Africa de Est și Asia de Sud.

Ca organizații specializate ale Națiunilor Unite, ce desfășoară programe de combatere a fenomenelor de economie informală menționăm **Fondul Monetar Internațional** și **Banca Mondială**.

Fondul Monetar Internațional [391], mai ales după 11 septembrie 2001 și-a făcut o prioritate din lupta împotriva fenomenului spălării banilor, dar și al finanțării terorismului. Organizațiile criminale exploatează diferențele existente între sistemele naționale de combatere a fenomenului, în vederea prevenirii transferului de sume ilegale în jurisdicții slab protejate legal.

FMI este un forum internațional de colectare și difuzare a informațiilor, de dezvoltare de noi abordări ale fenomenului, de promovare de politici desirabile și standarde în lupta împotriva spălării banilor. În plus se oferă și asistență tehnică statelor interesate, supraveghere a sistemelor economice și conformarea cu standardele internaționale AML și CFT.

Asistența tehnică este oferită în domenii ca macroeconomie, politica de taxe, managementul cheltuielilor, sistemul de schimb, sectorul financiar, statistici macroeconomice și fiscale, prin trimitere de experți, organizarea de cursuri de instruire, seminarii, misiuni pe durată limitată sau consultații on-line.

Banca Mondială, la data de 11 aprilie 2006 la Washington, a avansat o strategie de luptă împotriva corupției, știindu-se că acest fenomen are implicații grave pentru procesul de guvernare și de dezvoltare.

Corupția determină ineficiența guvernării, slăbește sistemele și denaturează piețele, având ca principal rezultat investiții ineficiente, economie instabilă și obținerea de către cetățeni a unor venituri modeste. S-a demonstrat că eradicarea fenomenului poate duce la o creștere de până la patru ori a veniturilor. Ca urmare a acestei strategii măsurile anticorupție vor sta la baza tuturor instrumentelor bancare, inclusiv împrumuturile și asistența tehnică, urmate de o creștere a investițiilor bancare în domenii de tipul reformei serviciilor publice, libertății informațiilor, reformelor judiciare ce vor fi permanent monitorizate printr-un raport anual al Corporației Financiare Internaționale.

Organizații independente în lupta împotriva economiei informale:

i) INTERPOL [393] este o organizație neguvernamentală ce cuprinde 184 de state membre, acoperind un domeniu larg de luptă împotriva terorismului, infraționalității financiare, traficului de ființe umane și traficului de droguri.

În cazul terorismului, datorită impactului pe care acest fenomen îl are asupra societății globale, Interpolul acționează în scopul sprijinirii statelor membre în acțiuni de combatere, în același timp colectând, analizând și transmițând informații statelor membre referitoare la modul de organizare a grupurilor infracționale.

În materia infraționalității financiare și criminalitate high-tech, Interpolul încercă să limiteze aceste fenomene cooperând cu companiile software, băncile centrale sau alte entități relevante.

Interpol are în vedere și limitarea sau stoparea traficului de ființe umane și de droguri identificând noile tendințe ale organizațiilor criminale ce acționează la nivel internațional.

ii) Consiliul de Securitate și Cooperare Asia Pacific (CSCAP) [382] a fost conceput ca cea mai ambițioasă propunere de regularizare a problematicii securității

în regiunea Asia-Pacific. În cooperare cu **Forumul Regional ASEAN (ARF)**, a fost creat Grupul de lucru privitor la criminalitatea transnațională, datorită impactului pe care acest fenomen îl are la adresa securității regionale. Existența acestui grup reprezintă o modalitate de răspuns a analiștilor de securitate privitoare la reala amenințare a criminalității transnaționale, fapt dovedit prin problemele puse în discuție în cadrul reuniunilor care au avut loc până acum.

iii) EUROPOL [386] este o organizație a Uniunii Europene cu misiunea de a asista statele membre și implicit autoritățile judiciare din acestea în combaterea formelor grave de criminalitate internațională. Cooperarea Europol are în vedere și țările candidate, cele nemembre sau organizațiile internaționale cu specific asemănător, prin intermediul schimbului de date, cooperare tehnică sau strategică. Există astfel cooperări operaționale cu Islanda, Norvegia și SUA, convenții strategice cu Columbia, Rusia și Turcia, cooperări strategice cu organizații ale Uniunii Europene de tipul Băncii Centrale Europene, Comisia Europeană, Oficiul Antifraudă (OLAF), convenții operaționale cu organizații internaționale de tipul **Interpol** și convenții strategice cu **World Custom Organization** și **UNODC**. Au fost identificate cinci domenii prioritare în combaterea criminalității organizate și anume traficul de droguri, imigrația ilegală, terorismul, falsificarea de bani și criminalitatea financiară.

Prin activitatea organizației au fost identificate noile direcții de acțiune ale criminalității organizate, reprezentate de:

- lărgirea ariei de activitate a grupurilor criminale din punct de vedere a tipurilor de activități și a zonelor geografice;
- obținerea de avantaje de către grupurile criminale prin ascunderea activităților în cadrul structurilor companiilor legale;
- creșterea calității bancnotelor contrafăcute;
- amplificarea procedurilor de imigrație ilegală;
- diversificarea ofertei de droguri;
- deplasarea criminalității organizate în aria infracțiunilor cu profit ridicat, dar cu risc scăzut, de genul înșelăciuniilor, furtului de țigări sau alcool sau a furturilor din buzunare;
- dominarea în interiorul statelor membre a grupurilor criminale indigene, aflate în strânsă legătură cu cele străine;
- creșterea rolului profesioniștilor în interiorul grupurilor de crimă organizată.

Organizația de Cooperare și Dezvoltare Economică (OECD) [399], joacă un rol important în combaterea fenomenelor de corupție prin intermediul Convenției **OECD** împotriva mitei, instituită în anul 1997 ca principal instrument în cazul afacerilor realizate în afara granițelor.

Convenția se referă la mita din străinătate, oferită în țările în dezvoltare oficialilor pentru un serviciu public, pedepsită ca infracțiune. Situația acestui fenomen este monitorizată sistematic. Datorită faptului că din ce în ce mai multe state devin semnatare ale Convenției, iar activitatea OECD se întinde în regiunea Asia-Pacific, Europa de Sud-Est și Centrală, Caucaz, Asia Centrală, America Centrală, activitatea organizației este globală, furnizând standarde unice în lupta împotriva corupției.

Ca instrumente OECD pentru combaterea anticorupției menționăm :

- Convenția din 1997 de combatere a mitei oficialilor publici în tranzacțiile de afaceri internaționale;
- Recomandarea din 1997 a Consiliului în combaterea mitei în tranzacțiile de afaceri internaționale;

- Recomandarea 1996 a Consiliului cu privire la deductibilitatea taxelor asupra mitei în tranzacțiile de afaceri internaționale;
- Liniile directoare OECD pentru întreprinderile multinaționale;
- Declarația din 2003 privind mita în cazul creditelor de export la nivel oficial.

iv) Financial Task Force on Money Laundering (FATF) [387] a fost înființată în timpul Samitului G7 de la Paris din anul 1989, cu scopul inițial de a combate spălarea banilor proveniți din droguri, iar ulterior examinarea tehnicilor și a noilor tendințe în cazul spălării banilor, dezvoltarea măsurilor specifice de luptă împotriva fenomenului și supervizarea acțiunilor în acest sens la nivel național sau global. Organizația cooperează cu structuri regionale implicate în combaterea spălării de bani de tipul Forței de Acțiune Financiară din Caraibe, Grupul Eurasiatic, Grupul Asia Pacific împotriva spălării banilor, dar și cu cele internaționale de genul băncilor regionale de dezvoltare, FMI, Băncii Mondiale, Interpol, Europol, BCE sau UNODC.

FATF are în vedere următoarele probleme strategice :

- emiterea de standarde internaționale pentru combaterea spălării banilor și finanțării terorismului;
- crearea unui cadru de acțiune globală împotriva acestor fenomene;
- asigurarea implementării de către proprii membrii a recomandărilor emise;
- dezvoltarea relațiilor dintre membrii organizației, structurilor regionale ale FATF (FSRBS), Grupul de Supervizare a Băncilor (OGBS) și statele nemembre;
- elaborarea de studii asupra tipologiilor spălării de bani;
- informarea opiniei publice asupra importanței acestor fenomene.

v) Grupul EGMOND este numit așa după palatul EGMOND - Aremberg din Bruxelles, care a fost locul primei întâlniri a Grupului în anul 1995. La această întâlnire au participat reprezentanți din 24 de state și 8 organizații internaționale pentru a discuta despre organizațiile specializate pentru prevenirea spălării banilor, cunoscute acum sub denumirea de „*unități de informații financiare*” (FIU's).

În prezent grupul Egmond numără 48 de membri. Scopul acestui organism îl constituie cooperarea internațională între agențiile naționale specializate în lupta internațională împotriva spălării banilor. În acest sens, între statele membre ale grupului se pot efectua schimburi de informații financiare legate de spălarea banilor, în baza unor memorandumuri de înțelegere (bi sau multilaterale). De asemenea, membrii grupului au acces la Web Egmond securizat, cuprinzând o bază de date internațională aferentă fenomenului de spălare a banilor. De curând numărul de membri a crescut la 53, printre care se numără și țara noastră.

vi) Grupul de acțiune financiară în domeniul spălării banilor (GAFI) este un organism interguvernamental al cărui scop constă în dezvoltarea și promovarea politicilor de combatere a spălării banilor. În mod curent, GAFI este alcătuit din 26 de țări și 2 organisme internaționale. Membrii săi sunt țări, centre financiare însemnate din Europa, America de Nord și Asia. În vederea acoperirii tuturor aspectelor relevante ale luptei împotriva spălării banilor, GAFI a întocmit 40 de recomandări care stabilesc cadrul de bază pentru eforturile îndreptate împotriva spălării banilor și sunt proiectate pentru a avea aplicabilitate universală, completate ulterior cu alte 9 recomandări speciale asupra finanțării terorismului.

GAFI recunoaște că țările au sisteme financiare și juridice diferite și de aceea nu toate pot lua măsuri identice. Recomandările sunt principii în acest domeniu, care se aplică în funcție de condițiile specifice ale țărilor și de cadrul lor constituțional.

În rezumat, cele 40 de recomandări se pot grupa astfel:

a) Cadrul general, în care se inserează principii cu privire la legiferarea luptei pentru combaterea spălării banilor.

b) Rolul sistemelor juridice naționale în combaterea spălării banilor:

- sfera de cuprindere a infracțiunii de spălare a banilor;
- măsuri asiguratorii și confiscarea bunurilor provenite din activități ilicite, ca infracțiuni primare de spălare a banilor.

c) Sporirea rolului sistemului financiar:

- sfera de cuprindere, bănci și instituții financiare nonbancare;
- reguli de identificare a clientului și păstrarea înregistrării tranzacțiilor suspecte de spălare a banilor;
- raportarea tranzacțiilor suspecte;
- protecția personalului din aceste instituții;
- existența unor programe de luptă împotriva spălării banilor;
- măsuri pentru a face față problemei țărilor care nu au ori au insuficiente măsuri împotriva spălării banilor;
- implementarea și rolul autorităților de reglementare și al altor autorități administrative.

d) Întărirea cooperării internaționale:

- schimbul de informații generale;
- schimbul de informații privind tranzacțiile suspecte;
- cooperarea între autoritățile juridice.

Astfel, recomandarea nr. 1 enunță faptul că în conformitate cu Convențiile de la Viena referitoare la traficul ilicit de droguri și de la Palermo împotriva crimei organizate, spălarea de bani trebuie să fie considerată de state ca infracțiune de o anumită gravitate. În plus, cea de a doua recomandare stipulează că toate probele necesare incriminării trebuie să fie obținute cu respectarea celor două convenții.

În momentul în care se demonstrează existența infracțiunilor de spălare de bani, conform celei de a treia recomandări, este necesar ca țările să adopte măsurile legislative ce vor crea competența autorităților speciale de a confisca bunurile rezultat al acestora, fără a prejudicia însă buna credință a terților dobânditori.

Măsurile de identificare a acestor bunuri sau de sechestru se vor lua, fie în lipsa unor condamnări sau, în anumite cazuri, cu demonstrarea infracțiunii.

Cu privire la recomandările ce vizează măsurile de combatere ce vor fi luate de instituțiile fiscale se fac referiri la existența obligației de diligență și a ținerii registrelor (R 4, R5, R6, R7, R8, R9, R10, R11, R12), raportarea tranzacțiilor ce trezesc suspiciuni (R13, R14, R15, R16), măsuri de împiedicare a spălării de bani sau finanțării terorismului (R17, R18, R19, R20), relația cu țările care nu se supun total recomandărilor (R21, R22), emiterea de norme și supraveghere (R23, R24, R25).

Astfel, se dorește ca statele să asigure faptul că existența cerinței confidențialității nu va afecta modul de implementare a recomandărilor în cadrul instituțional. Conform recomandării cu numărul 5, instituțiile financiare nu trebuie să accepte deschiderea de conturi anonime sau sub nume fictive, fiind necesară stabilirea identității clienților în cazul afacerilor sau tranzacțiilor ocazionale, a

suspiciunilor de spălare de bani sau asupra datelor de identificare a clienților. Măsurile de obținere de date despre clienți, beneficiari sau natura afacerii pot fi simplificate sau extinse în caz de risc.

Conform recomandării 10, instituțiile pot menține pe timp de minim cinci ani înregistrări despre tranzacții la nivel național sau internațional, informând despre acestea autoritățile competente, fiind atente, în același timp, și la noile amenințări de spălare de bani apărute în urma noilor tehnologii (R8).

Recomandările 6, 7 și 9 fac trimitere la modurile de verificare a clienților, de monitorizare a relațiilor de afaceri, de stabilire a sursei îmbogățirii sau de a obține aprobări de la superiori pentru deschidere de noi conturi, situații ce pot fi acoperite împreună cu băncile corespondente din străinătate sau prin intermediari.

Se au în vedere și părțile ce nu prezintă un scop vizibil economic sau legal în urma tranzacțiilor (R11), toate aceste recomandări aplicându-se și activităților nefinanciare sau profesiunilor de tipul cazinourilor, agențiilor imobiliare, avocaților, contabililor, notarilor etc. (R12).

Orice activități suspecte vor fi raportate unităților specializate FIU (R13), cei implicați fiind protejați civil și penal în cazul dezvăluirii cu bună credință a unor asemenea informații (R14), instituțiile financiare perfecționându-și continuu politicile interne, procedurile de audit (R15).

Conform recomandărilor 17, 18, 19 și 20, statele vor aplica măsuri legale persoanelor ce nu se supun acestor instrumente, vor încuraja dezvoltarea de tehnici noi de combatere a spălării de bani, printre care și neaprobarea funcționării băncilor fictive și vor raporta unor agenții specializate tranzacțiile peste o anumită sumă.

Cu toate că, se va avea în vedere aplicarea principiilor cuprinse în recomandări și în cazul filialelor din alte state ale instituțiilor financiare (R22), se va acorda o atenție specială raporturilor cu instituții din țări care nu se supun total acestora, fiind posibile și luarea de contramăsuri (R21).

Recomandările 23 și 25 fac referire la prevenirea obținerii de către persoane implicate în aceste infracțiuni de funcții de conducere în instituțiile financiare, în paralel cu asistarea aplicării măsurilor de combatere.

În cadrul măsurilor instituționale de combatere a spălării de bani și finanțării terorismului se au în vedere înființarea de organisme cu rol în primirea, analizarea și diseminarea informațiilor ce privesc aceste infracțiuni (R26), existența autorităților competente și a tehnicilor speciale de investigare de genul operațiunilor sub acoperire sau grupuri speciale de intervenție (R27), precum și posibilitatea acestora de a obține documente și probe de la alte instituții, uneori folosind metode de constrângere (R28). Se asigură astfel, și posibilitatea aplicării de sancțiuni administrative instituțiilor ce nu se supun acestor cerințe (R29), asigurându-se, în același timp, ca cei ce emit norme, controlează sau supervizează sunt integri și au la dispoziție mecanisme de implementare a activităților de combatere și cooperare (R31).

Statele se vor asigura că nu vor fi utilizate activități legale ca paravan pentru spălarea de bani (R33,R34), iar autoritățile competente își vor putea revizui sistemul de combatere raportându-se la eficiența acestuia (R32).

Cu privire la cooperare, statele membre sunt încurajate să ratifice convențiile internaționale relevante de tipul Convenției Consiliului Europei referitoare la spălarea de bani sau Convenția Inter-Americană împotriva Terorismului (R35), în paralel cu acordarea de asistență mutuală prin autoritățile competente (R36), indiferent de prezența condiției dublei incriminări (R37).

Spălarea de bani va fi recunoscută ca o infracțiune ce permite extrădarea, în caz contrar, fiind acceptată colaborarea cu celălalt stat în scopul evidențierii aspectelor esențiale unei proceduri eficiente (R39), la cererea statelor străine fiind

posibilă identificarea, sechestrarea și confiscarea bunurilor rezultate din infracțiuni și aflate pe teritoriul unui alt stat (R38).

Statele se vor asigura că autoritățile competente vor avea în vedere o largă colaborare cu omologii lor străini, facilitând schimburile de informații, conducând investigații în numele acestora și extinzând cooperarea și cu statele nemembre (R40).

6.2. Programele organizațiilor internaționale

Observând structura programelor organizațiilor internaționale putem afirma că acestea fac referire la diversele forme ale economiei informale, în acest sens existând fie structuri specializate de tipul UNICRI, CPCJP, fie organisme ce tratează în mod exins problemele referitoare la criminalitate (Interpol, Europol).

Astfel, din punctul de vedere al prevenirii criminalității internaționale, și reforma justiției penale se detașează în principal Institutul Interregional de Cercetare al Criminalității și Justiție (UNICRI), Comisia de Prevenire a Crimelor și Justiție Penală (CPCJP) și Programul Rețea al Națiunilor Unite de Prevenire a Criminalității și Justiție Penală (PNI), urmate de Oficiului Națiunilor Unite pentru Droguri și Crime (UNODC), Unitatea de Reformă a Justiției Penale (CJRU), Centrul pentru Prevenirea Criminalității Internaționale (CICP), Consiliul de Securitate și Cooperare Asia Pacific (CSCAP), INTERPOL și EUROPOL.

În principal **UNICRI** acționează împreună cu partenerii săi din comunitatea internațională în scopul

- înțelegerii avansate a problemelor legate de criminalitate;
- realizării unui sistem eficient al justiției penale;
- respectării instrumentelor și standardelor internaționale;
- facilitării cooperării penale internaționale și a asistenței juridice;
- instruirii la nivel regional sau la nivel național la cererea țărilor interesate;
- promovării schimbului de informații prin intermediul unui centru de documentare pe teme criminologice sau a altor discipline înrudite.

Într-un sens apropiat, **CPCJP** este mandatată de Consiliu Economic și Social pentru:

- acțiuni internaționale de combatere a criminalității naționale și transnaționale, incluzând crima organizată, criminalitatea economică și spălarea de bani;
- promovarea rolului legislației penale în protejarea mediului;
- prevenirea criminalității în zonele urbane, incluzând delicvența juvenilă și violența;
- îmbunătățirea eficienței și corectitudinii sistemului judiciar penal.

În cazul **PNI**, deoarece lucrările Programului se află sub coordonarea **Comisiei de Prevenire a Criminalității și Justiție** atribuțiile acestuia sunt legate în special de oferirea de asistență tehnică statelor membre în chestiunile relevante. Domeniile acoperite se referă la probleme privind dreptul penitenciar, reforma justiției penale, traficul de ființe umane sau înțelegerea și promovarea rolului forței coercitive a justiției. La acestea se adaugă contribuții vizând strângerea de informații, implementarea standardelor și normelor Națiunilor Unite, precum și participarea în activitățile de supraveghere ale criminalității și justiției.

În cadrul **UNODC** acest fenomen a fost analizat prin intermediul **Unității de Reformă a Justiției Penale (CJRU)**. Unitatea supervizează și oferă consiliere în cazul proiectelor de reformare ale justiției referitoare la :

- justiția privind minorii;
- reforma penală;
- reforma sistemului execuțional;
- pedepse alternative închisorii;
- protecția victimelor;
- monitorizarea performanțelor justiției penale.

Unitatea de Reformă a Justiției Penale (CJRU) lucrează la implementarea operațională a standardelor și normelor Națiunilor Unite în materie de prevenire a criminalității și justiție penală.

În paralel a fost creat și **Centrul pentru Prevenirea Criminalității Internaționale (CICP)** ca Oficiu al Națiunilor Unite responsabil cu prevenirea criminalității, justiție penală și reformă în justiție. În cooperare cu statele membre, centrul are ca scop întărirea forței reglementărilor legale în vederea promovării unui sistem al justiției stabil și echitabil, precum și formarea de mecanisme necesare combaterii amenințării din ce în ce mai pronunțate a organizațiilor transnaționale ale crimei, corupției și traficului de ființe umane. Din anul 2002, CICP a fost redenumit **Programul Anticrimă al UNODC**.

Tot aici au fost dezvoltate programe specializate în sensul combaterii criminalității internaționale. Astfel, **Programul Global împotriva răpirii și crimei organizate**, inițiază un proiect larg în scopul găsirii celor mai bune metode de răspuns ale statelor, precum și monitorizarea acestui fenomen dintr-o perspectivă mondială, în special cu referire la America Latină, Africa, Europa de Sud-Est și America Latină.

Mecanismele utilizate în acest scop sunt :

- realizarea unui manual referitor la investigarea crimei organizate și utilizarea lui ca stimulent pentru instruirea specialiștilor și alte forme de asistență;
- ținerea unei baze de date despre grupurile de crimă organizată ce acționează în variate state. Aceste informații ce includ și dezvoltarea unei tipologii a grupurilor criminale alimentează direct activitățile de instruire și analiză, informații legate de strategii și eforturi, legislație sau structuri globale necesare analizării fenomenului.

Obiectivul Programului pe anul 2009 a fost legat de dezvoltarea asistenței tehnice specializate în țările în care funcționează unități de combatere a crimei organizate.

În plus, **Programul Global al Națiunilor Unite Împotriva Traficului de Ființe Umane (GPAT) al UNODC**, va permite țărilor de origine, tranzit și destinație să dezvolte strategii și practici împotriva comerțului cu ființe umane. Programul a fost înființat de UNODC în colaborare cu UNICRI și lansat în martie 1999. Acesta cooperează strâns cu organizații inter-guvernamentale sau nonguvernamentale în implementarea activităților sale. Programul asistă statele membre în eforturile lor de combatere a traficului de persoane, aducând în lumină implicarea organizațiilor criminale transnaționale în acest fenomen, precum și dezvoltarea de căi efective în scop de combatere.

Țările implicate în acest program provin din Asia, Europa, Africa și America Latină, fiind evaluate în conformitate cu :

- rutele de acces și formele de exploatare a victimelor;
- cooperare în domeniul dreptului execuțional penal;
- eforturile depuse de guverne privitoare la reformele legislative și răspunsurile împotriva fenomenului.

Prin intermediul **Programului Global împotriva Organizațiilor Criminale Transnaționale** se încearcă determinarea naturii activității grupurilor criminale, promovarea legislației naționale cele mai potrivite în sensul respectării asistenței mutuale legale, a extrădării și a angajamentelor instituționale de luptă împotriva crimei organizate, precum și a procedurilor folosite pentru cooperare internațională în materie de crimă organizată.

În legătură cu acest fenomen **Consiliul de Securitate și Cooperare Asia Pacific**[382] (CSCAP) în cooperare cu **Forumul Regional ASEAN (ARF)** a creat **Grupul de lucru privind criminalitatea transnațională**, reprezentând răspunsul oficialilor cu privire la importanța acestui fenomen în legătură cu securitatea regională.

INTERPOL [393] are în vedere și limitarea sau stoparea traficului de ființe umane, în special de femei și copii din țările în dezvoltare. Traficul de femei în scop de exploatare sexuală, contrabanda reprezentată de introducerea ilegală într-o țară de persoane fără cetățenie sau rezidență, sunt acțiuni controlate de rețelele internaționale criminale, câștigurile obținute fiind folosite în scop de susținere a crimei organizate.

Traficul de ființe umane este o situație dezbătută și în cadrul **EUROPOL** [386], constatându-se o amplificare a fenomenului, fiind investigate în principal rețelele de crimă organizată din China, India și a celor ce au ca punct de plecare sau de tranzit Bulgaria. A fost dezvoltat și un proiect de combatere a rețelelor internaționale implicate în exploatarea copiilor, având proveniența în special în Rusia, statele asiatice (în special Japonia) și America de Sud.

Se observă că programele au modalități asemănătoare de tratare a promovării cunoașterii legislației penale și a realizării unui sistem eficient al justiției penale.

În cazul terorismului, datorită impactului pe care acest fenomen îl are asupra societății globale, **INTERPOL** a angajat resurse variate în scopul sprijinirii statelor membre în acțiuni de combatere a bio-terorismului, traficului de arme de foc sau explozibili, atacurile asupra aviației civile, pirateriei și a armelor de distrugere în masă. Rolul organizației este de a colecta, analiza și transmite informații statelor membre referitoare la modul de organizare și acțiune a grupurilor infracționale suspectate de asemenea activități.

De asemenea, **EUROPOL** a fost mandatată să reactiveze Forța de Acțiune Antiteroristă, în principal datorită amenințărilor grupurilor islamiste, în paralel cu acoperirea și a altor domenii din acest spectru. Ca instrumente de combatere sunt utilizate schimburile de informații, asistența tehnică și activitățile de instruire.

În același sens, **Programul Global împotriva Terorismului** al UNODC este parte a Acțiunii colective contra terorismului a Națiunilor Unite și a fost înființat datorită faptului că acest fenomen a devenit o amenințare la adresa securității și păcii internaționale, aflându-se în contradicție cu principiile Națiunilor Unite. Programul are o colaborare strânsă cu Comitetul de Analizare a Terorismului a Consiliului de Securitate, asigurând asistență tehnică statelor membre și promovând un sistem de cooperare internațională împotriva terorismului.

În cazul spălării de bani rolul principal revine **Forței de Acțiune împotriva Spălării Banilor (FATF)**, urmată de **INTERPOL** și **EUROPOL**.

Astfel, **FATF** [387] a promulgat 40 de Recomandări cu rolul de a fixa o bază universală legală aplicabilă de implementare a programelor antispălare la nivel național, completate ulterior cu alte 9 recomandări speciale asupra finanțării terorismului.

INTERPOL, în materia infracționalității financiare și criminalității high-tech, are în vedere spălarea de bani, falsificarea de valute, infracțiunile vizând proprietatea intelectuală, fraudă cu carduri de plăți sau virusarea computerelor. Organizația încercă să limiteze aceste fenomene cooperând cu companiile software, băncile centrale sau alte entități relevante. Falsificarea de bancnote și spălarea de bani sunt operațiuni de criminalitate financiară cu impact deosebit și în viziunea EUROPOL, mai ales datorită extinderii noilor tehnologii și a participării profesioniștilor. Majoritatea banilor falși sunt produși în Europa de Sud și de Est, activitățile Europol fiind legate de oferirea de suport operațional, analiză și expertiză.

6.3. Reglementări naționale în vederea combaterii economiei informale

Combaterea fenomenelor de criminalitate la nivel național s-a realizat atât prin implementarea unor reglementări cu specific local, cât și în urma procesului de cooperare internațională. Astfel de măsuri au fost luate în statele dezvoltate de tipul SUA, Canada, Italia, Franța, Austria, Elveția, Finlanda, Olanda, Germania, Grecia, Spania și Japonia, dar și în țările arabe sau foste comuniste.

Astfel, sistemul penal american incriminează infracțiunile din sfera crimei organizate, instituția conspirației fiind definită ca acordul între cel puțin doi indivizi pentru a comite sau a pune să se comită un act legal prin mijloace ilegale.

Ca lege specială, întâlnim *Statutul privitor la influența gangsterilor și organizațiilor complete* (R.I.C.O.) împotriva crimei organizate, conținând prevederi penale și civile, de o înaltă eficiență. În plus, au fost emise o serie de legi:

- Legea contra fraudelor bancare, ce se referă la încercarea printr-un plan premeditat de a fraudă o instituție financiară
- Legea secretului bancar ce vizează ținerea registrelor sau declararea obligațiilor către stat, precum și interdicția emiterii de cecuri sau ordine de plată de către instituțiile financiare pentru sume mai mari de 3000\$.

O reglementare asemănătoare o întâlnim în Canada prin edictarea Legii Antibandă, prin care organizația criminală reprezintă orice grup, asociație sau organ public, organizate oficial sau neoficial, și având ca scop principal comiterea de infracțiuni.

În Italia sunt reglementate două forme de organizații criminale, respectiv Mafia și Cosa Nostra din America, ce se referă la asociații în vederea comiterii de infracțiuni și asociațiile de tip mafiot. Asociațiile de tip mafiot se particularizează prin faptul că membrii lor folosesc forța sau intimidarea, constrângerea sau legea tăcerii (omerta) pentru comiterea de infracțiuni.

În Germania se fac referiri la instituția numită Organizație, ce trebuie să cuprindă cel puțin trei persoane, să desfășoare o activitate criminală, fiecare membru să se supună voinței asociației, iar parte a cartierul general să se afle în Germania.

În Grecia se face trimitere la organizație și conspirație, din acestea făcând parte orice persoană care se înțelege cu o alta pentru comiterea unei anumite infracțiuni sau se alătură altora pentru comiterea mai multor infracțiuni.

În Olanda se vorbește despre organizație atunci când, structura grupului este ierarhică, există un sistem de sancțiuni interne pentru păstrarea ordinii, grupul folosește sancțiuni extreme în cazul intrușilor și este orientat să comită, în principal, infracțiuni de același tip.

În cazul altor state, formele criminalității organizate nu sunt prevăzute în mod distinct, fiind legate ca elemente de agravare a conținutului altor infracțiuni considerate principale.

Această situație o întâlnim în Franța unde asocierea de răufăcători este specifică formelor agravante de infracțiuni comise în bandă. Ca un element particular, se poate angaja și răspunderea penală a persoanei juridice ca sancțiune complementară în caz de trafic de droguri și proxenetism în bandă organizată, extorcarea și escrocherie, tănuire, distrugere, transportul, punerea în circulație sau deținerea de monedă falsă și spălarea banilor.

Spre deosebire de Franța, în Austria nu se regăsesc denumirile de crimă organizată sau asociație, dar se stipulează că o persoană este pedepsită dacă participă ca membră într-un grup orientat către comiterea repetată și planificată a infracțiunilor grave referitoare la prostituție, traficul cu imigranți, traficul ilegal de arme, material nuclear și radioactiv, deșeuri toxice, falsificarea banilor sau droguri. Se întâlnesc, în schimb, conspirația și banda organizată.

Elveția are reglementări referitoare la organizații, iar în Finlanda se întâlnește condamnarea infracțiunii de spălare a banilor atunci când este comisă la nivel internațional.

În cazul Spaniei, nu sunt definite formele organizate de comitere a infracțiunilor, nici în Codul penal și nici în legi speciale. Acte ca terorismul, distrugerile, traficul de droguri, traficul de arme, spălarea banilor, contrabanda, în bandă, organizație sau grup sunt forme agravante ale infracțiunilor.

Nici în Japonia nu există reglementări speciale referitoare la crima organizată, exceptând cazurile de agravare a pedepsei persoanelor care comit acte de intimidare, atac sau distrugere a proprietății sau prin impunerea forței unei întreprinderi sau grup. Infracțiunile specifice crimei organizate sunt omorul, sechestrarea, răpirea în vederea răscumpărării, constrângerea, fraudele, escrocheria, distrugerea unei clădiri, jocurile de noroc.

La nivelul țărilor arabe există însă reglementate instituții specifice de luptă împotriva criminalității organizate, de tipul conspirației și bandelor criminale. Astfel, în Egipt conspirație există atunci când două sau mai multe persoane se pun de acord să comită o infracțiune ori efectuează acte premergătoare sau acte ce facilitează comiterea infracțiunii. În legătură cu spălarea banilor, Codul penal egiptean reglementează pedepsirea bancherului complice, a bancherului tănuitor și a beneficiarului fondurilor ilicite pentru îmbogățirea ilicită. De asemenea, legislația marocană face referire la bande criminale și cooperarea cu infractorii. O bandă criminală există și este incriminată atunci când, ca urmare a unui acord comun între membrii acesteia, există intenția comiterii unei agresiuni, indiferent de numărul membrilor bandei și timpul de existență al asociației. Ca și în Egipt sau Maroc, Algeria incriminează bandele criminale și ajutorul acordat infractorilor, ca infracțiuni contra securității publice. Este incriminată calitatea de răufăcător a oricărei persoane care participă la activitățile oricărei asocieri ce are ca scop comiterea de infracțiuni contra persoanelor și proprietății.

Emiratele Arabe Unite incriminează, la rândul lor, înțelegerea privind săvârșirea de infracțiuni, iar conform legislației irakiene, conspirația criminală există atunci când două sau mai multe persoane se înțeleg să comită furturi, falsuri ori favorizează comiterea de astfel de infracțiuni.

Dintre statele fost comuniste numai Slovenia face o referire distinctă la asocierea criminală și conspirația criminală. Este reglementată și infracțiunea de spălare a banilor, ca mijloc de ascundere a veniturilor obținute prin trafic organizat de droguri, comerțul ilegal de arme sau alte activități ilegale. În celelalte state fost

comuniste, respectiv Polonia, Cehia sau Ungaria nu există o reglementare separată a fenomenelor legate de criminalitate, acestea fiind tratate ca forme agravante a altor infracțiuni.

În Cehia, faptele de crimă organizată sunt legate de criminalitatea drogurilor, trecerea ilegală a frontierei, comerțul ilegal cu arme, substanțe explozive și material nuclear, racketul, prostituția și comerț cu femei, comerțul cu copii, spălarea banilor, trafic în dauna mediului înconjurător, corupția, furtul de bunuri culturale și opere de artă, falsificarea banilor, criminalitatea financiară.

În Ungaria, este considerată alianța criminală situația în care două sau mai multe persoane comit delictul în mod organizat sau cad de acord asupra acestui lucru. Faptele incriminate se referă la reținere ilegală, răpire, acte teroriste, folosire de droguri, spălare de bani, extorcare, asistarea prostituției sau procurarea de prostituate, trafic de persoane, contrabanda cu arme etc.

Pe de altă parte, China [284] a elaborat reglementări referitoare la combaterea crimei organizate, prin pedepsirea organizatorilor, conducătorilor și participanților activi la organizații cu caracter criminal. În același timp, se fac referiri și la spălarea de bani ca situație în care făptuitorul, în mod deliberat, comite acte în scopul ascunderii surselor și naturii veniturilor obținute din infracțiuni cu narcotice, infracțiuni săvârșite de organizații criminale sau contrabandă.

6.4 Politici de combatere a economiei informale

6.4.1 Combaterea fraudei fiscale

Economia informală este, în prezent, sub influența unor factori favorizanți dintre care menționăm reducerea inflației, apariția unei creșteri economice constante la nivel mondial, reducerea minoră a presiunii fiscale, simplificarea unor formalități birocratice, precum și încercările de stabilizare legislativă.

Acești factori externi intervin alături de cei interni în procesul de încetinire a evoluției economiei informale. Nu trebuie trecute însă cu vederea noile dimensiuni ale unor fenomene ca, terorismul sau alte activități infracționale, precum contrabanda și contrafacerea de mărfuri, traficul de persoane sau traficul de stupefiante, care stimulează evoluția acestui proces.

În cele mai multe cazuri suntem tentați să asociem fraudei prejudiciul direct și în acest mod să ignorăm că până la această fază finală s-au derulat tranzacții comerciale, s-au întocmit documente, s-au făcut plăți care nu au fost evidențiate în contabilitate sau, tocmai prin înregistrarea lor voit eronată, au fost generate prejudiciile.

Fiecare dintre aceste etape poate constitui un punct sensibil iar măsurile de combatere trebuie să aibă capacitatea să anticipeze și să limiteze – ideea1 să elimine – posibilitatea de fraudă.

Combaterea fraudei fiscale se poate realiza de către state, în primul rând, prin identificarea contribuabililor și a surselor de venit prin declarația proprie a acestora (de exemplu SUA, Canada), fie datorită obligației de a raporta informații despre tipurile de fonduri plătite sau încasate în anul fiscal respectiv. Astfel, actul asupra echității impozitului și responsabilității fiscale din anul 1992 din SUA impune ca 10% din acționarii americani și managerii de companii străine să prezinte un raport despre acționari și venituri în fiecare an fiscal.

Tot în contextul limitării fraudei fiscale, introducerea sau scoaterea din țară a sumelor ce depășesc 5.000 de dolari trebuie raportată autorităților, menționându-se originea, destinația și ruta de transport.

Măsurile de natură fiscală reglementate de state, cu scopul de limitare a fraudei fiscale, sunt susceptibile de interpretări în cadrul jurisdicțiilor respective, sub forma unor metode legislative, administrative sau judiciare.

Teoriile legale și economice, sunt fundamentate fie pe principiul importanței reglementărilor legale, fiecare tranzacție fiind recunoscută de fisc și neimpozitată dacă respectă cerințele dreptului privat chiar dacă a existat intenția de evaziune, fie pe predominanța criteriilor economice, folosirea scăpărilor legislative de către contribuabil neducând la neimpozitare.

În cazul teoriei legale, legea fiscală prezintă o competență exclusivă, nefiind posibile analogiile unor situații de fraudă fiscală strict reglementată cu situații asemănătoare ca efect, dar ținând de sfera dreptului privat.

Formele teoriei economice, pe de altă parte, pot fi diferite în funcție de statele unde se aplică, astfel :

- *abuzul de drept* (Germania, Olanda, Argentina, Portugalia, Franța), se referă la faptul că, deși se recunoaște dreptul fiecărui contribuabil de a-și conduce afacerile de așa natură încât să dea naștere la o datorie fiscală cât mai redusă, dacă motivul predominant al operației a fost evaziunea fiscală, aceasta va fi considerată nulă ;
- *rezultatul economic echivalent* (Noua Zeelandă, Australia, Israel, Olanda) reprezintă imposibilitatea contribuabilului să se sustragă de la obligația fiscală printr-o operațiune care dă un rezultat similar cu cel pe care legislativul a urmărit să-l impoziteze; această condiție este îndeplinită atunci când acțiunea contribuabilului nu dă naștere la alt beneficiu decât cel fiscal, acesta fiind scopul esențial al operațiunii, iar rezultatul este opus intenției legiuitorului
- *substanța deasupra formei* (Germania, Luxemburg, Norvegia, Olanda), este o metodă de excludere a modului de interpretare literală a legii, aceasta descriind împrejurările ce nasc obligația fiscală, activitatea contribuabililor fiind analizată fiscal în legătură cu conținutul economic al acesteia, și nu cu cel formal;
- *scopul afacerii* (SUA, Canada), fiecare tranzacție având din punct de vedere fiscal un scop; astfel un fost cetățean va avea un anumit tratament fiscal, dacă scopul renunțării la cetățenie nu a fost evaziunea fiscală;
- *simularea* (Portugalia, Belgia, Canada, Austria) se referă la încheierea unui contract simulat, pe care părțile în realitate nu au de gând să-l respecte.

Din studiile efectuate se poate constata că forța și eficiența autorităților fiscale din Europa diferă de la stat la stat. Se observă că, spre deosebire de Marea Britanie, un etalon al controlului economiei informale, Turcia cu o rată a evaziunii fiscale de 225% are un aparat fiscal redus și sancțiuni blânde.

România, cu un aparat fiscal comparabil cu cel din Franța, se prezintă în politica de limitare a fenomenului evazionist cu sancțiuni ușoare și, în concluzie, cu o eficiență redusă.

La studiul efectuat de firma de consultanță PricewaterhouseCoopers, în anul 2003, asupra fenomenului criminalității economice la nivelul corporațiilor, Rusia și Turcia nu au raportat nici o situație de acest gen în cei doi ani anteriori, excepție făcând în regiune numai Polonia, Bulgaria și Ungaria care au declarat cazurile de fraudă, dar și acestea sub nivelul celor din Marea Britanie, Franța sau Austria⁵⁶.

La nivel de firmă, costurile reale cauzate de infraționalitatea economică nu

⁵⁶ PricewaterhouseCoopers – „Prevenirea și limitarea riscului de fraudă”, Tribuna economică nr.32/2003

se estimează doar ca valoare financiară, existând și pagube colaterale reprezentate de reducerea încrederii personalului firmelor, pierderea reputației acesteia, deteriorarea percepției asupra mărcii, înrăutățirea relațiilor cu partenerii de afaceri, scăderea pe termen lung a prețurilor acțiunilor.

Ca o concluzie finală rezultată în urma studiului efectuat reiese faptul că majoritatea companiilor consideră că, pe viitor, infracționalitatea economică va crește, iar 35% susțin că însușirea ilegală de bunuri va fi cea mai întâlnită fraudă.

În Uniunea Europeană, combaterea fraudei fiscale ocupă un loc central în planurile de acțiune ale Comisiei Europene [310], având la bază Strategia globală adoptată la data de 28 iunie 2000. Strategia globală de luptă împotriva fraudei își are legitimitatea în Tratatul de la Amsterdam (art. 280 CE) care a fixat pentru Comunitate obiective ambițioase, referitoare la protecția intereselor financiare și de luptă împotriva fraudei.

Măsurile de prevenție a activităților ilegale împotriva intereselor financiare ale Comunității își au baza juridică în articolul 280. Oficiul European de Luptă Antifraudă își are originea în respectarea acestor prevederi, primele aplicații ale acestui articol fiind reprezentate de adoptarea a două reglementări ale Consiliului referitoare la anchetele desfășurate de acest organism.

Eforturi deosebite au fost întreprinse și pe calea implementării de către statele nou admise a acquisului comunitar în materia protecției intereselor financiare ale Uniunii. În fiecare stat membru, a fost creată, astfel, o structură centrală de coordonare a luptei antifraudă, urmărindu-se, în special, dezvoltarea cooperării administrațiilor naționale ale statelor membre și crearea unei unități de magistrați în scopul coordonării acestor activități.

Lupta împotriva corupției s-a realizat pe calea noilor reglementări privitoare la gestiunea intereselor financiare ale Comisiei, protecția penală fiind asigurată prin intrarea în vigoare pe 17 martie 2002 a instrumentelor convenționale a luptei antifraudă (Convenția privitoare la protecția intereselor financiare, primul protocol a Convenției PIF și protocoalele referitoare la competența Curții de Justiție).

La nivel internațional, criminalitatea economică și spălarea de bani fac obiectul Comisiei de Prevenire a Criminalității și Justiție Penală (CCPCJ2), structură specializată a Națiunilor Unite și Forței de Acțiune împotriva Spălării Banilor (FATF), urmată de INTERPOL și EUROPOL.

Așa cum am arătat, crearea unor circuite financiare și comerciale artificiale, cu ajutorul unor entități fictive - firme fantomă, stau în principiu la baza celor mai multe dintre acțiunile de fraudă.

Împiedicarea înființării unor asemenea entități poate fi realizată prin:

- impunerea unui nivel rezonabil al capitalului social minim admis pentru înființarea unei societăți comerciale;
- solicitarea, la momentul înființării unei societăți comerciale a dovezilor privind existența unui sediu adecvat afacerii ce urmează a fi desfășurate sau după caz a celor care să demonstreze existența unor resurse financiare adecvate activității ce urmează a fi desfășurate;
- impunerea unei perioade limită de inactivitate a unei societăți comerciale nou înființate, după care să urmeze o reautorizare sau un alt procedeu care să facă publică trecerea din starea de inactivitate la cea de firmă activă;
- interconectarea bazelor de date ale registrelor comerciale și facilitarea accesului la acestea pentru toți comercianții interesați.

Aceste măsuri pot limita numărul de societăți comerciale ce pot fi înființate aparent fără un scop precis, dintre care o parte importantă sunt ulterior folosite pentru tranzacții informale.

În succesiunea logică, contrabanda constituie o componentă importantă a fraudei și combaterea ei presupune, pe lângă metodele tradiționale de supraveghere a granițelor și controlul amănunțit al mărfurilor transportate, precum și individualizarea mărfurilor aflate pe piața unei țări prin impunerea obligației de a se marca marfa în limba statului respective și obligația de consemnare explicită a producătorului, a țării de origine și respectiv a importatorului.

Este cunoscut faptul că în multe cazuri marfa de contrabandă provine din stocuri greu vandabile, cu prețuri conjuncturale, identificate pe anumite piețe și în acest cadru măsurile propuse pot da rezultate întrucât mărfurile neconforme ies ușor în evidență. Efectul acestor măsuri poate fi amplificat printr-o politică de sensibilizare a consumatorilor, nu atât cu privire la proveniența ilicită, cât cu privire la consecințele probabile ale utilizării/consumării unor mărfuri cu origine incertă.

Rămânând în sfera comercială, considerăm că marcarea produselor, prin etichetare sau alte procedee specifice, precum banderolele fiscale, colorarea specifică a carburanților etc., este o măsură eficientă și pentru împiedicarea pătrunderii pe piață a unor produse fabricate clandestin pe piața internă.

O măsură importantă la intersecția dintre comerț și contabilitate, o reprezintă evidențierea exactă a veniturilor realizate de către comercianți. Astfel, pentru activitățile ce presupun un rulaj important de numerar sistemele electronice de marcaj „casele de marcaj” se pot dovedi o măsură eficientă.

Un rol important, în combaterea fraudei fiscale poate fi atribuit cetățenilor în dubla lor calitate de contribuabili și consumatori, prin motivarea în respectarea legislației fiscale. Atribuirea dreptului de deducere pentru aceștia a unei cote din valoarea unor taxe, în special taxa pe valoarea adăugată, pe care au plătit-o într-un an fiscal, într-un sistem bine organizat, pe baza unor documente justificative stabile, va determina exigența acestora în relația cu comercianții.

Modificările structurale ce au loc în spațiul comunitar au făcut ca modalitățile de limitare a economiei informale să devină ineficiente, ca urmare a următoarelor impedimente:

- aria acestui fenomen s-a diversificat de la micii traficanți la agenți de natura lanțurilor de supermarketuri, producători de aparatură electronică, producători și furnizori de piese auto, intermediari în industria ușoară, ale căror afaceri ascunse nu sunt așa ușor de urmărit ;
- programele de asistență și de microcredite nu au atras, așa cum se credea, afacerile din economia informală în cea de suprafață ;
- tolerarea, de anumite state, a muncii la negru în scopul menținerii locurilor de muncă și acoperirii deficitelor de forță de muncă din Uniune, fapt care în Italia a condus la apariția a 2,5 milioane de persoane cu permise de muncă alături de alte 2,5 milioane de muncitori ilegali, mai mult decât în India sau Costa Rica.

În plus, autoritățile se confruntă și cu o atitudine generalizată de acceptare a corupției, în special, din partea populației de origine latină (situație întâlnită în Spania, Italia, Franța, România). De asemenea, fenomenul corupției [85] este o activitate informală clasică considerată de maximă importanță la nivel național. După câteva mari afaceri, SUA a adoptat în 1977 Foreign Corrupt Act, ce urmărește limitarea practicilor întreprinderilor americane de a influența oficialii străini plătindu-le serviciile sau mituirea formațiunilor politice, acțiuni care au devenit ilegale. În

schimb, în Franța și Germania legislația referitoare la corupție nu se aplică decât pe teritoriul național.

Economistul Alain Cotta a observat, în anii '80, o dezvoltare fără precedent a corupției prin apariția a trei vectori noi și anume banii din droguri necesari de a fi spălați, finanțarea partidelor politice și descentralizarea. În cazul partidelor, sistemele politice au recurs la noi soluții pentru a simplifica compromisul, de genul birourilor de studii, metodelor de facturare false sau sistemul piețelor publice și autorizațiilor.

În efortul de a ține sub control economia informală pot fi utilizate instrumente de politică economică cu efect diferit la nivel informal: unele au efect global asupra mai multor obiective care afectează economia subterană; altele au un efect restrâns, cu impact doar asupra unui obiectiv. Acțiunea diferită a instrumentelor de politică economică impune necesitatea realizării unui model global care să permită alegerea celei mai potrivite politici economice pentru diminuarea economiei informale, adaptată la realitățile economiei românești. Va fi folosit astfel un model cu ținte fixe, constituit cu ajutorul a două categorii de variabile: ținta și instrumentul. Utilizarea unui asemenea model pentru alegerea combinațiilor optime de instrumente în vederea atingerii obiectivelor guvernamentale a fost introdusă de economistul olandez Jan Tinbergen, laureat al premiului Nobel pentru economie în 1969.

Scopul inițial propus de Tinbergen a fost maximizarea bunăstării sociale. Modelul se bazează pe existența unei relații cantitative stricte între valorile numerice ale celor două variabile, care asigură alegerea unei politici economice optime direcționată spre diminuarea economiei informale. Pentru adaptarea modelului inițial în vederea atingerii acestui obiectiv, variabilele țintă vor fi stabilite astfel încât să fie de natură a contribui la ținerea sub control a economiei informale și chiar la diminuarea acesteia.

Atingerea unui anumit nivel al economiei informale B_s este condiționată astfel de realizarea obiectivelor fixate ($T_1, T_2 \dots T_n$) prin utilizarea instrumentelor ($I_1, I_2 \dots I_n$), aflate la îndemâna guvernului.

Comportamentul economic este exprimat prin ecuații liniare care evidențiază relații funcționale între categoriile de variabile țintă și instrument, astfel: $B_s = F(T_1, T_2, \dots T_3)$ pentru egalitățile:

$$T_1 = F_1(I_1, I_2, \dots I_n)$$

$$T_2 = F_2(I_1, I_2, \dots I_n)$$

.....

$$T_n = F_n(I_1, I_2, \dots I_n)$$

unde F reprezintă coeficienții care evidențiază intensitatea relațiilor funcționale dintre cele două variabile.

Tabelul 6.1 Utilizarea instrumentelor economice și juridice pentru diminuarea economiei informale

Nr. Crt	Obiective Instrumente	Creste -rea econo- -mica	Eficiența economi că	Contro lul inflatiei	Redu cerea fraud ei fiscal e	Comba terea activită -ților crimina le	Limita rea presiu nii fiscale	Creste rea ocupă rii forteii de muncă
1	Impozite pe venitul personal			X	x	x	X	X

2	Impozite directe si Indirecte asupra afacerilor	x			x	x	X	X
3	Impozite asupra comertului (tarife si Taxe vamale)		X		x		X	
4	Cheltuieli guvernamentale	x						X
5	Stimulente Pentru investitii si Pentru dezvoltarea unor afaceri	x					X	X
6	Variatii ale Dobânzii		X	X		x		
7	Controlul Creditului			X		x		
8	Devalorizarea monedei nationale	x	X			x		
9	Controlul Salariilor			X				X
10	Privatizare	x	x	X	X	x		
11	Măsuri legislative pentru combaterea economiei informale				X	X		
12	Sporirea exigenței controlului fiscal				X	x	X	
13	Măsuri de combatere a corupției				x	X		
14	Campanii de responsabilizare civica				X	x		X
15	Măsuri privind circulatia fortei de muncă				x	x		X

Sursa: Albu Lucian-Liviu - "Un model de estimare a economiei informale la nivel regional: Investigație teoretică și empirică", MPRA Ediția No. 3760, München, 2007

În tabelul 6.1. cu x a fost reprezentat un efect mai puțin intens a instrumentului în cauză asupra obiectivului respectiv, în timp ce cu X este simbolizat un efect de intensitate mai mare.

Acest tabel permite sintetizarea aspectelor prezentate cu privire la fenomenul economiei informale.

Informațiile din acest tabel permit conturarea unor politici economice complexe în vederea ținerii sub control a economiei informale din România,

evidențiind și instrumentele ce pot fi folosite pentru atingerea acestui scop.

Astfel, este de remarcat în primul rând că pentru a se atinge scopul propus, respectiv diminuarea economiei informale, pot fi folosite drept obiective imediate atât cele care influențează direct sectorul economic informal, cum ar fi reducerea evaziunii fiscale sau limitarea fenomenului spălării banilor, cât și cele care conduc indirect la atingerea aceluiași obiectiv, nefiind însă mai puțin importante. Economia informală va fi mult mai puțin prezentă într-o economie aflată într-o creștere susținută și neafectată de inflație.

Între acestea sunt două obiective cruciale, pe drumul spre diminuarea fenomenului economiei informale în România. *Nivelul presiunii fiscale*, precum și *gradul de ocupare a forței de muncă* s-au dovedit a fi, mijloace cheie pentru ținerea sub control a economiei informale. [69]

Dintre obiectivele cu efect determinant asupra economiei informale, creșterea gradului de ocupare a forței de muncă se poate materializa prin diminuarea impozitelor sau scutirea de la plata impozitului pe profitul reinvestit, acordarea de stimulente pentru deschiderea unor noi afaceri, precum și prin sprijinirea întreprinderilor mici și mijlocii, creșterea cheltuielilor publice destinate investițiilor etc. Pentru limitarea fenomenului evazionist importante s-au dovedit a fi atât instrumentele economice, cât și cele coercitive, care se referă la promovarea unor legi care să pedepsească sever infracțiunile de evaziune fiscală și conexe acestora, precum și la înaprirea și focalizarea controlului fiscal.

Concluzia ca pentru obținerea unor efecte semnificative și pe termen lung, evaziunea fiscală poate fi ținută sub control doar prin utilizarea unor măsuri complexe de natură economică care să pornească de la însușirile sistemice ale fenomenului economiei informale, în cadrul căruia evaziunea fiscală are un rol determinant.

Folosirea tabelului ca instrument pentru conceperea unor strategii eficiente pentru ținerea sub control a fenomenului evaziunii fiscale poate fi verificată în situația obiectivelor de politică fiscală pentru perioada de post-aderare în conformitate cu angajamentelor asumate de România față de Uniunea Europeană. Astfel, raportând obiectivele de politică fiscală pentru perioada de post-aderare la instrumentele economice și juridice din tabelul prezentat, putem remarca, de exemplu, că pentru extinderea bazei de impozitare se impune reducerea evaziunii fiscale, dar și creșterea economică.

La rândul lor, aceste obiective pot fi atinse prin folosirea instrumentelor legate de stabilirea impozitelor, modul de privatizare, măsurile legislative luate pentru controlul economiei informale, combaterea corupției, precum și a celor legate de volumul stimulentele acordate pentru investiții și pentru dezvoltarea unor afaceri și amplexarea cheltuielilor guvernamentale.

În același context, asigurarea simplității, supleței și transparenței sistemului fiscal poate fi atinsă și prin limitarea presiunii fiscale, folosind obiectivele privind stabilirea nivelului de impozitare și sporirea exigentei controalelor fiscale.

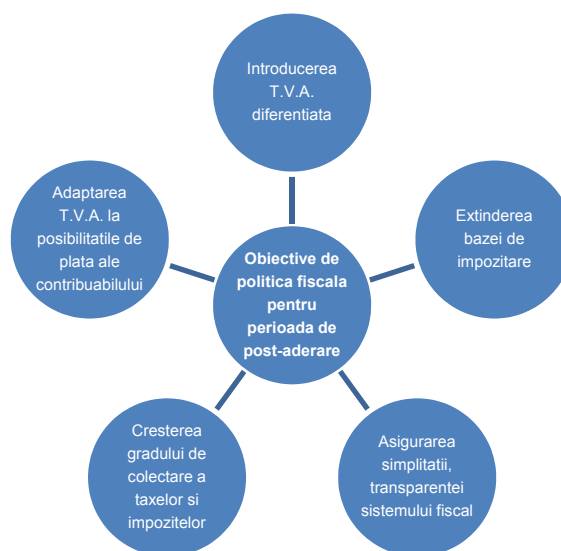
Creșterea gradului de colectare a taxelor și impozitelor poate fi îndeplinită, pe lângă reducerea evaziunii fiscale la care ne-am referit mai sus, și prin creșterea gradului de ocupare a forței de muncă, realizabilă prin controlul salariilor, acordarea unor stimulente pentru investiții și afaceri sau luarea unor măsuri privind circulația forței de muncă.

Utilizarea instrumentelor mai sus prezentate în vederea atingerii scopului propus, cel al diminuării economiei informale, poate genera efecte adverse asupra diferitelor obiective de politică economică fixate. Astfel, unele instrumente pot duce la realizarea unor obiective afectând însă negativ, în același timp, îndeplinirea altor

ținte propuse. Pe de o parte, de exemplu, aplicarea unor cote ridicate de impozit ajută la ținerea sub control a inflației și menține stabilitatea economică, ducând însă în același timp la creșterea presiunii fiscale, a evaziunii fiscale și „muncii la negru”.

Corelarea între instrumentele și obiectivele politicii economice duc astfel la concluzia că o politică economică eficientă pentru diminuarea economiei informale poate fi conturată numai printr-o formulare clară și corectă a obiectivelor ce trebuie atinse și numai dacă sunt corect evaluate efectele pozitive dar și negative rezultate din utilizarea instrumentelor fiscale, monetare, legislative sau de altă natură. Pentru determinarea acestor efecte trebuie luate în considerare nu numai influențele directe, dar și cele propagate de conexiune inversă, sens în care o soluție coerentă poate fi oferită doar de o analiză sistemică (figura 6.1).

Figura 6.1 Obiective de politică fiscală pentru perioada de post-aderare

Sursa: Ghinea N., Pascu M. - „*Macrocriminalitatea economico-financiară*”, Editura LVS Crepuscul, Ploiești, 2008

În vederea limitării dezvoltării economiei informale se impun alături de stabilirea de noi măsuri coercitive sau de majorarea sancțiunilor în cazul celor deja existente și amplificarea măsurilor economice ce au rolul de a favoriza o creștere economică susținută, a reducerii presiunii fiscale, precum și realizarea unei reale stabilități legislative.

Încercările de influențare a evoluției unui fenomen solicită acțiune asupra cauzelor sale și pe cale de consecință, combaterea economiei informale, presupune, în principal, *reducerea presiunii fiscale* identificată anterior drept o cauză principală a acestui fenomen.

Complexitatea ce caracterizează economia și societatea în ansamblul, face ca transpunerea în practică, stricto sensu, a acestei măsuri, să fie dificilă. Un scenariu, inspirat din comportamentul fiscal cotidian al indivizilor, sugerează posibile acțiuni tangente la anarhie, ce ar putea însoți momentul în care presiunea fiscală ar fi redusă în mod substanțial.

Pregătirea unei asemenea măsuri, într-o societate modernă, bazată pe regulile democratice, nu poate trece neobservată, în fond decizia de diminuare a nivelului de presiune fiscală trebuie concretizată printr-un act normativ emis de autoritatea legislativă.

Intervalul de timp, scurs între momentul adoptării măsurii și cel al intrării efective în vigoare a acesteia, indiferent de minuțiozitatea pregătirilor, ar fi însoțit de un blocaj total al încasărilor bugetare, întrucât contribuabilii ar avea tendința, ca prin metode licite sau oculte, să transfere momentul exigibilității unor obligații fiscale la un termen ulterior aplicării noilor prevederi.

Obiectivul final al reducerii presiunii fiscale, respectiv creșterea încasărilor bugetare, ca rezultat al diminuării și aducerii la suprafață a economiei informale, va depinde la rândul său de nivelul coeficientului propus de descreștere a fiscalității, corelat cu volumul economiei informale preconizat a fi absorbit. *Cu cât activitatea economiei informale este mai orientată spre componenta criminală, care nu are nimic de câștigat în mod direct din adoptarea măsurii de reducere a presiunii fiscale, cu atât răspunsul ei va fi mai rigid și mai întârziat.*

Cea de a doua cauză importantă a economiei informale, ne referim la *intensitatea reglementărilor fiscale*, poate fi combătută printr-un proces consecvent de structurare a legislației fiscale precum și a celei economice în general, pe principii unitare urmărindu-se:

- scurtarea timpului afectat de contribuabil pentru obținerea autorizărilor și determinarea obligațiilor fiscale;
- eliminarea posibilităților de interpretare abuzivă a dispozițiilor atât în favoarea cât și în defavoarea contribuabilului;
- reducerea costurilor de administrare a sistemului atât la nivel de contribuabil cât și la nivelul statului;
- armonizarea prevederilor legislative, a normelor și procedurilor de lucru, cu cele din statele învecinate sau cu care există interese economice comune.

Evaluarea rezultatelor favorabile, pe care aceste măsuri le determină, poate fi realizată numai în timp, analizându-se dinamica activităților de autorizare, licențiere, depuneri deconturi fiscale, obiecțiuni și contestații la măsurile dispuse urmare a controalelor fiscale, și mai ales sporirea încasărilor bugetare.

În practică, reducerea presiunii fiscale cât și reducerea intensității reglementărilor pot fi introduse gradual în asociere cu alte acțiuni care în principiu ar trebui să le consolideze efectele.

Concurența fiscală și respectiv competiția pentru atragerea de investitori în contextul globalizării și integrării piețelor impun măsuri armonizate pe plan internațional. România nu poate să soluționeze singură aceste probleme oricât de perfecte ar fi reglementările naționale.

Globalizarea ca și gravitația nu pot fi oprite prin acțiuni individuale. Împotriva globalizării nu ne putem așeza tot la fel cum nici poluarea ce vine de la alții, nu o putem opri.

Alte măsuri care vizează îmbunătățirea stării sistemului economico-financiar și a căror reușită v-a contribui la diminuarea sau încetinirea procesului de creștere a economiei informale pot fi:

- Eliminarea cauzelor principale ale dezvoltării economiei informale: impozitele ridicate și interferența excesivă a statului în economie. În acest scop se impune reducerea impozitării ineficiente și contraproductive a salariilor, sistem care îi favorizează pe cei cu posibilități materiale mai ridicate în defavoarea celor avuți.

- Accelerarea procesului de privatizare, liberalizarea comerțului prin reducerea substanțială a taxelor la importuri și renunțarea definitivă la scutiile (temporare) de taxe la import pentru anumite categorii de produse, aceasta fiind o cale sigură pentru eliminarea (diminuarea) fraudelor și corupției;
- Reducerea drastică a cheltuielilor guvernamentale, utilizarea fondurilor bugetare cu prioritate spre construcția (dezvoltarea) unei infrastructuri moderne proces care trebuie susținut prin creșterea investițiilor, astfel, creștere economică și o diminuare a ratei economiei informale;
- Regândirea procesului de impozitare astfel încât contribuabilii să primească beneficii pe măsura impozitelor plătite, finalitatea reprezentând-o reducerea nivelului evaziunii fiscale și sporirea susținerii guvernamentale din partea plătitorilor de taxe și impozite;
- Adoptarea unei noi legi a sponsorizării precum și a funcționării asociațiilor non-profit, fundațiilor, beneficiare ale acțiunilor de sponsorizare;
- Reducerea birocrăției în sistemul de lansare a noilor afaceri, reformularea încadrării legislative pentru faliment;
- Optimizarea procesului de contabilizare a veniturilor în scopul impozitării, respectiv reducerea cererii de lichidități prin introducerea obligatorie a plății salariilor prin cecuri emise în sistemul bancar;
- Eliminarea inconsecventelor din sistemul actual de legiferare, renunțarea la practica adoptării excesive de ordonanțe de urgență de către guvern, redobândirea rolului firesc al parlamentului în sistemul legislativ;
- Accelerarea procesului de privatizare a instituțiilor bancare, cale prin care se poate pune capăt „hemoragiilor” financiare de tip „Bancorex” sau „Banca Agricolă”;
- Creșterea rolului instituțiilor de supraveghere și control din sistemul financiar-bancar ori nebanca, în scopul evitării repetării unor fenomene cum au fost „Banca Dacia Felix”, F.M.O.A., F.N.I., F.N.A.;
- Adoptarea unui sistem realist de asigurări sociale capabil să sprijine costurile reformei și restructurării, ș.a.;
- Adoptarea unor măsuri care să ducă la atragerea investițiilor străine;
- Crearea de stimulente pentru populație de a evita capcanele economiei informale (Ministerul de Finanțe din România ar putea învăța din experiența guvernului taiwanez care în anii 80, a introdus o schemă ingenioasă prin care a încurajat populația să ceară chitanțe, folosite apoi ca bilete la un sistem de loterie națională).

6.4.2 Combaterea muncii informale

O situație improprie este determinată de practica anumitor state de a închide ochii în fața fenomenului muncii informale în scopul acoperirii, în acest mod, a deficiențelor de forță de muncă, situație care duce la un control aproape inexistent asupra unor zone în care sunt concentrați emigranți multiplicând, astfel, riscul unor atacuri teroriste.

Mai pot fi avute în vedere și situațiile în care unele dintre societățile comerciale din România în momentul integrării în Uniunea Europeană și care, neputând funcționa la noile standarde de calitate cerute, au fost nevoite să treacă pragul economiei informale.

Combaterea fenomenului muncii la negru în economia Uniunii Europene s-ar putea realiza prin instituirea unui flux bine reglementat al forței de muncă, în special

controlându-se intrările dinspre nou venitele țări est-europene, în ciuda dezvoltării continue a pieței ascunse a muncii.

Friedrich Schneider, expert austriac în materia economiei informale, a pus în discuție prăpastia existentă între interesele întreprinzătorilor privați da a angaja, în mod ilegal, emigranți ca strategie de supraviețuire în contextul din ce în ce mai competitiv al economiei mondiale și sentimentele cetățenilor comunitari, care își văd locurile de muncă amenințate de o concurență nelocală, la toate acestea adăugându-se și cerința guvenelor proprii de mărire a contribuțiilor bugetare la fondurile comunitare.

În vederea combaterii muncii informale se au în vedere, în principal, următoarele modalități:

- revizuirea cadrului legislativ în domeniile fiscal și social prin reducerea taxelor, impozitelor și contribuției pe forța de muncă ;
- sancționarea, ca infracțiune, a folosirii muncii ilegale de către angajați și angajatori;
- promovarea unei legi a muncii și a meseriilor care să promoveze interesul unităților de profil în crearea de noi locuri de muncă ;
- oferirea de facilități fiscale și financiare agenților economici pentru crearea de noi locuri de muncă;
- consolidarea organismelor de control la nivel local și central.

În principal, se consideră de primă necesitate reducerea contribuțiilor sociale ale angajaților, paralel cu micșorarea fiscalității pentru firme și a cotei unice de impozitare a veniturilor, stimulându-se astfel atragerea forței de muncă din sectorul informal în cel formal odată cu obținerea unor câștiguri decente.

În plus, combaterea fenomenului necesită și întărirea rolului Inspecției Muncii, direcționarea controalelor spre zona exploatațiilor agricole, cooperarea cu Ministerul Administrației și Internelor în scopul descoperirii cazurilor de muncă la negru și a celor unde sunt folosiți minori, oferirea de facilități pentru IMM, controlarea marilor agenți economici cu poziție de monopol, duopol sau oligopol, precum și reducerea efectului sancționator și creșterea rolului celui preventiv.

Totodată, s-a pus în discuție și posibilitatea combaterii acestui fenomen prin reglementarea unor contribuții sociale egale pentru angajați și angajatori și nu încercarea de rezolvare a acestei probleme numai prin acordarea de facilități la angajarea șomerilor sau a tinerilor absolvenți.

Cauzele principale ale muncii la negru sunt supraimpozitarea salariilor și birocrăția în domeniul relațiilor de muncă. În contrapartidă cu nivelul redus al cotei impozitului pe venit, nivelul contribuțiilor sociale este în continuare mult crescut față de media Uniunii Europene.

În plus, se consideră necesară promovarea politicilor ce încurajează integrarea în economia globală, promovarea unei economii deschise și protejarea celor dezavantajați de această situație. În acest context, soluțiile propuse de FMI au în vedere creșterea rolului pregătirii profesionale în scopul unei mai bune adaptări la situațiile economice nou apărute, dar și ajutorarea celor dezavantajați de noul sistem.

În opinia noastră, combaterea muncii la negru trebuie să aibă la bază, în primul rând, promovarea unor politici care să aibă ca rezultat o creștere economică reală și care să ofere șanse egale de acces pe piața muncii. Acestea trebuie să fie dublate de reducerea impozitelor pe salarii și de o legislație îndreptată către protejarea pozițiilor angajatorilor pe piața muncii.

Prin urmare sunt necesare a fi colectate date reale cu privire la condițiile de pe piața forței de muncă și a câștigurilor salariale. Pe ansamblu este necesară o abordare comprehensivă, care să ia în considerare nevoile diferite ale diverselor

grupuri de persoane, precum și a celor din diferite sectoare economice și regiuni geografice, pentru a aborda eficient provocarea ocupării informale.

Având în vedere complexitatea și eterogenitatea muncii nedeclarate, nu există o soluție simplă pentru combaterea acesteia. Este necesară o abordare politică echilibrată care să conste în măsuri pentru diminuarea sau împiedicarea apariției muncii nedeclarate și aplicarea acestor măsuri, implicând partenerii sociali.

O astfel de abordare a fost stabilită prin rezoluția Consiliului Europei din anul 2003 privind transformarea muncii nedeclarate în muncă în condiții licite [60], care a solicitat:

- scăderea atractivității financiare a muncii nedeclarate care rezultă din modelul sistemelor de impozitare și prestații de securitate socială, și a permisivității sistemului de securitate socială cu privire la efectuarea muncii nedeclarate;
- reformă administrativă și simplificare, în vederea reducerii costului respectării legii;
- consolidarea mecanismelor de supraveghere și sancțiune prin implicarea inspectoratelor teritoriale de muncă, a birourilor fiscale și a partenerilor sociali;
- cooperare transnațională între statele membre;
- activități de sensibilizare a populației.

Metodele de combatere a acestei maladii au o sferă de incidență importantă și sunt legate de cele de resorbție a șomajului și în consecință, crearea unor noi locuri de muncă stabile, remunerate corespunzător. Alături de aceste măsuri pot avea eficiență:

- organizarea unor cursuri de calificare profesională;
- recalificare și policalificare după caz, permițând indivizilor să-și găsească mai ușor un loc de muncă în economia reală atât datorită deprinderilor însușite cât și prin atestarea oficială pe care aceștia o dobândesc;
- creșterea perioadei de școlarizare, care conduce la amânarea momentului intrării în competiție pe piața muncii dar și la maturizarea tinerilor și creșterea pe această cale a responsabilității în luarea unei decizii;
- împiedicarea emigrației clandestine care are ca efect perturbarea pieței muncii și mai ales crearea unui mediu extrem de favorabil recrutării forței de muncă clandestine;
- protejarea tinerilor specialiști în domenii precum chimia, fizica, informatica, dreptul, finanțele pentru a se evita atragerea acestora în sfera informală.

6.4.3 Combaterea activităților criminale

Măsurile propuse anterior pentru combaterea celorlalte forme ale economiei informale, au efect, într-o anumită măsură și în sfera activităților criminale, în primul rând pentru că oferă alternative economice oneste celor atrași marginal, conjunctural în activități criminale. Tot acestor indivizi li se adresează, în primul rând, și măsurile de determinare, de conștientizare a caracterului periculos al consumului de droguri.

În ce privește nucleul dur al activităților criminale, compus din coordonatorii, profitorii sistemului, singurele măsuri cu oarecare eficiență sunt cele de natură coercitivă. Acestea presupun ca prin metode judiciare specifice, să fie identificați și sancționați făptuitorii, foarte important, destrămarea sistemelor de producție și

distribuire utilizate de aceștia și împiedicarea accesului lor în spațiul economiei reale.

Măsurile de combatere a economiei informale, structurate după trăsătura dominantă a acțiunii propuse, sau în funcție de matricea structurală a economiei informale, influențează pe lângă sectorul de activitate direct vizat și celelalte activități din sfera informală, determinând în cele mai multe cazuri, chiar dacă într-o proporție diferită, diminuarea forței acesteia.

Măsurile fiscale cuprinzând asigurarea unui nivel rezonabil și stabil al fiscalității, a unui sistem nediscriminatoriu din punct de vedere fiscal, evitarea dublei impuneri etc., vor determina în principal o reacție de răspuns, prin diminuarea activității informale în zona fraudei fiscale și a muncii la negru.

Măsurile de stimulare economică, precum asigurarea recalificării șomerilor, angajarea acestora, atragerea investițiilor, promovarea produselor realizate pe piața națională, vor determina reducerea muncii la negru, dar și a activităților criminale, datorită alternativei create pentru mulți indivizi, a posibilităților ce le sunt oferite să-și câștige existența în mod onest.

Influențarea și schimbarea comportamentului uman, solicită diverse și îndelungate acțiuni care urmăresc să împiedice devierea unor categorii sociale spre activități periculoase, precum și consumul de droguri, prostituția etc. Mesajul unor asemenea acțiuni trebuie să fie pertinent și să se adreseze structurat unei anumite categorii de indivizi. Aria de acțiune a unor asemenea măsuri cuprinde activitățile criminale, putând fi extinsă dincolo de aceste limite, dar credibilitatea și coerența mesajului este în principiu diminuată.

Măsurile coercitive constituite din ansamblul sancțiunilor de natură fiscală respectiv calculul de prejudicii, majorări, penalități beneficii nerealizate, sau a sancțiunilor contravenționale și a celor penale, ce sunt aplicate în baza legislației, de către autoritățile statului, au un rol important pentru combaterea celor mai multe dintre activitățile economiei informale. Desigur natura și mărimea pedepsei fiind în corelație cu faptele săvârșite de un anumit individ.

De asemenea, lipsa de eficacitate în combaterea corupției este datorată unei lipse de voințe, a unei capacități locale insuficiente sau a lipsei strategiilor și a structurilor adecvate. În anumite cazuri, motivele sunt reprezentate de constrângerea datorată costurilor sau de o pregătire insuficientă a strategiilor de represiune.

Cooperarea internațională poate ajuta țările prin intermediul schimbului de informații asupra acestui fenomen, găsirea metodelor și măsurilor de urmat, cunoașterea celor mai bune strategii naționale pentru reducerea acesteia, ținerea de seminarii regionale în scop de definire a unei strategii naționale contra corupției, precum și prin oferirea de asistență tehnică. În general, au prioritate măsurile pentru reducerea corupției administrative, încercările de reformare ale administrației și finanțelor publice, organizarea internă a sistemului politic și a relațiilor dintre instituțiile-cheie ale statului, precum și relațiile dintre stat și societatea civilă.

Astfel, creșterea responsabilității politice urmărește constrângerile impuse de către organizații sau grupuri de presiune asupra comportamentului politicienilor, cu scopul de a sancționa politicieni atunci când iau decizii aducătoare de avantaje personale. O modalitate de control și de responsabilizare a acestora o constituie și obligația de a-și face publică averea, cu scopul de a îndepărta din funcție oficialitățile corupte.

Două dintre principalele instrumente de stimulare a responsabilizării politice sunt:

- mai multă transparență în luarea deciziilor de către oficialități;
- creșterea competiției politice prin organizații ce-și înzestresc grupurile largi de presiune cu mijloace puternice de exprimare a cerințelor colective.

Reformarea administrării sectorului public, prin consolidarea mecanismelor de responsabilizare externă, prin instituirea meritocrației este la fel de importantă pentru restrângerea corupției și condițiilor ce o favorizează.

Sporirea constrângerilor instituționale în cadrul statului, este reprezentată de faptul că fiecare organism acționează ca un controlor al abuzurilor de putere comise de celelalte puteri.

Consolidarea sistemului judiciar prin creșterea independenței și responsabilității judecătorilor, precum și adaptarea funcțiilor respective la bugetul și capacitățile existente sunt două aspecte deosebit de importante.

Parlamentul va fi competent să cunoască conturile publice prin intermediul comisiilor de control financiar, să deschidă documente guvernamentale și să aplice sancțiuni credibile, în scopul verificării guvernului.

În paralel, participarea societății civile în programele anticorupție, au ca scop avertizarea populației asupra existenței fenomenului, elaborarea de planuri de acțiune sau monitorizarea acțiunilor guvernamentale. Se are în vedere și încurajarea mediilor de informare independente în descoperirea și dezvăluirea unor abuzuri, cu toate că presa liberă încă rămâne doar un deziderat în numeroase țări aflate în tranziție.

În afara acestor acțiuni, se urmărește crearea unui sector privat competitiv, deoarece statul este în poziția cea mai vulnerabilă în fața mecanismelor de „State Capture” atunci când puterea economică este concentrată în doar câteva firme sau domenii industriale sau când interesele economice concurente nu au real acces la mediile politice decizionale. Liberalizarea prețurilor, creșterea transparenței structurii proprietății și conducerii firmelor, introducerea unei mai mari concurențe pot ține grupurile de interese economice sub control. La rândul lor, asociațiile patronale, sindicatele sau organismele internaționale pot limita corupția.

La nivel internațional, fenomenul corupției face obiectul Programului Global al Națiunilor Unite împotriva Corupției (GPAC), Băncii Mondiale și Organizației de Cooperare și Dezvoltare Economică (OECD).

Astfel, la nivel internațional GPAC promovează :

- stabilirea unui mecanism de monitorizare ;
- furnizarea de inputuri Convenției Națiunilor Unite împotriva Corupției ;
- adoptarea de strategii coerente de către comunitatea internațională pentru lupta împotriva corupției prin împărtășirea experienței și informațiilor.

Banca Mondială are, în plus, în vedere atât măsuri la nivelul țărilor, precum și proiecte bancare sau parteneriate. Implementarea noului sistem încearcă minimizarea riscului de corupție în cazul proiectelor dirijate de bancă, cooperarea cu țările bogate pentru evitarea transferului de bani rezultați din infracțiuni în conturi de bănci străine și a împiedicării firmelor private de a exporta corupție în economiile în dezvoltare.

Fenomenul corupției va fi limitat prin măsuri ce fac parte dintr-o strategie pe termen lung, cu implicarea guvernelor, a societății civile și a sectorului privat.

Organizația de Cooperare și Dezvoltare Economică, joacă un rol important în combaterea fenomenelor de corupție prin intermediul Convenției OECD împotriva mitei, avându-se în vedere mita din străinătate, oferită în țările în dezvoltare oficialilor pentru un serviciu public.

În opinia noastră ar trebui să se aibă în vedere și efectul pe care mentalitatea cetățenilor îl are asupra acceptării corupției. Limitarea fenomenului în unele state de genul Italiei sau României trebuie să pornescă de la realizarea unor programe prin care să se încerce conștientizarea de către cetățeni a efectului direct

sau indirect pe care corupția îl are asupra nivelului de viață a acestora.

Lucrul cel mai important pentru reușita obiectivelor amintite îl constituie recăpătarea, de către populație, a încrederii în capacitatea de guvernare. Pentru aceasta sunt necesare o serie de condiții:

- apariția unei noi clase politice mai dinamice care să nu mai fie acuzată de imobilism, conservatorism, favoritism și corupție;
- reglementarea statutului funcționarului public, crearea unui cult al funcționarului de stat, caracterizat prin cinste, corectitudine și responsabilitate, concomitent cu asigurarea unor condiții materiale prin care să i se asigure un trai decent și ferit de tentaculele corupției;
- accelerarea procesului de restructurare și modernizare a justiției, a celorlalte elemente din aparatul de stat chemate să lupte împotriva corupției, împotriva criminalității economico-financiare, în general, (poliția, garda financiară etc);
- realizarea unui program de educare a populației în domeniul reformelor economice, a sistemului de impozitare în scopul de a căpăta sprijinul și acordul acesteia. Guvernul român nu trebuie să repete greșelile care au însoțit campaniile anterioare (Eclipsa 2000, privatizarea).

Alte măsuri care vizează îmbunătățirea stării sistemului economico-financiar și a căror reușită va contribui la diminuarea procesului de creștere a economiei informale:

- Eliminarea cauzelor principale ale dezvoltării economiei informale: impozitele ridicate și interferența excesivă a statului în economie. În acest scop se impune reducerea impozitării ineficiente și contraproductive a salariilor, sistem care îi favorizează pe cei cu posibilități materiale mai ridicate în defavoarea celor mai puțin avuți.
- Accelerarea procesului de privatizare, liberalizarea comerțului prin reducerea substanțială a taxelor la importuri și renunțarea definitivă la scutiile (temporare) de taxe la import pentru anumite categorii de produse, aceasta fiind o cale sigură pentru eliminarea (diminuarea) fraudelor și corupției;
- Reducerea drastică a cheltuielilor guvernamentale, utilizarea fondurilor bugetare cu prioritate spre construcția (dezvoltarea) unei infrastructuri moderne proces care trebuie susținut prin creșterea investițiilor, astfel, creștere economică și o diminuare a ratei economiei informale;
- Regândirea procesului de impozitare astfel încât contribuabilii să primească beneficii pe măsura impozitelor plătite, finalitatea reprezentând-o reducerea nivelului evaziunii fiscale și sporirea susținerii guvernamentale din partea plătitorilor de taxe și impozite;
- Adoptarea unei noi legi a sponsorizării precum și a funcționării asociațiilor nonprofit, fundațiilor, beneficiare ale acțiunilor de sponsorizare;
- Reducerea birocrăției în sistemul de lansare a noilor afaceri, reformularea încadrării legislative pentru faliment;
- Optimizarea procesului de contabilizare a veniturilor în scopul impozitării, respectiv reducerea cererii de lichidități prin introducerea obligatorie a plății salariilor prin cecuri emise în sistemul bancar;
- Eliminarea inconsecvențelor din sistemul actual de legiferare,

renunțarea la practica adoptării excesive de ordonanțe de urgență de către guvern, redobândirea rolului firesc al parlamentului în sistemul legislativ;

- Accelerarea procesului de privatizare a instituțiilor bancare (CEC);
- Adoptarea unui sistem realist de asigurări sociale capabil să sprijine costurile reformei și restructurării, ș.a.;
- Adoptarea unor măsuri care să ducă la atragerea investițiilor străine și obținerea de fonduri europene;
- Crearea de stimulente pentru populație de a evita capcanele economiei informale (Ministerul de Finanțe din România ar putea învăța din experiența guvernului taiwanez care în anii 80, a introdus o schemă ingenioasă prin care a încurajat populația să ceară chitanțe, folosite apoi ca bilete la un sistem de loterie națională).

Economia informală subminează alocarea optimă a resurselor datorită deformării prețurilor și a veniturilor, comparativ cu economia oficială, fapt care conduce la diminuarea produsului real și la înrăutățirea situației economice a țării pe ansamblu. Totodată, ea emite semnale eronate factorilor de decizie și induce astfel strategii macroeconomice inadecvate. Datorită economiei informale, crește posibilitatea subestimării șomajului, creând astfel o imagine ambiguă a forței și a pieței de muncă.

Amplificarea fenomenului subteran corelată cu deteriorarea situației economice, pe ansamblu, a României se va reflecta în creșterea șomajului, a inflației, a ratelor dobânzilor, în scăderea volumului de investiții străine și autohtone și în perpetuarea unui sistem de intermediere financiară inefficient.

Poate părea ironic, dar reducerea forțată a economiei informale ar putea avea consecințe serioase pe termen scurt. Forța de muncă angrenată în activități informale ar migra către economia formală, unde slujbele sunt în general mai prost plătite. Situația economică actuală a țării se datorează în bună parte nivelului forței de muncă din economia informală.

România, ca țară în tranziție, s-a confruntat după 1990 cu o puternică escaladare a activității organizațiilor criminale. Datorită pericolului pe care îl reprezintă, fenomenul crimei organizate atrage din ce în ce mai mult atenția populației, guvernelor naționale și organizațiilor internaționale. În fața acestei probleme majore România nu putea să rămână insensibilă.

Pentru a face față noilor provocări au fost necesare măsuri imediate care teoretic pot fi grupate în două categorii: interne și externe.

Pe plan intern, măsurile au vizat, în primul rând, stabilirea anumitor strategii pe termen scurt, mediu și lung, care să vizeze cunoașterea fenomenului în ansamblul său, inclusiv în cea ce privește aprecierea evoluției acestuia în perioada următoare, identificarea lipsurilor la capitolele legislație, instituții, logistică și găsirea celor mai eficiente căi de stopare a acestui tip de pericol.

În al doilea rând, s-a urmărit crearea cadrului legislativ care să definească elementele de crimă organizată, să incrimineze ca infracțiuni fapte distincte din sfera acestui fenomen, să înăsprească pedepsele pentru unele fapte deja prevăzute în vechea legislație, dar care au căpătat un pericol sporit prin adăugarea elementului transfrontalier, toate în acord cu legislația internațională în domeniu. Exemplificăm în acest sens, sporirea maximului de pedeapsă la traficul de droguri de la 5 ani până la detențiunea pe viață, ca urmare a frecvenței mai mari a acestui tip de infracțiuni, urmărindu-se în acest fel descurajarea traficantilor.

În al treilea rând, a fost necesară clădirea unui cadru instituțional care să pună în aplicare strategiile adoptate și care să acționeze efectiv, cu bune rezultate, pentru

combaterea fenomenului. În acest sens a fost creată Brigada de Combatere a Crimei Organizate și Corupției, din cadrul Inspectoratului General al Poliției Române, având atribuțiuni pe linia documentării informative și constatării faptelor care țin de domeniul crimei organizate și Direcția de Investigare a Infracțiunilor de Crimă Organizată și Terorism, din cadrul Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție, a cărei competență este aceea de investigare și cercetare penală a infracțiunilor din domeniu. Pe lângă acestea au mai fost create și alte structuri pe diverse domenii de activitate (de exemplu, Agenția Națională Antidrog, în domeniul prevenirii consumului de droguri sau Oficiul Național pentru Prevenirea și Combaterea Spălării Banilor, în vederea detectării operațiunilor financiare suspecte) ori au fost stabilite sarcini specifice și pentru alte instituții (unități de poliție, unități vamale, structuri de control fiscal, direcții de sănătate publică, unități de învățământ s.a.).

Pe plan extern, România, ca verigă dintr-un lanț planetar, a devenit parte la cele mai importante instrumente internaționale de reglementare adoptate în domeniul combaterii crimei organizate, inclusiv a Convenției Națiunilor Unite împotriva Crimei Organizate Transfrontaliere. De asemenea, prin instituțiile de profil s-au stabilit legăturile necesare unei bune cooperări internaționale pe următoarele paliere:

- schimbul permanent de informații cu privire la structurile de crimă organizată și activitatea acestora;
- participarea la unele acțiuni comune de monitorizare a rețelelor criminale și capturării membrilor acestora;
- derularea procedurilor legale de extrădare a celor implicați în activități de crimă organizată;
- acordarea de asistență victimelor aflate pe teritoriu străin;
- oferirea de sprijin în vederea recuperării prejudiciilor create.

Chiar dacă în urma măsurilor luate s-au înregistrat unele rezultate în lupta cu structurile crimei organizate transfrontaliere, nu se poate spune că ceea ce s-a făcut este mulțumitor. În continuare se distrug destine din cauza consumului de droguri, viața și avutul cetățenilor sunt amenințate, structurile politice, administrative și economice sunt roase de corupție iar în jurul nostru roiesc indivizi prosperi, fără a fi cunoscuți că ar câștiga legal nici cât să-și întrețină familia.

Față de manifestările tot mai agresive ale criminalității organizate, este necesar ca întreaga comunitate internațională să-și strângă rândurile, și să caute în permanență cele mai bune modalități de ripostă. Inamicul este unul puternic, în continuă perfecționare și ține pasul cu dezvoltarea societății legitime.

În mod evident, fenomenul crimei organizate cunoaște o creștere fără precedent, iar prin formele noi de manifestare, prin caracterul tot mai organizat, pericolul deosebit și internaționalizarea sa, constituie o amenințare tot mai mare la adresa comunității umane, a instituțiilor democratice, a statului în ansamblul său.

CAP. 7. IMPACTUL ECONOMIEI INFORMALE ASUPRA DEZVOLTĂRII SOCIETĂȚII ROMÂNEȘTI

7.1 Tranziția economiei românești – factor principal în dezvoltarea economiei informale

În economia socialistă, legi complexe stabileau corelații riguroase între cantitățile de mărfuri ce urmau a fi produse, normele de consum, prețurile și locul în care urma să aibă loc comercializarea.

Dincolo de acestea, au existat evidente manifestări ale economiei informale, motivate uneori tocmai de relațiile strict teoretice dintre regulile amintite și realitate, dintre necesitățile firești ale oamenilor și oferta foarte limitată în anumite sectoare, dar și de anumite practici ce s-au manifestat de-a lungul timpului, indiferent de regimul politic.

În literatura de specialitate publicată în perioada 1985-1990, concomitent cu existența economiei socialiste, se aprecia că economia secundară din țările socialiste, deși nu direct comparabilă cu economia informală occidentală, există, iar conform unor calcule făcute de specialiști ai CIA pentru URSS, cifrele oscilau între 15-20% din ansamblul activității economice.

Desigur, proporțiile, manifestările specifice au fost diferite de la stat la stat, în funcție de rigoarea legilor și de consecvența cu care s-au urmărit anumite obiective. Cert este că traficul de frontieră, munca neînregistrată, producția ascunsă a unor bunuri, dar și forme grave de manifestare, precum contrabanda, traficul de carne vie, corupția, producția și consumul de droguri etc. au existat. Definirea lor ca economie paralelă sau economie secundară sau direct ca economie informală demonstrează că specialiștii, de obicei din afara sistemului socialist, au sesizat existența acestor fenomene economice negative, dincolo de reacția imediată sau uneori tolerantă a autorităților, concretizată în încercarea de a combate efectul fără a analiza cauzele date.

Anul 1990 surprinde fostele state socialiste într-un evident proces de conștientizare a realității economice mondiale, a unor principii de bază ale funcționării economiei, ce fuseseră respinse sau cel puțin tratate cu indiferență timp îndelungat.

Pe fondul lipsei totale sau al ofertei limitate de bunuri de consum și al îngrădirii dreptului cetățenilor la libera circulație, toate aceste state au devenit în foarte scurt timp o piață de desfacere tentantă, profitabilă pentru mărfuri de uz curent, articole textile, bunuri casnice, produse alimentare, băuturi, țigări, cafea etc. În acest context, ramificațiile economiei informale au penetrat facil și au câștigat segmente importante ale acestor piețe uriașe, dispuse în general să cheltuiască și, în fond, nepretențioase.

Abandonarea principiilor economiei socialiste, încercarea de soluționare a unor probleme majore legate de proprietate, apariția în acest timp a unor nebaneuite probleme de ordin politic, mergând până la divizarea unor state, problemele interetnice, conflictele armate au constituit structura pe care s-a organizat economia informală.

La începutul anilor 1990, economia românească se afla într-o situație particulară generată de efortul imens derulat pe tot parcursul anilor '80 pentru plata

datoriei externe și realizarea concomitentă a unui plan investițional exagerat, dar și de modul violent în care a avut loc schimbarea de sistem.

Astfel, s-au diminuat drastic importurile, limitându-se numai la materiile prime necesare funcționării unor ramuri industriale, eliminându-se cele din sfera bunurilor de consum, deși piața internă nu era pregătită să le producă, s-a orientat producția exclusiv către export, indiferent de condițiile economice – rentabilitate, eficiență, curs de revenire. Investițiile au fost dirijate către sectoare în care amortizarea presupunea perioade foarte lungi de timp, iar finanțarea acestora nu era asigurată, bazându-se în multe cazuri exclusiv pe munca nesalarizată.

În mod similar s-au petrecut lucrurile și în agricultură, unde baza a constituit-o forța de muncă îmbătrânită și unde elementele de progres tehnic au fost o prezență sporadică. Toate acestea au condus la izolarea economică, chiar și în cadrul sistemului socialist, unde România se remarcă prin lipsa totală de transparență, dialog și deschidere spre realități economice și sociale evidente. Multe din măsurile economice propuse imediat după începutul anului 1990 au fost arbitrare, contradictorii sau, datorită necunoașterii mecanismelor de funcționare a economiei de piață, aplicarea lor a fost secvențială și lipsită de eficiență.

Până în anul 1989 moment când România avea să treacă de la economia centralizată la economia de piață, sistemul planificat a urmărit teoretic îndeaproape toate operațiunile economice, sistemul de sancționare fiind foarte drastic, totuși și în acest sistem funcționa o piață paralelă.

După 1990 populația României a perceput în mod diferit principiile economiei de piață și în consecință, reacția a fost pe măsură, astfel încât sectoare întregi din fosta economie de stat s-au reorientat spre câteva ținte clare diferite:

- acceptarea regulilor economiei de piață și, în consecință, redimensionarea și remodelarea activității pentru a face față acestor situații;
- identificarea unor facilități imediate, la marginea sau în afara sistemului legal, implicarea în tranzacții nespecifice, abandonarea nejustificată a patrimoniului în schimbul unor beneficii aparente, imediate.

În România pe fondul monotoniei ofertei de bunuri de consum, a lipsurilor mergând până la criză, în special în domeniul alimentar, schimbarea de sistem a fost prilejul pentru organizarea imediată a unor structuri ale economiei informale, în principal, în domeniul comerțului, a prestărilor de servicii, dar și în câteva ramuri industriale producătoare de produse alimentare și bunuri de consum.

Dacă în celelalte țări din această zonă a Europei desprinderea de sistemul socialist a avut loc practic în etape și fără manifestări violente, în România ruptura de sistem a fost violentă, pe fondul unei crize economice generale, al uzurii și oboselii întregii societăți.

Izolarea internațională autoimpusă, lipsa de colaborare pe toate planurile au avut drept consecință amplificarea dezordinii economice și sociale. În această situație, multe din măsurile economice propuse imediat după începutul anului 1990 au fost arbitrare, contradictorii sau, datorită necunoașterii mecanismelor de funcționare a economiei de piață, aplicarea lor a fost secvențială și lipsită de eficiență. Eroarea principală a constat, în falsă convingere că desființarea planificării centralizate, liberalizarea comerțului, a prețurilor sunt condiții suficiente pentru apariția unui sistem de piață care să conducă automat la realizarea bunăstării.

Realitatea s-a dovedit mult mai complexă, mai dură, demonstrând că introducerea mecanismului pieței este posibil numai paralel cu construcția unui context socio-economic favorabil.

Analizând momentul 1990 din punct de vedere al manifestărilor economiei informale, constatăm că, din cele trei componente anterior prezentate, își făceau simțită prezența fraudă fiscală și, în mai mică măsură, munca la negru.

Lipsa cronică de pe piață a unor produse de strictă necesitate, criteriile și metode aberante de planificare a vânzării etc. au generat și dezvoltat o piață paralelă de dimensiuni considerabile. Deși nu pot fi prezentate statistici, este important de subliniat că în ultimii ani ai deceniului opt s-a renunțat practic la importul de cafea și țigări cu filtru, piața acestor produse fiind cedată conștient economiei paralele. De asemenea, trebuie amintită importanța pieței paralele în asigurarea unor produse de uz cosmetic-igienic, textile și chiar bunuri electrocasnice.

Periodic, pe parcursul deceniului nouă s-au înregistrat crize foarte puternice de produse de strictă necesitate: ulei, zahăr, diferite legume, detergenți etc. Motivația clasică, respectiv producția insuficientă, lipsa de materii prime, dezinteresul și incompetența unor factori de decizie, nu poate fi negată, dar, analizând post factum cele prezentate, considerăm că o parte importantă a tuturor acestor situații a fost provocată conștient și a căpătat dimensiuni amplificate, fiind generatoare de importante câștiguri ilicite pentru anumite structuri profesionale care prin aceste activități au făcut trecerea de la modesta piață paralelă la structurile organizate ale economiei informale, acumulând importante venituri ilicite.

Această evoluție a fost stimulată de haosul legislativ care a caracterizat perioada imediat următoare momentului 1989, când, în spatele unor îndelungi și repetate teorii despre echitate și corectitudine, s-au derulat importante operațiuni necontrolate, oneroase.

Astfel, legislația economică a apărut cu întârziere, neadaptată realității, încercând cu stângăcie să împacă concomitent și imensul aparat birocratic de stat, dar să și promoveze măsuri de stimulare a inițiativei private. În fapt, rezultatul acelor măsuri s-a concretizat în blocarea întregului sistem economic, respingerea potențialilor mari investitori, scurgerea fără control a avuției naționale și concentrarea artificială a unor importante valori materiale și bănești în mâinile câtorva oameni de afaceri. Adăugând la aceste elemente necunoașterea de către funcționarii aparatului de stat a principiilor de funcționare a economiei de piață, precum și corupția ce a cuprins aceste categorii profesionale, a rezultat mediul economico-social favorizant pentru economia informală.

În evoluția sa, pe parcursul ultimului deceniu, se pot distinge din punct de vedere al modului de organizare trei etape: *formarea structurilor informale, dezvoltarea rețelelor și concentrarea deciziei*.

Din punct de vedere al sferei de manifestare, pot fi delimitate activitățile frauduloase, cuprinzând și partea cea mai mare a muncii la negru, de activitățile criminale ce și-a făcut simțită prezența într-o etapă ulterioară.

După 1990, în țara noastră devianța socială de conștiință și comportament uman în scopul însușirii unui avantaj material necuvenit, adică a unei posesiuni în interes personal, a cunoscut o dezvoltare spectaculoasă, explodând în amplitudine și intensitate.[224] Tabloul acesteia a devenit însă incoerent și nebulos, dificil de controlat și mai ales, dificil de combătut. În contextul scăderii producției, inflației galopante și devalorizării leului, a creșterii prețurilor, a șomajului și degradării nivelului de trai, au luat amploare, atât infracțiunile „clasice”, cât și noi fapte antisociale, specifice economiei de piață.

Au apărut fenomene de agresiune față de avuția publică, transferuri ilegale de capital, sustrageri de mari proporții, bancrute frauduloase, acte de contrabandă și evaziune fiscală, abuzuri și înșelăciune deosebite, falsuri în documente care atestă

producția, importul și exportul, scoaterii masive din țară de valută, metale rare și radioactive precum și bunuri din patrimoniu cultural național și universal.

În aproape toate sectoarele de activitate s-au constatat cazuri de nerespectare a dispozițiilor legale în formarea societăților comerciale și a celor lucrative, acte de abuz și corupție în aprovizionarea unităților private, o stare totală de neimplicare a factorilor responsabili în protecția gestiunilor și societăților comerciale, în ansamblul lor.

Practic criminalitatea economico-financiară în complexitatea ei, a cuprins aproape toate sferile economico-sociale, pornind de la aprovizionarea tehnico-materială din economie și terminând cu procesul de privatizare și decontare a operațiunilor financiar-bancare.

O analiză a stării infracționale din perioada 1990-2009 atestă amplificarea deosebită a faptelor de natură penală îndreptate împotriva societăților comerciale, indiferent de forma de proprietate, a actelor și faptelor de contrabandă, corupție și evaziune fiscală, precum și a celor de natură a afecta interesele legale ale cetățenilor.

Din punct de vedere sociologic, conceptul de „devianță” semnifică *„orice act, conduită sau manifestare care violează normele scrise sau nescrise ale societății ori ale unui grup social particular”*. Definit ca un tip de comportament care se opune celui convențional, *devianța cuprinde nu numai încălcările legii, (infracțiunile sau delictele), ci orice „deviere” (abatere) de la regulile de conviețuire și imperativele de ordine ale unei forme de viață colective (societate, grup, organizație, instituție, cultură)*. În esența ei, *ca manifestare care ofensează sentimentele și așteptările colectivității, devianța se distinge însă de anormalitate care caracterizează incapacitatea individului, acceptată și validată din punct de vedere medical, de adaptare la exigențele vieții sociale și de exercitare adecvată a rolurilor sociale*.[289]

În anii tranziției, au apărut fapte penale de mare complexitate și diversitate sub aspectul numărului de participanți, metodele folosite, prejudiciilor cauzate și importanței agenților economici și instituțiilor vizate. În această perioadă societatea românească s-a confruntat cu existența unei economii informale de mare anvergură, caracterizată prin infiltrarea piețelor financiar-bancare de către structurile infracționale și de încercarea acestora de a prelua controlul asupra unor importante sectoare economice naționale.

Criminalitatea în afaceri tinde să devină, în prezent, un fenomen antisocial, concretizat printr-un grad de organizare și specializare manifestându-se sub forma unei rețele formale și informaționale de organizații și indivizi, care, prin cele mai diversificate și sofisticate mijloace și metode ajung să corupă factori de decizie plasați până la cel mai înalt nivel din sfera politicului, legislativului, justiției și administrației. Fie că este vorba de transferul ilegal de patrimoniu către întreprinzători, de furt, înșelăciune și fraudă în dauna avutului public, fie este vorba de export ilegal de capital ori de contrabandă, acțiunile ilicite se săvârșesc în forme și metode noi, mai mult sau mai puțin sofisticate, dar care ilustrează realmente termenul de *„organizare a criminalității economico-financiare”*.

7.2 Implicații macroeconomice ale activităților informale în România

În vederea studierii efectelor asupra economiei oficiale, un număr însemnat de cercetători au integrat în studiile lor, economiile informale în modelele macroeconomice. Autorul unui asemenea studiu realizat în SUA, a ajuns la concluzia

că *"dimensiunea economiei informale trebuie luată în seamă la stabilirea politicilor fiscale și de reglementare, iar pe de altă parte prezența activităților economice informale ar putea duce la o creștere a efectelor inflaționiste induse prin stimuli fiscali și monetari"*[148].

Norman Loayza, un cunoscut analist al fenomenului economiei informale, într-un recent studiu [177] elaborat pentru o serie de țări din America Latină demonstrează că în economiile unde sarcina fiscală fixată este mai mare decât cea optimă, iar aplicarea normelor are un grad scăzut, creșterea dimensiunii relative a sectorului informal duce la o diminuare a creșterii economice. Rezultatele sale indică, la o creștere a economiei informale cu un procent din PIB, o scădere a PIB-ului cu 1,22%.

Unul din efectele negative ale economiei informale îl reprezintă modul în care aceasta poate afecta sănătatea fiscală a unui stat. Un studiu al Universității din Toronto susține că *pentru fiecare dolar cheltuit în economia informală guvernul pierde 41 de cenți*. Biroul de Statistică al Canadei estimează că nivelul taxelor colectate de statul canadian este cu aproximativ 6 miliarde dolari mai mic din cauza existenței activităților economice informale.

În legătură directă cu aceasta există teorii care susțin că dacă guvernele ar fi capabile să controleze formele de manifestare ale economiei informale, multe probleme fiscale ale sectorului public, cum ar fi datoria publică, de exemplu, ar putea fi reduse. Totuși numeroși experți și critici consideră că acest argument reprezintă doar învinovățirea („arătarea cu degetul”) cetățenilor pentru eșecurile bugetare ale celor aflați la guvernare. Pentru acești critici, economia informală este un însoțitor inevitabil al sistemului de taxe și de reglementări economico-sociale.

Stabilitatea și eficiența actului de guvernare depind, în mare măsură, de calitatea informației care stă la baza elaborării obiectivelor politice, economice și sociale. În acest context, economia informală este percepută ca având efecte negative, datorită faptului că, emite semnale eronate factorilor de decizie și induce astfel strategii macroeconomice inadecvate⁵⁷.

Prin urmare, orice politică macroeconomică privind sistemul de taxe, șomajul, inflația, economisirea, asistența socială, productivitatea sau competitivitatea este, din start, deficitară. Întrebările care se nasc pe marginea acestei chestiuni, capătă un caracter firesc: Este rata șomajului chiar atât de înaltă cum spun statisticile având în vedere numărul uriaș al celor implicați în activități economice informale? De ce au ajuns oamenii din România să facă „greva foamei” pentru a fi trecuți pe lista disponibilizaților? Nu cumva economia informală „le face cu ochiul”? Ce etalon ar trebui să folosim pentru a măsura standardul de viață? Consumul sau veniturile? Care este ritmul real al creșterii economice?⁵⁸

În legătură cu această ultimă întrebare trebuie subliniat faptul că în unele statistici oficiale calculul PIB-ului ține cont și de dimensiunile economiei informale. Când Italia a făcut pentru prima dată acest lucru, în 1987, economia sa a crescut peste noapte cu 18%.

În studiul amintit al lui Richard French se susține că dacă la valoarea reală a produsului economiei oficiale din 1998 se adaugă suma de 1.202 miliarde lei (cât

⁵⁷ În SUA, de exemplu, consumul populației sărace este mai mare decât venitul acesteia. 17,7% din gospodării se află sub limita de sărăcie în ceea ce privește venitul, în timp ce doar 7,5% sunt sub limita de sărăcie în ce privește consumul. Diferența dintre cele două categorii constă din participanții la economia subterană care nu ar trebui categorisiți ca fiind săraci (cf. Morton Parker, *The Underground Economy* New Estimates from Household Income and Expenditure Surveys, în *The Yale Journal*, June 1994).

⁵⁸ *"Light on the Shadows"*, *The Economist*, 3 mai 1997

reprezintă creșterea reală a economiei informale față de 1997), PIB-ul din România înregistrează o creștere reală pozitivă de 3,2%.

Se spune că economia informală cauzează insatisfacție și este cauzată de insatisfacție, în același timp. Acest lucru este perfect adevărat, mai ales într-o țară cum este România, aflată într-o tranziție fără sfârșit. Obosind să caute cu privirea „luminița de la capătul tunelului” și văzând că acțiunile guvernanților sunt total diferite de mesajele transmise cu prilejul campaniilor electorale, cetățenii se apropie mai ușor și, într-un fel, firesc de economia informală.

În România anulului 2010, potrivit unor sondaje de opinie, contribuabilul își pune frecvent un asemenea gen de întrebare: „Când mii de miliarde de lei încasați din taxe plătite de noi merg să acopere datoria internă, „găurile” bugetare făcute de Bancorex sau F.N.I., ori să „plătească” ineficiența unei structuri economice ce nu se mai termină de restructurat, merită să mă sacrific pentru a sprijini cu banii mei, și-așa puțini, un guvern incompetent și plin de oameni corupți?”[313]

Fiecare plătitor de taxe onest are de suportat, teoretic, o parte mai mare din povara de taxe și reglementări pentru fiecare participant la acțiuni economice informale. Studiul lui Austin Lawrence estimează că în Canada aproape 15 milioane de contribuabili onești plătesc cu 2.500 până la 5.000 mai mult decât în situația în care economia informală nu ar exista. Cetățenii onești, dar care invidiază avantajele de care beneficiază participanții la economia informală sunt cei mai nemulțumiți, acest grup de oameni, „taxat pentru onestitatea sa”, fiind format, în principal din clasa de mijloc, salariată, cu oportunități reduse de a se angaja în activități economice informale.

Cercetarea realizată de Austin Lawrence [22] subliniază că oamenii aleg, adesea, să participe la economia informală datorită ideii de dreptate. Cetățenii percep o nedreptate în situația lor și decid să-și facă dreptate prin mutarea acțiunilor lor din sfera de control a guvernului. Putem recunoaște aici situația, des întâlnită și în România când mulți oameni, surprinși asupra ilegalității acțiunilor lor economice pretind că își „câștigă cinstit o bucată de pâine”, deși este clar că un asemenea comportament economic poate fi clasificat ca fiind infracțiune economică ori nesupunere civică. Un asemenea comportament este foarte comun în rândurile vânzătorilor ambulanți și a celor ce vând fără licență pe stradă, ori în târguri și oboare. Când aceste ocupații devin identități economice importante în cadrul grupurilor minoritare, economia locală fiind adesea numită „*conomie de ghetto*”.

Ceea ce trebuie să constituie un motiv de îngrijorare este faptul că din cauza creșterii ratei participării la economia neoficială cei care lucrează, încă, în economia la vedere percep diferențele și inechitatea, ceea ce sporește și mai mult rata nemulțumirii care într-un cerc vicios, duce la creșterea numărului celor implicați în acțiuni economice informale.

Întreprinderile se plâng, la rândul lor, de competiția inegală cu economia informală, care nu se confruntă cu aceleași restricții ca și ele. Afacerile legale nu pot concura cu cele din umbră și, prin urmare, trebuie să reducă salariile și numărul forței de muncă ducând, astfel, la micșorarea dimensiunii economiei normale. Întreprinderile doresc ca „terenul de acțiune” să fie eliberat, exemplul cel mai des vehiculat în mass-media românească fiind cel al producției de alcool. Producătorii onești din această branșă se întreabă uneori de ce să se mai deranjeze să se conformeze unor reglementări excesive câtă vreme producția de alcool „la negru” operează fără obstacole, nefiind inspectată de către guverne și, mai ales, nefiind taxată.

Dintr-o perspectivă sociologică, economia informală este acuzată că având implicații negative asupra atitudinii cetățeanului față de normele și valorile statului de drept, în special în ce privește respectul față de legi, conformarea la reguli și norme, conformarea voluntară a plătitorului de taxe.

Prin formele sale complexe de manifestare, economia informală mărește distanțele dintre diverse grupuri sociale. Diferențierile de natură economică devin semnificative prin faptul că unele grupuri sociale participante la activități economice informale pot obține beneficii uriașe, în timp ce societatea, în ansamblul său poate să cunoască o înrăutățire a nivelului de trai. Ceea ce se întâmplă astăzi în România, ca și în alte țări foste socialiste, unde are loc cel mai rapid și imoral proces de transferare al avuției naționale din domeniul public în cel privat pe care istoria l-a cunoscut vreodată, este departe de a duce la creșterea coeziunii sociale, atât de necesară schimbărilor aduse de prăbușirea regimurilor comuniste.

Numeroase studii concluzionează că economia informală poate lărgi contactele și oportunitățile pentru crima organizată, deoarece sectorul neoficial și economia regulată sunt dificil de despărțit. O economie secundară ce scapă de sub controlul statului facilitează spălarea profiturilor criminale - susțin unanim cei care sunt preocupați de amploarea fenomenului. Orice participant la economia informală este un „spălător” de bani murdari, susțin aceștia.

Dacă acceptăm estimările ridicate ale sumelor vehiculate în activitățile economice informale, porțiunea din economia generală ce susține „spălarea” banilor murdari este enormă. De exemplu, potrivit Institutului de Cercetări al ONU, industria drogurilor ilicite este pe locul 2 în lume, atingând cifra de 500 miliarde \$, fiind depășită de industria militară (800 miliarde \$), dar aflându-se în fața industriei petroliere estimată la 450 miliarde \$.

Creșterea violenței este, de asemenea, un alt efect al unei piețe economice în creștere continuă, pentru că regulile și normele generate de sistemul juridic nu pot fi impuse de autoritățile statului în piețe ilegale sau neoficiale. Din acest motiv, în unele țări există vii dezbateri pe marginea necesității „aplicării violente a regulii”, cerută de tot mai mulți oameni. Aceasta face ca unii autori să fie îngrijorați de posibilitatea încălcării de către autoritățile statului a libertăților civile ale cetățenilor obișnuiți, în situația în care instituțiile chemate să aplice legea ar căpăta puteri excepționale pentru a lupta împotriva amenințărilor crimei organizate. O asemenea „spaimă” este, mai ales, prezentă în societățile scăpate de totalitarismul comunist, argumentându-se că instituțiile amintite, investite cu puteri excepționale, le-ar putea folosi în scopuri străine democrației.

Mulți analiști au identificat relații de intercondiționare între globalizare și crima organizată care a reușit să construiască un cadru de acțiune structurat, la nivel internațional și care se dezvoltă pe monopolul statului asupra puterii coercitive. Aceste elemente formează o „simbioză politico-economică” ce există ca un sistem socio-economic paralel față de autoritate, amenințând astfel integritatea statului.

Corupția, definită simplu ca „*abuz de putere publică în beneficiul personal*” a fost studiată pe larg în ultimii ani, atât în relație cu economia oficială cât și cu cea informală, concluzia unanim acceptată fiind aceea potrivit căreia între corupție și creșterea nivelului economiei informale există o puternică legătură.

O literatură vastă a fost dedicată probabilității ca economia informală să fie contagioasă (teoria „efectului de cascadă”), argumentându-se că acțiunile economice din sectorul neoficial erodează standardele onestității, element de bază al contractului social pe care se bazează statul de drept.

7.3 Caracteristicile și dimensiunea economiei informale în România

În studiul despre economia informală din România realizat de Richard French și colaboratorii săi [118], au fost identificate numeroase alte efecte negative ale

activităților economice neoficiale, unul dintre cele mai importante fiind *subminarea alocării optime a resurselor datorită deformării prețurilor și veniturilor comparativ cu economia oficială*. Acest fapt conduce la diminuarea produsului real și înrăutățirea situației economice a țării, pe ansamblu. În general, activitățile economice informale nu beneficiază de avantajele economiei la scară națională și nu au acces la piețele de capital, menținându-se astfel nivelul scăzut al productivității și salariilor.

Atâta timp cât rata de creștere economică în subteran este superioară celei oficiale, bugetul de stat va înregistra un deficit - susține Richard French - *măsurile de stimulare a economiei oficiale luate de factorii de decizie, ducând în acest caz, la creșterea presiunilor inflaționiste.*

Pe de altă parte, numeroși autori evidențiază o serie de efecte pozitive ale economiei informale. Într-un studiu publicat în 1998 [229], Schneider arată că peste 66% din câștigurile economiei informale sunt imediat cheltuite în sectorul oficial. Efectele pozitive ale acestor cheltuieli trebuie avute în vedere în analiza creșterii economice, respectiv în evaluarea veniturilor statutului obținute prin taxe indirecte.

Autorul unui studiu econometric pentru Marea Britanie [29] a găsit dovada clară că economia informală are un efect semnificativ asupra cheltuielilor de consum. Acesta subliniază faptul că economia informală are un efect pozitiv asupra cheltuielilor obișnuite de consum și chiar un efect mai puternic asupra cheltuielilor pentru bunuri de folosință îndelungată.

În numărul din 3 mai 1997, *The Economist* aprecia că economia informală reprezintă „și un mod important de a scutura economiile anchilozate”. Afirmatia este sprijinită pe un exemplu din Germania unde străinii, mare parte din ei muncind ilegal, contribuie la creșterea forței de muncă din domeniul construcțiilor. Muncitorii germani din acest domeniu se limitează strict la executarea de activități specifice calificării lor, ori tehnicile moderne de construcție depind, adesea, de munca în echipă și de flexibilitate, astfel că, *„munca în economia informală a făcut posibilă aflarea acestor noutăți”*.

Potrivit aceleași publicații, este exagerat să afirmi că economia informală a Europei reflectă tot ceea ce eșuează în politica economică din acest spațiu, rădăcinile fenomenului analizat aflându-se în aceiași factori care înăbușă competiția și împiedică apariția de noi locuri de muncă. Văzută din acest unghi, economia informală *„trebuie recunoscută ca o binecuvântare, mai degrabă decât ca un blestem: permite firmelor să scape de rigiditățile unei economii formale, creând locuri de muncă și prosperitate acolo unde, altfel n-ar fi existat nici slujbe, nici belșug”*⁵⁹.

Economia informală este analizată și din perspectiva democrației. *„O economie informală în creștere - apreciază Institutul Fraser, este un semn că democrația noastră nu funcționează cum ar trebui”*. În concepția unor analiști, într-un sistem democratic, cetățenii pot aproba, sau condamna politica guvernelor nu doar cu voturile lor, ci și prin comportamentul lor economic, ponderea oamenilor ce „votază cu banii” lor fiind din ce în ce mai mare.

În economia informală sunt ascultate voci care, de obicei, nu sunt luate în seamă în procesul electoral normal și de aceea nu trebuie condamnată atitudinea cetățenilor care „votază” cu banii lor, într-un protest tacit față de legi și reglementări. Pe baza acestor argumente se susține că lupta împotriva economiei informale este o manifestare de totalitarism, economia neoficială fiind *„un proces de democratic care nu ar trebui suprimat”*.

Se mai afirmă faptul că existența și dezvoltarea economiei informale este o

⁵⁹ *“Blinded by the dark”, The Economist, 4 aprilie 1998*

dovadă a apariției unei disjunții între politică și starea naturală a afacerilor economice. Astfel, economia secundară (neoficială) este doar o corecție pentru o economie, ineficientă, plină de constrângeri. „Economiiile secundare” din țările fostului bloc estic, au fost citate în literatura din Vest ca un motiv principal al prăbușirii regimului comunist.

Pe fondul situației economico-sociale existente, începând cu primele zile ale anului 1990, s-au creat grupuri de interese specializate în operațiuni de contrabandă atât pentru export, cât și pentru import, în operațiuni de speculă cu produse deficitare, în prestarea unor servicii de transport, alimentație publică etc.

Astfel, profitându-se de prețurile scăzute la care se găseau pe piața internă o serie de produse industriale, precum: scule, dispozitive, aparate electrice, dar și bunuri de consum, au fost achiziționate și, fără a exista autorizații, fără a se plăti taxe, mărfurile au fost vândute pe piețele din țările apropiate, obținându-se sume importante care, în funcție de anumite oportunități, au fost teaurizate sau folosite pentru dezvoltarea activității.

Într-un mod asemănător s-au derulat și operațiuni de „import”, piața românească fiind invadată de mărfuri slab calitative, dar cu forme și utilități dorite de populație. În același timp au apărut activități particulare de transport-taxi, apoi comercializarea în regim de alimentație publică a unor produse de calitate îndoielnică, mici tonete, puncte volante sau preluarea din depozitele statului la prețuri modice a unor mărfuri deficitare și comercializarea lor imediată la prețuri de speculă.

Toate aceste activități s-au desfășurat practic fără nici o restricție în primul semestru al anului 1990, momentul apariției primelor reglementări privind activitatea economică privată fiind astfel categoric depășit de reacția mult mai rapidă a unor categorii profesionale în formare.

Veniturile realizate au fost în multe cazuri importante și, alături de sumele provenite din activitățile desfășurate clandestin anterior anului 1990, au constituit capitalul pentru inițierea unor afaceri legal organizate.

Desigur, dezvoltarea termenului de „afaceri” - activități comerciale legale - presupune îndeplinirea concomitentă a două obiective: existența cadrului general organizatoric, respectiv cadrul juridic pentru înființarea, organizarea și funcționarea respectivelor afaceri, și existența prevederilor financiare, fiscale, respectiv a încadrării stricte a entităților astfel înființate în prevederile acestor reglementări.

Activitatea practică desfășurată în această etapă a demonstrat că în cele mai multe cazuri a fost vorba doar de o încadrare formală în prevederile legale, activitatea multor agenți economici având evidente trăsături informale.

Începând cu anul 1991, au fost înființate un număr considerabil de societăți comerciale private, o pondere importantă având-o societățile cu participare de capital străin. Apariția sub această formă a inițiativei private și mai ales participarea capitalului străin au constituit în mod evident un semnal economic privind orientarea economiei către piață. Dar privind din punctul de vedere al obiectului prezentei lucrări, trebuie precizat că peste 90% din societățile cu capital străin s-au limitat la investirea unui capital sub 1.000 dolari SUA, cunoscute fiind o multitudine de situații în care aportul s-a limitat la cele câteva zeci de dolari cât a fost suma minimă necesară pentru înființarea societății comerciale.

Majoritatea acestor „investiții” au provenit din țările Orientului Mijlociu și Apropiat, organizat după reguli proprii, pe principiul piramidal, astfel încât în scurt timp au construit rețele proprii de interese.

Obiectul de activitate al acestor mici firme a fost în exclusivitate comerțul cu bunuri importate din țările de origine ale asociaților. Astfel, piața românească a fost

invadată de produse alimentare, băuturi, țigări, cafea, produse textile, încălțăminte de o calitate îndoielnică, dar la prețuri care au atras populația cu venituri modeste.

Caracteristică pentru perioada aceasta a fost implicarea directă a importatorilor în distribuția mărfii, situație justificată de cantitățile relativ mici de mărfuri rulate, dorința de a controla prețurile, pe fondul necunoașterii și neîncrederii în comercianții autohtoni. Sumele obținute au fost imediat utilizate pentru achiziția de pe piața românească a unor mărfuri industriale sau agricole la prețuri favorabile și exportarea lor. Astfel, îngrășăminte, produse metalurgice neprelucrate, animale vii, cherestea au constituit obiectivul principal pentru acești comercianți.

Deși toate aceste activități au fost aducătoare de venituri, în fapt prin metode de evitare sau pur și simplu prin distrugerea evidențelor respectivilor comercianți, statul român nu a beneficiat de impozitele și taxele cuvenite. Aceasta a fost prima formă de manifestare evidentă a economiei informale organizate în țara noastră.

În aceeași etapă, dar în cele mai multe cazuri separat, a început înființarea unor societăți cu răspundere limitată ale unor rezidenți, a căror activitate a fost orientată spre valorificarea producției obținute de întreprinderile de stat.

Aspectul negativ al acestei activități a constat în faptul că, utilizându-se practic infrastructura și forța de muncă a respectivelor întreprinderi, acestea au livrat mărfurile cel mult la nivelul costurilor, transferând astfel profitul, fără nici o justificare, în sectorul privat.

În mod asemănător s-au petrecut faptele și în comerțul exterior, unde relații tradiționale au fost transferate spre administrare unor societăți private fără experiență și fără interesul asumării unei responsabilități complexe.

În cazul acestor activități comerciale derulate de rezidenți s-au înregistrat sustrageri masive de la plata impozitelor către bugetul statului, iar întreprinderile de stat angajate în aceste tranzacții au înregistrat pierderi, au fost în imposibilitatea realizării unor investiții necesare pentru menținerea în stare de funcționare. Faptele de această natură, desfășurate cu repetabilitate, implicarea cu bună știință de către unii factori de decizie în asemenea activități au condus a formarea unor structuri informale.

Fără a avea o pondere importantă în această etapă, analizând din punct de vedere al economiei informale, trebuie amintiți și micii comercianți autohtoni care au urmărit specularea unor momente prielnice pentru realizarea unor achiziții de mărfuri, au organizat mici puncte de vânzare cu evitarea sau sustragerea de la plata impozitelor.

Concluzionând, putem spune că, în perioada 1990-1993, principala formă de manifestare a economiei informale a fost fraudă fiscală, iar elementul care a favorizat dezvoltarea sa a fost lipsa cadrului legislativ adecvat.

Evoluția ulterioară a economiei informale a fost marcată pentru anii 1993-1995 în principal de cristalizarea unui sistem legislativ economic, dar și coercitiv, precum și de concurența dintre participanți, situație care a impus schimbarea modului de operare și lărgirea sferei de cuprindere a activității ilegale.

Astfel, apariția legislației privind organizarea și funcționarea societăților comerciale și a cadrului instituțional adecvat, respectiv a Camerei de Comerț și a Registrului Comerțului, organizat pe principii unitare, cu un sistem de evidență informatizat, a permis cunoașterea evoluției numărului de agenți economici, a obiectului de activitate declarat și a structurii acționarilor sau asociațiilor.

Legislația fiscală a căpătat contur prin reglementarea impozitului pe profit, a taxelor vamale și mai ales prin introducerea taxei pe valoarea adăugată, sistem de impozitare modern, aliniat standardelor internaționale.

Importante au fost și prevederile legale ce au acordat facilități fiscale unor categorii de investitori, funcție de volumul afacerilor și ramura de activitate. De asemenea, au fost reorganizate organele de control ale statului și au fost înființate instituții noi menite să urmărească respectarea legislației în acest domeniu.

Înființarea în cadrul Ministerului Finanțelor a Gărzii Financiare, reînființarea Curții de Conturi, reorganizarea unor sectoare ale poliției funcție de evoluția fenomenului de criminalitate economică au constituit realizări evidente. Completând acest cadru cu prevederile legale privind privatizarea unor societăți comerciale aparținând statului, se poate concluziona că atât din punct de vedere legislativ, cât și instituțional, dincolo de evidente necorelări, imperfecțiuni și inconsecvențe, s-a reușit orientarea ireversibilă a societății spre economia de piață.

Încercând a face o scurtă apreciere concomitent din punct de vedere economic și social, putem spune că, anterior anului 1993, societatea românească s-a aflat într-o perioadă de căutare a propriei identități și, pe acest fond, de acumulare primitivă a capitalului.

Desigur, există o anumită inerție la nivelul societății, și simpla adoptare a unei reguli nu poate determina imediat rezultate deosebite, dar refuzul permanent al unor participanți la activitatea economică, încercarea lor de a amâna aplicarea în practică a unor dispoziții legale, concomitent cu organizarea pe principii informale a activității și săvârșirea unor fapte cu caracter infracțional de natură să lovească în siguranța economică nu pot fi subestimate sau justificate superficial.

Astfel, activitatea economică informală a căpătat noi dimensiuni, având câteva ținte precise; acapararea pieței pentru produsele de larg consum și obținerea de fonduri pentru achiziționarea unor importante active comerciale și industriale. Pentru atingerea acestor obiective au fost utilizate mijloace și procedee foarte diverse, precum formarea unor lanțuri de firme fantomă, jocurile piramidale, obținerea unor credite în condiții nelegale, penetrarea sistemului bancar, corupția etc.

Încercând o clasificare, se poate afirma fără rezerve că firmele fantomă au reprezentat cel mai utilizat mijloc de manifestare a economiei informale pentru această etapă, atât din punctul de vedere al momentului apariției lor, cât mai ales al consecințelor economice negative generate.

Acțiunile de contrabandă, de distribuire pe piață a unor produse cu origine și calitate îndoielnică, evaziunea fiscală, sustragerea de la taxele vamale, solicitarea unor rambursări necuvenite de la bugetul statului au fost săvârșite în principal prin utilizarea acestor firme.

Din punct de vedere al modului de decontare, trebuie subliniat că toate aceste tranzacții au utilizat numerarul, generând disfuncții importante pentru circuitul monedei naționale. Astfel, în cele mai multe cazuri, decontările în cadrul lanțului de firme implicate în tranzacții s-au efectuat direct între furnizorul - importator și cel ce a distribuit marfa spre rețeaua cu amănuntul, blocându-se importante sume în numerar în afara circuitului bancar.

Pentru reluarea circuitului, sumele în lei astfel obținute au fost schimbate în valută, operațiunea fiind controlată de aceleași persoane, fiecare nouă reluare a circuitului generând devalorizarea leului. Prin aceste operațiuni care au evitat circuitul bancar s-a consolidat o piață valutară paralelă puternică și în afara oricărui control⁶⁰.

Se constată astfel că, în această perioadă, persoanele implicate în activitatea firmelor fantomă nu au apelat în mod deosebit la sistemul bancar. Motivele sunt probabil foarte variate, fiind vorba de o lipsă de încredere atât din partea băncilor, care solicitau anumite garanții, cât și din partea „investitorilor”, care evitau

⁶⁰ Voicu Costică – *“Banii murdari și crima organizată”*, Editura Artprint, București, 1995

documentele scrise. Excepție au făcut în mod permanent cumpărările de valută, operațiuni pe care inclusiv comercianții implicați în activitatea firmelor fantomă le-au urmărit în mod constant.

Cele prezentate demonstrează că, prin deformarea unor fluxuri financiare, prin blocarea numerarului, prin nerepatrierea valutei aferente exporturilor și prin organizarea unor rețele informale de schimb valutar, firmele fantomă au afectat sistemul bancar, chiar dacă relațiile directe nu au avut amploare deosebită.

Rămânând în aceeași sferă de activitate, trebuie amintite jocurile piramidale de tip CARITAS. Aceste activități direct legate de economia informală au cunoscut în intervalul analizat o dezvoltare puternică, speculând naivitatea, neștiința și dorința de îmbogățire imediată.

Trebuie remarcat faptul că au fost implicați rezidenți și, dincolo de schemele pur teoretice care încercau să demonstreze viabilitatea sistemului în fapt, s-au atras sume imense, care, chiar dacă juridic nu s-a demonstrat, au fost utilizate în operațiuni comerciale ilicite precum: importuri, achiziții de active industriale, plasamente bancare etc., reușindu-se în timp pierderea originii lor.[127]

Aceste operațiuni au generat profituri neînregistrate, au subminat sistemul bancar și au determinat presiuni necontrolate asupra monedei naționale. Fără a stabili o legătură directă, trebuie amintite și alte forme de manifestare a economiei informale, respectiv obținerea unor credite garantate cu bunuri fără valoare, utilizarea creditelor în alte scopuri decât cele declarate etc.

Analizând fiecare tip de operațiune în parte, se constată că, pe lângă elementele ajutoare deja prezentate, respectiv necorelările și contradicțiile legislative, multe din acțiuni au fost posibile datorită fenomenului de corupție.

Prin dimensiunea și caracterul organizat, se poate afirma că facilitarea unor operațiuni nelegale în scopul obținerii unor foloase necuvenite de către diferite categorii de funcționari a devenit, în anii 1993-1995, o piedică evidentă în funcționarea instituțiilor statului, s-a deformat iremediabil sensul și scopul anumitor decizii macroeconomice.

Concluzionând, putem spune că, economia informală a căpătat dimensiuni considerabile și a cristalizat rețelele specializate. Sfera de activitate a cuprins, pe lângă evaziunea fiscală și munca la negru, elemente certe ale crimei organizate. Trebuie subliniat că în continuare s-a menținut o anumită demarcație între activitățile în care au fost implicați cetățenii străini, respectiv import-exportul unor bunuri de larg consum, controlul pieței valutare, și cele în care au fost implicați rezidenții. Activitatea criminală a căpătat contur atât prin întrepătrunderea cu activitățile comerciale, cât și prin forme directe de manifestare - furturi și vânzări auto, prostituție, trafic de droguri.

În toată evoluția sa, economia informală a speculat orice oportunitate generată de desincronizări și indecizii, urmărind infiltrarea în orice spațiu lăsat liber de economia oficială.

Astfel, economia informală a evoluat de la forme de manifestare complet descoperite la activitatea disimulată, într-un interval relativ scurt, trecându-se de la traficul de frontieră făcut cu măsuri ce nu depășeau volumul unui portbagaj auto la contrabanda cu cantități vagonabile de produse petroliere, alcool, cherestea.

În procesul de formare a structurilor informale și, ulterior, în faza de dezvoltare și consolidare a rețelilor pe fondul unor delimitări tacite a zonelor de acțiune, grupurile de interese implicate au avut puține momente de reală concurență sau conflicte majore de interese, toate pe fondul realei profesionalizări a activității criminale desfășurate.

Situația s-a schimbat evident după anul 1995, motivația fiind complexă. Pe de o parte, realizarea unui cadru legislativ și instituțional având drept scop combaterea economiei informale, apoi consolidarea poziției pe piață a unor investitori onești reprezentanți ai unor mărci comerciale recunoscute au condus în timp la reorganizarea activității economice informale. Astfel, specific acestei etape este în principal orientarea către noi activități, concurența între grupurile de interese, toate pe fondul realei profesionalizări a activității criminale desfășurate.

Situația existentă în spațiul fostei Iugoslavii a dus la crearea unor puternice rețele de contrabandă cu produse petroliere, activitatea efectivă fiind complexă și pornind de la aducerea în țară prin diferite metode infracționale a materiei prime, apoi prelucrarea și livrarea în exterior. Prejudiciile cauzate economiei românești au fost însemnate, deoarece în cele mai multe cazuri tarifele combinatelor producătoare nu au acoperit nivelul real al costurilor, iar taxele de import și export au fost eludate, la toate acestea adăugându-se poluarea mediului, fapt total neglijat de autorități.

Trebuie remarcat în acest cadru că asemenea operațiuni nu ar fi fost posibile fără conexarea la rețelele internaționale implicate în traficul cu produse petroliere și în decontări bancare nelegale.

A continuat contrabanda cu tutun în cantități mari, utilizându-se, de asemenea, rețelele crimei organizate, și după aceleași procedee s-au derulat și tranzacții cu cafea, alcool etc. Dacă în etapele anterioare, în cele mai multe cazuri, operațiunile vizau un traseu simplu, introducerea mărfii în țară și imediat comercializarea, ulterior s-au organizat acțiuni complexe în care materia primă a fost prelucrată clandestin sau în condiții formale legale în spațiile de producție ale unor întreprinderi inclusiv cu capital de stat.

Cu această ocazie au fost utilizate variate procedee de eludare a impozitelor, situație în care multe din facilitățile fiscale ce urmăreau consolidarea activității investiționale au degenerat în evidente fapte de fraudă fiscală.

Aspectul de ansamblu al pieței a cunoscut în decursul ultimilor ani mutații evidente, oferta de mărfuri s-a diversificat, cererea, deși afectată de nenumărate disfuncții, a devenit compatibilă cu cea din țările dezvoltate și, în consecință, începând cu forma de prezentare a mărfurilor, spațiile comerciale, publicitatea și până la managementul afacerilor, a urmat un proces continuu de modernizare. Aceste tendințe au fost sesizate și de cei implicați în structurile economiei informale, reacția fiind diversificată, inclusiv de implicare în noile activități.

Este important de subliniat că în activitatea de reclamă-publicitate se consumă importante sume de bani, iar „urmele” lăsate sunt de scurtă durată. Profitându-se de aceste posibilități, precum și de facilitățile fiscale oferite de legislație, importante sume au fost concentrate în sfera publicității și, sub motivarea importului de servicii, au fost virate în exterior fără nici o justificare economică.

Implicarea în marile afaceri, tranzacționarea unor sume importante, conexarea cu circuitele internaționale ale crimei organizate au presupus concomitent câteva condiții, respectiv implicarea unor profesioniști, concentrarea valorilor tranzacționate, eliminarea concurenței prin metode specifice și în consecință, concentrarea deciziei.

Creșterea economiei din umbră a făcut, în general, să crească preocuparea guvernelor pentru stoparea acestui fenomen, perceput nu numai ca un „gol fiscal”, dar chiar ca o amenințare la adresa siguranței naționale.

Un raport al Serviciului Român de Informații din 1995 subliniază faptul că interesul acestui organism pentru investigarea și semnalarea fenomenelor de această natură este justificat de frecvența și amploarea lor, precum și de efectele

negative majore induse în economie: accentuarea dereglărilor existente; slăbirea tendințelor de consolidare a mediului economico-financiar intern, crearea unui climat de instabilitate economică și socială pe fondul creșterii infraționalității economice; strangularea fluxurilor spre bugetul de stat, cu consecințe directe asupra limitării resurselor destinate unor nevoi vitale pentru starea de stabilitate economico-socială (învățământ, sănătate, artă, cultură, infrastructură, apărare și ordine publică). Datele obținute de SRI și comunicate factorilor de decizie abilitați prin lege să ia măsurile de corecție necesare, au evidențiat „*riscul proliferării acestor fenomene, conturându-se posibilitatea inducerii, atât la nivel micro cât și macroeconomic, a unor efecte greu predictibile*”⁶¹.

Evoluția din ultimii ani a economiei informale din România trebui să constituie un motiv, dacă nu de îngrijorare, cel puțin de preocupare pentru factorii de decizie. Principalul semnal de alarmă tras de Richard French și colaboratorii săi în studiul realizat în 1999 îl constituie faptul că „*economia informală românească s-a dublat în perioada 1996-1998*”. Autorii sunt de părere că din punct de vedere al implicațiilor macroeconomice, rata de creștere este mai importantă decât nivelul propriu-zis al acesteia.

Conform estimărilor Institutului Național de Statistică, *economia informală s-a dezvoltat fructuos în ultimii patru ani, de la circa 48 miliarde lei în anul 2005, la aproape 87 miliarde lei în anul 2007.*

Degeaba ne propunem să diminuăm volumul achizițiilor publice de bunuri și servicii dacă nu aruncăm un ochi vigilent în modul cum sunt respectate condițiile loiale ale pieței și dacă nu începem o luptă aprigă împotriva corupției și a grupurilor de interese oculte. Degeaba ne propunem să reducem numărul salariaților în administrația publică dacă nu rezolvăm problema muncii la negru în economie. Degeaba ne plângem de venituri prea puține încasate la buget dacă nu reușim să înregistrăm unitățile din sectorul informal, cum sunt de pildă croitorii, mecanicii auto, frizerii, zugravii, instalatorii, profesorii care predau lecții particulare sau persoane care își închiriază casa în timpul vacanțelor.

Actuala evoluție a nivelului economiei informale, cu siguranță, împiedică realizarea obiectivelor asumate de dezvoltare economică a României pe termen mediu și lung în vederea alinierii la normele și standardele europene în materie. De altfel, și Raportul periodic al Comisiei Europene cu privire la România precizează că progresele acute în stabilizarea economică au fost subminate de „*insuficienta privatizare, pierderile financiare ale unităților economice de stat, fenomenul corupției care este insuficient combătut, creșterea alarmantă a criminalității organizate (traficul de droguri, contrabanda cu țigări, fraudă la regimul TVA etc), absența disciplinei financiare și o economie neagră în creștere*”.

Conform studiului elaborat de PricewaterhouseCoopers, România se află pe locul patru în lume la numărul de impozite și taxe pe care o companie trebuie să le plătească anual – nu mai puțin de 98, fiind devansată din cele 178 de țări incluse în raport de Belarus (124), Uzbekistan (118) și Ucraina (99). În celelalte țări ale Uniunii Europene acestea sunt între 2 (Suedia) și 30 (Slovacia).

Este recunoscut faptul că un stat în care sistemul de impunere este eficient are un număr redus de taxe și impozite care prezintă un grad scăzut de complexitate. Corectitudinea determinării impozitelor scade accentuat în cazul existenței unei multitudini de surse de venit ale unui agent economic, de altfel în

⁶¹ SRI, „*Raport referitor la îndeplinirea atribuțiilor ce revin potrivit legii Serviciului Român de Informații, pentru realizarea siguranței naționale*”, octombrie 1994 - septembrie 1995, Editura Sibguard, Sibiu, 1996

practică apar des situații în care contribuabilii mici sunt impozitați scrupulos, în timp ce contribuabilii mari beneficiază de o serie întreagă de circumstanțe care îi încurajează, contrazicând orice principiu de echitate fiscală. În aceste condiții fiscale devine evident că însuși statul este generator de economie informală, descurajând IMM-urile și implicit formarea clasei de mijloc. Cota unică nu a adus succesul scontat. Explicația este simplă: deși impozitul pe profit a scăzut cu 9%, recunoașterea unor activități ar conduce la plata altor impozite, ori în condițiile unei fiscalități ridicate, s-a preferat menținerea acestora în cadrul economiei informale. Nici asupra veniturilor salariale nu a fost o schimbare spectaculoasă, era imposibil având în vedere nivelul taxelor plătite de angajatori, diminuarea muncii la negru fiind cauzată mai mult de presiunea venită din partea salariaților ca urmare a evoluției cererii pe piața muncii.

Deasemenea, introducerea noului impozit forfetar este o tentație de a face șmecherii pe firmă, pentru a evita plata unei sume mai mari către stat. Conform OUG nr. 34/2009, care cuprinde și unele măsuri fiscale, și noile grile de impozitare (impozitul forfetar sau impozitul minim), dacă impozitul pe profit (16%) este mai mic decât cel minim pe cifra de afaceri, atunci agentul economic este obligat să-l plătească pe cel mai mare. În analogie, dacă impozitul pe profit este mai mare decât cel minim impus prin grila forfetară, atunci firma va achita 16% din profit, deci tot pe cel mai mare.

„Societățile vor fi tentate fie să-și încarce cheltuielile, fie să-și diminueze veniturile pentru a evita plata impozitului mai mare”, a afirmat expertul în economie Alexandru Barcan⁶². El a explicat că firmele nu-și înregistrează facturile emise (pentru a-și diminua veniturile), dar cel mai adesea își umflă exagerat cheltuielile cu diverse facturi de prestări servicii și înregistrarea unor consumuri exagerate de obiecte de inventar și materiale.

Analistul economic Dragoș Cabat⁶³ a declarat, pentru GdS, că „*impozitul forfetar, pe lângă faptul că va omorî firme, va crea și porțițe pentru creșterea economiei informale. 36% din PIB este foarte mult*”. El a precizat că, datorită introducerii cotei unice de 16%, s-a scos la iveală din economia informală 6-7%, iar această economie neagră se stabilizase la un nivel oarecum acceptabil, de 25% din PIB. „În anii '90, economia informală era aproape 100% din PIB, în '98-'99 scăzuse la 50%, iar acum se stabilizase la 25-26%. În toate țările dezvoltate ale lumii există economie informală de 15-20% din PIB, dar aceasta nu înseamnă numai impozite neplătite, neevidențiate, ci și droguri, prostituție și altele”, a spus analistul Dragoș Cabat.

Vicepreședintele Consiliului Național al Întreprinzătorilor Particulari Mici și Mijlocii din România, economistul Valentin Cristea, susține că nu neapărat impozitul forfetar va fi generatorul creșterii economiei informale, pentru că „*firmele trebuie să plătească, fie că au sau nu profit*”. „Economia informală va crește pe latura salariilor, în sensul că tot mai mulți angajatori își vor plăti angajații la negru, pentru că nu mai au bani să le achite la stat toate contribuțiile. Așa că le pun pe cartea de muncă minimul pe economie, iar diferența o plătesc la negru. Așa ceva exista și până acum, dar va fi și mai intensă plata la negru a angajaților pentru că pe un patron îl costă 54% din salariul unui angajat numai dările către stat”, a precizat Cristea.

Conform estimărilor publicate de EUobserver, economia informală din România, Estonia, Letonia și Bulgaria deține o pondere între 36% și 39% din

⁶² Directorul executiv adjunct al Direcției Generale a Finanțelor Publice Dolj

⁶³ Președintele Camerei Analizărilor Financiare (CFA) din România

produsul intern brut al acestor state, în contextul în care piața neagră ia amploare. Acest tip de economie, ce se referă la neplata de taxe în comerțul cu bunuri și servicii, va a avut o creștere între 0,3% și 0,9% în 2010, în 14 state bogate din Uniunea Europeană.

Cele mai mari creșteri au fost înregistrate în Irlanda, Marea Britanie și Spania. La polul opus se află Belgia, Austria și Germania. Creșterea din fostele state comuniste, acum membre ale UE, nu a fost inclusă în studiu, însă Friedrich Schneider, economist la Johannes Kepler University din Linz, estimează că aceasta va fi asemănătoare sau chiar mai mare. Previziunile vin după 15 ani de scădere a economiei informale și într-un moment în care economia UE s-a comprimat cu 2% în 2010.

De asemenea, estimările publicate de EUobserver vin după ce o analiză a Ministerului Finanțelor, din februarie 2010, a arătat că munca la negru a adus prejudicii statului în 2009 de peste 32,7 miliarde lei, reprezentând 52,8% din economia informală. Astfel, veniturile potențiale din economie care nu au fost încasate la buget au însumat 63,1 miliarde lei în primele nouă luni din 2009, reprezentând 13,2% din PIB.

Estimarea nivelului economiei informale în România (figura 7.1) a constituit în ultimii ani subiectul mai multor studii întreprinse în special de specialiști străini – referirea la România făcându-se de obicei grupat, alături de alte state, dar există câteva documente ce analizează evoluția acestui fenomen exclusiv în țara noastră.

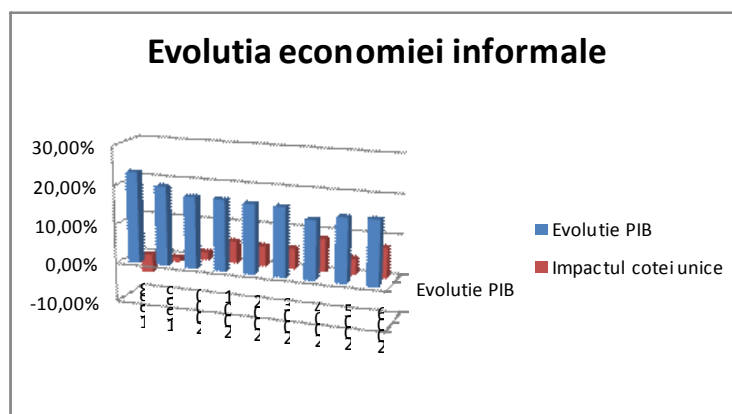

Figura 7.1 Evoluția economiei informale

Tabelul 7.1 Estimări ale nivelului economiei informale în România

Anii	Sursa	Procent în PIB
1990 – 1993	N. Grigore-Lacrita – „Acordarea facilitatilor fiscale: cum? cat? cui?” – Revista „Impozite si taxe” nr. 2, februarie 2006	27,3
1990 – 1995	Era Dabla-Norris, Andrew Feltenstei - „An Analysis if the Underground Economy and its Macroeconomic Consequences”	13,7 – 19,1
1994 – 1995	M. Alexeev, W. Pyle - „A Note on Measuring the Unofficial Economy ...”	17,4 – 19,1

1989 – 1995	S. Johnson, D. Kaufmann, A. Shleifer - „ <i>The unofficial economy in tranzaction</i> ”	19,1 – 22,3
1993 – 1998	French R., Bălăița M., Ticsa M., 1999, „ <i>Estimating the Size and Policy Implications of the Underground Economy in Romania</i> ”, US Departament of the Treasure, Office of Technical Assistance Bucharest	22,6 – medie pentru întreaga perioadă; cu un maxim de 49,1 în 1998
2000/2001	Friedrich Schneider - „ <i>The Size and Development of the Shadow Economies of ... and 9 other East European Transformation Countries: A First and Preliminary Attempt</i> ”	33,4
1995 – 2002	Lucian-Liviu Albu - „ <i>Estimating the Size of Underground Economy in Romania</i> ”	18 – 21 ; cu un maxim de 22 în 1999 și 2000
2002	N. Grigore-Lacrița - „ <i>Acordarea facilităților fiscale: cum? cât? cui?</i> ” - Revista „Impozite și taxe” nr. 2, februarie 2006	36,1
2003	N. Grigore-Lacrița - „ <i>Acordarea facilităților fiscale: cum? cât? cui?</i> ” - Revista „Impozite și taxe” nr. 2, februarie 2006	37,4
2004	Institutul Național de Statistica Directia conturi naționale și sinteze macroeconomice	14,5%
2005 - 2007	Institutul Național de Statistica Directia conturi naționale și sinteze macroeconomice	18,7%
2007 – 2008	Institutul Național de Statistica Directia conturi naționale și sinteze macroeconomice	21%
2009	Institutul Național de Statistica Directia conturi naționale și sinteze macroeconomice	23%

Sursa: Albu Lucian-Liviu - „*Un model de estimare a economiei informale la nivel regional: investigare teoretică și practică*”, Revista Română de Statistică nr. 12 / 2008.

Estimările prezentate în tabelul 7.1 au fost selecționate ținând cont de reprezentativitatea autorilor, de faptul că datele sunt prezentate pentru mai mulți ani consecutivi, pe baza unor metode de estimare descrise în studiile respective. Facem precizarea că sunt utilizate în mod frecvent două moduri de exprimare, respectiv economie informală din total PIB, context în care valoarea acesteia va fi mai scăzută și economie informală raportată la economie reală, situație în care valoarea acesteia va fi mai ridicată. Pentru exemplificare: studiul Trezoreriei americane susține, la nivelul anului 1998, un nivel de 49,1 procente economie informală raportată la economia reală, ceea ce reprezintă 32,7% economie informală din ansamblul activității economice a perioadei respective.

Conform estimărilor Institutului Național de Statistică, cea mai mare pondere în economia informală este reprezentată de:

- **Pierderi din PIB cauzate de munca la negru: 7 miliarde Euro** (5,8% din PIB) - neplata contribuțiilor pentru salarii și plata salariilor "la plic", calculate ca diferență între numărul de persoane care declară că muncesc într-o întreprindere (în Ancheta forței de muncă în gospodării - AMIGO) și persoanele declarate de întreprindere, pentru care se plătesc dările la stat (Ancheta structurală în întreprinderi). În acest fel se urmărește și compararea cererii și ofertei de forță de muncă la nivel de ramură, respectiv salariile medii pe ramură de activitate.
- **Pierderi din PIB cauzate de evaziunea fiscală ca urmare a neplății TVA: 5,6 miliarde Euro** (4,6% din PIB) - calculate ca diferență între TVA teoretic și cel încasat la bugetul de stat:
 - TVA teoretic se calculează pe baza echilibrului resurse-utilizări pentru tranzacțiile care includ TVA, prin aplicarea cotelor legale de TVA pe produse la valoarea acestor tranzacții.
 - Când spunem tranzacții care includ TVA ne referim la consumul intermediar și formarea brută de capital fix ale agenților care, conform legii, nu sunt plătitori de TVA, la consumul final al gospodăriilor populației, la consumul final al administrațiilor publice și al instituțiilor non-profit în serviciul gospodăriilor populației.
- **Pierderi din PIB cauzate de sectorul informal: 1,2 miliarde Euro** - calculate pe baza valorii adăugate brute a persoanelor care lucrează la negru în gospodăriile populației (AMIGO și cei înregistrați la Ministerul Finanțelor cu activități independente).
 - Evaluarea valorii adăugate are la bază principiul prin care veniturile realizate de muncitorii nesalariați (persoane din asociații familiale și lucrătorii pe cont propriu) nu pot fi mai mici decât salariul mediu obținut de personalul din unitățile mici cu aceeași activitate.
 - O altă parte a economiei neobservate o reprezintă cea deținută de unitățile neînregistrate din sectorul informal, în care pot fi incluse exemplele de mai sus: croitori, mecanici auto etc.

În fapt, nu nivelul economiei informale este îngrijorător, ci faptul că ea înghițe sectoare întregi aflate în plin avânt, ceea ce îi imprimă trend crescător [83]. Există multe țări în Uniunea Europeană care se află în situații mult mai grave decât România, precum Grecia sau Belgia cu rate de 20%, Spania 24% și "campiona europeană" Italia cu 35% (totuși la jumătate față de Georgia și Bolivia). La polul opus se află Danemarca cu 3,8% și Olanda cu doar 1,6%.

Spre deosebire de ceilalți membri ai U.E., România se confruntă și cu alte probleme cu grad ridicat de similitudine. Este vorba în primul rând de agricultura neimpozitată, ramură asupra căreia nimeni nu a îndrăznit să se îndrepte având în vedere complexitatea problematicii sociale. Lucrurile nu pot persista de această manieră, fiind necesar a se trece întâi la fapte și abia ulterior la impozitare.

O altă problemă este cea a economiei de suprafață, dar care prezintă un comportament subteran, am numit aici așa-numita "economia arieratelor", adică societățile care își asumă obligațiile financiare – inclusiv pe cele de natură fiscală – dar nu le achită. Deși în continuă scădere, acestea crează importante disfuncționalități economico-financiare atât la nivelul agenților economici, cât și la bugetul de stat.

Oamenii de afaceri români consideră că, în privința economiei informale, statul nu a luat măsurile corespunzătoare, ci dimpotrivă, firmele care își achită datoriile către stat sunt cele care trebuie să plătească prețul pentru lipsa de eficiență

a guvernului. „Cifra de 23% a Institutului National de Statistică e cifra oficială. Noi cei din economia reală, avem însă feelingul că e de 40%”, a declarat Sebastian Ghiță – președintele UGIR 1903 Prahova.

La rândul său, Cristian Pârvan, secretarul general al AOAR, explică situația reală din economie: „Imi este foarte greu să estimez la cât la sută din PIB ajunge economia informală, dar să spunem 30-35%. Este suficient să vorbim despre agricultură, care contribuie cu 7% la formarea PIB. Din această valoare, 20% este evaziune. Alt domeniu predilect în care se face evaziune este comerțul”.

„Nu știu care este economia informală la nivel național, însă în industria alimentară pornește de la 20-25% și ajunge până la 70% din total” a afirmat președintele patronatului din industria alimentară, Sorin Minea. „În industria cărnii sunt peste 10.000 de unități înregistrate, nu autorizate, în industria laptelui circa 15.000, iar în panificație 20.000-30.000. Nimeni nu controlează aceste firme. Vând chiar și când sunt închise”, a spus el. Iar statul pierde, anual, 3-5 miliarde de euro prin neîncasarea de taxe și impozite.

„Pe sectorul carne și produse din carne a fost dezastru anul trecut. Deși nu există date oficiale în acest sens, estimăm că piața neagră a cărnii - porc, vită, oaie, pasăre - reprezintă minimum 50%, însă noi credem că, în fapt, depășește 60%. Asta înseamnă că, dacă piața oficială a cărnii în România este estimată la circa 3 milioane de euro, piața neagră reprezintă 1,5-2 milioane de euro”, a detaliat Minea.

„Și în sectorul de panificație evaziunea fiscală este în continuă creștere, în 2009 înregistrându-se un avans al acesteia de circa 10% comparativ cu 2008”, a declarat Aurel Popescu, președintele Patronatului Român din Industria de Morărit și Panificație - Rompan. El a precizat că piața reală a pâinii din România se ridică la 1 miliard de euro, dar piața fiscalizată este de doar 250 milioane de euro. „Fiscalizat, consumul este de 23 kilograme pe cap de locuitor pe an, adică până în 500.000 de tone în total pe an, ceea ce este absurd să credem.” Mai ales că, potrivit scriptelor oficiale, consumul de pâine pe cap de locuitor a scăzut la 23 kilograme de la circa 25 kilograme în 2008. Popescu susține că, în realitate, un român mănâncă, în medie, circa 105 kilograme de pâine anual.

Comparativ cu carnea și pâinea, lactatele stau chiar foarte bine: piața nelegală reprezintă „numai” 30%-35%, raportat la o valoare de circa 1 miliard de euro a pieței albe, potrivit lui Valentin Blănaru, directorul general al Asociației Patronale Române din Industria Laptelui (APRIL). Peste 90% din comerțul nefiscalizat este practicat de cei care, deși au primit doar cotă de lapte pentru vânzări directe, fac și procesare.

Evaziunea fiscală din industria alcoolului este de peste 60%, potrivit lui Sorin Minea. Pentru că românii nu renunță la țării, ci caută alte surse. Astfel, autoconsumul a ajuns să reprezinte peste 50% din consum. Și mulți posesori de cazane și alambicuri mai fac și ei un ban vânzând la negru din țuica preparată. Diferența de 10% o reprezintă băuturile contrafăcute. În ceea ce privește vinul, din 5,5 milioane de hectolitri obținuți, în medie, într-un an, numai 1,5 milioane hectolitri ajung pe piața oficială, potrivit lui Ovidiu Gheorghe, director general al Patronatului Național al Viei și Vinului. Restul reprezintă autoconsum și vânzări nelegale.

În actualul context de recesiunea economică mondială, economia informală din România a crescut alarmant, unele estimări ajungând până la 45-50 de miliarde de euro.

Studiul [118] întocmit de AT Kearney în colaborare cu Friederich Schneider, profesor de economie la Universitatea din Linz, ilustrează faptul că proporția economiei informale în PIB-ul României atinge 35% la nivelul anului 2005, în creștere față de valoarea considerată de autorități.

„Atunci când economia globală trece printr-o recesiune, tot mai mulți oameni vor fi tentați să activeze în afara cadrului legal. De aceea, este important să înțelegem fenomenul, astfel încât statele să ia deciziile necesare recuperării veniturilor pierdute și protejării lucrătorilor”, spune Schneider.

Într-un raport⁶⁴ al Organizației Economice pentru Cooperare și Dezvoltare, România se afla, în anul 2009, la un nivel de 33%, în proporții asemănătoare cu Bulgaria, Croația și Turcia, deși media statelor din Europa de Vest se află în jurul a 15%.

Concluzia rezultată din această statistică este evidentă. Efortul Guvernului de a convinge populația de efectele benefice, pe termen lung, ale reducerii salariilor bugetarilor, a pensiilor și impozitarea a tot ce ne înconjoară, este inutil.

Una din soluțiile ieșirii României din criză se află tocmai în rezolvarea problemei economiei informale. Dacă Guvernul ar căuta soluții pentru a aduce la suprafață, în economia vizibilă, plătitoare de taxe și impozite, a măcar 10% din procentul alarmant al economiei informale, nu ar mai fi nevoie de aplicarea măsurilor de extindere a fiscalității și reducerea salariilor și pensiilor.

7.4 Factori care influențează existența și dezvoltarea economiei informale în România

Având în vedere că, unele practici dinainte de 1989 au continuat (corupția, mita etc.), iar altele legate, în special, de penuria alimentară au dispărut, economia informală în România a continuat să crească după 1990, în special, datorită :

- legislației fiscale incoerente ce prezenta multiple lacune ;
- creșterii posibilităților de corupție datorită descentralizării ;
- atitudine generalizată de acceptare a corupției din partea populației (situație întâlnită și în Spania, Italia, Franța) ;
- economiei paralele moștenită de la vechiul regim ;
- restructurării economice ce a dus la apariția de mici întreprinderi, importante generatoare de economie informală (fraudă fiscală și muncă la negru) ;
- apariției, prea târziu, a legii evaziunii fiscale (Legea nr. 87/1994) ;
- lipsei de adevărați specialiști pe domeniul fiscal ;
- creșterii continue a presiunii fiscale și a imposibilității contribuabililor de a o suporta.

Un studiu al Curții de Conturi arată că numărul mare de acte normative apărute în legislația fiscală, precum și frecvențele modificări sau suprapunerile legislative au dus la fenomenul de amplificare a economiei informale, cu toate că acestea erau necesare pentru perfecționarea cadrului legislativ.

Printre cauzele principale ale economiei informale, în această concepție, întâlnim presiunea fiscală, raportată la nivelul economiei reale (calculul său urmând să se realizeze după deducerea din PIB a procentelor economiei ascunse), la prezența în cursul perioadei analizate a activităților scutite de la impozitare (regimul zonelor libere, a celor defavorizate, amânările la plată, scutirea de la impozit al firmelor străine și a celor ce au generat economia informală), precum și la parafiscalitate (existența anumitor impozite în bugetele unor agenții și nu în bugetul de stat).

O altă cauză a economiei informale în România este reprezentată de corupție, în special, prin nivelul multiplicator pe care îl are asupra fraudelor, fiecare

⁶⁴ Raport al OECD privind economia informală în statele Uniunii Europene, Bruxelles, 2010

unitate monetară plătită în sfera corupției presupune recuperarea ei însoțită de un avantaj ilicit, superior veniturilor ce puteau fi obținute în mod legal. Cu o largă "tradiție" în România, împământenită încă din epoca fanariotă prin politica pungilor cu bani către Înalta Poartă, continuată cu marile afaceri din timpul Regatului, corupția a devenit un fenomen cu o largă accepțiune din partea cetățenilor, anumite practici de genul atențiilor oferite în prezent în sistemul de sănătate sau oficialilor publici fiind considerate normale.

La rândul său, **nivelul de sărăcie și rata șomajului** influențează economia informală deoarece o forță de muncă dispusă la concesiile majore atât în ce privește nivelul veniturilor, condițiilor de muncă cât și al asigurărilor sociale, este mediul principal de recrutare pentru munca la negru sau diferite activități din sfera criminalității.

De asemenea, **procesele complexe de formare a capitalului autohton**, urmate de începutul consolidării acestuia, care au caracterizat ultimii 20 de ani, la fel ca și **dorința de înăvuiere**, proprie naturii umane, factor de progres economic și social, au antrenat și anumite forme de manifestare ale economiei informale.

Alți autori [213] consideră că factorii care au dus la dezvoltarea explozivă a economiei informale în România sunt legați de incertitudinile legislative ce au însoțit mutațiile economice, apariția unor mici întreprinderi cu scop speculativ, descentralizarea și distribuirea responsabilităților, crescând astfel numărul celor coruptibili, atitudinea tolerantă a indivizilor și autorităților față de acest fenomen, precum și joncțiunea imediată a reprezentanților pieței paralele din perioada socialistă cu corespondenții lor din economia informală internațională.

În anul 1999, folosind o versiune modificată a modelului monetarist elaborat în urmă cu două decenii de profesorul Gutman, un colectiv de cercetători români coordonați de profesorul Albu Lucian a realizat un studiu estimativ asupra economiei informale românești din perioada 1993-1998, în el fiind evidențiate atât activitățile legale ce nu sunt raportate fiscalului și se sustrag impozitării, cât și consumul și desfacerea de bunuri și servicii ilegale ce nu fac parte din estimarea produsului intern brut.

Ca mod de măsurare, *variabila dependentă* (rezultativă) utilizată în modelul econometric a lui French este reprezentată de raportul dintre lichiditățile aflate în circulație și valoarea totală a depozitelor bancare, *variabilele independente* fiind următoarele: serviciile bancare, venitul real al gospodăriilor, rata reală a dobânzii, taxele la importuri, impozitele pe activități interne, rata nominală de schimb a leului în valută convertibilă. La calcularea fenomenului în alt mod, se folosesc două moduri de exprimare și anume, economia informală din totalul PIB cu o valoare mai scăzută și cea raportată la economia reală, cu valoare mai ridicată.

În urma studiului [305] efectuat de Centrul Român de Politici Economice s-a arătat că, în România, economia informală este, cu precădere, o economie de subzistență, munca la negru reprezentând 46,5% din economia informală totală. Principala cauză a activității informale o reprezintă nivelul ridicat al impozitării, evaziunea fiscală fiind argumentul cu semnificația cea mai puternică pentru un astfel de demers, aflat cu mult peste cel al birocrăției.

În structura economiei informale, evaluată de Centrul Român de Politici Economice pentru anul 2000, industria ocupa primul loc cu 8,7% din PIB, urmată de construcții cu 1,7% din PIB.

Studiul Centrului Român de Politici Economice arată că 72% din economia informală totală se regăsește în sectorul formal, adică în cadrul structurilor economiei organizate sub forma persoanelor juridice ca societăți, cvasi-societăți și instituții publice.

Metodologia general acceptată, cuantifică economia informală ca procent din PIB, toate celelalte comparații statistice fiind apoi extrapolate de la acest indicator macroeconomic (ex : rata forței de muncă «la negru», importurile neoficiale etc).

Cifrele vehiculate legate de munca la negru se situează în jurul cifrei de peste cinci milioane de români, în majoritate bărbați, fără alte surse de venit. Cu toate că, datorită muncii la negru practic nu se plătesc impozite, aceste afaceri sunt de cele mai multe ori lipsite de productivitate, neputând să se dezvolte și să atingă un nivel superior al calității propriilor resurse folosite.

Nici procentul ridicat din PIB al economiei informale nu reprezintă un plus de productivitate a acestor afaceri față de media economiei naționale. Din statisticile oficiale ale organelor de control se trage concluzia că, domeniile în care se manifestă pregnant economia informală sunt cele cu cel mai ridicat grad al fiscalității, în special, fraudă cu tutun și cafea, urmată de cea din domeniile comercializării și producției alcoolului și carburanților.

În mod obiectiv, cauzele generale ale economiei informale se regăsesc și în cazul țării noastre. Astfel, *intensitatea reglementărilor fiscale* respectiv numărul mare de acte normative, modificările frecvente, formulările de tip birocratic, suprapunerile legislative etc., constituie o realitate, motivată în oarecare măsură de necesitatea de perfecționare a cadrului legislativ și organizatoric, dar în același timp a constituit și motivul pentru care unii contribuabili au renunțat la eforturile întreprinse pentru desfășurarea în cadrul legal a afacerilor. În același timp, *repetatele modificări legislative* au permis specularea neconcordanțelor, au generat interpretări particulare, contrare spiritului legii, favorabile însușirii necuvenite a unor venituri sustrate impozitării.

Fără a ne transforma în susținători necondiționați ai acestor motivări a cauzelor economiei informale precizăm, pentru exemplificare, că actele normative care au reglementat taxa pe valoarea adăugată (TVA), impozit ce asigură anual cca. 40% din veniturile bugetare a suferit în primii 10 ani de aplicare un număr de cel puțin 26 de modificări legislative semnificative, de trei ori adoptându-se acte normative noi pentru ca, în final, să fie adoptat Codul Fiscal ce se aplică începând cu anul 2004.

Presiunea fiscală, este o cauză invocată frecvent atât de către contribuabili, cât și de către cei care studiază economia informală. Totodată, *multitudinea reglementărilor* ce sunt impuse contribuabililor pentru obținerea autorizării unei activități economice sau funcționarea acesteia, reprezintă un alt vector principal în alunecarea contribuabilului spre economia informală.

Crima organizată a dovedit, în timp, o mare capacitate de adaptare la schimbările de condiții și situații, alegând acele teritorii ale economiei care oferă câștiguri mari și imediate, dar și posibilități de penetrare a instituțiilor sociale și de drept. Acest lucru a devenit posibil întrucât criminalitatea organizată a abordat, alături de segmentele deja „tradiționale” (producerea și distribuția ilegală de droguri, alcool, cafea și alte produse, traficul cu țigări, mașini furate, arme și materiale radioactive, contrabandă cu deșeuri toxice, spălarea banilor, migrația ilegală, traficul de carne vie și organe, comerțul ilegal cu opere de artă și antichități), noi domenii de „prosperitate”, cum sunt contrafacerea produselor industriale, pirateria cibernetică și informatică - aflate în plină expansiune - ș.a. S-a ajuns la situația paradoxală în care sumele de bani puse în mișcare de către organizațiile criminale sunt uneori mai mari decât bugetele unor țări chiar dezvoltate, iar inflația și fluctuația valorii monedelor naționale, generate de aceste activități infracționale, pot târî instituțiile financiare în colaps [276].

Prin amploare și consecințe, criminalitatea organizată - îmbinată uneori cu terorismul - constituie o problemă ce preocupă în cel mai înalt grad specialiștii în domeniu din toate statele lumii, organisme internaționale, inclusiv Organizația Națiunilor Unite.

Crima organizată a dobândit valențe noi de amenințare la adresa:

- securității militare (în ceea ce privește legăturile sale cu traficul de armament sau alte tehnologii destinate programelor de proliferare);
- stabilității statului (prin așa-zisa violență în scop de răsturnare a instituțiilor democratice ce derivă din conexiunile cu terorismul și din impactul social al fenomenului);
- siguranței industriale și tehnologice (prin intervenția sa în traficul cu materiale supuse embargoului);
- și, nu în ultimul rând, la adresa siguranței economice (prin capacitatea sa potențială de a „polua” afacerile comerciale și financiare puse la baza sistemului economic al țării, prin introducerea de capitaluri uriașe de proveniență ilicită care alterează legile pieței și influențează procesele macroeconomice).

Internaționalizarea crimei organizate constituie unul dintre cele mai semnificative momente care au determinat necesitatea de a reexamina și extinde aprecierile privind efectele negative ale fenomenului pentru siguranța statului.

Transnaționalitatea organizațiilor criminale este o categorie conceptuală concretă pe care experiențele acumulate în ultima perioadă o pun tot mai pregnant în evidență. Pentru România, aflată la intersecția a două importante coridoare (Est-Vest și Sud-Nord), factorul extern a avut un rol major în amplificarea fenomenului criminalității organizate, determinată de:

- importul de mijloace și metode folosite de organizații similare internaționale și adaptarea lor la particularitățile locale;
- prezența, pe teritoriul național, a numeroși cetățeni străini (îndeosebi arabi, chinezi și turci) aparținând mediului infracțional și joncțiunea acestora cu elemente și grupări mafiote autohtone, aflate în plin proces de formare;
- lacunele și ambiguitățile existente în planul incriminării și sancționării unor fapte, în domenii cu certitudine relevante pentru siguranța națională.

Ulterior, îmbunătățirea continuă a legislației și intensificarea măsurilor de cunoaștere, prevenire și contracarare întreprinse de organele de stat abilitate a determinat profesionalizarea și perfecționarea mijloacelor și metodelor de acțiune ale grupărilor criminale care acționează în România, în paralel cu specializarea și delimitarea zonelor de acțiune.

În perioada 1990-2009, prin particularitățile faptelor infracționale comise și a fenomenelor ce au avut loc în societatea românească, se poate aprecia că *evoluția crimei organizate s-a produs prin conturarea următoarelor direcții:*

- grupuri, manifestări și tipologii criminale cu specific autohton sau care s-au dezvoltat fără influențe exterioare;
- grupuri, manifestări și tipologii criminale de origine externă ce s-au implantat și își desfășoară activitatea în spațiul național românesc;
- grupuri criminale autohtone ce s-au racordat la activitatea unor vaste rețele criminale transnaționale.

Aceste structuri s-au putut forma ca urmare a existenței unor condiții economico-sociale interne, fără a fi fost necesar împrumutul ori racordarea la alte structuri criminale. Timide la început, oarecum favorizate de lipsa de cunoaștere dar și de reacție a autorităților, ele au evoluat treptat, creând serioase probleme atât în

planul ordinii de drept intern, cât și imaginii țării în exterior.

Grupurile acționează de sine stătător, nefiind necesară dezvoltarea unor rețele vaste, fără o colaborare deosebită pe plan intern sau internațional.

Aceste tipologii ale crimei organizate la nivelul României sunt cunoscute cel mai frecvent sub forma: criminalității „gulerelor albe”⁶⁵, mafia „țigănească”, „racketii” și mafia „chinezească”.

a) **Criminalitatea „gulerelor albe”**

Dificultatea stabilirii barierei dintre infracțiunile comise în sistemul crimei organizate și cele cunoscute sub denumirea de criminalitatea „gulerelor albe” influențează în mod considerabil reacția socială împotriva acestor fenomene antisociale.

Cert este că dominantă comportamentală a infractorilor români ce fac parte din categoria „gulerelor albe” este atitudinea de dispreț și de indiferență față de societatea civilă, față de proprietatea publică, față de lege, acțiunile lor constituind un „jaf” de mari proporții, cu consecințe nefaste asupra nivelului de trai al majorității populației.

Manifestarea acestei forme de criminalitate are loc în cele mai multe situații sub „protecția” autorităților publice, (administrație centrală și locală, justiție, organisme de control și constatare, poliție, gardă financiară, curtea și camera de conturi, protecția consumatorului, inspecția sanitară s.a.), precum și a factorilor politici sau de decizie, inclusiv a parlamentarilor.

Asemenea activități se produc în majoritatea sferelor economico-sociale, cum ar fi:

- **comerțul** desfășurat prin vânzarea de produse contrafăcute infestate, depreciate, expirate, cu prejudicii mari sub aspectul protecției sănătății populației, dar și a evaziunii fiscale, societății comerciale ilegal constituite, titluri de credit fără acoperire, contrabandă etc.;
- **mediul** prin traficul reziduurilor, amplasamente imobiliare și edilitare cu nerespectarea legii, defrișări, escavări etc.;
- **domeniul învățământului, sănătății, asigurărilor sociale**, precum și majorările iraționale ale prețului produselor de bază, instituirile de impozite și taxe pentru menținerea unor sectoare nerentabile sau pentru acoperirea „găurilor negre” din sectorul industrial și financiar, jocuri piramidale tip Caritas, autorizări și avizări contrare legii, licitații contrafăcute, mită în instituțiile publice, justiție etc.
- **în industrie** prin activitatea societăților „căpușă”, direcționarea fluxului de produse spre societăți private „recunoscătoare” de la firmele de stat ori achiziții de produse ce nu sunt necesare, ori slabe calitativ de la firme private, diminuarea artificială a valorii patrimoniului în vederea privatizării, creditarea cu produse și valori a firmelor particulare în condiții nelegale, facilități salariale, bonificații, diurne, premieri în scopul unor profituri uriașe, privatizări ilegale etc.;

⁶⁵ A se vedea Gh. Nistoreanu și C. Păun ce preiau opiniile criminologilor Ernest Ugo Savona și Edwin Sutherland, plasând criminalitatea „gulerelor albe” într-un plan superior al crimei organizate, ce ține de calificarea subiecților. Potrivit acestei opinii criminalitatea „gulerelor albe” se deosebește de crima organizată prin faptul că - structura ierarhică este întocmită cu un sistem interrelațional flexibil și eficient, violența este aproape exclusă întrucât există metode mai simple și de catifea de înlăturare a unor persoane incomode, infiltrarea sferelor decizionale nu este necesară deoarece infractorii înșiși se află în aceste sfere;

- **în domeniul financiar-bancar** prin acordarea de credite fără acoperire, cu facilități nelegale, dobânzi preferențiale, reeșalonări repetate, nerecuperarea debitelor, acceptarea de garanții supraevaluate, cheltuieli costisitoare în imobile și mobile, sponsorizări costisitoare etc.

b) Mafia "țigănească"

Etnia țigănească din România numără, după unii autori peste 800.000 de persoane ce ar reprezenta 3,5% din populația țării, în familii compuse din 7-8 persoane (45,8%), cifră pe care o considerăm foarte aproape de realitate. Liderii acestei etnii prezintă o cifră superioară de aproximativ 2 milioane de persoane, aceasta pentru a solicita unele drepturi sociale și pentru a-și evidenția poziția lor în societatea românească.

Cert este că, într-un studiu făcut în 1994 – 1995, rezultă că din numărul învinuiților și inculpaților cercetați pentru diverse infracțiuni, aproximativ 10%, provin din rândul țiganilor. De asemenea, dacă rata generală a criminalității era de 766 la suta de mii de locuitori, în mediul etniei țigănești aceasta se ridică la 4.377 la suta de mii.

Rata criminalității în rândul etniei țigănești este ridicată și în alte state europene, însă organizarea fenomenului infracțional la nivelul crimei organizate în rândul țiganilor români s-a desfășurat cu mult mai mare rapiditate față de alte medii. Astfel, imediat după deschiderea frontierelor în 1989, în Occident au fost identificate numeroase grupuri de țigani români organizați în sistem mafia ce au surprins autoritățile statale respective prin explozia infracțională a acestor categorii de autori.

Astfel de grupuri au început cu cerșetoria organizată, au continuat cu furturile din buzunare, jocurile de noroc, alba-neagra, apoi tâlhării și furturi, fapte de tradiție în mediul lor, adaptându-se ori specializându-se în tâlhăria conaționalilor, prostituție, trafic cu copii, trafic cu autoturisme furate.

Organizarea acestor categorii de infractori s-a produs și în interiorul țării, cu comiterea, în mod organizat, a aceluiași genuri de fapte la care se adaugă într-un mod mult perfecționat "camăta", "recuperatorii" și "reglările de conturi". Modul de organizare este de tip *mafiot*. Familia, destul de numeroasă, reprezintă primul pas în organizare. În principal, aceasta are la bază principiul rudeniei (prolificitatea rasei permițând acest lucru) și legea tăcerii. În capul familiei se află șeful, ce conduce totul și are drepturi depline asupra celorlalți.

Specificul relațiilor dintre șeful bandei și executanți nu este bazat numai pe profit ori teamă, ci și solidaritate de neam și o admirație față de șef. Acesta este de obicei cel mai puternic, fălos și șiret. În relațiile infracționale se folosește violența fără reținere, îndeosebi împotriva autorităților când sunt surprinși în flagrant. De asemenea, șantajul și corupția sunt folosite cu mare măiestrie și cu mult succes, fiind arma de bază împotriva reacției autorităților.

Structura unui grup mafiot țigănesc se prezintă ierarhic, după cum urmează: **executanții** (pe zone și tipologii infracționale), **coordonatorii**, **șeful**, **protectorii** (1-2 din instituțiile de bază – poliție, magistratură, control finanțe ori factori de decizie inclusiv din sfera politicului, administrație, foarte bine protejați și sprijiniți sub diverse forme – bani, case etc.) [210]. Din grup mai fac parte membrii consiliului de judecată, membrii grupului protecție și reglări conturi și tăinuitorii (cel mai adesea sub forma legală a caselor de amanet).

Între grupuri au loc frecvent răfuiele deosebit de violente în care se folosesc arme albe și arme de foc, generate îndeosebi de nerespectarea teritoriului de influență. De asemenea, aceste grupuri au legături transfrontaliere, îndeosebi în

comiterea infracțiunilor de proxenetism și prostituție, trafic cu autoturisme furate, contrabandă.

În afară de cauzele sociale ce au favorizat dezvoltarea crimei organizate, în general, la formarea grupurilor țigănești se adaugă lipsa de cultură, refulările etniei generate de agresiunea socială din timpul regimului totalitar, înclinarea spre activități facile generatoare de profituri mari și spre violență.

O reușită în activitatea acestora o reprezintă coruperea autorităților și a factorilor de decizie, îndeosebi din poliție și justiție, fiecare grup plătindu-și protectorii din rândul acestora.

Formele crimei organizate cele mai larg răspândite și practicate de mafia țigănească în România sunt taxe de protecție, camătă, escrocheriile de masă (ghicitul sub diverse forme), cerșetoria, "recuperatorii", furturile din buzunare, traficul de autoturisme furate, jocurile de noroc, trafic valutar. Profitul obținut este investit în imobile și autoturisme de lux, banii sunt spălați prin sistemul financiar bancar, ca urmare a legislației actuale permisive.

c) Racketii

Racketii în accepțiunea inițială, sunt grupări criminale specializate în obligarea patronilor prosperi, prin mijloace deosebit de violente ori amenințări grave, să accepte "protecția" împotriva altor bande de răufăcători sau infractori izolați, pretinzând în schimb, periodic, sume importante de bani. Acest mod de criminalitate a apărut în America în perioada în care lumea interlopă era dominată de celebrul Al Capone.

În contextul criminalității din România anilor '90, primele manifestări ale crimei organizate străine, pe teritoriul țării, au aparținut acestor grupuri originare din fostele state C.S.I.. Aceștia, înarmați cu arme de foc, au acționat împotriva conaționalilor aflați în România în interes de afaceri sau ca turiști.

Structura rețelei este formată din conducătorul cel mare ("capul"), conducătorii de grupuri, culegătorii de informații (cei ce culeg informațiile și le transmit, privind traseul și locul unde urmează a se acționa), complicii (existenți în societățile de transport, șoferii autocarelor). Un grup este format din 2-10 indivizi, conduși de foști luptători din fostele structuri militare ale statelor C.S.I., bine antrenați și gata oricând să folosească orice fel de arme.

Acțiunile sunt puse la punct în țara de origine, în cele mai mici detalii și urmăresc jefuirea autoturismelor sau turiștilor din autocare în situația când nu plătesc taxa de protecție solicitată. Refuzul duce la violență, îndeosebi la revenirea în țara de origine. Fenomenul Racket s-a manifestat mai pregnant în 1992-1993, după care a scăzut din intensitate, ca urmare a eforturilor polițiilor naționale din România, Moldova, Ucraina și Ungaria.

d) Mafia chinezească

După 1990, România a devenit un veritabil cap de pod pentru grupările criminale chineze, specializate în organizarea și desfășurarea de activități infracționale specifice crimei organizate, aspect rezultat din investigarea celor peste 150 de cauze penale, în care acestea au fost implicate.

Din analiza dosarelor rezultă că marea majoritate a chinezilor vin în România nu direct din China, ci din alte state europene (Rusia, Portugalia, Ungaria, Spania etc.) încercând să articuleze rețele infracționale chinezești. Aceștia declară oficial, la venire, scopuri licite, comerciale. Pentru a-și masca adevăratele preocupări și scopuri urmărite, înființează firme comerciale, iar după obținerea dreptului de sedere își retrag capitalurile depuse în bănci (minim 100 dolari).

Profitând de lacunele legislației în vigoare, o dată ajunși în România se preocupă de aducerea altor concetățeni, o parte din ei fiind complicii și membrii ai

grupurilor infracționale constituite, acțiune ce se realizează sub masca chemărilor oficiale, ca rude sau viitori angajați, la societăți reale sau fictive din diferite localități ale țării.

Aceste forme de pătrundere și dezvoltare în România au fost denumite de unii autori „Mafia roșie sau Marea roșie și Mafia galbenă.

Instrumentarea faptelor penale în care sunt implicați cetățenii chinezi ridică probleme deosebite, ce izvorăsc din particularitățile modurilor de comitere folosite în săvârșirea faptelor, duritatea și ermetismul grupurilor, lipsa de cooperare a martorilor sau rudelor celor implicați. Totodată, aceștia își schimbă formal reședința ori actele de identitate, fizionomia lor asiatică favorizându-i, fiind dificilă identificarea ori stabilirea prezenței într-un loc sau altul.

Din datele obținute de oficialități, rezultă că se urmărește constituirea la București a unei comunități chinezești puternice, care să controleze activitățile ilicite din lumea interlopă, mai ales a tranzacțiilor desfășurate de oameni de afaceri din China, Taiwan, Hong Kong, în atenția acestora aflându-se și marile municipii: Constanța, Timișoara, Cluj-Napoca și Iași.

Mai mult, România a devenit o zonă de refugiu pentru unii cetățeni străini care se sustrag urmării penale, pentru săvârșirea de infracțiuni circumscrise crimei organizate. Pentru a justifica prezența în țara noastră au înființat societăți comerciale sub acoperirea cărora desfășoară activități (de cele mai multe ori ilegale) în scopul extinderii zonelor de acțiune și al penetrării economiei, având cunoștință de fragilitatea sistemului național de contracarare a acțiunilor crimei organizate.

7.5 Previțiuni privind principalele evoluții ale economiei informale în România

Orice dezbateră privind starea și perspectivele economiei, care ar lua în considerație numai activitățile economice „la vedere”, ar fi lipsită de concluzii fiabile, din cauza ignorării dimensiunii și implicațiilor majore ale sectorului informal. Neglijarea existenței economiei informale are drept consecință o falsă percepție a realității la nivelul decidenților, ale căror opțiuni de politică economică sunt fundamentate pe o serie de indicatori macroeconomici eronați și, ca urmare, sunt condamnate la ineficiență și, în unele cazuri, la crearea unor nedorite efecte perverse.

Cauzele care au determinat creșterea economiei informale, ca fenomen generalizat la scară națională și mondială, au un caracter de constantă pe termen lung: *evoluția modului de viață, aplicarea politicilor de protecție socială, sporirea sarcinilor fiscale, creșterea șomajului.*

Perioadele de criză economică au accentuat, anumite fenomene, chiar dacă cu caracter predominant conjunctural, precum munca la negru și activitățile ilegale, aducătoare de venituri „negre” importante.

În anul 2009, contextul macroeconomic la nivelul României a fost unul total nefavorabil. Astfel, pe fondul adâncirii crizei economice și financiare externe, restrângerea cererii pe plan intern și internațional a fost afectat sever evoluția Produsul Intern Brut (PIB) în scădere – în termeni reali – cu 7,2%* comparativ cu anul precedent.

Evoluția produsului intern brut din punct de vedere al utilizării evidențiază o scădere semnificativă a cererii interne (-13,7%) comparativ cu anul 2008.

Consumul final a cunoscut o restrângere de volum (-11,1%), generată de scăderea consumului final individual al gospodăriilor populației (-12,2%) și de declinul sever (-22,6%) înregistrat de formarea brută de capital fix, o măsură a

investițiilor din economie.

În anul 2009, volumul producției industriale a scăzut cu 5,5% față de anul 2008, iar cifra de afaceri din industrie s-a micșorat cu 14,4%.

Volumul cifrei de afaceri pentru comerțul cu amănuntul s-a redus cu 10,3%. Activitatea sectorului construcții s-a diminuat cu 15,1%.

Rata șomajului înregistrat s-a majorat, ajungând la 7,8% în decembrie 2009 (față de 4,4% în decembrie 2008).

Impactul negativ al reducerii cererii de consum a fost amplificat de rata inflației în scădere, de la 7,9% în anul 2008, la 5,6% în anul 2009.

Totodată, scăderea cererii la import cu 30,8% față de anul 2008 a condus la scăderea taxelor vamale.

Nesiguranța mediului de afaceri, scăderea cererii la export și politica restrictivă de creditare au condus, de asemenea, la reducerea cererii interne, în special a investițiilor și la lipsa lichidităților necesare plății debitorilor anului 2009.

În anul 2009, efortul A.N.A.F. de colectare a veniturilor bugetare s-a concretizat în încasarea unei sume de 133, 9145 mil. lei. Ca pondere, încasările au reprezentat 26,5% din PIB.

Contribuția cea mai mare în totalul veniturilor realizate de Agenția Națională de Administrare Fiscală o au veniturile bugetului de stat (64%) și ale bugetului asigurărilor sociale de stat (25%).

Veniturile bugetului de stat (formate în principal din impozitul pe profit, impozitul pe venit, taxa pe valoarea adăugată și accizele) au fost de 85.637,3 mil. lei, cu 1,4% peste nivelul programat (84.460,2 mil lei).

Contribuția cea mai importantă la formarea veniturilor bugetului de stat o aduce T.V.A.-ul, cu o pondere de 40,1%, urmată de impozitul pe venit (21,7%) și impozitul pe profit (12,4%).

Comparativ cu anul precedent, impozitul pe venit a înregistrat în anul 2009 o creștere cu 137,5 mil. lei (+0,8%), depășind prevederile bugetare (18.274,3 mil. lei) cu 1,5%.

În anul 2009, încasările din accize, cu o pondere de 2,8% în P.I.B., au fost de 14.272,1 mil. lei, devansând atât nivelul înregistrat în anul 2008 (+15,3%), cât și cel programat (+7,2%).

Prevederile bugetare la taxa pe valoarea adăugată au fost realizate în proporție de 96,9% (34.322,4 mil. lei, față de 35.405,0 mil.lei). Ponderea încasărilor în produsul intern brut a fost de 6,8%, cu 1,3 puncte procentuale mai mică față de cea înregistrată în anul anterior.

La impozitul pe profit prevederile bugetare au fost realizate în proporție de 93,8%. Nivelul încasărilor în domeniul taxelor vamale a fost de 679,4 mil lei, depășind prevederile bugetare cu 145,3 mil. lei, respectiv cu 27,2 puncte procentuale.

Prevederile bugetare ale veniturilor în anul 2009 la bugetul asigurărilor sociale de stat au fost realizate în proporție de 101,3%. Ponderea în produsul intern brut a veniturilor realizate a fost de 6,8%, cu 0,6 puncte procentuale mai mare comparativ cu anul 2008.

Veniturile bugetului Fondului național unic de asigurări de sănătate au înregistrat în anul 2009 o diminuare cu 737,0 mil.lei (-5,1%) față de anul 2008.

Ponderea în produsul intern brut a veniturilor realizate, în anul 2009 a fost de 2,7%, cu 0,2 puncte procentuale mai mică față de perioada similară a anului trecut.

Prevederile bugetare la acest buget au fost realizate în proporție de 95,6%.

Față de anul 2008, la bugetul asigurărilor pentru șomaj s-a înregistrat o diminuare a veniturilor cu 483,1 mil. lei (-24,6%), cauzată de reducerea cu 0,5

puncte procentuale a contribuției începând cu 01.12.2008. Prevederile bugetare au fost depășite cu 13,4%.

Contribuabilii mari și mijlocii sunt o miză importantă pentru veniturile bugetare deoarece contribuția lor la formarea veniturilor bugetare este semnificativă: marii contribuabili generează 46,6% din totalul veniturilor bugetare, iar contribuabilii mijlocii - 23,6%.

Condițiile economice nefavorabile au creat dificultăți la îndeplinirea obligațiilor bugetare chiar și unor agenți economici disciplinați fiscal. În plus, au fost situații în care alocarea insuficientă sau cu întârziere a resurselor bugetare către unele instituții publice a determinat acumularea de obligații fiscale restante.

La 31.12.2009 arieratele rămase de recuperat la bugetele administrate de către A.N.A.F. au fost de 17.231,0 mil. lei din care arierate aflate în sold la data de 31.12.2008 în sumă de 5.601,5 mil. lei și arierate înregistrate în 2009, în sumă de 11.629,5 mil. lei.

În anul 2009 a avut loc o creștere a arieratelor recuperabile cu 32,5% față de 31 decembrie 2008 (13.004,6 mil. lei), dinamica cea mai mare (45,4%) înregistrându-se la bugetul de stat.

Din totalul arieratelor rămase de recuperat la finele anului 2009, arieratele deținute de contribuabilii mari reprezentau 27,1%, iar arieratele datorate de contribuabilii mijlocii dețineau o pondere de 21,1%.

Ca pondere în produsul intern brut estimat pentru anul 2009 (de 505.503 mil. lei), arieratele rămase de recuperat la 31.12.2009 au fost de 3,4%, comparativ cu 2,6% ponderea arieratelor în P.I.B. la 31.12.2008.

Totuși, în contextul armonizării practicilor de colectare, A.N.A.F. a implementat în anul 2009 managementul arieratelor, care permite pe de o parte creșterea reactivității organelor fiscale teritoriale în domeniul colectării veniturilor bugetului general consolidat și, pe de altă parte fiabilizarea informațiilor disponibile⁶⁶.

În anul 2009, din executare silită s-au încasat 14.092,7 mil. lei.

Deși s-au depus eforturi susținute în sensul identificării, evaluării și valorificării bunurilor mobile și imobile sechestrate în vederea recuperării creanțelor bugetare, (s-a întocmit un număr de 10.280 procese verbale de sechestrul bunuri imobile, cu 14,48 % mai mult decât în anul 2008, când s-au realizat numai 8.980 sechestre), rezultatele acestor activități se situează sub nivelul celor din anul 2008 datorită efectelor negative ale crizei economico-financiare, manifestate atât prin căderea tranzacțiilor în domeniul imobiliar cât și prin scăderea generală a lichidităților și a cererii de cumpărare a bunurilor de acest tip.

Veniturile din executare silită la bugetul de stat, cu o pondere de 66,2% în totalul încasărilor din executare silită, au fost în valoare de 9.322,5 mil. lei, cu 3,9% mai puțin decât în anul 2008. Din executare silită, la bugetul asigurărilor sociale de stat s-au încasat 3.400,7 mil. lei, reprezentând 24,1% din totalul anului 2009 și depășind cu 11,4% încasările din executare silită aferente anului 2008.

Pe 5 mai 2010, Comisia Europeană a dat publicității previziunile economice de primăvară [312], oferind astfel cetățenilor uniunii motive de optimism temperat. Conform executivului de la Bruxelles, economia UE este în curs de redresare crescând în 2010 cu 1% iar o creștere de 1,75 % fiind estimată pentru anul 2011.

De la previziunile din toamnă ale Comisiei, prognoza care a fost pentru 2010 a mai urcat cu 0,25%, deoarece țările UE beneficiază de un context extern mai puternic. În schimb, cererea internă slabă continuă să frâneze redresarea. Viteza redresării, conform previziunilor, va fi diferită de la stat la stat, reflectând condițiile

⁶⁶ "Raportul de activitate al ANAF pe anul 2009", <http://www.mfp.ro>

particulare ale fiecăruia și politicile pe care le aplică. În ultima vreme, piața muncii a început să dea unele semne de stabilizare, rata șomajului urmând să atingă, în 2010, un maxim mai scăzut decât se anticipa, dar apropiat totuși de 10% pe ansamblul UE. Măsurile fiscale temporare, care s-au introdus, au avut un rol decisiv în revenirea economiei UE, dar au agravat deficitul public care, conform estimărilor, se va ridica la 7,25% din PIB în 2010, înainte de a ceda puțin în 2011.

„Ameliorarea prognozei de creștere economică pentru anul acesta este o veste bună pentru Europa. Acum trebuie să ne asigurăm că acest curs al creșterii nu va fi deturnat de riscuri legate de stabilitatea financiară. Pentru o creștere sustenabilă, este nevoie de eforturi hotărâte de consolidare fiscală și de reforme care să mărească productivitatea și ocuparea forței de muncă”, a declarat comisarul UE pentru afaceri economice și monetare, Olli Rehn.

Cu toate acestea, Comisia consideră că în UE, recesiunea economică s-a încheiat în trimestrul al treilea din 2009, în mare parte datorită măsurilor excepționale de criză instituite în cadrul *Planului european de redresare economică* (PERE), dar și mulțumită altor factori temporari. Dincolo de revenirea inițială, redresarea se dovedește mai treptată decât alte revirimente din trecut, ceea ce nu e de mirare având în vedere caracterul fără precedent al recesiunii. Revenirile ciclice în urma crizelor financiare tind să fie mai atenuate decât în alte împrejurări. Ca și alte țări dezvoltate, UE se va lupta cu moștenirea crizei încă o bună bucată de timp de acum încolo.

Potrivit previziunilor, odată cu atenuarea acestor efecte, creșterea PIB-ului va începe să recupereze mai solid, dar nu înainte de sfârșitul lui 2010. Este consecința unui grad încă foarte scăzut de utilizare a capacităților, reducerii nivelului de îndatorare și aprehensiunii crescute față de risc, care stopează investițiile, precum și creșterii timide a consumului privat. Înviorarea consumului este limitată și de creșterea anemică a salariilor și a ocupării forței de muncă și, în unele țări, de corecțiile pieței imobiliare.

Deși criza economică a afectat substanțial piața forței de muncă din UE, impactul pare ceva mai slab decât se estimase inițial, ceea ce se datorează măsurilor pe termen scurt și politicii de conservare a locurilor de muncă din unele state membre, dar și reformelor anterioare. Recent, au început să apară semne de stabilizare, iar perspectivele par ceva mai bune decât la previziunile din toamnă. Cu toate acestea, din cauza obișnuitului decalaj dintre evoluția economiei reale și cea a pieței muncii, gradul de ocupare a forței de muncă va continua să scadă cu aproximativ 1% anul acesta și nu va începe să crească decât în 2011. La nivelul UE, rata șomajului ar urma să se stabilizeze la aproximativ 10%, mai mică deci cu jumătate de punct procentual decât se prevedea în toamnă, deși situația variază foarte mult de la un stat membru la altul.

Recesiunea a avut un impact major asupra finanțelor publice. Ca urmare a funcționării stabilizatorilor automați și a măsurilor discreționare care s-au luat pentru susținerea economiei în cadrul *Planului european de redresare economică*, deficitul public s-a triplat din 2008. Pentru anul acesta, se prevede atingerea unui maxim al deficitului de circa 7,25% din PIB, urmat de o ușoară scădere (până la circa 6,5%) în 2011, ca o consecință a încetării măsurilor temporare de sprijin și a reluării activității în economie. Gradul de îndatorare va rămâne, potrivit estimărilor, pe o tendință ascendentă. Datoria publică ridicată și în creștere, ca medie pe UE, este cea mai persistentă moștenire a crizei. Ea va afecta economia mult dincolo de actualul orizont de prognoză.

Inflația prețurilor de consum a început să crească ușor după nivelurile extrem de scăzute înregistrate anul trecut. Totuși, toropeala care persistă în economie va ține în frâu probabil și majorările salariale, și inflația, compensând parțial o posibilă

creștere de prețuri la produsele de bază și, pentru zona euro, valoarea mai scăzută a monedei europene. Conform previziunilor, inflația IAPC se va situa în medie pe UE la 1,75% atât în 2010, cât și în 2011 (urmând să atingă 1,5% și, respectiv, 1,75%, în zona euro).

Asupra redresării economice a UE continuă să planeze mari incertitudini, după cum au arătat, de exemplu, recente tensiuni pe piețele obligațiunilor de stat. Prognoza este, la rândul ei, nesigură, riscurile asociate fiind, în general, moderate. Pe măsură ce economia iese dintr-o recesiune însoțită de o criză financiară, redresarea depinde decisiv de sănătatea piețelor financiare care nu a fost încă repusă pe baze solide. Totodată, o nouă adâncire a dezechilibrelor mondiale ar putea influența perspectivele de creștere ale Europei.

În ciuda semnelor evidente de stabilizare, piața muncii va continua, se pare, să rămână slabă. Evoluțiile pe acest front vor fi cruciale pentru procesul de redresare al UE, constituind o sursă potențială de riscuri care pot fi atât favorabile, cât și nefavorabile, în funcție și de eficacitatea politicilor aplicate. Pe de altă parte, revirimentul piețelor emergente și redresarea comercială pe care a generat-o ar putea propulsa în continuare economia UE, mai mult decât se estimează în prezent. Recenta ameliorare a încrederii (în special, în domeniile productive) prefigurează unele riscuri favorabile pe termen scurt.

Se estimează că definitivarea cu succes a sprijinului financiar către Grecia va consolida încrederea investitorilor și a consumatorilor. Riscurile legate de perspectivele inflației sunt, de asemenea, în general, echilibrate.

În mod firesc, revenirea nu va fi unitară în toate cele 27 de state membre și va depinde de particularitățile economice și financiare ale fiecărei țări, precum și de factorii meteorologici.

În privința României, documentul semnalează faptul că în decursul a unui an și jumătate, situația economică s-a răsturnat. Între 2004 și 2008, cu o creștere reală a produsului intern brut de 6.8% pe an, economia României avea una dintre cele mai rapide rate de dezvoltare din UE. În 2009, însă, PIB-ul a scăzut cu 7,1%, iar în 2010 va crește doar cu 0.8% în comparație cu ținta de 1,3% pe care s-a bazat guvernul la fundamentarea bugetului. De asemenea, ținta de inflație stabilită de BNR la 3,5% pentru 2010 va ajunge, de fapt, - conform prognozelor din documentul CE - la 4,3% în timp ce rata șomajului va atinge cota de 8,5%, cea mai mare valoare a sa în ultimii ani. Deficitul bugetar constituie, la rândul său, o mare problemă, căci executivul de la Bruxelles avertizează prin acest document că, "*Fără măsuri suplimentare, deficitul general guvernamental ar putea ajunge la 8% din PIB în 2010*", aceasta în condițiile în care acest deficit a crescut constant din 2008 până astăzi.

Pe scurt, România consumă mult mai mult decât produce, iar situația această nu e pe cale de a fi îndreptată. Dovadă că, în locul ameliorării producției, statul român continuă să se împrumute - de la Comisia Europeană, Fondul Monetar Internațional și de pe piața privată de capital - urcând datoria publică la valoarea estimativă de 23,7% din PIB pe anul 2009. Creșterea va fi treptată, dar sigură până va ajunge la 35,8% din PIB în 2011, conform prognozelor de primăvară ale Comisiei Europene.

Pe acest fond, economia informală se va dezvolta continuu, atingând dimensiuni greu de estimat, fiind axată pe următoarele domenii prioritare:

a) achizițiile de mărfuri intracomunitare:

Tendințele de fraudare se vor concentra îndeosebi în sectoarele cu viteză crescută de rotație a sumelor în care încasarea contravalorii mărfurilor se realizează, de regulă cu numerar, la un interval de timp apropiat sau identic cu momentul livrării:

- legume și fructe, cereale;
- carne și produse din carne;
- materiale de construcție (în special ciment și produse sanitare, destinate construcțiilor individuale);
- produse energetice neaccizabile, preferate celor românești datorită dificultății identificării furnizorilor.

b) produsele energetice

c) alcoolul și băuturile alcoolice

d) operațiunile de import-export

e) comerțul cu ridicata al fructelor și legumelor, al cerealelor, semintelor, furajelor și tutunului neprelucrat

f) construcțiile de clădiri rezidențiale și nerezidențiale;

e) transferurile ilegale de valută în afara țării cu preponderență în țările considerate "paradisuri fiscale".

CONCLUZII ȘI CONTRIBUȚII PROPRII

Aspectele prezentate în cuprinsul acestei lucrări oferă reale motive de îngrijorare în legătură cu starea actuală a sistemului economiei naționale. Rata reală de creștere a economiei informale (40% în intervalul 1990-2000) poate oferi, însă, și un motiv de optimism deoarece constituie un indiciu despre potențialul economic al acestei țări în cazul adoptării unui pachet de reforme economice și sociale mai productive.

Este cunoscut faptul că economia informală nu poate fi măsurată cu acuratețe. De altfel, fără a avea siguranța unei reușite, încercarea unei măsurători exacte a acesteia ar implica, pe lângă eforturi analitice considerabile, costuri imense de informare și crearea a bazelor de date specifice. Este însă din ce în ce mai larg acceptat curentul de opinie potrivit căruia relevanța cea mai mare o poate oferi nu dimensiunea ca atare, ci mai ales dinamica economiei informale, structura acesteia și arhetipurile comportamentale ale actorilor economici implicați (individul ofertant al muncii, firma, guvernul).

Estimările actuale – deși variază în limite largi – converg totuși către concluzia că partea „invizibilă” a economiei este într-o dezvoltare fără precedent. Cifrele referitoare la gradul de extindere a muncii la negru pot reprezenta o bază de pornire pentru estimarea pierderilor produse asupra bugetului general consolidat de stat ca urmare a proliferării acestui fenomen.

Economia informală subminează alocarea optimă a resurselor datorită deformării prețurilor și a veniturilor, comparativ cu economia oficială, fapt care conduce la diminuarea produsului real și la înrăutățirea situației economice a țării pe ansamblu.

Economia informală emite semnale eronate factorilor de decizie și induce astfel strategii macroeconomice inadecvate. Datorită economiei informale, crește posibilitatea subestimării șomajului, creând astfel o imagine ambiguă a forței și a pieței de muncă.

Nivelul activităților economice informale în România, în 2010, este capabil să susțină o forță de muncă de peste 5 milioane de persoane sau cam jumătate din forța de muncă activă oficială. Nu se exclude posibilitatea ca o persoană să fie angrenată concomitent atât în activități economice legale, cât și informale.

În general, activitățile economice informale nu beneficiază de avantajele economiei reale și nu au acces la piețele de capital, menținându-se astfel nivelul scăzut al productivității și al salariilor.

Economia informală conduce descreșterea veniturilor colectate din impozite, scăzând astfel nivelul bugetului general consolidat de stat cu efect direct în reducerea politicilor sociale. Atât timp cât rata de creștere economică în informal este superioară celei oficiale, bugetul de stat va înregistra un deficit. În măsura în care factorii de decizie adoptă măsuri de stimulare a economiei oficiale, acest fapt contribuie la agravarea presiunilor inflaționiste.

Rata reală de creștere a economiei oficiale afectează nivelul de acumulare al datoriei publice. Dacă economia crește mai încet decât ratele reale ale dobânzilor, datoria publică va crește mai rapid.

Amplificarea fenomenului informal corelată cu deteriorarea situației economice, pe ansamblu, a României se va reflecta în creșterea șomajului, a

inflației, a ratelor dobânzilor, în scăderea volumului de investiții străine și autohtone și în perpetuarea unui sistem de intermediere financiară inefficient.

Poate părea ironic, dar reducerea forțată a economiei informale ar putea avea consecințe serioase pe termen scurt. Forța de muncă angrenată în activități informale ar migra către economia formală, unde slujbele sunt în general mai prost plătite. *Situația economică actuală a țării se datorează în buna parte nivelului forței de muncă din economia informală*. [130]

Se poate afirma că economia informală este un aspirator al numerarului din economie, alimentând și reprezentând – în condițiile austerității politicilor monetare – factorul principal al blocajului economico-financiar. Costurile acestuia ar putea fi trecute în costul total al economiei informale, care nu se blochează ci absoarbe lichiditățile și așa firave ale sectorului formal și ale populației.

În plus, câștigă din ce în ce mai mult teren opinia după care, chiar dacă ar fi posibilă, comensurarea rezultatelor obținute în zona ascunsă a economiei, nu se poate da răspuns la o altă întrebare fundamentală: *ce perturbații produc aceste activități asupra ansamblului economiei, în ce măsură acesta ar fi arătat la fel în lipsa fenomenelor subterane*. [83]

În ce privește piața paralelă a muncii, un răspuns la această întrebare este și mai greu de dat, întrucât șomajul poate fi considerat atât o cauză, cât și un efect al economiei informale, între cele două fenomene existând multe din elementele unui cerc vicios cu putere de autoalimentare. Pe de o parte, șomajul prelungit și fără șanse de a fi resorbit prin metode formale, împinge permanent indivizii în cauză la căutarea unor soluții atipice, uneori singurele care li se oferă, alimentând astfel munca la negru. Pe de altă parte, odată creată, piața paralelă a muncii își manifestă, ca orice sistem socio-economic, un puternic caracter inerțial, ea tinzând să se autoîntrețină și chiar să sporească în dimensiuni; prin perturbațiile pe care le produce asupra echilibrului de pe celelalte piețe, prin sustragerea unor importante resurse de la circuitul economic firesc, însăși economia informală devine generatoare de șomaj.

Economia informală a apărut în sistemul economic contemporan ca un al treilea actor, care încearcă să evite sau să limiteze eșecurile celorlalți doi binecunoscuți parteneri – piața liberă și guvernul – prin monitorizarea, valorificarea și sancționarea deficiențelor acestora, câștigând din ce în ce mai mult teren.

Odată ce se remarcă – în unanimitate – extrema eterogenitate a fenomenelor care fac obiectul zonei ascunse a economiei, apare ca evident că nici cauzele manifestării și proliferării economiei informale nu acționează în mod uniform și egal asupra multiplelor forme pe care le pot lua activitățile economice care pot fi catalogate ca informale.

Există, desigur, o multitudine de caracteristici comune tuturor activităților care se desfășoară în cadrul economiei informale - de natură generală, structurală sau operațională - esențiale fiind:

- o eficiență alocativă superioară economiei oficiale, care rezultă prin: subtaxarea, sau subimpozitarea averii, veniturilor, activităților și, corespunzător, supraprofitabilitatea, sau obținerea de câștiguri mai mari sub formă de salarii, profituri sau alte rezultate nete;
- un raport subunitar între costul încălcării normei și cel al respectării ei, la care se adaugă costuri suplimentare de pasaj dinspre zona neoficială către cea oficială, care surclasează riscul menținerii în ilegalitate;
- comportamentul economic al indivizilor și al firmelor, bazat pe cunoscutele efecte de venit și de substituție, pot constitui ancore metodologice de cea mai mare relevanță pentru a descifra alegerile care conduc la inițierea și

extinderea activităților informale. Pe lângă elementele cantitative, modelele de evaluare a economiei informale sunt deficitare în privința unor variabile calitative, cu impact major asupra deciziei de accesare a economiei informale, cum ar fi: percepția indivizilor și a firmelor cu privire la capacitatea și voința guvernului de a monitoriza și contracara economia duală; spiritul de imitație (dacă ceilalți reușesc să eludeze legea, eu de ce să o respect, micșorându-mi voluntar câștigurile?); percepția individuală cu privire la gradul și viteza de extindere a economiei duale; preferința/aversiunea pentru risc a subiecților economici etc.

- economia informală este adesea privită ca inevitabilă, un însoțitor permanent al economiei oficiale, pe care o substituie sau îi este complementară. Din această perspectivă, obiectivul cel mai rațional apare ca fiind înțelegerea, monitorizarea, utilizarea și restrângerea ei în limite acceptabile, și nu acela de lichidare completă și definitivă.

Legat de dihotomia legal/ilegal, specifică unei mari părți a activităților informale, este necesar să se aibă în vedere:

- existența unui strat osmotic – extrem de difuz și instabil - între economia informală și cea oficială, care joacă rolul unui creuzet care transformă activitățile economice din formale în informale, din legale în ilegale și invers;
- obturarea fenomenologică (atât sub aspect statistic, cât și fizic) a activităților, care pot prezenta concomitent, în proporții diferite, atât trăsături informale cât și oficiale;
- caracterul ilicit al resurselor utilizate sau al modalității de utilizare a acestora, indiferent dacă scopul activităților este legal sau ilegal;
- dereglementare instituțională, însoțită de reglementări non-instituționale stricte (mergând până la structuri de tip mafiot), care conduc la inexistența birocrației, permițând o mai bună circulație a informațiilor;
- prezența corupției ca factor de protecție împotriva guvernării și a economiei oficiale.

Economia informală este un răspuns al sistemului economic la actul de management guvernamental, instituțional - juridic. S-ar putea spune că, cu cât economia informală este mai extinsă, cu atât deficiențele guvernării sunt mai profunde. Un management eficient va ști să sesizeze la adevărata lor dimensiune semnalele care evidențiază prezența economiei informale și, pe baza lor, va reacționa cu inteligență, determinând în final restrângerea acesteia la o limită sub care (asemenea altor variabile macroeconomice cum ar fi rata inflației sau rata șomajului) se poate considera că nu există.

O argumentare chiar mai curajoasă ar putea demonstra că costurile cu care economia duală semnalizează inadvertențe instituționale sau economice sunt cele mai mici posibile. Mai mult decât atât, s-ar putea arăta că riscurile pe care economia informală și le ia pentru a exploata inconsistențele instituționale comportă costurile cele mai mici pentru societatea formală.

Așa cum se conturează în lumina analizelor noastre, economia informală din România pare a se diviza în cel puțin două componente structurale[97] :

- o componentă majoritară ca număr de persoane antrenate, dar care sub aspect calitativ cuprinde activități cu profund caracter de subzistență, atât din punct de vedere al dotării precare cu factori de producție moderni, cât și din punct de vedere al rezultatelor obținute; caracterul marfar este slab reprezentat, fiind vorba cu precădere de bunuri de strictă necesitate, destinate autoconsumului, sau de bunuri și servicii în cantități și de valori mici;

- o componentă majoritară ca valoare, care sustrage din circuitul economic normal sume mari de bani lichizi, dar care nu presupune o activitate economică clar definită și nu are nevoie neapărat de factori de producție (deci nici de muncă), ci se rezumă la activități speculative, inclusiv corupție, fraudă, criminalitate; fără a produce explicit bunuri economice, această zonă este orientată cu precădere către câștiguri facile, contrabandă cu bunurile altora, trecerea unor valori dintr-un buzunar în altul.

Spre deosebire de prima categorie, care prin politici inteligente orientate poate fi stimulată să efectueze saltul către economia oficială, mai ales dacă mediul economic de aici se îmbunătățește considerabil, permițând un acces mai puțin restrictiv la resurse (financiare, materiale și de muncă), cea de-a doua categorie este prin definiție un opozant declarat al activităților vizibile, hrănindu-se din toate câștigurile și pierderile pe care acestea le înregistrează.

Este, de aceea, evident, că problema oficializării economiei informale nu poate fi rezolvată în mod izolat și independent de cea a îmbunătățirii contextului economic general, de reluarea procesului creșterii economice într-o manieră durabilă, sănătoasă.

Faptul că economia contemporană pare a nu mai dori să se supună automat regulilor jocului nu este doar un semnal al creșterii abilității actorilor economici în eludarea reglementărilor încetățenite, ci ridică, cel puțin în aceeași măsură, semne de întrebare cu privire la oportunitățile de dezvoltare oferite prin mecanismele economice oficiale actuale, și aceasta nu doar în ce privește sistemul de impunere.

În majoritatea statelor lumii, multiplicarea tipologică și cantitativă a impozitelor și taxelor atinge un punct peste care, oricât s-ar dori, veniturile fiscale nu mai pot spori, ci dimpotrivă, se diminuează. Pe de altă parte, același fenomen face din ce în ce mai dificilă și mai costisitoare estimarea economiei informale, pornind de la un hățiș nesfârșit de posibile fraude fiscale.

Unul din efectele negative ale economiei informale îl reprezintă modul în care aceasta poate afecta sănătatea fiscală a unui stat. Un studiu al Universității din Toronto [22] susține că pentru fiecare dolar cheltuit în economia neoficială guvernul pierde 41 de cenți. Biroul de Statistică al Canadei estimează că nivelul taxelor colectate de statul canadian este cu aproximativ 6 miliarde dolari mai mic din cauza existenței activităților economice informale. În legătură cu aceasta există teorii care susțin că dacă guvernele ar fi capabile să controleze formele de manifestare ale economiei informale, multe probleme fiscale ale sectorului public, cum ar fi datoria publică, de exemplu, ar putea fi reduce. Totuși numeroși experți și critici consideră că acest argument reprezintă doar învinovățirea („arătarea cu degetul”) cetățenilor pentru eșecurile bugetare ale celor aflați la guvernare. Pentru acești critici, economia informală este un însoțitor inevitabil al sistemului de taxe și de reglementări economico-sociale.

Stabilitatea și eficiența actului de guvernare depind, în mare măsură, de calitatea informației care stă la baza elaborării obiectivelor politice, economice și sociale. În acest context, economia informală este percepută ca având efecte negative, datorită faptului că, emite semnale eronate factorilor de decizie și induce astfel strategii macroeconomice inadecvate⁶⁷.

⁶⁷ În SUA, de exemplu, consumul populației sărace este mai mare decât venitul acesteia. 17,7% din gospodării se află sub limita de sărăcie în ceea ce privește venitul, în timp ce doar 7,5% sunt sub limita de sărăcie în ce privește consumul. Diferența dintre cele două categorii constă din participanții la economia subterană care nu ar trebui categorisiți ca fiind săraci (cf.

Prin urmare, orice politică macroeconomică privind sistemul de taxe, șomajul, inflația, economisirea, asistența socială, productivitatea sau competitivitatea este, din start, deficitară. Întrebările care se nasc pe marginea acestei chestiuni, capătă un caracter firesc: Este rata șomajului chiar atât de înaltă cum spun statisticile având în vedere numărul uriaș al celor implicați în activități economice informale? Ce etalon ar trebui să folosim pentru a măsura standardul de viață? Consumul sau veniturile? Care este ritmul real al creșterii economice?⁶⁸

În legătură cu această ultimă întrebare trebuie subliniat faptul că în unele statistici oficiale calculul PIB-ului ține cont și de dimensiunile economiei informale. Când Italia a făcut pentru prima dată acest lucru, în 1987, economia sa „a crescut peste noapte cu 18%”.

În studiul realizat de Richard French [118] se susține că dacă la valoarea reală a produsului economiei oficiale din 1998 se adaugă suma de 1.202 miliarde lei (cât reprezintă creșterea reală a economiei informale față de 1997), PIB-ul din România înregistrează o creștere reală pozitivă de 3,2%!

Se spune că economia informală cauzează insatisfacție și este cauzată de insatisfacție, în același timp. Acest lucru este perfect adevărat, mai ales într-o țară cum este România, aflată într-o tranziție fără sfârșit. Obosind să caute cu privirea „lumiștea de la capătul tunelului” și văzând că acțiunile guvernanților sunt total diferite de mesajele transmise cu prilejul campaniilor electorale, cetățenii se apropie mai ușor și, într-un fel, firesc de economia informală.

În România anului 2010, potrivit unor sondaje de opinie⁶⁹, contribuabilul își pune frecvent un asemenea gen de întrebare: „Când mii de miliarde de lei încasați din taxe plătite de noi merg să acopere datoria internă, „găurile” bugetare făcute de Bancorex sau Banca Agricolă, ori să „plătească” ineficiența unei structuri economice ce nu se mai termină de restructurat, merită să mă sacrific pentru a sprijini cu banii mei, și-așa puțini, un guvern incompetent și plin de oameni corupți?”

La un nivel mai personal, fiecare plătitor de taxe onest are de suportat, teoretic, o parte mai mare din povara de taxe și reglementări pentru fiecare participant la acțiuni economice informale. Studiul amintit al lui Austin Lawrence estimează că în Canada aproape 15 milioane de contribuabili onești plătesc cu 2.500 până la 5.000 mai mult decât în situația în care economia informală nu ar exista. Cetățenii onești, dar care invidiază avantajele de care beneficiază participanții la economia informală sunt cei mai nemulțumiți, acest grup de oameni, „taxat pentru onestitatea sa”, fiind format, în principal din clasa de mijloc, salariată, cu oportunități reduse de a se angaja în activități economice informale.

Deasemenea, Austin Lawrence subliniază că oamenii aleg, adesea, să participe la economia informală datorită *ideii de dreptate*. Cetățenii percep o nedreptate în situația lor și decid să-și facă dreptate prin mutarea acțiunilor lor din sfera de control a guvernului.

Putem recunoaște aici situația, des întâlnită și în România când mulți oameni, surprinși asupra ilegalității acțiunilor lor economice pretind că își „câștigă cinstit o bucată de pâine”, deși este clar că un asemenea comportament economic poate fi clasificat ca fiind infracțiune economică ori nesupunere civică. Un asemenea comportament este foarte comun în rândurile vânzătorilor ambulanți și a celor ce

Morton Parker – „The Underground Economy New Estimates from Household Income and Expenditure Surveys”, The Yale Journal, June 1994).

⁶⁸ „Light on the Shadows”, The Economist, 3 mai 1997

⁶⁹ Sondaje diagnostic privind fenomenul corupției în România - analiză realizată de Banca Mondială la cererea Guvernului României, București, 2010

vând fără licență pe stradă, ori în târguri și oboare. Când aceste ocupații devin identități economice importante în cadrul grupurilor minoritare, economia locală este adesea numită „*economie de ghetto*”.[60]

Ceea ce trebuie să constituie un motiv de îngrijorare este faptul că din cauza creșterii ratei participării la economia neoficială cei care lucrează, încă, în economia la vedere percep diferențele și inechitatea, ceea ce sporește și mai mult rata nemulțumirii care într-un cerc vicios, duce la creșterea numărului celor implicați în acțiuni economice informale.

Întreprinderile se plâng, la rândul lor, de competiția inegală cu economia informală, care nu se confruntă cu aceleași restricții ca și ele. Afacerile legale nu pot concura cu cele din umbră și, prin urmare, trebuie să reducă salariile și numărul forței de muncă ducând, astfel, la micșorarea dimensiunii economiei normale. Întreprinderile doresc ca „terenul de acțiune” să fie eliberat, exemplul cel mai des vehiculat în mass-media românească fiind cel al producției de alcool. Producătorii onești din această branșă se întrebă uneori de ce să se mai deranjeze să se conformeze unor reglementări excesive câtă vreme producția de alcool „la negru” operează fără obstacole, nefiind inspectată de către guverne și, mai ales, nefiind taxată.

Dintr-o perspectivă sociologică, economia informală este acuzată ca având implicații negative asupra atitudinii cetățeanului față de normele și valorile statului de drept, în special în ce privește respectul față de legi, conformarea la reguli și norme, conformarea voluntară a plătitorului de taxe.

Prin formele sale complexe de manifestare, economia informală mărește distanțele dintre diverse grupuri sociale. Diferențierile de natura economică devin semnificative prin faptul că unele grupuri sociale participante la activități economice informale pot obține beneficii uriașe, în timp ce societatea, în ansamblul său poate să cunoască o înrăutățire a nivelului de trai. Ceea ce se întâmplă astăzi în România, ca și în alte țări foste socialiste, unde are loc cel mai rapid și imoral proces de transferare al averii naționale din domeniul public în cel privat pe care istoria l-a cunoscut vreodată, este departe de a duce la creșterea coeziunii sociale, atât de necesară schimbărilor aduse de prăbușirea regimurilor comuniste.

Numeroase studii concluzionează că economia informală poate lărgi contactele și oportunitățile pentru crima organizată, deoarece sectorul neoficial și economia regulată sunt dificil de despărțit. O economie secundară ce scapă de sub controlul statului facilitează spălarea profiturilor criminale - susțin unanim cei care sunt preocupați de amploarea fenomenului. Orice participant la economia informală este un „spălător” de bani murdari, susțin aceștia.

Dacă acceptăm estimările privind sumelor deosebit de mari vehiculate în activitățile economice informale, porțiunea din economia generală ce susține „spălarea” banilor murdari este enormă. De exemplu, potrivit Institutului de Cercetări al ONU, industria drogurilor ilicite este pe locul 2 în lume, atingând cifra de 500 miliarde \$, fiind depășită de industria militară (800 miliarde \$), dar aflându-se în fața industriei petroliere estimată la 450 miliarde. [148]

Creșterea violenței este, de asemenea, un efect al unei piețe economice în creștere continuă, pentru că regulile și normele generate de sistemul juridic nu pot fi impuse de autoritățile statului în piețe ilegale sau neoficiale. Din acest motiv, în unele țări există vii dezbateri pe marginea necesității „aplicării violente a regulii”, cerută de tot mai mulți oameni. Aceasta face ca unii autori să fie îngrijorați de posibilitatea încălcării de către autoritățile statului a libertăților civile ale cetățenilor obișnuiți, în situația în care instituțiile chemate să aplice legea ar căpăta puteri excepționale pentru a lupta împotriva amenințărilor crimei organizate. O asemenea

„spaimă” este, mai ales, prezentă în societățile scăpate de totalitarismul comunist, argumentându-se că instituțiile amintite, investite cu puteri excepționale, le-ar putea folosi în scopuri străine democrației.

Mulți analiști au identificat relații de interconținere între globalizare și crima organizată care a reușit să construiască un cadru de acțiune structurat, la nivel internațional și care se dezvoltă pe monopolul statului asupra puterii coercitive. Aceste elemente formează o „simbioză politico-economică” ce există ca un sistem socio-economic paralel față de autoritate, amenințând astfel integritatea statului.

Corupția, definită simplu ca „abuz de putere publică în beneficiul personal” a fost studiată pe larg în ultimii ani, atât în relație cu economia oficială cât și cu cea informală, concluzia unanim acceptată fiind aceea potrivit căreia între corupție și creșterea nivelului economiei informale există o puternică legătură. O literatură vastă a fost dedicată probabilității economiei informale de a fi contagioasă (teoria „efectului de cascadă”), argumentându-se că acțiunile economice din sectorul neoficial erodează standardele onestității, element de bază al contractului social pe care se bazează statul de drept.

Numeroși autori evidențiază o serie de efecte pozitive ale economiei informale. Într-un studiu publicat în 1998, Schneider arată că peste 66% din câștigurile economiei informale sunt imediat cheltuite în sectorul oficial. Efectele pozitive ale acestor cheltuieli trebuie avute în vedere în analiza creșterii economice, respectiv în evaluarea veniturilor statutului obținute prin taxe indirecte.

Autorul unui studiu econometric [29] pentru Marea Britanie, a găsit dovada clară că economia informală are un efect semnificativ asupra cheltuielilor de consum. Acesta subliniază faptul că economia informală are un efect pozitiv asupra cheltuielilor obișnuite de consum și chiar un efect mai puternic asupra cheltuielilor pentru bunuri de folosință îndelungată.

În numărul din 3 mai 1997, *The Economist* aprecia că economia informală reprezintă „și un mod important de a scutura economiile anchilozate”. Afirmatia este sprijinită pe un exemplu din Germania unde străinii, mare parte din ei muncind ilegal, contribuie la creșterea forței de muncă din domeniul construcțiilor. Muncitorii germani din acest domeniu se limitează strict la executarea de activități specifice calificării lor, ori tehnicile moderne de construcție depind, adesea, de munca în echipă și de flexibilitate, astfel că, munca în economia informală a făcut posibilă aflarea acestor noutăți.”

Potrivit aceleiași publicații, este exagerat să afirmi că economia informală a Europei reflectă tot ceea ce eșuează în politica economică din acest spațiu, rădăcinile fenomenului analizat aflându-se în aceiași factori care înăbușă competiția și împiedică apariția de noi locuri de muncă. Văzută din acest unghi, economia informală „trebuie recunoscută ca o binecuvântare, mai degrabă decât ca un blestem: permite firmelor să scape de rigiditățile unei economii formale, creând locuri de muncă și prosperitate acolo unde, altfel n-ar fi existat nici slujbe, nici belșug”⁷⁰.

Economia informală este analizată și din perspectiva democrației. „O economie informală în creștere - apreciază Institutul Fraser - este un semn că democrația noastră nu funcționează cum ar trebui”. În concepția unor analiști într-un sistem democratic, cetățenii pot aproba, sau condamna politica guvernelor nu doar cu voturile lor, ci și prin comportamentul lor economic, ponderea oamenilor ce „votază cu banii” lor fiind din ce în ce mai mare. În economia informală - spun aceștia - sunt ascultate voci care, de obicei, nu sunt luate în seamă în procesul

⁷⁰ „Blinded by the dark”, *The Economist*, 4 aprilie 1998

electoral normal și de aceea nu trebuie condamnată atitudinea cetățenilor care „votază” cu banii lor, într-un protest tacit față de legi și reglementări. Pe baza acestor argumente se susține că lupta împotriva economiei informale este o manifestare de totalitarism, economia neoficială fiind „*un proces democratic care nu ar trebui suprimat*”. [103]

Există, de asemenea, voci care susțin că economia informală este benefică deoarece este expresia fundamentală a pieței libere, raționalitatea economică având un câmp mai mare de manifestare în absența risipei și ineficienței rezultate dintr-o reglementare guvernamentală restrictivă. Fiind o piață liberă, economia informală poate spori eficiența economiei totale fiind, prin urmare, un lucru bun. Individualismul, absența intervenționismului de stat, completa libertate de contractare din economia ascunsă, reprezintă alte argumente ale acestui tip de analiză.

Se mai afirmă că existența și dezvoltarea economiei informale este o dovadă a apariției unei disjunctii între politică și starea naturală a afacerilor economice. Astfel, economia secundară (neoficială) este doar o corecție pentru o economie, ineficientă, plină de constrângeri. „Economiiile secundare” din țările fostului bloc estic, au fost citate în literatura din Vest ca un motiv principal al prăbușirii regimului comunist. [110]

Numeroși cercetători consideră că economia informală este mai inovativă și, cu siguranță, mai întreprinzătoare decât sectorul regulat, ea putând răspunde imediat la nemulțumirile consumatorului prin crearea unui produs care să corespundă așteptărilor sau nevoilor și a cărei apariție nu este stânjenită de reglementările birocratice. Se crede că ea poate răspunde și schimbărilor din ciclul de afaceri sau modificărilor socio-economice importante cu mai mult dinamism, în timp ce sectorul oficial, controlat de guvern, are nevoie de mai mult timp pentru a se adapta schimbărilor.

Economii informale i s-au atribuit, uneori, meritele de a fi revigorat unele zone ale economiei oficiale, fiind numită adesea „pepiniera afacerilor”, arătându-se că cei discriminați ori marginalizați (femeile, etnici minoritari, săraci etc) se pot lansa în afaceri cu mai puțin capital, adesea operând într-un mediu sau ocupație cu profit mai ridicat decât le-ar permite, în mod regulat oportunitățile lor sociale ori financiare. Ulterior - susțin adepții acestor teorii - afacerile de succes se pot alătura economiei oficiale sau, dacă baza lor fundamentală de producție este ilegală, se poate face lobby pentru modificarea legilor. În această direcție se aduce ca exemplu anularea prohibiției în SUA, urmată de alăturarea la economia informală a celor implicați în afaceri ilegale cu alcool: berarii, proprietarii de baruri, personalul de servire, distribuitorii etc.

Un alt argument al celor care susțin că economia informală are efecte pozitive îl constituie legătura cu stabilitatea statului, deoarece se consideră că satisfacerea nevoilor celor marginalizați din punct de vedere economic (prin oferirea de locuri de muncă, bunuri mai ieftine, sprijinul comunicațiilor locale etc) se realizează fără intervenția statului. Economia informală este văzută, în acest caz, ca un lucru bun deoarece se spune că oferă o supapă de siguranță ce permite sistemului economic și politic să funcționeze în continuare în timpul unor transformări structurale produse de globalizare, dezindustrializare, descentralizare, ori de trecerea de la un regim politic la altul.

Deși există numeroase diferențieri în ce privește metodele de estimare a nivelului economiei informale, o concluzie unanimă se desprinde: *în ultimii 10 ani fenomenul a fost într-o continuă creștere și tendința se menține*. Orice ar face guvernanții, efectele combinate ale tehnologiei informației și globalizării reprezintă

condiții favorizante pentru creșterea activității din umbră, în viitor. (De exemplu, tranzacțiile realizate prin Internet sunt greu de depistat, iar globalizarea va încetini acțiunile de colectare a taxelor în condițiile în care tot mai mulți oameni muncesc și sunt plătiți în străinătate, îngreunând astfel sarcina autorităților naționale). Mărimea economiei informale, după cum am văzut, depinde de „stimulentele” oferite de cadrul economico-social pentru a eluda sistemul de taxe, cât și de oportunități. Cum noile tehnologii creează noi oportunități, va fi mult mai greu pentru autoritățile statului să reducă beneficiile oferite de activitățile economice subterane.

Creșterea economiei din umbră a făcut, în general, să sporească preocuparea guvernelor pentru stoparea acestui fenomen, perceput nu numai ca un „gol fiscal”, dar chiar ca o amenințare la adresa siguranței naționale.

Un raport al Serviciului Român de Informații subliniază faptul că interesul acestui organism pentru investigarea și semnalarea fenomenelor de această natură este justificat de frecvența și amploarea lor, precum și de efectele negative majore induse în economie: accentuarea dereglărilor existente; slăbirea tendințelor de consolidare a mediului economico-financiar intern, crearea unui climat de instabilitate economică și socială pe fondul creșterii infracționalității economice; strangularea fluxurilor spre bugetul de stat, cu consecințe directe asupra limitării resurselor destinate unor nevoi vitale pentru starea de stabilitate economico-socială (învățământ, sănătate, artă, cultură, infrastructură, apărare și ordine publică). Datele obținute de SRI și comunicate factorilor decidenți abilitați prin lege să ia măsurile de corecție necesare, au evidențiat *„riscul proliferării acestor fenomene, conturându-se posibilitatea inducerii, atât la nivel micro cât și macroeconomic, a unor efecte greu predictibile”*.

Evoluția din ultimii ani a economiei informale din România trebuie să constituie un motiv, dacă nu de îngrijorare, cel puțin de preocupare pentru factorii de decizie. Principalul semnal de alarmă tras de Richard French în studiul [118] realizat în 1999 îl constituie faptul că economia informală românească s-a dublat în perioada 1996-1998. Autorii sunt de părere că din punct de vedere al implicațiilor macroeconomice, rata de creștere este mai importantă decât nivelul propriu-zis al acesteia.

Înainte de a se trece la adoptarea unei strategii de combatere a economiei informale, în România, trebuie să apară o altfel de politică decât cea din ultimii ani.

„Politicile guvernamentale eșuate (cumpărarea, dotarea firmelor neproductive, supravegherea și supervizarea slabă a instituțiilor financiare, adoptarea de strategii de piață ieșite din uz, precum și cultivarea favoritismului și a corupției) conduc și ele, la rândul lor, la scăderea productivității, a sarcinilor, a interesului față de muncă și sublimesază încrederea publicului în capacitatea de guvernare. Se amână, astfel, crearea de piețe eficiente pentru intermediile financiare și a unor structuri de piață industrială competitive. Mai mult, odată cu creșterea nesiguranței economice, crește și riscul investițiilor străine în țară”, susțin autorii studiului mai sus amintit.

Ținând cont de existența sistemului economic dualist din România (unul informal, prosper și în ascensiune, iar cel oficial, slab și ineficient, cu palide semne de redresare), succesul implementării unei strategii de dezvoltare pe termen mediu și lung, va avea șanse de reușită numai în situația în care se vor adopta măsuri ferme, unele dintre ele având ca țintă și combaterea unor forme de manifestare a economiei informale.

Combaterea economiei informale nu trebuie să constituie o țintă în sine, reușita acestor măsuri ducând în esență la reușita procesului de restructurare,

stoparea tranziției și la final îmbunătățirea climatului general economico-social capabil să producă eficiență, și pe această bază, prosperitate.

Lucrul cel mai important pentru reușita obiectivelor amintite îl constituie recăpătarea, de către populație, a încrederii în capacitatea de guvernare. Pentru aceasta sunt necesare o serie de condiții:

- apariția unei noi clase politice mai dinamice care să nu mai fie acuzată de imobilism, conservatorism, favoritism și corupție;
- reglementarea statutului funcționarului public, crearea unui cult al funcționarului de stat, caracterizat prin cinste, corectitudine și responsabilitate, concomitent cu asigurarea unor condiții materiale prin care să i se asigure un trai decent și ferit de tentaculele corupției;
- accelerarea procesului de restructurare și modernizare a justiției, a celorlalte elemente din aparatul de stat chemate să lupte împotriva corupției, împotriva criminalității economico-financiare, în general, (poliția, garda financiară etc);
- realizarea unui program de educare a populației în domeniul reformelor economice, a sistemului de impozitare în scopul de a căpăta sprijinul și acordul acesteia.

Alte măsuri care vizează îmbunătățirea stării sistemului economico-financiar și a căror reușită v-a contribui la diminuarea sau încetinirea procesului de creștere a economiei informale pot fi:

- Eliminarea cauzelor principale ale dezvoltării economiei informale: impozitele ridicate și interferența excesivă a statului în economie. În acest scop se impune reducerea impozitării ineficiente și contraproductive a salariilor, sistem care îi favorizează pe cei cu posibilități materiale mai ridicate în defavoarea celor săraci;
- Reducerea drastică a cheltuielilor guvernamentale, utilizarea fondurilor bugetare cu prioritate spre construcția (dezvoltarea) unei infrastructuri moderne proces care trebuie susținut prin creșterea investițiilor, realizându-se astfel, creștere economică și o diminuare a ratei economiei informale;
- Regândirea procesului de impozitare astfel încât contribuabilii să primească beneficii pe măsura impozitelor plătite, finalitatea reprezentând-o reducerea nivelului fraudei fiscale și sporirea susținerii guvernamentale din partea plătitorilor de taxe și impozite;
- Adoptarea unei noi legi a sponsorizării, precum și a funcționării asociațiilor non-profit, fundațiilor, beneficiare ale acțiunilor de sponsorizare;
- Reducerea birocrăției în sistemul de lansare a noilor afaceri, reformularea încadrării legislative pentru faliment;
- Optimizarea procesului de contabilizare a veniturilor în scopul impozitării, respectiv reducerea cererii de lichidități prin introducerea obligatorie a plății salariilor prin cecuri emise în sistemul bancar;
- Eliminarea inconsecvențelor din sistemul actual de legiferare, renunțarea la practica adoptării excesive de ordonanțe de urgență de către guvern, redobândirea rolului firesc al parlamentului în sistemul legislativ;
- Adoptarea unui sistem realist de asigurări sociale capabil să sprijine costurile reformei și restructurării, ș.a.;
- Adoptarea unor măsuri care să ducă la atragerea investițiilor străine;
- Crearea de stimulente pentru populație de a evita capcanele economiei informale (Ministerul de Finanțe din România ar putea învăța din experiența guvernului taiwanez care în anii '80, a introdus o schemă ingenioasă prin

care a încurajat populația să ceară chitanțe, folosite apoi ca bilete la un sistem de loterie națională).

Deasemenea, se poate constata că fenomenul crimei organizate a cunoscut în ultimii ani o expansiune fără precedent caracterizată prin creșterea de la zi la zi a formelor sale de manifestare, acestea urcând de la domeniile tradiționale - cum sunt jocurile de noroc, camăta și prostituția, la traficul internațional de automobile furate, furtul obiectelor de artă și arheologie, fraude cu cărți de credit, comerț cu animale rare, trafic de arme - și culminând cu organizarea activităților infracționale după modelul companiilor legale, cu sectoare de achiziții, producție, transport și desfacere, alături de care se află sectorul de "constrângere", care intră în acțiune când una din roțițele sistemului se blochează.

Desfășurarea acestor activități criminale este legată întotdeauna de nevoia de a spăla banii, operațiune care, în prezent, se execută prin metode noi și tot mai sofisticate, prin intermediul cărora cartelurile criminale pot prelua chiar controlul unor instituții bancare.

În aceste condiții, statele au încercat să creeze instrumente legale cât mai eficiente și operative, prin care să se încerce stoparea sau cel puțin diminuarea fenomenului infracțional al crimei organizate.

Este vorba, în primul rând, de incriminarea în Codurile penale, ca infracțiuni de sine-stătătoare, a faptelor care pot căpăta complexitatea și gradul de pericol social ale unei activități de tipul crimei organizate. În unele state, reglementarea penală a mers și mai în profunzime, în sensul că împrejurarea că o persoană este membră a unei organizații criminale este considerată ca o circumstanță agravantă în cazul săvârșirii uneia din infracțiunile prezentate în partea specială a Codului penal și care poate forma conținutul modalității de manifestare a crimei organizate. Mai mult decât atât, în alte state, împrejurarea că o persoană este membră a unei organizații criminale este incriminată ca infracțiune de sine-stătătoare.

Datorită faptului că formele de existență a crimei organizate cunosc o mare varietate și fiecare stat vădește o anumită specificitate în ceea ce privește ponderea uneia sau alteia dintre aceste forme, în anumite situații s-a simțit nevoia ca, pe lângă reglementarea generală cuprinsă în Codurile penale, acesta să fie dublată prin legi speciale (Franța, Germania, Italia).

Alte state merg mai departe, întărind reglementarea internă cu privire la crima organizată prin tratate bilaterale, menite să faciliteze circulația informațiilor între organele competente în materie ale diferitelor state și să mărească operativitatea în lupta împotriva crimei organizate, cum este Tratatul de întrajutorare judiciară, semnat în 1973 de Elveția și SUA.

Cu toate acestea, rapoartele prezentate și dezbaterile ce au avut loc în ultima perioadă în cadrul organismelor specializate ale ONU și Uniunii Europene au scos în evidență faptul că eforturile întreprinse de state pentru a face față creșterii criminalității organizate s-au soldat cu rezultate minime, în timp ce o multitudine de factori au determinat o rapidă internaționalizare a fenomenului, avându-se aici în vedere, în special, țările Europei Centrale și de Est, Rusia constituind, în fapt, unul dintre focarele cele mai importante ale crimei organizate, alături de SUA și Italia.

În cadrul problematicii generale privind crima organizată, aspectul cel mai acut și cu ponderea cea mai mare la nivel mondial îl constituie activitatea de spălare a banilor, care a căpătat în ultimul timp proporțiile unei afaceri de amploare. Este adevărat că de multe ori descoperirea unor activități de acest gen este îngreunată de supraîncărcarea sistemului financiar internațional, astfel încât este foarte dificil să se urmărească conturile, operațiunile contabile și traseele întortocheate utilizate de societățile și întreprinderile aflate sub controlul organizației criminale. La aceasta se

adaugă și secretul operațiunilor bancare, care este utilizat de infractori tocmai în acoperirea operațiunilor ilicite și în spălarea banilor, dar și faptul că, în acest domeniu, pregătirea polițiștilor, procurorilor și judecătorilor nu a ținut pasul cu dezvoltarea funcțională și materială a sistemului bancar.

Alături de aceste împrejurări obiective, trebuie menționat și faptul că spălarea banilor nu este încă incriminată ca infracțiune în multe țări, printre care și România, deși Convenția ONU împotriva traficului de droguri și substanțe psihotrope din 1988 obligă statele semnatare și la adoptarea unor legi și regulamente bancare mai severe, care să combată tentativele de spălare a banilor proveniți din activități infracționale, în general, și din traficul de droguri, în special.

Măsuri imediate pentru combaterea economiei informale în România:

1. Definirea termenului de "crima organizată" în noul Cod Penal și completarea normelor juridico-penale

Din păcate, fenomenul macrocriminalității încorporat de termenul „crima organizată” nu este definită în Codul penal român, ceea ce, în opinia noastră, constituie un impediment serios în contracararea acestui fenomen.

De asemenea, se impune cu stringență completarea normelor juridico-penale ce formează sectorul criminal al economiei informale (inclusiv infracțiunile de evaziune fiscală) cu agravante de tipul comiterii faptelor respective de către grupări criminale organizate, grupuri de interese neînregistrate, ori organizații sau asociații criminale, aspect util și eficient în prevenirea și combaterea fenomenului respectiv.

În toate aceste cazuri, legile fiscale trebuie să fie simple, clare, precise și relativ stabile, și să facă deosebire între cazurile când legile sunt încălcate cu intenție de fraudă sau când sunt încălcate din culpă, din neglijență, sau din cauze independente de voința contribuabilului.

2. Necesitatea înființării Tribunalului Fiscal

Un element important al economiei actuale îl reprezintă sistemul fiscal, prin creșterea eficienței sistemului de impunere de tip declarativ și reducerea formelor de sustragere de la plată generate de sistem. Toate acestea sunt dependente de existența unui climat adecvat ce trebuie regăsit în cadrul raporturilor fiscale. Însă, fără un „arbitru” specializat, aceste raporturi vor fi „alterate” de acțiunile celor două părți: statul - în dorința acestuia de a obține un maxim de venituri - va fi tentat să crească presiunea fiscală, contribuabilii - iritați oricum de obligația de a plăti - vor recurge la metode dintre cele mai „novatoare” pentru a-și proteja venitul din calea impozitării, inclusiv sustragerea de la plată prin încălcarea legii.

Astfel, din „alterarea” raporturilor fiscale se nasc o serie de controverse între contribuabili și reprezentanții statului, pentru soluționarea cărora, susținem necesitatea înființării Tribunalului Fiscal. Aceste instanțe specializate, ar avea un rol foarte important, atât în decongestionarea actului de justiție în general, cât și în asigurarea unei aplicări unitare a legii fiscale.

3. Implementarea unei politici fiscale unitate bazate pe realitățile din economie

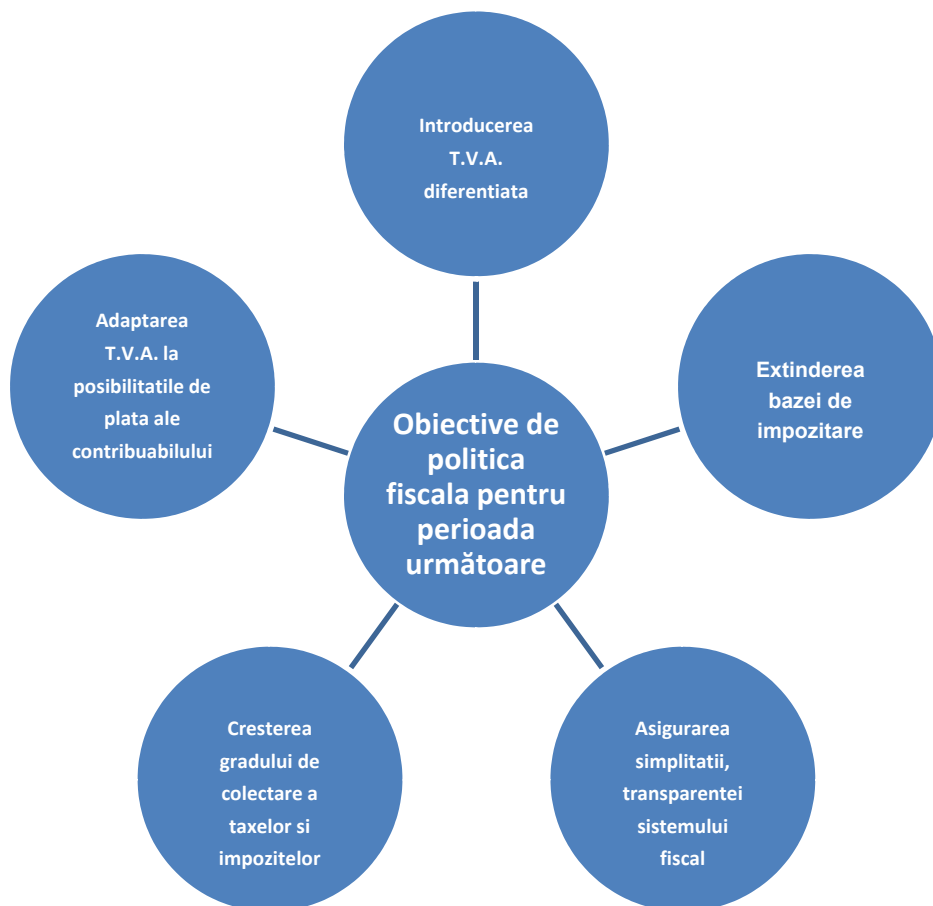
Stabilirea ca obiective principale în cadrul noii politici fiscale a:

- **nivelulului presiunii fiscale;**
- **gradul de ocupare a fortei de muncă.**

Dintre obiectivele cu efect determinant asupra economiei informale, creșterea gradului de ocupare a forței de muncă se poate materializa prin diminuarea impozitelor sau scutirea de la plata impozitului pe profitul reinvestit, acordarea de stimulente pentru deschiderea unor noi afaceri, precum și prin sprijinirea întreprinderilor mici și mijlocii, creșterea cheltuielilor publice destinate investițiilor etc. Pentru limitarea fenomenului evazionist importante s-au dovedit a fi atât instrumentele economice, cât și cele coercitive, care se referă la promovarea unor legi care să pedepsească sever infracțiunile de evaziune fiscală și conexe acestora, precum și la înăsprirea și focalizarea controlului fiscal.

Concluzia că pentru obținerea unor efecte semnificative și pe termen lung, evaziunea fiscală poate fi ținută sub control doar prin utilizarea unor măsuri complexe de natură economică care să pornească de la însușirile sistemice ale fenomenului economiei informale, în cadrul căruia evaziunea fiscală are un rol determinant.

Obiective de politică fiscală pentru perioada imediat următoare:

În același context, asigurarea simplității, supleței și transparenței sistemului fiscal poate fi atinsă și prin limitarea presiunii fiscale, folosind obiectivele privind stabilirea nivelului de impozitare și sporirea exigentei controalelor fiscale.

Creșterea gradului de colectare a taxelor și impozitelor poate fi îndeplinită, pe lângă reducerea evaziunii fiscale, și prin creșterea gradului de ocupare a forței de muncă, realizabilă prin controlul salariilor, acordarea unor stimulente pentru investiții și afaceri sau luarea unor măsuri privind circulația forței de muncă.

Utilizarea instrumentelor mai sus prezentate în vederea atingerii scopului propus, cel al diminuării economiei informale, poate genera **efecte adverse asupra diferitelor obiective de politică economică fixate**. Astfel, unele instrumente pot duce la realizarea unor obiective afectând însă negativ, în același timp, îndeplinirea altor ținte propuse. Pe de o parte, de exemplu, aplicarea unor cote ridicate de impozit ajută la ținerea sub control a inflației și menține stabilitatea economică, ducând însă în același timp la creșterea presiunii fiscale, a evaziunii fiscale și „muncii la negru”.

Corelarea între instrumentele și obiectivele politicii economice duce astfel la concluzia că o politică economică eficientă pentru diminuarea economiei informale poate fi conturată numai printr-o formulare clară și corectă a obiectivelor ce trebuie atinse și numai dacă sunt corect evaluate efectele pozitive dar și negative rezultate din utilizarea instrumentelor fiscale, monetare, legislative sau de altă natură. Pentru determinarea acestor efecte trebuie luate în considerare nu numai influențele directe dar și cele propagate și de conexiune inversă, sens în care o soluție coerentă poate fi oferită doar de o analiză sistemică.

Plata impozitelor, indiferent de forma bazei de impunere, reprezintă o dovadă cetățenească de bun simț și civilizație. Este evident că nimeni nu poate derula o afacere sau realiza un venit izolat, iar interdependența acestora cu restul activităților nu se poate face decât prin contribuția fiecăruia pe măsura averii acumulate. Pentru aceasta statul trebuie să adopte o politică fiscală reciproc avantajoasă, adaptată tipurilor de activități specifice și mai puțin specifice derulate în interiorul granițelor sale, să încurajeze activitățile „așezate” și bine organizate pe termen lung în defavoarea celor de tip „tun”, cu un control asigurat prin intermediul unor instituții create cu adevărat în sprijinul contribuabilului, care să monitorizeze permanent ce etapă a dezvoltării nu se realizează prin neputința încasării și realocării unor fonduri, ce contraprestatie directă sau indirectă a contribuabilului nu se realizează.

Metodele moderne de control presupun multă informație economică, științifică, bazată pe tehnici de eludare coroborate cu accesul la întreg circuitul tranzacțiilor derulate, prin aceasta înțelegând intrări-ieșiri din și în țară, vamă, bănci, tranzacții pe piețe de capital și burse de valori, sedii, documente emise, raportări depuse, la care, dacă se adaugă și un sistem accesibil de impunere, personal atent selecționat angajat pe durată determinată verificat periodic, toate acestea vor da și rezultate pozitive.

Printre măsurile care pot contribui la limitarea evaziunii fiscale în țara noastră:

- îmbunătățirea serviciilor oferite contribuabililor prin acordarea de asistență fiscală acestora;
- introducerea în școli a orelor de educație fiscală pentru a da la timp o educație contribuabililor despre rolul impozitelor, precum și a sancțiunilor la care sunt supuși în caz de sustragere sau neplată;
- executarea silită și pedepsirea persoanelor vinovate și nu numai executarea silită a bunurilor societății, cum se aplică în prezent și în țara noastră, având în vedere că sumele de bani provenite din evaziune nu sunt investite în

- active pentru nevoile agentului economic, ci pentru mărirea averii proprii a asociațiilor;
- simplificarea sistemului contabil și armonizarea la standardele internaționale de contabilitate.
 - impunerea unui nivel rezonabil al capitalului social minim admis pentru înființarea unei societăți comerciale;
 - solicitarea la momentul înființării unei societăți comerciale a dovezilor privind existența unui sediu adecvat afacerii ce urmează a fi desfășurată sau, după caz, a celor care să demonstreze existența unor resurse financiare adecvate activității ce urmează a fi desfășurate;
 - impunerea unei perioade limită de inactivitate a unei societăți comerciale nou înființate; activarea societății să se realizeze pe baza unei reautorizări sau unei forme publice care să confirme aceasta;
 - interconectarea bazelor de date ale registrelor comerciale și facilitarea accesului la acestea pentru toți comercianții interesați;
 - redactarea cu grijă a prevederilor din actele normative care pot favoriza evaziunea fiscală și o mai bună corelare a facilităților fiscale;
 - trecerea, în prim plan, a controlului prin sondaj pe bază de audit și pe plan secundar, a controlului permanent și excesiv;
 - instituirea unui sistem intern de pregătire permanentă a personalului din Ministerul Finanțelor cu atribuții în identificarea și combaterea evaziunii fiscale, concomitent cu diminuarea la o medie de vârstă optimă a personalului implicat direct în activitatea de control, concomitent cu atragerea celor cu experiență în activitatea de sinteză și metodologie;
 - revizuirea de urgență a fondurilor speciale introduse și anularea celor care afectează negativ mediul de afaceri;
 - emiterea unei legi clare a serviciilor publice, care să reglementeze criteriile de selecție și promovare, precum și drepturile și obligațiile funcționarilor publici;

Eficiența măsurilor de combatere a economiei informale este determinată în mod hotărâtor de starea și evoluția economică și de corupție. Alegerea momentului oportun în care se va declanșa un program important de combatere a economiei informale trebuie să țină seama de starea economiei și de perspectivele acesteia. Eliminarea corupției este elementul primordial în perfecționarea controlului fiscal ca element de combatere a evaziunii fiscale. Corupția, alături de incompetență, sunt elementele care favorizează creșterea evaziunii fiscale, între cele două componente existând o relație direct proporțională.

Putem afirma că aceasta presupune:

- Selecționarea și perfecționarea personalului pe bază de competență;
- Salarizarea motivată a personalului din activitatea de control fiscal prin acordarea de retribuții decente, premii, avantaje în natură, autoturism și telefon de serviciu, concedii gratuite, transport gratuit pe mijloacele de transport;
- Protejarea funcționarilor și a familiilor acestora împotriva pericolelor la care se expun prin activitatea de control;
- Promovarea în funcții de conducere a unor profesioniști în domeniu;
- Alocarea de sume importante de la bugetul statului pentru combaterea evaziunii fiscale (accesul la baze de date, echipamente tehnologice, culegerea de informații, publicații de specialitate etc.);

Recurgerea la fraudă fiscală internațională își găsește explicația și în jocul dublei impunerii internaționale, al regimurilor fiscale naționale, cât și al presiunii fiscale rezultate de aici. Pentru a evita să fie supus la două impozitări distincte, contribuabilul caută să nu fie supus la nici una, el refugiindu-se în zone protejate din punct de vedere fiscal. Modalitățile și tehnicile folosite sunt numeroase conținând o serie de combinații subtile și utile recurgând uneori la mecanisme frauduloase. Astfel, societatea rezidentă într-o țară își poate declara o serie de venituri impozabile, iar celelalte venituri ca fiind realizate în altă țară prin facturari repetate către firma mamă sau alte reprezentanțe, care sunt foarte greu de demonstrat originea sau sursa acestora. De aceea este indicat ca la depunerea declarațiilor privind activitatea reprezentanțelor acestea să atașeze toate veniturile pe surse de constituire și modul de impunere a acestora.

Pentru eliminarea neseriozității contribuabililor, a tendinței de a proceda la fraude fiscale și a evitării riscului diminuării funcționalității acestei metode de evaluare, este necesară organizarea unor structuri de control, prin care să se verifice sinceritatea și valabilitatea veniturilor declarate în mod periodic, dar fără a afecta activitățile desfășurate de contribuabili. În același timp este necesară existența unor structuri care să soluționeze rapid litigiile ce pot să apară între contribuabili și administrație în urma verificărilor.

În această etapă a informatizării pe care o parcurgem, este evident, dacă nu există alte interese, ca singură soluție care a fost folosită cu succes și în alte state o reprezintă controlul strict, pe cale informatică, a veniturilor obținute de fiecare contribuabil folosind și alte chei de control (care să fie confruntate cu declarațiile acestora), mergând până la impunerea unui coeficient minim de profit la cifra de afaceri. Este bine să se stabilească clar ce indivizi și ce tipuri de societăți prejudiciază mai grav bugetul statului, iar controalele organelor statului să se efectueze pe seama unor informații precise, eliminând hărțuirea și abuzurile.

Reorganizarea structurilor teritoriale ale aparatului Ministerului Finanțelor, astfel încât să se elimine paralelismul și suprapunerile din activitatea organelor de control financiar și fiscal, în ceea ce privește supravegherea fiscală, controlul fiscal și combaterea evaziunii fiscale. Trebuie să se înțeleagă faptul că toate instituțiile cu atribuții de control, au importanța lor, nimeni nu o să le desființeze, acestea trebuie doar să-și îndeplinească atribuțiile pentru care au fost înființate fără a-și inventa alte operațiuni operative sau penale, numai că unificarea bazelor de date pentru luarea operative a unei decizii este vitală.

Din experiența personală acumulată în elaborarea și gestionarea metodologiilor de control, realizarea raportarilor statistice și nu în ultimul rand activitatea operativă de „teren”, la care se adaugă coordonarea activității financiarcontabile, personal-salarizare și administrativă, pot face afirmația că activitatea de control presupune calm și toleranță, vigilență și subtilitate, precum și o bună înțelegere a psihicului interlocutorului, prin interviuarea acestuia în legătura cu tipul și modul de derulare a activității, problemele cu care se confruntă și o analiză operativă a corelațiilor economice existente în firmă. Dacă etapa de cunoaștere a activității unei societăți este relativ scurtă și se ajunge rapid la o concluzie, ultima parte presupune calcule laborioase, tabele și indicatori, raportări la alte activități similare, uneori întreruperea activității firmei.

Aplicația informatică propusă în finalul tezei vine în sprijinul acestei ultime operații:

- căutând rapid punctele slabe ale societății în cauză, atât al indicatorilor consacrați cât și al corelațiilor contabile, punând pe aceasta direcție discuțiile și cercetărilor ulterioare;

- eliminând din start operațiile care se încadrează în parametrii normali sau nu creează suspiciuni, în baza unui altgoritm;

Asfel, orice abatere de la un indicator normal al activității, orice suspiciune creată prin înregistrări „în fugă”, în conturi improprie va fi penalizată și afișată printr-un mesaj. Practic, orice bani „spălați” prin firmă, orice încercare de neînregistrare a intrărilor, a ieșirilor, de alterare a contului de profit și pierdere prin deformarea cheltuielilor sau veniturilor, precum și alte elemente descrise anterior în capitolele teoretice, produce la nivelul firmei un dezechilibru, un „semnal”, care poate fi evidențiat și urmărit.

Acest program poate fi experimentat și verificat în practică, aplicativitatea și utilitatea acestuia putând fi generalizată, constituid un instrument de control modern, direct, sintetic (la cerere analitic) important.

De asemenea, tot în cadrul propunerilor personale să consideram pe lângă cele descrise anterior, un caz ipotetic de organizare și funcționare a societăților comerciale, adiționând în calcul metoda auditării, la care se face referire în testarea aplicației practice, respectiv metoda previzionării și a eșantionării:

- funcționarea firmelor în domenii noi de activitate, etc. (cu excepția celor care se asociază cu firme multinaționale consacrate etc.) se va face numai în cadrul unor « pepiniere » special amenajate, cu anumite facilități fiscale, cu drepturi egale față de celelalte firme, dar sub atenta supraveghere a unui personal de specialitate, cel puțin un an;
- orice societate comercială va avea dreptul la investiții deductibile, dar numai în baza unei documentații depuse la administrațiile finanțelor publice de sector cu avizul și sub urmarirea atentă a inspectorilor fiscali;
- orice avere sau bun ce nu poate fi justificat prin documente sau prin venituri vor fi impozitate cu n% (aproape de întreg);
- obligativitatea introducerii de aparatură audio-video, chiar dacă poate fi considerată o încălcare a „intimității”, care să cuprindă toată suprafața în care se desfășoară activitatea din sedii, magazine, depozite și puncte de lucru ale societăților, cu stocarea informației minim n luni, evitând astfel corupția, livrările și aprovizionările fictive etc.

Politicile guvernamentale care au avut drept scop combaterea economiei informale trebuie evident să ia în considerare și alte criterii decât cele strict economice. Printre acestea se numără psihologia individuală și socială, comportamentul pe termen lung al evazioniștilor, presiunile politice în ceea ce privește măsurile adoptate, aspectele etice privind păstrarea unui echilibru între restricțiile legale și libertatea personală. **Beneficiile marginale** ale sporirii caracterului represiv al acestor politici includ caracterul intimidant, de exemplaritate asupra celorlalți evazioniști, precum și creșterea veniturilor colectate de la cei care sunt descoperiți de autorități.

Atât nivelul sancțiunilor cât și probabilitatea de a fi descoperit sporesc costul estimat al trecerii în subteran iar o abordare guvernamentală de succes trebuie să se bazeze pe o combinație optimă a celor două elemente. Sancțiunile sunt exprimate în pedepse cu închisoarea sau în amenzi cu suma fixă dar și în penalități al caror quantum crește odată cu volumul taxelor și impozitelor a caror plată a fost evitată.

Mărirea sancțiunilor nu presupune eforturi suplimentare din partea societății românești în timp ce, pe de altă parte, redimensionarea instituțiilor care se ocupa de descoperirea și tragerea la răspundere a evazioniștilor implica alocarea

unor importante resurse. Așa fiind, a apărut cu deosebire în ultimii ani tentația de a mari excesiv nivelul sancțiunilor, în timp ce fondurile alocate investigației participanților în economia subterană au rămas reduse.

Această opțiune strategică extremă este însă limitată de anumite considerații. **Nivelul acceptabil al sancțiunilor** pentru infracțiunile cu caracter economic, prin intermediul cărora se realizează trecerea în subteran, se impune totuși a fi raportat la nivelul sancțiunilor pentru alte infracțiuni grave. La acest moment, în România pedepsele cu închisoarea prevăzute de Codul penal, de Legea 241/2005 precum și de alte legi speciale pentru infracțiunile economice considerate grave, cum ar fi evaziune fiscală, spalarea de bani sau deturnarea de fonduri, se apropie de pedepsele pentru viol sau omor. Aceste pedepse foarte mari prezintă aduc însă posibilitatea ca o simplă contravenție fiscală să fie greșit considerată drept infracțiune și sancționată ca atare. Complexitatea reglementărilor fiscale actuale mărește acest risc, iar în consecință legile draconice devin inacceptabile.

Intensitatea măsurilor represive este în general data de sancțiunea așteptată pentru fapta săvârșită multiplicată cu probabilitatea descoperirii acestei fapte. Chiar dacă realizarea unor investigații detaliate în interiorul economiei informale este costisitoare, o politică represivă eficientă poate, teoretic vorbind, reduce considerabil dimensiunile evaziunii fiscale precum și ale economiei informale. Totuși, măsurile adoptate împotriva economiei informale românești pot ajunge la un moment dat să nu mai acționeze în favoarea interesului public, reducându-se utilitatea mării riscului suportat de evazionisti. Într-o situație ideală, ar fi trebuit să se înregistreze o creștere a veniturilor din taxe ca răspuns fie la ridicarea nivelului sancțiunilor, fie la creșterea probabilității de descoperire de către autorități, ceea ce în realitate nu s-a întâmplat.

Chiar și teoretic, numai dacă situația materială a persoanelor care activează în economia subterană nu este în nici un fel luată în considerare ar putea o politică represivă să fie urmată până la obținerea unor venituri maxime.

Pentru un act de evaziune prin care este evitată plata unei unități monetare prin sustragerea de la plata taxelor sau impozitelor, o persoană care activează în economia subterană și care nu ignoră riscul la care se expune va alege să rămână în subteran atâta timp cât $1 - P > P \times F$

unde P este probabilitatea de a fi surprins de către autorități iar F este sancțiunea suportată pentru o unitate monetară evazionată. Cu alte cuvinte, pentru a combate eficient economia subterană din România, sancțiunile trebuie marite până la nivelul la care $F > (1 - P) / P$

Dacă probabilitatea de a fi descoperit este de cel puțin 50% ($P = 0,5$), atunci nivelul sancțiunilor (pecuniare) de peste 100% ($F = 1$) va fi suficient. Pe de altă parte, o abordare mai realistă a probabilității de descoperire sugerează ca nivelul sancțiunilor se impune a fi mult mai ridicat. De exemplu, dacă probabilitatea descoperirii percepută de către cei care activează sau vor să intre în economia subterană este de doar 5%, nivelul sancțiunilor trebuie să fie peste 1900%, adică de 19 ori suma evazionată. Conform aceleiași formule, în cazul în care autoritățile statului, pe fondul unei crize sau din considerente politice ezită în investigarea economiei informale iar probabilitatea P se reduce la zero, valorile stabilite pentru F se ridică spre infinit.

Aceasta a fost de fapt cazul economiei informale românești, cu deosebire în primii ani de după 1989. Indiferent de nivelul sancțiunilor cu închisoarea sau pecuniară prevăzute de lege pentru faptele evazionistilor sau a celor care „spală” profiturile nelegale obținute, caracterul intimidant al acestor dispoziții legale era

extrem de scăzut în opinia mea, întrucât probabilitatea anchetării acestor fapte era percepută ca redusă de către agenții economici din economia subterană.

Cauzele acestei neputințe sunt complexe, însă trebuie subliniate nivelul ridicat al corupției precum și continuarea restructurării instituțiilor de control fiscal și judiciar.

O politică represivă excesivă poate reduce productivitatea, output-ul precum și interesul pentru muncă nu numai în economia subterană, dar și în întreaga economie a statului respectiv. Efectele unei asemenea politici pot fi negative dacă prin atacarea economiei informale forța de muncă intră în somaj în loc să treacă în economia de suprafață. Pe de altă parte, dacă autoritățile statului cu rol în combaterea infracțiunilor economice investighează și pedepsesc doar persoanele care se află la „granita” dintre economia subterană și cea de suprafață, adică care întocmesc unele documente de evidență fiscală și se sustrag doar parțial de la plata taxelor și impozitelor, atunci aceste persoane (agenți economici) vor fi „împinse” în totalitate în subteran. De fapt, participanții în economia subterană își asumă un risc sporit de a fi descoperiți în cazul în care înregistrează parțial activitatea pe care o desfășoară sau în cazul în care folosesc chiar și într-o proporție redusă forța de muncă cu respectarea dispozițiilor legale.

Sporirea acțiunilor represive față de acești „**semi-evazionisti**” poate constitui modalitatea de trecere în subteran dar și de reducere astfel a veniturilor statului. Una din soluțiile evidente este aceea de concentra eforturile autorităților în direcția agenților economici care acționează în totalitate în subteran și nu figurează în nici o evidență fiscală.

O altă pârgă aflată la îndemâna guvernelor este cea a **campaniilor de publicitate** bazate pe cazurile în care s-au obținut condamnări în dosarele instrumentate participanților în economia subterană. Aceste campanii pot mări probabilitatea descoperirii percepută de societate, fără a fi necesară suplimentarea resurselor alocate organelor de investigație.

Una dintre caile „sigure” de diminuare a economiei informale, influențată doar în mică măsură de parametri sociali sau politici, este cea a **armonizării sistemului fiscal** din România cu sistemele fiscale din țările membre ale Uniunii Europene. Acest fenomen este ireversibil și este parte a proceselor de integrare și post-integrare a țării noastre la Uniunea Europeană.

În 1993 România a semnat Acordul de asociere la Uniunea Europeană, intrat în vigoare la 1 februarie 1995 și care avea în vedere introducerea unui cadru legislativ și instituțional în vederea integrării în economia de piață.

Prin Legea nr. 20/1993 a fost ratificat Acordul european pentru asocierea României la Comunitatea Europeană iar armonizarea legislației din țara noastră cu cea din U.E. a devenit astfel o condiție obligatorie pe drumul integrării.

Diminuarea economiei informale a constituit asadar un **obiectiv primordial a procesului de aderare** la Uniunea Europeană. Având în vedere impactul presiunii fiscale, s-a urmărit moderarea acesteia în ceea ce privește agenții economici, în primul rând prin comprimarea intervenției statului în domeniul economic.

Armonizarea fiscală în cadrul Uniunii Europene a fost definită ca fiind procesul prin care sistemele fiscale ale statelor membre să fie în așa natură coordonate încât aspectele de ordin fiscal să nu influențeze fluxurile transfrontaliere de marfuri.

Armonizarea fiscală poate fi privită din două unghiuri: armonizarea prin egalizare, respectiv armonizarea prin folosirea criteriului diferențelor.

Există de asemenea două metode de implementare a acestora: metoda administrativă și metoda reglării de piață.

Armonizarea prin egalizare se realizează prin standardizarea bazei impozitului și taxei precum și prin egalizarea ratei impozitului între statele membre. Se impune astfel implementarea unui set de impozite și taxe pe baza cărora vor fi realizate obiectivele europene de integrare economică.

Armonizarea pe criteriul diversității fiscale ia în calcul faptul că fiecare sistem fiscal național este un instrument politic pentru atingerea obiectivelor macroeconomice. Acest principiu poate fi aplicat la nivelul Uniunii Europene cu condiția minimizării influențelor fiscale din exterior asupra sistemului fiscal al țării în cauză. Se impune astfel o strânsă colaborare între membrii comunității europene, fără ca armonizarea fiscală să fie impusă pe cale administrativă.

Implementarea normelor fiscale europene în țara noastră va avea un efect pozitiv în acest sens, în primul rând prin stabilitatea și previzibilitatea normelor fiscale. În acest fel vor fi atrași în economia oficială agenții economici care renunțaseră la declararea veniturilor obținute ca efect al schimbării permanente regulilor de impozitare și taxare.

Pe de altă parte, așa cum s-a menționat anterior, la nivelul Uniunii Europene există deja formată o așa-numită **conomie informală europeană**. Acest fenomen își are originea în principal în diferențele de regim fiscal între țările membre, și deci este susceptibil de a fi ținut sub control tocmai prin procesul de armonizare fiscală.

Cel mai important domeniu al armonizării fiscale îl constituie **impozitele indirecte**, care sunt incluse în prețurile finale și sunt suportate de consumatori. La 31 decembrie 1999, România a acceptat acquis-ul comunitar referitor la TVA, legislația internă fiind în curs de modificare în sensul evoluțiilor din cadrul Uniunii Europene, în conformitate cu Directiva a VI-a a Comisiei Europene. S-a constatat astfel că veniturile din impozitele indirecte sunt afectate în România de:

- o semnificativă economie subterană, ce funcționează în paralel cu economia oficială;
- numeroasele norme legale care oferă derogări fiscale pentru anumiți agenți economici, prin amânări sau scutiri de la plata impozitelor și taxelor. Această situație este discriminatorie și contravine Directivei Comisiei Europene Anti-concurență;
- colectarea deficitară a impozitelor ce trebuie încasate, urmare și a unui nivel ridicat al corupției.

Dintre **măsurile care pot fi luate pentru îmbunătățirea gradului de colectare a impozitelor indirecte**, și care constituie tot atâtea cai de diminuare a economiei informale în general, sunt de menționat:

- Crearea unui corp de funcționari fiscali bine instruiți;
- Separarea procesului de inspecție de cel de colectare a banilor, în vederea reducerii corupției;
- Adoptarea unui regim fiscal prin care să se reducă numărul produselor accizate, în vederea creșterii eficienței procesului de colectare;
- Adoptarea unor legi care să conțină mai puține lacune ce pot fi folosite pentru așa-numita „evaziune legală”;
- În ceea ce privește T.V.A., se impune introducerea unei scheme fixe de impozitare pentru firmele mici, pentru a le oferi acestora prilejul de a intra în economia reală.

Scăderea *intensității reglementărilor fiscale*, printr-un proces consecvent de structurare a legislației fiscale, precum și a celei economice în general, pe principii unitare, urmărindu-se:

- scurtarea timpului afectat de contribuabil pentru obținerea autorizațiilor și determinarea obligațiilor fiscale;
- eliminarea posibilităților de interpretare abuzivă a dispozițiilor atât în favoarea cât și în defavoarea contribuabilului;
- reducerea costurilor de administrare a sistemului atât la nivel de contribuabil cât și la nivelul statului;
- armonizarea prevederilor legislative, a normelor și procedurilor de lucru, cu cele din statele învecinate sau cu care există interese economice comune;
- reducerea impozitării ineficiente și contraproductive a salariilor;
- micșorarea drastică a cheltuielilor guvernamentale, utilizarea fondurilor bugetare cu prioritate spre construcția (dezvoltarea) unei infrastructuri moderne, proces care trebuie susținut prin creșterea investițiilor și implicit a măsurilor de atractivitate pentru investitori;
- regândirea procesului de impozitare astfel încât contribuabilii să primească beneficii pe măsura impozitelor plătite;
- creșterea rolului instituțiilor de supraveghere și control din sistemul financiar-bancar ori nebanca, în scopul evitării repetării unor fenomene cum au fost „Banca Dacia Felix”, F.M.O.A., F.N.I., F.N.A.;
- crearea de stimulente pentru populație de a evita capcanele economiei informale (Ministerul de Finanțe din România ar putea învăța din experiența guvernului taiwanez care în anii 80, a introdus o schemă ingenioasă prin care a încurajat populația să ceară chitanțe, folosite apoi ca bilete la un sistem de loterie națională).

În ceea ce privește munca informală, se impune adoptarea următoarelor măsuri stringente:

- organizarea unor cursuri de calificare profesională;
- recalificare și policalificare după caz, permițând indivizilor să-și găsească mai ușor un loc de muncă în economia reală atât datorită deprinderilor însușite cât și prin atestarea oficială pe care aceștia o dobândesc;
- creșterea perioadei de școlarizare, care conduce la amânarea momentului intrării în competiție pe piața muncii, dar și la maturizarea tinerilor și creșterea pe această cale a responsabilității în luarea unei decizii;
- împiedicarea emigrației clandestine care are ca efect perturbarea pieței muncii și mai ales crearea unui mediu extrem de favorabil recrutării forței de muncă clandestine;
- protejarea tinerilor specialiști în domenii precum chimia, fizica, informatica, dreptul, finanțele pentru a se evita atragerea acestora în sfera informală.

În ceea ce privește contracararea fenomenului infrațional, se impune luarea următoarelor măsuri imediate:

- perfecționarea cadrului legislativ referitor la înființarea și funcționarea societăților comerciale :
 - interzicerea înființării de societăți comerciale care au sediul social în apartamente de locuințe;
 - obligativitatea montării firmei la sediul social al societăților comerciale;

- angajarea obligatorie la societățile cu asociați străini, a unor administratori cetățeni români;
 - interzicerea funcționării mai multor societăți comerciale la același sediu;
 - obligativitatea băncilor comerciale de a raporta la organele fiscale conturile deschise de agenții comerciali;
- perfecționarea activității instituțiilor abilitate cu competențe în acest domeniu;
- mai buna conlucrare între factorii implicați în procesul de înregistrare și funcționare a societăților comerciale:
- colaborarea între Registrul Comerțului și direcțiile specializate din cadrul Ministerului Administrației și Internelor care dețin bazele de date referitoare la evidența populației, respectiv evidența străinilor;
 - colaborarea Registrului Comerțului cu Ministerul Finanțelor Publice cu privire la autenticitatea contractelor de închiriere pe baza cărora se atribuie sediul social;
 - conectarea băncilor comerciale la fișierul Registrului Comerțului în vederea consultării sale pentru a exista certitudinea că firmele sunt înregistrate legal și, mai ales, pentru a preîntâmpina situația când acestea sunt cesionate unor noi proprietari, care nu au cunoștință de funcționarea unor conturi deschise de vechii proprietari;
 - eticheta de fantomă poate fi atribuită nu numai societăților comerciale, ci și altor entități care funcționează pe principiul nonprofit, cum sunt fundațiile și asociațiile, fie sunt persoane juridice străine, care sunt reprezentanțe sau birouri comerciale.

Lucrul cel mai important pentru reușita obiectivelor amintite îl constituie recăpătarea, de către populație, a încrederii în capacitatea de guvernare. Pentru aceasta sunt necesare o serie de condiții:

- apariția unei noi clase politice mai dinamice care să nu mai fie acuzată de imobilism, conservatorism, favoritism și corupție;
- reglementarea statutului funcționarului public, crearea unui cult al funcționarului de stat, caracterizat prin cinste, corectitudine și responsabilitate, concomitent cu asigurarea unor condiții materiale prin care să i se asigure un trai decent și ferit de tentaculele corupției;
- accelerarea procesului de restructurare și modernizare a justiției, a celorlalte elemente din aparatul de stat chemate să lupte împotriva corupției, împotriva criminalității economico-financiare, în general, (poliția, garda financiară, vama etc);
- realizarea unui program de educare a populației în domeniul reformelor economice, a sistemului de impozitare în scopul de a căpăta sprijinul și acordul acesteia. Guvernul român nu trebuie să repete greșelile care au însoțit campaniile anterioare (Eclipsa 2000, privatizarea).

5. Elaborarea unui manual de bune practici la nivel comunitar (OLAF, EUROPOI), sau al altor autorități judiciare: Manualele de bună practică instituționalizează în principiu, proceduri legale și acceptabile care și-au dovedit eficiența în urma aplicării în situații reale și care, din această cauză, pot constitui seturi de prescripții care asigură eficacitatea operațiunilor inițiate și desfășurate în baza lor. Acest gen de manuale nu prezintă în sine un caracter obligatoriu și limitativ, însă pot orienta reglementările legale, metodologice sau instrucțiunile de lucru ce urmează a fi adoptate și ulterior puse în practică.

Este unanim recunoscut de către specialiștii în materie faptul că omenirea va fi confruntată, în viitor, cu o creștere explozivă a criminalității organizate în materie de informatică, situație ce impune, în scop preventiv, adoptarea de urgență a unei legislații adecvate, pregătirea de specialiști în domeniu, inclusiv investigatori și anchetatori, concomitent cu îmbunătățirea modului de supraveghere a sistemului financiar-bancar.

Noile prevederi legislative ce urmează a se adopta trebuie, în mod obligatoriu, să reglementeze și să permită o detectare mai rapidă a operațiunilor de spălare a banilor, prin instituirea unor obligații ferme pentru funcționarii bancari de a supraveghea și denunța operațiunile ilegale sau dubioase, precum și prin limitarea secretului bancar, care la ora actuală favorizează extrem de eficient manoperele frauduloase de natură a șterge urmele surselor și originii unor sume imense de proveniență ilicită.

Aceste măsuri se impun ca o necesitate, cu atât mai mult cu cât se pare că secolul 21 va aduce cu sine o înflorire fără precedent a tuturor activităților considerate ca fiind forme de manifestare a crimei organizate. Aceasta înseamnă că ea va dispune de o structură organizatorică mult mai sofisticată și un staff mult mai bine pregătit, răspândite practic în întreaga lume, ceea ce îi va da posibilitatea să exercite o enormă influență, atât în domeniul economic, cât și în cel politic.

6. Alte măsuri complementare

Având în vedere aspectele legate de cauză și efect, în condițiile actuale de criză economică, având și exemplul (din păcate) negativ al Greciei, pentru combaterea macrocriminalității financiare ori a diminuării economiei informale, propunem modificarea Codului Fiscal, aspect ce poate genera efecte imediat în creșterea nivelului bugetului consolidat al statului.

Astfel, în scopul descurajării și controlării evaziunii fiscale, propunem promovarea încurajării oficiale a formării capitalului mediu. Astfel, o persoană cu venituri medii ar putea beneficia de diminuarea impozitului (cu 50%) prin deschiderea un cont de economii medii, aspect valabil și pentru copii, astfel numărul conturilor ar putea fi mai mare decât numărul populației.

Contribuabilul ar fi cointerestat prin deschiderea acestor conturi la bănci cu capital de stat, cum ar fi CEC-ul, întrucât ar beneficia de reduceri la plata anumitor impozite anuale (pe locuință, terenuri, autoturisme etc.), aspect ce ar putea aduce lichiditățile contribuabililor (de multe ori depozitate în casă) în această bancă de stat, cu condiția ca timp de 6 luni, de la data depunerii capitalul să fie la dispoziția statului.

Prin această modificare a art. 13 din Codul fiscal, depunerile în cauză ar putea fi accesate de Guvern și utilizate sub formă de împrumuturi (cu dobândă minimă) pe termen scurt, urmând a restitui titularilor de drept sumele de bani ce li se cuvin.

De asemenea, pentru reducerea economiei informale ar putea fi folosită o soluție asemănătoare, ce ar consta în deschiderea unor conturi bancare la aceeași bancă cu capital de stat, pe numele oricărei persoane fizice sau juridice aducătoare de profit, unde statul să aibă drept de uzanță asupra capitalului pe o perioadă de 2 ani.

În aceste conturi persoana juridică sau fizică, aducătoare de profit, să-și depoziteze profitul, facilitatea constând în diminuarea impozitului pe profit cu 50% (sau chiar eliminarea impozitului pe profit).

Astfel persoanele juridice vor fi interesate să declare profiturile reale (cât mai mari) fără să-i mai preocupe ingineriile financiare ilegale (insolvența, nerentabilitate, etc.) care le poate crea probleme, culminând cu punerea sub sechestru a patrimoniului societății.

În aceasta perioadă de grație de 2 ani, statul român ar putea beneficia de o imagine aproape reală a profiturilor nete, făcând posibil comensurarea nivelului economiei informale, existând posibilitatea creării unui cadru legislativ adecvat consolidării bugetului general al statului.

BIBLIOGRAFIE

1. Aben Jacques - „*Commerce de guerre ou commerce de paix*”, Défense Nationale, 1985
2. Adam Markus, Ginsburgh Victor - “*The effect of irregular markets on macroeconomic policy*”, Economic Review, 29/1985
3. Albu Lucian-Liviu - “*Underground Economy and Fiscal Policies Modelling*”, ACEPhare Project, Université de Paris I, Centre d’Etudes Prospectives d’Economie Mathématique Appliquées à la Planification, August 1995
4. Albu Lucian-Liviu - „*Economie politică - Elemente fundamentale de Economie Politică modernă*”, Societatea Ateneul Român, Universitatea Ecologică București, 2000
5. Albu Lucian-Liviu - “*Tax Evasion and the Size of Underground Economy: a Theoretical and Empirical Investigation*” - in Romanian Journal of Economic Forecasting, Vol. 1-2 (5-6), Bucharest, 2001
6. Albu Lucian-Liviu - “*Estimating the size of underground economy*”, in Proceedings of the Romanian Academy, Series C: Humanities and Social Sciences, Vol. 1, No. 2-3, Bucharest, 2001
7. Albu Lucian-Liviu - „*Nonlinear Model of the Tax Evasion and Underground economy: a Theoretical and Empirical Investigation*”, Simposium St. Gallen, 2003
8. Albu Lucian-Liviu - “*Estimarea Mărimii Economiei Subterane*”, în contextul Proiectului: “*Evaziunea Fiscală, Economia Subterană și Politicile Fiscale în Țările Candidate (Cazul României)*” (GRC III-100, 2003), 2004
9. Albu Lucian-Liviu - “*Un model de estimare a economiei informale la nivel regional: Investigație teoretică și empirică*”, MPRA Ediția No. 3760, München, 2007
10. Albu Lucian-Liviu - „*Un model de estimare a economiei informale la nivel regional: investigare teoretică și practică*”, Revista Română de Statistică nr. 12 / 2008
11. Albu L.-L., Tarhoacă C. - “*Economia subterană în România*”, Centrul Român de Politici Economice, Document de lucru nr. 34, August 2001
12. Albu L.-L., Nicolae M. - „*Utilizarea anchetei în gospodăria în vederea estimării dimensiunii economiei informale în România. Economia informală la aderarea la UE: Dimensiune, domeniul de aplicare, tendințe și provocări în procesul de extindere a UE*”, Network for Integration of Central and Eastern-European Countries into the European, Sofia, 2002
13. Alexandru Felicia - „*Fiscalitate și prețuri în economia de piață*”, Editura Economică, București, 2002
14. Alm James - “*Explaining Tax Compliance, în Pozo, Susan (ed.), Exploring the Underground Economy*”, Upjohn Press, Western Michigan University, 1996
15. Amat O., Blake J. - “*Contabilidad creative*”, Gestio, 2000
16. Amin A. - “*The globalization of the economy. An erosion of regional networks?*”, Grabher, G. (ed.), *The Embedded Firm: On the Socioeconomics of Industrial Networks*, London, New York: Routledge, 1993
17. Amza T. - “*Conotații criminogene și noi riscuri pentru ordinea publică*”, Editura MAI, București, 2007
18. Anderberg Dan - „*Insiders, outsiders, and the underground economy*”, CESIFO working paper nr. 1048, october 2003

19. Andrei Tudorel – *“Econometrie”*, Editura Economică, București, 2008
20. Anghelache Constantin, Capanu Ion – *“Statistică macroeconomică”*, Editura Economică, București, 2004
21. Anghelache Constantin, Vintilă Georgeta, Dumbravă Mădălina – *“Aspecte privind inferența statistică Economie teoretică și aplicată”*, v. 13, nr. 10, București, 2006
22. Austin Lawrence – *„The Underground Economy, A Strategic Scan of the Justice Environment”*, Department of Justice, Canada, 1998
23. Banciu D., Rădulescu S. – *“Corupția și crima organizată în România”*, Editura Continent XXI, București, 1994
24. Bardhan Pranab – *“Corruption and development”*, Journal of Economic Literature nr. 35/1997
25. Bari Ioan – *“Probleme globale contemporane”*, Editura Economică, București, 2003
26. Bari Ioan – *“Globalizarea economiei”*, Editura Economică, București, 2005
27. Bate R. – *“Unintended Consequence of Government Intervention”*, Centre for the New Europe, 2001, <http://www.cceia.org/listmedia.html>
28. Beard Gleen – *„Influența gansterilor și a organizațiilor corupte”*; Revista Americană de Drept nr. 929/1966
29. Bhattacharyya, Dilip K. – *„How does the „Hidden Economy” affects consumers expenditure? An econometric Study of the U.K. (1960-1984)”* , International Institute of the Public Finance, Berlin, 1993
30. Bhattacharyya, Dilip K. – *“An Econometric Method for estimating the Hidden Economy (UK)”*, in Economic Journal nr. 100/1990
31. Bhattacharyya Dilip K. and Bosworth-Davies Ridges – *„Black economy”*, IMF, Washington, 1997
32. Bișa Cristian, Costea Ionuț, Capotă Mihaela, Dăncău Bogdan – *“Utilizarea paradisurilor fiscale între evaziune fiscală și fraudă fiscală”*, BMT Publishing House, București, 2005
33. Beltrane Pierre – *„Le fiscalite en France”*, Editura Hachette, Paris, 2000
34. Biji Mircea, Biji Elena – *„Statistică teoretică”*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1979
35. Bistriceanu Gheorghe – *„Lexicon de Finanțe, Bănci și Asigurări”*, vol. I, II și III, Editura Economică, București, 2001
36. Bistriceanu Gheorghe, Adochitei Mihai – *“Finanțele Agenților Economici”* Editura Didactică și Pedagogică, 1995
37. Boroi A., Rusu I. – *„Legea nr. 241/2005 pentru prevenirea și combaterea evaziunii fiscale”*, Revista Dreptul nr. 2/2006
38. Bortoș Iulian – *„ Munca prestată la negru se albește la față”*, Revista Capital nr. 27/7 iulie 2005
39. Botea Ion – *“Evaziunea Fiscală și Căile de Combatere a Acesteia”* Editura A.S.E., 2002, Teza Doctorat
40. Bourguinat H. – *“Finance Internationale”* PUF,Thémis, 1992
41. Bostan Ionel – *“Controlul Financiar”* Editura Polirom, București, 2000
42. Bran Paul, Costica Ionela – *“Relații Financiare și Monetare Internaționale”*, Editura Economică, București, 1999
43. Brezeanu Petre – *„Fiscalitate”*, Editura Economică, București, 2000
44. Burton John – *“Understanding the Mafia: The Business of Organized Crime, în The Underground Economy: Global Evidence of its Size and Impact”* (Owen Lippert and Michael Walker eds.), The Fraser Institute Vancouver, British Columbia, Canada, 1997

45. Burton John – *"The Underground Economy in Britain, în The Underground Economy: Global Evidence of its Size and Impact"* (Owen Lippert and Michael Walker eds.), The Fraser Institute Vancouver, British Columbia, Canada, 1997
46. Bulată Doru reprezentantul Asociației Române a Băncilor în Oficiul pentru Prevenirea și Combaterea Spălării Banilor, citat în ziarul Adevărul din 18.12.2002 - *"Istoria spălării banilor - de la cămătari și pirați până la mafioții din zilele noastre"*
47. Butnaru Ion – *"Prevenirea și combaterea muncii fără forme legale"*, Ziarul Economistul nr. 1652/1 iulie 2004
48. Butnaru Ion – *"Munca la negru, flagel provocat de fiscalitatea excesivă"*, Ziarul Economistul nr. 1519/1520 din 18 decembrie 2003
49. Buziemescu Radu - *"Evaziunea Fiscală în România"* Editura Universitaria, București, 2001
50. Cagan Phillip – *"The demand for currency relative to the total money supply"*, Journal of Political Economy nr. 66/3, 1958
51. Caraiani Gheorghe - *"Managementul Companiilor Off-shore din zonele libere"* Editura Lumina Lex, 2002
52. Caraiani Gheorghe, Cazacu Cornel - *"Zonele Libere"*, Editura Economică, 1995
53. Carillo Maria Rosaria, Maurizio Pugno – *"The underground economy and the underdevelopment trap"*, Working Paper, Salerno 2002
54. Carson Carol S. – *"The Underground Economy: An Introduction"*, în Survey of Current Business, May 1984
55. Cassel D. – *"The Growing Shadow Economy: Implications for Stabilization Policy"*, Intereconomics, nr. 5, 1984
56. Cebula Richard I. – *"An empirical analysis of the impact of government tax and auditing policies on the size of the underground economy. The case of the United States 1993-1994"*, in American Journal of Economics and Sociology nr. 56(2)/1997
57. Champeyrache Clotilde – *"La mafia partecipe-t-elle au developpement du Mezzogiorno?"*, Economie etrangere, aout 1999
58. Chang W.Nam, Rudinger Parsche, Barbara Schaden – *"Measurement of value added tax evasion in selected EU countries on the basis of national accounts data"*, CESIFO working paper nr. 431, 2001
59. Charmes J. - *"Colectarea Datelor privind Sectorul Informal: o Trecere în Revistă a Conceptelor și Metodelor Utilizate de la Adoptarea Definiției Internaționale Pentru o mai Bună Comparabilitate a Statisticilor Disponibile"*, lucrare pregătită pentru OIM, 2004
60. Ciupagea Constantin, Simone Ilie și Rainer Neef - *"Evoluțiile economice și sociale în România începând din 1990"*, în Neef, Raider și Philippe Adair (eds.). *Economii informale și transformarea socială în România*, Lit Verlag, Münster, 2004
61. Ciurileanu Radu – *"Se vorbește foarte mult, se acționează foarte puțin. Descoperirea, combaterea și prevenirea economiei subterane"*, în Economistul nr. 656(1682), 28 iulie 2000
62. Ciutacu Constantin – *"Piața muncii"*, Editura Expert, București, 2001
63. Ciutacu Constantin – *"Reformă și metareformă"*, Editura Expert, București, 2001
64. Clotfelter Charles I. - *"Tax Evasion an Tax Rates: An Analysis of Individual Returns"*, Review of Economics and Statistics, august, 1983

65. Cojocaru Octavian, Frăţeanu Ruxandra, Bejan Florica - "*Evitarea Dublei Impuneri*", Editura Lumina Lex, Bucureşti, 1998
66. Cooper Jonathan David - "*Planificare Fiscală*", Editura Napoca Star, Cluj, 2000
67. Cordescu Virgil - "*Evaziunea fiscală în România*", Teza de doctorat, Iaşi, 1936
68. Coşea Mircea - "*Capitalismul Ideologie sau sistem economic, Studiu asupra capitalismului modern*", Editura Tribuna Economică, Bucureşti, 2002
69. Coşea Mircea - "*România subterană*", Editura Tribuna Economică, Bucureşti, 2004
70. Couvrat Jean-François, Pless Nicolas - "*La face cachée de l'économie mondiale*", Ed. Hatier, Paris, 1988
71. Craiu Nicolae - "*Economia subterană în România*", Revista de finanţe publice şi contabilitate nr. 1112/2003
72. Craiu Nicolae - "*Taxonomia activităţilor subterane*", Revista de finanţe publice şi contabilitate nr. 6/iunie 2003
73. Craiu Nicolae - "*Există o raţionalitate sau o moralitate a economiei subterane?*", Revista Finanţe Publice şi Contabilitate, nr. 10/2003
74. Craiu Nicolae - "*Economia subterană în România. Evaluări şi realităţi în România în tranziţie*", RFPC nr. 11- 12/2003
75. Craiu Nicolae - "*Situaţia actuală a fraudei şi evaziunii fiscale*", RFPC nr. 1/2004
76. Craiu Nicolae - "*Economia Subterană*", Editura Economică, Bucureşti, 2004
77. Crane Stephen, Nouzard Faroukh - "*Inflation taxpayer response to tax cuts 1982-1984 with implications for the revenue maximizing tax rate*", Harvard Institute of Economic Research, 1986
78. Cretin T. - "*Mafia în lume*", Editura PUF, Paris, 2002
79. Cucu Adrian - "*Economia subterană*", Editura Bren, Bucureşti, 2003
80. Dascălu I. - "*Centrele financiare off-shore, paradisurile fiscale şi secretul bancar*", Editura Argument, Bucureşti, 2001
81. Dăianu D., Albu L.-L. - "*Conferinţa internaţională privind importanţa economiei subterane în tranziţia economică*", University of Zagreb, 1997
82. Dăianu D., Albu L.-L. - "*Institutions, Strain and Underground Economy*", William Davidson Institute, 1997
83. Dăianu D., Albu L.-L., Croitoru L., Tarhoacă C., Ivan-Ungureanu C. - "*Economia subterană în România*", Centrul Român pentru Politici Economice, Bucureşti, 2001
84. De Soto Hernando - "*The other path*", El Otre Sendero 1987
85. Debare Marc - "*Les milliards de l'ombre de l'économie souterraine*", Editura Hatier, Paris, 1992
86. Di Malta Pierre - "*Droit fiscal penal*", Editura PUF, Paris, 1992
87. Diaconu Paul - "*Cum fac bani contabilii? Evaziune fiscală. Paradisuri fiscale. Contabilitate creativă*", Editura Economică, Bucureşti, 2004
88. Dinga Emil - "*Asupra economiei duale*", Oeconomica, IRLI, Nr. 3, Bucureşti, 2002
89. Dinga Emil - "*Economia subterană - adversar? ... partener? ...*", Tribuna Economică nr. 21-22/2001
90. Dinga Emil - "*Corupţia şi fraudă: blocaje subterane*", Tribuna Economică nr. 42 din 2001
91. Dinu Nicolae - "*Economia subterană în România în perioada de tranziţie*", Teză doctorat ASE, 2001

92. Dinu Nicolae – *"Economia subterană în România"*, Editura Economică, București, 2003
93. Dobrinou Maxim – *"Infrațțiuni în domeniul informatic"*, Ed. CH Beck, 2006
94. Dobrotă Nită (coordonator) – *"Dicționar de economie"*, Editura Economică, București, 1999
95. Donatella della Porta – *"Corruption and democracy"*, Le Courier de l'UNESCO, iunie 1996
96. Dornbusch Rudiger, Fischer Stanley - *"Macroeconomics"*, International Edition, 1990
97. Duchene G. (coordonator), Adair P., Albu L.-L., Ivan-Ungureanu C., Neff R. și Tănase F. - *"Economia informală în România"*, ACE-Phare Project, Paris, Septembrie, 2006
98. Dumitrescu Constantin - Managementul resurselor umane; ediura EUROBIT Timisoara1900; ISBN973-9201-01-6
99. Dumitrescu S., Puiu O., Marin G. - *"Economie mondială"*, Editura Independența Economică, Pitești, 2006
100. Dunnigan James F. - *"Noua amenințare mondială: cyber-terorismul"*, Editura Cartea Veche, București, 2010
101. Eilat Yair, Zinnes Clifford - *"The Evolution of the Shadow Economy in Transition Countries: Consequences for Economic Growth and Donor Assistance"*, CAER II Discussion Paper No. 83, September 2000
102. Enders Walter, Todd Sandler - *"The Political Economy of Terrorism"*, Cambridge University Press, 2006
103. Enste Dominick, Schneider Friedrich, Owen Lippert, Walker Michael (eds) - *"The Underground Economy. Global Evidence of its Size and Impact"*, The Fraser Institute Vancouver, 1997
104. Enste Dominik, Schneider Friederich - *"Increasing Shadow Economies all Over the World. Fiction or Reality. A Survey of the Global Evidence of their Size and of their Impact from 1970 to 1995"* - The Institute for the Study of Labor (IZA), Bonn, 1998
105. Enste Dominick, Schneider Friedrich - *"Shadow Economy and Institutional Changes in EU Accession Countries"*, Wirtschaftspolitik Organization, 2002
106. Falcone Giovanni - *"Mafia"*, Editura Danubius, București, 1994
107. Feige Edgar L. - *"How big is the irregular economies"*, Challenge 22/1, 1979, *"The underground economies. Tax evasion and information distortion"*, Cambridge University, 1989
108. Feige Edgar L. - *"A new perspective on macroeconomic phenomena - The theory of measurement of the unobserved sector in the U.S. economy: causes, consequences and implications"* - Auburn House Publishing, 1982
109. Feige Edgar L. - *"Defining and Estimating Underground and Informal Economies: A New Institutional Economics Approach, World Development"*, Vol. 18, No. 7, 1990
110. Feige Edgar L., Ivica Urban - *"Estimating the size and Growth of Unrecorded Economy Activity in Transition Countries"*, William Davidson Institute Working Papers nr. 636, 2003
111. Feleagă N., Malciu D. - *"Politici contabile"*, Ed. Economică, București, 1997
112. Feldestein Martin - *"Clinton's Path to wilder Deficits"*, The Wall Street Journal, 23 February 1993
113. Fields Garry - *"Modelarea Pieței Muncii și Sectorul Urban Informal: Teorie și Practică"*, în D. Turnham, B. Salomé și A. Schwarz, (eds.), Sectorul Informal Reluat. Centrul de Dezvoltare OCDE, Paris, 1990

114. Fiorio Carlo V., Francesco d'Amuri – „*Workers tax evasion in Italy*”, working paper nr. 104, Milano, 2005
115. Fontanel Jacques – „*L'Économie des armes*”, Maspéro, Paris, 1983
116. Fota C. și colab. - „*Bursa la dispoziția întreprinzătorului*”, Editura All Beck, București, 2001
117. Duchene G E. (coord.), Bălăiță Matei, Ticsa Mihai – „*Estimating the Size and Policy Implication of the Underground Economy in Romania*”, US Department of the Treasury, Office of Technical Assistance, Bucharest August 1999
118. French Richard E., Kearney A. T. - „*Estimating the Size and Policy Implications of the Underground Economy in Romania*”, US Department of the Treasury, București, 2007
119. Friedman Johnson, Kaufmann Zoido-Lobaton – „*Dodging the grabbing hand*”, Washington, 1999
120. Friedman R. - „*Mafia roșie (Cum au invadat rușii America)*”, Editura Little Brown, New York, 2000
121. Frydman Nathalie, Helene Martineau – *L'analyse économique de la drogue*, Problemes économiques no 2609, mars 1999
122. Fudulu Paul, Albu Lucian-Liviu, Baboi-Stroe Adrian - „*Studii de Impact al Procesului de Pre-Aderare*”, România, Studiul 12, Cerințele pentru preluarea legislației UE privind lupta împotriva criminalității economice și financiare, 2002
123. Gaertner Wenig – „*The Economics of Shadow Economy*”, Berlin, 1985
124. Gaftoniuc Simona - „*Finanțe Internaționale*” Editura Economică, 1997
125. Garna Ibrahim, Galt Vaughan - „*La revedere planificare centralizată, bună ziua poticniri ale pieței: tranziția instituțională în România*”, Cambridge Journal of Economics, Vol. 26, 2002
126. Gervaise Gylliane – „*The Size of the Underground Economy*”, Statistics Canada Discussion Paper, February 1994
127. Gheorghe Florică – „*Bătălia pentru adevăr (File din istoria contemporană a corupției din România)*”, Colecția Flagrant, București, 1996
128. Gheorghiu Virgil, Aristide Cociuban – „*Economie mondială*”, Editura Politeia, SNSPA, 2002
129. Ghershiny Enrique – „*The Growing Importance of Informality and Possibilities for Integration, in The Underground Economy: Global Evidence of its Size and Impact*” (Owen Lippert and Michael Walker eds.), The Fraser Institute, Vancouver, British Columbia, Canada, 1997
130. Ghinararu Cătălin - „*Articol tematic privind Munca Nedecarată în Romania*”, revizuire pentru Observatorul European al Ocupării, May 2007
131. Ghinea Nicolae – „*Curs universitar: investigarea fraudelor*”, Editura Sitech, Craiova, 2008
132. Ghinea N., Bolboșanu C., Călinoiu D. – „*Spălarea banilor și finanțarea terorismului*”, Editura Phobos, București, 2008
133. Ghinea N., Marcoci M., Despescu B. - „*Societățile comerciale și criminalitatea economico-financiară*”, Editura Luxilibris, Brașov, 2007
134. Ghinea N., Pascu M. - „*Macrocriminalitatea economico-financiară*”, Editura LVS Crepuscul, Ploiești, 2008
135. Ghinea N., Brândaș I., Diaconescu D., Pascu M., Popa L. – „*Criminalitatea financiar-bancară*”, Editura Duran, Oradea, 2009
136. Giles D.E.A., Johnson B.J. - „*Taxes, Risk Aversion, and the Size of the Underground Economy Pacific Economic Review*”, Vol. 7, no. 1, 2002

137. Gliga C. I. - *"Evaziunea fiscală. Reglementare. Doctrină. Jurisprudență"*, Editura C.H. Beck, București, 2007
138. Godefroy T., Lascoume P. - *"Convergențe și disonanțe în lupta contra utilizării teritoriilor off-shore"*, Paris, 2004
139. Gorcea Constantin - *"Codul sancțiunilor și pedepselor fiscale"*, Editura Tribuna Economică, București, 1997
140. Graversen Ebbe Krogh, Nina Smith - *"Tax evasion and work in the underground sector"*, The Aarhus School of Business, Denmark, Working paper nr. 01-01, 2001
141. Gutmann Peter M. - *"The subterranean economy"*, Financial Analysts Journal Vol. 33, No. 6 (Nov. - Dec., 1977)
142. Gutmann Peter M. - *"Profesor Gutmann Replies"*, Financial Analysts Journal nr. 34/1978
143. Guyon Xavier - *"Statistique et econometrie : Du modele lineaire... aux modeles non-lineaires"*, Editura Ellipses, Paris, 2001
144. Gylliane Gervais - *"The size of the Underground economy"*, Statistics Canada Discussion Paper, apud Peter Spiro - Taxes, Deficits and the Underground Economy, February 1994
145. Hill Roderick, Kabir Muhammed - *"Tax rates, the tax mix and the growth of the underground economy in Canada: What can we infer?"* Canadian Tax Journal/Revue Fiscale Canadienne nr. 44/6, 1996
146. Hoanță Nicolae, *"Evaziunea Fiscală"*, Editura Economică București, 1997
147. Hoanță Nicolae - *"Economie și finanțe publice"*, Editura Polirom, București 2000
148. Honston John F. - *"Estimating the size and implications of the underground economy"*, Federal Reserve Bank of Philadelphia, 1998
149. Hussmanns Ralf - *"Measuring the informal economy: From employment in the informal sector to informal economy"*, Working paper nr. 53, Geneva, 2004
150. Iancu A. - *"Bazele teoriei politicii economice"*, Editura All Beck, București, 1998
151. Irimiea Mihai, Dinu Nicolae - *"Inversarea trendului economiei informale"*, Economistul nr. 223/26 februarie 2001
152. Isachsen Arne and Strom Steinar - *"The hidden economy: the labour market and tax evasion"*, Scandinavian Journal of Economics, nr. 28/1980 și *"The size and growth of the hidden economy in Norway"*, Review of Income and Wealth, 31/1, 1985
153. Isărescu Mugur - Revista Piața financiară nr. 8/1998
154. Ivănescu Ion (coordonator) - *"Statistică"*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1980
155. Johnson Simon, Daniel Kaufman, Andrei Shleifer - *"The unofficial economy in transition"*, Washington, 1997
156. Johnson Simon, Kaufman Daniel, Zoido-Lobaton Pablo - *"Corruption, public finances and the unofficial economy"*, The World Bank, 1998
157. Jora Octavian - *"Exces de reglementare în UE"*, Revista Piața Financiară iulie-august 2004
158. Kegley Charles Jr. - *"World Politics-Trend and transformation"*, sixth edition, St. Martin's Press, New York, 1999
159. Kesselman J. - *"Policy Implications of Tax Evasion and the Underground Economy"*, The Fraser Institute, <http://oldfraser.lexi.net/publications/books/underground>

160. Klitgaard Robert – *“La cooperation internationale contre la corruption”*, Finance & Developpement, mars 1998
161. Klitgaard Robert – *“Combating Corruption and Promoting Ethics in the Public Service”*, *“La corruption au quotidien”*, Capital, mars 2000
162. Klitgaard Robert – *“Subverting Corruption”*, Finance & Development, iunie 2000
163. Kornai Janos - *„What the Change of Sistem From Socialism to Capitalism Does and Does Not Mean”* - Journal of Economic Perspective, 14/2000
164. Kolm Ann Sofie, Birthe Larsen – *“Does tax evasion affect unemployment and educational choice”*, Working paper, 2003
165. Kolm Ann Sofie, Birthe Larsen – *“Wages, unemployment, and the underground economy”*, CESIFO working paper nr. 1086, Venice Summer Institute, 2003
166. Kopp Pierre – *L’économie de la drogue*, collection Reperes, edition La Decouverte, 1997
167. Lacko Maria – *„Hidden economy in East-European countries in international comparision”*, Luxemburg, International Institute for Applied Systems Analysis, 1996; *„The hidden economies of hisegrad countries in international comparision: A household electriciry approach”*, Hungary, Institute of Economics, 1997; *Do' power eonsumption data tell the story? (Electricity Intensity and the hidden economy in Post-Socialist countries, International Institute for Applied Systems Analysis, 1997)*
168. Laffer Arthur B. – *„The Laffer Curve: Past, Present and Future”*, Policy Research & Analysis, The Heritage Foundation, June 1, 2004
169. Laurent R. D. - *„Currency and the Subterranean economy”*, Federal Reserve Bank of Chicago Economic Perspectives, 1979
170. Laughin M. – *“Offshore Banking, Tax Evasion and Money Laundering”*, http://mediamayhem.blogspot.com/2004_01_25_mediamayhem_archive.html
171. Lindert P.H. - *“International Economics”* Irwin, Illinois, 1986
172. Lazăr A. - *„Ancheta antifradă în mediul afacerilor”*, Editura Lumina Lex, București, 2004
173. Lăcătuș Paul – *„Economia subterană rămâne unul dintre motoarele Uniunii Europene”*, Revista Capital nr.29/15 iulie 2004
174. Lăcătuș Paul – *„650.000 de imigranți, rația anuală a UE”*, Capital nr. 37/11 septembrie 2003
175. Lemieux T., Fortin B., Fréchette P. - *“Efectul impozitului pe piața muncii în economia subterană ”*, The American Economic Review, martie, 1994
176. Lerange M. - *“Theorie de la fraude au droit fiscal”*, Ed. Economica, Paris, 1986
177. Loayza Norman V. - *“ The economics of the informal sector a simple model and some empirical evidence from Latin America”*, Carnegie - Rochester Conference Series on Public Polcy, 1993
178. Macafee K. A. – *“Glimpse of the Hidden Economy in the National Account of the United Kingdom”*, Lexington, 1999
179. Mauro Paolo – *“La corruption : causes, consequences at voies a explorer”*, Finance & Developpement, mars 1998
180. Mănăilă Adrian – *“Companiile offshore sau evaziunea fiscală legală”*, Editura All Beck, București, 2004
181. Melinescu Ioan, Talianu Irina – *“Investigațiile financiare în domeniul spălării banilor”*, Ed. Imprimeria Națională, București, 2004
182. Miclea Damian - *“Hățișurile crimei organizate”*, Editura Libra, București,

- 2001
183. Miclea Damian - "*Cunoașterea crimei organizate*", Editura Pygmalion, Ploiești, 2001
 184. Miclea Damian - "*Combaterea crimei organizate*", Editura Ministerului Administrației și Internelor, 2004
 185. Mocuta Gheorghe - "*Criminalitatea organizată și spălarea banilor*", Editura Noul Orfeu, București, 2004
 186. Molnar Maria - "*Metode de analiză statistică*", Editura Expert, București, 2001
 187. Montesquieu - "*Despre spiritul legilor*", Editura Stiințifică, București, 1964
 188. Moore, Richter H, Jr. - "*Wiseguys: Smarter Criminals and Smarter Crime in the 21st Century.*" *Futurist* 28(5):33-37, 1994
 189. Morton Parker - „*The Underground Economy New Estimates from Household Income and Expenditure Surveys*”, *The Yale Journal*, June 1994
 190. Moșteanu Tatiana, Dinu S. - „*Reforma sistemului fiscal în România*”, EDP București, 1999
 191. Murgu N, Ștefănescu P., Isărescu M. - "*Afaceri și căderi financiare în lumea capitalului*", Editura Dacia, Cluj Napoca, 1979
 192. Naser K. - „*Creative financial accounting :its nature and use*”, Prentice Hall, 1993
 193. Neacșu Razvan, Dumitrescu Constantin, Zamfirescu Nicolae - *Underground economy causes and particular manifestation*, DAAAM 2009, Viena.
 194. Neacșu Razvan: *The conceptual delimit regarding inform economy-Special Issue of Management and Economical Engineering vol 9, no.5, 2010 ISSN 1583-624X Cluj-Napoca*
 195. Owen Lippert, Walker Michael (eds) - „*The Underground Economy. Global Evidence of its Size and Impact*” - The Fraser Institute Vancouver, 1997
 196. Padiou Rene - "*L'information statistiques sur les drogues et les toxicomanies*", La Documentation française, 1994
 197. Palda Philip - „*Tax evasion and firma survival in competitive markets*”, London, 2000
 198. Park T., Garcia S. - "*Reconciliation Between Personal Income and Taxable Income*", 1974-77, Bureau of Economic Analysis, Washington D.C.
 199. Parlevliet J., Xenogiani T., Ghinăraru C. și Stănculescu M. - "*Raportul privind ocuparea informală în România*", Centrul de dezvoltare OCDE, DEV/DOC (2008)
 200. Pasti Vladimir, Mihaela Miroiu, Cornel Codită - "*România - starea de fapt. Volumul I. Societatea*", Editura Nemira, București, 1997
 201. Pașa Florin - "*Cauze și efecte ale șomajului*", Tribuna economică nr.31/2005
 202. Patriciu Victor-Valeriu, Vasiu Ioana, Patriciu Șerban-George - "*Internet-ul și dreptul*", Editura ALL BECK, București, 1999
 203. Pălăgean Dan Cristian - "*Șomajul văzut în roz*", Piața financiară nr.7-8/2005
 204. Pătroi Dragoș - "*Spălarea banilor - punctul terminus al criminalității economico-financiare*", Revista finanțe publice și contabilitate v. 17, nr. 1, 2006
 205. Pătroi Dragoș - "*Evaziunea fiscală, între latura permisivă, aspectul contravențional și caracterul infracțional*", Editura Economică, București, 2006
 206. Peng Hwa Ang - "*How Countries Are Regulating Internet Content*", Nanyang Technological University Singapore, studiu disponibil la adresa http://www.isoc.org/isoc/whatis/conferences/inet/97/proceedings/B1/B1_3.

- HTM
207. Pestieau Pierre – *"L'Economie Souterraine"*, Editura Hachette, Paris, 1989
 208. Pestieau P., Ginsbirgh V. – *"L'Economie informelle"*, Hachette, 1991
 209. Pippidi A. Mungiu – *"For an institutional approach to post communist corruption, Analysis and policy proposal based on survey of three Central European States"*, Bertelsmann Conference on Accountability, București, 2001
 210. Pitulescu Ion – *"Al 3-lea război mondial. Crima organizată. Dezvăluiri zguduitoare privind corupția și crima organizată din România și din lume"*, Editura Național, București, 1996
 211. Pyle D. – *"Tax Evasion and the Black Economy"* - The MacMillan Press LTD, London, 1989
 212. Pommerehne Hart – *"Tax morale, tax evasion and the Choice of policy instruments in different political systems"*, Public Finance, 1994
 213. Popa Ștefan, Cucu Adrian – *"Economia subterană și spălarea banilor. Abordare teoretico-metodologică"*, Editura Expert, București, 2000
 214. Popa Ștefan, Drăgan Gheorghe – *"Spălarea banilor și finanțarea terorismului"*, Editura EXPERT, București, 2005
 215. Pope Jeremy, Vogl Frank – *"Making Anticorruption Agencies More Effective"*, Finance & Development, june 2000
 216. Profiroiu Marius, Crai Eugen – *"etică și corupție în administrația publică"*, Ed. Economică, București, 1999
 217. Roma GiNuseppe – *"L'economia sommersa"*, Editura Laterza, 2000
 218. Rădulescu Dragoș Lucian – *"Tendințe în economia subterană mondială"*, Teza de Doctorat în Economie, București, 2006
 219. Rădulescu Sorin, Banciu Dan – *"Sociologia crimei și criminalității"*, Editura Șansa, București, 1996
 220. Renooy P., Ivarsson S., Van der Wusten-Gritsai O., Meijer R. – *"Munca nedeclarată într-o Uniune Extinsă. O analiză a muncii nedeclarate: studiu detaliat"*, Malmö/Amsterdam, INREGIA/Regioplan, 2004
 221. Rosanvallon P. – *"Le development de l'economie souterraine et l'avenir des societes industrielles"*, Le Debat, 2/1980
 222. Roubard F., Seruzier M. – *"Economia neînregistrată de statistică și sectorul informal în țările în dezvoltare, în STATECO"* - Revus d'etudes statistiques, nr. 68, decembrie 1991
 223. Rudiger Dornbusch, Stanley Fischer – *"Macroeconomia"*, Editura McGraw Inc. 1990
 224. Ruhl Cristof, Dăianu Daniel (coordonatori) – *"Tranziția economică în România. Trecut, prezent, viitor"*, București, 2000
 225. Sandu Florin – *"Contrabanda - componentă a crimei organizate"*, Editura Național, București, 1997
 226. Sandu Florin – *"Contrabanda și albirea banilor"*, Editura Trei, București, 1999
 227. Smith Adam – *"Avuția națiunilor: cercetare asupra naturii și cauzelor sale"*, Editura Academiei, București, 1962
 228. Solomon E.H. – *"Virtual money"*, Oxford University Press, New York, 1997
 229. Schneider Friedrich – *"Stellt das Anwachsen der Schwarzarbeit eine Wirtschaftspolitische Sicht"*, Mitteilungen des Instituts fur angewandte Wirtschaftsforschung, Linz, I/1998
 230. Schneider Friedrich - *"Mărimea și măsurarea Economiei Informale în 110 țări de pe glob"*, lucrare prezentată la seminarul australian al Centrului Fiscal

- Național, Camberra, Australia, 2002
231. Schneider Friedrich - „*The shadow economies of Western Europe*”. Economic Affairs, 1997
232. Schneider Friedrich - „*Economiile ascunse și Corupția în lume: Ce știm de fapt?*”, Lucrare prezentată la cea de a 8-a Conferință Anuală INFER, Cork, Ireland, 2006
233. Schneider Friedrich - „*Note de curs*”, University of Linz, 2008
234. Schneider F. și D. H. Enste - „*Shadow Economies Around the World: Size, Causes, and Consequences*”, Working Paper WP/00/26, International Monetary Fund, Washington, 2000
235. Schneider Friedrich, Enste Dominik H. - „*The Shadow Economy: An International Survey*”, Editura Cambridge University Press, Martie, 2003
236. Shabsigh G. - „*The Underground Economy: Estimation and Policy Implications. The Case of Pakistan*”, International Monetary Fund, 1995
237. Smith Adam - „*Avuția națiunilor. Cercetare asupra naturii și cauzelor sale*”, Editura Universitas, Chișinău, 1992
238. Solomon E.H. - „*Virtual money*”, Oxford University Press, New York, 1997
239. Spiro Peter - „*Evidence of a post-GST in the underground economy*”, Canadian Tax Journal, nr. 41(2)/1993
240. Spiro Peter - „*Taxes, Deficits and the Underground Economy in The Underground Economy, Global evidence of its size and impact* „ (editori: Owen Lippert and Michael Walker), The Fraser Institute Vancouver, 1997
241. Spiropoulos John în colaborare cu National Cybercrime Training Partnership (NCTP) - „*Lupta împotriva infracțiunilor săvârșite cu ajutorul calculatorului*”, supliment al cursului Infracțiuni săvârșite cu ajutorul calculatorului, sponsorizat de NCTP, f.l., 1999
242. Stănculescu Manuela Sofia și Simone Ilie - „*Sectorul Informal în România*”, PNUD and Institutul de Cercetare pentru Calitatea Vieții, București, 2001
243. Stănculescu Manuela Sofia - „*Economia informală și munca neînregistrată în România*”, lucrare prezentată pentru Proiectul asupra Dialogului Social ca instrument de abordare a muncii neînregistrate în Turcia, UE-OIM 4, noiembrie 2006
244. Stănculescu Manuela Sofia - „*Experiența românească*”, prezentată la Proiectul asupra Dialogului Social ca instrument de abordare a muncii neînregistrate în Turcia, UE-OIM , Ankara, 22-23 February 2007
245. Stoiljan Theodor - „*Elaborarea, coordonarea și aplicarea politicilor guvernamentale în România, în Tranziția economică în România. Trecut. prezent, viitor,*” (coordonatori: Cristof Ruhl, Daniel Dăianu), București, 2000
246. Șerban Radu - „*Migrația forței de muncă și comerțul internațional*”, Revista Tribuna Economică nr.48/2003
247. Șaguna Dan Drosu - „*Drept financiar și fiscal*”, Editura All Beck, București 2003
248. Șaguna Dan Drosu - „*Tratat de drept fiscal și financiar*”, Editura All Beck, București, 2001
249. Șaguna Dan Drosu, Tutungiu Mihaela - „*Evaziunea fiscală*” Editura Oscar Print, București, 1996
250. Tanzi Vito - „*The underground economy in the United States: Annual estimates, 1930-1980*”, IMF - Staff Papers 30/2, 1983
251. Tanzi Vito - „*The Underground Economy in the United States: Reply to Acharya*”, IMF Staff Papers, 1997
252. Tanzi Vito - „*Corruption around the world: causes, consequences; scopes*”

- and cures*", International Monetary Fund, 1998
253. Tanzi Vito - "*Uses and abuses of estimates of the underground economy*", Economic Journal, 109/1999
254. Toma Cristian - "*Colectarea Contribuțiilor de Pensii în România*", în *Colectarea Contribuțiilor de Pensii în România: Evoluții și Probleme în Europa Centrală și de Est*, Elaine Fultz and Tine Stanovnik, OIM, Budapesta, 2004
255. Thomas R., Thomas H. - "*The Informal Economy & Local Economic Development Policy*", Local Government Studies Vol. 20 (3), 1994
256. Tonin M. - "*Salariul Minim și Evaziunea Fiscală: Teorie și Realitate*", William Davidson Institute, nr. 865, ianuarie 2007
257. Ungureanu Augustin - "*Infracțiuni referitoare la constituirea, funcționarea, fuziunea, dizolvarea și lichidarea societăților comerciale*", Revista de Drept Comercial nr. 5/1995
258. Vacarel Iulian - "*Relații Financiare Internaționale*", Editura Academiei Române, București, 1995
259. Vacarel Iulian - "*Politici economice și financiare de ieri și de azi*", Editura Economică, București, 1996
260. Vacarel Iulian, Bercea Florian, Mosteanu Tatiana, Anghelache Gabriela, Bistriceanu Gheorghe, Botnar Maria, Stolojan Theodor - "*Finanțe Publice*", Editura Didactică și Pedagogică, București, 1999
261. Vacarel Iulian (Coordinator) - "*Finanțe Publice*", E.S.E.N., 2002
262. Vacarel Iulian - "*Politici Fiscale și Bugetare în România 1990-2000*", Editura Expert, București, 2001
263. Vacarel Iulian - "*Sistemul Impozitelor și Taxelor în Uniunea Europeană și în România*", I.N.C.E., 2001
264. Vacarel Iulian, Georgescu Florin și colaboratori - "*Finanțe publice*" - ediția a V-a, Editura Didactică și Pedagogică, București, 2006
265. Vasii Ioana - "*Criminalitatea informatică*", Editura Nemira, București, 1998
266. Vass Andreea - "*Impactul corupției asupra investițiilor străine*", Tribuna Economică, nr. 23 din 2001
267. Vidican Georgeta - "*Reforma Terenurilor și Dezvoltarea Economică. Studiu de caz pentru România*", Teza de Master în Planificarea Urbană, 15 mai, 2004, MIT
268. Vizitiu Gheorghe - "*Evaziunea Fiscală*", Editura Lumina Lex, 2001
269. Voicu Costică - "*Banii murdari și crima organizată*", Editura Artprint, București, 1995
270. Voicu C., Sandu F., Dascălu I. - "*Frauda în domeniul financiar bancar și al pieții de capital*", Editura Trei, București, 1997
271. Voicu Costică - "*Criminalitatea afacerilor*", Tipografia IGPR, București, 1997
272. Voicu Costică - "*Crima organizată și banii murdari*", Editura ArtPrint, București, 1999
273. Voicu Costică - "*Spălarea banilor murdari*", Editura Sylvi, București, 1999
274. Voicu C., Dascălu I. - "*Frauda în domeniul financiar-bancar și al pieții de capital*", Editura Trei, București, 2002
275. Voicu Costică și colaboratori - "*Globalizarea și criminalitatea financiar-bancară*", Editura Universal Juridic, București, 2005
276. Voicu Costică, Ungureanu Ștefănescu Georgeta, Voicu Adriana Camelia - "*Investigarea criminalității financiar bancare*", Ed. Polipress, București, 2006
277. Voicu C., Geamănu I., Voicu A. - "*Criminalitatea organizată în domeniul afacerilor*", Editura Pildner&Pildner, Târgoviște, 2006
278. Voicu Costică, Boroș Alexandru - "*Dreptul penal al afacerilor*", Editura CH

- Beck, București, 2006
279. Voineagu V. - *"The factor analysis of the social-economic phenomena at regional level"*, Publishing House Aramis Print, Bucharest, 2002
280. Weck-Hanemann Hanelore, Frey Bruno - *"The hidden economy. State and prospect for measurement"*, Review of Income and Wealth, nr.30(1)/ 1984
281. Wincler Raymundo - *"The Size and Some Effects of the Underground Economy in Mexico, în The Underground Economy: Global Evidence of its Size and Impact"* (Owen Lippert and Michael Walker eds.), The Fraser Institute Vancouver, British Columbia, Canada, 1997
282. Witte Ann Dryden - *"Beating the System?, în Pozo, Susan (ed.), Exploring the Underground Economy"*, Upjohn Press, Western Michigan University, 1996
283. Witte John F. - *"The Politics and Development of Federal Income Tax"*, The University of Wisconsin Press, 1985
284. Wong Yue-Chim Richard - *"Reform and China's Underground Economy, în The Underground Economy: Global Evidence of its Size and Impact"* (Owen Lippert and Michael Wallcer eds.), The Fraser Institute Vancouver, British Columbia, Canada, 1997
285. Zaffaroni Eugenio Raul - *"The virus of power"*, Le Courier de l'UNESCO, iunie 1996
286. Zaid Mohamed - *"Particularități ale cunoașterii crimei organizate"*, Colectivul de la Alexandria al A.I.D.P., R.I.D.P., vol. 69, 1977
287. Zagaris Bruce - *"The Underground Economy in the US: Some Criminal Justice and Legal Perspectives, în The Underground Economy: Global Evidence of its Size and Impact"* (Owen Lippert and Michael Wallcer eds.), The Fraser Institute Vancouver, British Columbia, Canada, 1997
288. Zee Howell H. - *"Personal Income Tax Reform: Concepts, Issues, and Comparative Country Developments"*, IMF working paper, 2005
289. Zanfir C., Vlăsceanu L. - *"Dicționar de sociologie"*, București 1993
290. Zidoumi Hamid - *"Les activites economiques informelle ont pris de l'ampleur en Algerie"* - L'Office algerien des statistiques, 21.IV.2003
291. Banca Mondială - *"Raport de evaluare a sărăciei în România"*, București, 2003
292. Banca Mondială - *"Raport on Corruption 1992-2002"*, București, 2003
293. Banca Mondială - *"Sondaje diagnostic privind fenomenul corupției în România"*, București, 2010
294. Biroul Națiunilor Unite pentru Controlul Drogurilor și al Criminalității - *"Raport mondial privind drogurile"*, 2005
295. Basel Committee on Banking Supervision, *Prevention of Criminal Use of The Banking System for The Purpose of Money Laundering. Statement of Principles*, decembrie 1988
296. Basel Committee on Banking Supervision, *Consolidated KYC Risk Management*, octombrie 2004
297. Basel Committee on Banking Supervision, *Customer Due Diligence for Banks*, octombrie 2001
298. Basel Committee on Banking Supervision, *Sharing of Financial Records Between Jurisdictions in Connection with The Fight Against Terrorist Financing*, aprilie 2002
299. Basel Committee on Banking Supervision, *Shall Banks and Booking Offices*, ianuarie 2003
300. Basel Committee on Banking Supervision, *Compliance and The Compliance*

- Function in Banks*, aprilie 2005
301. Basel Committee on Banking Supervision, International Organization of Securities Commissions, International Association of Insurance Supervisors, *Initiatives by The BCBS, IAIS and IOSCO to Combat Money Laundering and The Financing of Terrorism*, iunie 2003
 302. Business Environment and Enterprise Performance Survey
 303. CENSIS: - „*Tendenze generali e recenti dell'economia sommersa*”, Roma, 21 ianuarie 2003
 304. Centrul Român de Politici Economice - „*Economia subterană în România*”, Document de lucru 34/August 2001
 305. Centrul Român de Politici Economice - „*Studiu privind economia subterană în România*”, București, 2007
 306. Colectia „*The Economist*” 1997 - 2009
 307. Colectia „*Tribuna economică*” 2003 - 2009
 308. Colectia „*Piața financiară*” 2005 - 2009
 309. Conferința Internațională - „*Combaterea spalării banilor și finanțării terorismului: integrarea sistemelor naționale într-un cadru global consistent*” - București, 14-15 Iunie 2004
 310. Conseil de L'Union Europeenne - „*Protection des interest financiers des Communautés, Lutte antifraude, Plan d'action 2004-2005*”, 12 aout 2004, Bruxelles
 311. Conseil de L'Union Europeenne - „*Protection des interets financiers des Communautés, Lutte antifraude, Plan d'action*”, Bruxelles, 2009
 312. Comisia Europeană - „*Raport privind previziunile economice la nivelul statelor membre pe anul 2010*”, <http://www.eu.int>
 313. Comisia Europeană - „*Raport privind misiunea de peer review*”, (în domeniul prevenirii și combaterii fenomenului de corupție), Bruxelles, 2010
 314. Commission Directive 2006/70/EC of 1 August 2006 laying down implementing measures for Directive 2005/60/EC of the European Parliament and of the Council as regards the definition of „politically exposed persons and the technical criteria for simplified customer due diligence procedures and for exemption on grounds of a financial activity conducted on an occasional or very limited basis
 315. Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of The Proceeds from Crime, Strasbourg, 8 noiembrie 1990
 316. Conventia ONU din 20 decembrie 1988 de la Viena contra traficului ilicit de stupefiante și substanțe psihotrope
 317. Directivele Consiliului 91/308/EEC din 10 Iunie 1991 și 2001/97/EC din 4 Decembrie 2001
 318. Directive 2005/60/EC of The European Parliament and of The Council of 26 October 2005 on the prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering and terrorist financing
 319. Directiva nr. 1999/85/CE, JO L1277 din 28.10.1999 de autorizare a statelor membre de a reduce valoarea TVA pentru anumite servicii cu utilizare intensivă a forței de muncă, cum ar fi renovarea locuințelor particulare, servicii de coafură, spălarea geamurilor, servicii de îngrijire la domiciliu și reparații minore. Acest experiment a fost prelungit până la 31.12.2010 prin Directiva nr. 2006/18/CE, JO L 51 din 22.2.2006
 320. Financial Action Task Force on Money Laundering, *The Forty Recommendations*, 22 iunie 2003, incluzând amendamentele din data de 22 octombrie 2004

321. Financial Action Task Force on Money Laundering, *Special Recommendations on Terrorist Financing*, 22 octombrie 2004
322. Financial Action Task Force on Money Laundering, *Annual Report 2005-2006*, 23 iunie 2006
323. Financial Action Task Force on Money Laundering, *Methodology for Assessing Compliance with the FATF 40 Recommendations and the FATF 9 Special Recommendations*, 27 februarie 2004 inclusiv amendamentele din februarie 2007
324. FinCEN – *“Strategic Plan for Years 2006-2008, Safeguarding The Financial System from The Abuse of Financial Crime”*
325. FinCEN's 314(a) Fact Sheet, 4 decembrie 2007
326. FinCEN – *“Raport de activitate asupra SAR. Tendințe & Aspecte – Punctul 7”*, București, August 2004
327. Guvernul României – *“Strategia Națională de Dezvoltare Economică a României pe termen mediu”*, București, martie 2000
328. Guvernul României – *“Raport privind politica fiscal – bugetară în perioada 2004-2006”*, București, 2004
329. Guvernul României – *“Raport de informare cu privire la aplicarea de către Ministerul Administrației și Internelor a Programului Național de prevenire a corupției și a Planului Național de acțiune împotriva corupției pe anul 2009”*, București, 2010
330. Helvering Vs. Gregory – Decizia Judecătorului Federal al Curții Supreme de Justiție a Statelor Unite ale Americii
331. Interpol – *„World-wide cannabis traffic”*, March 2000
332. Interpol – *“Global Illicit Drug Trends 2005”*, June 2006
333. JO L197 din 05.08.2003 (linia directoare specifică nr. 9 privind munca nedeclarată)
334. JO C 2601 din 29.10.2003
335. Ministerul Administrației și Internelor, Agenția Națională Antidrog – *“Raport de evaluare pe anul 2006 privind stadiul realizării activităților prevăzute pentru 2005 în Planul de acțiune în vederea implementării Strategiei naționale antidrog, în perioada 2005-2006”*, București 2006
336. Ministerul Administrației și Internelor, Serviciul Informare-Documentare, *Buletin de informare și documentare Nr. 2(61)2004*
337. Ministerul Administrației și Internelor, Serviciul Informare-Documentare, *“Crima organizată transnațională - fenomen de destabilizare a securității internaționale”*, Editura MAI, București, 1999
338. Ministerul Administrației și Internelor, Buletin de documentare – *“Raportul de activitate al Poliției Române pe anul 2008”*, Editura MAI, București, 2009
339. Ministerul Administrației și Internelor, Buletin de documentare - *“Raport privind activitatea Poliției Române în anul 2009”*, Editura MAI, București, 2010
340. Ministerul Justiției – Administrația Națională a Penitenciarelor
341. OECD 2008b – *“Raportul asupra Regiunilor Marea Neagră și Asia Centrală: Promovarea Ocupării și Bunăstării”*, iunie 2008
342. OECD – *„Migrație și Țările în Curs de Dezvoltare”*, Paris, 2007
343. ONPCSB – *“Decizia nr. 496/2006 pentru aprobarea Normelor privind prevenirea și combaterea spalării banilor și a finanțării actelor de terorism, standardele de cunoaștere a clientelei și control intern pentru entitățile raportoare care nu sunt supuse supravegherii prudentiale a unei autorități”*
344. Proiectul PHARE RO02-IB/JH-08 – *“Ghidul de Tranzacții Suspecte”* – Ediția

- revizuită, Sept 2004
345. Parlamentul României – *“Raportul Comisiei parlamentare de anchetă privind actele de corupție, mai 1994”*, București, 1997
346. Radcliffe Public Policy Centre, *Rethinking the Informal Economy*, 2000
347. Revenue Statistics , O.C.D.E., 2008
348. Réunion commune CEE-ONU/Eurostat/OCDE sur la comptabilité nationale, Paris, 3-6 juin 1997
349. Serviciul Român de Informații -*„Raport referitor la îndeplinirea atribuțiilor ce revin, potrivit legii, Serviciului Român de Informații, pentru realizarea siguranței naționale – octombrie 1994 - septembrie 1995”*, Editura Sibguard, Sibiu, 1996
350. SIPRI Yearbook, 1998
351. UN, Population Division – Report on World Population Monitoring, E/CN.9/2006/3
352. UN – *„The United Nations and Crime Prevention”*, 2000
353. UNDP - *“A face accesibilă aderarea pentru muncă în UE pentru toți. Consolidarea Dezvoltării Umane prin Întărirea Pieței Muncii în România”*, Raportul Național al Dezvoltării Umane, Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltarea, România, București, 2007
356. United Nations Office for Drug Control and Crime Prevention, - *“Crime and Justice: Meeting the Challenges of the Twenty-first Century”*, Viena, Austria, 10-17 Aprilie 2000
357. Ziarul Evenimentul Zilei, 15 aprilie 2004, Titlul *„Blănculescu a ochit banii prostituatelor”*, Articol *„Prostituatele românce câștigă anual 300 milioane de euro”*
358. Ziarul Libertatea, 26 aprilie 2004, Articol *„Bordelurile se aliniază la start”*
359. Ziarul Evenimentul Zilei, 22 iunie 2004
360. Ziarul Adevărul, marți 09 noiembrie 2004, Articul semnat de Mihai Tănăsescu
361. *Wealth Bulletin*, martie 2010
362. Codul fiscal al României aprobat prin Legea nr. 571/2003 coroborată cu HG nr. 44/2004
363. Codul de procedură fiscală a fost aprobat prin Ordonanța Guvernului nr. 92/2003, publicat în Monitorul Oficial al României nr. 941/29 decembrie 2003
364. HG nr. 531/2006 pentru aprobarea Regulamentului de organizare și funcționare a Oficiului Național de Prevenire și Combatere a Spălării Banilor (ONPCSB)
365. Legea nr.535/2004 privind prevenirea și combaterea terorismului
366. Legea nr. 39/2003 privind combaterea crimei organizate, publicată în Monitorul Oficial nr.50 din 29 ianuarie 2003
367. Legea nr.656/2002 privind prevenirea și sancționarea spălării banilor, publicată în MO nr.904/12.12.2002
368. Legea nr. 84 din 21.07.1992 privind regimul zonelor libere, publicata in Monitorul Oficial al Romaniei nr. 182 din 30.07.1992
369. Legea nr. 682/2002, publicată în Monitorul Oficial nr.964 din 28 decembrie 2002
370. Legea nr. 678/2001 privind prevenirea și combaterea traficului de persoane
371. Legea nr. 241/2005 pentru prevenirea și combaterea evaziunii fiscale
372. Legea nr. 36/2006 pentru aprobarea Ordonantei de urgenta a Guvernului nr. 135/2005 privind modificarea Legii nr. 656/2002 pentru prevenirea și sancționarea spălării banilor, precum și pentru instituirea unor măsuri de

- prevenire si combatere a finantarii actelor de terorism
373. Legea nr. 405/2006 privind modificarea Legii nr. 656/2002 pentru prevenirea si sanctionarea spalarii banilor, precum si pentru instituirea unor masuri de prevenire si combatere a finantarii actelor de terorism
374. Norma BNR nr. 3/2002 privind standardele de cunoastere a clientelei
375. OUG nr.159 din 27 noiembrie 2001 pentru prevenirea și combaterea utilizării sistemului financiar-bancar în scopul finanțării de acte de terorism
376. Ordinul CSA nr. 3128/decembrie 2005 pentru aprobarea Normelor privind prevenirea si combaterea spalarii banilor si a finantarii actelor de terorism prin intermediul pietei asigurarilor
377. Regulamentul 11/2005 al CNVM privind prevenirea si combaterea spalarii banilor si a finantarii actelor de terorism prin intermediul pietei de capital

SURSE INTERNET

378. <http://www.bnro.ro>
379. <http://www.bis.org>
380. http://canadajustice.gc.ca/Commerce/toc_en.html
381. <http://www.cftc.gov/industryoversight/antimoneylaundering/>
382. <http://www.cscap.org>
383. http://www.dir.ca.gov/DIR/DIR_News_release/1995/JESF.html
384. <http://www.dna.ro>
385. <http://www.eu.int>
386. <http://www.europol.eu.int>
387. <http://www.fatf-gafi.org>
388. <http://www.fin.gov.bc.ca/95nr/nws02.htm>
389. <http://www.fincen.gov>
390. <http://www.gov.ro>
391. <http://www.imf.org>
392. <http://www.incb.org>
393. <http://www.interpol.int>
394. <http://www.kfm.ru/eng/about.html>
395. <http://www.mai.gov.ro>
396. <http://www.mfp.ro>
397. <http://www.mpublic.ro>
398. <http://www.netside.net/mexworld/Issue3/Art3/alisky.html>
399. <http://www.oecd.org>
400. <http://www.onpcsb.ro>
401. <http://www.rc.gc.ca/E/pub/rl/960632ed/README.html>
402. <http://www.rcmp-grc.gc.ca/html/tcb2-2d.htm>
403. <http://www.reagan.com/HotTopics.main/HotMike/document-7.14.1998.1.html>
404. <http://www.sec.gov/about/offices/ocie/amlsourcetool.htm>
405. <http://www.thebunker.net/index250199.htm>
406. <http://www.un.org>
407. <http://www.uvic.ca/econ/economet/he.html>
408. <http://www.worldbank.org>

LISTA FIGURILOR

FIGURA NR.	DENUMIRE	Pag.
1.1.	Elementele economiei informale	17
1.2.	Funcțiile economiei informale	51
2.1.	Matricea dezvoltării economiei informale.....	71
2.2.	Curba lui Laffer	78
3.1.	Utilizarea firmelor fantomă în cazul importurilor la prețuri subevaluate.....	114
3.2.	Incidența plăților "în plic"	143
3.3.	Munca nedeclarată, 2000-2006, ca procent în PIB și milioane de persoane; Prevalența muncii nedeclarate (MN) ca procent în PIB și numărul de persoane angajate în munca nedeclarată	145
3.4.	Ponderea categoriilor de droguri din confiscările totale în perioada 1991-2009	168
6.1.	Obiective de politică fiscală pentru perioada de post-aderare.....	275
7.1	Evoluția economiei informale	300

LISTA TABELELOR

TABEL Nr.	DENUMIRE	Pag.
1.1.	Termeni utilizați pentru desemnarea „altei” economii decât cea oficială	15
1.2.	Tipologia activităților economiei informale	21
1.3.	Corelarea efectelor economiei informale	25
1.4.	Evaluarea cauzelor economiei informale în țările UE.....	26
2.1.	Rezultatele pentru anul 1976	68
2.2.	Metode de calcul a nivelului economiei informale	72
3.1.	Factori care determină rezultatele ocupării informale	138
3.2.	Rezumatul estimărilor ocupării informale, ani și metode diferite.....	144
5.1.	Mărimea capitalului privat din zonele off-shore (miliarde dolari)	234
6.1.	Utilizarea instrumentelor economice și juridice pentru diminuarea economiei informale	272
7.1.	Estimări ale nivelului economiei informale în România.....	300